

J. Lainez

—

Disputationes

Tridentinae

I

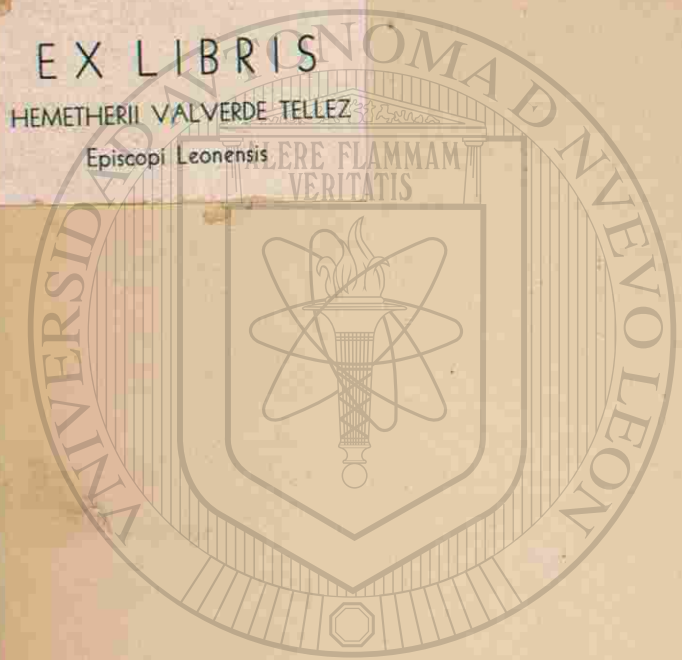
BX830

A2

v. 1

1886

• 007635

EX LIBRIS
HEMETHERIL VALVERDE TELLEZ
Episcopi Leonensis

UANL

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

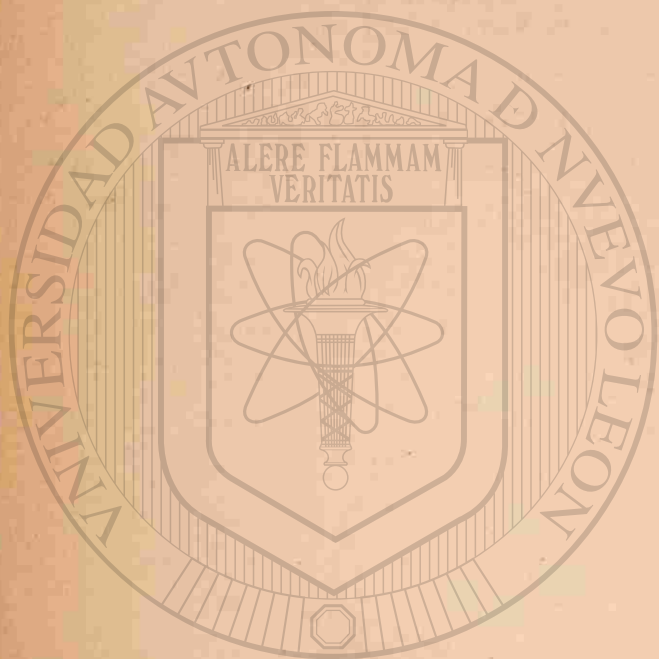
DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

H. HERRER
C. 178 G. 1. Dr. 1880

1080015397

JACOBI LAINEZ

SECUNDI PRAEPOSITI GENERALIS SOCIETATIS JESU

DISPUTATIONES TRIDENTINAE

AD MANUSCRIPTORUM FIDEM EDIDIT ET COMMENTARIIS HISTORICIS INSTRUXIT

HARTMANNUS GRISAR S. J.

HIST. ECCL. IN UNIVERSITATE OENIPONTANA PROF. P. O.

TOMUS I.

DISPUTATIO DE ORIGINE JURISDICTIONIS EPISCOPORUM ET DE ROMANI PONTIFICIS PRIMATU

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

OENIPONTE.

Capilla Alfonsina
Biblioteca Universitaria

TYPIS ET SUMPTIBUS FELICIANI RAUCH.

MDCCCLXXXVI.

RATISBONÆ, NEO-EBORACI ET CINCINNATII APUD FR. PUSTET.

44416

BX930
A2
v.1
1886-

FONDO EMETERIO
VALVERDE Y TELLEZ

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

P. Lethielleux 4 rue Cassette Paris; Burns & Oates 28 Orchard Street London W.;
M. H. Gill and Son 50 Upper Sackville Street Dublin; Ch. Beyaert-Storie Bruges;
Vve Casterman Tournai; Libreria della Propaganda (F. Melandri); Libreria Reli-
giosa (Antonio Saraceni) Via dell'Università 13 Roma; Administración de la Ciencia
Cristiana (D. Antonio Quilez) Villanueva 6 Madrid; Joaquim Antonio Pacheco,
Livreria Catholica Lisboa; Angel Estrada 196-Bolívar-204 Buenos Aires.

ANTONIO . MARIAE . ANDERLEDY

QUI

SOCIETATI . JESU . UNIVERSAE

VICARIA . POTESTATE . REGUNDAE . DATUS

OMNIGENAE . DOCTRINAE . STUDIA

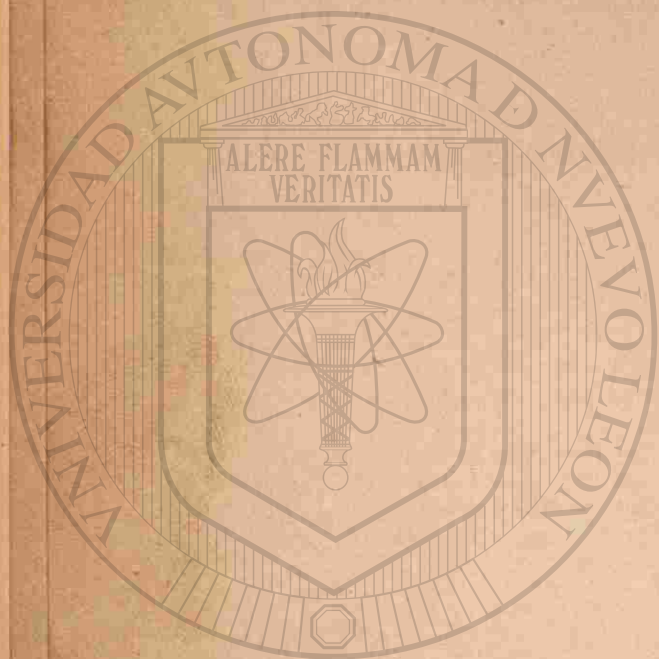
ARDORE . NOVO . INTER . SODALES . PROVEHIT

HARTMANNUS . GRISAR

TENUEM . STUDIORUM . FRUCTUM

NON . TENUIS . OBSERVANTIAE . TESTIMONIUM

007635

Conspectus materiae tomi primi.

Prolegomena hujus tomi.

Num.

- 1 De vita P. Jacobi Lainez.
- 2 De parte, quam habuit Lainez in Concilio Tridentino, speciatim.
- 3 De Lainii scriptis tum alias jam editis, tum in hoc opere edendis, tum in codicibus manuscriptis adhuc exstantibus.
- 4 De initiis controversiae inter patres Tridentinos agitatae circa originem jurisdictionis episcoporum.
- 5 De disputatione infra imprimenda, quam Lainius occasione ejusdem controversiae scripsit.
- 6 De progressu controversiae circa episcoporum jurisdictionem.
- 7 De exitu, quem eadem controversia in sessione XXIII anno 1563 sortita est, et de ultima sententia a Lainio data.
- 8 De litteris legatorum concilii in appendice editis.

I.

Jacobi Lainez

Disputatio de origine jurisdictionis episcoporum et Romani pontificis primatu.

1 Ratio totius disputationis

Pag.

1

I. Quaestio (praevia) De ratione juris divini.

Caput I. Dupliciter jus divinum a ss. patribus sumitur, laxe sive improprie et stricte sive proprie.

Laxe sumi, comprehendendo non solum jus quod a Deo immediate instituitur, sed etiam jus a Deo institutum per ecclesiam sive per potestatem ecclesiasticam, probatur

2

Lainez, Jurisdictio episcoporum etc.

A

Num.		Pag.
2	ex Petro Cluniacensi, addito s. Bernardo	2
3	ex (Anacleto, Victore papa,) Leone Magno	3
4	Innocentio IV., Augustino, Athanasio, Theophilo Alex., Basilio, Nazianzeno, Cypriano	4
5	Quam laxiorem juris divini acceptionem patres hause- runt ex ipso evangelio et s. Paulo	7

**Caput II. Jus divinum stricte sumptum, ut patres Tri-
dentini in hac quaestione sumere debebant, quid sit,
definitur et explicatur, praesertim quoad requisitam
immediationem, quae bifariam, i. e. respectu tum vir-
tutis tum suppositi, distinguatur oportet.**

6	De stricta acceptione in canone figendo	7
7	Jus divinum stricte acceptum quid sit	8
8	Immediatio requisita, ut aliquid sit jus divinum, dicitur dupliciter	9
9	Jus proprie divinum a Deo immediate est respectu non solum virtutis sed etiam suppositi. Argumentum 1. et 2.	11
10	Argumentum 3. 4.	12
11	Argumentum 5.	15
12	Idem argumentum continuatur	18

**Caput III. Occurritur exceptionibus adversus hanc notio-
nem juris proprie divini propositis**

13	et quidem a) petitis ex oeconomia Mosaica. Concedun- tur tria, scilicet: tam decalogum quam quae Moyses promulgavit ab eodem Deo emanare — idque per lumen supernaturale — et per ministerium angeli- cum	19
14	Nihilominus, sicut generatim inter doctrinas, quae a Deo per revelationes communicantur, gradus sunt at- que differentiae, ita in specie doctrina decalogi est altior doctrina data per Moysen;	20
15	quia decalogus a Deo immediatius est quam reliqua lex Moysis, adeoque prae hac magis proprie dicitur lex Dei;	22
16	et quia decalogus etiam post Christum durat et materia excellit. Potest igitur decalogus pressius dici lex Dei, reliqua autem praecepta lex Moysis; quod confirmatur ex Jeremia et Ezechiele	23
17	Solvuntur objectiones; prima, secunda;	24
18	tertia;	25
19	quarta, quinta, sexta	27

Num.		Pag.
20	Occurritur b) argumentis petitis ex oeconomia christiana; ac statuto discrimine inter leges Christi ac institutiones apostolicas, ...	28
21	solvitur primum et secundum argumentum contrarium;	29
22	tertium et quartum;	31
23	quintum et sextum;	32
24	septimum et octavum;	34
25	nonum	36
26	Ostenditur c) non omnem legem in scripturis contentam, aut latam ab apostolis, esse de jure proprie divino, ita ut, quemadmodum aliqui opinantur, non possit ab ea pontifex dispensare	39
27	Quae opinio quam sit falsa probatur decem rationibus	40
28	Consectaria. Quid sit jus divinum	42
29	Quid sit jus humanum	43
30	Quid sit aliquid esse de jure divino vel de jure hu- mano	43

Caput IV. Differentiae inter jus divinum et humanum.

31—32	Prima et secunda differentia	44
33—35	Tertia differentia	48
36—39	Quarta, quinta, sexta et septima differentia	51

II. Quaestio (praevia) De potestate ecclesiastica.

**Caput I. De duplici inter homines potestate, sacra et
civili.**

40	Utraque potestas existit in populo Dei	
	a) in lege naturae	57
41	b) in lege Moysis	58
42	c) in lege Christi. Eminentia potestatis spiritualis in lege Christi prae potestate spirituali in lege naturae et Moysis	59
43	Definitur potestas ecclesiastica et potestas civilis;	60
44	ecclesiasticae prae civili excellentia in fine, in efficienti causa, in causa exemplari, in effectu	60
45	Confirmatur eadem excellentia auctoritate (s. Ignatii ep.), Nazianzeni, ...	62
46	Leonis M., Felicis papae, Gelasii	63
47	Corollarium de potestatis saecularis officio, confirmatum ex ipso Juliano Apostata et ex concilio Aquilejensi	65
48	Corollarium de jure potestatis ecclesiasticae, confirma- tum	

Num.		Pag.
	tum auctoritate Eusebii Caesarensis, Augustini,	66
49	concilii Lateranensis sub Innocentio III	67
Caput II. De duplici potestate spiritali, ordinis et jurisdictionis, ac de utriusque causis.		
50	Enumerantur capita tractanda	68
51	a) An sit in ecclesia potestas ordinis et jurisdictionis. Responsio affirmativa probatur ex s. scriptura;	68
52	ex patribus: (Callisto papa), Leone M., concilio Chalcedonensi; ex theologis scholae:	70
53	ex ratione theologica	72
54	b) Quid sit potestas ordinis, quid potestas jurisdictionis. Definitur prior et altera	72
55	c) Quae sit utriusque causa formalis, finalis, materialis	74
	[Haec materia latius evolvitur in quaestione VI.]	
56	d) An et unde utraque potestas derivetur (De causa efficienti). Causa principalis et immediata potestatis ordinis est Christus Dominus; item, si in sua origine consideratur, potestatis jurisdictionis, cujus plenitudinem Petrum cum successoribus immediate habere a Christo fide catholica tenendum est	75
Caput III. De origine jurisdictionis apostolorum.		
57	Aequae probabilis ac contraria, sententia ea est, apostolos non immediate a Christo jurisdictionem suscepisse, sed per Petrum	77
58	Deducitur id e ss. scripturis	78
59	ex patribus, qui in genere ajunt, episcopatum a Petro sumpsisse exordium, (Anacleto, Aniceto), aliis, ...	78
60	ex effatis Cypriani, Alexandri II., ...	80
61	Leonis M.	82
62	E scholae doctoribus s. Thoma, Richardo de Mediavilla, Durando	83
63	Ex rationibus theologis quinque	85
64	Proferuntur una cum responsionibus argumenta contraria. Duo e s. scriptura	86
65	Tertium e s. scriptura	
66	E patribus, (s. Clemente Rom. et) s. Augustino; ex s. Anacleto, cui consonat Cyprianus	89
67	ex Ambrosio et Hieronymo	91
68	ex Gregorio M. et Chrysostomo	92

Num.		Pag.
69	De argumentis contrariis ex ratione theologica petitis; de primo;	93
70	de secundo, tertio et quarto	95

III. Quaestio De origine jurisdictionis episcoporum.

Pars prima. Demonstratur, episcoporum jurisdictionem derivari a summo pontifice.

Caput I. Argumenta ex s. scriptura et ss. patribus.

71—72	Matth. XVI, 19; Joh. XXI, 7; Luc. XXII, 32	97
73	Argumentum ex his tribus locis fusius explicatur;	99
74	et ex aliis locis N. T. confirmatur	99
75	Patrum testimonia ad tria capita reducuntur	100
76	Auctores I. classis diserte asserentes, jurisdictionem per summum pontificem in alios derivari: (Dionysius Areopag.)	100
77	Cyprianus	102
78	Varii summi pontifices, ut Leo M.	105
79	Gregorius M.	106
80	Nicolaus M., Alexander H., Clemens III.	108
81	Leo IX., Paschalis II., Nicolaus III.; alii patres idem, licet aliis verbis, asserentes	110
82	Auctores II. classis, qui idem probant, appellando ecclesiam romanam omnium aliarum matrem; videl.	112
83	Cyprianus, Augustinus, ...	112
84—85	(Anacleto, Clemens, Lucius, Marcellus, Dionysius, Anicetus).	113
86—87	(Xystus, Melchisedechus, Innocentius I., (Nicolaus, Vigilius), ...	116
88—89	Leo IX., Hadrianus I., Gregorius IX., Leo X.	119
90	Auctores III. classis eandem veritatem asserentes, dum papae plenitudinem potestatis, aliis autem partem tantum sollicitudinis tribuunt, videl.	121
91	(Julius papa), Leo M.	122
92	Gregorius IV., Gregorius M., Clemens III., ...	124
93—94	Innocentius III., Bernardus	125
95	Exposito quodam titulo Ivonis adfertur favens sententia ipsorum patrum Basileensium	127
96	Defenditur valor testimonii, quod citati pontifices Romani sibi ipsi videntur perhibere	128
97	Cur pontifices potissimum illam potestatem explicuerint	129

Caput II. Doctrina theologorum scholae idem statuit.

98—100	S. Thomas Aquinas	131
101	S. Bonaventura	134

Num.		Pag.
102	B. Albertus Magnus, Richardus de Mediavilla, Durandus	135
103	Herveus Natalis, s. Antoninus	136
104	Cajetanus, Dom. Soto, Alph. Abulensis, Turrecremata, Joh. Eckius	137
105	Exceptio quaedam adversus scholae auctoritatem fieri solita	139
106—108	Vindicatur scholasticorum auctoritas	140
Caput III. Argumenta directa ex ratione theologica.		
109—124	Vel a priori vel ab effectu eadem veritas stabiliri potest. Septendecim probationes exponuntur	143
Caput IV. Argumenta indirecta ex ratione theologica.		
125	Praemittuntur patrum Tridentinorum sex opiniones variae de quaestione proposita	161
126	Primae opinionis, asserentis, a Deo dari illimitatam jurisdictionis potestatem, a papa autem nudam materiam assignari, inconveniens primum, secundum, tertium et quartum;	163
127	quintum, sextum, septimum, octavum;	164
128	nonum;	165
129	decimum, undecimum, duodecimum;	166
130	decimum tertium et decimum quartum	167
131	Secundae opinionis, dicentium, Deum immediate tribuere jurisdictionem limitatam ad certas oves ac papam tantum eas assignare, inconvenientia quinque	168
132	alia inconvenientia novem;	169
133	reliqua duo	170
134	Tertia opinio, quae statuit, ultra actualement jurisdictionem datam a papa, illimitatam a Christo dari, in secunda sua parte aut falsa est aut perperam proposita	172
135	nec juvatur exemplis adductis	173
136	Quartae opinionis, dicentium, jurisdictionem in foro conscientiae a Deo immediate, in foro autem exteriori esse a papa, inconveniens primum, secundum, tertium et quartum	173
137	Quintae opinionis, censentis, potestatem gubernandi secundum legem evangelicam esse a Deo immediate, gubernandi autem secundum canones esse a papa, quattuor item inconvenientia	174
138	Sexta, quae superest, exponitur opinio, dicens, potestatem ordinis esse a Deo immediate in quocumque illam habente, po-	

Num.		Pag.
	testatem vero jurisdictionis in solo Romano pontifice esse immediate a Deo, in aliis autem inferioribus in genere quidem esse a Deo, in particulari autem immediate a papa	175
Pars secunda. Refelluntur adversariorum argumenta, quibus probare nituntur, jurisdictionem ecclesiasticam non a pontifice emanare (in sensu mox exposito), sed a Deo immediate descendere.		
Caput I. Argumenta ex s. scriptura petita rejiciuntur.		
139	Argumentum primum, confirmatum ex Basilio, Ambrosio, Augustino, Leone M., Innocentio III.,	176
140	generatim refellitur, et explicantur	178
141	effata Basili et aliorum	180
142—143	Ad argumentum secundum respondetur,	182
144—145	ad tertium,	185
146—147	ad quartum ex V. T. depromptum	188
Caput II. Contra adversariorum argumenta ex ss. patribus et theologis scholae deprompta.		
148—150	(S. Ignatius ep., s. Dionysius Areopagita), s. Cyprianus Carthaginiensis	190
151—152	S. Ambrosii loci duo, Constantini imperatoris effatum	194
153—154	S. Meletii ep., s. Augustini effata	196
155	Doctrina s. Thomae Aquinatis,	197
156	Johannis de Turrecremata,	199
157—158	Henrici de Gandavo et Cardinalis Cajetani tribus locis, exposita	199
Caput III. Contra eorundem probationes ex pontificum conciliorumque actis desumptas		
159—160	(S. Clementis Romani loci quatuor)	202
161—163	(S. Anacleti locus, s. Urbani, s. Liberii papae epistola)	203
164—165	Leonis Magni duo effata, (Pelagii II. locus)	205
166—167	Nicolaus I. Magnus, Concilium Bracarense	206
168	Concilium Carthaginiense s. Cypriani tertium	207
169	Generalis animadversio de vera patrum sententia	208
Caput IV. Adversariorum argumenta ex ratione theologica derivata discutiuntur.		
170	Diversae horum argumentorum classes	208
171	Classis prima: argumenta a Christo domino et ecclesiae capite refelluntur; primum.	209

Num.		Pag.
172	secundum argumentum	210
173	Classis secunda: a papa; primum argumentum	210
174—175	secundum et tertium	211
176	Classis tertia: ab ecclesia ejusque praxi, argumentum primum	212
177—178	secundum et tertium	215
179	Classis quarta: a concilio, argumentum primum, ...	217
180—183	secundum, tertium, quartum, quintum	217
184	Classis quinta: ab episcopatu, argumentum primum ex etymologia nominis confirmata per (Ignatium), Hieronymum, Innocentium III. et Basilium solvitur;	219
185—186	ad secundum respondetur et ad tertium	220
187	Classis sexta: Ab episcopis adversarii argumenta sex desumunt, ex quibus <i>duo priora</i> rejiciuntur;	222
188—189	item <i>tertium</i> et <i>quartum</i>	222
190	<i>De quinto argumento</i> , quod confirmant ex Cypriano, Hieronymo, concilio Carthaginiensi, capite „Ego Ludovicus“, Nicolao, Gregorio M., Bernardo	223
191	Respondetur ad quintum argumentum generatim, adductis Augustino, Ignatio, Clemente Alex., Chrysostomo, Bernardo, imo Paulo Ap.	225
192	Respondetur quoad quintum argumentum speciatim ad quattuor ex allatis testimoniis;	227
193	item ad tria reliqua	229
194	Praxis primitivae ecclesiae (ex Ambrosio) explicatur	231
195	<i>De sexto argumento</i> adversariorum ab episcopis petito	232
196	Respondetur explanando titulos et praerogativas, quibus ss. patres episcopos ornant, veluti vicarios Christi, a Deo solo judicandos, ecclesiae columnas, fratres et membra pontificis	233
197	Successores apostolorum qua ratione episcopi vocentur. Magis proprie ita vocantur archiepiscopi et patriarchae, ut constat ex (Dionysio Areop.), Isidoro, Rhabano, Ruperto	234
198	Et tamen vel hi ipsi non habent potestatem immediate a Deo, testibus Gregorio VII. et Innocentio III.	236
199	Ergo non infertur, episcoporum jurisdictionem esse immediate a Deo, aut esse aequalem cum jurisdictione apostolorum; quod illustratur ex (Ignatio), Polycarpo et aliis	238
200	Quid ss. patres intellexerint per hanc apostolorum successionem	239
201	S. Petri peculiaris praerogativa. Bernardus, (Gregorius). Ratio tot graduum successionis	241

Num.		Pag.
202	Classis septima: A jurisdictione ipsa adversarii argumenta deducunt, quorum primum confirmant ex Irenaeo et Tertulliano; id refellitur	242
203	Refellitur secundum, ...	245
204	et tertium argumentum	247
205	Classis octava: ab inconvenientibus vitandis, primum argumentum, ...	249
206	secundum; vindicatur doctrina Joh. de Turrecremata;	249
207	tertio argumento respondetur	251
208	Classis nona: a bonis consequendis, argumentum unicum rejicitur	252

IV. Quaestio

De modo quo jurisdictio a summo pontifice in episcopos derivatur.

Caput I. Recensentur variae sententiae de modo hujus derivationis.

209	Ratio hujus quartae quaestionis	254
210	De dubio, utrum illa derivatio fiat vi injunctionis an vi consecrationis, opiniones patrum concilii Tridentini	254
211	In quo convenerint omnes, qui jurisdictionem per papam dari fatentur	255
212	In quo discrepet injungentis ministerium a ministerio consecrantis	255
213	Discrepantia haec reducitur ad tria	257
214—216	Probatur eadem discrepantia e (Dionysio), Chrysostomo et Augustino	257

Caput II. Demonstratur jurisdictionem episcopalem dari per papam via injunctionis non autem consecrationis

217—218	Probatur assertum a) ex scriptura, scil. ex evangelis;	261
219	ex actibus apostolorum et epistolis s. Pauli	262
220—221	b) ex ss. patrum et Rom. pontificum scriptis, videl. (Clementis Rom., Evaristi, Anacleti, Aniceti, Dionysii papae, Julii p.) seu potius Vigilii.	263
222	Leonis M. et Gregorii M.	265
223	(Gelasii I., Bonifatii IV.), Nicolai M., Leonis IX.	268
224	Paschalis II., Clementis III., Alexandri III., Innoc. III., ...	269
225	Leonis IV., iterum Alexandri III., Innocentii III., ...	271
226	Innocentii III., ...	272
227	Honorii III., Gregorii X., Clementis V., ...	275

Num.		Pag.
228	concilii Toletani XI., et Meldensis a. 845,	277
229	praeterea Cypriani, Hieronymi, (Ambrosii), Meletii	277
230	Ex scholasticis adducitur s. Thomas	279
231	S. Bonaventura, Durandus, Herveus, Dominicus de Soto	281
232—235	c) Idem demonstratur per rationes theologicas decem	281
236	Undecima ratio theologica	286
237	Solvitur, quae hic objicitur difficultas, quattuor observationibus et auctoritate Innocentii III.	287
238	Duodecimum argumentum ex ratione theologica.	288
239	decimum tertium, confirmatum ex Alexandro Halensi et Petro Paludano	289
240—244	Rationes theologicae decima quarta ad vigesimam quintam	290
Caput III. Satisfit adversariorum argumentis, quibus jurisdictionem dari quidem a papa sed per consecrationem statuere nituntur.		
245	a) Respondetur argumentis petitis ex s. scriptura;	294
246	b) argumentis ex doctoribus et decretis desumptis, et quidem ex Innocentio III.,	296
247—248	ex Gregorio IX. et ex Clementinis	296
249	c) argumentis depromptis ex doctoribus scholasticis et quidem primo loco ex s. Thoma,	297
250	secundo loco ex Henrico Gandavensi	299
251	d) argumentis ex ratione theologica, primo	300
252	secundo, cui opponitur generalis observatio	301
253	et speciales observationes quoad absolutionem,	303
254	quoad excommunicationem,	303
255	quoad indulgentias	305
256	Argumentum tertium firmant adversarii auctoritate Nicolai M. et Gregorii IX.	306
257	Eidem respondetur ostendendo sex rationibus, minorem ordine interdum habere majorem jurisdictionem	307
Caput IV. Derivatio jurisdictionis a papa non fit per nudam materiae assignationem		
258	Status hujus quaestionis	310
259	Solius assignationem materiae fictionem esse probatur	310
	a) ex s. scriptura;	310
260	b) ex ss. patribus asserentibus, ipsam tradi potestatem, ut Cypriano, Augustino, (Clemente R. cum Anacleto et aliis, Dionysio P.), Leone M., Gregorio M.;	310

Num.		Pag.
261	item ex patribus affirmantibus, episcopos vocatos esse in partem sollicitudinis, ut Bernardo, Innocentio III., Paschali II., iterum Innocentio III., Nicolao III., Lucio III., Clemente III.	312
262	denuo ex Innocentio III. et Coelestino III.	313
263	c) e scholae theologis, ut s. Thoma,	314
264	S. Bonaventura, B. Alberto, Richardo de Mediavilla, Petro Paludano, Durando, Dom. de Soto	315
265	d) e ratione theologica argumentis quattuor,	316
266	addito quinto	317

V. Quaestio. Episcoporum jurisdictio an sit de jure divino.

267	Conclusio ex praecedentibus: Aliquorum jurisdictio etiam in particulari est juris divini proprie sumpti	319
268	Aliae jurisdictiones sunt in genere de jure divino	320
269	In particulari vero sunt juris ecclesiastici tantum	321

VI. Quaestio (addititia).

Potestas ordinis et potestas jurisdictionis inter se conferuntur.

Caput I. Duae illae potestates distinctae sunt et ab invicem separabiles.

270	Potest enim 1 ^o ordo consistere sine jurisdictione,	323
271	quod ostenditur a) cum verisimilitudine ex s. scriptura.	323
272	b) ex scriptis pontificum Leonis M., Innocentii I., Felicis III.,	324
273	ex Chronico Anastasii, Gregorio M.,	325
274—275	ex Alexandro III., Lucio III. et Innocentio III.,	326
276	c) ex conciliis, ut Ephesino, iterum Ephesino, Constantinopolitano sub Joh. VIII., Arausicano I., Chalcedonensi,	329
277	Nicaeno I., Synodo VII., Ancyrano;	330
278	Eliberitano, Arelatensi, iterum Ancyrano, Antiocheno, Toletano;	332
279	d) ex patribus, Athanasio, quibusdam citatis in Historia tripartita, Augustino;	333
280	e) ex scholasticis	334
281	Potest etiam 2 ^o jurisdictio esse sine ordine. Quod probatur a) ex decretis diversorum pontificum, ut Alexandri III., Innocentii III.,	335

Num.		Pag.
282	Coelestini III., Gregorii X.;	336
283	b) ex sententia omnium scholasticorum, inter quos affertur s. Thomas;	337
284	c) ex ratione theologica	337
285	Nec obstat caput „Nullus episcopus“	337

Caput II. Potestas ordinis et potestas jurisdictionis in multis conveniunt, in multis vero differunt.

286	1° Conveniunt in principio effectivo, in fine, in sub- jecto, in modo suo supernaturali	339
287	2° Differunt a) quoad causam effectivam principalem; b) quoad causam finalem;	340
288	id quod confirmatur ex s. Thoma, (Hadriano II.), Chry- sostomo,	341
289	item ex factis Hadriani I. et Leonis III., ex Gre- gorio M., (Coelestino I., Stephano P.)	342
290	Differunt c) subjectis. Quinam capaces sint ordinis. Innocentius III.	344
291	Quinam capaces sint jurisdictionis. Bonifatius VIII., Eugenius III., Honorius III.	345
292	d) in ipsa essentia potestatis, scilicet caractere, dig- nitate, stabilitate	347

Caput III. De stabilitate, quae inest potestati ordinis.

293	Singulares quorundam opiniones	349
294	Omnes ordines indelebiles et fixos esse probatur a) ex conciliis: (Nicaeno I.), Toletano VIII. cum Gregorio M., Florentino et Tridentino;	349
295	b) auctoritate pontificum: (Gregorii M.), Anastasii II., Urbani II., Innocentii III., Honorii III. et Gre- gorii IX.;	351
296	c) ex s. Augustino;	353
297	d) generatim ex ecclesiae traditione et theologis scholae;	353
298	e) ex rationibus theologis quinque	353

Caput IV. Objectionibus adversariorum respondetur.

299	Solvuntur difficultates a) motae ex ss. patribus;	354
300	b) ex variis locis decretorum;	354
301—302	c) ex concilio Toletano IV. et d) ex facto Dioscori	356

Caput V. Potestas jurisdictionis est variabilis.

303—304	1° Ipsa jurisdictionis essentia tolli potest. Quod pro- batur a) ex patribus: Cypriano, Ambrosio, Augustino;	357
---------	---	-----

Num.		Pag.
305	b) pontificum auctoritate, scil. Leonis M., (Alexandri II.), Innocentii I., Nicolai M., Alexandri III., Innocen- tiii III.;	358
306	c) ex concilio Lateranensi et aliis conciliis;	360
307	d) ex scholasticis: s. Thoma, Scoto, Thoma Argenti- nensi, Petro Paludano, Dionysio Carthusiano;	360
308	e) ex ratione theologica. Argumentum primum: Re- censentur variae causae, ob quas mutatur jurisdictio, ut necessitas tempore persecutionis,	361
309	ut consuetudo,	363
310	deinde charitas, ne pereant animae,	364
311	denique negligentia superioris	365
312	Argumentum ex ratione secundum,	365
313—314	tertium, quartum probabile	367
315	2° Manente essentia potestatis jurisdictionis variari possunt usus et actus ejusdem; atque id quidem ostenditur ex statutis in jure	368
	de officio legati,	
	de excommunicatione vel interdicto,	
	de suspensione testibus Paludano et Alexandro Ha- lensi;	
	denique ex potestate indulgentias conferendi, ab- solvendi ab excommunicatione, excommunicandi et judicandi	

II.

Vota Jacobi Lainez Tridentina,
quae ad eandem quaestionem de jurisdictione episcoporum pertinent.

1. Summarium voti primi

de institutione episcoporum, in generali congregatione concilii 20. Octobris 1562 recitati	371
---	-----

2. Summarium voti secundi

de institutione episcoporum, in generali congregatione concilii 9. Decembris 1562 recitati	382
---	-----

3. *Votum tertium*

de institutione episcoporum datum paulo ante sessionem solem-
nem diei 15. Julii 1563

Pag.

385

III.

Appendix. *Litterae ineditae*

a legatis concilii Tridentini ad curiam Romanam
et a s. Carolo Borromaeo ad legatos datae,

potissimum quae pertinent ad controversiam de jurisdictione episcoporum,
a die 24. Septembris 1562 ad diem 18. Februarii 1563.

Num.	Tridenti	Pag.
1	Legati concilii Tridentini ad s. Carolum Borromaeum, Tridenti 24. Septemb. 1562	394
2	S. Carolus Borromaeus ad legatos concilii Tridentini, Romae 26. Septembris, redditae Tridenti 2. Octobris 1562	399
3	S. Borromaeus ad legatos 26. Septembris 1562, redditae 2. Octobris 1562	400
4	Legati ad s. Borromaeum 5. Octobris 1562	401
5	S. Borromaeus ad legatos 30. Septembris 1562, redd. 8. Octobris 1562	404
6	S. Borromaeus ad legatos 3. Octobris 1562, redd. 9. Octobris 1562	407
7	Pius Papa IV. ad legatos 3. Octobris 1562, redd. 9. Octobris 1562	407
8	Legati ad s. Borromaeum 12. Octobris 1562	408
9	Legati ad s. Borromaeum 15. Octobris 1562	409
10	S. Borromaeus ad legatos 12. Octobris 1562, redd. 15. Octobris 1562	411
11	Legati ad s. Borromaeum 19. Octobris 1562	413
12	Legati ad s. Borromaeum 26. Octobris 1562	414
13	Legati ad s. Borromaeum 29. Octobris 1562	415
14	Legati ad s. Borromaeum 1. Novemb. 1562	417
15	Legati ad s. Borromaeum 2. Novemb. 1562	421
16	S. Borromaeus ad legatos 29. Octobris 1562, redd. 4. Novemb. 1562	423
17	Legati ad s. Borromaeum 5. Novemb. 1562	423
18	Legati ad s. Borromaeum 5. Novemb. 1562	425

Num.	Tridenti	Pag.
19	S. Borromaeus ad legatos 4. Novembris 1562, redd. 7. Novemb. 1562	426
20	Legati ad s. Borromaeum 9. Novemb. 1562	427
21	S. Borromaeus ad legatos 6. Novembris 1562, redd. c. 12. Nov. 1562	429
22	Pius Papa IV. ad legatos 13. Novemb. 1562	430
23	Legati ad s. Borromaeum c. 19. Nov. 1562	431
24	S. Borromaeus ad legatos 14. Novembris 1562, redd. c. 20. Nov. 1562	431
25	Legati ad s. Borromaeum 23. Novemb. 1562	433
26	S. Borromaeus ad legatos 22. Novembris 1562, redd. c. 26. Nov. 1562	437
27	Legati ad s. Borromaeum 26. Novemb. 1562	438
28	Legati ad s. Borromaeum 2. Decemb. 1562	439
29	Legati ad s. Borromaeum 3. Decemb. 1562	441
30	S. Borromaeus ad legatos 25. Novembris 1562, redd. 3. Decemb. 1562	442
31	Legati ad s. Borromaeum 6. Decemb. 1562	442
32	Legati ad s. Borromaeum 6. Decemb. 1562	444
33	Legati ad s. Borromaeum 7. Decemb. 1562	445
34	S. Borromaeus ad legatos 2. Decembris 1562, redd. 9. Decemb. 1562	446
35	Legati ad s. Borromaeum 10. Decemb. 1562	450
36	S. Borromaeus ad legatos 5. Decembris 1562, redd. c. 13. Dec. 1562	450
37	S. Borromaeus ad legatos 5. Decembris 1562, redd. c. 13. Dec. 1562	453
38	S. Borromaeus ad legatos 12. Decembris 1562, redd. c. 16. Dec. 1562	455
39	S. Borromaeus ad legatos 12. Decembris 1562, redd. c. 16. Dec. 1562	457
40	S. Borromaeus ad legatos 12. Decembris 1562, redd. c. 16. Dec. 1562	458
41	Legati ad s. Borromaeum 17. Decemb. 1562	459
42	S. Borromaeus ad legatos 23. Decembris 1562, redd. 29. Decemb. 1562	459
43	S. Borromaeus ad legatos 26. Decembris 1562, redd. 2. Januarii 1563	461
44	Pius Papa IV. ad card. Lotharingium 30. Decembris 1562, redd. c. 5. Januarii 1563	463
45	Legati ad s. Borromaeum 9. Januarii 1563	464
46	Card. Mantuanus ad episc. Viterbiensem 9. Januarii 1563	465
47	S. Borromaeus ad legatos 9. Januarii 1563, redd. 13. Januarii 1563	467

Num.	Tridenti	Pag
48		470
Doctrinae et canonum de sacramento ordinis forma a censoribus Romanis commendata.		
49	15. Januarii 1563	474
50	16. Januarii 1563	482
51	18. Januarii 1563	483
52		
S. Borromaeus ad legatos 14. Januarii 1563, redd.		
	18. Januarii 1563	485
53	24. Januarii 1563	486
54	24. Januarii 1563	488
55	25. Januarii 1563	492
56		
S. Borromaeus ad legatos 24. Januarii 1563, redd.		
	29. Januarii 1563	493
57		
S. Borromaeus ad legatos 27. Januarii 1563, redd.		
	c. 31. Januarii 1563	498
58		500
Responsa theologica ad difficultates Gallicanorum contra VII. canonem et doctrinam de ordine		
59	1. Februarii 1563	502
60	3. Februarii 1563	504
61		
S. Borromaeus ad legatos 6. Februarii, redd.		
	c. 14. Febr. 1563	506
62	15. Februarii 1563	507
63		
S. Borromaeus ad legatos 10. Februarii 1563, redd.		
	17. Februarii 1563	509
64	18. Februarii 1563	511
65		
S. Borromaeus ad legatos 14. Februarii 1563, redd.		
	c. 18. Febr. 1563	512

Prolegomena ad tomum primum.

I. De vita Jacobi Lainii.

Jacobus Lainius anno salutis 1512 Almazani in Castilia ortum duxit. Parisiis, dum studiis dat operam, Ignatio de Loyola, sancto societatis Jesu parenti, sese adjunxit. Magno ut erat animo menteque profunda, sub tanto magistro evangelicae perfectionis fundamenta altejecit summoque ardore proximorum saluti strenue juvanda et Dei ecclesiae tunc temporis adeo afflictatae tuendae totum se devovit. Nascentis tunc societatis Jesu columna merito habetur Jacobus.

Primis quidem apostolicae suae vitae temporibus superiores Italiae regiones maxime excoluit. Romae autem subinde suis praelectionibus in litterarum universitate habitis catholica dogmata illustravit; scholasticam quam dicunt theologiam singulari acumine et conceptuum ubertate exposuit. Unde quum Paulus III. summus pontifex Tridentinum concilium indixisset, ad illud munere theologi pontificii decoratum Lainium una cum Alphonso Salmirone, et ipso Ignatii discipulo, destinavit (a. 1546). Synodo a. 1547 Bononiam translata, Lainius quoque eo se contulit. Neque sequentibus annis, quibus synodus vacavit, ab anno 1549 scilicet ad a. 1551, otio indulsit; ea enim tempora copioso tum per Italiam Siciliamque fructu aposto-

Num.	Tridenti	Pag
48		470
Doctrinae et canonum de sacramento ordinis forma a censoribus Romanis commendata.		
49	15. Januarii 1563	474
50	16. Januarii 1563	482
51	18. Januarii 1563	483
52		
S. Borromaeus ad legatos 14. Januarii 1563, redd.		
	18. Januarii 1563	485
53	24. Januarii 1563	486
54	24. Januarii 1563	488
55	25. Januarii 1563	492
56		
S. Borromaeus ad legatos 24. Januarii 1563, redd.		
	29. Januarii 1563	493
57		
S. Borromaeus ad legatos 27. Januarii 1563, redd.		
	c. 31. Januarii 1563	498
58		500
Responsa theologica ad difficultates Gallicanorum contra VII. canonem et doctrinam de ordine		
59	1. Februarii 1563	502
60	3. Februarii 1563	504
61		
S. Borromaeus ad legatos 6. Februarii, redd.		
	c. 14. Febr. 1563	506
62	15. Februarii 1563	507
63		
S. Borromaeus ad legatos 10. Februarii 1563, redd.		
	17. Februarii 1563	509
64	18. Februarii 1563	511
65		
S. Borromaeus ad legatos 14. Februarii 1563, redd.		
	c. 18. Febr. 1563	512

Prolegomena ad tomum primum.

I. De vita Jacobi Lainii.

Jacobus Lainius anno salutis 1512 Almazani in Castilia ortum duxit. Parisiis, dum studiis dat operam, Ignatio de Loyola, sancto societatis Jesu parenti, sese adjunxit. Magno ut erat animo menteque profunda, sub tanto magistro evangelicae perfectionis fundamenta altejecit summoque ardore proximorum saluti strenue juvanda et Dei ecclesiae tunc temporis adeo afflictatae tuendae totum se devovit. Nascentis tunc societatis Jesu columna merito habetur Jacobus.

Primis quidem apostolicae suae vitae temporibus superiores Italiae regiones maxime excoluit. Romae autem subinde suis praelectionibus in litterarum universitate habitis catholica dogmata illustravit; scholasticam quam dicunt theologiam singulari acumine et conceptuum ubertate exposuit. Unde quum Paulus III. summus pontifex Tridentinum concilium indixisset, ad illud munere theologi pontificii decoratum Lainium una cum Alphonso Salmirone, et ipso Ignatii discipulo, destinavit (a. 1546). Synodo a. 1547 Bononiam translata, Lainius quoque eo se contulit. Neque sequentibus annis, quibus synodus vacavit, ab anno 1549 scilicet ad a. 1551, otio indulsit; ea enim tempora copioso tum per Italiam Siciliamque fructu aposto-

licis laboribus insudans tum Caroli V. exercitui adversus piratas in Africam transmittenti religionis officia praestans traduxit.

Iterum pontificius theologus Tridentino concilio interfuit 1551 et 1552 sub Julio III., donec novae eidem concilio induciae indictae sunt. Tunc sanctus Ignatius opportunitatem nactus, eum praepositum provincialem sociis per Italiam degentibus praefecit; at haud multo post, anno 1555, a cardinali Morono ad comitia Augustana proficiscente socius cooptatur. A Paulo IV. inter intimos habitus est consiliarios; qui ne eum inter purpuratos patres adlegeret, vix potuit contineri.

In generalibus demum comitiis, ad quae universa societas Jesu convenerat, praepositus generalis Lainius secundus a sancto fundatore renuntiatus est a. 1558, quum antea jam, s. Ignatio e vivis erepto, officium vicarii generalis per longius tempus gessisset. In munere generalatus agendo ad diem usque supremum, 19. Januarii 1565, fideliter paterneque perseveravit.

Paulo IV. vita functo, qui inter pontificios electores ob studium corrigendi cleri „reformatorum“ nomine designabantur, suffragia plus duodecim in Jacobum contulere, cardinali Ottone Truchsess et Hispaniarum legato inprimis admittentibus, ut pontifex ipse eligeretur. Viri tamen humillime de se sentientis in contrarium nisus ejusque subita ab urbe discessio supremi muneris decus ab ipso arcessere.

Pius IV. pontifex creatus Lainium a. 1561 cum Hippolyto Estensi cardinali ad colloquium de religionis negotiis Possiaci in Gallia habendum legavit. Ubi tam ejus de rebus divinis scientia negotiorumque ecclesiasticorum peritia quam cognitio intima status reipublicae, qualem tunc Protestantium turbae conflagrant, emicuere. Ibidem forti animo coram aula regia, quae vera eaque unica salutis forent media, ob oculos posuit; quae sane haudquam in ejusmodi de religione disputationibus consistere.

Oecumenica synodo iterum Tridentum a. 1562 a Pio IV. advocata, eo Jacobus contendit, ut in eadem tanquam societatis Jesu praepositus generalis ferendi suffragii jus exer-

ceret. In ordine statim ab episcopis sedes ipsi a legatis concilii, utpote clericorum regularium ordini praefecto, ante monasticorum ordinum praesides addicta. Lainius vero, quamlibet invidiae ansam remove cupiens, expetiit, ut inter omnes postremo sibi (quippe qui novissimae omnium religionum familiae praeesset) dicendi copia in congregationibus et sessionibus fieret.

2. De parte quam habuit Lainius in concilio Tridentino speciatim.

Quamquam vero postremus diceret et fessi audientium animi ac plerumque etiam temporis angustiae impedimento essent, attamen omnium in eum mentes summa attentione defixae esse solebant. Jam annis elapsis, quum theologus concilio interesset, eodem modo arrectis auribus ejus disputationes a patribus suscipi consueverunt; sed hoc ultimo concilii tempore propter auctam merito famam praeclarorum donorum, scientiae videlicet, acuminis, prudentiae, intrepidi animi, a multis tanquam synodi totius anima celebrabatur.

Primam tunc sententiam dixit de sacrosancto sacrificio missae (huic enim doctrinae stabiliendae operam navabant patres, quum ex colloquio Possiacensi Tridentum adveniret); vix autem probationibus evolvendis initium fecerat, quum legatis visum est, integrum sequentem diem, qui fuit 27. Augusti 1562, Lainii orationi concedere. Cui frequentissimi interfuerunt patres, imo, ut fertur, ad unum omnes, quotquot Tridenti aderant, ad audiendum Lainium convenerant. Tribus continuis horis dixit, in ipsaque oratione loco, quem post episcopos habebat, relicto, suggestum quoddam in media aula legatis auctoribus conscendere debuit, quo etiam commodius ab omnibus audiretur. Quod suggestum dein ordinarie ad sententiam suam dicendam Lainio destinatum est.

Sequenti modo P. Ribadeneira, Lainii coaevus, qui ejusdem vitam brevi compendio enarravit, indolem theologi atque oratoris synodalis depingit: „Ingenium ejus quum ubique clarescere solebat, potissimum tamen, si quid novum, difficile inauditumque nec ab aliis pertractatum in controversiam vocaretur; tum maxime mentis aciem intendere et quasi excitari videbatur, adeo eleganter, copiose atque diserte, quae

invenisset, disponere, eloqui et acute dijudicare solitus. Neque in scholarum quaestionibus duntaxat tractandis valuit Laynes, sed in rebus etiam gerendis idem acumen adhibuit iudiciumque attulit, sive cum pontificibus, principibus, magistratibus de rebus publicis ageret, sive consultando sententiisque dicendis . . . Perspicuitas item, quae rhetorum filii prima dicendi virtus est, tanta in Layne fuit, . . . atque adeo dilucide sensa mentis efferre sententiamque dicere consuevit, ut ab omnibus ex aequo intelligeretur; quodque perdifficile semper est habitum, verborum copia ac methodo id consequeretur, ut obscura clare, abdita perspicue, ignota intelligenter, prisca nove, omnia denique venuste proferret oculisque veluti subjecta repraesentaret." (Ed. lat. Colon. Agripp. 1604, pag. 210.)

Disputationes a Lainio coram synodo institutae singulari copia atque selectu testimoniorum ex sanctis patribus adductorum excellere solebant. Quae testimonia ex ipsis eorum scriptis, diligentissimo ac plane assiduo studio pervolutis, deprompserat. Unde tempore Julii III. data occasione in concilio aperte asseveravit, se nullius testis locum commemoratum esse, quem non ipse, idque in fonte, legisset cumque toto nexu suo accuratius inspexisset. Quanta igitur vi memoriae fuerit quamque versatus in fertili campo doctrinae majorum, id vel hinc solum conjectura colligere licet, quod semel, mirum dictu, triginta sex veteres auctores cum integris testimoniis suis uno quasi halitu in medium protulit.

Eodem Julio pontifice legati, qui concilium auctoritate sanctae sedis moderabantur, ob Lainii febris laborantis infirmitatem saepius congregationes theologorum in alium diem transferebant; quum enim nova aliqua disceptatio inchoanda erat, Lainio qui pontificius theologus primus dicere debebat impedito, nolebant legati reliqua synodi membra maximo illo emolumento privare, quod ex disputatione ejus in limine actionis audita percipi posse confidebant.

Cum hoc legatorum iudicio de Lainio patres consensisse testis est inter alios Salmeron, cujus frequentes litterae ex concilio Romam datae in tabulario societatis Jesu asservantur; nonnullas earum P. Boero publici juris fecit. Juxta Salmeronem „plures episcopi ex principalioribus et doctioribus publice affirmabant, votum magistri

Lainii inter omnia Tridenti data esse optimum." Non mirum igitur, quod saepe etiam sententia ejusdem de rebus propositis scripto comprehensa inter patres circummittebatur, sive a legatis sive ab episcopis ad eum finem expetita fuerit.

Exstat in ecclesia, quae dicitur s. Mariae Majoris, in urbe Tridentina vetus imago concilii. Solemnis senatus membra celebriora in ea accurate depicta apparent; in suggestu vero orationem ad patres habens alius non apparet quam ipse noster Lainius. In eadem etiam ecclesia quum nostris temporibus maximorum virorum, qui de concilio meriti sunt, memoriae effigies grandes consecrarentur, praeter summos pontifices Paulum III., Julium III. ac Pium IV., et praeter s. Carolum Borromaeum et Ludovicum Madrucium cardinales, unus Jacobus Lainius electus est, qui in eo loco, ubi toties concilii patres alloquebatur, cum illis ad vivum repraesentaretur.

De ejus externo habitu Ribadeneira refert, fuisse Lainium corpore mediocri et pallida plerumque facie. Oculi grandes, clari et mobiles faciem alioquin valde modestam ornabant, cujus nasus oblongus et aquilinus ab reliqua figura non dissonabat. Monstrabant mores omnes tam singularem sanctitatem et modestiam quam ingenium hominis „vividum (ut cum Ribadeneira loquamur), ingens, excellens, acre, vehemens, subtile, clarum et firmum" (Pag. 208).

3. De Lainii scriptis tum alias jam editis, tum in hoc opere edendis, tum in codicibus manuscriptis adhuc exstantibus.

Paucissima tantum ex multis, quas Lainius reliquit, elucubrationibus expressae typis exstant. Cujus rei duae potissimum rationes afferri possunt; ac prima est, quam indicat Nathanael Sotvellus in Bibliotheca scriptorum societatis Jesu, dicens: „Scripsit Jacobus Lainez vel potius scribere aggressus est *De providentia . . . Prolegomena in universam scripturam . . . De Trinitate . . .* (etc., adjunctis aliis titulis, qui infra exhibebuntur); sed per gravissimas concionandi, sacras litteras interpretandi, disputandi cum

invenisset, disponere, eloqui et acute dijudicare solitus. Neque in scholarum quaestionibus duntaxat tractandis valuit Laynes, sed in rebus etiam gerendis idem acumen adhibuit iudiciumque attulit, sive cum pontificibus, principibus, magistratibus de rebus publicis ageret, sive consultando sententiisque dicendis . . . Perspicuitas item, quae rhetorum filiis prima dicendi virtus est, tanta in Layne fuit, . . . atque adeo dilucide sensa mentis efferre sententiamque dicere consuevit, ut ab omnibus ex aequo intelligeretur; quodque perdifficile semper est habitum, verborum copia ac methodo id consequeretur, ut obscura clare, abdita perspicue, ignota intelligenter, prisca nove, omnia denique venuste proferret oculisque veluti subjecta repraesentaret." (Ed. lat. Colon. Agripp. 1604, pag. 210.)

Disputationes a Lainio coram synodo institutae singulari copia atque selectu testimoniorum ex sanctis patribus adductorum excellere solebant. Quae testimonia ex ipsis eorum scriptis, diligentissimo ac plane assiduo studio pervolutis, deprompserat. Unde tempore Julii III. data occasione in concilio aperte asseveravit, se nullius testis locum commemoratum esse, quem non ipse, idque in fonte, legisset cumque toto nexu suo accuratius inspexisset. Quanta igitur vi memoriae fuerit quamque versatus in fertili campo doctrinae majorum, id vel hinc solum conjectura colligere licet, quod semel, mirum dictu, triginta sex veteres auctores cum integris testimoniis suis uno quasi halitu in medium protulit.

Eodem Julio pontifice legati, qui concilium auctoritate sanctae sedis moderabantur, ob Lainii febris laborantis infirmitatem saepius congregationes theologorum in alium diem transferebant; quum enim nova aliqua disceptatio inchoanda erat, Lainio qui pontificius theologus primus dicere debebat impedito, nolebant legati reliqua synodi membra maximo illo emolumento privare, quod ex disputatione ejus in limine actionis audita percipi posse confidebant.

Cum hoc legatorum iudicio de Lainio patres consensisse testis est inter alios Salmeron, cujus frequentes litterae ex concilio Romam datae in tabulario societatis Jesu asservantur; nonnullas earum P. Boero publici juris fecit. Juxta Salmeronem „plures episcopi ex principalioribus et doctioribus publice affirmabant, votum magistri

Lainii inter omnia Tridenti data esse optimum." Non mirum igitur, quod saepe etiam sententia ejusdem de rebus propositis scripto comprehensa inter patres circummittebatur, sive a legatis sive ab episcopis ad eum finem expetita fuerit.

Exstat in ecclesia, quae dicitur s. Mariae Majoris, in urbe Tridentina vetus imago concilii. Solemnis senatus membra celebriora in ea accurate depicta apparent; in suggestu vero orationem ad patres habens alius non apparet quam ipse noster Lainius. In eadem etiam ecclesia quum nostris temporibus maximorum virorum, qui de concilio meriti sunt, memoriae effigies grandes consecrarentur, praeter summos pontifices Paulum III., Julium III. ac Pium IV., et praeter s. Carolum Borromaeum et Ludovicum Madrucium cardinales, unus Jacobus Lainius electus est, qui in eo loco, ubi toties concilii patres alloquebatur, cum illis ad vivum repraesentaretur.

De ejus externo habitu Ribadeneira refert, fuisse Lainium corpore mediocri et pallida plerumque facie. Oculi grandes, clari et mobiles faciem alioquin valde modestam ornabant, cujus nasus oblongus et aquilinus ab reliqua figura non dissonabat. Monstrabant mores omnes tam singularem sanctitatem et modestiam quam ingenium hominis „vividum (ut cum Ribadeneira loquamur), ingens, excellens, acre, vehemens, subtile, clarum et firmum" (Pag. 208).

3. De Lainii scriptis tum alias jam editis, tum in hoc opere edendis, tum in codicibus manuscriptis adhuc exstantibus.

Paucissima tantum ex multis, quas Lainius reliquit, elucubrationibus expressae typis exstant. Cujus rei duae potissimum rationes afferri possunt; ac prima est, quam indicat Nathanael Sotvellus in Bibliotheca scriptorum societatis Jesu, dicens: „Scripsit Jacobus Lainez vel potius scribere aggressus est *De providentia . . . Prolegomena in universam scripturam . . . De Trinitate . . .* (etc., adjunctis aliis titulis, qui infra exhibebuntur); sed per gravissimas concionandi, sacras litteras interpretandi, disputandi cum

haereticis, peregrinandi et gubernandi ac perpetuas occupationes haec limare et alia felicissimi sui ingenii atque exquisitae eruditionis monumenta relinquere Jacobo non licuit.⁴

Jam vero si non omnia, plura saltem ex ejus scriptis, licet minime ex omni parte expolita, typis edi profecto potuissent, nisi alterum impedimentum accessisset, maxima videlicet in iis legendis difficultas. Usus est enim Lainius in scriptis suis exarandis caractere non solum ob adhibita insolita compendia nimis singulari, sed etiam alioquin adeo implexo ac dissoluto, ut nemo unus eadem scripta legere vel quidquam ex iis interpretari potuerit. Qui manuscriptorum codices ultimus pervolutavit, P. Josephus Boero S. J., olim assistens Italiae, ullam negat esse spem, fore ut rudis illa et amplissima moles scriptorum Lainii, quae in societatis Jesu archivo adhuc intacta servatur, ad publicam utilitatem derivari posset.

Eidem tamen doctissimo viro proximis annis ante obitum suum († 1884) contigit, ut dum alia vetera societatis monumenta perquireret ac perlustraret, casu volumen unum et alterum inveniret, in quibus aliquae P. Lainii elucubrationes, non sua sed aliorum manu descriptae, continebantur.

Inter haec exemplaria eminebat uberrimum ac profundum opus de controversia in concilio Tridentino agitata circa originem jurisdictionis episcoporum, quod Lainius ipse plurimis in locis sua manu emendaverat.

P. Boero de thesauro feliciter deprehenso summe sollicitus animoque laetus patri Clementi Schrader curam demandavit, quam is libenter suscepit, ut memoratum opus de episcoporum jurisdictione, denuo reviso textu allegationibusque necessariis adjunctis, praepararet publice in utilitatem theologorum edendum. Verum P. Schrader morte nimis matura e vita advocatus hunc laborem perficere non potuit.

Unde dictus p. Assistens, quum in itinere litterario per Italiam instituto Fesulas, ubi morabatur, attingeremus, nobis, videlicet editori horum voluminum, cum fiducia

valde benigna munus idem commisit; adjecitque disputationi de jurisdictione, ex codice, quem A nominamus, jam qualitercunque descriptae, tum alia opuscula ex eodem codice divulgata tum reliquos codices a se inventos (quos infra litteris B, C, D, E, F et G insignimus), desiderans, ut quam plurima Lainii scripta ex iis, quae ibidem contenta erant, simul edenda curarem.

Unam clarissimi auctoris disputationem, videlicet de calice laicis non porrigendo, ex alio codice eo tempore jam publici juris feceramus, addito commentario historico de calicis usu et de controversia in concilio Tridentino mota circa utriusque speciei sumptionem (in „Innsbrucker Zeitschrift für kath. Theologie“ [Acta theologica Oenipontana] annis 1881 et 1882). Quantum licuit bibliothecas celebriores perquisivimus vel perquirere fecimus, ut etiam plures adhuc codices scriptorum Lainii assequeremur, sed eventu haud sane felici, quum ex. gr. neque ipsa bibliotheca aulica Vindobonensis neque bibliotheca nationalis Parisiensis ullum exemplar possidere videantur.¹

In tres classes Lainii elucubrationes distribuimus.

¹ Auctores praecipui, qui de vita et rebus gestis Lainii scripserunt, sunt:

Ribadeneira Petr. S. J., Vida del P. M. Diego Laynez, que fue uno de los companeros del padre maestro Ignacio de Loyola en fundar la compania de Jesus . . Madrid, per Pedro Madrigal. Anno 1594. pp. 192. — Latine: Vita P. Jacobi L. . . ab And. Schotto S. J. Coloniae Agrippinae 1604. pp. 259 (editio a nobis citanda). — Gallice: La vie du P. Jacques L. . . par Fr. Solier S. J., Douay 1597. — Alias saepe impressum.

Sacchino Franc. S. J., Historiae Societatis Jesu Pars secunda, sive Lainius. Antverpiae 1620. Reimpressa Coloniae Agrippinae 1621 (quam editionem nos allegamus).

Bartoli Dan., S. J., Dell' Istoria della Compagnia di Giesu. L' Italia; parte prima dell' Europa. In Roma presso il Varese, 1673. — Delle opere del padre Dan. Bartoli, Torino 1825, vol. V. et VI. (Haec altera editio a nobis allegatur).

Dilarino Franc., Vita del venerabile servo di Dio Giac. Laynez. Roma 1672. A spese d' Ignatio de' Lazari. pp. 255.

I.

Typis impressa hucusque sequentia scripta habebantur:

1. Commentariolus *Ne templa haereticis concedantur*, in colloquio Possiacensi in Gallia scriptus. Relatus est a Francisco Sacchino in *Historia societatis Jesu* tom. II. lib. 6. n. 32; ed. Colon. pag. 311.

2. *Adhortatio ad principem Condacem* ad rem concilii Tridentini promovendam. Ibidem l. 5. n. 213 ss. impressa; ed. Colon. pag. 281.

3. *Epistola ad patres et fratres societatis Jesu, qui sunt in India*, De magnitudine suscepti operis et conservatione spiritus in illa missione, data Romae 12. Decembris 1558. Est inter epistolas collectas praepositorum generalium et exstat tum in variis editionibus earundem epistolarum (ex. gr. in edit. Gandaviensi a. 1847 tom. I. pag. 48) tum in vita Lainii a P. Ribadeneira conscripta. Eandem aliis verbis ex autographo hispano fideliter latine redditam recitat Sacchinus lib. 2. n. 188; edit. Colon. pag. 102.

4. *Monita ad scholasticos Societatis*, sive modus conservandi spiritum, quem accepimus a Domino Deo nostro, dum mittimur ad studia. In instructionibus privatis Soc. Jesu saepius impressa, ex. gr.: Praelegenda variis anni temporibus publice in triclinio, Gandavi 1851. (Incipit „Apud Deum insta“.)

5. *Tabella brevis pro concionatorum instructione*. Exhibetur ab Antonio Possevino in *Bibliotheca sacra* lib. 5. c. 41; in hisce „Disputationibus“ vol. II. pag. 542, ut complementum „Monitorum pro iis qui concionandi munus suscipiunt“, denuo impressa est.

6. *Epistolae*; ex. gr. *Carta* a sua buona madre, data Panormi 20. Junii 1549. Apud Alcazar, *Hist. prov. Tole-*

Boero Jos., S. J., *Vita del servo di Dio P. Giac. Lainez*, secondo generale etc. Libri due. Firenze, tip. della ss. Concezione, di Raffaello Ricci, 1880. 358 pp.

tanae Tom. I. p. 144—145. — *Carta* a N. S. P. Ignacio. Data in Africa 5. Octobris 1550. Ibid. p. 167—171, et in *Cartas de s. Ignacio*, Madrid 1874 ss. Aguado, tom. II. pag. 519; in qua editione epistolarum s. Ignatii etiam aliae epistolae Lainii eduntur.

7. Sotvellus et De Backer huc etiam referunt decreta illa synodi Tridentinae, quae ab ejus calamo praecipue designata dicuntur. „Doctrina concilii *De sacramento ordinis* atque Dogmata et decreta *de gratia et de justificatione* ipsi“, ait Sotvellus, „magna, si non etiam ex omni parte debentur“.

8. Complura vota, quae dedit in concilio Tridentino, brevi delineatione concepta Massarellius et Palaeottus in suis actis et relationibus de gestis synodi asservaverunt. Ea in Actis genuinis ss. concilii Tridentini ab Augustino Theiner editis publici juris facta sunt. Partim inveniuntur apud nos in tomo II. p. 193—224 et alibi.

II.

Accedunt scripta Lainii edenda in hisce duobus voluminibus, quae juxta ordinem codicum manuscriptorum, in quibus inveniuntur, ita sese excipiunt:

9. In codice formae maximae, quem littera A insignimus, habetur, tanquam praestantissima ejusdem pars, jam memorata *Disputatio de jurisdictione episcoporum et Romani pontificis primatu*. De ea mox accuratius agendum erit, antequam in hoc ipso volumine typis describatur.

Idem codex omnes lucubrationes nobis servavit, quae hoc loco usque ad n. 15 recensendae veniunt (vide Boero, *Vita del P. Lainez* pag. 341 ss.); scilicet

10. *An pontifex reformandus sit per concilium*; votum in concilio Tridentino exaratum. (Infra vol. II. p. 74 ss.)

11. *De indulgentiis quaestiones quinque*. Ad dubia ex mandato Pii papae IV. proposita responsiones, quae pertinent ad executionem decretorum s. synodi. (II, 111 ss.)

12. *Consultatio de calice laicis porrigendo*, in concilio scripta. Alia exemplaria manuscripta ejusdem consultatio-

nis asservantur Monachii, Madriti et Oeniponte, de quibus alio loco. (II, 24 ss.)

13. *De concilio Tridentino iterum aperiendo* vota quatuor ex anno 1560. Cf. Boero l. c. pag. 344 ss. n. IV. et V. (II, 1—24).

14. *Auctoritates quae dicunt, papam regere aut pascere universalem ecclesiam*, in concilio collectae atque cardinalibus legatis traditae. Hoc scriptum a P. Boero praemittitur. (II, 88 ss.)

15. *Votum seu sententia de institutione episcoporum*; pertinet ad controversias in synodo exortas de formando canone circa hierarchiam. (I, 385 ss. post alias sententias ad eandem materiam referendas.)

Animadvertendum est, inscriptiones superius positas singulis lucubrationibus a nobis, non autem ab auctore additas esse; in codice partim sine titulis partim sub notis materiam nimis vage indicantibus exhibentur; verum quod singula attinet, quae hac de re exponenda sunt, lectorem iterum ad proprium ejusque scripti prolegomenon revocare debemus.

16. Codex manuscriptus, quem B dicimus, continet *Suffragium de Joannis Grimani patriarchae Aquilejensis doctrina de praedestinatione*. De hujus patriarchae processu ultima sententia in concilio Tridentino pronuntiata est. Codex olim ad cardinalem Pallavicinium, historiae concilii auctorem, pertinebat, cujus insigne in exteriori latere pulchre expressum cernitur. (Exstat in hac editione II, 137 ss.)

17. In codice Tridenti in bibliotheca municipali asservato n. 121 habetur Lainii *Disputatio de justitia imputata*, et quidem bis descripta, p. 1—26 et p. 70—96. Hos textus cum nota Trid. I. et II. allegamus. P. Boero nullam mentionem ejus disputationis facit. Cum actis Masarellianis de concilio Tridentino eam edidit Aug. Theiner (I, 265 ss.), sed mendis et lacunis adeo deformatam, ut vera disputatio pro inedita haberi possit. Nos eam excu-

dimus II, 153 revisam juxta utrumque exemplar manuscriptum.

18. Fasciculus alius (C) praebet textum originalem italicum celebris orationis: *Ragionamento alla regina (di Francia) contro Pietro Martire*, in colloquio Possiacensi habitae. Eum P. Boero in libro suo non memorat, quamquam alioquin de ipsa oratione fusius disserat. Etiam Ribadeneira in vita Lainii et Sacchinus in historia societatis Jesu de ea oratione plura referunt, tantum juxta latinum, sed minus accuratum textum ejusdem. Exstat in nostra forma authentica II, 94 ss. ante documenta Possiacensia supra n. 1 et 2 recensita, quae ex Sacchinio iterum recudenda erant.

19. Liber minoris formae (8°) manuscriptus littera D insigniendus, continet plures dissertationes Lainianas ex jure canonico et theologia morali, a variis manibus saeculo XVI. descriptas; atque primo quidem loco ibi sistitur *Disputatio de usura et variis mercatorum contractibus*. Cf. Boero pag. 346. Alia exemplaria ejusdem disputationis asservantur in codice E infra nominando, et in codice bibliothecae Ambrosianae Mediolani juxta id quod ex Antonio refert De Backer. Praeterea inter adminicula editionis a p. Boero nobis subministrata erat etiam exemplar hujus disputationis saeculo elapso, sed paulo oscitanter, descriptum. (Infra II, 228 ss.)

20. Sequitur in codice D *Tractatus De simonia ad Paulum papam quartum*, cujus Boero pag. 347 meminit. (II, 322 ss.)

21. *De fuce et ornatu mulierum*. Summa capitum hujus tractatus theologici indicatur apud Boero pag. 347. In codice E aliud exemplar descriptum exhibetur. (II, 465 ss.)

22. *Institutionis scholaris christiani lineamenta*. Cf. Boero pag. 348 n. XII. (II, 442 ss.)

23. *De beneficiis ecclesiasticis instructio ad usum confessoriorum*. Accedunt instructiones *De residentia* et *De pensionibus*. Cf. Boero pag. 349 n. XVII. (II, 401 ss.)

24. *Documenta ad bene interpretandam scripturam sacram*. Boero pag. 348 n. XIII. (II, 502 ss.)

25. *Instructiones de visitatione dioecesium et de officio examinatoris.* Boero ib. n. XV. (II, 417 ss.)

Atque hoc quidem scriptum in codice D ultimum locum obtinet.

Codex minoris formae (8°), quem E nominamus, totus, si ultimas paginas excipias, ab eadem manu saeculo XVII. scriptus, praeter binas dissertationes jam dictas (n. 19 et 21) et alia aliorum auctorum scripta continet tantum Lainii *Quaestiones theologicas de rectigalibus*, sed non satis integras atque correctas. A p. Boero eae non memorantur. (II, 383 ss.)

27. Alius codex (F) similis formae atque aetatis offert Lainii *Lectiones sive tractatus de oratione*; e quibus vicesimam et vicesimam primam, quae latine ibidem describuntur, speciminis gratia recudimus II, 543. Reliquae italico sermone exaratae sunt.

28. Eidem codici junguntur ab alia manu descripta *Monita pro iis, qui concionandi munus suscipiunt*, quorum Boero pag. 348 n. XVI. meminit. Quae quum in codice tantum hispanico idiomate praebeantur, propter faciliorem usum latine versa typis expressimus II, 506 ss.

III.

Tertiam classem, videlicet *monumentorum litterariorum, quae impressa non sunt*, sed editorem vel excerptorem adhuc exspectant, exordimur ab

29. ejusdem codicis opere satis magno, quod inscribitur „*Tractatus de tribulatione R. P. Lainez*“. Debetur is eidem manui, quae „*Monita*“ superius dicta litteris consignavit. De hoc tractatu, sicuti etiam de sequentibus duobus operibus homileticis et asceticis Lainii, melius occasione ultimi prolegomeni in tomum alterum agemus.

30. Praesto nobis erat alius codex (G) saeculo XVI. scriptus, qui continebat librum italicae linguae cum titulo: „*Breve trattato della cognitione di se stesso*, composto per il R. P. Jac. Lay(nez)“.

31. Bibliotheca aulica Monachiensis conservat codicem

manuscriptum, qui *Conciones quadragesimales* Lainii italico sermone comprehendit. Prima earum tractat de jejunio.

32. Quinque opera, quae sequuntur, apud Sotvillum et De Backer notantur: *De Providentia libri XII*, quos Lainius adumbratos tantum reliquit.

33. *Prolegomenon in universam scripturam Lib. I.*

34. *De Trinitate libri III*, magis elaborati ac perfecti.

35. *De regno Dei.*

36. *Index* et tanquam silva et materies omnium fere illustrium sententiarum, quae passim apud sanctos auctores reperiuntur. Hic index juxta P. Boero pag. 339 plura volumina complectitur.

37. *Summam theologiae scholasticae*, quam Lainio s. Ignatius scribendam commiserat, eodem Boero teste vix inceptam reliquit. Institerat Ferdinandus rex Romanorum apud beatum parentem societatis, ut alicui ex suis negotium hujusmodi summae componendae demandaret, quum suis universitatibus et scholis theologicis textum a magistris explicandum tradere cuperet (Boero pag. 339). Utinam ingenio acerrimo Lainii tantum opus perficere licuisset! Quid exspectandum fuisset, jam ipsae aliorum operum reliquiae demonstrant.

38. Zaccaria scribit in tom. 44 De Calogera p. 481 (ut notat De Backer): „S. Fedele ha le *Prediche italiane per la Quaresima* del P. Jacopo Lainez . . . secondo nostro generale; le quali prediche potranno da chi n'ordina e continua in Francia la nostra biblioteca essere aggiunte al catalogo, che delle opere inedite del Lainez fa il P. Alegambe (vel Sotvell).“ Addit De Backer, etiam bibliothecam Pragensem conservare sermones quadragesimales Lainii manuscriptos. Forsitan utrumque opus vel alterutrum saltem cum Quadragesimali Monachiensi (n. 31) concordant.

39. „En el archivo de este colegio imperial (de Madrid)“, ait Alcazar, „se guardan como joyas preciosas de su inagotable erudicion las obras latinas manuscritas siguientes: De calice laicorum etc. (vide supra n. 12). Algunas lecciones acerca de el instituto de la compania.“

40. Deinde pergit: „Un *Tratado de la obediencia*. Otro sobre la pluralidad de beneficios (probabiliter idem atque ille, qui supra n. 23. indicatus est). Y unas lecciones en el idioma toscano“. Ita habet in *Hist. prov. Tolet. T. II. p. 94*, penes De Backer.

41. Codex Ottobonianus 2472 in bibliotheca Vaticana continet a pag. 42 nonnulla notamina *De ingressu in religionem* a Lainio conscripta.

4. De initiis controversiae inter patres Tridentinos agitatae de origine jurisdictionis episcoporum.

Quod in concilio erat usu receptum, ut materiae iudicandae primum a theologis coram patribus discuterentur, id etiam circa doctrinam de sacramento ordinis fuit rite servatum. Initium disputationis datum die 23. Septembris 1562, duce Alphonso Salmerone S. J., pontificio apud concilium theologo. Exhibitae theologis fuerant septem propositiones ex variis haeticorum scriptis desumptae, quibus veritatem catholicam opponerent.¹ Quamvis nulla in iis reperiretur, quae controversiam de divino jure episcoporum tangeret, non deerant tamen ex oratoribus, qui rem jam in primo illo conventu in concertationem adducerent; atque in iis nominatim erat theologus archiepiscopi Granatensis, domini sui, ut manifestum erat, auctoritate permotus.

Petrus Guerrero, Granatae in Hispania metropolita, vir ut natura acris ac vehemens, ita facundia clarus et potens, cujus nomen inde a concilii tempore ex historia praesentis controversiae orbi catholico innotuit, proprie est apparetque verus conciliator et fautor illius partis, quae jus divinum episcoporum pertinaciter propugnat. Ei quia major numerus episcoporum hispanorum, utut aliis in rebus varie sentientium, erat addictus, nomen partis hi-

¹ Theiner, *Acta Concilii Trid. II*, 133. Cf. Raynaldus, *Annales a. 1562 n. 89*; Pallavicinius, *Hist. conc. Trid. lib. XVIII. cap. 12. n. 1.* — Theologorum sententiae recensentur apud Theiner l. c. 135—151.

spanae inditum, quantumvis licet eidem neque omnes Hispani faverent neque omnes caeterarum nationum antistites existerent adversarii. Qui parti prae ceteris omnibus erat formidini, Jacobus Lainez, praepositus generalis S. J., originem ex Hispania duxit; eidem parti contra favebant nonnulli episcopi Itali, quos deinde secuti sunt Galli, ac demum (ut praeterea duos alios afferamus) qui nomine Ferdinandi I. concilio intererant, Georgius Drasković Quinque-Ecclesiis in Hungaria, et Andreas Sbardellatus (Dudić) Tiniae in Dalmatia episcopi.

Quod Hispani generatim opinioni de jure divino adeo studerent, id auctore Gabriele Palaeotto inde venisse putandum est, quod apud eos maxima auctoritate valeret Franciscus Victoria, insignis ex ord. Praed. magister theologus, vir velut meritissimus theologiarum, quae diu misere neglectae jacuerant, literarum per omnia Hispaniae regna atque academias instaurator celebratus. Ex ejus schola quum plerique omnes prodissent episcopi, mirum non est, quod eundem sibi et in tenenda hac, quae ipsi propria erat, sententia presso gradu sequendum esse censerent.¹

Quid pars hispana postularet, jam in praevio illo, quem diximus, theologorum congressu cernebatur, sed clarius etiam patuit statim, quum ipsi concilii patres de materia proposita loqui inciperent. Continebat schema propositum doctrinam de ordine cum septem canonibus dogmaticis suprema anathematis sanctione firmandis; fuerat autem ex legatorum mandato versus finem disputationum theologorum a speciali commissione membrorum concilii exaratum, Lainio in conficiendum opus haud exiguum impendente laborem. Quaestionem de jure divino etiam novum hoc schema tacitam praeterierat.

Canon 7. erat hujusmodi: „Si quis dixerit, episcopos

¹ Hanc rationem affert Palaeottus in suis actis concilii Tridentini, cui interfuerat ipse. Apud Theiner II, 610. Cf. Pallavicinius lib. XIX. c. 6. n. 5. — De Victoria lege quae recenter ex manuscriptis praesertim Vaticanis communicavit Franciscus Ehrle S. J. in ephemeride „Der Katholik“ 1884, tom. II. p. 505 ss.

40. Deinde pergit: „Un *Tratado de la obediencia*. Otro sobre la pluralidad de beneficios (probabiliter idem atque ille, qui supra n. 23. indicatus est). Y unas lecciones en el idioma toscano“. Ita habet in *Hist. prov. Tolet. T. II. p. 94*, penes De Backer.

41. Codex Ottobonianus 2472 in bibliotheca Vaticana continet a pag. 42 nonnulla notamina *De ingressu in religionem* a Lainio conscripta.

4. De initiis controversiae inter patres Tridentinos agitatae de origine jurisdictionis episcoporum.

Quod in concilio erat usu receptum, ut materiae iudicandae primum a theologis coram patribus discuterentur, id etiam circa doctrinam de sacramento ordinis fuit rite servatum. Initium disputationis datum die 23. Septembris 1562, duce Alphonso Salmerone S. J., pontificio apud concilium theologo. Exhibitae theologis fuerant septem propositiones ex variis haeticorum scriptis desumptae, quibus veritatem catholicam opponerent.¹ Quamvis nulla in iis reperiretur, quae controversiam de divino jure episcoporum tangeret, non deerant tamen ex oratoribus, qui rem jam in primo illo conventu in concertationem adducerent; atque in iis nominatim erat theologus archiepiscopi Granatensis, domini sui, ut manifestum erat, auctoritate permotus.

Petrus Guerrero, Granatae in Hispania metropolita, vir ut natura acris ac vehemens, ita facundia clarus et potens, cujus nomen inde a concilii tempore ex historia praesentis controversiae orbi catholico innotuit, proprie est apparetque verus conciliator et fautor illius partis, quae jus divinum episcoporum pertinaciter propugnat. Ei quia major numerus episcoporum hispanorum, utut aliis in rebus varie sentientium, erat addictus, nomen partis hi-

¹ Theiner, *Acta Concilii Trid. II*, 133. Cf. Raynaldus, *Annales a. 1562 n. 89*; Pallavicinius, *Hist. conc. Trid. lib. XVIII. cap. 12. n. 1.* — Theologorum sententiae recensentur apud Theiner l. c. 135—151.

spanae inditum, quantumvis licet eidem neque omnes Hispani faverent neque omnes caeterarum nationum antistites existerent adversarii. Qui parti prae ceteris omnibus erat formidini, Jacobus Lainez, praepositus generalis S. J., originem ex Hispania duxit; eidem parti contra favebant nonnulli episcopi Itali, quos deinde secuti sunt Galli, ac demum (ut praeterea duos alios afferamus) qui nomine Ferdinandi I. concilio intererant, Georgius Drasković Quinque-Ecclesiis in Hungaria, et Andreas Sbardellatus (Dudić) Tiniae in Dalmatia episcopi.

Quod Hispani generatim opinioni de jure divino adeo studerent, id auctore Gabriele Palaeotto inde venisse putandum est, quod apud eos maxima auctoritate valeret Franciscus Victoria, insignis ex ord. Praed. magister theologus, vir velut meritissimus theologiarum, quae diu misere neglectae jacuerant, literarum per omnia Hispaniae regna atque academias instaurator celebratus. Ex ejus schola quum plerique omnes prodissent episcopi, mirum non est, quod eundem sibi et in tenenda hac, quae ipsi propria erat, sententia presso gradu sequendum esse censerent.¹

Quid pars hispana postularet, jam in praevio illo, quem diximus, theologorum congressu cernebatur, sed clarius etiam patuit statim, quum ipsi concilii patres de materia proposita loqui inciperent. Continebat schema propositum doctrinam de ordine cum septem canonibus dogmaticis suprema anathematis sanctione firmandis; fuerat autem ex legatorum mandato versus finem disputationum theologorum a speciali commissione membrorum concilii exaratum, Lainio in conficiendum opus haud exiguum impendente laborem. Quaestionem de jure divino etiam novum hoc schema tacitam praeterierat.

Canon 7. erat hujusmodi: „Si quis dixerit, episcopos

¹ Hanc rationem affert Palaeottus in suis actis concilii Tridentini, cui interfuerat ipse. Apud Theiner II, 610. Cf. Pallavicinius lib. XIX. c. 6. n. 5. — De Victoria lege quae recenter ex manuscriptis praesertim Vaticanis communicavit Franciscus Ehrle S. J. in ephemeride „Der Katholik“ 1884, tom. II. p. 505 ss.

non esse presbyteris superiores, vel non habere jus ordinandi, vel, si habent, id esse illis commune cum presbyteris; sive ordines ab ipsis collatos sine plebis vel potestatis saecularis consensu aut vocatione irritos esse; et eos qui ab ecclesiastica et canonica potestate rite ordinati et missi non sunt, sed aliunde veniunt, legitimos esse verbi et sacramentorum ministros: anathema sit.¹

Ex fatali hoc canone septimo (qui postea etiam primus vocabatur) orta est materia vehementis ac funestae illius controversiae, quam Palaeottus in actis concilii non immerito scripsit aliquando visam prope immortalem futuram,² quamque eo etiam luctuosorem declaravit, quod nec proposita fuisset, nec necessaria, nec his temporibus congruens.³

Quid Lainez, vi muneris sui litis consors factus, in tractanda causa praestiterit, fusior ejus hoc volumine exhibita Disputatio ostendit.

Cuncta hic singillatim persequi non possumus, quae ad celeberrimae controversiae originem et progressum spectant. Pallavicinius quidem omnem ejus historiam ordine narravit, descriptione sua ubique ad genuinos fontes historicos, praesertim ad litteras tum a legatis concilii Romae tum inde Tridentum ad legatos missas, diligenter accurateque exacta.⁴ Verum eminentissimus vir documentorum istorum archetypa non repraesentavit in forma extensa. Ea de causa, quum nos id jam simul consecuti, ut tenorem litterarum ipsum possemus fideliter describere, ad id consilii devenimus, ut eas, quantum ad rem nostram attinent, nunc primum integras sisteremus praesenti hoc volumine pp. 393 seqq. Sunt autem 65 epistolae legatorum pontificiorum et s. Caroli Borromaei.

Gravissimum hoc epistolarum commercium inter concilii praesides et papalem status secretarium optatum

¹ Theiner II, 153, ubi etiam reliqui canones et „doctrina proposita“ habentur.

² Theiner II, 641.

³ Ib. 610.

⁴ Hist. Conc. Trid. I. XVIII. cc. 12 seqq.

lumen singulis quaestionibus inter controversiae cursum incidentibus affundit, saltem pro eo temporis spatio, quod pro Lainii disputatione rite intelligenda debet attendi, scilicet ab exeunte Septembri 1562 ad exeuntem Februarium anni sequentis. Ex larga abundantique materia visum est selecta quaedam puncta ad controversiae originem spectantia hic indicare, quo prudens lector in antecessum judicare queat, quam uberem lucem epistolae sint occurrentibus quaestionibus allaturae.

In prima sua epistola¹ referunt legati, silentio se transiisse jus divinum in canone septimo proposito. Sed olim sub cardinali Crescentio (h. e. quum Crescentius, cardinalis tit. s. Marcelli, concilio praecerat 1551—1552) assumpta inter alios quosdam articulos discutiendos ipsa erat assertio a Luthero et aliis, videlicet sensu plane haeretico, facta: „episcopos jure divino non esse institutos neque presbyteris superiores“.

Legati quidem merito censebant, omnia removenda esse, quibus lis cum hispana parte suscitari posset, et ideo neque illum articulum haeticorum esse attingendum; verum tres archiepiscopi, Granatensis, Bracarensis, Messanensis, cum episcopo Segobiensi, vehementer instabant, ut quaestio inter catholicos theologos mota de episcoporum jurisdictione reassumeretur excutienda, additis canonis verbis: episcopos jure divino institutos. De miris quas afferebant rationibus, deque nexu, quo eorum postulatam cohaerebat cum tractata jam controversia de divina residentiae obligatione, ipsa videatur legatorum epistola. In qua etiam prima signa alius elementi oppositionis jam habentur expressa, scilicet gallicana et caesarea reformationis postulata; quod falsum reformandi studium mox cum Hispanorum circa jurisdictionem petitione fatali nexu conjunctum iri, plures aliae legatorum epistolae fusius docebunt. Lainez utrumque simul oppugnabit.

Vix dum ferre suffragia de praefatione coeperant patres die 13. Octobris², ita referunt legati de initio congrega-

¹ Lit. legat. infra n. 1. p. pag. 398.

² Lit. legat. n. 9. p. 409.

tionum, quum statim archiepiscopus Granatensis memoratam de episcoporum jurisdictione quaestionem, in concertationem intulit, provocatione facta ad formulam ex tempore Crescentii, dicebatque „quod ipsi videretur a synodo petenda declaratio, hanc episcoporum institutionem esse juris divini.“ Respondet legatus Stanislaus Hosius, cardinalis Varmiensis, „ideo punctum hoc omissum in praefatione fuisse, quod haeretici id non negarent (videlicet in confessione Augustana)“; sed „post Granatensem aliqui alii dixerunt, hanc declarationem esse faciendam“.

Operae fuerit pretium ex codice manuscripto bibliothecae aulicae Vindobonensis n. 383 tom. 21 huc adscribere litteras adhuc ineditas, quas Car. Visconti (Vicecomes), episcopus Ventimiliensis, Romam ad s. Car. Borromaeum die 15. Octobris 1562 dedit de Granatensis suorumque orationibus.¹ Ex iisdem clarius quam ex legatorum relationibus apparebit, ab Hispanis parum firmas rationes theologicas fuisse allatas. Quum autem multa omnino argumenta, quae Lainius in sua Disputatione refutat, ex ipsis hisce rationibus sumpta esse deprehendantur, quas Vicecomes in concilio prolatae testatur, ex inspectis ejusdem litteris id assequemur, ut plerumque sciamus, contra quosnam adversarios Lainius singillatim pugnet, quamvis neminem ipse nominat.

„Granata fece istanza, che si aggiungessero nell' ultimo canone quelle parole: Episcopos jure divino institutos esse presbyteris superiores“. E di già erano avvertiti alcuni prelati, che gli sogliono contradire volentieri, che non volessero mettere in disputa questa materia, per non dar occasione alli prelati Spagnuoli di repliche e di tirare in lungo le congregazioni. E esso poi cominciò a dire, che poteva di ragione proporre e fare questa dimanda, perchè nel tempo del cardinal Crescenzo legato fu proposto il canone in quella forma ed approvato quasi da tutti, adducendo per scienti² di ciò monsignor di Segovia e Panormitano; i quali poi in confirmazione di questo non dissero cosa

¹ Ex eodem codice alia etiam fragmenta litterarum, praesertim quae ad Lainii res spectant, infra decerpemus. Codex non ipsas originales litteras praebet, sed textum saec. XVII. et quidem saepius valde mendose descriptum.

² Cod. scienti.

alcuna. E ricorò più volte che la synodo dovesse definire queste due cose, cioè „episcopos esse jure divino institutos et¹ eodem jure esse presbyteris superiores“; dicendo, che non si poteva mancare di dichiararlo, per esser negato dagli heretici. Et si estese con molti argomenti, ragioni e autorità a comprovare questa opinione, allegando alcune altre autorità reprovate, che venivano a inferire l' autorità de' vescovi quasi pari a quella del papa; soggiungendo, „quod episcopatus unus, cujus a singulis pars tenetur“, et che il papa era vescovo come gli altri; affermando, che il papa et i vescovi erano fratelli, figliuoli d' un padre e d' una madre, cioè la chiesa; onde se il papa era istituto da Cristo, così erano parimente istituiti i vescovi; ma che il papa non era istituto capo per altro nisi in beneficentem causam.

Disse poi, quod Petrus non instituit apostolos episcopos, sed Christus; così dunque „episcopi cum sint successores apostolorum, non habent potestatem a successore Petri, sed a Christo; allegando a questo proposito l' esempio dell' albero, in qua multi sunt rami, robur autem unum. Ed argumentò ancora, che se gli sacramenti sono istituiti da Cristo, così per conseguente erano istituiti i ministri de' sacramenti, e che se la hierarchia era de jure divino.“ Ed aggiunse che la potestà si conferiva da Dio, e che gli ordini, che si danno per mano de' ministri, venivano da Dio. Finalmente conchiuse, che tutte queste cose erano vere e certe“.

Alle quali parole rispose il signor cardinale Varmiense e disse, che questo non era alcuna controversia con gli heretici; anzi ch' essi nella confessione Augustana tenevano il medesimo; et che però era soverchio ed inutile a metterlo in dubbio, e che li padri non dovevano entrare in disputa di cosa, nella quale convenissero insieme li cattolici et heretici.

Perlochè levatosi Granata in piedi rispose, che la confessione Augustana non confirmava questo, anzi che contradiceva; e tornò pure a ricercare, o che la synodo facesse questa diffinitione, o vero che si rispondesse alle ragioni et autorità, ch' esso aveva allegate. Onde il cardinale tornò a replicare, che gli heretici non negavano nella confessione Augustana le sudette cose, et che nihil dicebant praeter convitia et maledicta. Finalmente Granata tutto infocato disse: Remitto me ad nationes.

Il vescovo di Segovia con molte ragioni attese a provare, ch' era necessario che la synodo dichiarasse que' due punti proposti da Granata, „episcopos jure divino institutos esse presbyteris superiores“, sendo veri et certi. Et addusse alcuni luoghi degli heretici, li quali niegono

¹ In Cod. deest et.

² Desunt verba etiam membra hierarchiae, episcopi, vel similia.

³ In cod. adjunguntur hoc loco duae lineae, quarum textus nimis corruptus est.

la superiorità dei vescovi et la loro institutione esser de jure divino, provandolo anco con molti argomenti; tra quali disse, che si come il papa è successore di Pietro, così li vescovi sono successori degli apostoli, et debilitandosi la potestà de vescovi, si viene anco a debilitar quella del papa. Disse ancora, quod potestas spiritualis et potestas jurisdictionalis non¹ traduntur a pontifice, quum applicatio personae et divisio materiae ad eum pertineant; episcopatus autem non est proprie episcopatus sine potestate jurisdictionali; che la potestà episcopale si dà ai vescovi in consecratione, quum perunguntur sacro chrismate. Disse ancora, quod potestas supernaturalis traditur episcopis a Deo, quae auferri non potest, quamvis degradentur; et quum illa potestas per manuum impositionem, per unctionem consecrationis et signa externa tradatur episcopis, sequitur, quod episcopatus sit ordo, et quod sit de jure divino, quemadmodum etiam presbyteratus. Item quod si concedatur, hierarchiam esse, necessario sequitur, episcopatum ordinem esse hierarchicum (et a Deo)²; et quod omnes pontifices usque ad Silvestrum asserunt, quod episcopatus ordo est a Deo immediate, et dixerunt hoc in epistolis suis vel ex professo, vel aequivalenter. Soggiunse ancora, che le parole Quodcunque ligaveris³ etc. furono dette agli apostoli; episcopi autem perfecte succedunt apostolis in potestatem ordinis et³ jurisdictionis; ergo etc.

L'arcivescovo di Zara ancorchè sia uno de formatori disse, che gli piaceva, che se gli aggiungessero quelle parole episcopos jure divino³ etc. per dannar quello, che gli heretici dicevano nella confessione Augustana. Al che rispose il cardinal Varmiense, che in detta confessione non era cosa alcuna, dove gli heretici dissentissero in questo.

Braçarense disse, che gli piaceva solo, che s'aggiungessero le dette parole, parendoli, che non si potessero tacere. Ma dopo si allargò, volendo provare, episcopos institutos esse jure divino. Et tra gli altri argomenti venne a dire, quod papa non potest auferre potestatem episcopis traditam per consecrationem, quum potestas seu character sit indelebilis.

L'arcivescovo di Cipro disse, che gli piaceva, che si dichiarasse, episcopos jure divino presbyteris superiores esse per il grado che tengono, riservando l'autorità del papa: del quale disse essere tutta la giurisdizione et che gli altri vescovi la ricevano da lui.

Quae dum in concilio tractantur, cardinales legati interim haud levi cura decretorum de residentiae obligatione praeparandorum exercebantur, memores laboris Aprili mense ejusdem anni frustra in quaestionem de divino re-

¹ In cod. deest non.

² Locus in cod. vitiatus.

³ Deest et in cod.

sidentiae praecepto insumpti. Hanc ob causam ex urbe Roma accuratissime doceri cupiebant, quam ratione procedere deberent. In eo ipsi cum sede apostolica consentiebant, theologicam illam quaestionem de jure residentiae obtinendo fini concilii non idoneam, esse declinandam et, quantum fieri posset, omnino praetermittendam. Nec parum se levatos confirmatosque sentiebant, quum ex litteris s. Caroli Borromaei rescivissent, id sibi esse agendum, ut de residentia decretum disciplinare tantum conderetur, quod debita poenarum sanctione esset communitum. Non tamen omni metu vacabant, ne priores controversiae per eam occasionem instaurarentur, quemadmodum ex eorundem litteris die 19. Octobris 1562 ad sanctam sedem datis colligitur.¹

In iis igitur promittunt quidem, summo studio se adnisi ut ejusmodi decretum de residentia, quamvis id arduum ac per difficile sit, synodaliter edatur absque declaratione quaestionis, sitne divini an humani juris; verum celare summum pontificem non possunt difficultates undique oborituras, ob quas magno in timore se versari fatentur. In postscripto immo, ubi controversiae de divino jure denuo jam excitatae mentionem faciunt, expresse movent, vota eorum, qui declarari volunt, institutionem episcoporum esse juris divini, (quantum nunc quidem conjicere liceat) fore numero si non plura aut paria, saltem non multo pauciora, ut adeo declaratio haec non sine gravi scandalo omitti possit; quo casu tamen operam dare volunt, ut ejusmodi verba adhibeantur, quae nihil detrimenti afferant. In iisdem litteris etiam animadvertunt, ex oratoribus unum Lainium superesse, eumque statim sequenti die (h. e. 20. Octobris) de proposita materia esse locuturum.

Quod hic legati obiter ac veluti in transeursu proferrunt nomen, memoriam id nobis infert viri, qui praecipuas partes in disputatione mox est habiturus ac, discussis

¹ Infra pag 413.

errorum tenebris, controversiam ad tolerabilem exitum adducturus.

Antiquam scholam secutus Lainez sentiebat, jurisdictionis potestatem episcopis non competere *jure divino*, dummodo hic terminus proprio illo pressoque sensu acciperetur, quo in praesenti controversia (saltem ubi clare et aperte disputabatur) sumi consueverat. Est autem proprius ille ac strictior vocabuli sensus, ut episcopis dicatur jus suum ita immediate ac directe a Deo collatum, ut potestatem jurisdictionis nulla interveniente auctoritate, quantumvis licet a Deo instituta, divinitus acceperint. Quo sensu potestatem primatiam in universam ecclesiam immediate a Deo, atque inde *jure divino*, habuit Petrus habentque omnes ejus in primatu successores. Quo item sensu episcopatus quatuor talis, seu gradus hierarchicus episcoporum universim, est juris divini, quum summus pontifex *jure divino*, videlicet ex Christi voluntate et ordinatione perpetua teneatur episcopos instituere, qui dioeceses suas tanquam provincias proprias ceu principes ac magistratus ordinarii regant. Quo eodem stricto sensu tandem episcopi omnes in ipsa consecratione characterem episcopalem cum plenitudine potestatis ordinis *jure divino* consequuntur.

Sedulo tamen est attendendum (et huc omnis controversiae caput redit), non ita immediate ex *jure divino* derivari singulorum episcoporum jurisdictionis potestatem, h. e. non directe ex *jure divino* venire, ut hic aut ille episcopus jurisdictione ornatus existat; quamvis enim Christus generatim voluerit, ut episcopi adsint, qui ecclesiam sub Romano pontifice regant, non tamen speciatim determinavit, ut haec aut illa persona in episcopum consecratur, ut omnes consecrati potestate jurisdictionis instruantur, ut jurisdictione ornandus eam hoc vel illo modo limitatam accipiat, ut uni episcopo jurisdictione instructo certa quaedam suisque limitibus accurate determinata pars ecclesiae, alteri vero alia provincia aequae definita tanquam territorium proprium assignetur. Haec atque alia his similia, quae a Christo ipso singillatim articulativè non sunt determinata, ab ejus in terris vicario,

Romano pontifice, ex plena illa, quam *jure divino* habet, ecclesiam regendi potestate, pro variis temporum locorumque adjunctis statui et defini debent. Quoniam vero episcopi, ex ipsa consecratione jam plena ordinis potestate instructi, *jure divino* ordinantur ad ecclesiam, quae ipsi fuerit per canonicam legitimamque missionem commissa, gubernationem, summus pontifex, ipsis singularum dioecesium regimen ex divina ordinatione committendo, eos non ut vicarios suos deputat, qui ejus nomine gregem sibi commissum pascant, sed tanquam veros principes ac magistratus ordinarios instituit, qui jurisdictionem nomine proprio atque inhaerentem officio suo exerceant, licet in explendo hoc suo munere juxta divinam ecclesiae constitutionem Romano episcopo obnoxii existant.

Quam eandem doctrinam s. Carolus Borromaeus quoque brevissimis sed satis perspicuis verbis tradit in litteris, quibus nomine Pii papae IV. legatis ad timidam eorundem epistolam quam superius pag. 37* recensuimus, respondet die 29. Octobris: „Ex postscripto d. 19. Octobris Sanctitas sua etiam dubium (vestrum) intellexit, praetermitti non posse declarationem, institutionem episcopatus esse juris divini. Qua in re id omittere nolo, ut in memoriam revocem (licet necessarium non esse sciam), casu quo fieri debeat, intelligendum hoc esse quoad ordinem, quum res nimis clara sit quoad jurisdictionem, eam episcopos a summo pontifice habere; et in dicta declaratione, tam in praefatione quam in canonibus, talia quoque verba esse adhibenda (quemadmodum vos facturos dicitis), quae nullo unquam tempore praepjudicium creare aut consequentiis huic sanctae sedi perniciosas ansam dare queant.“¹

Designato die 20. Octobris igitur Lainius ultimus ex membris atque oratoribus concilii votum tulit, notionibus doctrinisque suis uberius propositis. Ipsum ejus sermonis textum quidem non habemus in forma integra, possidemus tamen egregium ejusdem summarium ex archivis vaticanis a Pallavicinio erutum, in quo „auctor temporis ava-

¹ Vide litteras infra pag. 423 impressas.

rus scribendo in arctum pugnum collegit, quod dicendo larga manu sparserat.¹

Memoratum summarium praesenti volumine sistimus pp. 371 seqq. Ex eo hoc loco speciatim enotamus, id non egisse oratorem, ut definiretur, episcoporum potestatem non immediate ac directe a Deo venire; quum tota ejus disputatio potius eo rediret, ut se adversariis tantum opponendo solam veritatem assereret: episcopos quoad ordinem quidem esse juris divinis, non autem quoad jurisdictionem. Caetera, quae sive ad doctrinam sive ad canones de ordine pertinebant, oratione non attigit.

Dolendum quod Massarellius hujus orationis mentionem non facit in actis concilii; eo tempore quippe morbo erat affectus; aegrotantis vices in secretarii munere obeundo episcopus Castellanetensis, Sirigus nomine, supplevit,² sed nec hujus commentarios de orationibus a concilii patribus iis diebus habitis possidemus; id tantum scimus, legatos in proposito habuisse, ut eos propter argumenti gravitatem Romam mitterent.

Palaeottus quidem Lainii mentionem infert, sed quod similiter est dolendum, prolixam ejus orationem in pauca haec confert: „Quum praelati multi eam partem acerrime tutati essent, ut episcopatum³ dicerent juris divini esse tum quoad ordinem tum quoad jurisdictionem, idque dilucide a sancta synodo explicari contenderent, ipse aliorum etiam multorum qui ante eum dixerant exemplo, contrarium variis rationibus auctoritatibusque asseruit.“⁴

5. De Disputatione infra imprimenda, quam Lainius occasione controversiae de jurisdictione episcoporum scripsit.

Antequam de hac Disputatione agimus, judicia de Lainii oratione utrimque lata consideranda veniunt; nam ipsi mo-

¹ Hist. conc. Trid. I. XVIII. c. 15. n. 1.

² Litterae legatorum ad s. Carolum d. d. 19. Octobris 1562, quarum infra p. 413 pars exhibetur.

³ Dicendum potius erat *episcopos*.

⁴ Apud Theiner, Acta conc. Trid. II, 596.

tui animorum exorto ex oratione diei 20. Octobris Disputatio, quam diximus in titulo, originem suam debuit.

Atque hic quidem praeprimis juvat iterum audire Palaeottum:

„Lainez, generalis Jesuitarum, qui ultimus omnium de more sententiam suam dixit, solus totam synodum occupavit prolixo quidem sermone, sed valde erudito, distincto et rei accommodato. Nam quum praelati *etc. sequuntur quae paulo superius p. 40* relata sunt.*

„Adeo copiose et constanter (partem Hispanis contrariam asseruit, ita pergit Palaeottus), „ut non defuerint, aliqui, qui haec ab eo idcirco ita affirmari suspicarentur, quod quum ejus religio, cujus ipse caput et generalis erat, pendeat recte a papa et quotidie latius propagetur, putaverit ipse, si ejus sententia obtineret, facile futurum, ut ejus religio majores hinc vires sumeret, quoniam aliarum etiam ecclesiarum administratio, repugnantibus licet episcopis, ei concedi posset, quum ambo jurisdictionem aequae a papa agnoscant. Verum haec proculdubio vana fuerunt, quum vir esset summae probitatis ac religionis, et cui fideles omnes multum pro magnis, quos in catholica ecclesia fructus fecit, omnino debeant; egoque sane illum ex animi conscientia ita locutum fuisse mihi persuasum habeo.“

Quocirca tum ratione accusationum contra Lainium factitatarum, tum ratione applausus maximi ex parte aliorum, justissimum esse illud dictum Pallavicinii apparet, qui de celebri voto Lainiano 20. Octobris prolato scribit: „Ista ejusdem oratio tantam famam acquisivit, quantam nulla fere ex aliis, quas patres synodi audiverunt.“¹ Grandem hunc sed diversum effectum, apud amicos videlicet et inimicos sententiae Lainianae, etiam Paulus Sarpius extollit, saltem hac in re juxta eventus veritatem loquens. „Nulla ex orationibus, ait, quae in concilio habitae sunt, magis fuit laudata, nulla vituperata magis, scilicet juxta varium

¹ Hist. conc. Trid. lib. XVIII. cap. 15. n. 1.

rus scribendo in arctum pugnum collegit, quod dicendo larga manu sparserat.¹

Memoratum summarium praesenti volumine sistimus pp. 371 seqq. Ex eo hoc loco speciatim enotamus, id non egisse oratorem, ut definiretur, episcoporum potestatem non immediate ac directe a Deo venire; quum tota ejus disputatio potius eo rediret, ut se adversariis tantum opponendo solam veritatem assereret: episcopos quoad ordinem quidem esse juris divinis, non autem quoad jurisdictionem. Caetera, quae sive ad doctrinam sive ad canones de ordine pertinebant, oratione non attigit.

Dolendum quod Massarellius hujus orationis mentionem non facit in actis concilii; eo tempore quippe morbo erat affectus; aegrotantis vices in secretarii munere obeundo episcopus Castellanetensis, Sirigus nomine, supplevit,² sed nec hujus commentarios de orationibus a concilii patribus iis diebus habitis possidemus; id tantum scimus, legatos in proposito habuisse, ut eos propter argumenti gravitatem Romam mitterent.

Palaeottus quidem Lainii mentionem infert, sed quod similiter est dolendum, prolixam ejus orationem in pauca haec confert: „Quum praelati multi eam partem acerrime tutati essent, ut episcopatum³ dicerent juris divini esse tum quoad ordinem tum quoad jurisdictionem, idque dilucide a sancta synodo explicari contenderent, ipse aliorum etiam multorum qui ante eum dixerant exemplo, contrarium variis rationibus auctoritatibusque asseruit.“⁴

5. De Disputatione infra imprimenda, quam Lainius occasione controversiae de jurisdictione episcoporum scripsit.

Antequam de hac Disputatione agimus, judicia de Lainii oratione utrimque lata consideranda veniunt; nam ipsi mo-

¹ Hist. conc. Trid. I. XVIII. c. 15. n. 1.

² Litterae legatorum ad s. Carolum d. d. 19. Octobris 1562, quarum infra p. 413 pars exhibetur.

³ Dicendum potius erat *episcopos*.

⁴ Apud Theiner, Acta conc. Trid. II, 596.

tui animorum exorto ex oratione diei 20. Octobris Disputatio, quam diximus in titulo, originem suam debuit.

Atque hic quidem praeprimis juvat iterum audire Palaeottum:

„Lainez, generalis Jesuitarum, qui ultimus omnium de more sententiam suam dixit, solus totam synodum occupavit prolixo quidem sermone, sed valde erudito, distincto et rei accommodato. Nam quum praelati *etc. sequuntur quae paulo superius p. 40* relata sunt.*

„Adeo copiose et constanter (partem Hispanis contrariam asseruit, ita pergit Palaeottus), „ut non defuerint, aliqui, qui haec ab eo idcirco ita affirmari suspicarentur, quod quum ejus religio, cujus ipse caput et generalis erat, pendeat recte a papa et quotidie latius propagetur, putaverit ipse, si ejus sententia obtineret, facile futurum, ut ejus religio majores hinc vires sumeret, quoniam aliarum etiam ecclesiarum administratio, repugnantibus licet episcopis, ei concedi posset, quum ambo jurisdictionem aequae a papa agnoscant. Verum haec proculdubio vana fuerunt, quum vir esset summae probitatis ac religionis, et cui fideles omnes multum pro magnis, quos in catholica ecclesia fructus fecit, omnino debeant; egoque sane illum ex animi conscientia ita locutum fuisse mihi persuasum habeo.“

Quocirca tum ratione accusationum contra Lainium factitatarum, tum ratione applausus maximi ex parte aliorum, justissimum esse illud dictum Pallavicinii apparet, qui de celebri voto Lainiano 20. Octobris prolato scribit: „Ista ejusdem oratio tantam famam acquisivit, quantam nulla fere ex aliis, quas patres synodi audiverunt.“¹ Grandem hunc sed diversum effectum, apud amicos videlicet et inimicos sententiae Lainianae, etiam Paulus Sarpius extollit, saltem hac in re juxta eventus veritatem loquens. „Nulla ex orationibus, ait, quae in concilio habitae sunt, magis fuit laudata, nulla vituperata magis, scilicet juxta varium

¹ Hist. conc. Trid. lib. XVIII. cap. 15. n. 1.

auditorum affectum. A pontificiis celebrabatur ut doctissima, nervosissima, rationibus optimis innixa; ab aliis notabatur ut adulatoria, ab aliis etiam ut haeretica; multi significabant, sese offensos esse propter asperam censuram a Lainio adhibitam aiebantque velle eum aggredi in omni occasione per sequentes congregationes et convincere ignorantiae et temeritatis.¹ Idem tamen Sarpius, dum lineamenta orationis a Lainio habitae se proponere velle affirmat, mirum artificium cuiusdam sermonis construit, quod a vera forma longissime abest.

Longe mitior adversarius Lainii fuit archiepiscopus Jandrensis, Mutius Calinus, qui eo tempore concilio interfuit frequentesque litteras de rebus ejusdem ad cardinalem Cornarum dedit. In earum aliqua, quae die 22. Octobris scripta est, longius de oratione Lainii disserit; sed per censuram adhibitam satis prodit, se in theologia non adeo versatum esse neque mentem oratoris satis attigisse. Nam dum conqueritur, Lainium negasse in episcopis destinationem quandam et habilitationem ad jurisdictionem accipiendam, quam destinationem vi consecrationis accipiant, aut nimium justo verbisque minus claris exaggerat hanc destinationem (ex. gr. vocans eam *intrinsecam vim ad exercenda munia curae episcopalis*, et postea *virtutem a Deo, quae episcopo tribuit quasi formam episcopalem quoad gubernium externum*), aut non attendit ad ea omnia quae circa eandem rem Lainius ultro concesserat, quum de ordinis potestate, illam destinationem utique includente, ageret.

Scribit Calinus 22. Octob.: „Si distese (il Lainez) in mostrar questo solo, che i vescovi non avevano da altri la loro giurisdizione che dal papa. La qual cosa secondo la dottrina del vescovo Legionese sarebbe vera, se il padre Lainez non negasse un' altro punto, che detto prelato mantiene con molta efficacia, benchè non s' accordino con lui nella sua opinione gli altri Spagnuoli.

Dice il vescovo Legionese non si partendo dalla dottrina di S. Tommaso, che la potestà della giurisdizione est ex injunctione humana.

¹ Istoria del concilio Tridentino lib. VII. (Opere ed. Helmstat 1763, t. II. pag. 220.)

cioè dal sommo pontefice, perciocchè niun vescovo non può aver giurisdizione sopra alcun popolo, se non gli è assegnato da Sua Santità, che ha universale giurisdizione in tutta la chiesa. E questa confessa che si può perder dal vescovo, essendoli ristretta, ampliata e sospesa; ma dice bene, che il vescovo per virtù della sua consecrazione ha un intrinseca forza ed abilità da Dio di poter far tutti gli atti pertinenti all' ufficio e cura episcopale ogni volta, che li sia data la giurisdizione dal papa; la qual forza ed abilità non vuole che più si possa perder di quello, che possa perdersi la potestà dell' ordine, di confermare (sic). E da esempio di questo nel sacerdote semplice, il quale sebbene da Dio ha potestà nella sua ordinazione di assolvere e legare i peccati nel foro della coscienza, nondimeno non può esercitarla e farne alcun atto, se non gli è data giurisdizione dal superior prelato.“ [Haec comparatio vehementer claudicat; nam potestas jurisdictionis episcopalis non est sacramentalis, sicuti potestas absolvendi; illa a summo pontifice concedi potest etiam ei, qui non in episcopum consecratus est, hujus vero non nisi sacerdos consecratus capax existit.]

„Ora da questa opinione discorda in tutto il padre Lainez, in quanto non vorrebbe, che nel vescovo fosse alcuna virtù da Dio, che li desse per così dire forma di vescovo per quello che spetta al governo esteriore. Ma siccome altri non possono intendere, che avendo nostro Signore Iddio fatto i vescovi, non abbia dato loro tutto quello, che conviene all' essenza di questo grado e ministero, così posso affermare a V. S. Illma, che molti non interpretano per bene, che questo padre difenda questa opinione“ . . .

Sed audiamus adhuc unum testem ex iis, qui Lainio favebant, quique simul cum eo jura summi pontificis tuebantur. Episcopus Ventimiliensis Vicecomes (p. 34*), vir acerrimi judicii et exquisitae prudentiae, die 22. Octobris 1562 ad s. Carolum Borromaeum plures litteras dedit de Lainii oratione plenas commendatione et laudibus. Quas quum p. 44* integras recitemus, saltem in quantum ad Lainii negotia pertinent, hic summam earundem perstringere sufficiat. Juxta Vicecomitem Lainius valde accommodate, cum magno affectu et plurimo rationum pondere sententiam veram defendit contrariamque dissolvit; idque eo magis in emolumentem synodi cessisse, quod

¹ Apud Baluze, Miscellanea, edit Mansi, tom. IV. p. 265. Gallice versa exstat haec eadem epistola in Analectis juris pontificii tom. XXI. p. 172. In eo volumine Analectorum etiam reliquae epistolae conciliares Calini in linguam gallicam translatae sunt.

contrariae opinionis patroni quaestionem non satis perpendissent neque summum ejusdem momentum condigne aestimassent. Ipsa enim dignitas Romani pontificis in discrimen vocabitur (ait Vicecomes), si ex adversariorum sententia sequelae omnes serio deducuntur; namque concludere licet, iisdem quibus jurisdictio a Deo contigit, etiam claves dominicas concessas esse et non soli Petro; id quod cum ecclesiae constitutione pugnat; recte id tantum diceretur: episcopos habere potestatem ordinis a Deo et in ea esse presbyteris superiores.¹

¹ „Il general Laynes venerdì mattina nella congregazione, che si fece, disse molto accomodatamente et con gran vehemenza et con molte ragioni il voto suo, difendendo gagliardamente l'autorità della sede apostolica; et con bel modo provò, la potestà della giurisdizione essere intieramente data dal sommo pontefice, risolvendo tutti gli argomenti adotti in contrario et dichiarando egli in oltre i termini et specie di questa potestà Mostrò anco con bel ordine le differenze, che sono tra le cose institute de jure divino et quelle, che sono ordinate da Dio. Ma perchè il sodetto mi ha dato intentione di darmi copia del suo voto, non mi estenderò hora in scrivere l'annotationi, ch'io haveva fatte.“¹ . . .

Vicecomes in eadem epistola sequentia S. Carolo retulerat: „Ho ricordato anco a S. S.^{ia} Rma² che si giudicava, che non fosse ispediente il trattare della residenza prima che non si accomodasse l'ultimo canone, satisfacendo in qualche parte senza pregiudizio della sede apostolica quelli prelati, che ricercano che si aggiungessero quelle parole: essendo di questo parere poco meno che la metà di quelli che parlano; oltre che non potrebbe riuscire se non gran contraditione, essendo questa materia una opinione conforme a quella, che causò la prima controversia.

Questa materia della institutione de vescovi et superiorità de jure divino non è stata ponderata nel principio nè havuta in quella consideratione da questi signori, ch'era di bisogno; et le conseguenze, che si possono dedurre secondo il mio poco giudicio sono le più importanti, che possono occorrere in questo concilio; perchè ogni volta, che si mettersero quelle parole nel canone, che gli vescovi fossero instituti de jure divino, ne seguirebbe gran pregiudizio alla verità del pontefice quanto alla giurisdizione; potendosene dedurre, che le chiavi non fossero date a Pietro solo, ma anco a gli altri vescovi, et il concilio fosse sopra il papa.

Il che non seguirà, quando si mettesse nel canone, che l'episcopato fosse instituto de jure divino, et se gli concedesse anco la superiorità quoad jus ordinandi. Il qual modo ricordai a monsignor Illmo Simo-

Sicuti ipse Vicecomes ita etiam alii, scilicet adversarii generalis societatis Jesu, notamina sibi fecerant, dum loqueretur; hi tamen sola intentione ducti, ut eum postea refellerent, si possent. Neque hoc tantum; simul etiam

netta, ragionando egli di questo con monsignor di Rossano, quando³ gli disse, che si poteva in questa altra forma accomodare, „episcopos habere potestatem ordinis a Deo et in ea esse presbyteris superiores“. Et non lo dissi⁵ per altro, se non perchè all' hora fu ragionato di metter qualche riserva in quel canone della giurisdizione, che spettava al pontefice; parendomi che in tal modo non se avesse a far mentione, perchè era un porre⁶ la controversia; o parlandone, che fosse necessario a dichiararla in tal maniera, che non ne si potesse mettere alcun dubbio; la quale declaratione sarebbe stata difficil a riuscire, per esser molti d'opinione, che li vescovi habbino qualche parte della giurisdizione da Dio.

Io non sono restato nè restarò di sollecitare questi signori a procedere consideratamente et maturamente in questa materia tanto importante. Li quali hanno però cominciato a travagliarsene, et hieri fecero congregazione per accomodare il detto canone et ne misero una forma in iscritto, la quale non mi satisfà.⁷ Io hebbi copia con gran difficoltà, perchè ci era commessione di non lasciarla vedere a nessuno; però non ho voluto restare, di mandarne copia a V. S.^{ia} Illma, ancorchè tenghi per fermo, che si muterà più volte prima che si proponghi alli padri. Il S. cardinal Seripando non v' interviene; et mi rincresce assai, che S. S.^{ia} Illma si trova in questo bisogno indisposta.

Monsieur di Lansach si è mostrato apertamente ne' ragionamenti, ch'ha fatto questi giorni con diversi prelati, di desiderare l'additione nell'ultimo canone; et esso et molti altri prelati hanno mostrato, che loro dispiacesse il ragionamento, che fece il general Laynes. Si sa anco, che esso monsieur sollecitò de prelati, perchè venissero in congregazione a dire il voto loro; et fra gli altri voleva, che vi venisse monsignor di Parigi, il quale per l'indispositione non vi può venire quelli di“ . . .

Post quattuor dies, 26. Octobris, idem Vicecomes sequentia significat S. Carolo de adversariis Lainii: . . . „Monsieur di Lansach et il presidente Ferrero et monsignor Vauriense⁸ si mostrano mal sodisfatti del voto del general Laynes, dichiarandosi apertamente d'essere dell'opinione contraria; ma non sono restati altri di dire, ch'esso haveva detto heresie, il che s'attribuisce a malivolenza“ . . . Et post alia interjecta: „Il segretario del S. cardinal Seripando mi ha detto, che monsieur di Lansach l'ha fatto desinar seco questa mattina, et che dopo tirandolo da parte gli domandò del male di S. S.^{ia}, aggiungendo, se in caso di sede vacante il concilio potrebbe creare il papa; et che si estese un

plures affirmabant, Lainium haereses protulisse. Quae quidem accusatio, verba sunt Vicecomitis, ex aperta invidia proficiscitur.

Inter adversarios Lainii numerabantur praeter alios Ludovicus Lansac et Rainaldus Du Ferrier, oratores regis Galliarum, Petrus Danes, episcopus Vauriensis, et Eustachius du Bellay, episcopus Parisiensis. Dicti episcopi in proxima sententia dicenda de eodem schemate manus se conserturum esse cum Lainio profitebantur.

Veritus autem Vicecomes ne, si oratio Lainiana scripta per manus patrum mitteretur, eorum dissensiones adhuc

poco su ragioner sopra di questo. Dice anco ch'è avvisato da Roma, che l'ambasciatore di Francia par che mostri un medesimo disegno in simili casi, et che ha inteso da monsignor di Parigi, [che] quando ritornerà a votare sopra la dottrina et canoni, ha animo di rispondere a gli argomenti et ragioni adotte dal general Laynes.¹

In epistola vero ad eundem data 29. Octobris scribit: „È opinione di molti, che la sessione non si possi fare al termino statuito, vedendo che non si può cominciare prima, che al fine di questa settimana, a dire i voti sopra la dottrina et canoni riformati; oltre che si sa, che una buona parte degli padri diranno lungamente. Et sono alcuni ancora, che hanno animo di arguire contro a quello, che disse il general Laynes, sentendosi gravati della censura sua, et perciò ho detto a monsignor Illmo Simonetta, che sarà bene a non lasciare, che egli dia copia del voto suo ad alcuno, ancor ch'è ne sia stato ricercato da molti, per non dar occasione agli altri di scrivere in contrario; potendo succedere facilmente in questa materia, come successe in quella della residenza al tempo di Catherino.“

„Questa mattina,“ sic legimus in epistola ejusdem ad s. Carolum de die 9. Novembris, „ritornando a casa ho ritrovato“ che il padre generale Laynes mi haveva mandato copia del suo voto senza haver gl'io richiesto dopo che scrissi a V. S. Illma e haveva ricordato, che fusse bene, che non se ne vedesse scrittura alcuna per non dar occasione agl' altri di scrivere in contrario; et poichè me la trovo avere non ho voluto restare di mandarla a V. S. Illma.² . . .

¹ De codice, unde has omnes epistolas Vicecomitis, ineditas hucusque, desumpsimus vide supra p. 34*. ² Cardinali Simonetta legato, ni fallimur. ³ Forsitan legendum *il quale*. ⁴ In cod. deest *superiores*. ⁵ Cod. *disse*. ⁶ Cod. *por*. ⁷ Pauca verba sequuntur, quae in codice corrupta sunt. ⁸ Codex erronee habet *Varmiense*. ⁹ Epistolae antecedentes eo ordine, quo hic allegatae sunt, inveniuntur in codice pagg. 145a, 148, 151, 161a.

augerentur, consilium dedit legato cardinali Simonetta, ut orationem eandem scriptam dare cuiquam ex synodi membris vetaret. Unde forsitan concludere licet, praeter Vicecomitem, qui id aperte significat, etiam alios patres a Lainio votum ejusdem litteris consignatum postulasse. Non tamen legitur, legatos concilii Vicecomiti vetitum illud suadenti obsecundasse. Immo, si Bartolio credimus, qui narrationem suam de hisce rebus concilii ut plurimum ex archivo societatis Jesu hausit, alia occasione anno 1562 in consimili controversia, scilicet de jure divino residentiae episcoporum, legati ipsi mandatum imposuerunt Lainio, ut disputationem aliquam scriptis exararet, quae manibus patrum traderetur; volueruntque legati, ut in ea suam sententiam alias prolatam, longius ad aliorum utilitatem exponeret.¹

Praeterea alia exempla ostendunt, legatos ejusdem generis scriptionibus Lainii alias etiam usos esse, ut argumenta pro ea parte, quam ipsi cum Lainio veriore et

¹ Bartolius in libro II. historiae S. J. in Italia pag. 80 ita scribit: „Ciò veggendo i legati (saniorem doctrinam vehementer impugnata) imposero al P. Laynez, di compilar' egli una scrittura, la quale soddisfacesse a tutte insieme le ragioni de gli avversarij, e ristabilisse il non potersi nè doversi muover più avanti, quanto al rimettere in quistione quel punto e disputarlo per diffinirlo. Egli ubbidi: e se io non vo in gran maniera errato, altrettanta è l'evvidenza con che dissolve le ragioni contrarie, quanta la saldezza, con che ristabilisce le proprie . . . Terminata che ebbe la scrittura, mandaronla i legati correre per le mani de' padri, così dell' un partito come dell' altro. E fu in piacere a Dio, che dal leggerla ne seguisse a grande onore e a gran merito del P. Laynez, il tanto fino allora indarno sospirato e inutilmente richiesto, dar giù del capo la quistione.“

Dolendum est, quod Bartolius praeter generales quosdam conceptus, quos ex ea disputatione profert nulla facta mentione magis accurata de manuscripto a se inspecto, hunc solum locum verbotenus proponit: Lainium commemorare conatus alicujus episcopi ex parte adversaria, qui vota pro factione sua colligens circuibat atque dicebat: „Urgeamus residentiam declarari esse juris divini; quo obtento erimus papae in nostris dioecesibus.“ Hoc unum asserere licet, disputationem, de qua Bartolius loquitur, plane diversam esse ab ea quam nos in hoc tomo publici juris facimus.

justiorem censebant, oculis mentique patrum maturius consideranda exhiberentur.

Idem in controversia de jurisdictione episcoporum factum esse, equidem pro certissimo habeo.

Sane possidemus disputationem longissimam a Lainio in concilio multa industria confectam, quae de ipsa quaestione in dicta oratione tractata agit, sed paulo alio ordine multisque novis argumentis additis. Sicuti in celebri oratione diei 20. Octobris ita etiam in hac disputatione omnes aliae quaestiones ad doctrinam et canones de sacramento ordinis pertinentes, quae discutiendae erant, excluduntur, ut solum controversiae de falso nuncupato *jure divino* episcoporum insistatur. Intelligimus Disputationem in hoc volumine lectori oblatam.

In hujus initio auctor simul legatos et reliqua membra concilii alloquitur („Cogitaveram, illustrissimi ac reverendissimi domini et patres sanctissimi“), ac formam quidem orationis in synodo habitae assumit, in primis saltem verbis; attamen praeter alias multas rationes vel ipsa operis moles ingens demonstrat, hic non orationem synodalem praeberi, sed explanationem ulteriorem legentibus accommodatam argumenti antea jam publico sermone tractati.

Tota Disputatio ab ipso Lainio in quaestiones sex divisa fuit, quarum prima integra in notionem juris divini inquirat; summi etenim momenti esse videbatur, ut ante omnia terminus ille, qui tessera erat rei decertatae, omni ex parte collustraretur.

Secunda quaestio, gressum quasi adhuc in atrio iterum figens, considerat potestatem ecclesiasticam generatim; agit siquidem primo de natura hujus potestatis, eandem discernendo a potestate civili, deinde separatim naturam potestatis ordinis et potestatis jurisdictionis ecclesiasticae exponit, denique de origine jurisdictionis apostolorum particularem tractationem adjungit.

Sequitur quaestio tertia. Atque ea quidem, lectorem in mediam arenam controversiae deducens, duabus

partibus demonstrat, episcoporum jurisdictionem a summo pontifice derivari; earum autem partium altera argumenta ex s. scriptura, ex ss. patribus, ex scholae doctrina et ex rationibus theologice tam directis quam indirectis aperit, altera vero plurimas illas difficultates dilucidat atque removet, quae a patribus concilii ex adversa parte stantibus contra dictam doctrinam objectae fuerant.

Quum vero de modo, quo episcoporum jurisdictio a papa derivaretur, iterum multi dissentirent, atque res tota falsis fallacibusque assertionibus adversariorum in hoc praesertim puncto obnubilaretur, ideo Lainius novam et propriam quaestionem instituit, quae quartum locum obtinet, videlicet de modo hujus derivationis. Amplissimis et solidissimis argumentis ostendit, jurisdictionem episcopalem minime tradi via consecrationis sed via injunctionis, neque nudam assignationem materiae, scil. populi regendi, a Romano pontifice fieri, sed ipsam potestatem regendi ab eo tradi veram propriamque. Quibus absolutis, gradu reflexo ad notionem juris divini stricte dicti, quam initio determinaverat, facillime concludit, episcoporum jurisdictionem (scil. in particulari) non esse juris divini sed ecclesiastici tantum. (n. 267—269; p. 319—321.)

In sexta et ultima quaestione disputatio redit ad certas theses, ut ita dicamus, centrales, ex quibus universa solutio dubii tractati dependet; intelligimus doctrinam de duplici potestate spiritali, ordinis et jurisdictionis. Ea quae antea de utriusque distinctione, de relatione mutua inter eas invicem intercedente deque variis proprietatibus earundem dicta erant, in hac quaestione addititia magis omni ex parte evolvuntur. Quam quaestionem auctor hoc ultimo loco posuisse videtur, ne magna sua amplitudine nexum disputationis antecedentis nimium interrumpere. Ceterum sexta haec quaestio praeire debebat quaestionem tertiam. Atque locum anteriorem eidem quaestioni revera ab auctore primitus destinatum fuisse, variae expressiones produnt, quae in ea adhuc occurrunt, ex. gr. n. 287 pag. 340: „ut videbimus in particulari quaestione, in qua agi-

mus de modo derivationis hujus“, et pag. 341: „in jurisdictione conferenda homo (papa), qui eam confert, non est nudus minister, ut in consecratione, sed ex auctoritate ecclesiastica libere, ut sibi videtur, agit; quod ita esse, etiam propria quaestione probabitur.“

Dum auctor erudite et acute per istas sex quaestiones de re controversa disputat, simul etiam alia capita theologiae, quae eidem connexa sunt, plus minusve ex ditissimo thesauro suae scientiae illustrat.

Huc pertinent, ut aliqua saltem tangamus, ea quae de infallibilitate Romani pontificis docet, interioribus rationibus ejusdem detectis. („In doctrina Romana ecclesia fixa manebit in perpetuum, quod ejus pastor non solum Romanorum pastor est, sed universalis ecclesiae, quae semper manebit, alioquin“ etc. n. 174 p. 211. Cf. n. 27 p. 41 ad 10; n. 39 p. 56). Huc item pertinent, quae de Romani pontificis ordinaria et episcopali potestate in omnes dioeceses longe ante notissimas definitiones concilii Vaticani profert (ex. gr. n. 120 p. 156 s. et n. 132 p. 169, ubi advertere licet, argumentum a Lainio ex hac dignitate summi pontificis deductum pro sua doctrina de jurisdictione ab eo derivata summam certo vim inde accepisse, quod eadem dignitas in nostra hac aetate a concilio expresse definita fuerit). Pertinent eodem, quae exponit de pontificia auctoritate dispensandi circa jus divinum (n. 36 p. 52), de relatione inter concilia et sedem apostolicam („a qua et concilia generalia suam auctoritatem accipiunt“ n. 86 p. 117; „ex ejus auctoritate definitio concilii proficiscitur“ n. 179 p. 217. Cf. tom. II, p. 12 ss. 75 ss.), de valore testimonii quod veteres pontifices circa auctoritatem suam in propria causa sibi perhibuisse videntur (n. 96. 97 p. 128 ss.)

Neque vero solum doctrinae de Romano pontifice maximam lumen per totam disputationem affunditur; inter alias plurimas quaestiones theologicas, quas vix in hujusmodi tractatu de primatu et de episcoporum jurisdictione solutas quaesieris, recensemus illam, in qua, veterum scholasticorum auctoritas quantum valeat ad res theologicas decidendas, ample disputatur (n. 106—108 p. 140 ss.); deinde

illam, qua in originem divinam oeconomiae mosaicae inquiritur (n. 13 ss. p. 19 ss.); illam denique, qua natura potestatis saecularis evolvitur (n. 43 ss. p. 60 ss.). — Ubique eandem copiam argumentorum junctam acumini et brevitati in scribendo plane mirabili licet deprehendere.

Silentio tamen praeterire non possumus, auctorem celeberrimum hinc inde sententiam aliquam defendere, quae hodie a theologis, saltem a communiore eorum schola, minime tenetur. Primarium locum inter hasce opiniones ea obtinet, quam Lainius n. 57 ss. p. 77 ss. proponit, scilicet apostolos non immediate ab ipso Christo Domino jurisdictionem suscepisse, sed mediate tantum, videlicet per apostolum Petrum, in quem unum Christus omnem regendi auctoritatem contulisset. Hodie merito contraria doctrina invaluit; attamen Lainii sententia minime singularis illo tempore existebat; praeterea auctor adversam sententiam probabilem saltem censi posse aperte fatetur; et observandum denique est, ipsum non indigere hac sua doctrina de s. Petri relatione ad apostolos pro stabilienda derivatione jurisdictionis episcopalis a summo pontifice.

Observatio huic ultimae similis recurrit de testimoniis patrum et summorum pontificum a Lainio falso nomine, sed bona fide saepius allegatis.

Etenim quamvis ex more temporum illorum, quae in scientia critica minus versata erant, plurima testimonia veterum adducat aut omnino spuria et conficta, aut tanquam prolata a veteribus aliis atque iis quibus hodie adscribuntur, tamen pondus argumentationis ipsius vix ullibi per hunc defectum infringitur; nam non solum fere ubique alia etiam testimonia vera atque genuina ab eo simul recensentur, sed etiam ipsa illa falsa effata, quantumlibet posterioris aetatis sint, nihilominus plerumque doctrinam antiqui temporis fideliter referunt. Ceterum etiam adversariorum argumenta, quibus Lainii theses impetebantur, hujusmodi falsis allegationibus plane scatebant.¹

¹ Tum in Disputatione Lainii hoc volumine edita tum in aliis ejusdem elucubrationibus, quae in altero volumine comprehenduntur,

Obstare non potuit alius naevus Disputationis nostrae, isque a coaevis lectoribus in concilio facile deprehendus, quominus victricis quadam virtute attente eandem percurrentes in auctoris partem pertraherentur.

Iste naevus, quem obiter significare hoc loco debemus, consistit in eo, quod Disputatio non sit opus longo otio maturatum atque absolutum, sed in ipso aestu controversiarum synodaliū festinanter compositum, adeo ut necessario quaedam vestigia hujusce sui ortus prae se ferat. Neque enim dubitamus, quin Lainius huc illucve manum expolientem admovisset, sive ad argumentorum vim seriēque magis illustrandam sive ad dictionem emendandam, si scilicet opus perfectum, loco dissertationis quasi inchoatae, relinquere voluisset. Ii tamen qui historicorum more homines magnos eorumque res gestas considerare solent, gaudebunt forsitan, quod haec Disputatio vi hujus proprietatis tam fideliter referat non solum faciem rerum synodaliū sed etiam ingenii singularis illius hominis, qui in ipsa acie positus tanta adhuc claritate, ubertate, sagacitate scribere valuerit.

Verumtamen in hac Disputatione elaboranda Lainius profecto non sibi solus derelictus fuit.

Aderant in concilio plures alii socii sui ordinis, quorum unus, Alphonus Salmeron, jam pridem in negotiis concilii collaborator fidelis Lainii exstiterat; alii autem, ut Joannes Cavillonius, sine dubio haud minus paratos se exhibuerunt ad opus difficile a Lainio pro veritate susceptum

summo studio dicta testimonia spuria a genuinis, adjectis scil. notis, secrevimus. Locos pseudoisidorianos praeterea minoribus typis in ipso textu ut tales repraesentavimus. In conspectu materiae hujus tomi primi (p. 1^a ss.) testimonia spuria uncinis inclusa apparent. Generatim omnibus allegationibus per utrumque tomum fontes adjunximus. unde desumptae sunt, meliores atque recentiores editiones indicando. Mignianam autem patrologiam fere ubique ad patres citandos adhibuimus. non quia magis critica et accurata credi debet, sed quia magis vulgata est atque commoda.

sua eruditione sublevandum. Salmeronem quod spectat, forsitan eo minus a vero aberrabimus, si partem notabilem laboris eidem adscripserimus, quod Disputatio nostra ab editore operum Salmeronis vel pro opere Salmeroniano haberi potuit, ut statim videbimus. Cavillonium autem Sarpus expresse nominat inter „quatuor Jesuitas, qui votum Lainii de episcoporum jurisdictione concluderint;“¹ quae verba, quamquam ad orationem diei 20. Octobris ab auctore referantur, tamen ejusmodi sunt, ut, spectato argumento, ad auxilium latum in Disputatione scribenda accomodari possint. Ceterum Disputationem tam Sarpus quam Pallavicinius silentio praetereunt.

Atque hunc quidem peropportunum locum arbitramur, ut in tractatus LXI—LXXIV tomi duodecimi operum Alphonis Salmeronis (Ed. Colon. Agripp. pag. 401—532) paulo accuratius inquiramus. Qui tractatus, commentariis Salmeronis de Actibus apostolorum adjecti, nihil aliud sunt, nisi mutata ac deformata species Disputationis Lainianae. Lainii tamen nomen nusquam, neque in titulis neque in praefatione apparet, sed omnes tractatus tanquam Salmeronis scripta exhibentur.

Duo extra quaestionem posita sunt.

Alterum est, non Salmeronem Disputationis proprium auctorem esse, sed Lainium, cui tum inscriptio veteris codicis in archivo societatis Jesu asservati tum correctiones in eodem a Lainii manu per totam Disputationem factae paternitatem operis juxta P. Boero apertissime vindicant, et quem simul historica et externa adjuncta Disputationis atque ejus cum oratione diei 20. Octobris interna similitudo auctorem esse satis demonstrant. Alterum vero, quod haud minus certum dici potest, illud est, non abstulisse Salmeronem Lainio jus proprietatis, quasi ipse alienis

¹ Historia del conc. Trid. l. VII. (ed. Helmstat 1763) p. 216. Verum Torresius, quem Sarpus huic ordini accenset, tum nondum societati nomen dederat. fuitque insuper, ut aliunde comperimus, sententiae Lainii in hac quaestione adversarius.

gloriarum laboribus voluisset. Id quod ex sola indole notissimisque viri moribus satis luculenter constat.

Quibus praemissis nodus facile solvi videtur, si ad tempus editionis operum Salmeronis attendimus eaque ipsa, quae editor in praefatione tomi primi refert, consideramus.

Mortuus est Salmeron Neapoli in domo societatis Jesu professa anno 1585 id est vicesimo anno post Lainii obitum. Nihil omnino eo tempore ex plurimis ejus scriptis excusum erat praeter piam aliquam orationem in concilio Tridentino a. 1546 habitam.¹ Opera manuscripta demortui, quae valde expolita relinquebantur, fidei et tutelae P. Claudii Aquavivae, praepositi generalis societatis, ab auctore commissa erant. Is vero, qua erat observantia erga praeclarissimum virum, mandatum dedit patri Bartholomaeo Perez, Roma tum in Hispaniam pergenti, ut illic dicta opera publici juris faceret. Primus tomus, editore Perez, apparuit Madriti apud Ludovicum Sanchez anno 1598; ac demum a. 1602 completa est editio post excusum tomum decimum sextum. (Editio vero nostra Coloniensis, quam supra allegavimus, illico excepit Madritanam; primus tomus eodem a. 1602 lucem vidit.)

Dictus Bartholomaeus Perez observat, se reddere opus patri generali Aquavivae non solum typis expressum sed etiam auctum. Unde forsitan concludi potest, ipsum proprio Marte illam Disputationem alibi inventam scriptis Salmeronianis adjecisse, ea opinione ductum, eandem esse genuinum foetum auctoris, cujus quam plurima scripta edere studebat. Neque, si hoc non admittendum videretur, alia conjectura probabilitate caret, Salmeronem scilicet possedis inter manuscripta sua exemplar illius Disputationis, quod deinde inadvertenter in opera ejusdem expressa illaberetur.

Hoc certo nemo non videt, nullo nexu interno tractatus illos de jurisdictione episcoporum commentariis Salmeronis copulari, adeo ut primo statim obtutu quasi assuti videantur operi auctoris. Praeterea Salmeron in praefatione

¹ Vide De Backer 2. edit. III, 502.

tione tomi XII. solum hoc indicat, esse mentem suam „universas hujus libri, scil. Actuum apostolorum, historias concisis ac brevibus verbis explicare.“ Denique in praefatione sua tomo primo praemissa honorificentissime Lainii meminit¹; quum autem ne eo loci quidem de Disputatione verbum ullum proferat, argumentum exinde sumere licet, minime sibi propositum fuisse, ut opus Lainianum in eandem operum collectionem, vel cum Lainii nomine, admitteret.

Ceterum utramque Disputationem, scil. eam quae in dictis tractatibus Salmeronis exhibetur et nostram, inter sese mutuo comparanti facile patet, nostram referre faciem ut ita dicamus originalem, alteram vero a manu posteriore (non quidem Salmeronis, ut putamus, sed editoris) esse praecisam, decurtatam, ut ne dicatur mutilatam.

¹ Sequentibus verbis Lainii memoria hoc loco a Salmerone celebratur: „Quum autem his, qui adhuc superstites sunt, aut paulo ante vita sunt functi, multa me debere non ignorem, nonnullosque consulto nominatim enumerare possem, unum tamen prae ceteris non putavi mihi esse silentio praetereundum nimirum reverendum admodum religiosissimumque pariter ac doctissimum patrem Jacobum de Laynis felicis recordationis, generalem quondam nostri instituti praepositum, virum profecto singulari ac pene divino ingenio praeditum, multarumque disciplinarum eruditione pene ad miraculum instructum praestantissimoque judicio atque eminentissimo in scripturarum sacrarum ac veterum patrum lectione cumulatum.

Quem ego si pro ejus meritis celebrare vellem, grandiori ac faciliiori eloquentia, quam quae mihi contigit, commendandum exornandumque esse non dubitarem. Parco tamen, ne quisquam me illi plus aliquid tribuisse ob amicitiam existimet, praesertim eorum, qui illum non agnoverunt, aut, ut verius dicam, ne me tantis ejus sanctae vitae ac singularis doctrinae ornamentis (quae toti ecclesiae in synodo Tridentina compertissima atque exploratissima exstiterunt), imparem et minus cultam orationem attulisse judicare valeat.

Caeterum quum mihi conjunctissima quaedam atque individua vitae, instituti quoque ac studiorum ratio et communio, etiam ante nostrae societatis institutionem, cum eo plane singulari Dei munere intercesserit, ingrati profecto animi notam evadere me posse non putarem, nisi praesenti praefatione testatum omnibus redderem, me illius plane magni quondam in ecclesia Dei viri studiis ac laboribus magnopere adjutum atque sublevatum fuisse.“

Etenim ex iis praecipue, quae in Disputatione modo particulari ad concilium Tridentinum sententiasque episcoporum pertinent, fere omnia apud Salmeronem expuncta sunt; ita ex. gr. statim ab initio verba Lainii de scopo sui operis deque canone synodali elucidando ob dissensionem membrorum sacri conventus plane omittuntur; similiter delentur apud Salmeronem p. 433, quae Lainius apud nos habet n. 57 p. 78: „nitar respondere objectionibus in contrarium a r. mis. patribus allatis;“ ita p. 449 absque ullo respectu ad concilium atque cum formulis plane vagis „alii, aliqui, nonnulli“ ea referuntur, quae Lainius n. 250 p. 300 de certis praelatis synodi affirmat: Henricum Gandavensem (ad quem adversarii provocaverant) „multo modestius locutum et minus absurde, quam aliqui ex nostris patribus. Ille enim ait . . . hi vero ponunt . . .; Henricus ponit . . . quae isti visi sunt negare . . .; Henricus admittit . . . illi hoc negant, et ita multo plus adimunt pontifici quam Henricus, magisque absurde loquuntur.“

Ceterum satis infeliciter nonnumquam hae detruncationes cesserunt.

Sane quis intelligat, quid sibi velit expressio illa, quam tractatus Salmeronianus sequentibus verbis Lainii substituit? Dicit nempe Lainius apud nos n. 205 p. 249: „Non est putandum, hos patres (scil. concilii) ita suis opinionibus adhaerere, ut velint se ab ecclesia separare, quod plane de nobis possumus asserere.“ Quorum loco sine ratione atque indefinite legitur apud Salmeronem p. 496: „Non est putandum, ita quemque suae opinioni adhaerere, ut velit se ab ecclesia separare.“ — E contra autem quod abscindendum fuit, nonnumquam remansit, sed ita ut delitis reliquis vestigiis concilii non amplius sensum rationabilem atque sanum fundat. Remansit ex. gr. locus ille, quo Lainius n. 105 p. 139 praeclarum excursum jam supra indicatum de auctoritate scholasticorum veterum inducit ajens: Affirmant adversarii, „in conciliis probationes debent ex consensu et universalitate et antiquitate fieri; scholastici autem neque antiqui sunt, nec inter se consentiunt,

nec eorum doctrina est communis et universalis, et ideo non sunt citandi in concilio; et merito, ajunt, esse suspectos, qui eorum auctoritatem citant.“ Quem locum tractatus Salmeronianus, quamquam eum ab adjunctis concilii separat, tamen intactum relinquit; neque ideo locus clarius evadit, quia solummodo vox concilii, ubi secunda vice occurrit, in forma plurali („in conciliis generalibus“) rediditur.

Recte Lainius n. 125 p. 162 affirmare potest: „Major pars patrum, quam et nos sequimur, asserit duplicem tantum esse potestatem ecclesiasticam, ordinis scilicet et jurisdictionis, et potestatem quidem ordinis conferri a Christo immediate per consecrationem, potestatem vero jurisdictionis . . . derivari in alios a pontifice.“ Cujus sententiae pondus notabiliter infringitur apud Salmeronem, omissis primis verbis: „Major pars patrum,“ videlicet concilii. In recensendis deinde singulis opinionibus contrariis ibidem alia etiam plura desiderantur, quae Disputationi Lainianae peculiarem gravitatem atque quasi nervos quosdam addiderant; ex. gr. ille locus, ubi Lainius n. 130 pag. 168 post ostensam vanitatem adversariorum, qui neque ope doctrinae suae de jurisdictione finem, ad quem tendunt, obtinere valeant, tandem addit: „Frustra igitur verberant se et alios, pretiosum tempus, quod expendendum erat in dogmatibus definiendis et reformatione, quam poterant constituere, in his disputationibus, inutilibus in se et ad eorum finem, insumendo.“ (Cf. Salmeron p. 465.)

Attamen in iisdem fere paginis apud Salmeronem dictum aliquod consignatum exstat, quod apud Lainium non habetur, quodque propter conclusionem inde deducendam attentionem singularem meretur. Ait enim existimatus noster Salmeron pag. 462 initio tractatus LXVI: „Praemittendum est, tam eos qui scripto, quam qui verbo de hoc articulo disseruerunt, varie sensisse atque diversis modis conatos fuisse tueri, episcoporum jurisdictionem a Christo esse immediate et non a papa; nam aliqui asseruerunt“ etc. Illud „tam qui scripto quam qui verbo de hoc articulo disseruerunt“ omnino praeclare conatus patrum con-

cilii, qui Lainio adversabantur, commemorat, eaque verba certo non ab editore inventa sunt, quippe qui reliqua ad patres pertinentia sedulo expungere satagebat. Licebit itaque opinari, haec eadem verba fuisse etiam primitus in originali scriptura Lainii, verum in ejus exemplari asserto in tabulario societatis Jesu ab ipso postea deleta esse. Sicque concludere fas est, editorem operum Salmeronis exemplar vetustius quam vel ipsum nostrum, prae manibus habuisse, in quo suam detruncationis artem exerceret, etsi non semper, ut vidimus, cum debita attentione.

Haud immoramur aliis locis plurimis, in quibus dictus Perez sive effata patrum theologorumque sive rationis argumenta amputavit vel contraxit (nisi forte quis crediderit, ea omnia in illa originali scriptura etiam brevius comprehensa fuisse vel ibi defuisse); neque demonstratione opus est, vel inde decrementum quoddam illatum esse Disputationi, quod apud Salmeronem perspicua divisio totius laboris desideratur, qua in nostra editione gaudet.¹

Potius nobis cordi esse debet accuratius cognoscere, quando et in quo stadio controversiae Tridentinae Disputatio conscripta vel absoluta fuerit, et quinam adversarii nominatim cum suis assertionibus in ea perstringantur.

Jam vero temporis luculentum vestigium jam in ipso exordio apparere videtur, quum Lainius dicat agere se velle non „de tota proposita doctrina et canonibus circa ordinis sacramentum et de censuris a sapientissimis patribus in eam prolatis“ (videlicet per totum tempus discus-

¹ Animadvertimus tamen, distinctiones illas singulorum capitum eorumque inscriptiones, quae apud nos occurrunt, non a Lainio adhibitae sed in praesenti editione majoris claritatis gratia adjectas esse.

Longius adhuc, quam opus Bartholomaei Perez, a vera Disputatione Lainii distat liber Joannis B. Andries, in quo opus Salmeroni adscriptum denuo, sed multis locis contractum, aliis autem magis extensum redditur. Ejus titulus est: Alphonsi Salmeronis doctrina de jurisdictionis episcopalis origine ac ratione; ex variis ejusdem commentariis conscriptam, ad comprobandum concilii vaticani de jurisdictione episcopali oraculum, apto ordine disposuit notisque illustravit J. B. Andries. Moguntiae 1871, sumptibus Franc. Kirchheim, pp. XXXII. 297. 8°.

sionis tunc absolutae), sed unice de „multorum optimorum et doctissimorum patrum annotatione circa primum canonem“. Quandonam autem canon ille, qui de episcopis tractabat, quique alioquin septimus numerabatur (pag. 31* et 51*) primo loco recenseri potuit? Id tum factum videtur, quum cardinalis Lotharingus canonem, qui fuerat septimus, in duos dispescuerat (vide p. 75*), quorum primus utique occasionem largissimam praebuit dictae patrum annotationi proponendae, qua contenderunt (ut ait Lainius eodem loco), „non solum debere eo canone decerni episcopos superiores presbyteris, sed etiam jure divino institutos et eodem jure presbyteris superiores.“ Lotharingus autem hasce novas formulas proposuit initio mensis Decembris 1562.¹ Illa igitur temporis nota lectorem Disputationis ad mensem Decembrem 1562 vel Januarium 1563 revocaret.

Dicimus: revocaret. Nam, omnibus adjunctis diligenter inspectis, valde dubitamus, an quidquam certi vel etiam probabilis ex illis verbis de „primo canone“ elici valeat. Re enim vera non primum videtur legendum, sed septimum, quamquam in nostro codice aperte habeatur primum. Sane illi duo numeri 7 et 1, forma, quam vocant, arabica signati, facillime a scriptore confundi potuere. Ceteroquin canonis septimi a Lotharingio confecti appellatio, qua dicebatur primus, rarissima erat; neque illae annotationes de canone, quas Lainius commemorat, ad canonem Lotharingii adeo apte referri possunt, quum de eo sicut et de altero canone Lotharingii propria discussio in concilio instituta non fuerit. Unde necessario contenti esse debemus, hoc unum ex toto illo exordio Disputationis addiscere, Lainium id scripsisse post finitam discussionem alterutram, sive primam, quae fuit a die 13. Octobris usque ad 20. ejusdem mensis, sive alteram, quae a 3. die Novembris usque ad 9. Decembris habita est.

Aliud indicium, et quidem duplex, pro tempore definiendo iis habetur, quae Lainius n. 181 p. 218 respondet

¹ Cf. Litteras legatorum ad s. Carolum Borromaeum d. d. 6. Decembris 1562, quae infra p. 442 sistuntur.

ad argumentum adversariorum, quo affirmabant, suae partis sententiam de jurisdictione episcoporum jam tempore Julii III. papae (Crescentio cardinali patribus concilii praesidente, supra p. 33* s.) a majori parte synodi in congregatione generali probatam esse. Ex historia siquidem concilii comperimus, veram eamque Lainio maxime favorabilem responsionem a Massarellio in actis concilii a se conscriptis detectam esse, atque cum patribus per cardinalem Mantuanum die 5. Novembris 1562 et postea die 7. Novembris juxta proprium actorum tenorem per ipsum Massarellium in generali congregatione communicatam. Falsum enim erat, patres synodales illam sententiam ullo modo, vel extra sessionem solemnem, approbasse. „Nam articulus iste inter deputatos patres discussus est et canon formatus; sed nunquam inter patres in congregatione generali de eo actum est.“¹ Istam responsionem vero Lainius nondum novit, quum dictam difficultatem in Disputatione sua solvebat; ergo hanc partem Disputationis ante diem 5. Novembris elaboraverat. Neque enim simpliciter affirmat, assertum illud historicum contrariae partis falsum esse, sed inde solummodo eos arguit, quod approbatio hujusmodi non fuerit vera definitio, et quod minime necessarium sit, „ut modo illud definiatur, quod tunc placebat.“

Quae autem addit, alterum vestigium temporis, ut innuimus, continent. „Tunc nondum videbantur,“ ita scilicet pergit, „quae poterant latere inconvenientia, ut nunc videntur, patribus aliquibus sese manifestantibus, quod cupiunt ut statuatur jurisdictio de jure divino, ut hac sententia limitetur in multis potestas dispensandi summi pontificis; quae limitatio nec potest fieri, neque expediret, quia multa posset impedire, quae essent ad aedificationem ecclesiae.“ Facile perspicitur, haec verba dirigi adversus certos oratores in concilio auditos, qui summi pontificis potestati dispensandi derogare studebant. Hujusmodi autem voces jam in prima discussione hinc inde audiebantur.

¹ Ita Mantuanus in actis Massarellianis apud Theiner II. 159. Declaratio ulterior a Massarellio data legitur ibidem 165.

tur. Unde saltem illud magis adhuc possibile videtur, quod ex silentio Lainii de errore historico adversariorum deduximus, nempe hanc partem Disputationis post primam discussionem ab eo exaratam esse.

Attamen per omnem reliquam Disputationem argumenta atque responsiones sparsae cernuntur, quae potius ad falsa placita adversariorum in secunda discussione prolata respicere videntur.

Id mox satis planum fiet per delectum sententiarum adversariorum a nobis proponendum. Id unum hic adducere libet, Lainium in Disputationis principio loqui contra nonnullos, qui „scandalizati“ sunt, quod ipse quaedam instituta caeremonialia veteris testamenti a notione juris divini excluserat. Jam vero in secunda discussione complures definitionem juris divini ab eo propositam aggressi sunt; inter quos de episcopo Veglensi in actis legimus: „Improbavit quod quidam dixerit [Lainius scil.] . . . caeremonialia et judicialia non esse juris divini, quum Deut. VI. dicatur, a Deo ea instituta fuisse.“¹ Hinc non possumus non eo inclinare, ut maximam saltem partem nostrae Disputationis inter vel post secundam discussionem, quae 9. Decembris terminata est, elaboratam esse sentiamus.

Quae quum ita sint, ea denique opinio amplectenda erit, Disputationem ex variis partibus, diverso tempore scriptis (et forsitan etiam diverso tempore inter patrum manus circummissis), coaluisse, non autem ut opus uno ac continuo labore a principio ad finem usque deductum considerandam esse; id quod etiam ex singulari loco sextae quaestioni, ut vidimus, attributo, quodammodo concludi potest.

Venimus nunc ad seligendas ex secunda discussione praecipuas sententias adversariorum, quibus majores minoresve sectiones Disputationis opponuntur. Quamquam in expositione eventuum postea iterum haec discussio memoranda erit (pag. 71*), tamen iste delectus potius hoc loco

¹ Theiner II. 165.

faciendus est, quia placita contrariae partis, jus divinum scilicet defendentis, tum Lainii laborem, negotium, dicta magis illustrent, tum generatim necessitatem hujusmodi amplae, acris atque eruditae refutationis, qualis in Disputatione exhibetur, patefaciunt.

Dixit archiepiscopus Granatensis ad doctrinam suam de jure divino episcoporum stabiliendam, episcopos esse successores apostolorum¹ et Dei legatos², eosque vocari a Deo tanquam Aaron juxta s. scripturam³. (Theiner II, 157 ex Massarello, et 600 ex Palaeotto).

Segobiensis episcopus inter alia affirmabat, „si episcopi non dicerentur jure divino jurisdictione presbyteris superiores, ecclesiasticam hierarchiam non fore similem coelesti“;⁴ „animas regere ac gubernare esse effectus consecrationis“⁵. In concilio Constantiensi, si ei episcopo credimus, stabilitum fuit, episcoporum jurisdictionem haberi a Deo (et non a Romano pontifice).⁶ Quum apostoli immediate a Christo potestatem acceperint, etiam episcopi eodem modo potestatis participes fiunt.⁷ Deus enim, ait Paulus ad Ephesios (1, 11), operatur omnia.⁸ „Apostoli sibi successores elegerunt, et multos episcopos ordinarunt, qui sunt dicendi veri episcopi; et tamen non erant a summo pontifice creati.“⁹

Attulit idem episcopus locum Pauli (I. Cor. 12, 28) ubi ait, esse in ecclesia gratiam gubernationis datam a Spiritu sancto¹⁰ (ergo non a papa), innixusque est mori

¹ Vide responsa Lainii infra n. 197 ss. pag. 234 ss. Ea his verbis concludit: „Quod quia multi patres nimis urgebant, libuit fusius explicare“ (p. 242). Cf. n. 143 p. 184; n. 201 p. 242.

² Vide Lainium n. 195 p. 232.

³ Vide eundem n. 144 p. 185.

⁴ Lainius n. 110 p. 145.

⁵ Lainius n. 185 p. 220; n. 186 p. 221; n. 217 ss. p. 261 ss.;

n. 303 p. 357

⁶ Lainius n. 180 p. 217; n. 183 p. 219.

⁷ Lainius n. 143 p. 184; n. 197 p. 234; n. 199 p. 288.

⁸ Lainius n. 147 p. 189.

⁹ Lainius n. 178 p. 216.

¹⁰ Lainius n. 144 p. 185; n. 204 p. 247; n. 249 p. 297.

ecclesiae orientalis, quae in consecratione episcopi orat Deum, ut det ei spiritum gubernationis.¹ Deinde concessit, summum pontificem attribuere episcopis materiam regendi, scilicet dioecesim particularem,² sed advertit, hoc suae sententiae minime obstare, „quum artifex, licet non habeat materiam, potestatem exercendi habeat.“ Habent igitur episcopi a pontifice non jurisdictionem sed usum.³ Adduxit porro pro sua thesi firmanda longam seriem spuriorum dictorum, quae Pseudoisidorus vetustissimis pontificibus affinxit, videlicet Clementis papae primi locos duos, et deinde singulos Anacleti, Evaristi, Sixti, Calixti⁴. Optima vero atque, si ipse sui que obsecundassent, plane utilissima consilia illa erant, quae in fine orationis hisce verbis concepit: „Oportet igitur examinare, quomodo episcopi succedant apostolis, et an omnis potestas originalis (originaliter?) procedat a summo pontifice.“ „Explicandum etiam prius esset, quid proprie dicatur juris divini.“⁵ (Theiner II, 163. 601.)

Cardinali Lotharingio illud quidem verbum *de jure divino* adhibitum ad episcopalis jurisdictionis originem indicandam non probabatur; affirmavit tamen, „potestatem jurisdictionis sitam esse in tota ecclesia a Deo,⁶ papam vero solum posse hoc jus in unumquemque exercere . . . Jurisdictionem igitur esse a Deo, dum tamen exerceretur in subjectam materiam, quam daret papa,⁷ qui posset eam

¹ Lainius n. 251 p. 300; cf. n. 185 p. 220.

² Lainius n. 258 ss. p. 310 ss.; ubi ex professo demonstrat, papam non dare materiam tantum.

³ Lainius n. 134 p. 172.

⁴ Lainius n. 159 p. 202.

⁵ Hoc ultimum explicat Lainius per 50—60 integras paginas Disputationis, quae quasi toti tractationi fundamentum substernunt. Praeterea in reliqua Disputatione totus in eo est, ut inquirat, an et quomodo omnis potestas jurisdictionis a summo pontifice procedat.

⁶ Optime demonstrat Lainius, duas plenitudines potestatis esse non posse nullamque aliam admittendam praeter eam, quae papae concessa sit. Num. 114 p. 149. — „Petrus Christi est vicarius non ecclesiae, ut aliqui fingunt.“ Num. 141 p. 181.

⁷ Vide not. 2; praeterea n. 126 p. 163; n. 131 p. 168.

tollere, minuere, eximere et similia, dum tamen in aedificationem non in destructionem;¹ verum has quaestiones omittendas esse.“ (Theiner 608.)

Ulterius progressus est episcopus Metensis, Beaucaire, qui fuerat olim magister cardinalis Lotharingii. Is contendebat, „divinam potestatem (qualis esset episcopalis iurisdictio) ab homine dari non posse;² in summo pontifice esse eam potestatem, quae ad oeconomiam pertineret, ut dividere dioeceses, eas assignare, episcopos transferre et ex causa privare etc.“³ „Iurisdictio autem“, aiebat, „scilicet ligandi et remittendi facultas, a Christo est, qui inquit: „Quorum remiseritis peccata“ etc.⁴ Quare verba VII. canonis *episcopi in partem sollicitudinis a pontifice vocantur* non videntur satis clara, quum dicant, episcopos habere a pontifice delegatam potestatem et esse vicarios pontificis, quod non videtur verum;⁵ quia esset sicut potestas imperialis, quae eligit marchiones et alios potentatus ad libitum, ut possit gubernare imperium; ita pontifex hoc modo videretur sibi assumpsisse omnem iurisditionem pro libidine exercenda per quos ei videretur, et posset destruere episcopatum jam institutum in ecclesia⁶. . . Omnis plenitudo potestatis est in Christo, pontifex vero est Christi vicarius et summus in ecclesia Dei oeconomus, ejusque potestas non est infinita, sed suis cancellis continetur,⁷ estque in aedificationem et non in destructionem; ejusque potestas ea est, quae habetur in sacris litteris, in conciliis et sanctis patribus.“ Antea autem in eodem sermone commemoraverat, ab antiquis definitum esse, ut pontifex non dicatur oecumenicus vel universalis, et ideo quidem, quia alii etiam episcopi proprias sedes haberent⁸ Et adjunxerat

¹ Lainius ad haec respondet n. 133 p. 172; n. 176 p. 214.

² Lainius n. 204 p. 247; n. 252 p. 301; n. 286 p. 340.

³ Lainius n. 176 p. 214; cf. n. 133 p. 171.

⁴ Lainius n. 142 p. 182; cf. 139 p. 176.

⁵ Lainius n. 206 p. 249; cf. n. 190 p. 224; n. 192 p. 228.

⁶ Lainius n. 176 p. 213; n. 177 p. 215.

⁷ De plenitudine potestatis spiritualis successoris Petri concessa vide Lainii totam quaestionem III.

⁸ Lainius n. 190 p. 224.

eam rationem, quam alias jam audivimus: „apostoli singuli acceperunt potestatem a Christo;¹ Mileti etiam episcopos a Spiritu sancto vocatos et electos Lucas refert.“² (Theiner II, 192.)

Episcopus Auriensis (Blancus) asserere non dubitabat, non soli Petro datas esse claves regni coelorum,³ sed etiam aliis, qui in ecclesia pastores esse debebant; ideo dixisse Paulum, Christum posuisse apostolos, pastores etc.⁴ (Eph. 4, 11); ea autem verba clare ostendere, Christum instituisse pastores immediate, non autem per summum pontificem. Atque post alia patres allegavit, interque eos Cyprianum, ejus locum celeberrimum, ubi ait, episcopatum unum esse, pro sua parte interpretari conatus est.⁵ Conclisit, episcopo dari potestatem regiminis in consecratione, quum nemo posset consecrari episcopus nisi ad certam ecclesiam, neque pontifex quemquam constituere episcopum posset absque iurisditione, nisi vellet contra Christi ordinationem facere⁶. (Theiner II, 172.)

Hunc Hispanum modernae scholae non multo post excepit Gallicanus, Danes, episcopus Vauriensis, qui sacro conventui haec exponebat: „Petrus non fuit episcopus universalis ecclesiae, quod etiam Gregorius magnus fatetur.⁷ Quilibet episcopus habet summam auctoritatem in sua ecclesia, sed subest metropolitano et denique summo pontifici, qui speculari debet, quomodo ille populum suum gubernet. Principalis itaque cura ecclesiae particularis est

¹ Lainius ad haec respondet n. 143 p. 184; n. 197 p. 234; n. 199 p. 238.

² Lainius n. 144 p. 185.

³ „Ait s. Thomas, quod soli Petro sint datae claves, quod nonnulli ausi sunt negare.“ Ita Lainius argumenta contraria exponens n. 100 p. 132.

⁴ Respondet Lainius n. 144 p. 185; n. 187 p. 222.

⁵ Lainius n. 190 p. 223; n. 192 p. 227; n. 150 p. 192.

⁶ Lainius contrarium probans hoc exordio utitur: „Quae quia nonnulli negarunt . . . probanda sunt et argumenta in contrarium diluenda.“ Num. 303 pag. 357.

⁷ De Gregorio Lainius n. 192 p. 228.

ejus, cui commissa est, accessoria¹ autem cura dioecesis est papae, qui in universali ecclesia potestatem habet; episcopus autem in sua sola particulari, alias esset unus episcopus in ecclesia Dei, et alii non essent episcopi, sed illius episcopi vicarii.² Atque ideo merito postulari dixit, ut definiretur, „episcopos esse a Christo in sua ecclesia institutos.“ (Theiner II, 173. 603.)

Ut ad finem properemus, haec alia tantum speciminis gratia afferre contenti erimus.

Episcopus Tiniensis (Sbardellato, postea apostata) proacriter clamavit: Cavendum, ne haeretici dicant, nos tanquam personatos histriones pontificiae scenae deservire;³ igitur declarandum esse verbis apertis, episcopos esse jure divino institutos et presbyteris superiores (Theiner II, 607). — Episcopus Aliphanus (Nogueras) inauditam assertionem statuit: Papam non tribuere ullam potestatem episcopis, quae necessaria sit ad gubernationem ecclesiae. „Hic tamen Varmiensis“ (cardinalis Hosius) juxta Palaeotti acta „illius verba intercipiens dixit, non esse nunc disputandum de potestate papae“ (Theiner II, 607). — Episcopus Guadicensis (Alvarez) asseveravit, esse posse episcopos, qui non vocarentur a papa; „nam qui creatus est episcopus,“ aiebat, „secundum I. et IV. canonem apostolorum et secundum canonem IV. concilii Nicaeni et secundum concilium Cabilonense et secundum statuta ecclesiarum, illi utique sunt veri episcopi et tamen non sunt vocati a papa;⁴ et archiepiscopus Salisburgensis confirmat episcopos electos a capitulo et veri sunt episcopi; et ita accidit in aliis

¹ Ista doctrina gallicana refellitur a Lainio n. 201 p. 241; cf. n. 114 p. 150; n. 120 p. 156; n. 132 p. 169.

² Vide supra p. 64 not. 5. 8, ubi Lainius ad haec respondet.

³ Lainius n. 192 p. 228; n. 206 p. 250.

⁴ Ad haec et similia argumenta cardinalis Lotharingus reponerat: „Quum audimus, aliquos in provinciis remotis assumi in episcopos et consecrari a metropolitano, semper intelligo, id fieri aut ex statuto apostolorum aut ex privilegio apostolico, ita ut in omnibus semper adsit explicita aut implicita auctoritas sanctissimi.“ Theiner II, 608. Vide praeterea Lainium n. 178 p. 216.

multis.“ (Theiner II, 606.) Quae verba „monstruosa“, ut eadem appellavit episcopus Cavensis (Theiner II, 607), tumultum illum provocaverunt, qui ex Pallavicinio satis notus est,¹ et cujus narrationem Palaeottus his verbis incipit: „Tunc multi praelati hoc audientes strepitum magnum excitaverunt, clamantes: Extra, extra, non audiatur; verum cardinalis Simonetta subjunxit, quod Salisburgensis consecratur et confirmatur auctoritate papae.“ (Ibid.) Sub theologica ratione et propter Lainii responsiones illud dictum memorari debet, quod idem episcopus Guadicensis sedata paulisper animorum commotione protulit, papam concedere episcopis non jurisdictionem sed materiam et usum jurisdictionis, neque eum posse istum usum episcopis adimere, nisi ex justa causa et quae cum ratione consentiat;² „et conclusit, clare exprimendum esse, episcopos presbyteris superiores esse de jure divino.“

Lainius non solum hos errores adversariorum atque recensita argumenta, sed etiam alia plurima ex iis quae audita erant in discussione secunda, in sua Disputatione adeo copiose evolvit, ut nullus certo conqueri potuerit, quod non satis cum omnibus suis rationibus auditus fuerit. Immo haud raro ipse iis argumentis, dum contrariam partem loquentem inducit, vim quandam addere videtur majorem quam ab illis acceperant, videlicet ea communiendo clariori ordine logico vel majori numero testimoniorum apparenter sibi obstantium. Adeo parum timet, ne error veritati praevalere, neve supposita falsa, obscuritates, fallaciae atque absurditates, solidas probationes ab antiquis theologis jam adhibitas infringere ullo modo possint aut debellare.

Atque profecto non ultimo loco hac quasi quadam liberalitate erga contrarie sentientes id assecutus est, ut multos omnino ex patribus sive vacillantes in vera iustaque sententia firmaret sive jam plane aberrantes ad ean-

¹ Pallavicinius, Hist. conc. Trid. lib. XIX. c. 5. n. 5.

² Praeter Palaeottum supra p. 73* allegatum consule Lainium n. 176 p. 214 et n. 133 p. 171.

dem in ipsorum et concilii bonum revocaret. Sane, ut ad extremum testimonia superius (p. 41*) allata de maximo Lainii successu in concilio praesertim circa praesentem quaestionem alio adhuc effato confirmemus, in sequentem modum Franciscus Sacchinus, innixus relationibus Tridentinis coaevis, auctoritatem docti sanctique viri in illis controversiis dilucidandis atque sopiendis describit: „Ferme omnes summopere laudarunt constantiam sapientiamque Lainii; multique postea conati sunt quae dixerant explicare et ad sensum commodiorem trahere; multi ajebant, si quae tum audiverant [de publica sua et orali defensione justae doctrinae sermo est] audiissent prius, fuisse aliter senturos; nec pauci ingenue et candide sententiam retractarunt. Hac tanta existimatione, quod consequens est, usu veniebat, ut plurimi vel ad se sanctum doctorem accerterent, vel ad eum se ipsi conferrent, consilium ac lumen ad suas res privatas et publicas petituri . . . Censebant etiam multi, quum tanta esset Lainii auctoritas itemque, quum usus posceret, tanta simul vis et doctrina, simul libertas ad arguendum, non paucos fieri magis in explicandis sententiis consideratos, quum dicturum post se eum scirent, et diligenter attendere, et vero si quid ad aures accideret, quod refellendum putaret, nequaquam parsurum.“ (Lib. VI. n. 86. pag. 325.)

6. De progressu controversiae circa episcoporum jurisdictionem.

Quum schema de sacramento ordinis in prima discussione (p. 34*) tam acriter fuisset a patribus impugnatum, necesse erat illud reformaretur reformatumque denuo proponeretur.

Verum correctio ista maximis difficultatibus cernebatur obnoxia, utraque parte legatos obsidente ac precibus postulatisque suis fatigante; adeo ut inveniri via consilii non posset, quam ratione litigantibus fieret satis.

Praesentem et vividam actorum imaginem exprimunt litterae legatorum ad s. Carolum Borromaeum inferius re-

latae p. 417. Convenerunt legati ad consultandum de nova formula canonis septimi, quum ecce „nonnulli praelati hispani comparentes declarant, venisse se ad petendum, ut justitia sibi fieret per factam declarationem „episcopos esse de jure divino institutos et presbyteris superiores“ (p. 418); quod si legati eum in finem nihil facerent, tunc se ex inito pacto statutum habere ac deliberatum, congregationem non accedere et de injuria sibi a legatis illata conqueri tum apud suam Sanctitatem tum apud reliquos principes christianos.

Sic igitur vere comminati sunt, efficaciter se adlaboraturos ad impediendum disjiciendumque concilium. Quae minatio legatis eo periculosior apparere debuit, quod adventus cardinalis Lotharingii (Caroli Guisii) et episcoporum gallorum instaret, qui posteriores, aliquorum episcoporum Italorum exemplo procul dubio se iis conjungerent.

Altero die autem coram legatis adfuit globus praelatorum italorum numero circiter quadraginta, quorum duces erant tres patriarchae (Hierosolymitanus, Aquilejensis, Venetus) cum quatuor aut quinque archiepiscopis; hi ex contrario instanter petebant, ne in illam quaestionem de jurisdictione intraretur, sed ut potius, sine temporis abusu in rebus minime necessariis, concilium, quam primum fieri posset, ad exitum adducere studerent. Egregium plane ac commemoratione dignum est, quod legati undique pressi hac occasione ad s. Carolum Borromaeum scribunt: „Nunquam nos ab iis (Hispanis) trahi patiemur ad proponendam aut approbandam rem aut verborum formulam, unde quis januam aditumque facere posset ad diminuendum aliquid ex potestate suae Beatitudinis, pro qua vitam cum omni, quem habebimus sanguine semper ponemus.“ (Infra pag. 421.)

Quum de nova formula canonis septimi concipienda tractaretur, praeter alios etiam Lainius fuit in consilium adhibitus. „Inde dant negotium, (ita narrat Palaeottus p. 597) Rossanensi¹ et generali Lainez, ut formulam modo

¹ Joanni Baptistae Castagna, doctissimo archiepiscopo urbis Rosciiani in Italia, qui fuit postea Urbanus papa VII.

dem in ipsorum et concilii bonum revocaret. Sane, ut ad extremum testimonia superius (p. 41*) allata de maximo Lainii successu in concilio praesertim circa praesentem quaestionem alio adhuc effato confirmemus, in sequentem modum Franciscus Sacchinus, innixus relationibus Tridentinis coaevis, auctoritatem docti sanctique viri in illis controversiis dilucidandis atque sopiendis describit: „Ferme omnes summopere laudarunt constantiam sapientiamque Lainii; multique postea conati sunt quae dixerant explicare et ad sensum commodiorem trahere; multi ajebant, si quae tum audiverant [de publica sua et orali defensione justae doctrinae sermo est] audiissent prius, fuisse aliter senturos; nec pauci ingenue et candide sententiam retractarunt. Hac tanta existimatione, quod consequens est, usu veniebat, ut plurimi vel ad se sanctum doctorem accerterent, vel ad eum se ipsi conferrent, consilium ac lumen ad suas res privatas et publicas petituri . . . Censebant etiam multi, quum tanta esset Lainii auctoritas itemque, quum usus posceret, tanta simul vis et doctrina, simul libertas ad arguendum, non paucos fieri magis in explicandis sententiis consideratos, quum dicturum post se eum scirent, et diligenter attendere, et vero si quid ad aures accideret, quod refellendum putaret, nequaquam parsurum.“ (Lib. VI. n. 86. pag. 325.)

6. De progressu controversiae circa episcoporum jurisdictionem.

Quum schema de sacramento ordinis in prima discussione (p. 34*) tam acriter fuisset a patribus impugnatum, necesse erat illud reformaretur reformatumque denuo proponeretur.

Verum correctio ista maximis difficultatibus cernebatur obnoxia, utraque parte legatos obsidente ac precibus postulatisque suis fatigante; adeo ut inveniri via consilii non posset, quam ratione litigantibus fieret satis.

Praesentem et vividam actorum imaginem exprimunt litterae legatorum ad s. Carolum Borromaeum inferius re-

latae p. 417. Convenerunt legati ad consultandum de nova formula canonis septimi, quum ecce „nonnulli praelati hispani comparentes declarant, venisse se ad petendum, ut justitia sibi fieret per factam declarationem „episcopos esse de jure divino institutos et presbyteris superiores“ (p. 418); quod si legati eum in finem nihil facerent, tunc se ex inito pacto statutum habere ac deliberatum, congregationem non accedere et de injuria sibi a legatis illata conqueri tum apud suam Sanctitatem tum apud reliquos principes christianos.

Sic igitur vere comminati sunt, efficaciter se adlaboraturos ad impediendum disjiciendumque concilium. Quae minatio legatis eo periculosior apparere debuit, quod adventus cardinalis Lotharingii (Caroli Guisii) et episcoporum gallorum instaret, qui posteriores, aliquorum episcoporum Italorum exemplo procul dubio se iis conjungerent.

Altero die autem coram legatis adfuit globus praelatorum italorum numero circiter quadraginta, quorum duces erant tres patriarchae (Hierosolymitanus, Aquilejensis, Venetus) cum quatuor aut quinque archiepiscopis; hi ex contrario instanter petebant, ne in illam quaestionem de jurisdictione intraretur, sed ut potius, sine temporis abusu in rebus minime necessariis, concilium, quam primum fieri posset, ad exitum adducere studerent. Egregium plane ac commemoratione dignum est, quod legati undique pressi hac occasione ad s. Carolum Borromaeum scribunt: „Nunquam nos ab iis (Hispanis) trahi patiemur ad proponendam aut approbandam rem aut verborum formulam, unde quis januam aditumque facere posset ad diminuendum aliquid ex potestate suae Beatitudinis, pro qua vitam cum omni, quem habebimus sanguine semper ponemus.“ (Infra pag. 421.)

Quum de nova formula canonis septimi concipienda tractaretur, praeter alios etiam Lainius fuit in consilium adhibitus. „Inde dant negotium, (ita narrat Palaeottus p. 597) Rossanensi¹ et generali Lainez, ut formulam modo

¹ Joanni Baptistae Castagna, doctissimo archiepiscopo urbis Rosciiani in Italia, qui fuit postea Urbanus papa VII.

confectam praelatis aliquot italis communicent, ac quantum licet, eos ad eandem amplectendam inducant; postea enim se Hispanorum quoque animos tentaturos ostendunt.“

Verum non omnibus Italis haec formula probabatur, plurimique eorum declarabant, si ab Hispanis disputatio contra eam instituenda esset, tunc se in eam non consensuros esse, sed formulam se postulaturos, quae magis summi pontificis auctoritatem super episcopos in tuto collocaret. Quare, haec formula, reprobante eandem mox etiam cardinali Scripando, a legatis dimissa fuit. Atque hoc loco non possumus Palaeotti quaerimoniam de certis praelatis Italis praeterire, praesertim quum a legatis ipsis in suis epistolis confirmetur.¹

„Non obscure colligebatur“, scribit Palaeottus p. 597, „nonnullos (ex Italis) ab hoc canone ideo dissentire, ne hispanorum placitis adhaerere videantur, alios avide nimis optare rem pertrahi in disputationem, quoniam quum multa collegissent ex variis libris de auctoritate papae, sperabant hac occasione se gratiam Sanctitatis suae promerituros, cujus potestatem in synodo acriter defendissent, sibi quae hac ratione ad sublimiores gradus aditum muniendum. Verum multi etiam non deerant [et ex horum parte stabant Lainius et ejus amicus archiepiscopus Rossanensis] animo quidem promptissimi in tuenda sedis apostolicae auctoritate idemque doctissimi, sed quibus nihil expedire videbatur disputationem hanc inchoare; immo suadebant, ut quaecunque ratione haec contentio evitaretur. Cum enim sedes apostolica sit in amplissima et pacifica possessione jurisdictionis suae in quoscunque episcopos, imprudenter agi censebant, si de eo concertatio iniretur, quod absque disceptatione retinetur, ut alia multa omittantur, quae ex doctorum subtilitatibus huc facile possent, magna cum synodi molestia, derivari.“

¹ Conferantur ea quae legati 15. Januarii 1563 ad s. Carolum Borromaeum scribunt: „Negotium nobis etiam ii facessunt, quos nostrorum, ut jure merito deberent, esse partium judicamus; hi enim non minorem molestiam nobis exhibent quam priores (qui adversae parti sunt addicti); eos et in sententiis suis pervicaces et varie inter se discrepantes experimus; adeo ut quanta inter priores est concordia ac firma ad unum omnium consensio, tanta in his sit discordia et studiorum diversitas, quum id agant omnes, ut se prae caeteris ostendant sedi apostolicae studiosiores et in sanctissimum Dominum ac curiam officiosiores.“ (Infra p. 475.)

Die 3. Novembris tandem a legatis nova formula doctrinae et canonum de ordine patribus proponitur,¹ in qua canonis septimi schema hoc erat:

„Si quis dixerit, non fuisse a Christo domino institutum, ut essent in ecclesia catholica episcopi, ac eos quum in partem sollicitudinis a pontifice Romano ejus in terris vicario assumuntur, non esse veros et legitimos episcopos, presbyteris superiores, et eadem dignitate eademque potestate non potiri, quam ad haec usque tempora obtinuerunt, anathema sit.“

Haec sane forma, quae non obstante rei periculo pontificis mentionem faciebat, plurimis objectionibus hispanae partis obvia erat. Objectiones autem eo usque progrediebantur, ut archiepiscopus Granatensis declararet, se consentire non posse illis verbis: episcopi in partem sollicitudinis a pontifice Romano assumuntur, quum hujusmodi assumptio nullatenus certa esset. Qui etiam advertit, pontificem Romanum non simpliciter vocari debere Christi in terris vicarium, sed summum vicarium, ne episcopi, qui et ipsi essent vicarii Christi, ab ejusmodi vicariatu excludi viderentur.

Reliquas objectiones tum ejusdem archiepiscopi Granatensis tum aliorum, qui ejus parti favebant, hoc loco omittimus, quum alibi ex relationibus Massarellii et Palaeotti difficultates hasce sanae theologiae saepius valde contrarias descriperimus.² Verum etiam in responsionibus alterius partis magnam doctrinae soliditatem et obsistendi constantiam advertere licuit.

Animi magis adhuc excitabantur adventu Gallorum, qui durante eadem discussione die 13. Novembris cum cardinali Lotharingo solemniter pompa Tridentum advecti erant.

¹ Textus exstat apud Theiner Acta II, 155 s.

² Supra p. 62* ss. Vide praeterea dissertationem primam de hac controversia Tridentina, quam lingua germanica scriptam Actis theologicis Oenipontanis (Zeitschrift für katholische Theologie) anno 1884 pag. 453–507 inseruimus, p. 477 ss. Altera dissertatio habetur eodem anno dicti periodici p. 727–784. Utriusque titulus est: Controversia Tridentina de primatu pontificio deque origine jurisdictionis episcoporum.

Longa denique oratione Lainius die 9. Decembris ultimo loco sententiam dixit. Adumbrationem quandam hujus voti, quod ad illustrandam materiam „Disputationis“ nostrae summopere confert, infra pag. 382 ss. juxta Pallavicinium exhibemus.

Juvat autem, hoc loco orationis ejusdem etiam excerpta illa proponere, quae Palaeottus et Massarellius in suis actis concilii nobis reliquerunt, praesertim quum ipse tenor verbalis orationis nullibi invenitur. Atque Palaeottus quidem haec habet.

„Generalis Lainez dixit: Nostrum esse haereses refellere et lapsos mores corrigere, opiniones autem, quae huc non spectant, doctoribus in scholis disputandas relinquere. Nolle autem se praetermittere, cum alii id egerint, quin quod sentit de jurisdictione, quae nihil aliud est, non attingat, nempe potestatem jurisdictionis, quae nihil aliud est, quam praelatio quaedam super plebem ad dirigendam illam in vitam aeternam secundum praecepta ecclesiae, totam a papa tanquam a fonte promanare, et ita in decreto Innocentii IV. et Lucii III. et Clementis III. contineri, quod a se in Sicilia inventum coram patribus publice recitavit; idque confirmatum dixit a multis patribus in concilio Basileensi in epistola ad Eugenium IV.; papam autem, cum dat oves, tribuere etiam praelationem in illas, alioquin si daret tantum materiam, sequeretur eos habere sponte aut aliunde potestatem, cum materiam tantum illius exercendae a papa assequerentur, quod falsum est, cum jurisdictione ante consecrationem possit obtineri, ut in Extravag. ult. Clem. V. Sequeretur etiam aequae, id omnibus episcopis competere, quoniam sunt omnes aequae consecrati, et in hanc sententiam adduxit doct. in 4 sentent. dist. 24.; Sanctum Bonaventuram q. 3; S. Thomam 2. 2. q. 29 et in 4. sentent. dist. 24. et S. Leonem in caput Ita Dominus 19. dist. Porro jus divinum multipliciter accipi dicitur, nec enim id solum, quod ore Dei traditum in sacris literis continetur ad illud referri, sed etiam alia multa in sacris literis non expressa, veluti sunt formae sacramentorum; sicuti contra, non omnia in iis expressa statim censi juris divini, quemadmodum orare non velato capite, abstinere a sanguine et suffocato, bigamia, et alia hujusmodi; esse etiam quaedam, quibus concurrunt causae secundae, et tamen attribuntur Deo, qui dat illis potestatem, ut in psal. „dat pullis escam corvorum“; quaedam, quae non attribuntur nisi large, alia, quae nullatenus ei adscribuntur. Ideo haec omnia accurate circumspicienda esse. Posse autem regulam quandam constitui, ut omnia, quae Deus voluit esse perpetua et immutabilia, ea per se ipsum fecerit, alia quae varietati subjecta sunt per alios et media quaedam instituerit. Potestatem igitur ordinis a Deo pendere prout consecrationem, et hanc esse immutabilem. In alia, quae jurisdictionis est, concurrere etiam potestatem hominis, ideoque variari saepius et auferri posse ab eodem homine non materiam solum,

sed etiam potestatem. Et quamvis jurisdictionis omnis in universum author sit Deus, tamen illam in summo pontifice tanquam in fonte collocasse, a quo alii omnes eam hauriant; sicuti dominari animantibus et terrae a Deo est, huic vero vel illi loco praeesse, aliunde hoc dominium pendere aliisque causis adscribi.“

Massarellius in suis actis concilii de oratione a Lainio die 9. Decembris 1562 habita refert quae sequuntur.

„Generalis societatis Jesu: Quoad materiam VII. canonis potestas episcoporum duplex est, ordinis et jurisdictionis. Quoad ordinem, cum non sit controversum, nihil dicendum est. Jurisdictio autem est praelatio quaedam et superioritas quaedam clerici super alios, dirigens eos ad salutem aeternam secundum legem divinam; et ideo opus est, ut tam qui praees, quam qui subest, sit christianus. et ille, qui praees, sit ad minus clericus. Quae jurisdictio tota est in papa tanquam in fonte a Christo Petro et successoribus data, a quo tota ecclesia derivatur: Innoc. III. (IV.?), Lucius III., Clem. III. id confirmant; item patres Basileae congregati in epistola ad Eugenium IV. Derivatur autem haec jurisdictio a papa, qui non solum materiam dat, sed praelationem; nam Christus, cum dedit Petro oves suas ad pascendum, dedit ei praelationem, dans ei claves regni coelorum. Datur autem aliquando materia absque jurisdictione, cum per se habet ille amplissimam potestatem, ut factum est Paulo, cum missus est ad gentes, et Petro in circumcissionem; ita dici posset de papa, cum addit aliquam dioecesim patriarchis. Dat autem papa hanc jurisdictionem ut minister dei. Omnes enim, etiam angeli, ministri dei sunt. Non est tamen papa simplex minister; sed se habet ad jurisdictionem sicut Joannes ad baptismum, quo baptizabat, qui dicebatur baptismus Joannis; non autem se habet, sicut Petrus ad baptismum quo baptizabat, quia Petrus respectu baptismi est simplex minister; ideo non dicitur baptismus Petri, sed Christi, quia a Christo, et non a Petro institutus erat. Baptismus vero Joannis institutus fuerat ab ipso Joanne auctoritate dei; et quia in illo Petri remittebantur peccata, ideo non poterat esse causa nisi ministerialis tantum etc. Papa igitur dat jurisdictionem injungendo ex praecepto et auctoritate tanquam princeps ecclesiae. Et tam jurisdictio ordinaria, quam extraordinaria datur non vi consecrationis sed injunctionis; alias nulla jurisdictio daretur; cum papa nullum consecret, ergo nulli papa jurisdictionem dat, quod tamen falsum est. Et praeterea ante consecrationem episcopi habent jurisdictionem, cum tantum sunt ordinati et confirmati; ergo non datur vi consecrationis. Et in c. XI. concilii Chalcedonensis statuitur, probari ante consecrationem, an quis habeat titulum, id est curam animarum; ergo cura animarum, et sic jurisdictio datur ante consecrationem. Praeterea jurisdictio pendet a voluntate papae; ergo non datur in caractere. Item si in caractere daretur, unicuique eadem, neque major, neque minor daretur; et alias a papa non posset

¹ Apud Raynaldum, Annal. a. 1562 n. 124.

tolli, neque limitari, neque auferri, cum papa non habeat potestatem supra ordinationem Christi; neque potestas papae tollere potest potestatem Christi. Et licet dicatur in consecratione: do tibi cathedram, do claves etc., hoc intelligendum est sicut b. Thomas ait, regem accipere potestatem in consecratione vel unctione cum dicatur: accipe potestatem, accipe regnum: quod intelligi debet, quoad usum, id est: da ei, ut recte utatur regno. Sic dicendum de episcopo, cum dicitur in consecratione: accipe spiritum gubernandi: id est, da, ut recte possit gubernare: praesertim cum antiquitus simul fere et semel ordinabantur et consecrabantur. Ad id, quod adducitur contra, quod jurisdictio sit supernaturalis, ergo non possit dari ab homine, respondeo effectum esse supernaturalem. In episcopis ista jurisdictio non est ex commissione, sed uti est in iudicibus ordinariis. Aliqui tamen habuerunt immediate a Christo jurisditionem, ut apostoli. Jurisdictio igitur episcopi est a Deo, sed per papam, non uti ministrum solum, sed injungendo; ei enim Christus dedit omnem jurisditionem, ut eam aliis conferret. Canon VII. non placet; sed magis placeret propositus a cardinali de Lotharingia, aliquibus mutatis. Definiatur itaque, episcopus quoad ordinem esse jure divino a Christo; de jurisditione autem nulla mentio fiat, cum multi patres catholici utranque opinionem defendant. Si enim declararetur, jurisditionem et superioritatem episcoporum super presbyteris esse jure divino, papae et concilia non potuissent aliquem a jurisditione episcopi eximere. Si enim datur a Christo, neque ab homine, neque ab angelis augeri, auferri, neque minui potest. Doctrina non placet, et scripturae reponantur. Quod dicitur etiam de ecclesiastica hierarchia non placet, cum archiepiscopi ac patriarchae pertineant ad hierarchiam ecclesiasticam, et tamen sunt de jure positivo; et similiter secundum aliquos diaconi et inferiores ordines: et tamen in doctrina dicitur hierarchiam ecclesiasticam esse institutam a Christo. — Et dimittitur congregatio hora 24.

Et cum nemo alius loqui vellet, absolvitur examinatio doctrinae et canonum de sacramento ordinis propositorum die 3. praeteriti mensis Novembris. Loquuntque sunt CCV patres: sunt etiam adhuc Tridenti XIV alii patres, qui ob varia impedimenta sententias suas non dixerunt.¹

Canon VII. propositus a cardinali Lotharingio, cujus emendationem, ut superius legitur, Lainius commendavit, ita sonabat:

„Si quis dixerit, episcopus non fuisse a Christo institutos in ecclesia aut ex sacra ordinatione presbyteris

¹ Apud Theiner, Acta II, 197. Si quae suspecta de mendis in textu occurrunt, id potius Theinero imputandum est ejusque incredibili negligentiae in istis actis edendis, quam Massarello.

majores non esse, anathema sit.¹ Mens autem Lainii fuit, ut hic canon adjunctis tribus verbis sic inciperetur: „Si quis dixerit, episcopus quoad potestatem ordinis non fuisse a Christo institutos“ etc.

Eventus rerum ostendit, maximae utilitatis fuisse consilium a Lainio illis verbis datum: Definiatur, episcopus quoad ordinem esse jure divino a Christo, de jurisditione autem nulla mentio fiat (54*). Hanc revera viam fere unice circumstantiis consentaneam fuisse, etiam Palaeotti relatio testatur, qua historiam discussionis 9. Decembris finitae concludit: „Hic“, ait „dicendis sententiis finis. Quae quum omnium fere aures tum prolixitate tum acri disceptatione defatigatas reliquissent, varie subinde haec dijudicandi ac temere alia atque alia suspicandi compluribus occasionem praebuerunt. In primis enim hispanos patres multi mirabantur adeo hac in re unanimes atque ardentis se ostendisse, ut jurisdictio eis divinitus tributa esse declararetur, nec eam quam prae se ferebant auctoritatis summi pontificis rationem habuissent.“²

Cardinalis Lotharingus praeter alia proposuerat etiam, ut tota controversia supprimeretur. Verum quum obstantibus tum Hispaniae tum suis Galliae episcopis hoc obtinere eo tempore non posset, novis formulis excogitandis operam sedulam ac plane infatigabilem ipse prae aliis dedit. Jam ante finem discussionis superius memoratae sequentes duas formulas legatis commendavit; in quibus tamen dum de potestate summi pontificis novo et proprio canone sermo instituebantur, nihil nisi novae ansae dubitationum atque periculorum oblatae fuere. Tenor formularum erat hujusmodi:

Can. VII. Si quis dixerit, episcopus non esse a Christo in ecclesia institutos aut sancta ordinatione non esse sacerdotibus majores vel non

¹ Le Plat, Monumenta conc. Trid. V, 584; Theiner II, 190; Pallavicini Hist. concilii Trid. lib. XIX, c. 6. n. 5.

² Apud Theiner II, 610.

habere potestatem ordinandi, aut si habent, id esse illis commune cum sacerdotibus, sive ordines ab illis collatos sine plebis et saecularis potestatis consensu aut vocatione irritos esse, a. s.

Can. VIII. Si quis dixerit, beatum Petrum Christi institutione primum inter apostolos summumque ejus vicarium in terris non fuisse, aut in ecclesia non oportere esse summum pontificem Petri successorem et cum eo regiminis auctoritate parem, et in Romana sede legitimos ejus successores ad haec usque tempora jus primatus in ecclesia non habuisse, a. s.¹

Qui canones quum, suffragatione peracta, de mandato legatorum a speciali commissione essent examini subjecti, statim reperti sunt insufficientes. Ad eam commissionem pertinebant Petrus de Capua, episcopus Hydruntinus, Joannes Bapt. Grosso, episcopus Reginensis, Leonardus Marini O. P., episcopus Lancianensis, Hugo Boncompagni, episcopus Vestanus (postea Gregorius papa XIII.), Joannes Ant. Facchinetti, episcopus Neocastrensis (postea Innocentius papa IX.), Lainez, auditor (scilicet Palaeottus), advocatus et promotor concilii. Ex iis duo aut tres tantum ad formulas acceptandas inclinarunt; Lainez a parte majori erat. Contra canones id speciatim animadversum legitur, quod episcopi, nullo facto discrimine inter ordinem et jurisdictionem, a Christo instituti perhibeantur; quod error haeticorum non satis excludatur, quum totum opus ita Christo adscribatur, ut nulla mentio papae fiat; quod nuda illa mentione institutionis episcoporum a Christo facta aditus praebatur ad muniendam pravam conclusionem, concilium esse supra papam; denique quod damnari non possit opinio tot catholicorum auctorum, qui doceant, apostolis traditam a Christo fuisse potestatem per Petrum.²

¹ Palaeottus apud Theiner Acta II, 611. Horum canonum prior abhinc simpliciter etiam primus canon dicebatur.

² Palaeottus (apud Theiner II, 711—712), ejus relatio ita concepta est: „Legati, his acceptis, accersunt statim Hydruntinum, Reginensem, Lancianensem, Vestanum, Neocastrensem, Lainez, auditorem, advocatum, promotorem, illorumque de his judicium exquirunt. Res communi consilio accurate ab illis executitur; tandemque omnes, duobus tantum aut tribus exceptis, canones non recipiendos, variis rationibus concludunt; 1. quia hic qui VII. est canon non percutit haeticos. Ipsi enim non

Concilii praesides brevior canonem superius p. 54* relatum, quem cardinalis Lotharingus in sua oratione proposuerat, Romam miserant. Modo jam has quoque duas novas formulas cum animadversionibus in easdem factis

negant episcopos esse a Christo institutos, sed aiunt, eos, qui assumuntur a pontifice romano, non esse veros et legitimos episcopos, sed appellat capita rasa, uncta, oleata, ac larvas papales; unde, cum hic error non confutetur, canon redditur inutilis; 2. quia eo canone condemnantur infiniti authores theologi et canonistae, qui dicunt Christum instituisse unum tantum episcopum, Petrum, et reliquos episcopos a Petro fuisse creatos. Hic dicere videtur, ut synodus anathemate damnet opinionem tot catholicorum auctorum; 3. quia hinc praebetur aditus ad muniendam illam pravam conclusionem, quod concilium sit supra papam; nam, cum firmatum fuerit, episcopos esse institutos a Christo, nulla facta mentione papae, facilius erit inferre, eorum potestatem non esse ei subjectam; 4. quoniam multi sunt haetici, qui asserunt eorum episcopos creatos a regibus aut magistratibus aut ecclesiis esse legitimos episcopos; cum episcopale munus a Christo sit institutum, et in eorum electione versetur tantum nudum ministerium. Qui error magis confirmatur hoc canone, cum totum opus Christo tribuatur, nec ulla fiat mentio papae, quod nuper etiam advertit in congregatione episcopus hibernicus, loquens de regina Angliae, quae ita ratiocinatur; 5. cum verba accipienda sint immediate et per prius et non per posterius, hinc sequetur, si episcopi immediate a Christo sunt, ergo immediate ab eo pariter habent omnem potestatem, tam ordinis quam jurisdictionis; nam canon indistincte loquitur; sed de potestate jurisdictionis falsum est; 6. ergo si dicimus, episcopos esse institutos a Christo, et nihil aliud addimus, utique sequi videtur, papam esse simplex instrumentum in eorum creatione, nec quicquam ab eo, veluti causa efficiente, oriri; quod tamen verum non est; 7. contra hunc canonem urgent omnes illae difficultates, quae hactenus objectae fuerunt, ne scilicet diceretur, episcopos institutos de jure divino; imo magis argentur, quoniam plus est fateri simpliciter, episcopos esse a Christo institutos, quam esse de jure divino, siquidem nomen juris divini latius patet, et potest complecti plura tempora et personas.“

Alio loco idem Palaeottus sequenti modo exponit rationes aliquas sententiae, quae jus divinum episcoporum negabat: „Animadversum fuit, multa hinc absurdissima pendere (scil. ex sententia affirmante, episcoporum jurisdictionem a Christo derivari), siquidem elicere inde voluissent, eam amplius mutare aut minuire, nisi ex causa, papae non licere. Quodsi tota potestas a papa oriretur, tunc in ejus facultate, tanquam quod juris positivi dicebatur, relinquebatur, eam in hunc vel illum, nulla addita ratione, transferre. Tametsi autem papa

submittebant, addita prece, ut consilium sibi instructioque daretur. Pius IV., et qui, duce s. Carolo Borromaco, ipsi erant a consiliis, divinum episcoporum jus quoad potestatem jurisdictionis concedere nec volebant nec poterant. Ex parte sedis apostolicae permitti non poterat nova doctrina, quae proprie contra ipsum primatum Romani pontificis erat directa. Summa responsorum Romanorum, quae istis hebdomadis Tridentum advenerunt, quaeque in epistolis conciliaribus inferius exhibitis continentur, huc redit:

1. Si consensus cum repugnantibus obtineri non possit super fundamento doctrinae hucusque receptae, legati controversiam praecedendam curent;

2. Quodsi componi controversia nequeat, legati nihilominus id elaborent ac contendant, ut solemnis sessio, quam primum fieri possit, celebretur, quin tamen aliquid de canone septimo decerni sinant;

3. Si neque eo secius brevi celebrari possit sessio, in longiorem etiam ejus dilationem consentit summus pontifex, ea spe erectus, fore ut paulatim inveniatur ratio ac via difficultatis expediendae; de dissolvenda s. synodo non cogitat. „Omnia potius arbitrio vestro differatis — verba sunt instructionis —, quam ut de juribus nostris quidpiam deminui patiamini.“

Nec alia de causa, quam quod sancta sedes proprium

nemini jus suum adimere cunctaque ordine administrare debeat, id tamen incommodi sequebatur, quod si papa beneficium aliquod in aliena dioecesi reservare, si ordinarii collationem praevenire, si ab ejus jurisdictione aliquem eximere, si eum ad alteram cathedralem transferre, aut alia hujusmodi attentasset, semper disputationibus prius involvendus erat, an justa tunc causa subesset; quod nihil aliud erat quam eum, cui summa in alios potestas divinitus fuit tradita, inferiorum sensibus censuraeque subicere. Idecirco semper canonistae omnes et alii multi contendent, si quidquam in hac materia erat definiendum, id fixum semper maneret, potestatem quidem ordinis totam a Deo derivari papamque in eo ut nudum ministrum censi; verum potestatem jurisdictionis a papa, non ut instrumento sed tanquam fonte et causa efficiendi proficisci, haecque omnia ita Dei ordinatione pro ecclesiae suae utilitate constituta.“ (Theiner II, 610.)

suum jus defendere se sciret, factum est, ut legatis ex urbe proponeretur consilium de definitione synodi Florentinae circa primatum Tridenti instauranda ac confirmanda. Per quam occasionem quid Gallicani in concilio sentirent, apparuit. Ex epistolis attente inspectis intelligens lector ipse videbit, sanctam sedem ea in dignitate, in qua a Christo Domino se novit in ecclesia constitutam, aliter facere non potuisse, et — quod consequens est — perperam omnino a Sarpio malitiosisque ejus in falsa criminatione sociis propter suam agendi rationem insimulari atque in indignam suspicionem adduci.

Quam concilii praesides diu exspectarant responsionem curiae de proponenda nova forma, qua canones 7. et 8. de ordine cum respondente capite 5. de doctrina conciperentur, s. Carolus per cursorem dedit die 9. Januarii 1563, qui Tridentum advenit die 13. ejusdem mensis. Textum habes p. 467. In memorabili hac epistola refert sanctus, hisce diebus multum operae fuisse quaestioni impensum, quanam ratione canon septimus concipi deberet ad consensionem obtinendam, et quidnam consilii ipsis (legatis) dari posset pro ulteriori directione laborum synodi. Quum in doctrina de sacramento ordinis jam facta sit mentio hierarchiae, necessarium etiam videri, ut idoneum incisum de auctoritate et primatu sanctae sedis recipiatur idque honorifica et tali argumento digna forma. Post longam ea de re habitam disceptationem credere se, melius ac convenientius id fieri non posse, quam ut alteri canoni a cardinali Lotharingo proposito et capitulo quinto de doctrina, nonnulla verba ex concilio Florentino inserantur, ea ferme ratione, qua id in adjecto exemplari per subsignatas additiones indicatur (p. 470). Ne igitur in re fortiter agenda turbari se sinnerent; quodsi vero adversarii difficultates afferre aut causae definiendae intercedere vellent, ipsi tamen ne ommitterent opus incoeptum, certae memores veritatis, ea in re sufficere, si per votorum pluralitatem vincatur, quum sermo non sit de dogmate novo, sed de antiquo in alia synodo jam definito.

Circa canonem 7. vero animadvertit s. Carolus, ex

desiderio obsequendi, quantum fieri posset, cardinali Lotharingio factum esse, ut nova formula concipienda supersederetur; aliquid correctionis tamen formulae Lotharingii fuisse adhibitum, quod et aliis duobus canonibus die 2. currentis mensis Tridento ab iisdem praesidibus Romam missis evenisse cernerent. Et ita quidem orta sunt tria illa schemata canonis 7., quae exhibentur p. 471). Ex his formulis, subdit, primam prae caeteris placere, deinde alteram, tandem ultimo loco tertiam. Legatis igitur omnem industriam esse adhibendam, ut earum acceptatio dicto ordine obtineatur, visis etiam in adnexo folio rationibus, ob quas domini Romani (scilicet theologi ac canonistae commissionis concilii in urbe) prioribus canonum formulis non acquievisent. (Hoc documentum inferius relatum vide p. 472).

Memoratis hisce propositionibus controversias inter concilii patres componi facile posse, neque summus pontifex neque s. Carolus credebat. Eos enim obfirmata Hispanorum voluntas non latebat, nec praeteribat gallicanus animus episcoporum, qui cum cardinali Lotharingio advenerant, nec fugiebat fatale illud societatis vinculum, quo theologia, ut ita dicamus, liberalis concilii Basileensis Tridenti copulata nexaque erat non solum cum hispana Francisci Victoriae schola, sed etiam cum studiis legatorum Ferdinandi caesaris, rebus summi pontificis utique parum faventium. Accedebat quod qui, sequestris veluti munere functurus, medium se inter partes dissidentes interponebat, cardinalis Lotharingius, bonus quidem erat praelatus atque utilitatis ecclesiae generatim studiosus, sed ad opus quod tantis difficultatibus reperiebatur obstructum, feliciter perficiendum neque sufficienti ingenii acumine neque necessaria animi aequabilitate ac constantia praeditus.

Responsa romana ubi cardinali Lotharingio innotuere, statim ipse quatuor haec a legatis postulavit:

1. ut in canone 8. papa non simpliciter diceretur Christi vicarius, sed supremus Christi vicarius, quum etiam episcopi essent Christi vicarii;

2. ut in prima formula canonis 7. incisum tolleretur, *episcopos vocatos a papa in partem sollicitudinis*, eique hoc aliud substitueretur, *episcopos a papa assumptos positos a Spiritu sancto*, quod priora verba (ajebat) antiquitus non fuissent adhibita, nisi quum de relatione inter summum pontificem et metropolitam seu alios majores hierarchas sermo esset;

3. ut in capite 5. in enumerandis episcoporum functionibus etiam mentio fieret potestatis regendi et excommunicandi, ad jurisdictionem pertinentis;

4. ut episcopi non dicerentur presbyteris *maiores*, sed *superiores*, quo eorundem auctoritas magis efferretur.¹

Legati, quibus haec postulata a Lotharingio praeter opinionem tradita sunt, haud parum commoti, responsum de periculosa rerum facie jam scripserant Romam mittendum, quum novis iisque gravioribus difficultatibus viam conciliandae concordiae obstrui animadverterunt.

Episcopi gallicani quippe, alias cardinali suo addictissimi, ne sub istis quidem conditionibus propositas formulas admittere volebant; delenda esse ajebant illa verba doctrinae, *episcopos locum habere dependentem a papa*, quum non dependerent ratione ordinis, an autem ratione jurisdictionis, controverteretur (scilicet a nonnullis tantum ex ipsis); tollenda deinde verba *pascendi, regendi, gubernandi universalem ecclesiam*, ne laederetur opinio sententium concilium esse supra papam (quod erat palladium gallicanum); cupere sese ut loco *universalem ecclesiam* poneretur *omnes Christi fideles vel universas ecclesias*; restituendam in canone 7. simplicem formulam *episcopos a Christo institutos*; ac tandem in canone 8. rejiciendam esse phrasim *Petri successorem et cum eo regiminis auctoritate parem*, quod auctoritas Petri ad multa porrigeretur, quae auctoritati papae non competere, veluti in condenda sacra scriptura, in patrandis miraculis.²

Sed nec id satis habuerunt adversarii.

¹ Palaeottus apud Theiner II, 614.

² Conferatur epistola relata infra pp. 488.

Iisdem diebus etiam galli oratores maxime commotos se ostendebant, quasi injuste insererentur illa verba *universalem ecclesiam*. Coram legatis comparent Lansac et Ferrier, religionem suam, ut ajunt, defensuri, quae doceat, papam esse sub concilio; dubium de hac subjectione moveri non posse; doctrinam istam religione ecclesiae gallicanae non solum commendari, sed immo dogmatis instar haberi atque in eam jurari, tanquam in verum et necessarium fidei articulum; jus intercedendi sibi competere ex reverentia concilio Constantiensi debita; expresse severeque injunctum sibi fuisse, ne ulla ratione in quaestionem adduci sinerent, an concilium sit supra papam, neve ullum verbum admitti paterentur in decretis, canonibus aut aliis scripturis, ex quo huic suae „religioni“ praejudicium creari posset; eapropter nulla prorsus ratione se assensuros in terminum *universalem ecclesiam*. Haec Ferrier.

Ad ea primus legatus praeter alia ad rem accommodata reposuit, quodsi ipsi propositum haberent, opinionem illam propugnare, se suosque collegas contra id semper acturos, ut veritas defenderetur, scilicet papam esse supra concilium; seque proinde vitam potius duros, quam ut ullam declarationem in partem contrariam a concilio fieri permitterent. Legatus Seripandus deinde provocationem ad concilium Constantiense rationibus theologice apte diluit, firmamque legatorum voluntatem esse declaravit ad id incumbendi, ut veritas supremae auctoritatis papae omnibus idoneis terminis a concilio declararetur ac manifestaretur.¹

Verum his omnibus oratores, tantum abest ut a sententia sua abducerentur, ut in subsecutis tractatibus coram Palaeotto aperte declararent, vereri se, ne lapidibus obruerentur, si in Galliam, hac phrasi *universalis ecclesiae* admissa, reverterentur.

Gallorum episcoporum agendi ratio intelligi vix potest. Definitionem Florentinam fere dubiam suppo-

¹ Ibid. p. 491.

nentes vehementer insistebant, ut nihil hac de re prius statueretur in canone, quam more synodorum a theologis publice fuisset disputatum; similiter postulabant, ut de formula *episcopos vocari in partem sollicitudinis* prius disputaretur; utrumque autem ajebant se ex justitia petere, ideoque, non praeunte disputatione, haec nequaquam ab ipsis recipienda.¹

Ex hac adversariorum pertinacia etiam nascebantur acerba illa verba, quibus cardinalis Lotharingus indignationem suam in epistola, ipsis his diebus ad s. Carolum Borromaeum data, animo exasperato effundit. Ipse lector integrum ejus sermonem stomachi plenum videat pp. 492 usque ad 493, simulque respondentes locos ex epistolis s. Caroli Borromaei percurrat², qui in aprico ponunt, quam tranquille, clare ac secure Roma in tuendis juribus suis omnia egerit.

Interim adversarii, etiam Hispani, inter disputandi contentionem eo usque evehebantur, ut plures defensores sedis apostolicae haereseos accusarent. Sic episcopus Hydruntinus haud obscure in hujus criminis insimulationem vocatus est ab archiepiscopo Granatensi, quum in congregatione de condendo decreto circa residentiam ageretur.³

In ejusmodi rerum adjunctis idoneum rei componendae remedium quaesitum est in dilatione sessionis 23. ad diem 22. Aprilis; quae dilatio die 3. Februarii decreta fuit.

Causa eorum, qui hucusque in concilio jam studuerant de Romani pontificis auctoritate detrahere, deplorandum in modum novis incrementis firmabatur, quum inopportuna ac perverse intellecta postulata imperatoris circa reformationem ecclesiasticam afferentur.

Domum caesaream Ferdinandus I. collocarat Oeniponte, ut ex proxima vicinia facile in synodum agere auctorita-

¹ Palaeottus apud Theiner II, pp. 615—615.

² Lit. ad leg. d. d. 24. Januarii 1563, p. 493; coll. lit. legg. d. d. 15. Januarii 1563, p. 474. Lit. ad leg. d. d. 10. Febr. 1563, p. 509.

³ Lit. leg. d. d. 24. Januarii 1563, p. 486.

temque suam, ubi visum fuisset, statim exercere posset. Erant quidem viri usu sapientiaque praestantes, qui ab eo cum beato Petro Canisio in consilium adhibiti, imperatorem ab imprudenti coepto circumspecte dehortabantur; sed bona sua consilia praepostero zelo hominum politicorum non longe prospicientium et opinionibus novis Protestantium imbutorum, non sine rei christianae detrimento videbant exclusae ac neglectae. Serio igitur postulabat imperator, saltem per longius temporis spatium, ut concilium papam reformaret editis decretis circa negotia et vitam in curia, mitiori licet forma: rogando nimirum, ut papa sibi talia fieri pateretur. A disputatione theologica de jurisdictione episcoporum et de primatu tamen sapienter se abstinuit. Sed facile perspiciebatur, fieri omnino non potuisse, quin adversarii doctrinae Lainii caeterorumque cum eo sentientium ex postulatis caesareis atque ex modo, quo ea per oratores in synodo proponebantur, confirmati, in novam causae suae spem erigerentur; prout, aliis omissis, palam est factum, quum de abusibus circa sacramentum ordinis disputaretur a 12. Maji ad 16. Junii 1563. In iis congregationibus enim multa captiosa ac suspecta in medium afferebantur, praesertim quod concilium papam reformare deberet.

Interim Lainius, nimiis, ut videtur, laboribus morbum contraxit mense Januarii 1563. Ex eo tantisper recreatum cardinalis Gonzaga, loco pontificis concilii summus praeses, ipsius fautor et amicus, Mantuam misit, ut ibidem, praeter alia negotia, ea quae pro erectione collegii societatis Jesu a se fundandi opus essent, diligenter praepararet. Exinde Tridentum reversus non ita multo post eidem cardinali e vita excedenti (2. Martii) confessarius ac consolator adesse debuit.

Conatus eorum, qui, ut supra dictum est, papam per concilium reformare studebant, Lainium promptum paratumque ad certamen invenerunt.

Per eam occasionem egregium votum exaravit, quod hucusque nondum fuit editum. In eo maxima perspicuitate vi ac gravitate omnia est complexus quae rei illa-

strandae servire poterant. Quamvis integrum exhibeatur t. 2., pp. 74—88, tamen hoc loco animadvertendum est, eum obsecrare, ut concilii patres diligenter attendant, synodo hac in ipsum papam auctoritate semel tributa, apertam fore viam, ut a iudicio summi pontificis ad concilium appelletur, ut confirmetur acta omnia concilii Basileensis, ut discessio ab ecclesia fiat, utque mala omnia incurrantur, quae hanc ab ecclesia discessionem ubique secuta sunt in Graecia, in Germania, in Gallia. „Quod Galliam attinet“ — ita votum concludit Lainez — „etiamsi aliae possent adduci causae, quapropter tam misere affligatur ab haereticis, tamen hanc inquam causam esse unam, quod, ut ex concilio Basileensi et Sorbona et pragmatica sanctione patet, Galli non plene fuerunt sedi apostolicae obediens, cujus solebant esse observantissimi eorum majores.“

Quantum Lainius ipse salutarem ac stabilem reformationem Romae fieri vellet, neminem unquam celavit; verum ejusmodi reformationem appetebat, quae et legitima esset et bonam exitus spem ostenderet.

Fusius de gravi hoc reformationis argumento disputavit, quum in concilio extremum diceret die 16. Junii 1563. Ejus oratio tum veram indolem falsorum reformationis studiorum generatim aperte solideque detexit, tum praesertim de nonnullis disciplinae capitibus disseruit, de quibus reformandis tunc agebatur. In iis nominatim erat quaestio de episcopis titularibus, quae ex rei natura propius ad nostram hanc de episcoporum jurisdictione controversiam pertinebat. Quae Lainius in ultima illa oratione latius tractavit, in brevem epitomen coegit Massarellius, cui, quia Lainii orationem non habemus integram, acquiescere debemus. Massarellii autem epitomen infra in vol. II. pag. 214 ss. sistimus.

Ista oratio praepositi generalis S. J. iterum variis sermonibus materiam praebuit. „Pater Lainez,“ sic Borromaeo Vicecomes, episcopus Ventimiliensis, postridie scribit, „ad omnia respondere studuit, quae allata ab aliis fuerant, speciatim circa dispensationes et reformationem curiae Romanae. Multis, ac nominatim Gallis, oratio ejus displi-

cuit; et nonnulli praelati sibi annotationes fecerunt, postea replicaturi ubi occasionem nanciscerentur.¹

In folio isti epistolae adjecto haec praeterea ab eodem episcopo perscripta leguntur: „Praelati galli et hispani existimant, ut audio, generalem Lainium auctoritate ac consensu legatorum motum tanta vi tantoque ardore in ferendo voto suo dixisse; idque ex parte colligunt ex favoribus quos eidem praestant, ac praesertim ex eo, quod Lainium orationem habiturum in medium evocant aut sedere jubent, dum alii ordinum generales contra suis in locis manentes et stantes dicunt. Aliquoties etiam factum est, ut congregatio pro eo solo indiceretur, quo commodam haberet occasionem tamdiu loquendi, quamdiu ipsi placuisset. Qui mihi est amicitia junctus theologus (gallus), communicavit mecum, a Lainio vespere post orationem habitam hominem fuisse ad cardinalem Lotharingium cum affirmatione missum, non ad ipsum aut ad praelatos gallos verba sua attinuisse, sed ad solos theologos Sorbonae spectasse.“ Pertinent ista, ut videtur, ad gravem illam vituperationem, qua eos reprehendit, qui antiquum modum electionis episcoporum restitutum volebant.²

¹ Cod. manuscr. bibliothecae municipalis Tridentinae 132. fol. 329. (Vide infra p. 97*).

² „Hier mattina disse il Carmelitano et il padre Lainez, che fu l'ultimo; il quale, mentre cercava rispondere a tutte le cose dette da gl'altri, venne a ragionare d'altre, particolarmente in materia di dispensationi et delle riforme della corte di Roma; che dispiacque a molti, et alli Francesi particolarmente; et ci sono stati praelati, che dal suo voto hanno notato alcune cose con animo di parlarne quando lor toccherà di dire.“

Sulla polizza: „Mi vien detto che li praelati Francesi et Spagnuoli tengono opinione, che il generale Lainez non sia mosso a dire con tanto affetto nel voto suo senza ordine dei signori legati; facendone di ciò giudicio in parte dalli molti favori, che li detti signori legati gli fanno, et specialmente per questo, che, dov'è solito che gli altri generali quandoche dicono stanno in piedi e a luogo loro, il Lainez è chiamato in mezzo e fatto sedere; et alcune volte s'è fatta congregazione per lui solo, per dargli commodità di dire quanto voleva. Mi ha riferito l'amico teologo, ch'esso Lainez mandò hiersera a fare scusa con Lorena, acciò non pensasse, che le sue parole di hieri fossero dette

In commentariis suis Palaeottus Lainium defendit, ut „virum maxime pium et innocentem, qui ita dictante conscientia pure respondisset“; addit etiam, injuste prorsus legatis objici, „quod tam salutarem morum emendationem

o per lui o per praelati Francesi, mi si bene per i theologhi della Sorbona.“

Ad hanc excusationem Lainius motus esse videtur falsis illis in-criminationibus, quibus jam antea animum Lotharingii quidam contra eum excitare conati erant; qua de re ex. gr. agit sequens locus in epistola Vicecomitis ad s. Borromaeum data jam 24. Decembris 1562 (Cod. Vindob. p. 208):

... „Il cardinale di Loreno l'altro hieri in casa sua ragionando meco fra l'altre cose mi disse, che era avvisato da l'ambasciatore di Francia presso l'imperatore, che monsignore Delfino haveva scritto a N. Signore, come S. Sia Illma era confessionista; del che era stato avvertito da sua Cesarea M^{ta}; ma soggiunse però, che credeva, che S. Bue non haverebbe dato credenza a tal cosa. Mi disse ancora, che l'ambasciatore di Francia in Venetia l'haveva assicurato, che ivi sia proibito di vendersi la sua oratione già stampata, et così ridendo disse: Di ciò potrete dar conto Voi. In oltre, che l'era stato riferito, che il general Laynes haveva detto, che S. Sia Illma era heretica, et che poi egli era stato a discolparsene seco, sentendo gran dispiacere di tal cosa, non l'havendo egli mai detto, nè pensato. Onde il cardinale haveva havuto compassione dell'affanno, che se ne pigliava, et disse, che dubitava, che un volersene scolpare non l'andasse publicando di più.“

Adjungimus hoc loco ex codice manuscripto 145 in bibliotheca municipali urbis Tridenti asservato p. 127 judicium, quod Calinus archiepiscopus Jadrensis in litteris ad Cornarum cardinalem datis 4. Octobris 1563 suo modo (cf. hic pag. 42*) profert de Lainii oratione habita 2. Octobris 1563 circa reformationem, de qua vide tomum nostrum II. pag. 222:

„Sabbato dopo desinare si diede la congregazione intiera al padre Lainez, che fu l'ultimo a parlare sopra i capi della riforma. Il suo ragionamento soddisfece assai in alcune parti, in altre dispiacque estremamente, et per tutto parve, che scoprisse, come suol far sempre, una mala volontà contra ai vescovi, alla dignità de' quali, se io ho da dire il vero, mi pare che ordinariamente habbia pochissimo rispetto. Trattò della pluralità de' benefizi al mio giudicio molto bene; perciocchè, siccome affermò, che communemente era causa di gran mali nella chiesa, così anco dichiarò, come in certi casi secondo la dispositione di quel capitolo De multa' d'Innocenzo III. potesse esser utile et necessaria. In tutti questi casi pose per regola la semplice utilità et servizio della chiesa et non delle persone. Ma altrettanto et più mi dispiacque par-

impedire unquam cogitassent.¹⁴ Erant quippe multorum animi adeo commoti atque irritati, ut Lainii verbis eum sensum tribuerent, quo putaret, totum reformationis negotium esse a concilio avocandum atque ad unum papam referendum. Verum non adeo ignoravit scopum concilii, quemadmodum et alia ejus dicta ac facta testantur. Sed vel ipsa Palaeotti de ejus oratione relatio², utut leviter exarata, ostendit, id tantum egisse Lainium, ut solius capituli reformatio uni papae reservaretur. Lainio non potest crimini dari, quod, teste Palaeotto, „multorum ea res odium acuerat, insanaque consilia auxerat.“ Quicumque certis principiis nixus effrenatae partis alicujus licentiae fortiter se opponit, talia experietur.

7. De exitu, quem eadem controversia in sessione XXIII. anno 1563 sortita est, et de ultima sententia a Lainio dicta.

Die 15. Junii tandem statutum fuit, ut solemnis sessio die 15. Julii certo celebraretur, quum antea non minus sexies jam fuisset dilata, scilicet die 9. Novembris ad 25., inde vero, in variis congregationibus, ad 17. Decembris, ad 15. Januarii, ad 4. Februarii, ad 22. Aprilis. Neque tamen id aliter obtineri potuit, quam ut ex communi omnium consensu cuncta silentio praetermitterentur, quae non sine „longis ac periculosis disputationibus“³ attingi poterant. Quod silentium profecto necessarium vi-

lando a certo suo proposito strascinato per forza sopra il decreto della residenza già pubblicato nella sessione passata; perchè disse, che da quello non era anco definito, che la residenza de' pastori fosse de jure divino, conciosiachè quella parola „assistere“ non significa esser presente, ma favorire, difendere et prestare ajuto, di maniera che ogn' uno poteva tenere di questo articolo, come prima, quello che gli è piaciuto. Il che quand' anche fosse vero, pare strano, che questo buon padre senza alcuna necessità habbia voluto movere questa materia, che non può esser causa se non di cattivi effetti.“ . . .

¹ Apud Theiner II, 661.

² Ibid. p. 660.

³ Palaeottus apud Theiner II, 616.

deri debuit, quum non deessent, qui in schismaticas exclamationes erumperent, ut, quum cardinalis Lotharingius per occasionem controversiae de praecipientibus et praecedentibus propter incensationem oratorum gravem iram suam effunderet.

Decretum de residentia a congregatione d. 9. Julii ea forma acceptabatur, qua et in publica sessione probatum est, omisso nimirum termino *juris divini*.

Errarunt, qui postea docuerunt, decretum potius favere praecepto residentiae, quod immediate divinum et non mere ecclesiasticum esset.¹

Ista jam sub cardinali Moronio acta.

Joannes Moronius, qui defuncto cardinali Mantuano in supremo praesidio concilii successerat, ex aula caesarea Oeniponte reversus, summo studio in id incumbabat, ut controversiae de divina institutione episcoporum circa doctrinam ac canones simili modo amice componerentur, opera ea in re usus episcopi Mutinensis, Aegidii Foscararii, ord. Praed., hominis Gallis Hispanisque accepti. Consentientibus eorundem oratoribus Foscararius ante omnia novum schema concepit pro capite 5. doctrinae de ordine, usus his terminis „episcopos, sedis apostolicae auctoritate . . . assumptos, a Christo institutos esse“, et pluribus aliis vocabulis, quae Hispanis ac Gallis multo magis, quam alteri parti placere praevidebantur.² Novum hoc schema in propria deputatione ad examen vocatum est d. 11. Junii.

¹ In congregatione Lainius decretum probavit haec facta animadversione, „eam quaestionem generatim silentio prorsus fuisse omittendam; quum autem tacta esset, recte censuisse synodum, non esse eam in praesenti definiendam, ne bona pars catholicorum erroris argueretur; ideoque se laudare decretum ita dispositum, ut ejus verba pie satis in utramque partem possint exponi.“ (Palaeottus apud Theiner II, 640.) Subdit idem Palaeottus, placuisse ut hoc ipsum decretum non inter fidei dogmata, sed inter ea quae ad morum disciplinam pertinent, collocaretur, „quatenus hinc etiam omnibus manifestum relinqueretur, nihil in hac quaestione quod jus divinum attingeret, synodum sancire aut definire voluisse.“

² Textus apud Palaeottum 617.

impedire unquam cogitassent.¹⁴ Erant quippe multorum animi adeo commoti atque irritati, ut Lainii verbis eum sensum tribuerent, quo putaret, totum reformationis negotium esse a concilio avocandum atque ad unum papam referendum. Verum non adeo ignoravit scopum concilii, quemadmodum et alia ejus dicta ac facta testantur. Sed vel ipsa Palaeotti de ejus oratione relatio², utut leviter exarata, ostendit, id tantum egisse Lainium, ut solius capituli reformatio uni papae reservaretur. Lainio non potest crimini dari, quod, teste Palaeotto, „multorum ea res odium acuerat, insanaque consilia auxerat.“ Quicumque certis principiis nixus effrenatae partis alicujus licentiae fortiter se opponit, talia experietur.

7. De exitu, quem eadem controversia in sessione XXIII. anno 1563 sortita est, et de ultima sententia a Lainio dicta.

Die 15. Junii tandem statutum fuit, ut sollemnis sessio die 15. Julii certo celebraretur, quum antea non minus sexies jam fuisset dilata, scilicet die 9. Novembris ad 25., inde vero, in variis congregationibus, ad 17. Decembris, ad 15. Januarii, ad 4. Februarii, ad 22. Aprilis. Neque tamen id aliter obtineri potuit, quam ut ex communi omnium consensu cuncta silentio praetermitterentur, quae non sine „longis ac periculosis disputationibus“³ attingi poterant. Quod silentium profecto necessarium vi-

lando a certo suo proposito strascinato per forza sopra il decreto della residenza già pubblicato nella sessione passata; perchè disse, che da quello non era anco definito, che la residenza de' pastori fosse de jure divino, conciosiachè quella parola „assistere“ non significa esser presente, ma favorire, difendere et prestare ajuto, di maniera che ogn' uno poteva tenere di questo articolo, come prima, quello che gli è piaciuto. Il che quand' anche fosse vero, pare strano, che questo buon padre senza alcuna necessità habbia voluto movere questa materia, che non può esser causa se non di cattivi effetti.“ . . .

¹ Apud Theiner II, 661.

² Ibid. p. 660.

³ Palaeottus apud Theiner II, 616.

deri debuit, quum non deessent, qui in schismaticas exclamationes erumperent, ut, quum cardinalis Lotharingius per occasionem controversiae de praecipientibus et praecedentibus propter incensationem oratorum gravem iram suam effunderet.

Decretum de residentia a congregatione d. 9. Julii ea forma acceptabatur, qua et in publica sessione probatum est, omisso nimirum termino *juris divini*.

Errarunt, qui postea docuerunt, decretum potius favere praecepto residentiae, quod immediate divinum et non mere ecclesiasticum esset.¹

Ista jam sub cardinali Moronio acta.

Joannes Moronius, qui defuncto cardinali Mantuano in supremo praesidio concilii successerat, ex aula caesarea Oeniponte reversus, summo studio in id incumbabat, ut controversiae de divina institutione episcoporum circa doctrinam ac canones simili modo amice componerentur, opera ea in re usus episcopi Mutinensis, Aegidii Foscararii, ord. Praed., hominis Gallis Hispanisque accepti. Consentientibus eorundem oratoribus Foscararius ante omnia novum schema concepit pro capite 5. doctrinae de ordine, usus his terminis „episcopos, sedis apostolicae auctoritate . . . assumptos, a Christo institutos esse“, et pluribus aliis vocabulis, quae Hispanis ac Gallis multo magis, quam alteri parti placere praevidebantur.² Novum hoc schema in propria deputatione ad examen vocatum est d. 11. Junii.

¹ In congregatione Lainius decretum probavit haec facta animadversione, „eam quaestionem generatim silentio prorsus fuisse omittendam; quum autem tacta esset, recte censuisse synodum, non esse eam in praesenti definiendam, ne bona pars catholicorum erroris argueretur; ideoque se laudare decretum ita dispositum, ut ejus verba pie satis in utramque partem possint exponi.“ (Palaeottus apud Theiner II, 640.) Subdit idem Palaeottus, placuisse ut hoc ipsum decretum non inter fidei dogmata, sed inter ea quae ad morum disciplinam pertinent, collocaretur, „quatenus hinc etiam omnibus manifestum relinqueretur, nihil in hac quaestione quod jus divinum attingeret, synodum sancire aut definire voluisse.“

² Textus apud Palaeottum 617.

Adhibiti a legatis in consilium leguntur episcopi Caputaquensis, Rossanensis, Justinopolitanus, Mutinensis ipse, Vestanus et Neocastrensis, auditor Palaeottus, advocatus et promotor concilii ac denique Lainius cum suo sodali Alphonso Salmerone, theologo pontificio. Ex omnibus Palaeottus solus schema defendit, Mutinensis sententiam ipsis ejus rationibus secutus; caeteri omnes illud nimis eorum sententiae favere judicarunt, qui jus divinum tuebantur. Ex epistola archiepiscopi Jadrensis, Calini, discimus, prae caeteris canonistas omnes una et mente et voce in rejiciendo schemate consensisse, ea in re a Lainio adjutos ac confirmatos.¹ Lainio quippe haec verba „a Christo institutos“ in contextu proposito adhuc nimis determinate significare videbantur, jurisdictionem episcoporum immediate a Christo descendere.

Novam, sed parum tantum immutatam, formulam schematis legati pro consultatione jam miserant Romam die 19. Junii, quum tandem, litem super fundamento hujus capitis sedari non posse perspicientes, statuerunt, argumentum, quod tantae erat offensioni, a disputatione seponere ac simul omnia removere, quae hucusque obstiterant, quominus consensus obtineretur; capto scilicet consilio, ut tam in doctrina quam in canonibus de sola potestate ordinis, non autem de jurisdictione ageretur.

Quod idem antea jam a Lainio fuisse propositum, hoc loco meminisse juverit.

¹ „Ci sono poi anco molti de' nostri canonisti, i quali con l'ajuto del padre Lainez stanno fermi in questa opinione, che non si possa dire „episcopos sanctae Romanae sedis apostolica auctoritate assumptos a Christo institutos esse“, se non s'intenda la giurisdizione essere data loro da Dio.“ Cod. Trid. 145 Fol. 78. — Palaeottus ait l. c.: „Dicebant aliqui, id verbum *episcopos* esse concretum complectique ordinem et jurisdictionem, hincque sequi, jurisdictionem episcoporum derivari a Christo, praesertim quod in doctrina fiebat mentio de jurisdictione in verbo *obedientia* et ibi: pascendi potestatem habere in ecclesiis sibi commissis; quod dicebant intelligendum a Christo, quoniam, si acciperetur de papa, esset indubitatum.“ Ex disputationibus multa affert Palaeottus, quae sub respectu dogmatico-canonico sunt consideratione dignissima, in id etiam intentus, ut votum suum affirmans circa Foscararii schema tanquam sententiam magnopere commendandam ostendat.

In novum illud schema, quod die 3. Julii erat distributum, inquiri coeptum est die 6. in 40 circiter praelatorum deputatione, in qua Lainius denuo comparet. In unum erant contracta capita 4 et 5 ea ferme ratione, qua nunc in decretis Tridentinis habemus. In eo schema convenit cum decreto postea edito, quod solam doctrinam de hierarchia contineret. Episcopos, ut praecipua ejus membra, in prima linea ponebat, enumeratis etiam functionibus eorundem potestati ordinis propriis. Tres canones, de quibus tamdiu fuerat in utramque partem disputatum, modo ita se habebant:

Can. 6. Si quis dixerit, in ecclesia catholica non esse hierarchiam, quae constat ex episcopis, presbyteris et aliis ministris, a. s.

Can. 7. Si quis dixerit, episcopos non esse presbyteris superiores, vel non habere potestatem ordinandi, vel eam quam habent illis esse cum presbyteris communem, vel ordines ab ipsis collatos sine plebis vel potestatis saecularis consensu aut vocatione irritos esse, aut eos, qui nec ab ecclesiastica et canonica potestate rite ordinati vel missi sunt, sed aliunde veniunt, legitimos esse verbi et sacramentorum ministros, a. s.

Can. 8. Si quis dixerit, episcopos, qui auctoritate Romani pontificis assumuntur, non esse legitimos ac veros episcopos sed figmentum humanum, a. s.

In hac sessione deputationis diei 6. Julii tandem aliquid spei conciliandae concordiae illuxit. Hispani tamen cum Cardinali Guisio instabant, ut in canone 6. vocabulo *hierarchiam* adderentur verba *institutam a Christo*; alii contra postulabant, ut primatus praefigeretur formulae de hierarchia. Lainium alteri huic postulato accessisse non invenimus; verum manuscriptum ejus votum possidemus, quo parti hispano-gallicanae alia via obsistit.¹

Soluta scilicet deputationis sessione legati verba *institutam a Christo* canoni 6. tentandi causa inseruisse videntur; quod additamentum eo in voto impugnat. Vehementissimis eorum contentionibus, qui jus divinum urgebant, graviter commotus, id eisdem concedi posse non judicavit, saltem eo tempore quo hoc votum exaravit. Plane

¹ Hoc votum infra pp. 385—391 impressum exstat. Nota ibidem p. 385 adjecta emendanda est juxta ea, quae pag. 106* habentur.

ac diserte monet, termino *hierarchiae* notionem jurisdictionis necessario conjungi; satius proinde esse, ut a memoranda institutione hujus hierarchiae abstinence, quam ut per tale additamentum oppugnatoribus traditae doctrinae ansa praebetur opinionis suae ulterius defendendae. — Neque tamen erat, cur ansa ista adeo timeretur; auctior formula enim proprie nihil aliud circa jurisdictionem continebat, quam quod episcopatus qua talis, seu ipse ordo episcopalis, a Christo sit institutus, quodque ex jure divino in ecclesia semper esse deberent personae ordine ac jurisdictione episcopali insignes. Quam veritatem Lainius ipse frequenter in orationibus conciliaribus atque in Disputatione proposuit. Quod igitur ab adhibendis vocabulis *institutam a Christo* in hoc voto dehortaretur, id ex solo metu venisse patet, ne iis abuterentur adversarii.

Tunc legati, ex parte sua adversarios omnibus officiis complexuri eorumque voluntati, quantum salvo munere possent, obsecuturi, sententiam ita conformandam censuerunt, ut dicerent hierarchiam *divina ordinatione institutam*. Qua in conformatione tres canones 6., 7. et 8. cum doctrina in congregatione generali diei 9. Julii fere unanimiter approbati sunt.¹

Iis Lainius quoque suffragatus esse videtur², relictis difficultatibus ante motis, quamquam terminus *divina ordinatione* vix differret ab alio *institutam a Christo*.

Rationes, quibus ad mutandam sententiam motus sit, nullibi quidem reperimus litteris consignatas; conjicere tamen possumus, has aut similes considerationes eidem fuisse ob oculos versatas: Etiam si nulla omnino mentio divinae institutionis sive ordinationis fieret, ea institutio et ordinatio nihilominus contenta jam reperitur in reliqua canonis doctrina; si enim tanquam dogma fidei credendum proponitur, in ecclesia catholica esse hierarchiam, quae constet ex episcopis, presbyteris et aliis ministris, eo ipso etiam asseritur, eandem hanc hierarchiam ex volun-

¹ Cfr. Theiner II, 302.

² Solos canones de abusibus in aliud tempus dilatos voluit. Theiner II, 309.

tate Christi, institutoris ecclesiae, provenire, quum ejusmodi institutio permanens, quae semper ut dogma fidei teneri debeat, non possit nisi a Christo descendere. Accedit eo, quod Lainius omnem perversam Hispanorum et Gallicanorum interpretationem additamenti *divina ordinatione institutam* ex eo sufficienter exclusam viderit, quod omni notorietate tum juris tum facti manifestum coram ecclesia esset, concilium noluisse quidpiam circa controversiam de divino jure singulorum episcoporum definire.

Tandem etiam perspectum eidem esse debuit, in forma canonis 6., quae demum in sessione solemni acceptabatur¹, vel ideo non innui jurisdictionem singulis episcopis a Christo attributam, quia verba ejusdem, prouti jacent, vix ad jurisdictionem generatim signandam deflecti queunt; nam si in eo canone de jurisdictionis, et non de ordinis potestate ageretur, primo loco, adversariis aperte fatentibus, deberet nominari Romanus pontifex, de quo tamen ibidem omnino taceretur.

Sapienter itaque decrevit Lainius, ab ulteriore impugnatione formulae propositae abstinere, quamvis ea sibi fortassis non plane satisfaciebat. Propter bonum pacis atque ut tandem aliquando finis obtineretur controversiae, iis, qui alias secum sentiebant plurimis, sese accommodavit, dum etiam ipsi in fine non amplius vocum illarum abusum ab adversariis timebant, antea quidem juste impleti timore atque suspicionibus.

Sed adhuc ultima periculi procella legatis erat ex parte Hispanorum; postero die enim, ut vocabula *institutam a Christo* sibi restituerentur, per oratores Philippi regis enixe postulabant; nec nisi summa virium contentione obtineri ab iisdem poterat, ut pridie sessionis publicae reliquis patribus accederent; neque tunc deerant ex ipsis, qui communem aliorum sententiam tantum sequi se posse dicerent sub spe futurae declarationis, quod nimirum con-

¹ „Si quis dixerit, in ecclesia catholica non esse hierarchiam divina ordinatione institutam, quae constat ex episcopis, presbyteris et ministris, a. s.“

cilium postea ipsorum doctrinam de divino jure singulorum episcoporum esset comprobaturum.

Sic igitur omnibus difficultatibus discordiisque feliciter sedatis, praeter alias et istae sanctiones de sacramento ordinis in publica sessione XXIII. diei 15. Julii 1563 solemniter publicari potuerunt.

Notum est, elapsis temporibus, ubi studium theologiae dogmaticae neglectum jacebat, non defuisse ex theologis, qui, controversiam eminens contemplando, leviter judicarent, de verbis dumtaxat certatum fuisse Tridenti. Quod judicium, ut mitius loquamur, minus rectum esse ea ostendunt, quae de longis disputationibus hucusque diximus. Neque sane de mero verbo contendebatur in concilio, sed de gravissimo argumento agebatur, ex quo plures aliae quaestiones necessario erant consecuturæ. Lis de verbis *divini et juris divini* tantundem valebat quantum controversia, utrum visibile caput ecclesiae ita omnem jurisdictionem ecclesiasticam a Christo accepisset, ut caeteri episcopi, qui praeter eum jurisdictionem habent, eam sibi a capite communicatam, an vero immediate a Christo collatam possiderent.

Quemadmodum tunc quaestio in se spectata jam dudum erat per ecclesiae praxim affirmative soluta, ita ex eo tempore haec eadem ejus solutio et theoretice et practice reperitur confirmata.

Gallicani maxime se duci sinebant nota illa, quae eorundem animos ante jam ceperat, opinione, episcopos in concilio congregatos esse supra papam.

Hispani falsae Francisci Victoriae sententiae innitebantur, jurisdictionem episcopalem per se adeo esse a papali independentem, ut sine ulla confirmatione papali episcopi cum vera potestate jurisdictionis esse possint.

Utraque propositio in praesenti deserta ac derelicta jacet, atque inde doctrinae a Lainio propugnatae plurimum splendoris accessit, quamvis auctoritatem definiti dogmatis nondum attigerit.

8. De epistolis legatorum concilii in appendice editis.

Ad cognoscendas res in concilio eo tempore gestas, quo Lainius celebrem Disputationem suam calamo expressit, non potest non plurimum conferre epistolarum s. Caroli Borromaei et legatorum concilii attentata lectio. Legatis siquidem onus incumberebat, ut de omni eventu momenti alicujus sanctam sedem illico certiore facerent, quo melius per ipsum pontificem, cujus locum legati tanquam ministri obtinebant, omnia dirigi atque ad felicem exitum perduci possent. Hinc creberrimae ad eosdem legatos instructiones Roma emanabant, hincque inter membra, i. e. concilium, et caput ea unitas conservabatur, ex qua tandem aliquando, concilio feliciter absoluto, fructus praeclari reformationis ecclesiasticae nascebantur.

Legati quinque pro ista ultima periodo concilii, de qua agimus a Pio IV. nominati erant; nempe ut primus praesidens Hercules Gonzaga Mantuanus, presbyter cardinalis tituli s. Mariae Novae, Mantuanae sedis administrator, qui ut vidimus p. 84* Tridenti mortuus est; is nobilissimo genere, singulari ingenio et summa in rebus tractandis experientia commendabatur; deinde Hieronymus Seripandus Neapolitanus, presbyter cardinalis tituli s. Susannae, antea generalis praepositus ordinis eremitarum s. Augustini, archiepiscopus Salernitanus, vir scientia theologica inprimis eminens; hic etiam Tridenti e vivis sublatus est die 17. Martii 1563; Stanislaus Hosius Polonus, presbyter cardinalis tituli s. Laurentii in Pane et Perna, episcopus Varmiensis, operibus contra haereticos editis celebris atque in protestantium libris versatissimus; Ludovicus Simonetta Mediolanensis, presbyter cardinalis tituli s. Cyriaci, episcopus Pisarenis, quum variis praeclaris dotibus animi tum prudentia et sagacitate eximia in negotiis politicis et ecclesiasticis ornatus; denique Marcus Siticus Altemps Germanus, diaconus cardinalis tituli duodecim Apostolorum, episcopus Constantiensis, quem magis familiaritas cum imperatore huic loco idoneum red-

cilium postea ipsorum doctrinam de divino jure singulorum episcoporum esset comprobaturum.

Sic igitur omnibus difficultatibus discordiisque feliciter sedatis, praeter alias et istae sanctiones de sacramento ordinis in publica sessione XXIII. diei 15. Julii 1563 solemniter publicari potuerunt.

Notum est, elapsis temporibus, ubi studium theologiae dogmaticae neglectum jacebat, non defuisse ex theologis, qui, controversiam eminus contemplando, leviter judicarent, de verbis dumtaxat certatum fuisse Tridenti. Quod iudicium, ut mitius loquamur, minus rectum esse ea ostendunt, quae de longis disputationibus hucusque diximus. Neque sane de mero verbo contendebatur in concilio, sed de gravissimo argumento agebatur, ex quo plures aliae quaestiones necessario erant consecuturæ. Lis de verbis *divini et juris divini* tantundem valebat quantum controversia, utrum visibile caput ecclesiae ita omnem jurisdictionem ecclesiasticam a Christo accepisset, ut caeteri episcopi, qui praeter eum jurisdictionem habent, eam sibi a capite communicatam, an vero immediate a Christo collatam possiderent.

Quemadmodum tunc quaestio in se spectata jam dudum erat per ecclesiae praxim affirmative soluta, ita ex eo tempore haec eadem ejus solutio et theoretice et practice reperitur confirmata.

Gallicani maxime se duci sinebant nota illa, quae eorundem animos ante jam ceperat, opinione, episcopos in concilio congregatos esse supra papam.

Hispani falsae Francisci Victoriae sententiae innitebantur, jurisdictionem episcopalem per se adeo esse a papali independentem, ut sine ulla confirmatione papali episcopi cum vera potestate jurisdictionis esse possint.

Utraque propositio in praesenti deserta ac derelicta jacet, atque inde doctrinae a Lainio propugnatae plurimum splendoris accessit, quamvis auctoritatem definiti dogmatis nondum attigerit.

8. De epistolis legatorum concilii in appendice editis.

Ad cognoscendas res in concilio eo tempore gestas, quo Lainius celebrem Disputationem suam calamo expressit, non potest non plurimum conferre epistolarum s. Caroli Borromaei et legatorum concilii attentata lectio. Legatis siquidem onus incumberebat, ut de omni eventu momenti alicujus sanctam sedem illico certiore facerent, quo melius per ipsum pontificem, cujus locum legati tanquam ministri obtinebant, omnia dirigi atque ad felicem exitum perduci possent. Hinc creberrimae ad eosdem legatos instructiones Roma emanabant, hincque inter membra, i. e. concilium, et caput ea unitas conservabatur, ex qua tandem aliquando, concilio feliciter absoluto, fructus praeclari reformationis ecclesiasticae nascebantur.

Legati quinque pro ista ultima periodo concilii, de qua agimus a Pio IV. nominati erant; nempe ut primus praesidens Hercules Gonzaga Mantuanus, presbyter cardinalis tituli s. Mariae Novae, Mantuanae sedis administrator, qui ut vidimus p. 84* Tridenti mortuus est; is nobilissimo genere, singulari ingenio et summa in rebus tractandis experientia commendabatur; deinde Hieronymus Seripandus Neapolitanus, presbyter cardinalis tituli s. Susannae, antea generalis praepositus ordinis eremitarum s. Augustini, archiepiscopus Salernitanus, vir scientia theologica inprimis eminens; hic etiam Tridenti e vivis sublatus est die 17. Martii 1563; Stanislaus Hosius Polonus, presbyter cardinalis tituli s. Laurentii in Pane et Perna, episcopus Varmiensis, operibus contra haereticos editis celebris atque in protestantium libris versatissimus; Ludovicus Simonetta Mediolanensis, presbyter cardinalis tituli s. Cyriaci, episcopus Pisarenis, quum variis praeclaris dotibus animi tum prudentia et sagacitate eximia in negotiis politicis et ecclesiasticis ornatus; denique Marcus Siticus Altemps Germanus, diaconus cardinalis tituli duodecim Apostolorum, episcopus Constantiensis, quem magis familiaritas cum imperatore huic loco idoneum red-

dere videbatur, quam merita atque ingenium; ceterum is mox locum suum alteri cessit. Nam mortuo cardinali Gonzaga duo novi legati suffecti sunt: pro Gonzaga, tanquam primus praesidens, Joannes Moronus Mediolanensis, episcopus cardinalis Praenestinus, et pro Altemps Bernardus Navagerus Venetus, presbyter cardinalis tituli s. Nicolai in carcere, ecclesiae Veronensis administrator, ambo non solum scientia sed et probitate vitae et dexteritate in agendo commendatissimi.

Epistolae communes, quas legati de rebus concilii scribere solebant ad s. Carolum Borromaeum, ut ipse pontifici quae necessaria et opportuna videbantur ex iis referret, ab omnibus simul subsignabantur; confectio autem earundem mox uni mox alteri incumberebat, ita ut proprius singulorum auctor nesciatur, nisi (prouti etiam in epistolis a nobis editis cernitur) de se suisque vel opinionibus vel actionibus singulare aliquid addere eo loci coactus fuerit. Nam quae privatim scribenda erant, ea ceteroquin privatis literis committebant.

Eae epistolae legatorum communes, quas infra cum responsis s. Caroli Borromaei nomine Pii IV. datis primum publici juris facimus (cf. p. 32*), tempus comprehendunt, quod inter 24. Septembris 1562 et 18. Februarii 1563 medium interjacet.

Quod spatium historiae concilii ideo selegimus, quia eo tempore Lainius Disputationem suam de jurisdictione episcoporum exaravit et per praelatorum manus jubentibus legatis circummisit. Non est enim dubium, quin legenti Disputationem facilius et jucundius evadat repraesentatio illorum adjunctorum, inter quae hoc opus oriebatur, si simul ei epistolae hasce, eventus saepe quasi graphico quodam modo describentes, percurrere licuerit. Ad quod accedit utilitas ex hujusmodi comparatione Disputationem inter et epistolae capienda. Quae enim Lainius, ut exemplorum unum genus tantum afferamus, de conatibus perversis quorundam ex suis adversariis aut de sequelis fatalibus ex eorum principiis profluentibus asserit, ea justa atque vera esse per rerum gestarum seriem, in epistolis quasi

minutissimis lineis depictam, clarius quam omni alia ope demonstrantur. Atque hoc quidem jam supra, occasione pluries recurrente, in historica eventuum adumbratione vidimus.

Epistolas tum legatorum tum s. Caroli deprompsimus ex duobus codicibus manuscriptis in bibliotheca municipali urbis Tridenti sub numeris 124 et 2315 asservatis, collatis tamen (id quod praeter spem serius nobis obtigit) epistolariis authenticis legatorum et s. Caroli, quae in archivo Vaticano prostant. Quae collatio ob temporis angustias a nobis justo festinantius fieri debuit; veruntamen, eadem inchoata, mox vidimus, textum in codicibus Tridentinis exhibitum, plerumque securum atque satis accuratum esse (id quod praesertim de codice 124 valet), etsi ii codices ex aliis descripti sint et magnam aetatem non habeant.

Codex 124 Tridentinus pertinebat ad illam collectionem divitem manuscriptorum concilii Tridentini historiam illustrantium, quam Albertus Mazzoleni, abbas O. S. B., reliquit. Is consilium ceperat historiam s. synodi Pallaviciniana multo ampliorem conscribendi, in eundemque finem ope longorum itinerum et multorum scribarum maximam multitudinem monumentorum litterariorum eoque incognitorum congerisset; sed re infecta ex hac vita evocatus est. Haereditatem magnam horum codicum nancisebatur liber baro de Massetti inter scriptores Tridentinos optimi nominis. Per eum vero collectio illa cum plurimis aliis codicibus ad bibliothecam municipii urbis Tridenti devenit; unde etiam, in municipii aedibus collocata, simul cum dicto augmento nomine collectionis Massettianae insignita fuit.

Codex noster 124 (antea 4259 numeratus, in 4°), titulum habet „Lettere del concilio di Trento, parte IV“; nota

¹ Cf. Finazzi Giov.: Di Alberto Mazzoleni e de' suoi manoscritti sulla storia del concilio di Trento. Lucca, Landi, 1861. (Miscellanea di Storia Italiana, VI, 26 f.)

autem eidem praefixa indicat, eum descriptum esse „ex codice cartaceo 4° bibliothecae Medicaeae-Palatinae“; descriptus autem fuit saeculo elapso. Prima epistola, quam continet est s. Caroli Borromaei ad legatos, incipiens a verbis „Quello che“, data Romae 26. Augusti 1562 et redita Tridenti (juxta verba in fronte apposita) die Martis 1. Septembris 1562; ultima vero, quae volumen in fol. 606 claudit, est legatorum ad s. Carolum, incipiens „Da poi chè“, data Tridenti „ultimo die 1562“.

Materiam hujus codicis immediate continuat liber manuscriptus ejusdem bibliothecae signatus numero 2315; is enim primo loco praesentat litteras s. Caroli ad legatos datas Romae 26. Decembris 1562 („Con le mie“) receptasque Tridenti 2. Januarii 1563; ultimo loco habet in folio 302 litteras legatorum ad s. Carolum datas Tridenti 3. Martii 1563 („Questa mattina“). Is codex minoris formae est et recentioris aetatis; ante decennium fere jubentibus praesidibus bibliothecae descriptus fuit ex eo volumine Mazzolenii, quod quondam tanquam continuatio ad codicem 124 pertinuerat, quodque nescio quo fato Bergomi remanserat, quum reliqui libri docti abbatis ad baronem Massetti transmigrarent. Etiam in eo nota legitur: ex cod. cart. 4°. bibliotheca Medicaeae-Palatinae.

Monumenta in utroque codice collecta minime ad litteras s. Caroli et legatorum restringuntur, sed plurima alia etiam litterae et scripta, si non omnia, in iis exstant, quae tempore illo ad concilii legatos missa sunt; adeo ut integer fere atque authenticus per istos codices thesaurus legatorum praebeatur, in quem omnia referebant, quae communiter servata vellent. Non omnes quidem epistolae aliorum verbotenus huic thesauro insertae sunt, sed omnium saltem graviores notitiae in eo continentur. Cujus rei exemplum praebeat index illarum epistolarum, quas in editione nostra 65 epistolarum ex serie universa omisimus, sive eae omissae scriptae sint ab aliis, sive a legatis et a s. Carolo, sed de rebus quae pro quaestione nostra minus momentum habebant.

Volumina ergo superius indicata praeter epistolas a nobis impressas, quae hic numeris crassioribus signantur, sequentes etiam iisdem intersertas comprehendunt:

Anno 1562 (Cod. 124).

- Fol.
- 113 Al Borromeo, incip. *Sono stati*, 21. Settembre 1562.
- 113 Del Borromeo, ricevuta Martedì 22. Sept. 1562, *Ricevei*, data 16. Settembre.
- 119 Al Borromeo, *A la lettera*, 24. Settembre.
- 121 [1, infra pag. 394.)
- 132 Mandata regis Galliae ad oratores suos, *Vidit rex*, 7. idus Septemb. 1562.
- 139 Capi di riforma, *Electus in episcopum*.
- 143 Haec quae sequuntur approbata sunt a SS. D. N., *Nullus forensis*.
- 145 Copia di quanto mi (Musotto) hanno detto li ambasciatori Cesarei et Francesi questo dì 26. Settemb. 1562, *Martedì 22 di Settembre*.
- 155 All' imperatore, *Facere non possumus*, (Responsum ad litteras imperatoris datas pridie idus sextiles).
- 161 Del Borromeo, ricevuta 25. Settembre, *Haveudo risposto*, data 19. Settembre.
- 165 Al Borromeo, *Haveudo con*, 29 Settembre.
- 172 Di monsignor Delfino di Praga, *Questa settimana*, 21. Settembre (Summarium).
- 173 Del Borromeo, ricevuta 29. Settembre, *Se ben le lettere*, data 23. Settembre
- 173 Al Borromeo, *La lettera*, 1. Ottobre.
- 175 [2]. — Fol. 178 Capitolo d' una lettera del vescovo di Camerino, nuntio in Polonia, *La più importante*, 4. Settembre (Sum.).
- 178 [3]. — Fol. 180 [4].¹ — Fol. 185 [5].
- 191 Del Borromeo, ricevuta 8. Ottobre, *Il memoriale*, data 30. Settembre.
- 191 Al Borromeo, *Le lettere*, 8. Ottobre.
- 193 [6. 7]. Fol. 199 [8]. Fol. 202 Al Borromeo, *Già molti*, 12. Ottobre
- 207 Del Borromeo, ricevuta 13. Ottobre, *Per risposta*, data 7. Ottobre..
- 211 Al Borromeo, *Sono stati*, 15. Ottobre.
- 215 [9].² Fol. 218 [10]
- 223 Lorena al papa *Ubi primum*. — S. Dionysii 19. Septembris.
- 225 Al Borromeo, *Quello che*, 19. Ottobre.
- 228 [11]. Fol. 233 Di monsignor Delfino. *Sul pigliar*, Praga 1. Ottobre.
- 237 Al nunzio delli Svizzeri, *Vostra S^a deve*, 18. Ottobre.
- 241 Al medesimo, *Aggiungeremo*, 18. Ottobre.

¹ In codice falso indicatur ut tempus scriptionis 2. Octobris.

² Initium est *Per la precedente*.

- Fol.
 243 Al duca di Baviera, *Al ritorno*, 19. Ottobre.
 247 Dell'imperatore, *Existimamus*, Pragae 3. Octobris.
 251 A li consiglieri e presidenti di Novara, *A questi*, 4. Ottobre.
 252 Al cardinal Amulio, *Magna laetitia*, 1. Octobris.
 253 Del Borromeo, ricevuta 24. Ottobre, *Poichè la brevità*, data 17. Ottobre.
 257 [12]. Fol. 261 Al Borromeo, *Siamo stati*, 26. Ottobre.
 262 Al Borromeo, *In raccomandatione*, 26. Ottobre (Sum.).
 262 Del Borromeo, ricevuta 27. Ottobre, *A nostro Signore*, data 21. Ottobre.
 264 [13]. Fol. 268 Del Borromeo, ricevuta 30. Ottobre. *Io rimando*, data 24. Ottobre.
 272 [16]. Fol. 276 Del Borromeo (ricevuta 4. Novembre), *Havendo*, data 29. Ottobre.
 279 [18]. Fol. 281 [17]. Fol. 286 Al Borromeo, *Ci è stato*, 5. Novembre.
 289 Al re di Polonia, *Reverendissimum*, 3. Novembris.
 297 [14]. Fol. 306 [15].² Fol. 311 Del Borromeo, ricevuta 7. Novembre, *Havendo risposto*, data l'ultimo d'Ottobre.
 313 [19]. Fol. 317 [20]. 323 Al Borromeo, *Questa mattina*, 10. Novembre.
 327 Del Borromeo, ricevuta 10. Novembre, *Dopo le*, data 6. Novembre.
 329 [21].³ Fol. 330 Al Borromeo, *Poichè non*, 12. Novembre.
 333 Al Borromeo, *Il cardinal*, 16. Novembre.
 352 [22]. Fol. 353 [25]. Fol. 362 Del Borromeo, ricevuta 26. Novembre, *Il spaccio*, data 18. Novembre.
 366 [27].⁴ Fol. 372 Dal Lorena, *Hora ch'io*, Brescia 9. Novembre.
 376 Proposta fatta al Mantuano De Residentia, *Debitores*.
 381 Di monsignor Delfino, *Fin hora*, Francoforte 2. Novembre.
 383 Del medesimo, *Questi illustrissimi*, Francoforte 2. Novembre.
 386 Del medesimo, *Alli 11*, Francoforte 5. Novembre.
 388 Del medesimo, *Giunta nuova*, Francoforte 9. Novembre.
 390 Del vescovo di Como, *Subito*, Altorfo 1. Novembre.
 393 Del Lorena, *Pur adesso*, Borghetto 12. Novembre.
 394 Del Borromeo, *Hieri per*. Fol. 396 Del medesimo, *Nostro Signore*, 11. Novembre.
 398 [23].⁵ Fol. 403 Al Borromeo, *Fra questi*, 19. Novembre.

¹ Initium *Perchè nostro Signore*.

² Sine temporis nota; ex ipsa epistola tamen apparet, eam 2. Novembris datam esse.

³ In codice falso legati auctores hujus epistolae nominantur; s. Borromaeus in ea respondet epistolae legatorum de die 29. Octobris.

⁴ Initium *Questa lettera*.

⁵ Initium *Questa lettera*. Sine nota temporis. Dies 19. Novembris conjici potest.

Fol.

- 405 [24]. Fol. 408 Del marchese di Pescara scritta a Roma, (al Borromeo), *Io ringratio*, Milano 11. Novembre.
 414 Lorena al papa, *Rediit ad me*, Brixiae, Nonis (?) Novembris.
 416 Di monsignor Delfino, *Da poi la morte*, s. l. 15. Novembre.
 420 Del Borromeo, ricevuta 3. Dicembre, *Dopo l'ultime*, 21. Novembre.
 424 Del re cattolico al papa, *Non he scritto*, Madrid 12. Ottobre.
 425 Del medesimo al medesimo, *Del Odescalco*, Madrid 16. Ottobre.
 427 [26]. Fol. 430 [30].¹ Fol. 435 Copia dell'editto francese del 23. Luglio 1562.
 437 [28]. Fol. 444 [29]. Fol. 448 Al Borromeo *Hoggi havemo*, 3. Dicembre.
 452 Del Borromeo, ricevuta 6. Dicembre, *Il contenuto*, data 28. Novembre.
 455 Al Borromeo, *Havendo noi*, 7. Dicembre.
 459 [31]. Fol. 464 [32]. Fol. 468 Dei Svizzeri cattolici, *Nobilis et*, Luceriae festo s. Martini 1562.
 471 [34]. Fol. 478 [33]. Fol. 485 Di monsignor Delfino, *Alli 21*, Francoforte 23. Novembre.
 490 Dal medesimo, *Dovendosi*, Francoforte 25. Novembre.
 495 [35]. Fol. 499 Al Borromeo, *Se noi non*, l'ultimo Novembre.
 509 [36]. Fol. 517 [37]. Fol. 521 Al Borromeo, *Giunsero*, 14. Dicembre.
 524 Al Borromeo, *Quando per*, 14. Dicembre.
 527 [38]. Fol. 531 [39]. Fol. 534 [40]. Fol. 536 [41].²
 540 Dal cardinal Morone, *Essendo parso*, Roma 12. Dicembre.
 542 Al cardinal Farnese, *Che si contentasse*, 7. Dicembre (Sum.).
 543 Del duca di Baviera, *Quam referat*, Francofurti, Novembre.
 544 Al papa, *Qui sono*, 15. Dicembre.
 545 Istruzione data a monsignor Visconte, *Due sono*, Trento 6. Dicembre.
 575 Al Borromeo, *Da poi chè*, 21. Dicembre.
 577 Del Borromeo, ricevuta 28. Dicembre, *Nostro Signore*, 19. Dicembre.³
 582 Del medesimo, *Noi hier l'altro*, 20. Dicembre.
 587 Capitolo della lettera del re cattolico al papa, *Yo*, . . . Settembre.
 588 Capitolo della lettera di monsignor Crivello, *Il presidente*, 11. Novembre.
 589 Crivello et Odescalco al Borromeo, *Subito chè*, Madrid 9. Ottobre.
 591 Capitolo d'una lettera dell'Odescalco, *Non dubiti*, Madrid 12. Novembre.
 592 Il papa al conte di Luna, *Havessimo*, Roma 20. Dicembre.

¹ Initium *Per la lunga*

² Initium est *Col ritorno*.

³ Falso scribitur in codice 29. Dicembre.

- Fol.
 594 Al Borromeo, *Due lettere*, 29. Dicembre.
 599 Al medesimo, *Per l'arcivescovo*, (Sum.) s. d.¹
 600 Dal monsignor Delfino, *Manda l'infrascritto*, Spira 16. Dicembre (Sum.)
 600 Responsio imperatoris ad principes protestanticos, *Imperatoris Majestas*, Francoforti 22. Novembris.
 602 (42). Fol. 606 Al Borromeo, *Da poichè*, l'ultimo di Dicembre.

Anno 1563 (Cod. 2315).

- 1 [43]. Fol. 5 Al Borromeo, *Havendo l'occasione*, 2. Gennaio.
 8 Al medesimo, *Hieri che*, 4. Gennaio.
 15 Al medesimo, *In raccomandatione*, 4. Gennaio (Sum.).
 15 Al medesimo, *Hiersera*, 6. Gennaio.²
 16 Al papa, *Poi chè del*, 6. Gennaio.
 17 Del Borromeo, ricevuta mercoledì 7. Gennaio, *Io non so*, data 30. Dicembre 1562.
 21 Al Borromeo, *Sul partir*, 7. Gennaio.
 26 [44]. Fol. 27 Instruzione data al signor Lancilotto, *Voi havete*; parti 9. Gennaio.
 31 [45]. Fol. 33 [46]. Fol. 37 Del Borromeo, ricevuta domenica 10. Gennaio, *Con questo*, data 2. Gennaio.
 38 Del medesimo, ricevuta domenica 10. Gennaio, *Le lunghe*, data 6. Gennaio.
 39 Al Borromeo, *Havemo scritto*, 11. Gennaio.
 42 Al medesimo, 11. Gennaio, (Sum.)
 42 [47]. Fol. 51 Al Borromeo, *Venne il corriero*, 14. Gennaio (partim Sum.).
 52 [49]. Fol. 68 [50]. Fol. 70 [52].³
 71 [51]. Fol. 76 Al Borromeo, *Con le lettere*, 19. Gennaio.⁴
 77 [48]. Fol. 92 Al Borromeo, *Furono deputati*, 21. Gennaio.
 94 Di monsignor Delfino al cardinal di Mantua, *Con tutto*, Costanza 21. Gennaio.
 95 Scritto dato li oratori cesarei ecc., *Quoniam videmus* (Sum.).
 97 Del Borromeo, *Nostro Signore*, 16. Gennaio.⁵
 99 Del medesimo, *Si hebbero*, 16. Gennaio (Sum.).
 100 [53]. Fol. 105 [54]. Fol. 113 [55].⁶
 118 Al Borromeo, *Hoggi dopo*, 25. Gennaio.

¹ Sine data. Videtur scripta 29. Decembris.² Adjungitur nota: *Portata dal vescovo di Viterbo*.³ Initium est *La sera*.⁴ Nota adjecta est: *Per corriere fin a Bologna*.⁵ Tempus, quo epistolae s. Borromaei Tridenti redditae sint, in hoc codice saepe omittitur.⁶ Initium est *Si fece*.

- Fol.
 120 Al medesimo, *Si rende*, 25. Gennaio (Sum.).
 121 Al medesimo, *Questa sera*, 23. (sic) Gennaio.
 125 Del Crivello et Odescalco, ricevuta . . . Gennaio, *Dopo chè*, Madrid 30. Novembre 1562.
 127 Instruzione data a monsignor Commendone, *Vostra Sta sa*.
 135 Memoriale al medesimo, *Con la lettera*, Trento 29. Gennaio.
 139 Al Borromeo, *Da quella*, 28. Gennaio.
 144 [56]. Fol. 154 [57]. Fol. 159 [58].
 163 Al Borromeo, *La sera*, 1. Febbraio.
 165 [59]. Fol. 175 Al Borromeo, *Noi mandammo*, 2. Febbraio.
 178 [60]. Fol. 183 Al Borromeo, *Questa sera*, 3. Febbraio.
 186 Al Borromeo, *Su raccomandatione*,¹ 4. Febbraio.
 186 Al re cattolico, *Se gli dice*, Trento 30. Gennaio (Sum.).
 186 A monsignor Crivello, *Rispondemmo*, Trento 6. Febbraio.
 190 Al nunzio di Franza.²
 190 Al Crivello nuntio in Spagna *Per le lettere*, Trento 30. Gennaio.
 193 Al Borromeo, *Noi credevamo*, 12. Febbraio.
 200 Al medesimo, *Questa mattina*, 12. Febbraio.
 202 Al medesimo, *Hier mattina*, 12. Febbraio (Sum.).
 203 Al medesimo, *Si scrisse*, 11. Febbraio.
 207 Al medesimo, *Siamo stati*, 11. Febbraio.
 209 Al medesimo, *Del vescovo*, 11. Febbraio (Sum.).
 210 Al medesimo, *Si manda*, 11. Febbraio (Sum.).
 210 Del Borromeo, *Con l'ordinario*, 3. Febbraio.
 213 Capitolo d'una lettera del vescovo Delfino al Borromeo, *L'imperatore*, 21. Gennaio.
 214 [61]. Fol. 217 Al Borromeo, *Havemo visto*, 15. Febbraio.
 220 [62]. Fol. 226 Breve ad legatos, *Praeter alia*, 7. Febbraio.
 228 Del Borromeo, *Le signorie*, 10. Febbraio.
 231 Del medesimo, *Li ambasciatori*, 10. Febbraio.
 233 [63].³ Fol. 237 [65].⁴ Fol. 240 [64].
 245 Al Borromeo, *Ritornò*, 19. Febbraio.
 247 Parere di Lanciano, Modena, Soto et Salmerone sopra la petitioni del Duca di Baviera, *An summus*, mandato al papa 19. Febbraio.
 256 Al Borromeo, *Non havemo*, 22. Febbraio.
 258 Al medesimo, *Havendo con*, 15. Febbraio.
 261 Del Borromeo, *Havendo per*, 17. Febbraio.
 264 Del medesimo, *Nostro signore*, 17. Febbraio (Sum.).
 265 Articoli de riforma fatti nel concilio, *Quod ex causa*.
 266 Al Borromeo *Le lettere*, 25. Febbraio.

¹ Additur solum *dei cursori*, quo materia epistolae indicatur.² Additur solum *si è scritto il medesimo*.³ Initium est *Per il corriero*.⁴ Initium *Con l'ultime*.

Fol.

- 269 Al Borromeo, *Per il Talmud*, 25. Febraro (Sum.).
 270 Al medesimo, *Per li cursori*, 25. Febraro (Sum.).
 270 Del Borromeo, ricevuta 27. Febraro, *Nostro signore*, data 21. Febraro.
 273 Del medesimo,¹ *Con la qui*, 20. Febraro.
 275 Del medesimo, *Hier sera*, 21. Febraro.
 281 Del medesimo, ricevuta l'ultimo Febraro, *Nostro signore ha*, data 25. Febraro.
 286 Del medesimo, *Nostro signore si*, 25. Febraro.
 288 Al Borromeo, *Le lettere*, 1. Marzo.
 293 Al medesimo, *Questa sera*, 1. Marzo.
 301 Al medesimo, *Di Budua*, 1. Marzo (Sum.).
 302 Al medesimo, *Della morte*², 3. Marzo (Sum.).
 302 Al medesimo, *Questa mattina*, 3. Marzo. (Finis hujus tomi.)

Quibus omnibus prolegomenorum instar praemissis, nihil nobis jam restat aliud, quam ut illis sociis nostris, qui nos in hac editione praelo paranda tum consiliis tum opera humanissime adjuvabant, gratias maximas ex animo referamus. Profecto sine eorum largo efficacique auxilio, quod expertus sum gaudens maximopere de tanta caritate fraterna, tomos hosce a longo quidem tempore promissos neque nunc luci donare potuissemus, aliis semper laboribus litterariis, qui urgebant, distenti atque distracti.

Scribebam Oeniponte, die festo s. Ignatii de Loyola 1885.

Notandum.

Ad pag. 22.

Vel ipse Pallavicinius dolere debuit, quod pro sua historia concilii conscribenda nulla ex Lainii disputationibus uti potuerit; quae sane scripta in summum ornamentum operi Pallaviciniano cessissent. „Mihī, tametsi studiosissime id perquirenti,“ ita advertit lib. XVIII. cap. 15. n. 1., „nunquam licuerat legere sive hunc (de jurisdictione episcoporum) sive alium Lainii commentarium praeter eum, quem supra

¹ Codex falso habet *Al medesimo*.

² Nihil aliud additur nisi *del cardinal di Mantua*.

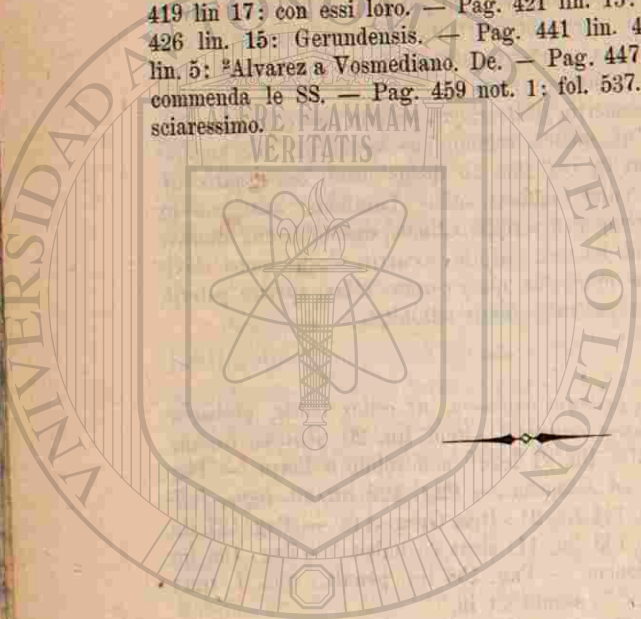
memoravimus in justificationis argumento, in legitima acta relatum. Ejus tamen perinde ac aliorum sententiae exstant leviter indicatae hic et in opere Palaeotti. Ceterum Lainii characteres arcanae potius notae videntur, ipsi dumtaxat cognitae, quam communes et aliorum intelligentiae accommodatae; quod societati facultatem ademit, ut ex innumeris illius doctis lucubrationibus, quae in armariis supersunt, ne unam quidem paginam sive ad suam sive ad publicam utilitatem ediderit. Adeo inconciliata res est negligentia artium, quamvis maxime mechanicarum, ubi hae necessaria praebent instrumenta ad conservandos partus earum artium, quae mentem excolunt.

Verumtamen non immerito arbitrari quis poterit, post editionem scriptorum Lainii, quae in his duobus voluminibus sistuntur, non amplius plane impossibile fore, ut ex codicibus ab ipsius manu consignatis aliquid eruatur. Ex iis enim lucubrationibus Lainianis, quas nos ex codicibus, ab aliis Lainii tempore descriptis, edimus, sine dubio una alterave etiam in illis codicibus ab auctore scriptis occurrit, sicque quasi clavis quaedam ad eas legendas praebet, quae ceteras etiam aperire poterit, si competens industria et patientia fuerit adhibita.

Pag. 1 lin. 10 loco *primum canonem*, ut codex habet, probabiliter legendum est *septimum canonem*; item lin. 20 *septimo canone*. Vide pag. 59. — Pag. 106 lin. 21 lege: non solum a Petro. — Pag. 107 not. 1 lege: ep. 30. ad Joannem. — Pag. 122 lin. ult. lege: Jaffé n. 195 (1. edit.). — Pag. 124 lin. 21: Item Gregorius. — Pag. 127 lin. 19: sunt vocati. — Pag. 133 lin. 11: sicut se habet. — Pag. 136 lin. 3: ipsum etiam jurisdictionem. — Pag. 138 lin. penult.: tom. I. tract. 1. c. 19. — Pag. 141 lin. 33: secuta sit in.

Pag. 144 lin. 33: Hic locus in codice nostro vitiatum sic ex Salmerone tom. XII. p. 455 restituendus est: quod omnis potestas ab eo derivatur juxta ipsius potestatis naturam. Quod dixerim, quia ordinis potestas, utpote altior, a Deo derivatur, vel quum uti Dei minister aliquem consecrat, vel quum habens summam etc. — Pag. 145 lin. 2: usum suae. — Pag. 148 lin. 13: ea sunt. — Pag. 149 lin. 15: Nam concilia; lin. 18. in conciliis erant. — Pag. 154 lin. 20: obedientiam potestate utitur. — Pag. 156 lin. 4: inungimus. — Pag. 169 lin. 24: episcopo aliquem. — Pag. 171 lin. 10: concessam, quia. — Pag. 172 lin. 33: Quod enim. — Pag. 173 lin. 18: sola ordinis potestas. — Pag. 174 lin. 19: symbolizatur clavibus. — Pag. 184 lin. 34: pastoratu. Nec est. — Pag. 188 lin. 15: Gratia etiam. — Pag. 207 lin. 15: tamque judicari. — Pag. 211 lin. 15: jam dicti dicta de. — Pag. 215 lin. 23: se scil. defuncto non posse papam; lin. 25: posset enim. — Pag. 221 lin. 27: conficere et offerre. — Pag. 222 lin. 6: an pactum habeant. — Pag. 234 lin. 10: alia; ita per. — Pag. 253 lin. 2: nudius tertius. — Pag. 261 lin. 11: nudum ministrum. — Pag. 270 lin. 2: vestra contra. — Pag. 287 lin. 35: curatus fortasse nunquam.

— Pag. 291 lin. 29: daretur jurisdictio, esset illimitata, ut dictum est, exigeretur enim ad formam consecrationis. — Pag. 308 lin. 3: injungere minori. — Pag. 324 lin. 19: ordinare posse. — Pag. 357 lin. 3: Joannem perfecit collectam. — Pag. 385 lin. 3 notae: probabiliter post conventum particularem; lin. 5 notae: p. 622 adhuc sine illud „non esse a Christo institutum“. — Pag. 399 lin. 6: (Bracarenis), Caspar. — Pag. 419 lin. 17: con essi loro. — Pag. 421 lin. 13: della potestà. — Pag. 426 lin. 15: Gerundensis. — Pag. 441 lin. 4: Guadicense^s. . . et lin. 5: ^sAlvarez a Vosmediano. Dc. — Pag. 447 lin. 3: secondo; lin. 8: commenda le SS. — Pag. 459 not. 1: fol. 537. — P. 490 lin. 35: la- sciaressimo.

I.

Jacobi Lainez disputatio

de origine jurisdictionis episoporum

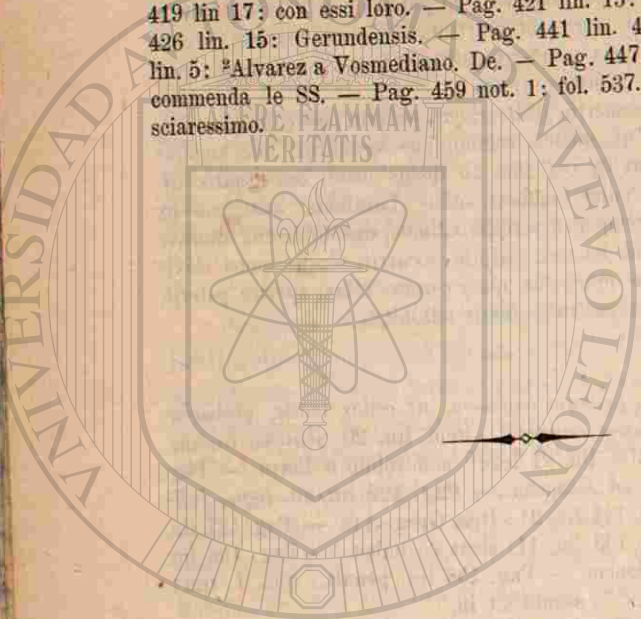
et de Romani pontificis primatu.

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

— Pag. 291 lin. 29: daretur jurisdictio, esset illimitata, ut dictum est, exigeretur enim ad formam consecrationis. — Pag. 308 lin. 3: injungere minori. — Pag. 324 lin. 19: ordinare posse. — Pag. 357 lin. 3: Joannem perfecit collectam. — Pag. 385 lin. 3 notae: probabiliter post conventum particularem; lin. 5 notae: p. 622 adhuc sine illud „non esse a Christo institutum“. — Pag. 399 lin. 6: (Bracarenis), Caspar. — Pag. 419 lin. 17: con essi loro. — Pag. 421 lin. 13: della potestà. — Pag. 426 lin. 15: Gerundensis. — Pag. 441 lin. 4: Guadicense² et lin. 5: ²Alvarez a Vosmediano. Dc. — Pag. 447 lin. 3: secondo; lin. 8: commenda le SS. — Pag. 459 not. 1: fol. 537. — P. 490 lin. 35: la- sciaressimo.

I.

Jacobi Lainez disputatio

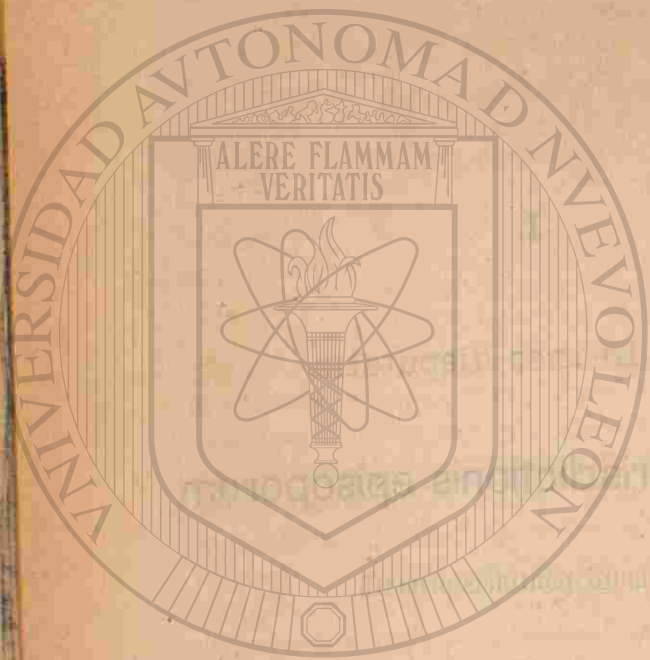
de origine jurisdictionis episoporum

et de Romani pontificis primatu.

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

DIRECCIÓN GENERAL DE PUBLICACIONES

1. Cogitaveram, Ill^{mi} ac Rev^{mi} Dⁿⁱ et Patres S^{mi}, proponere sententiam meam de tota proposita doctrina et canonibus circa ordinis sacramentum et de censuris a sapientissimis patribus in eam prolatis, admittendo veras et rei convenientes, et superfluas et quae mihi minus verae et aequae viderentur, rejiciendo. Ceterum quia esset silvam immensam ingredi, nec posset brevi tempore praestari, decrevi tandem immorari in unica et praecipua multorum optimorum et doctissimorum patrum annotatione circa primum canonem, qua contenderunt: non solum debere eo canone decerni episcopos superiores presbyteris, sed etiam jure divino institutos, et eodem jure presbyteris superiores. Quam censuram ut pro tenuitate ingenii mei disentiam, tria facere cuperem cum Dei gratia et auxilio.

- I. Praemittam, quotuplex sit jus divinum, et quodnam sit illud, de quo hic loquimur;
- II. quaenam sit natura ecclesiasticae potestatis sive ordinis illa sit, sive jurisdictionis.
- III. Ex his deducam, quidnam sit respondendum ad controversiam, quae tractatur primo canone.

I.

Prima quaestio (praevia).

[De ratione juris divini.]

[Cap. I. Dupliciter jus divinum sumitur.]

2. Quoad primum ergo sciendum est, dupliciter sumi jus divinum a sanctis patribus, laxè sive communiter, et strictè sive proprie.

Laxè quidem sumitur, quum non solum comprehendit jus divinum, quod a Deo immediate instituitur, sed etiam comprehendit jus a Deo institutum per ecclesiam sive per ecclesiasticam potestatem; sic enim patres saepe leges ecclesiasticas, quas sicut ecclesia instituit ita tollere potest et mutare, jus divinum vocant.

De quo ne aliqui dubitare possint, libet de ea re multorum patrum sententias adducere, incipiendo a Petro Cluniacensi, qui clarius hoc jus laxum definit. Ait enim: „Hoc tamen reducere ad mentem caritas vestra debet, quod divina mandata partim mobilia, partim sunt immobilia. Divina vero mandata diximus non solum ea, quae per se ipsam in carne divinitas apparens hominibus tradidit, aut ea, quae per apostolos teneri constituit, sive illa quae ante susceptam carnem per patriarchas vel prophetas mandavit; sed etiam illa, quae post apostolos apostolici viri apostolica vestigia secuti unanimi multorum catholicorum consensu servari praeceperunt. Idem enim divinus Spiritus, qui priorum patrum cordibus se infundens, humanae saluti congruentia per eos dedit praecepta, per hos quoque, qui recentiores videntur, hominum salutem operari

A ss. patribus jus eccles. vocatur jus divinum.

salubria jubendo non destitit. Per diversos igitur praecones domini verba edita veneramur, in diversis organis ejusdem spiritus flatum agnoscimus.“¹

Haec ille, docens mandata divina esse non solum quae Christus per se vel per patriarchas et prophetas praecepit; sed etiam quae per pontifices et concilia; quia non tam respicit immediatum auctorem mandatorum, quam Deum, a quo fluxit mandatum, licet medio homine effluerit, juxta illud Bernardi l. de praecepto et dispensat. dicentis: „Quodsi tantopere cavenda sunt scandala parvulorum, quanto amplius praelatorum, quos sibi Deus aequare quodammodo in utraque parte dignatus, sibimet imputat illorum et reverentiam et contemptum, specialiter contestans eis: *Qui vos audit, me audit, et qui vos spernit, me spernit.* An non denique hoc ipsum et regula nostra perhibet, ubi ait: Obedientia, quae majoribus praebetur, Deo exhibetur? Quamobrem quidquid vice Dei praecipit homo, quod non scit tamen certo displicere Deo, haud secus omnino accipiendum est quam si praecipiat Deus. Quid enim interest, utrum per se an per suos ministros, sive homines sive angelos hominibus innotescat suum placitum Deus“?² Hactenus ille.

3. Haec solus Petrus Cluniacensis, qui modernus est prae aliis. Sed antiquissimi eodem modo acceperunt quandoque legem sive praeceptum divinum.

Inter quos Anaclætus ep. 2 ait: „Ipsis quoque in civitatibus vel locis nostris patriarchas vel primates (qui unam formam tenent licet diversa sint nomina) leges divinae et ecclesiasticae poni et esse jusserunt.“³ Sic ille. Constat autem, non esse nisi legis canonicae et positivae, quod patriarcha sit in uno loco, et alii superiores in aliis. Ideo dicit idem Anaclætus, quod ab Apostolis et b. Clemente hujusmodi divisio provinciarum sit renovata. Constat autem Clementem non potuisse condere jus divinum proprie.

Victor etiam papa quum dixisset: „Celebritatem sancti paschae die dominica agi debere, et praedecessores nostri jam statuerunt, et

¹ Epistolarum l. I. ep. XXVIII. Migne Patrol. lat. tom. 189 col. 148

² Cap. IX. n. 21. Migne P. L. tom. 182 col. 873.

³ Pseudo-Isidorus. (Jaffé Regesta Pont. Rom. ed. II. n. 3.) Mansi, Collectio conciliorum tom. I. col. 608; Migne Patrol. Graec. tom. 2 col. 801.

nos illud eadem die solemniter celebrari mandamus¹, subjungit in fine: „Haec vero statuta nulla debent improbitate convelli, nulla novitate mutari, quia alia ratio est causarum saecularium alia divinarum.“² Haec Victor in c. Celebritatem de cons. dist. 3. statuta pontificum vocans divinas causas.

Ad haec Leo ad episcopos per Africam constitutos: „Superest fratres, ut concordia obedientia salubres suscipiatis hortatus, et nihil per contentionem agentes, sed ad omne studium devotionis unanimes, divinis et apostolicis constitutionibus pareatis, et in nullo patiamini providentissima canonum decreta violari.“³ Haec ille, loquens in ea epistola de multis praeceptis positivis. — Idem Leo in eadem epistola paulo post subdit: „Episcopalia autem gubernacula non nisi majoribus populis et frequentioribus civitatibus oporteat praesidere, ne quod sanctorum patrum divinitus inspirata decreta veterunt, viculis et possessionibus vel obscuris vel solitariis municipiis tribuatur sacerdotale fastigium.“⁴ Idem Leo ad Anastasium Thessalonicensem: „Igitur secundum sanctorum patrum canones spiritu Dei conditos, et totius mundi reverentia consecratos, metropolitanos singularum provinciarum episcopos, quibus ex delegatione nostra fraternitatis tuae cura praetenditur, jus traditae sibi antiquitus dignitatis intemeratum habere decernimus.“⁴ Haec Leo, qui licet non vocet canonica decreta divina his in locis: satis tamen indicat, cur et a se et ab aliis sanctis patribus divina saepe vocentur; nempe quia a Spiritu s. illuminante et agente superiores, qui illa condiderunt, profecta sunt.

4. Innocentius IV. in concilio generali Lugdunensi: „Cum de diversis mundi partibus multi confluant ad sedem apostolicam quasi matrem, nos ad communem tam ipsorum quam aliorum omnium commodum et profectum paterna

¹ Pseudo-Isidorus. (Jaffe n. 74.) Mansi I, 700; Migne P. Gr. 5. 1483. Priora verba Victori attributa, composita sunt secundum vitam Victoris in libro pontificali cap. 2 et 3. — Sequentia desumpta sunt ex Leone M. epist. 104 cap. 3 (Migne P. L. 54, 995).

² Epist. VII. cap. 9. Migne P. L. 54, 65.

³ Ibid. cap. 10.

⁴ Epist. XIV. cap. II. Migne P. L. 54, 672.

sollicitudine intendentes (ut sit eis mora hujusmodi fructuosa) providimus, quod ibidem de cetero regatur, et vigeat studium juris divini et humani, canonici videlicet et civilis.“¹ Haec ille, per jus divinum intelligens jus canonicum. Juxta quem sensum multi patres loquuntur, qui per leges humanas tantum principum saecularium leges intelligunt.

Unde Augustinus scribit: „Divinum jus in Scripturis habemus, humanum jus in legibus regum.“ Et paulo inferius: „Jure ergo humano, jure imperatorum. Quare? quia ipsa jura humana per imperatores et reges saeculi Deus distribuit generi humano.“² Haec ille, docens ideo leges imperatorum dici jura humana, quia, licet a Deo sint, sunt tamen per imperatores et rectores saeculi.

Athanasius ad universos orthodoxos: „Sed et si qua in nos criminatio vim haberet, oportuit nec arianum hominem de nobis ferre sententiam, sed juxta ecclesiasticos canones et secundum Pauli monita congregatis populis, et Spiritu s. dictante cum virtute domini nostri Jesu Christi omnia canonicè examinari atque disponi praesentibus ac postulantibus populis et clericis, non extrinsece ab arianis sceleratis nundinis mercantem episcopi nomen ad eos, qui non postularent eum neque vellent neque omnino quae contigerant scirent, se ipsum exteriorum judicium potestate ac juribus per vim improbe nimis injicere“; solvi ex hoc ecclesiasticos canones, gentesque ad blasphemandum impelli, atque ad putandum, non divinis legibus neque secundum jura majorum, sed exsecrabilibus nundinis ac per vim ecclesiis praesules statui.³ Haec ille, vocans divinas leges

¹ Cap. 2. De privilegiis in 6 (V. 7).

² Tract. VI. in Joh. n. 25. Migne P. L. 35, 1436 s.

³ Epist. encycl. n. 2. Migne P. Gr. 25, 226 s., ubi ad verbum ita habetur: Si qua enim adversum nos criminatio vim haberet, oportuit nec Arianum nec Arianae sententiae hominem ordinari, sed secundum ecclesiasticos canones et secundum verba Pauli (I Cor. V. 4) congregatis populis et spiritu ordinantium cum virtute Domini nostri Jesu Christi omnia juxta ecclesiasticas leges disquiri ac peragi praesentibus populis et clericis qui illum postularent. Nec decuit eum ex alia regione ab

ipsos ecclesiasticos canones de ritu excommunicandi, et de ritu eligendi episcopos.

Theophilus scribit: „Ut ecclesiae justa judicia nequaquam irrationabili clementia destruantur, ne legi Dei arbitria praeferantur humana“,¹ et loquitur de decretis ecclesiae.

Basilium in regulis brevioribus scribit: „Omnia et jejunium et cibus pietati accommodata ex ratione assumi debent; ut videlicet quotiescunque mandato Dei per jejunium satisfaciendum sit, jejunemus; quotiescunque item mandatum Dei cibum desideret, quo corpus confirmetur, edamus, non ut helluones, sed ut operarii Dei.“² Haec Basilium, ut videtur vocans praeceptum Ecclesiae de jejunio mandatum Dei.

Basilium imitatus Nazianzenus ad Celesium scribit „Delinquis ipse iudex, quod non jejunas; et quomodo humanas leges servabis, cum divinas contempnas?“³

Praeterea Cyprianus in illos qui christianos idololatrantes absque canonicis satisfactionibus admittebant ad communionem: „Contra evangelii vigorem, contra domini ac Dei legem temeritate quorundam laxatur incautis communicatio, irrita et falsa pax, periculosa dantibus et nihil accipientibus profutura; non quaerunt sanitatem, nec veram de satisfactione medicinam.“ Haec ille, non haec dicens, quod putet satisfactiones has vel illas ecclesiasticas prae-

Arianis adductum episcopi nomen quasi mercatum apud eos, qui eum nec peterent nec vellent et rem gestam prorsus ignorarent saecularium iudicium patrocinio ac vi sese intrudere. Illud enim vera ecclesiasticorum canonum abrogatio est ethnicosque ad blasphemandum inducit et ad suspicandum, quod non secundum divinam legem sed nundinatione et patrocinio ordinationes fiant.

¹ Theophilus Alex. epist. paschal. III. Migne P. L. 22, 828 inter opera S. Hieron.

² Regul. brevior. 139. Migne P. Gr. 31, 1175.

³ Epist. 112 ad Celesium, Migne, P. Gr. 37, 210, ubi ita habet: Inique agis, o iudex, qui non jejunas. Et quomodo leges humanas servabis, qui divinas contempnas ac pro nihilo ducis?

⁴ De lapsis n. 15. Migne P. L. 4, 478.

scriptas esse in evangelio vel Dei lege, sed quod evangelium et Dei lex commendat obedientiam legibus ecclesiae debitam quamdiu illa obligat, et ideo contra evangelium et legem Dei eis non obeditur.

5. Firmum ergo est, apud patres antiquos leges divinas saepe dici ipsas leges ecclesiasticas et positivas; leges vero humanas, leges principum et magistratum, quod ab homine latae sint, et in bonum humanum tendant, sicut leges ecclesiae ad caritatem ordinantur et vitam aeternam. Neque hanc doctrinam patres a seipsis hauserunt, sed ab ipso evangelio et Paulo. Dominus enim de praeceptis superiorum et Ecclesiae loquens ait [Luc. X, 16]: *Qui vos audit, me audit, et qui vos spernit, me spernit.* Et iterum [Matth. XVIII, 17]: *Si ecclesiam non audierit, sit tibi velut ethnicus et publicanus.* De praeceptis etiam pharisaeorum et scribarum dixerat Judaeis [Matth. XXIII, 3]: *Quae dicunt facite, secundum autem opera eorum nolite facere.* Paulus quoque, postquam multa praecepta positiva et parvo tempore duratura tradiderat, dixit [I Cor. XIV, 37]: *Si quis videtur propheta esse aut spiritualis, cognoscat quae scribo vobis, quia domini sunt mandata.* Et de similibus mandatis dicebat [I Cor. VII, 40]: *Puto autem quod et ego Spiritum Dei habeam.* Apostoli quoque in concilio statuentes dixerunt: *Visum est Spiritui sancto et nobis, ut abstineatis a sanguine et suffocato* [Act. XV, 28, 29], quae omnia praecepta erant positiva, ut inferius fusiori sermone ostendemus.

[Cap. II. Jus divinum stricte sumptum explicatur.]

6. Quamvis autem ita accipiatur jus divinum a multis patribus antiquis, ut probatum est, certum nihilominus est, patres (sc. figentes canonem tridentinum) cum quibus hic agimus, non ita accepisse jus divinum, sed strictiori quodam et proprio modo; tum quia nemo catholicus negat illis, quin hoc modo et jurisdictio episcoporum et curatorum ordinaria, quinimo commissaria archiepiscoporum et legatorum et vicariorum sive aliorum exemptorum sit juris divini. Nam quum haec juris ecclesiastici sint, etiam erunt

ipsos ecclesiasticos canones de ritu excommunicandi, et de ritu eligendi episcopos.

Theophilus scribit: „Ut ecclesiae justa judicia nequaquam irrationabili clementia destruantur, ne legi Dei arbitria praeferantur humana“,¹ et loquitur de decretis ecclesiae.

Basiliius in regulis brevioribus scribit: „Omni et jejunium et cibus pietati accommodata ex ratione assumi debent; ut videlicet quotiescunque mandato Dei per jejunium satisfaciendum sit, jejunemus; quotiescunque item mandatum Dei cibum desideret, quo corpus confirmetur, edamus, non ut helluones, sed ut operarii Dei.“² Haec Basiliius, ut videtur vocans praeceptum Ecclesiae de jejunio mandatum Dei.

Basilium imitatus Nazianzenus ad Celesium scribit „Delinquis ipse iudex, quod non jejunas; et quomodo humanas leges servabis, cum divinas contempnas“?³

Praeterea Cyprianus in illos qui christianos idololatrantes absque canonicis satisfactionibus admittebant ad communionem: „Contra evangelii vigorem, contra domini ac Dei legem temeritate quorundam laxatur incautis communicatio, irrita et falsa pax, periculosa dantibus et nihil accipientibus profutura; non quaerunt sanitatem, nec veram de satisfactione medicinam.“ Haec ille, non haec dicens, quod putet satisfactiones has vel illas ecclesiasticas prae-

Arianis adductum episcopi nomen quasi mercatum apud eos, qui eum nec peterent nec vellent et rem gestam prorsus ignorarent saecularium iudicium patrocinio ac vi sese intrudere. Illud enim vera ecclesiasticorum canonum abrogatio est ethnicosque ad blasphemandum inducit et ad suspicandum, quod non secundum divinam legem sed nundinatione et patrocinio ordinationes fiant.

¹ Theophilus Alex. epist. paschal. III. Migne P. L. 22, 828 inter opera S. Hieron.

² Regul. brevior. 139. Migne P. Gr. 31, 1175.

³ Epist. 112 ad Celesium, Migne, P. Gr. 37, 210, ubi ita habet: Inique agis, o iudex, qui non jejunas. Et quomodo leges humanas servabis, qui divinas contempnis ac pro nihilo ducis?

⁴ De lapsis n. 15. Migne P. L. 4, 478.

scriptas esse in evangelio vel Dei lege, sed quod evangelium et Dei lex commendat obedientiam legibus ecclesiae debitam quamdiu illa obligat, et ideo contra evangelium et legem Dei eis non obeditur.

5. Firmum ergo est, apud patres antiquos leges divinas saepe dici ipsas leges ecclesiasticas et positivas; leges vero humanas, leges principum et magistratum, quod ab homine latae sint, et in bonum humanum tendant, sicut leges ecclesiae ad caritatem ordinantur et vitam aeternam. Neque hanc doctrinam patres a seipsis hauserunt, sed ab ipso evangelio et Paulo. Dominus enim de praeceptis superiorum et Ecclesiae loquens ait [Luc. X, 16]: *Qui vos audit, me audit, et qui vos spernit, me spernit.* Et iterum [Matth. XVIII, 17]: *Si ecclesiam non audierit, sit tibi velut ethnicus et publicanus.* De praeceptis etiam pharisaeorum et scribarum dixerat Judaeis [Matth. XXIII, 3]: *Quae dicunt facite, secundum autem opera eorum nolite facere.* Paulus quoque, postquam multa praecepta positiva et parvo tempore duratura tradiderat, dixit [I Cor. XIV, 37]: *Si quis videtur propheta esse aut spiritualis, cognoscat quae scribo vobis, quia domini sunt mandata.* Et de similibus mandatis dicebat [I Cor. VII, 40]: *Puto autem quod et ego Spiritum Dei habeam.* Apostoli quoque in concilio statuentes dixerunt: *Visum est Spiritui sancto et nobis, ut abstineatis a sanguine et suffocato* [Act. XV, 28, 29], quae omnia praecepta erant positiva, ut inferius fusiori sermone ostendemus.

[Cap. II. Jus divinum stricte sumptum explicatur.]

6. Quamvis autem ita accipiatur jus divinum a multis patribus antiquis, ut probatum est, certum nihilominus est, patres (sc. figentes canonem tridentinum) cum quibus hic agimus, non ita accepisse jus divinum, sed strictiori quodam et proprio modo; tum quia nemo catholicus negat illis, quin hoc modo et jurisdictio episcoporum et curatorum ordinaria, quinimo commissaria archiepiscoporum et legatorum et vicariorum sive aliorum exemptorum sit juris divini. Nam quum haec juris ecclesiastici sint, etiam erunt

juris divini hoc modo sumpti. Nemo etiam negat, quin residentia in hoc sensu juris sit divini. Tum etiam quia clare dixerunt, se ideo cupere jurisdictionem et residentiam episcoporum declarari juris divini, quia si talis juris definiretur, non posset a pontifice dispensari, ne quis non resideret, vel ne haberet plura beneficia vel plures commendas, quas si haberet residere non posset. Quae quidem vera non essent, nisi de jure divino stricto; quum jus ecclesiasticum et dispensari et abrogari et commutari possit ex causa per pontificem. De quibus satius agemus, postquam declaraverimus, quid sit jus divinum proprie.

7. Jus ergo divinum proprie est lex justa, lata ab ipso Deo absque media humana auctoritate, vel quae ex hujusmodi lege necessario et manifeste deducitur, sive per scripturam canonicam sive per fidelem traditionem ad nos perveniat.

Itaque tria requiruntur, ut quid sit jus divinum, nempe, ut sit lex justa, ut sit a Deo, et ut sit a Deo immediate, h. e. non interveniente hominis auctoritate, licet a Deo sibi concessa. Quod autem haec requirantur, constat ex duobus. Primo enim omnia, quae sine controversia jus divinum dicuntur, haec tria in se habent; deinde vero illa, quibus aliquid horum deest, non dicuntur jus divinum. Jus ergo naturale, hoc est dictamen ipsum inditum hominibus ex ipso naturali rationis lumine jus divinum est et dicitur: et illi conveniunt illa tria supra dicta. Est enim lex justa et a Deo immediate condita; ipse enim Deus, qui immediate creat animas, indidit illis hoc naturale jus, quod juxta Aristotelem idem est apud omnes, et in omni loco et tempore, quale est: bonum esse faciendum et malum fugiendum, et neminem injuste esse laedendum, et esse alteri faciendum, quod nobis fieri merito vellemus. Lex etiam fidei et caritatis, quae etiam jus divinum est, et iusta est, et a Deo immediate; fides enim donum Dei est; et caritas diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Decalogus item jus est divinum, quia lex est iusta, et a Deo, non per hominem lata. Omnes etiam leges, quas dominus Jesus per se ipsum

instituit, sive per scripturam sive per fidelem traditionem ad nos perveniunt, jus divinum sunt, quia leges sunt justae, et ab eo immediate institutae, licet nobis sint promulgatae vel per apostolos, vel per auctores scripturae, vel per ipsam ecclesiam ejusque fidelem traditionem. Tota etiam ipsa scriptura canonica jus divinum dici potest, cum propter leges quas continet a Deo immediate institutas, tum etiam quia tota a Deo revelata est, et mentibus auctorum scripturae inscripta; *non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines* [II Petr. I, 21]. Institutio etiam sacrosancti novi testamenti jus divinum est, quod quidem Deus ipse per se ipsum instituit, non apostoli, non ipsa ecclesia, licet quaedam illorum nobis promulgaverint. Ex quibus patet, omnia quae proprie jus divinum dicuntur, et leges justas esse, et a Deo immediate institutas.

Quod autem illa, quibus aliquid horum deest, non dicantur proprie jus divinum, etiam probatur. Nam si aliquid non est lex justa, non potest jus divinum dici; si autem lex justa est, procul dubio a Deo est, per quem legum conditores justa decernunt, et si posset esse lex justa, quae a Deo non esset, non posset jus divinum dici; nec enim intelligi potest, ut jus quod a Deo non est, divinum sit.

8. Non sufficit autem ad hoc, quod aliquid sit jus divinum, quod sit lex justa, et quod sit a Deo quomocunque; sed opus est, ut sit a Deo immediate. Qua in re quia aliqui dissident, removenda est aequivocatio hujus verbi: immediate. Quod quidem juxta communem scholasticorum doctrinam dupliciter sumitur: aut enim dicit (ut ipsi loquuntur) immediationem virtutis, aut immediationem suppositi. Illud autem immediate aliquid efficit, quod ad virtutem attinet, cujus virtus per se ipsam pertingit ad ipsum effectum. Et hoc modo loquendo, non dubium est, quin Deus optimus maximus omnia immediate operetur, quia sua infinita virtute *pertingit a fine usque in finem fortiter* non solum in effectibus, qui superant naturam, sed etiam in naturalibus. Causa enim prima etiam juxta philosophos

plus et intimius influit in effectum causae secundae, quam ipsa causa secunda.

Idcirco d. Thomas dixit: „Sicut agens infimum invenitur immediatum activum, ita virtus primi agentis invenitur immediata ad producendum effectum. Nam virtus infimi agentis non habet quod producat hunc effectum ex se, sed ex virtute superioris proximi, et virtus illius ex virtute superioris, et sic virtus supremi agentis invenitur ex se productiva effectus quasi causa immediata, sicut patet in principiis demonstrationum, quorum primum est immediatum. Sicut igitur non est inconveniens, quod una actio producat ex aliquo agente et ejus virtute: ita non est inconveniens, quod producat idem effectus ab inferiori agente et a Deo, ab utroque immediate, licet alio et alio modo.“¹ Haec ille, docens, Deum immediate omnia operari, etiamsi causae secundae immediate operantur; quod ejus divina virtus omnia penetrat, et ad omnia immediatissime pertingat.

Sed non hoc solum modo dicitur Deus aliquid immediate operari juxta ejusdem Thomae doctrinam, sed tunc etiam immediate operari dicitur, quando per se ipsum ita totum effectum producit, ut non admittat cooperationem creaturae circa illum effectum. Sic enim creatio mundi et animarum nostrarum, et etiam ipsius gratiae et gloriae infusio et miraculorum operatio dicitur a theologis opus Dei immediatum; reliqua vero opera naturalia, ad quae efficienda causae secundae concurrunt, dicuntur immediate ab ipsis fieri, mediate autem a Deo, loquendo de mediatione quam vocant suppositorum, quod non per se ipsum solus agat, sed admittat inter se et effectum causas secundas.

Idcirco idem d. Thomas qui contra gentiles docuit Deum omnia immediate operari quoad virtutem attinet; reprehendit etiam illos, qui Deum omnia immediate operari dicebant, excludentes se. supposita. Ait enim: „Est opinio quorundam quod Deus immediate operetur omnia, ita quod

¹ Summa contra gentiles l. III. cap. 70.

nihil aliud est causa alicujus rei; adeo quod dicunt, quod ignis non calefacit, sed Deus; nec manus movetur, sed Deus causat ejus motum, et sic de aliis. Sed haec positio stulta est, quia ordinem tollit universi et propriam operationem a rebus, et destruit iudicium sensus.“¹ Haec Thomas, apud quem, ut videmus, non est inconveniens, Deum et immediate omnia operari, et non immediate. Et haec invicem non repugnant, quia non respectu ejusdem sumuntur, sed immediate operari omnia dicitur respectu suae virtutis, omnia fortiter attingentis; non immediate autem respectu creaturae, quam eadem virtus sibi cooperari sinit et vult, disponens omnia suaviter. Unde idem b. Thomas in quaestionibus disputatis idem declarans ait: „Sic ergo si consideremus supposita agentia, quodlibet agens particulare est immediatum ad suum effectum; si autem consideremus virtutem, qua fit actio, sic virtus superioris causae erit immediatior effectui, quam virtus inferioris.“²

Ad rem autem nostram dico, non satis esse ad hoc quod aliquid sit jus divinum, quod sit lex justa, et procedens a Deo immediate, loquendo de immedatione virtutis, sed opus esse ut sit a Deo immediate respectu suppositi, h. e. necessarium esse, ut sit proprie jus divinum, ut fiat per divinam potestatem, non autem immediate per humanam potestatem, etiam a Deo hominibus concessam. Quod ita esse probatur:

1°. Quia leges omnes civiles justae, quantumvis de rebus positivis tractarent, deberent dici proprie jus divinum, quod est contra omniium sententiam. Tales enim leges a Deo sunt etiam immediate respectu eius virtutis, quia per eum *reges regnant, et legum conditores justa decernunt* [Prov. VIII, 15].

2°. Idem probatur, quia omnes leges ecclesiasticae quantumvis positivae, ut puta, lex confitendi et communi-

¹ In l. II. sentent. dist. 1. q. 1. art. 4 in corp.

² Quaest. de potent. III. art. 7 in corp.

candi semel in anno circa pascha, lex de delectu ciborum et jejuniorum et festorum essent proprie ius divinum, quod etiam est contra omnium catholicorum consensum, secundum quem leges hujusmodi et dispensari possunt a pontificibus, desuetudine abrogari, quod tamen fieri non posset, si proprie jus divinum essent, quia inferior non potest sua potestate abrogare legem superioris, vel relaxare eius obligationem. Unde Augustinus ad Casulanum de jejuniis loquens ait: „Ego in evangelicis et apostolicis literis, totoque instrumento, quod appellatur testamentum novum, animo id revolvens, video praeceptum esse jejunium. Quibus autem diebus non oporteat jejunare, et quibus oporteat, praecepto domini vel apostolorum non invenio definitum.“¹ Haec ille, qui quamvis jejunium in genere jure divino institutum dicat, in particulari tamen praecepta jejunandi quibusdam diebus non putat esse juris divini. Unde b. Hieronymus et S. Leo Papa quadragesimale jejunium ab apostolis venisse dicunt, quod licet Ambrosius Christo domino tribuat, id intelligendum est, quia ipse per apostolos illud instituit.

3°. Quia omnes leges latae ab apostolis, non quae erant promulgatores constitutionum immediate a Christo procedentium, sed quae praelati et institutores ecclesiasticarum legum per potestatem et spiritum sibi a Deo concessum, omnes, inquam, tales leges essent proprie jus divinum, quia ad sensum iam saepe dictum immediate sunt a Deo. Quidquid enim apostoli immediate statuebant, Deus per illos statuebat etiam immediate.

10. Quod autem dictae leges non sint de jure divino proprie, constat. Nam apostoli ut Act. XV, 28 s. dicitur, praeceperunt, abstinere a sanguine et suffocato, quod tamen non est jus divinum novi testamenti, quia videmus desuetudine esse abrogatum. Apostolus etiam Paulus praecepit ut mulier velato capite oret, vir autem capite detecto, imo et detonso; ut pluribus convenientibus et uno loquente, si alicui aliquid revelatum fuerit, prior taceat, et ita per singulos loquantur ad aedificationem; quod mulier in

Nunc epist. XXXVI. n. 25. Migne P. L. 33, 147.

ecclesia taceat; quod cibos deferant in ecclesiam, ubi alantur pauperes; quod bigamus non assumatur in episcopum; quod maculans thorum patris sui cum noverca excommunicetur. Quae et similia omnia, licet domini mandata sint, quia Dominus suggerebat apostolis, ut illa auctoritate ecclesiastica sibi concessa praeciperent, et licet praeceperit, ut illis obediremus dicens: *Qui vos audit me audit, qui vos spernit, me spernit*; non tamen proprie sunt jus divinum, tum quia desuetudine abrogata videmus, tum etiam quia dispensari possunt a summo pontifice. Idecirco recte dicunt canonistae, papam dispensare quidem posse in multis, quae continentur in epistolis Pauli, qualia sunt quae jam protulimus; non autem in contentis in evangelio, quod in illo non contineantur praecepta, nisi immediate a Christo instituta.

Thomas quoque docet summum pontificem dispensare posse cum bigamo, ut promoveatur, et praeceptum Pauli non esse juris divini. Ait enim: „Ad 1. ergo dicendum, quod Apostolus dupliciter in doctrina sua aliqua proposuit, quaedam quidem sicut promulgans jus divinum, sicut illud quod habetur ad Galatas V, 2.: *Si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit*; et multa alia hujusmodi; et in hoc Papa non potest dispensare: quaedam vero sicut propria auctoritate aliqua statuens; nam ipse dicit I. ad Corinth. XI, 34.: *Cetera quum venero disponam* et infra XVI, 1 s. mandavit ut collectae quae fiunt in sanctos, per unam sabbati fiant, quod non pertinet ad jus divinum. Et similiter etiam quod dicitur de bigamo non promovendo, non est juris divini, sed institutio auctoritatis humanae divinitus homini concessae.“¹ Haec ille, quem Scotus etiam imitatur dicens: „Apostoli publicantes praeceptum Domini in scripturis suis utebantur modo loquendi, per quem potuit innotescere quod erant praecones Christi, ut patet per illud Pauli I. ad Cor. 7, ut quando vult publicare illud praeceptum Domini de non dimittenda uxore, dicit: *Praecipio non ego sed Dominus* etc. Quando autem

¹ Quaest. quodlib. III. art. 13 ad 1.

vult facere propriam persuasionem, dicit de cohabitatione viri conversi ad fidem cum sua uxore infideli vel e converso (quia hoc licet sit sine contumelia Christi non tamen est necessarium): *dico ego, non Dominus*; alioquin non posset ecclesiae constare, quod ipse ut praeco publicaret praeceptum nisi quod ex praecedentibus vel sequentibus manifestaret, se esse in illa publicatione praekonem.¹ Haec ille: ubi etiam declarat, jus divinum esse quod a Christo immediate est institutum sive id constet ex Augustino sive ex epistolis apostolicis sive ex traditione; ait enim: „Breviter, videtur rationabiliter tenere secundum membrum sc. quod confessio cadat sub praecepto divino positivo; sed tunc oportet videre, an explicite habeatur in evangelio a Christo immediate, quia patet quod non in vetere lege, an ab ipso explicite in aliqua doctrina apostolica; an nec sic, nec sic, sed dato a Christo et voce tenus ab apostolis ecclesiae promulgato.“²

4°. Nec in V. T. omnes leges sunt proprie jus divinum, quales sunt illae leges jejuniorum, quae non institutae sunt ab ipso Deo, sed ab ipsis senioribus, qualis fuit lex quam commemorat Zacharias de jejuniiis mensis quinti et septimi (Zach. VII, 5), de quibus in lege Moysi non sit mentio, in qua tamen statuitur jejunium diei propitiationis. Illa enim jejunia, de quibus Zacharias, et jejunium Esther, et leges etiam festorum, quae non continentur in lege Moysi, quale est festum dedicationis templi Salomonis et altaris Machabaeorum, et hujusmodi, licet a Deo inspirante factae fuissent, quia tamen per sacerdotes institutae sunt, cessantibus causis abrogari poterant, vel ex causa per eosdem dispensari; sicut de diebus jejuniorum praedicat Zacharias mutandos fore in festivitates praeclaras. Idcirco non sunt proprie juris divini; essent tamen, si ad id satis esset, quod essent immediate a divina virtute agente per homines legislatores.

¹ In IV. Sentent. dist. XVII. quaest. unic. Tom. IX. opp. edit. Lugdun. 1639 pag. 305 n. 15.

² Ibid. p. 299 n. 11.

11. 5°. Distinguunt patres, secuti scripturam, inter legem quae a Deo immediate est, et legem quae est ab eo per medium creaturae: et eam non ita proprie dici legem Dei docent. Unde et b. Thomas scribit: „Specialis ratio est, quare legem veterem per angelos dari oportuit. Dictum est enim, quod lex vetus imperfecta erat; sed disponebat ad salutem perfectam generis humani, quae futura erat per Christum. Sic autem videtur in omnibus potestatibus et actibus ordinatis, quod ille qui est superior, principalem et perfectum actum operatur per seipsum; ea vero quae disponunt ad perfectionem ultimam, operetur per suos ministros: sicut navifactor compaginat navem per seipsum, sed praeparat materiam per artifices subministrantes. Et ideo conveniens fuit, ut lex perfecta daretur immediate per ipsum Deum hominem factum; lex autem vetus per ministros Dei scilicet per angelos daretur hominibus. Et per hunc modum apostolus ad Hebraeos I. 2 probat eminentiam novae legis ad veterem, quia in novo testamento *locutus est nobis Deus in Filio suo*, in vetere autem testamento est *sermo factus per angelos*.“¹ Haec divus Thomas, qui apostolum Paulum et rationem ipsam secutus docet excellentiam doctrinae Salvatoris super eam veteris legis etiam in decalogo contentam, quod haec fuerit immediate per Christum, illa vero per angelos. Unde etiam arguitur, doctrinam legis imperfectam esse, evangelicam vero perfectam.

Ante div. Thomam autem Clemens alexandrinus dixit: „Revera enim erat dominus per Moysen paedagogus veteris populi, per se ipsum autem populi novi dux“; et paulo inferius: „Lex per Moysen data est, non a Moyse, sed a Verbo quidem, verum per Moysen servum ejus, et ideo fuit ad tempus; aeterna autem gratia et veritas per Jesum Christum facta est.“² Haec Clemens, qui etiam Joannem Baptistam secutus ex hoc, quod lex scripta data est a Deo per Moysen, lex autem gratiae facta est per

¹ Summa theol. p. 1. 2. q. 98 a. 3 in corp.

² Paedag. I. 7. c. 7. Migne P. Gr. 8, 319 et 322.

Jesum Christum, docet illam ad tempus tantum perman-
suram, hanc vero esse aeternam.

Origenes etiam docet, Moysen ita legem scripsisse,
et licet eam a Deo suscepit, tamen in ea tradenda propria
auctoritate (a Deo tum illi concessa) usum fuisse, propter
quod et legislator dicitur, et illa lex Moysis; ait ergo:
„Denique et per Moysen quidem multa locutus est Deus,
aliquanta tamen et Moyses propria auctoritate mandavit,
quod dominus in evangeliiis evidentissima distinctione se-
cernit, cum dicit de repudio mulieris interrogatus, quia
*ad duritiam cordis vestri scripsit vobis haec Moyses; ab
initio autem non fuit sic.*“ Et paulo post: „Vides ergo
et hic Deum quidem praecepisse, nec fieri voluisse di-
vortium; Moysen vero propter duritiam cordis Judaeorum
scripsisse, dandum esse repudium. Ostendit haec et Paulus
in literis suis cum dicit de quibusdam: *Dominus dicit,
non ego;* et de aliis: *Haec autem ego dico, non dominus;*
et iterum in aliis: *praeceptum domini non habeo, con-
siliium autem do;* et iterum: *quae loquor, non loquor se-
cundum Deum.* Unde similiter etiam in ceteris prophetis
aliqua quidem dominus locutus est, et non prophetae;
alia vero prophetae, et non dominus.“¹ Haec Origenes,
cujus opera, licet damnata sint ab ecclesia pariter cum
auctore,² non tamen omnia damnata sunt; quinimo multa
in ecclesia ex illo leguntur.

Et Gelasius Papa id iudicium probat³ de operibus
Origenis, quod protulit Hieronymus, qui quidem non
solum in hoc non damnat Origenem, sed eum probat et
imitatur. Ait enim in commentariis super Matth.: „Num-
quid potest Deus sibi esse contrarius, ut aliud ante jus-
serit, et sententiam suam novo frangat imperio? Non ita
sentiendum est, sed Moyses quum videret propter deside-

¹ In Num. hom. XVI. n. 4. Migne P. Gr. 12, 693 s.

² De hac incerta Origenis damnatione cf. Hefele Conciliengeschichte
2. B. 2 Aufl. §. 257 f., §. 267 ff.

³ Cf. Decretum Gelasii in concilio Romano de recipiendis et abji-
ciendis libris cap. Sancta Romana ecclesia 3. dist. XV. §. 22 in decreto
Gratiani (Jaffé n. 398).

rium secundarum conjugum primas uxores interfici, maluit
indulgere discordiam (scil. divortium), quam odia et homicidia
perseverare. Simulque considera, quod non dixit: *propter
duritiam cordis vestri permisit vobis Deus, sed Moyses;*
ut juxta apostolum consilium sit hominis, non imperium
Dei.“¹ Haec Hieronymus, qui quidem quum negat, Moysen
legem de libello repudii fuisse Dei, intelligendum est ad
illum sensum, quod Deus non tulit illam legem per seipsum,
licet Moysi illam suggesserit et per eum tamquam per
legislatorem illam tulerit. Et ita etiam intelligendus est
Origenes. Nam Clemens Alexandrinus dixit, legem per
Moysen datam, non a Moyse, sed a Verbo per servum
suum Moysen.

Idem etiam sentiendum est de Joannis baptismo, qui qui-
dem licet a Deo et de coelo fuerit, tamen baptismus Joannis
dicitur, quod ex auctoritate concessa a Deo ipsi Joanni
institutus fuerit. Unde Augustinus pulchre ait: „Hoc
attendat et distinguat et noverit caritas vestra. Baptismus
quem accepit Joannes, baptismus Joannis dictus est; solus
tale donum accepit: nullus ante illum justorum, nullus
post illum ut acciperet baptismum, qui baptismus illius
diceretur. Accepit quidem; non enim a se posset aliquid;
si enim a se quis loquitur, mendacium de suo loquitur.
Et unde accepit nisi a domino Jesu Christo? Ab illo ut
baptizare posset accepit, quem postea baptizavit.“² Et
paulo inferius: „Quoniam ergo acceperat Joannes bap-
tismus, qui proprie Joannis diceretur, dominus autem Jesus
Christus noluit baptismum suum alicui dare, non ut nemo
baptizaretur baptismo domini, sed ut semper ipse domi-
nus baptizaret: id actum est, ut et per ministros dominus
baptizaret, id est ut quos ministri domini baptizaturi
erant, dominus baptizaret, non illi. Aliud est enim bap-
tizare per ministerium, aliud baptizare per potestatem.
Baptisma enim tale est, qualis est ille, in cujus potestate
datur, non qualis est ille, per cujus ministerium datur.“

¹ In Matth. I. III. e. 19. Migne P. L. 26, 134.

² Tract. V. in Joh. n. 4. Migne P. L. 35, 1415 s.

Talis erat baptismus Joannis, qualis Joannes: baptismus justus tamquam justus, tamen hominis; sed qui acceperat a domino istam gratiam, ut dignus esset praecire judicem, et eum digito ostendere, et implere vocem prophetiae illius: *Vox clamantis in deserto, parate viam domini*. Tale autem baptismus domini, qualis dominus. Ergo baptismus domini divinum, quia dominus Deus.¹

12. Haec ille. Quem sequendo dicere possumus, tale esse jus, qualis est ille, cujus auctoritate instituitur: si hominis, humanum; si Dei, divinum. Neque solum Origenes asseruit, Moysen et Paulum loqui quandoque in propria persona, licet non nisi a Deo suggesta; sed de Paulo idem sentit Augustinus. Ait enim exponens Pauli sententiam, qua suadet, fidelem conjugem cum infideli habitare: *Ceteris autem ego dico, non dominus*: „Hic primo videndum est, quibus ceteris; dicebat enim superius ex domini persona iis, qui sunt in conjugio; nunc vero ex sua persona ceteris dicit.“ Et paulo post: „Si ergo non praecipit ex domini persona, sed ex sua persona monet, ita est hoc bonum, ut si quis aliter fecerit, non sit praeccepti transgressor, sicut de virginibus paulo post dicit, praecceptum domini se non habere, consilium autem dare.“ Et rursus ibidem: „Monetur vir fidelis, si habet uxorem infidelem consentientem secum habitare, non eam dimittere. Licet ergo et dimittere; quia non est praecceptum domini, ne dimittat, sed consilium apostoli, sicut monetur virgo non nubere; sed si nupserit, consilium quidem non tenebit, sed contra praecceptum non faciet.“² Haec Augustinus, qui in sua persona ait apostolum loqui, cum consulit virginitatem vel conjugem fidelem non recedere ab infideli. Et licet hoc secundum non consilium sed praecceptum asserat div. Chrysostomus eum locum exponens, et licet aliter interpretetur ea Pauli: *Ego, non dominus; non ego, sed dominus*; non ob id tamen interpretatio Origenis, Hieronymi et Augustini, quam sequitur etiam divus Thomas et Scotus

¹ Ibid. n. 6. Migne l. c. col. 1416 s.

² De serm. Dom. in monte l. I. c. XVI. n. 44. Migne P. L. 34, 1251 s.

rejicienda est, praesertim quum juxta doctrinam divi Augustini eadem scriptura plures veros sensus habere possit.

[Cap. III. Exceptionibus occurritur.]

13. Constat igitur ex iis patribus et rationibus, tam in vetere quam in novo testamento esse quaedam in scriptura quae, quum narrentur per humanam auctoritatem licet a Deo concessam fuisse instituta, non proprie debeant dici jus divinum. De quo quia nonnulli scandalizantur, et contendunt, quidquid a Moysen et apostolis sancitum est, vere et proprie esse jus divinum, sicut ea quae immediate a Deo sancita sunt; neque volunt secernere inter apostolos qua apostoli erant et promulgatores et praecones juris divini, et qua praelati erant ecclesiarum jura ecclesiastica sancientes, ut notavit d. Thomas et alii; nec rursus inter Moysen qua propheta erat et nudus minister et denuntiator prophetiae, et qua erat legislator et auctoritate sibi a domino concessa praecipiens: ob hos igitur, qui, quia haec nolunt distinguere, in se ipsis confunduntur et scandalizantur, et aliis scrupulum et scandala injiciunt, adducenda sunt eorum argumenta contra ea quae diximus, et resolvenda.

1°. Primo ergo scandalizantur in hoc, quod dicimus in lege Moysis distinguendum esse inter praeccepta revelata quidem a Deo ipsi Moysi, sed per ipsum non tamquam per nudum ministrum et praeconem, sed tamquam per legislatorem ex auctoritate a Deo sibi concessa prolata et promulgata; et priora dicimus proprie esse Dei, posteriora autem non ita proprie. Sed quod immerito ex hoc scandalizentur, perspicui potest ex eo, quia in re quidem omnes convenimus; fatemur enim, quod tam illa, quae per angelos praeccepta sunt a Deo in monte Sinai atque in decalogo continentur, quam ea, quae Moyses promulgavit, ab eodem Deo optimo et maximo uno in essentia et trino in personis emanant.

2°. Fatemur, quod emanant ab eo, non quidem per medium solius luminis naturalis rationis, ut leges humanae et civiles; sed per lumen revelatum et supernaturale; non

Talis erat baptismus Joannis, qualis Joannes: baptismus justus tamquam justus, tamen hominis; sed qui acceperat a domino istam gratiam, ut dignus esset praecire judicem, et eum digito ostendere, et implere vocem prophetiae illius: *Vox clamantis in deserto, parate viam domini*. Tale autem baptismus domini, qualis dominus. Ergo baptismus domini divinum, quia dominus Deus.¹

12. Haec ille. Quem sequendo dicere possumus, tale esse jus, qualis est ille, cujus auctoritate instituitur: si hominis, humanum; si Dei, divinum. Neque solum Origenes asseruit, Moysen et Paulum loqui quandoque in propria persona, licet non nisi a Deo suggesta; sed de Paulo idem sentit Augustinus. Ait enim exponens Pauli sententiam, qua suadet, fidelem conjugem cum infideli habitare: *Ceteris autem ego dico, non dominus*: „Hic primo videndum est, quibus ceteris; dicebat enim superius ex domini persona iis, qui sunt in conjugio; nunc vero ex sua persona ceteris dicit.“ Et paulo post: „Si ergo non praecipit ex domini persona, sed ex sua persona monet, ita est hoc bonum, ut si quis aliter fecerit, non sit praeccepti transgressor, sicut de virginibus paulo post dicit, praecceptum domini se non habere, consilium autem dare.“ Et rursus ibidem: „Monetur vir fidelis, si habet uxorem infidelem consentientem secum habitare, non eam dimittere. Licet ergo et dimittere; quia non est praecceptum domini, ne dimittat, sed consilium apostoli, sicut monetur virgo non nubere; sed si nupserit, consilium quidem non tenebit, sed contra praecceptum non faciet.“² Haec Augustinus, qui in sua persona ait apostolum loqui, cum consulit virginitatem vel conjugem fidelem non recedere ab infideli. Et licet hoc secundum non consilium sed praecceptum asserat div. Chrysostomus eum locum exponens, et licet aliter interpretetur ea Pauli: *Ego, non dominus; non ego, sed dominus*; non ob id tamen interpretatio Origenis, Hieronymi et Augustini, quam sequitur etiam divus Thomas et Scotus

¹ Ibid. n. 6. Migne l. c. col. 1416 s.

² De serm. Dom. in monte l. I. c. XVI. n. 44. Migne P. L. 34, 1251 s.

rejicienda est, praesertim quum juxta doctrinam divi Augustini eadem scriptura plures veros sensus habere possit.

[Cap. III. Exceptionibus occurritur.]

13. Constat igitur ex iis patribus et rationibus, tam in vetere quam in novo testamento esse quaedam in scriptura quae, quum narrentur per humanam auctoritatem licet a Deo concessam fuisse instituta, non proprie debeant dici jus divinum. De quo quia nonnulli scandalizantur, et contendunt, quidquid a Moysen et apostolis sancitum est, vere et proprie esse jus divinum, sicut ea quae immediate a Deo sancita sunt; neque volunt secernere inter apostolos qua apostoli erant et promulgatores et praecones juris divini, et qua praelati erant ecclesiarum jura ecclesiastica sancientes, ut notavit d. Thomas et alii; nec rursus inter Moysen qua propheta erat et nudus minister et denuntiator prophetiae, et qua erat legislator et auctoritate sibi a domino concessa praecipiens: ob hos igitur, qui, quia haec nolunt distinguere, in se ipsis confunduntur et scandalizantur, et aliis scrupulum et scandala injiciunt, adducenda sunt eorum argumenta contra ea quae diximus, et resolvenda.

1°. Primo ergo scandalizantur in hoc, quod dicimus in lege Moysis distinguendum esse inter praeccepta revelata quidem a Deo ipsi Moysi, sed per ipsum non tamquam per nudum ministrum et praekonem, sed tamquam per legislatorem ex auctoritate a Deo sibi concessa prolata et promulgata; et priora dicamus proprie esse Dei, posteriora autem non ita proprie. Sed quod immerito ex hoc scandalizentur, perspicui potest ex eo, quia in re quidem omnes convenimus; fatemur enim, quod tam illa, quae per angelos praeccepta sunt a Deo in monte Sinai atque in decalogo continentur, quam ea, quae Moyses promulgavit, ab eodem Deo optimo et maximo uno in essentia et trino in personis emanant.

2°. Fatemur, quod emanant ab eo, non quidem per medium solius luminis naturalis rationis, ut leges humanae et civiles; sed per lumen revelatum et supernaturale; non

enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines [II Petr. I, 21].

3°. Fatemur, quod tam illa vox, quae audiebatur a populo in Sinai, quum dominus proferret decalogum, quam doctrina legis, quam suscepit Moyses ut populo promulgaret, non sic erant immediate a Deo, quin ad utrumque uteretur ministerio angelico. Per angelum enim organo aliquo corporeo utentem, sonabat illa terribilis vox et sonitus buccinae, quo territus populus Moysi dicebat: *Loquere tu nobis et audiemus; non loquatur nobis dominus, ne forte moriamur* [Exod. XX, 19]. Angelus quoque erat, qui Moysi sicut et ceteris prophetis et auctoribus scripturae suggerebat scribenda; quia juxta doctrinam divi Dionysii ex scripturis desumptam per angelos revelationes hominibus fiunt secundum divinum ordinem, quo inferiora per media reducuntur ad summa. Idcirco angelus loquebatur in Zacharia verba bona et consolatoria. Idcirco etiam lex dicitur a Paulo data *per angelos in manu mediatoris* [Gal. III, 19], *et per angelum dictus sermo* [Hebr. II, 2]. Stephanus quoque dixit Judaeis: *Accepistis legem in dispositione angelorum, et non custodistis* [Act. VII, 53]. De Moyse quoque dicit: *Hic est qui fuit in ecclesia in solitudine cum angelo, qui loquebatur ei in monte Sinai, et cum patribus nostris, qui accepit verba vitae dare nobis* [Ibid. v. 38].

14. Cum his omnibus tamen fateri debemus, quod sicut, licet omnes creaturae a Deo fiant, differentia tamen est inter illas; quia aliquae a Deo solo fiunt absque cooperatione alicujus creaturae, ut angeli et animae rationales et reliqua quae in primordio rerum creavit; aliqua vero ab eo prodeunt cooperantibus creaturis, ut sunt illa quae quotidie generantur et successu temporis corrumpuntur; et sicut inter ea quae immediate a solo Deo fiunt, aliqua sunt perfectiora aliis, ut angeli animabus, et inter angelos superiores inferioribus: ita etiam inter doctrinas, quae a Deo per revelationem sunt, immo et canonicae sunt, gradus et differentia est.

Nam doctrina novi testamenti prae illa veteris excellit, et in novo testamento eminet evangelium Joannis.

In vetere autem Moyses, David, Isaias suas habent excellentias et praerogativas. In Moyse etiam quae dominus in Sinai ministerio angeli protulit, excedunt alia quae per Moysen protulit; utrisque autem superiora sunt prolata per ipsum Verbum incarnatum juxta apostolum dicentem Hebr. I, 1.: *Multifariam multisque modis loquens olim Deus patribus in prophetis, novissime diebus istis locutus est nobis in Filio*. Et rursus: *Si enim qui per angelos dictus est sermo, factus est firmus; et omnis praevaricatio et inobedientia accepit justam mercedis retributionem; quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem? quae quum initium accepisset enarrari per dominum ab eis, qui audierunt, in nos confirmata est, contestante Deo signis et portentis et variis virtutibus et Spiritus sancti distributionibus secundum suam voluntatem* [Hebr. II, 2—4].

Unde et Tertullianus dixit: „Aliter utique dominus per semetipsum operatur sive per Filium, aliter per prophetas famulos suos, maximae documenta virtutis et potestatis; quae ut clariora et validiora, qua propria, distare a vicariis fas est.“¹ Haec ille, docens documenta per Deum ipsum prolata et edita excellentiora esse documentis vicariis, h. e. per homines vices suas gerentes factis.

15. Ut autem doctrina per Christum prolata alias excelleret, tum quia per ipsum immediate prolata erat, tum quia duratura erat in perpetuum, tum etiam quia altiora et perfectiora proponebat; ita etiam doctrina decalogi altior erat doctrina data per Moysen. Et 1° quidem quia licet per angelum data sit, ille tamen non in propria persona loquebatur, sed in persona Dei, sicut procurator loqui solet in persona ejus qui eum fecit procuratorem. Idcirco ait: *Ego sum dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti* [Exod. XX, 2]. Et scriptura dicit: *Locutusque est Deus cunctos sermones hos* [Ibid. v. 1]. Et rursus dixit praeterea dominus ad Moysen: *Haec dices filiis Israel: vos vidistis quae de coelo locutus sum vobis* [Ibid. v. 22]. Et alibi: *Locutusque est dominus ad vos de medio ignis; vocem ver-*

¹ Adv. Marcion. l. IV. c. 35. Migne P. L. 2, 446.

borum ejus audistis, et formam penitus non vidistis [Deuteron. IV, 12]. Ob haec igitur perinde erat praesertim apud rudem populum acsi Deus per seipsum absque medio ullo loqueretur, licet revera vox illa per angelum fieret; dicente etiam Salvatore de Patre suo: *Neque vocem ejus unquam audistis neque speciem ejus vidistis* [Joan. V, 37]. Et ideo decalogus a Deo fuit vel immediate vel certe immediatius, quia non nisi medio angelo qui in persona vel auctoritate propria non loquebatur, sed nudus erat minister. Lex vero reliqua, licet a Deo emanaverit, et per angelum docentem Moysen, non autem ex Moysis cerebro, tamen quia a Deo edoctus est et ei collata est legislatoris potestas, per quam ut legislator loquebatur et praecipiebat, sicut Joannes Baptista ex auctoritate sibi e coelo collata instituit baptisma, et sicut Beseleel et Ooliab ex artibus sibi a domino infusis ut artifices fabrifaciebant, et sicut septuaginta priores ex spiritu gubernandi sibi infusoregebant populum, et sicut David ex potestate regia sibi a domino immediate concessa regebat populum, et sicut Salomon ex dono sapientiae a domino sibi infuso sapienter disputabat a cedro Libani usque ad hyssopum: ita etiam Moyses ex potestate sibi a domino concessa legem suggestam a Deo populo promulgabat. Idcirco lex illa lex Moysis dicitur, et ipse non solum propheta sed legislator.

1. Idcirco etiam passim in lege dicitur: hoc et illud praecipit Moyses; et hoc et illud factum est juxta praecceptum Moysis. Ipse etiam dicit: *Et nunc Israel audi praecepta et judicia, quae ego doceo te, ut faciens ea vivas, et ingrediens possideas terram, quam dominus Deus patrum vestrorum daturus est vobis; non addetis ad verbum, quod vobis loquor, neque auferetis ex eo: custodite mandata domini Dei vestri, quae ego praecipio vobis* [Deuteron. IV, 1, 2]. Et rursus: *Scitis quod docuerim vos praecepta atque justitias, sicut mandavit mihi dominus Deus meus, sic facietis ea in terra quam possessuri estis, et observabitis et implebitis opere* [Ibid. vv. 5, 6]. Et in Ecclesiastico: *Legem mandavit Moyses in praeceptis justitiae, et hereditatem domini Jacob et Israel promissiones* [Eccli. XXIV, 33], quod alii vertunt: lex

quam Moyses praeceptis justissimis tulit populis Jacob hereditariam una cum promissionibus ad Israelitas pertinentibus. Quia ergo Moyses legislator fuit et ab eo lex immediate processit loquendo de immediatione suppositorum, ideo decalogus proprius dicitur lex Dei, quam reliqua lex Moysis, quae quidem etiam proprius juxta nostrum modum loquendi dici potest lex Moysis, quia causis proximis et immediatis immediatione suppositi, et non immediatis immediatione virtutis nomina et effectus tribuimus. Ita enim illuminare tribuimus proprie soli, calefacere igni, generare plantis et animantibus, quae sunt causae immediatae immediatione suppositi; non autem ita proprie Deo, licet ipse causa immediata sit omnium immediatione virtutis plus quam omnis causa secunda. A qua re non abhorret etiam vocabulum: proprie; quia proprium est, quod non est cum altero commune, ut ait Thomas.¹ Ideo proprie Deus operatur, quod solus sine alio cooperante et pertingente ad effectum operatur, quidquid sit de ministerio quod dixerim, quia in sacramentis Deus gratiam et quidquid supernaturale est, per seipsum immediate et proprie operatur, quia homo nudum ministerium exhibet nec sua vi et auctoritate pertingit ad effectum supernaturalem, licet homo ut minister disponat ad illum effectum suscipiendum.

16. 2. Doctrina decalogi excedit aliam doctrinam legis Moysis duratione, quia ceremoniae tantum duraturae erant usque ad propalatum veritatem. Judicia quoque commoda erant illi temporis et loco, neque postea nec alibi obligabant. Decalogus autem, qui virtute omnia continet moralia, etiam post Christum durat, qui non venit solvere, sed adimplere et gratia et consiliis suis juvare ad ejus perfectam adimplerionem. Ideo et Clemens Alexandrinus dixit: Decuit decalogum per Deum legislatorem ferri qui aeternus est, reliqua vero non duratura per Moysen mortalem.

3. Excellit etiam materia, quia in paucis continet universum cultum Dei, fide, spe et caritate constantem,

¹ Opusc. I. c. 6.

omnem etiam caritatem et justitiam et misericordiam erga proximum semper et ubique servandam; reliqua vero lex non ita.

Quum ergo hae sint differentiae revera, quoad rem attinet, inter decalogum et reliquam Moysis legem, et vocabula ipsa non reclamant, non videtur causa scandalii in doctrina, quae dicit illam proprius dici posse legem Dei, aliam Moysis; vel hanc proprie, illam non proprie, praesertim quum respectu ejus quod proprius est, aliud quod est mediatus, dicatur minus proprium juxta communem modum loquendi. Unde et dominus per Jeremiam et Ezechielem differentiam faciens inter legem Dei moralem et reliquam Moysis legem ait: *Non sum locutus cum patribus vestris, et non praecepi eis, in die qua eduxi eos de terra Aegypti de verbo holocaustatum et victimarum; sed hoc verbum praecepi eis dicens: Audite vocem meam, et ero vobis Deus, et vos eritis mihi populus; et ambulate in omni via quam mandavi vobis, ut bene sit vobis* [Jerem. VII, 22. 23]. In Ezechiele quoque de moralibus praeceptis loquens ait: *Ego dominus Deus vester: in praeceptis meis ambulate... et facite ea* [Ezech. XX, 19]. Quae postquam dixit a Judaeis violata, de ceremoniis subjungit: *Ergo et ego dedi eis praecepta non bona, et judicia in quibus non vivent: et pollui eos in muneribus suis, quum offerrent omne quod aperit vulvam, propter delicta sua* [Ibid. XX, 25. 26]. Ait ergo dominus in Jeremia, se non locutum de verbo holocaustatum, quia ea non posuit in decalogo quum locutus est; in Ezechiele autem ait, dedisse se eis praecepta non bona, quia per Moysen ceremonias eis tradidit.

17. Superest tamen adhuc, ut aliquibus probis viris satisfiat, solvere aliquas objectiones, quas in hunc modum dicendi faciunt. Probant enim

1° ex scriptura, legem Moysis omnem a Deo esse proprie et immediate quidem, quia non solum decalogus, sed vel illa lex: *Non alligabis os bovi trituranti* proprie est Dei, dicente Paulo, postquam illam de praedicatoribus alendis exposuit: *Numquid de bobus cura est Deo?* [I Cor. IX, 9.] Deus ergo, inquit, est auctor illius legis, et consequenter omnium aliarum legum quas tulit Moyses. —

Sed huic argumento respondetur, non esse dubium, quin lex quam Moyses tulit, a Deo sit, quia Deus per angelum eam Moysi revelavit, ut jam diximus et probavimus; et ideo saepissime in scriptura lex Moysis, lex Dei et domini dicitur, praesertim in vetere testamento. Sed quia in eadem scriptura lex Moysis frequenter dicitur, praesertim in novo testamento, lex Moysis non minus vere dicitur ac ipse Moyses legislator et praeceptor. Et quia rursus in eadem scriptura dicitur lex per angelos data, colligitur, legem illam emanasse a Deo in angelum, ab angelo in Moysen, a Moyse vero ut legislatore et non ut nudo praecone in populum. Et ita verum est, quod Moyses immediate illam legem de bove triturante tulit, Deus autem mediate, loquendo de mediatione suppositi, immediate autem, loquendo de immediatione virtutis.

2°. Idem probant per illud Pauli ad Hebraeos, qui exponens quid significaret illud quod sancta sanctorum non paterent, ait: *Hoc significante Spiritu sancto, nondum propalatum esse sanctorum viam* [Hebr. IX, 8]. Si ergo Spiritus sanctus per umbras veteris testamenti significabat nostra procul dubio ipse condidit illas leges ceremoniarum, per quas illa significarentur. — Respondetur, verum esse, a Spiritu sancto conditas illas leges, quia Spiritu sancto inspirante locuti sunt sancti Dei homines; non tamen sequitur, quod immediate condiderit; sed per Moysen, quem docuit et instituit legislatorem.

18. 3°. Adducunt auctoritatem Epiphani, qui haer. 33. contra Ptolemaitas reprehendit Ptolemaeum, quod inter alia deliramenta dixerit, in lege Moysis esse quaedam a Deo perfecta, quaedam a spiritu humano Moysis contrario divino, ut illud de libello repudii, quaedam vero a senioribus. — Respondetur, Epiphanium non reprehendere Ptolemaeum quod dixisset, Moysen quaedam protulisse ex revelatione et potestate legislatoris sibi a Deo concessa, sed quia dicit, illum locutum fuisse ex spiritu humano absque eo quod Deus per eum loqueretur, quod nos nunquam somniavimus.¹ Quod

¹ Adv. haeres., haer. XXXIII. cap. IV. Migne P. Gr. 41, 559. —

autem res ita habeat, evidenter constat tum ex verbis ipsius Ptolomaei in epistola ad Floram, tum etiam ex verbis Epiphanius repetentis verba quae Ptolomaei sunt: „In primis igitur sciendum est universam illam legem, quae quinque Moysis voluminibus continetur, non ab uno esse legislatore profectam, solo videlicet Deo; sed admixta quaedam hominum esse mandata, ut quemadmodum Salvator ipse docuit, trifariam lex sit omnis distributa. Quaedam enim ad ipsum Deum ejusque sanctiones pertinent; alia Moysi tribuenda sunt, non quidem quatenus aliquid a Deo ipsius interventu decretum est, sed quatenus per sese ac suapte sponte nonnulla constituit; aliorum denique seniores qui in populo erant, auctores exstiterunt, ac primi illi privata quaedam praecepta inserere sunt ausi.“ Haec Ptolemaeus asserens, quod Moyses Deo non loquente per ipsum, sed ex propria intelligentia aliqua sancivit. Quem sensum arguens Epiphanius ait: „Ceterum, quae a Moyse sancita sunt, a Deo minime sunt aliena, a quo Moyse sequestre atque interprete tradita sunt. Quod et ipsum Salvatoris iudicium evidenter approbat, adeoque quibus uteris testimoniis, ea contra temetipsum protulisti. Sic enim in evangelio dominus loquitur: *Moyses haec scripsit ad duritiam cordis vestri* [Matth XIX, 8]. Jam quod Moyses scripsit, non citra Dei voluntatem scripsit, sed sancto Spiritu impellente constituit. Mox enim Salvator in eodem evangelio: *Quod Deus, inquit, conjunxit, homo non separet.* Quemadmodum vero conjunxerit, verba ipsa, ut intelligeremus, adjecit: *Propter hoc relinquet homo patrem suum et adhaerebit uxori suae et erunt duo in carnem unam.* Tum infert: *Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet.* Atqui nunquam illud dominus quum Adamum Evamque formaret usurpasse legitur; sed hoc solum: *Faciamus ei adjutorium simile sibi;* istud vero ab Adamo dictum est qui a somno expergefactus: *Hoc nunc os, ait, ex ossibus meis et caro de carne mea: haec vocabitur virago, quia ex viro sumpta est.* Pergit deinde: *Propter hoc relinquet homo patrem et matrem et adhaerebit uxori suae et erunt duo in carnem unam.* Quum igitur non hoc Deus sed Adamus dixerit et ea ipsa tamen

Dei esse verba dominus in evangelio testetur, satis res ipsa declarat, tum haec Adami quidem ore sed Dei esse voluntate prolata. Similiter et Moyses legem edidit, quam dictante domino didicerat.¹ Haec Epiphanius, quem constat in hoc reprehendisse Ptolemaeum, quod dixisset Moysen ex suo cerebro et non Deo suggerente nonnulla sancivisse, quod nemo catholicus dicit.

19. 4^a. Argumentantur, quia prophetia quum supra naturam sit, a Deo est immediate, et homo qui illam suscipit et proponit, tantum nudum exhibet ministerium nec miscet in illam suam auctoritatem, sed solum divinam. Idcirco prophetae dicere solent: *Haec dicit dominus; et factum est verbum domini ad me; vel manus domini super me.* Seipsum etiam dejicere solent, ne humanae auctoritati tribuatur quod dicunt, ut ille qui dicebat: *Non sum propheta, et non sum filius prophetae, sed pastor (armentarius) ego sum vellicans sycomoros* [Amos VII, 14]. Ergo et Moyses, qui in lege ferenda prophetam agebat, quum umbra esset futurorum, non miscuit auctoritatem legislatoris; et ita lex illa pure et immediate est a Deo, aequae proprie ac prophetia. — Respondetur, quod lex potest considerari dupliciter. Aut enim consideratur, qua juxta sensum literalem dirigebat illum populum in judiciis discernendis et politia per praecepta judicialia, et in divino cultu et ceremoniis per praecepta ceremonialia; et sic habet rationem legis. Aut consideratur juxta sensum spiritualem et allegoriam, quatenus significabat futura in N. T. et sic habuit rationem prophetiae, significante per eam futura Spiritu sancto. Ita etiam Moyses quatenus legem in sensu literali tulit, legislator fuit, et auctoritatem legislatoris a Deo sibi concessam adhibuit, praecipiens et prohibens et praemia et poenas proponens; quatenus autem lex illa prophetia erat, quia eam per Spiritum s. accepit, et intellexit juxta exemplar sibi in monte monstratum (intelligentia siquidem opus est in visione prophetica teste Daniele), prophetam egit, et sic nudum exhibuit ministerium absque legislatoris auctoritate.

¹ L. c. cap. IX. Migne l. c. col. 571 s.

5°. Argumentantur, quia juxta hanc sententiam lex Moysis mixtum quid esset et monstruosum ex humana et divina auctoritate et doctrina compactum. — Respondetur, non hoc sequi; quia quae Moyses ut legislator sancivit, ex auctoritate et doctrina sibi divinitus concessa sancivit, non autem ex humana. Fuit autem suavius, ut, quae abroganda erant, licet divina, per hominem sancirentur, sicut per Joannem est sancitum sum baptismum in sola aqua, ut ex Augustino supra probatum est; quae autem erant permanens, per Deum in monte Sinai, sicut etiam baptismus Christi, qui durare debebat usque ad finem saeculi, per Christum debuit institui.

6°. Argumentantur, quia si Moyses aliqua per seipsum sancivit, non differt a Justiniano vel Leone vel aliis civilibus legislatoribus et philosophis; quod tamen est falsissimum, quia lex Moysis lex divina dicitur, civiles vero humanae. — Respondetur, non hoc sequi; quia politici legislatores ex humana auctoritate sibi a republica concessa et ex lumine humanae rationis leges suas condunt: et ideo merito humanae dicuntur, quum a principio humano pendeant; lex vero Moysis ex divina revelatione et auctoritate homini (a Deo) concessa prodit; et ideo divina est, licet non ita immediate a Deo prodeat, sicut doctrina decalogi vel doctrina per Christum dominum prolata, vel sicut lex fidei et caritatis, quae per Spiritum sanctum in cordibus fidelium infunditur. Et haec de solutione argumentorum, quae fiunt contra differentiam inter legem decalogi sive moralem et aliam legem ceremoniarum et judiciorum latam per Moysen, dicta sufficiant.

20. Superest ut resolvamus argumenta, quae fiunt contra aliam differentiam, quam etiam faciunt patres inter doctrinam et institutiones immediate a Christo procedentes, quarum apostoli fuerunt tantum promulgatores, quales sunt institutiones sacramentorum et eorum materiae et formae, quae quidem solus Christus instituere potuit, apostoli autem vel ecclesia ipsa solum promulgare; et inter leges quas apostoli non solum promulgarunt, sed auctoritate sibi a domino concessa, quatenus praelati ecclesiae erant, insti-

tuerunt. Sunt ergo, qui inter hujusmodi institutiones nullam faciant differentiam; sed omnes tales asserunt esse proprie jus divinum, sive illae a Christo emanarint sive ab apostolis, sive scripta sint in scripturis canonicis, sive per traditionem ibi non scripta ad nos pervenerint: quod variis argumentis probare contendunt, quae jam recitabuntur et resolventur.

21. Primum ergo eorum argumentum sit ab apostolo, qui I. Cor. XIV, 37. quum tradidisset ordinem loquendi in ecclesia ad aedificationem, et prohibuisset mulierem in ecclesia loqui, quae quidem plane positiva sunt, subjungit: *Si quis videtur propheta esse aut spiritualis, cognoscat haec, quae scribo vobis, quia domini sunt mandata.* Si ergo, inquirunt, illa quantumvis positiva, domini sunt mandata, ergo omnia hujusmodi per apostolos sancita jus divinum sunt, sicut quae a Christo sunt sancita; et non est spiritualis, sed animalis et carens spirituum discretionem, qui hujusmodi rejicit a jure divino proprie. — Respondetur, haec quidem et hujusmodi praecepta Pauli et apostolorum domini esse mandata, quia dominus illa ipsis suggessit et per eos ordinavit, sed hoc ipso, quod per eos ordinata sunt tamquam per ecclesiae pastores et rectores, non sunt proprie juris divini. Neque distinguere inter ea, quae primae classis sunt et per Christum instituta, per apostolos autem tantum promulgata, et inter illa quae sunt secundae classis et per apostolos Deo suggerente instituta, arguit hominem animale et carentem discretionem spirituum. Immo e contrario spiritualis esse videtur, non solum distinguere inter dona et doctrinam Dei et seductiones diaboli, sed etiam inter ipsa dona Dei et ab eo emanantes doctrinas. Idcirco apostolus suadet aemulari meliora charismata et probare meliora, et magni facit suam missionem et vocationem, quod non sit ab hominibus neque per hominem, ut erat missio illorum qui ab apostolis mittebantur, sed erat ab ipso Christo. Ita igitur distinguere debet spiritualis inter leges, quae a Deo profluunt per apostolos ut praelati sunt ecclesiae, et eas, quas per seipsum sancivit; quia ut supra ex d. Thoma vidimus, magni artifices per seipsos operantur

quae perfectiora sunt, per inferiores vero reliqua imperfectiora. Ita ergo jus divinum est proprie, quod Deus per se instituit; quod vero per alios, non ita. Est etiam spiritualis discernere instituta ex parte materiae, et quae magis seria et fixa sunt tribuere proprius Deo instituenti; quae vero minus, ut sunt hujusmodi positiva et caeremoniae non essentiales sacrorum, tribuere apostolis et aliis ecclesiae ministris.

Secundum argumentum sit ab eodem apostolo, qui de se dicit: *An experimentum quaeritis ejus, qui in me loquitur Christus?* [II. Cor. XIII, 3]. Et alibi: *Beatior autem erit, si sic permanserit secundum meum consilium* (pro quo alii vertunt: juxta sententiam meam): *puto autem quod et ego Spiritum Dei habeam* [I. Cor. VII, 40]. Christus ergo et Spiritus sanctus loquebatur in Paulo et in aliis apostolis et in illis praecipiebat; idcirco jus divinum proprie sunt. — Respondetur, fateri quidem nos Christum et Spiritum s. locutum fuisse per apostolos, et per eos praecipisse etiam, quum agebant ecclesiasticos legislatores; non sequi tamen ex hoc, quod illa quae decernebant, essent proprie jus divinum. Immo e contrario sequitur, non esse proprie. Quia sicut proprie jus humanum est, quod ab homine immediate prodit tamquam a legislatore, et jus naturale est, quod prodit ab ipsa natura; ita etiam jus divinum est, quod immediate a Deo prodit, non quidem immediate virtutis (sic enim omnia essent juris divini), sed immediate suppositi. Et licet dictum sit, apostolorum doctrinam a Spiritu emanasse etiam quum leges condebant, et non solum quum fidem et alia Christi instituta promulgabant, non tamen aequaliter semper et ubique tangebantur ab ipso Spiritu, quia viatores erant; et ideo ut ex Augustino vidimus, quandoque in propria persona loquebantur, et non tamquam promulgantes quae certo sciebant a Domino instituta. Ideo apostolus dicit: *Ego, non Dominus, et puto autem, quod et ego Spiritum domini habeam*. Ita enim interpretantur Origenes, Hieronymus, Augustinus, Thomas, Scotus, licet alii aliter interpretentur, qui sinendi sunt in suo sensu abundare.

22. Tertium argumentum. Dicitur in Marco de apostolis: *Illi autem profecti praedicaverunt ubique Domino cooperante et sermonem confirmante, sequentibus signis* [Marc. XVI, 20]. Ex quo ita argumentantur: Non est dicendum, quod apostoli signis confirmarent solum immediate constituta a Christo, ergo etiam confirmabant quae ipsi dicebant; et ita omnia erunt aequalis roboris et juris divini proprie. — Respondetur, ex textu Marci potius colligi, apostolos signa fecisse ad confirmandum ea, quae Christus instituit et illis tradidit, quam hujusmodi positiva. Dixit enim apostolis dominus: *Praedicate evangelium omni creaturae* [Ibidem XVI, 15]. Et postea de apostolis dicitur, quod praedicaverunt ubique, procul dubio evangelium ut Christus illis praecipit, et illud confirmarunt sequentibus signis. Et ita videmus tam Christum quam apostolos applicasse signa ad confirmandum articulum aliquem stabilem, et non ad haec vel illa praecepta particularia positiva mobilia; licet bene fiant signa ad confirmandam potestatem regendi et statuendi hujusmodi positiva. Talis enim potestas fixa est in ecclesia et valde necessaria et ideo digna, quae signis quum opus fuerit stabiliretur. Signa etiam quaevis ab apostolis facta, quatenus confirmabant Deum in apostolis esse, confirmabant etiam quaevis praecepta, quae ab iis prodibant juxta illud: *An experimentum quaeritis?* [L. s. c.] Ideo idem apostolus alibi ait: *Si autem omnes prophetent, intret autem quis infidelis vel idiota, convincitur ab omnibus, dijudicatur ab omnibus; occulta enim cordis ejus manifesta fiunt, et ita cadens in faciem adorabit Deum pronuncians quod vere Deus in vobis sit* [I. Cor. XIV, 24. 25]. Licet autem signa confirment, quod praecepta quae prodeunt ab homine signa faciente, a Deo prodeant, non tamen sequitur, quod sint proprie juris divini; sed solum probant, quod auctoritas illius hominis est a Deo. Nec etiam probant, quod sint aequalis roboris; quia non omnia, quae a Deo prodeunt, sunt aequalis roboris, licet immediate prodeant, nedum mediate, ut videmus in omnibus creaturis. Non enim aequalis roboris sunt angeli et homines, coeli et elementa, leo et agnus. Ita etiam inter

praecepta Dei, a Deo immediate vel mediate procedunt, est distinctio in robore, ut videmus in varia eorum duratione et obligatione, quaedam enim semper durant, et ad mortale peccatum obligant, quaedam parum, nec obligant ad mortale; quaedam etiam doctrinae, licet a Deo immediate prodierint, ad nullum peccatum obligant, ut quae sunt consilii.

Quartum argumentum est ab eo, quod Paulus solet dicere de sua doctrina: *Fidelis sermo et omni acceptione dignus* [I. Tim. I, 15]. Quomodo, inquit, fidelis est sermo, qui non est proprie jus divinum, sed humanum? — Respondetur, Paulum non de omnibus quae docet, solere dicere: *Fidelis sermo et omni acceptione dignus*; sed tantum de quibusdam, et his fixis et ad salutem pertinentibus, quale est illud: *Fidelis est sermo et omni acceptione dignus, quod dominus venit peccatores salvos facere*; et item illud: *Qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat* [I. Tim. III, 1]. Et ita non est necesse confiteri ex verbis Pauli, quod omnia quae ipse docuit etiam positiva, debeant gaudere hoc epitheto fidelis sermonis. Licet etiam daremus, omnia positiva quae apostoli sanciverunt, fidelem fuisse sermonem, quia pro tempore et loco quo sancita sunt, vere fuere fidelia, et quibus homines niti secure potuissent, sicut et legibus ecclesiasticis secure nitimur: non tamen sequeretur propterea, omnia ea juris esse divini; alioquin omnes ecclesiasticae leges proprie jus essent divinum, quia revera fideles sunt simpliciter illis utenti; *qui enim ambulat simpliciter, ambulat confidenter* [Prov. X, 9].

23. Quintum argumentum. Apostoli sive docerent sive sacramenta porrigerent, ministri erant Dei. Sed minister juxta apostolum sive plantet sive riget, nihil est, sed qui incrementum dat, Deus. Ergo perinde est, Deum aliqua docuisse per ministros, ac per seipsum, et ita utrumque aequae proprie erit juris divini. — Respondetur, apostolos tam promulgantes a Deo instituta et sacramenta confidentes et ministrantes, quam etiam ut praelati et pastores leges ad aedificationem sancientes, ministros fuisse Dei, cui omnia serviunt; sed aliter et aliter. Nam quum pro-

mulgabant a Deo instituta vel ministrabant sacramenta, nudi erant ministri et juxta formam sibi praescriptam agere debebant; alioquin errassent et nihil fecissent. Quatenus autem legislatores et pastores fuerunt, ex potestate sibi a Deo concessa leges condebant, et ideo non erant ita nudi ministri. Ex quo provenit, ut quae ab eis prohibebantur leges, non essent proprie juris divini, sicut illa quae nuda absque auctoritate legislatoris ministrabant. Proprietas enim ista a proxima auctoritate vel humana vel divina sumitur. Non enim proprie divinum est, in quo hominis auctoritas cooperatur, quod fit in legislatione ecclesiastica; sicut illud, in quo sola divina, homine tantum nudum ministerium exhibente, ut fit in ministerio sacramentorum et promulgatione fidei. Aliter enim praeco legem promulgat, aliter eam statuit legislator civilis, licet respectu Dei uterque sit minister.

Sextum argumentum. Apostoli erant ministri Dei, et in nomine Christi, et non in nomine proprio ministrabant vel docebant, ut Paulus dicit de baptizatis in nomine Christi et non in nomine Pauli vel Petri. Ergo quae docebant, omnia Christi erant et juris divini proprie. — Respondetur, quod, ut supra dictum est et ex divo Thoma et aliis ostensum, oportet in apostolis duplicem distinguere personam, quae ex eorum scriptis manifeste colligitur. Quia enim apostoli erant et nuntii, nudi erant ministri verbi Christi et pro Deo legatione fungebantur ad promulgandum evangelium et jus divinum; qua etiam potestatem ordinis habebant, nudi ministri erant sacramentorum, sicut alii presbyteri vel episcopi; qua vero pastores erant, potestatem habebant jurisdictionis ac leges positivas condebant. Et ita in primo nudo ministerio quae docebant et ministrabant, nomine Christi et non proprio docebant et ministrabant, et illa omnia erant proprie juris divini; qua vero leges condebant, ex arbitrio regulato per Spiritum sanctum et ex auctoritate sibi concessa a Christo agebant, ut ministri quidem Dei, sed ut ministri, qui erga inferiores auctoritatem et potestatem haberent etiam ad leges ferendas. Unde apostolus ait: *Ideo haec absens scribo, ut non praesens*

durius agam secundum potestatem, quam dominus dedit mihi in aedificationem, et non in destructionem [II Cor. XIII, 10]. Et alibi: *Ego quidem absens corpore, praesens autem spiritu, jam judicavi ut praesens eum, qui sic operatus est, in nomine domini nostri Jesu Christi, congregatis vobis et meo spiritu, cum virtute domini nostri Jesu tradere hujusmodi satanae* [I Cor. V, 3]. Et rursus alibi de eodem: *Cui autem aliquid donastis, et ego: nam et ego quod donavi, si quid donavi, propter vos in persona* (pro quo alii vertunt: in conspectu) *Christi, ut non circumveniamur a satana* [II Cor. II, 10]. Et ad Titum ait: *Haec loquere et exhortare et argue cum omni imperio; nemo te contemnat* [Tit. II, 15]. Et ideo leges positivae, quae ab hac potestate prodibant, non erant proprie jus divinum; et licet eas in persona Christi proferrent, tamen etiam a persona propria prodibant, quatenus eorum arbitrio, regulato quidem a Deo, erat commissus usus illius potestatis. Ideo Paulus dicit: *Ego judicavi, ego donavi, ego durius agam*; et Tito dixit, ut cum omni imperio arguat. Et ideo, quia ab hominis auctoritate et arbitrio emanabant hae leges, non erant proprie divinum jus.

24. Septimum argumentum: quia scriptura divina et canonica apostolorum mixta essent ex humana et divina auctoritate, ut supra de lege Moysis est dictum. Quod est inconveniens, quum omnis scriptura canonica a Deo sit. — Respondetur, quod tota scriptura canonica est revelata a Deo, et quidquid auctor scripturae qua auctor est, dicit vel narrat, verum est et canonicum et divinum. Cum hoc tamen stat, quod multa inserantur in scriptura (non tamen nomine auctoris scripturae vel Spiritus sancti) et falsa et iniqua et per hominem saecularem instituta et per potestates ecclesiasticas et per Deum ipsum instituta. Quod ut patefiat, considerandum, in scriptura multa dici falsa et impia, non tamen in persona Dei vel auctoris; sed in persona impiorum, quale est illud, quod *dixit insipiens in corde suo: Non est Deus* [Psalm. XIII, 1]. Nam non esse Deum, falsum et impium est; nec hoc asserit auctor scripturae, sed illud quod impius ita dixerit, quod verissi-

um et certissimum est et a Deo revelatum. Similiter etiam in libro ecclesiastes et sapientiae et Job multa falsa asseruntur vel ab impiis vel a sociis Job; quae tamen auctor scripturae non asserit, sed solum impios vel errantes illa asseruisse, quod verissimum est. Per illud tamen nihil auctoritatis tribuitur hujusmodi sententiis, sed relinquuntur in sua natura falsitatis vel impietatis, si falsae vel impiae sunt. Universaliter enim verum est, quod quae variis personis tribuuntur in scripturis, non habent plus auctoritatis (nisi aliter approbantur), quam habeant illae personae, qui illa protulerunt. Idecirco si impii vel errantes sunt, nullam suis dictis auctoritatem praebent; si probabilem tantum habent auctoritatem, tantum probabilem tribuunt; si errare non possunt, ut Deus et Christus dominus et auctor scripturae ut auctor loquens, quae proferunt, sunt certa et indubitata. Similiter etiam constat, leges mere humanas et quandoque injustas contineri in scriptura, licet ab ea non probentur tamquam divinae, ut fuit lex illa Assueri de nece Judaeorum, de qua in libro Esther, quae plane humana et injusta fuit, licet ex Deo habuerit auctor, quod Assuerus eam tulerit. Humanae etiam fuerunt leges Cyri et Darii de remittendis Judaeis in Hierusalem, licet canonica et divina sit scriptura Esdrae, quae dicit illos illas leges tulisse. Similiter canonicus et divinus est liber Zachariae; sed jejunia quaedam, quae narrat, per sacerdotes sunt instituta. Per apostolos etiam praeceptum est abstinere a suffocato et sanguine, licet a Deo sit liber actuum apostolorum. Canonicae etiam epistolae apostolorum continent quaedam praecepta positiva, quae tamen non asserunt esse proprie juris divini, sed tantum asserunt, apostolos ea praecepisse urgente Spiritu sancto, quod ut saepe dictum est, non sufficit, ut quid sit proprie juris divini. Ut igitur scriptura canonica et divina est, licet multa dicta et facta impiorum narret, quia a Deo est ipsa narratio, non autem ipsa male dicta vel facta: ita etiam divina et canonica est scriptura, licet narret multas humanas leges, quia narratio ipsa a Deo est et per ecclesiam ut canonica probata, licet leges narratae sint positivae et humanae.

Octavum argumentum. Expositio scripturae veteris, quam apostoli faciunt in epistolis suis vel in actis apostolorum, non est minoris auctoritatis vel certitudinis, quam expositio facta a Christo in ipsis evangeliiis contenta. Ita enim verum est, quod Paulus asserit in epistola ad Galatas et ad Hebraeos, significari per illa, quae adducit ex veteri testamento: sicut verum est, mortem Christi significari per serpentem aeneum et per Jonam in ventre ceti reclusum, ut Christus dominus in evangelio exposuit. Ergo alia etiam praecepta apostolorum sunt ejusdem auctoritatis cum illis Christi. — Respondetur, omnino certas esse expositiones apostolorum positas in scripturis, et etiam expositiones domini nostri in evangelio contentas; licet non dubium sit, doctrinam per Verbum prolata esse digniorem, sicut evangelia digniora sunt epistolis. Utraeque tamen de jure divino sunt, quia a Deo revelatae. Ex hoc autem non sequitur, quod omnes leges latae ab apostolis sint juris divini, quia quae leges condunt, non sunt nudi ministri sed auctoritatem habent; quatenus vero auctores scripturae canonicae sunt vel ejus expositores, nudi sunt ministri, suscipientes a Deo quae scribere debent; et ideo illorum expositiones juris divini sunt.

25. Nonum argumentum est ab auctoritate patrum quorundam, qui eandem auctoritatem tribuunt institutis ab apostolis ac institutis a Christo. Inter quos Cyprianus serm. de ablutione pedum ait: „Ipse summus sacerdos sui est sacramenti institutor et auctor, in ceteris homines Spiritum sanctum habuere doctorem; et sicut par est Spiritui s. et Christo divinitas, ita in suis institutis aequa est auctoritas et potestas; nec minus ratum est, quod dicente Spiritu s. apostoli tradiderunt, quam quod ipse tradidit, et in sui commemorationem fieri praecepit.“¹ Chrysostomus etiam, aliter quam Augustinus exponens illud Pauli: *Ego, non dominus*; et item illud: *Non ego, sed dominus*, sentit, illum divina auctoritate semper loqui. Sed

¹ Inter tractatus S. Cypriano olim adscriptos; cf. S. Cypr. opera edit. Pamelii pag. 473.

ego, ait, non dominus, in his quae ipse divina auctoritate praecepit, quae dominus in evangelio non praeceperat; *non ego autem, sed dominus dixit*, quod non ipse primus, sed dominus in evangelio primo illa praeceperat. Ideo non reputat consilium esse sed praeceptum, quod conjux fidelis non dimittat infidelem volentem cohabitare.¹ De quo idem in libro de virginitate ait: „Quanta sit hujus praecepti firmitas et robur, demonstrat cuncta ecclesia universalis, quae hoc servat et servavit semper.“² Haec ille. Theodoretus³ etiam super illud Pauli: *Ego, non dominus dixit*: „Ego non inveni hanc legem in evangelio Christi; sed eam nunc statuo“ (id est, non me hoc docuit dominus, non didici hoc ex scriptura aut praedicatione domini, sed sine scripto et voce Spiritu docente); „quod vero leges Pauli leges Christi sint, norunt qui in libris sanctis eruditi sunt; ipsius enim est illud: *An experimentum quaeritis ejus qui in me loquitur Christus?* Et illud: *Dico ego per gratiam Dei, quae data est mihi.*“ (Et⁴ alias: *Si quis propheta est et spiritualis, cognoscat quae scribo, quum domini mandata sunt.* Item illud: *Existimo quod et ego*

¹ Cf. Homil. XIX. in I Cor. VII, 10. Migne P. Gr. 61, 154.

² Lib. de virginitate cap. XII., ubi accuratius ita habetur: „Jam vero legis etiam vim orbis terrarum ecclesia demonstrat eam accurate servans, haudquaquam servatura, nisi explorate cognosceret id dictum Christi esse mandatum (*οὐκ ἂν φυλάττουσα, εἰ μὴ πέπειστο ἀκριβῶς εἶναι Χριστοῦ πρόσταγμα τὸ λεχθέν*). Migne P. Gr. 48, 542.

³ In I. Cor. VII. 12.: *Ceteris autem ego dico, non dominus*, ubi Theodoretus dicit: „Hoc ego dico idem est ac: Non inveni hanc legem scriptam in sacris evangeliiis, sed nunc eam fero. Quod autem apostoli leges leges sint domini (*οἷτι δὲ οἱ τοῦ ἀποστόλου νόμοι τοῦ δεσπότου Χριστοῦ νόμοι*), clarum est iis qui in rebus divinis sunt eruditi. Ejus enim vox est: *An experimentum quaeritis ejus, qui in me loquitur Christi?* [I Cor. VIII, 3.] Et: *Non ego, sed gratia quae in me est* [I Cor. XV, 2]. Et: *Dico per gratiam mihi datam* [Rom. XII, 3]. Ita etiam hic fert legem sanctissimo loquente per eum Spiritu (*Ὅτι τὰ πάντα ταῦτα νομοθετεῖ τοῦ παναγίου Πνεύματος δι' αὐτοῦ φθεγγόμενον*).“ Migne P. Gr. 82, 275.

⁴ Haec quum in textu Theodoreti nunc non legantur, Lainez vel ex glossa sui codicis, vel quia etiam ad rem et Pauli illa sunt, suo studio addidisse videtur.

Spiritum domini habeam). Haec ille. Ex quibus et similibus Patrum sententiis constare videtur, apostoli et Christi praecepta ejusdem esse roboris, ac proinde juris esse divini. — Respondetur, hujusmodi sententias resolvi facile posse. Nam quod attinet ad Cyprianum, ut ex praecedentibus constat, loquitur de traditione apostolica sacramentorum. De chrismate enim et aliis sacramentis loquitur, quae constat a Christo esse instituta; et ideo illorum apostoli nudi fuere promulgatores; et vere de jure divino sunt et a Christo instituta, licet ab apostolis promulgata; et ideo Cyprianus non facit differentiam inter hujusmodi tradita a Christo vel apostolis; alioquin autem praefert ipse ea quae Christus instituit, illis quae instituerunt apostoli. Ait enim: „Meminisse autem diaconi debent, quoniam apostolos, i. e. episcopos et presbyteros¹ dominus elegit; diaconos autem post ascensum domini in coelum apostoli sibi constituerunt episcopatus sui et ecclesiae ministros.“² Haec ille. Ad Chrysostomum autem, putantem Paulum divina auctoritate etiam loqui et non in propria persona, quum dicit: *dico ego, non dominus*, respondemus, licere illi abundare in suo sensu; nobis etiam licere sequi Origenem, Hieronymum et Augustinum et divum Thomam et Scotum, alio modo interpretantes. Et idem dicendum de Theodoro, quod attinet ad dictam interpretationem. Quod vero idem ait, leges Pauli leges esse Christi propter auctoritates Pauli, quas citat, respondendum est: verum quidem esse, quatenus a Christo per Paulum tamquam legislatorem emanabant. Sed id non sufficit, ut proprie dicantur juris divini; licet divinae dici possint et dicantur a sanctis etiam leges pontificum et episcoporum, quia a Deo inspirante profectae sunt. Et hoc modo Cyprianus vocat leges satisfactionum leges evangelicas. Gregorius Nazianzenus etiam leges juniorum vocat leges divinas, latius sumpto vocabulo et etiam improprius. Nec mirum

¹ Al. praepositos.

² Epist. LXV. ad Rogatianum cap. III. Migne P. L. 4, 396. (Cap. dominus noster 25 dist. 93 in decr. Grat.)

est, si sancti improprie quandoque vocabulis utantur, quando ipsa scriptura figuratis et impropriis locutionibus saepissime utatur, ut se nobis accommodet. Ita etiam sancti doctores, ut persuaderent observationem praeceptorum ecclesiae, ea divina vocant, et vere ita vocant, quia a Deo prodeunt per ministros suos, et quia, licet non sint jus divinum illa quae praecipit ecclesia expresse praecipiens; est tamen jus divinum expressum, quod praecipit, ecclesiae praeceptis parere, dum dicitur: *qui vos audit, me audit; qui vos spernit, me spernit*. Et rursus: *Si ecclesiam non audierit, sit tibi tanquam ethnicus et publicanus*.

26. Nec tamen si Patres quandoque ista voce ita laxè uti sunt, proprie ea nobis est utendum, ut dicamus quamcumque legem, quae continetur in scriptura, proprie esse jus divinum; quamcumque etiam non scriptam, quae ab apostolis lata fuit, ut aliqui dicunt. Qui rursus ajunt, hujusmodi leges, quae divinas et pares illis, quae a Christo immediate constitutae sunt, non posse dispensari per pontificem, i. e. non posse per illum concedi licentiam, ut non serventur; hoc enim esset legem divinam solvere, quod per nomen fieri nequit; sed easdem leges divinas ajunt cessare, quum cessat causa, cur observentur; vel quum adest causa, ut non serventur: ut exempli gratia, lex de non utenda circumcissione causam habuit, cur non observaretur, quum circumcissus est a Paulo Timotheus. Lex etiam de non radenda barba quam dicunt divinam, causam habet cur non servetur, quum scilicet quis raditur non lasciviae causa vel mollitiei. Lex etiam de orando versus orientem, et de non orando diebus dominicis genibus flexis, dicitur ab his jus divinum, institutum, ut firmaretur fides incarnationis orientis ex alto et resurrectionis ejus die dominica, quam cessasse ajunt hac fide firmata. Lex etiam de muliere ut velato capite oret in signum subjectionis viri cessat, quum absque velo recognoscitur subjectio. Lex autem quod mulier in ecclesia non doceat, quia semper, inquit, habet annexam turpitudinem, ejus violatio nusquam, ajunt, potest dispensari. Contra autem lex de bigamo et neophyto non promovendis, quum in

illo non adest incontinentia et in isto superbia, cessat obligatio.

27. Sed quod ista opinio falsa sit, ex multis constat. 1. Ex ejus novitate. Ecclesia enim saltem per hos quadringentos annos quibus vixerunt scholastici, non novit hanc novam imaginationem; neque auctores antiqui authentici producuntur, qui illam probent. 2. Quia, ut vidimus, est contra Augustinum et div. Thomam et Hieronymum et Origenem dicentes, apostolum in propria persona locutum, et non semper divina jura protulisse. 3. Est contra decreta et communem ecclesiae consuetudinem, secundum quam dispensatio fit et datur bigamis; ita quod relaxatur lex illa de bigamo non promovendo lata a Paulo. Sicut etiam in canonibus apostolorum proprie dispensat ecclesia; sicut dicitur in concilio Gangrensi et habetur dist. 82. C. Presbyter: „Presbyter si fornicationem fecerit, quamquam secundum canones apostolorum debeat deponi, tamen juxta auctoritatem b. Sylvestri papae, si in vitio non perduraverit, sed sua sponte confessus adiecit, ut resurgeret, decem annis in hunc modum poeniteat etc.“¹ Dispensavit ergo Sylvester in canone apostolorum, et ejus dispensationem probavit et secutum est concilium Gangrense, quod certe non licuisset, si fuisset jus divinum. 4. Est contra communem consensum canonistarum et theologorum de papae potestate loquentium, qui dicunt, papam posse dispensare super hujusmodi contentis in epistolis Pauli, sicut ipse Paulus dispensare potuisset, quum papa non habeat minorem auctoritatem, quam ille, in regendo ecclesiam. 5. Quia consuetudo in contrarium praevalet in hujusmodi praecepta; quae tamen si divina essent, non praevaleret. 6. Admit haec opinio ab apostolis officium episcopale quoad partem illam leges ecclesiasticas condendi, quia nullas condidis-

¹ Canon hic in Concilio Gangrensi non legitur, sed refertur ex Theodoro archiepiscopo Hybernensi. Corr. Rom. ad hunc canonem in decreto Gratiani. Respicitur ad canonem apost. 24 (cf. etiam conc. Neocaesarens. can. 1. ap. Mansi tom. II col. 539) et ad conc. Roman. II. sub Silvestro PP. act. II. cap. XIX. ap. Mansi ibid. col. 630.

sent, si omnes essent juris divini. 7. Videtur sugillare divinam providentiam et apostolorum prudentiam et caritatem, quae ad tot res et tam minutas et tam instabiles voluit divino praecepto ligare, non contenta ecclesiastico. 8. Quia essent inferiora praecepta positiva divina novi testamenti illis veteris testamenti. Haec enim pene omnia scripta erant in scriptura canonica, et non poterant dispensari, et non poterant etiam definitive declarari nisi per pontificem, et durabat obligatio eorum durante lege. Ista vero quae divina ab his dicuntur, prae majori parte sunt extra scripturam, et incertum est an a Christo vel ab apostolis immediate emanarint, et vix ad horam durarunt; et uniuscujusque arbitrio juxta horum sententiam videtur relinqui, an cesset causa observandi vel adsit causa, cur non debeant servari; et ita quotidie mori et reviviscere posse videntur. 9. Si sufficit, ut lex sit proprie divina, quod contineatur in scriptura, lex iniqua Assueri de nece Judaeorum ad preces Aman, et lex Pharaonis iniqua de nece infantium et afflictione Judaeorum, leges etiam impiorum et idololatrarum, leges humanae justae principum ethnicorum, ut Cyri et Assueri, essent jus divinum; leges etiam sacerdotum veterum de jejuniis et festis non contentis in lege Moysis divinae essent, quia extra legem continentur in scripturis. 10. Leges ecclesiasticae deberent dici etiam proprie divinae; quia si apostolicae leges jus divinum proprie erant, quia illis aderat Spiritus sanctus, qui illas suggerebat, leges pontificiae et conciliorum universalium legitime sancitae jus divinum erant, quia etiam adest Spiritus sanctus, nec sinit errare in discernenda fide et moribus, ita ut dicere confidenter possint: *Visum est Spiritui sancto et nobis*. Neque solvitur hoc argumentum dicendo, quod apostoli habebant non solum potestatem discernendi quam habent pontifices, sed scientiam, qua pontifices carent. Non solvitur, inquam, quia non his qui habent scientiam, promittitur Spiritus sanctus, ne errent, quum videamus multos doctissimos errasse; sed promittitur his, qui habent clavem scientiae, qui licet simplicissimi sint, adhibito debito consilio non si-

nuntur a Deo errare, eodem Spiritu assistente qui aderat apostolis.

28. Non igitur ita laxè sumendum est jus divinum in hac quaestione, sed ut diffuse probatum est, jus divinum est lex justa lata a Deo per seipsum, hoc est, non per hominis auctoritatem; vel quod ex hujusmodi lege necessario et manifeste deducitur, sive per scripturam sive per fidelem traditionem ad nos perveniat. In qua definitione primae tres particulae, nempe lex justa, lata a Deo, non per humanam auctoritatem, ponuntur ob rationes jam dictas. Additur autem etiam esse jus divinum, quod ex jam dicta lege necessario et manifeste deducitur; quia quod hujusmodi est, eandem vim habet obligandi, quam suum antecedens et principium. Dicitur autem: necessario; quia quod non necessario deducitur, sed vel non deducitur vel probabiliter tantum deducitur, non est a Deo nec jus divinum. Dicitur: manifeste; quia licet quod necessario sed non manifeste deducitur, etiam obscure a jure divino sit, sicut conclusio est a principiis, tamen non proprie dicitur jus divinum, quia quum per tot consequentias et obscure deducatur, non habet vim obligandi communiter, quum paucissimi sint qui ita discurrant. Sicut etiam prima principia juris naturalis et conclusiones illis valde proximae omnes communiter obligant, quia omnibus notae sunt; conclusiones autem quae remote et per multas consequentias deducuntur, non ita; et ideo per contrariam legem vel consuetudinem excusantur, qui hujusmodi remota violant. Inter quas dicunt doctores fuisse pluralitatem uxorum et libellum repudii, de quibus ait Augustinus, quod quando mos erat, peccatum non erat. Id autem dicitur manifeste colligi ex jure divino, quod ex seipso satis intelligitur, ita ut non opus sit novo praecepto vel nova consuetudine, ut capiatur ejus vis et obligatio. Dicitur demum: sive scriptum sit in scriptura, sive constet per fidelem traditionem; quia ad hoc quod aliquid sit jus divinum, nec sufficit quod in scriptura canonica sit, quum multa ibi reperiantur quae non sunt juris divini, ut ex supra dictis constat; neque etiam requiritur ut inveniatur in ipsa scriptura,

quia multorum sacramentorum formae et materiae non sunt in ipsa scriptura, et tamen sunt juris divini, sicut alia quae in scriptura sunt. Ut enim aliquid sit jus divinum, sat est, quod sit a Deo institutum, sive illa institutio nobis constet per scripturam sive alio modo, ut per traditionem vel miraculum vel revelationem. Adeoque ex his patet, quid sit jus divinum.

29. Ex quo etiam facile colligitur, quid sit jus humanum. Nam sumpto laxè jure divino jus humanum vocatur lex politica sive civilis, ut supra ex Augustino et Innocentio IV. et aliis probatum est. Proprie vero sumpto jure divino, jus humanum est lex justa ab homine legislatore procedens immediate, sive civilis sive canonica sit. Quod enim non est lex vel non est lex justa, non meretur nomen juris. Rursus lex justa, quae non immediate ab homine procedit loquendo de immediatione suppositi, sed immediate ab alio, non est jus humanum; sed divinum, si immediate a Deo procedit, vel angelicum, si ab angelo procedit tamquam a legislatore. Habemus igitur jam, quid sit jus divinum et humanum.

30. Ex quo facile explicari potest, quid sit aliquid esse de jure divino, quid etiam esse de jure humano. Si enim de legibus ipsis loquimur, non proprie dicuntur ipsae leges esse de jure divino vel de jure humano; quia potius sunt ipsummet jus divinum vel jus humanum; et improprie dicitur legem esse de lege, et jus de jure. Loquendo autem vel de materia ipsa legibus contenta, vel de hominum potestate, vel de sacramentis et ritibus, proprie quaeritur, an hoc vel illud sit de jure divino vel humano, ut e. g. sacramenta vel caeremoniae vel jejunia vel vota vel civilis vel ecclesiastica potestas sint de jure divino vel humano. Et de quovis horum quaerere, an sit de jure divino, nihil aliud est quam quaerere, an sit institutum lege aliqua, quae proprie sit jus divinum? Quaerere vero an sit de jure humano, est quaerere an sit institutum aliqua lege, quae proprie debeat dici jus humanum. Et ita quaestio de jure divino vel humano non habet locum in ipsis legibus; quia ut nunc diximus, non sunt

de jure, sed jus. Neque habet etiam locum in rebus quae non instituuntur per leges, et ita non quaerimus, an angeli vel coeli vel elementa vel mixta ex eis composita sint juris divini vel humani, quia hujusmodi res non instituuntur legibus, sed vi et potestate Dei vel causarum secundarum. Sed habet locum quaestio illa in rebus quae legibus instituuntur, ut sunt potestates humanae et actiones et ritus et sacramenta. Et haec dicta sint de primo praesupposito.

[Cap. IV. Differentiae juris divini et humani.]

31. Ceterum, ut magis penetremus naturam juris divini et juris etiam humani, prout comprehendit etiam canonicum, libet considerare proprietates et notas utriusque. Quibus consideratis cognoscemus etiam notas juris divini laxi. Nam pro parte qua comprehendit canonicum, conveniunt ei notae juris humani; pro ea vero parte qua strictum jus divinum complectitur, quadrant illi notae juris divini; ita ut opus non sit, de illo specialem tractatum facere.

Prima ergo differentia haec est, quod licet utriusque et lex justa esse debeat et a Deo; hoc tamen interest, quod jus divinum proprie est immediate ab auctoritate divina, jus autem humanum immediate proficiscitur ab auctoritate humana, loquendo de immediatione suppositi, quam differentiam fuse probavimus, quum de definitione juris divini proprie egimus. Libet tamen hic addere etiam aliquid.

Nam Anacletus ait: „apostoli hoc statuerunt jussione Salvatoris, ut majores et difficiliore quaestiones semper ad sedem deferantur apostolicam, super quam Christus universam construxit ecclesiam, dicente ipso ad b. principem apostolorum Petrum: *Tu es, inquit, Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam.*“¹ Haec ille. Ex cujus

¹ Pseudo-Isidorus in ep. I. Anacleti (Jaffé ed. II. n. 2). Mansi I. 598, Migne P. Gr. 2, 789. Secundum sensum verba deprompta sunt ex Innoc. I. ep. ad Victricium Rotomagensem cap. III. (Migne P. L. 20, 473, ubi cf. not. a) ubi ait: „Si majores causae in medium fuerint

verbis intelligimus, aliud esse apostolos aliquid praecipere jussione Salvatoris, aliud vero esse Christum per seipsum praecipere. Nam de cathedra dicitur, quod Christus per se illam statuit; de praecepto vero facto per apostolos dicitur, quod id fecerunt jussione Salvatoris; quia Christus jussit illis, ut per se id juberent; et ita, quod per se juberent, auferre etiam per se possunt ex causa. Notavit igitur Anacletus differentiam inter jussionem, quam fecit Christus per se, et illam quam fecit per ministros, licet ipso jubente eam facerent. Jus autem divinum proprie dictum de his est, quae immediate praecipiantur a Deo.

Quod etiam clarius docet Scotus dicens: „Breviter videtur rationabilius tenere secundum membrum, scilicet quod confessio cadat sub praecepto divino positivo; sed tunc oportet videre, an explicite habeatur in evangelio a Christo immediate, quia patet quod non in veteri lege; an ab ipso explicite in aliqua doctrina apostolica; an nec sic nec sic, sed dato a Christo et voce tenus ab apostolis ecclesiae promulgato.“¹ Haec Scotus docte plus quam eleganter docens, quod ad hoc quod aliquid sit juris divini, opus est, ut immediate a Christo sit institutum, sive de illa institutione constet in evangelio expresse, sive constet ex doctrina apostolorum, sive per doctrinam non scriptam in canonicis scripturis, sed per manus traditam. Qualicumque enim horum modorum constet, constare debet non solum quod a Deo est, sed a Deo immediate.

Jus vero humanum sive accipiatur solum pro jure civili, sive pro jure etiam canonico, non est immediate a Deo. Sed civile, ubi justum est, a Deo est per rectores et magistratus politicos juxta id: *Per me reges regnant, et legum conditores justa decernunt* [Prov. VIII, 15]. Jus autem canonicum, quum conveniens est, a Deo est per pastores et praelatos, quos *posuit Spiritus sanctus regere ecclesiam Dei* [Act. XX, 28]. Regnat autem inter alia condendo regulas et canones, per quos fideles regantur in ecclesiastica politia, quorum mandatum Bernardus stabile vocat, dum illud jus explicans ait: „Et quidem stabile dixerim, quod ita est necessarium, ut non cuilibet homi-

devolutae, ad sedem apostolicam, sicut synodus statuit et beata consuetudo exigit, post judicium episcopale referantur.“

¹ Loc. cit. (supra p. 14).

de jure, sed jus. Neque habet etiam locum in rebus quae non instituuntur per leges, et ita non quaerimus, an angeli vel coeli vel elementa vel mixta ex eis composita sint juris divini vel humani, quia hujusmodi res non instituuntur legibus, sed vi et potestate Dei vel causarum secundarum. Sed habet locum quaestio illa in rebus quae legibus instituuntur, ut sunt potestates humanae et actiones et ritus et sacramenta. Et haec dicta sint de primo praesupposito.

[Cap. IV. Differentiae juris divini et humani.]

31. Ceterum, ut magis penetremus naturam juris divini et juris etiam humani, prout comprehendit etiam canonicum, libet considerare proprietates et notas utriusque. Quibus consideratis cognoscemus etiam notas juris divini laxi. Nam pro parte qua comprehendit canonicum, conveniunt ei notae juris humani; pro ea vero parte qua strictum jus divinum complectitur, quadrant illi notae juris divini; ita ut opus non sit, de illo specialem tractatum facere.

Prima ergo differentia haec est, quod licet utriusque et lex justa esse debeat et a Deo; hoc tamen interest, quod jus divinum proprie est immediate ab auctoritate divina, jus autem humanum immediate proficiscitur ab auctoritate humana, loquendo de immediatione suppositi, quam differentiam fuse probavimus, quum de definitione juris divini proprie egimus. Libet tamen hic addere etiam aliquid.

Nam Anacletus ait: „apostoli hoc statuerunt jussione Salvatoris, ut majores et difficiliore quaestiones semper ad sedem deferantur apostolicam, super quam Christus universam construxit ecclesiam, dicente ipso ad b. principem apostolorum Petrum: *Tu es, inquit, Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam.*“¹ Haec ille. Ex cujus

¹ Pseudo-Isidorus in ep. I. Anacleti (Jaffé ed. II. n. 2). Mansi I. 598, Migne P. Gr. 2, 789. Secundum sensum verba deprompta sunt ex Innoc. I. ep. ad Victricium Rotomagensem cap. III. (Migne P. L. 20, 473, ubi cf. not. a) ubi ait: „Si majores causae in medium fuerint

verbis intelligimus, aliud esse apostolos aliquid praecipere jussione Salvatoris, aliud vero esse Christum per seipsum praecipere. Nam de cathedra dicitur, quod Christus per se illam statuit; de praecepto vero facto per apostolos dicitur, quod id fecerunt jussione Salvatoris; quia Christus jussit illis, ut per se id juberent; et ita, quod per se juberent, auferre etiam per se possunt ex causa. Notavit igitur Anacletus differentiam inter jussionem, quam fecit Christus per se, et illam quam fecit per ministros, licet ipso jubente eam facerent. Jus autem divinum proprie dictum de his est, quae immediate praecipiantur a Deo.

Quod etiam clarius docet Scotus dicens: „Breviter videtur rationabilius tenere secundum membrum, scilicet quod confessio cadat sub praecepto divino positivo; sed tunc oportet videre, an explicite habeatur in evangelio a Christo immediate, quia patet quod non in veteri lege; an ab ipso explicite in aliqua doctrina apostolica; an nec sic nec sic, sed dato a Christo et voce tenus ab apostolis ecclesiae promulgato.“¹ Haec Scotus docte plus quam eleganter docens, quod ad hoc quod aliquid sit juris divini, opus est, ut immediate a Christo sit institutum, sive de illa institutione constet in evangelio expresse, sive constet ex doctrina apostolorum, sive per doctrinam non scriptam in canonicis scripturis, sed per manus traditam. Qualicumque enim horum modorum constet, constare debet non solum quod a Deo est, sed a Deo immediate.

Jus vero humanum sive accipiatur solum pro jure civili, sive pro jure etiam canonico, non est immediate a Deo. Sed civile, ubi justum est, a Deo est per rectores et magistratus politicos juxta id: *Per me reges regnant, et legum conditores justa decernunt* [Prov. VIII, 15]. Jus autem canonicum, quum conveniens est, a Deo est per pastores et praelatos, quos *posuit Spiritus sanctus regere ecclesiam Dei* [Act. XX, 28]. Regnat autem inter alia condendo regulas et canones, per quos fideles regantur in ecclesiastica politia, quorum mandatum Bernardus stabile vocat, dum illud jus explicans ait: „Et quidem stabile dixerim, quod ita est necessarium, ut non cuilibet homi-

devolutae, ad sedem apostolicam, sicut synodus statuit et beata consuetudo exigit, post judicium episcopale referantur.“

¹ Loc. cit. (supra p. 14).

num illud mutare fas sit, nisi solis dispensatoribus mysteriorum Dei, i. e. praepositis, ut v. g. regulae sanctorum Basili, Augustini, Benedicti, nec non et authentici canones, et si qua sunt alia ecclesiastica instituta dignae auctoritatis. Quae quoniam a sanctis tradita sunt, sancita stabiliter perseverant; nec omnino cuivis subjectorum ea aliquo modo variare vel mutare conceditur. Quia tamen ab hominibus, etiam per homines loco et officio illis canonica electione succedentes licite interdum innoxieque pro causis, personis, locis et temporibus dispensantur.¹ Haec ille, docens ideo mutari posse regularia et canonica instituta per superiores, quia per eos etiam condita sunt, hoc est per eorum auctoritatem. Et ideo licet a Deo sint, non sunt tamen a Deo immediate, sed per hominem.

32. Secunda differentia est, quia jus divinum proprie sumptum et obligans in novo testamento non admodum descendit ad particularia, nec de accessoriis et mediis tractat, ut saepe fiebat in vetere testamento; sed in universalibus se continet, et seria et praecipua, at per se bona tractat, utpote articulos fidei et moralia, fidem et spem et caritatem et septem ecclesiae sacramenta, nec ultra descendit vel ad omnes minutas ceremonias sacramentorum, vel ad determinationes universalium praepceptorum, quae omnia noluit dominus per se decernere, sed ecclesiae relinquere. Qua de re egregie b. Thomas ait: „Respondeo dicendum, quod papa habet plenitudinem potestatis in ecclesia, ita scilicet, quod quaecunque sunt instituta per ecclesiam vel ecclesiae praelatos, sunt dispensabilia a papa; haec enim sunt quae dicuntur esse juris humani vel juris positivi. Circa ea vero, quae sunt juris divini vel juris naturalis, dispensare non potest, quia ista habent efficaciam ex institutione divina; jus autem divinum est, quod pertinet ad legem novam vel veterem. Sed haec differentia est inter legem utramque, quia lex vetus determinabat multa tam in praecipis ceremonialibus pertinentibus ad cultum Dei, quam etiam in praecipis judicialibus

¹ De praeepto et dispensatione cap. II. n. 4. Migne P. L. 182, 863.

pertinentibus ad justitiam inter homines conservandam. Sed lex nova, quae est lex libertatis, hujusmodi determinationes non habet, sed est contenta praeeptis moralibus naturalis legis et articulis fidei et sacramentis gratiae. Unde etiam dicitur lex fidei et lex gratiae propter determinationem articulorum fidei et efficaciam sacramentorum. Cetera vero quae pertinent ad determinationem humanorum judiciorum vel ad determinationem divini cultus, libere permisit Christus, qui est novae legis lator, praelatis ecclesiae et principibus christiani populi determinanda. Unde hujusmodi determinationes pertinent ad jus humanum, in quo papa potest dispensare; in solis vero his, quae sunt de lege naturae, et in articulis fidei et sacramentis novae legis dispensare non potest. Hoc enim non esset posse pro veritate, sed contra veritatem.¹ Haec ille.

Ex quo constat, quod ea quae sunt juris divini novi testamenti, sunt ecclesiastica et per se bona, h. e. pertinentia ad virtutem, vel ad gratiam immediate, ut sacramenta; contra vero se habere ea quae sunt juris positivi, quae ad particularia descendunt, quia determinant ea quae universalia diximus. Nam jus divinum et naturale dicit esse jejundum; jus positivum, quomodo et quando. Jus divinum jubet recipere sacramenta, h. e. eorum essentialia; positivum, quo ritu et modo et quoties sint suscipienda; et ita de aliis. Et ita recte docuit Bernardus hujusmodi de quibus jus positivum disponit, non esse per se bona, sive per se virtutes, nec absolute ad salutem necessaria, antequam praecipiantur; juvare tamen ad lucrum, sive profectum vel conservationem caritatis. Ait enim de hujusmodi loquens lib. de praeepto et dispens.: „Ideo autem hanc ipsam mutationem taliter et a talibus recipere possunt, quoniam non naturaliter nec per se bona sunt. Porro inventa atque instituta fuerunt, non quia aliter vivere non liceret, sed quod ita magis expediret, nec plane ad aliud, quam ad lucrum vel custodiam caritatis.“²

¹ Quaest. quodlib. IV. art. 13. in corp.

² De praec. et disp. c. II. n. 4 s. Migne l. c. col. 863.

33. Tertia differentia est, quod jus divinum immutabile est per hominem; contra vero jus humanum. Hanc autem differentiam scriptura, patres et rationes probant. Scriptura enim immobile esse verbum Dei saepe dicit; ait enim dominus: *Coelum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt* [Marc. XIII, 31]. Et rursus: *Non veni solvere legem, sed adimplere. Amen quippe dico vobis, donec transeat coelum et terra, jota unum aut unus apex non praeteribit a lege, donec omnia fiant* [Matth. V, 17 s.]. Rursus: *Si illos dixit deos, ad quos sermo Dei factus est, et non potest solvi scriptura* [Joh. X, 35]. Et iterum: *Non enim possumus aliquid adversus veritatem sed pro veritate* [II Cor. XIII, 8]. Et: *Secundum potestatem quam dominus dedit mihi in aedificationem et non in destructionem* [ib. v. 10]. Et iterum: *Qui aperit et nemo claudit; claudit et nemo aperit* [Apoc. III, 7]. Nec objiciat nobis aliquis, quod lex Moysis soluta est, quia cessarunt caeremoniae et judicia. Non enim solvi legem est legem cessare, sed auferri ab illa obligationem pro tempore, quo deberet obligare; sicut nec nox interrumpitur, quando tota ejus periodo durante succedit illi dies, per quam non abrumpitur, sed cessat et illi cedit; tunc autem abrumperetur, quando luce ante finem noctis adveniente frustum illi abscinderet. Non autem ita factum est in lege. Et ideo non est soluta, quia duravit ejus obligatio, quanto tempore durare debebat, hoc est, usque ad Christum passum et suscitatum. Nec rursus probat legem Moysis mutabilem sive solubilem, quod aliquando vel bellaverint Judaei, vel bovem vel asinum e fovea extraxerint, vel fricuerint spicas apostoli, vel David comederit panes propositionis. Haec enim omnia non fuerunt dispensationes, sed interpretationes legis, cujus legislator revera volebat in his casibus necessitatis obligare.

Doctores etiam eandem juris divini immutabilitatem confirmant. Nam praeter Thomam, jam citatum sunt multi alii idem asserentes, inter quos Lactantius ait: „Susci- pienda igitur Dei lex est, quae nos ad hoc iter dirigat, illa sancta, illa coelestis, quam Marcus Tullius in libro de republica tertio pene divina voce depingit, cujus ego, ne

plura dicerem, verba subjeci: „Est quidem vera lex recta ratio naturae congruens, diffusa in omnes, constans, sempiterna, quae vocet ad officium jubendo, vitando a fraude deterreat, quae tamen neque probos frustra jubet aut vetat, neque improbos jubendo aut vetando movet. Huic legi neque abrogari jus est, neque derogari ex hac aliquid licet, neque tota abrogari potest. Neque vero aut per senatum aut per populum solvi hac lege possumus. Neque est quaerendus explanator aut interpres ejus alius. Nec erit alia lex Romae, alia Athenis, alia nunc, alia posthac, sed et omnes gentes et omni tempore una lex et sempiterna et immutabilis continebit; unusque erit communis quasi magister et imperator omnium Deus, ille legis hujus inventor, disceptator, lator, cui qui non parebit, ipse se fugiet ac naturam hominis aspernatus, hoc ipso luet maximas poenas, etiamsi cetera supplicia quae putantur, effugerit.“ Quis sacramentum Dei sciens tam significanter enarrare legem Dei possit, quam illam homo longe a veritatis notitia remotus expressit? Ego vero eos, qui vera imprudentes loquuntur, sic habendos puto tamquam divinent spiritu aliquo instincti. Quodsi ut legis sanctae vim rationemque pervidit, ita illud quoque scisset aut explicasset, in quibus praeceptis lex ipsa consisteret, non philosophi functus fuisset officio sed prophetae.¹⁾ Haec Lactantius commendans quae docuit Cicero de natura divinae legis tamquam a divino spiritu profecta. In quibus quidem Cicero de lege naturae, quae est divina quoad ejus prima principia a Deo indita, loquitur. Et ideo asserit illam legem immutabilem esse, ita ut nec tota abrogari nec ex parte per hominem dispensari possit, communemque esse et eandem omnibus gentibus locis et temporibus manifestam. Est igitur lex Dei immutabilis non solum secundum Lactantium, sed et secundum Ciceronem.

Item Bernardus postquam divisit praeceptum obligans in stabile, sub quo comprehendit positiva, et inviolabile, sub quo comprehendit divina, quae Deus ipse aliquando

¹ Instit. divin. l. VI. c. 8. Migne P. L. 6, 660 s.

dispensat, quale est: *Non furaberis*, in quo ait Deum dispensasse cum Hebraeis sumentibus spolia Aegyptiorum, et in incommutabile, quod nec ipse Deus dispensat: ita seorsum de his disserit: „Necessarium deinde, quod inviolabile nominavi, illud intelligo, quod non ab homine traditum sed divinitus promulgatum, nisi a Deo qui tradidit, mutari omnino non patitur.“ Haec ille. Et de incommutabili subjungit: „Jam vero necessarium incommutabile quid accipi velim? Equidem nihil congruentius, quam quod divina ita constat et aeterna ratione firmatum, ut nulla ex causa possit vel ab ipso Deo aliquatenus immutari.“ Et paulo post: „Primam ergo necessitatem (loquitur de statutis monasticis) sua cuique facit in promittendo voluntas. Secundam (loquitur de praecepto inviolabili) praeipientis auctoritas. Tertiam (loquitur de incommutabili) praecepti dignitas. Differunt autem ut jam dictum est, quibusdam a se invicem gradibus tres istae necessitates, nec una omnes sequitur immutabilitatis firmitas. Nam ex prima quidem quod efficitur, etsi non penitus immutabile, tamen vix mutabile esse constat, dum solis illud liceat mutare praelatis, et hoc non nisi fideli et provida dispensatione. Quod vero fit ex sequenti, quae et major est ista, est pene jam incommutabile; soli quippe Deo esse mutabile superius demonstratum est. Porro quod de novissima fit tamquam omnium maxima, omnino incommutabile est, utpote quod ne ipsi quidem Deo mutare liberum est.“¹ Haec Bernardus docens, praeceptum quidem positivum immutabile esse per inferiores; mutabile vero esse per ipsos superiores pariter cum his qui condiderunt potestatis, divinum vero omnino esse immutabile per homines.

35. Cui Bernardi et aliorum doctorum sententiae consonat ipsa ratio. Primo quia si par in parem non habet potestatem, multo minus homo qui minor est Deo, poterit mutare quae ipse stabilivit. Deinde Deus, qui optimus est architectus, numquam praeicipiendo destruit,

¹ De praec. et disp. cap. III. n. 6—8; Migne l. c. col. 864 s.

sed semper aedificat; auferre igitur quae ipse aedificavit, destruere est; Deus autem nullam ad destruendum contulit potestatem. Tertio ecclesia quasi sponsa Christi non potest rumpere sigillum sponsi sui, nec auferre fidem literis a sponso subsignatis, quia minor est sponso, neque est domina scripti sponsi, sed testis et interpres; sicut e contrario scriptum sponsi non iudex est, sed testis sponsi et sponsae, sicut scriptum est: *Scrutamini scripturas, quia illae sunt, quae testimonium perhibent de me* [Joh. V, 39]. Quum igitur scriptura sancta Christi scriptura sit et ab eo obsignatum testimonium, non poterit ecclesia id mutare vel alterare, sed servare potius et eo regi et gubernari. Quarto sicut durante veteri testamento nemo per potestatem ordinariam immutavit praecepta Dei tunc obligantia, nec recurrebat ad pontifices legis veteris pro immutatione praecepti Dei vel solutione obligationis ejus, sed pro interpretatione; similiter etiam in novo testamento numquam recurritur ad pontifices vel concilia, ut ex toto vel ex parte jus divinum abrogent, sed ut illud interpretentur. Ergo vel non est illa potestas in ecclesia Dei, quod verissimum est; vel si est, semper otiosa fuit, est et erit, quod est absurdum. Ex hac tertia differentia sequuntur aliae.

36. Quarta differentia est, quod jus divinum est indispensabile per hominem, contra vero jus humanum, ut luculenter superius docuit b. Thomas. Bernardus etiam, dum docuit mandata divina immutabilia esse per hominem, plane docuit etiam esse indispensable, quia quum dispensatur praeceptum, omnino mutatur; quia ex parte solvitur ab obligatione. Quod vero positivum mutari et dispensari possit, subjungit Bernardus ubi supra, de hujusmodi praeceptis loquens: „Quamdiu ergo caritati militant, immobiliter fixa sunt mutarique omnino ne ab ipsis quidem praepositis sine offensa possunt. At si e contrario contraria forte aliquando caritati visa fuerint dumtaxat, quibus hoc posse videre datum est et providere creditum est; nonne justissimum esse liquet, ut quae pro caritate

¹ L. c. n. 5. Migne l. c. col. 863 s.

inventa fuerint, pro caritate quandoque, ubi expedire videbitur, vel omittantur vel intermittantur vel in aliud forte commodius demutentur? Sicut e regione iniquum procul dubio foret, si statuta pro sola caritate contra caritatem tenerentur." Alexander quoque III. in concilio generali Lateranensi¹ ut notum assumit non posse in jure divino dispensari. Ait enim: „Respondemus, quod quum usurarum crimen utriusque testamenti pagina detestetur, super hoc dispensationem aliquam posse fieri non videmus; quia quum scriptura sacra prohibeat pro alterius vita mentiri, multo magis prohibendus est quis, ne etiam pro redimenda vita captivi usurarum crimine involvatur." Haec ille. Constat igitur jus hoc divinum indispensabile esse. Neque obstat, quod dicantur quandoque pontifices dispensare in votis et juramentis, quae de jure divino sunt. Nam in juramentis et votis sunt quaedam humana, quae pontifici subsunt; et si certas circumstantias habeant et super illas cadat jus divinum, omnino absque dispensatione aliqua praestari debent vota vel juramenta. Si autem aliae circumstantiae sint et votum vel juramentum accedat, non obligat; et ita papa dispensans non solvit jus divinum ab obligatione, sed declarat jus divinum non obligare propter defectum illarum circumstantiarum, super quas utpote humanas poterat papa: ut e. g. si vovens erat sub patria potestate, si non habens aetatem discretionis, si praecipitanter et immature decrevit, et praesertim si quid inutile vel minus expediens vovit, et hujusmodi, quae ab homine potius proveniunt quam a Deo, et ideo sub hominis sunt potestate et dispensari ab eo possunt.

Unde egregie ait beatus Thomas: „Dicendum, quod sicut ex jure naturali et praecepto divino tenetur homo implere votum, ita etiam tenetur ex eisdem obedire superiorum legi vel mandato. Et tum quum dispensatur in aliqua lege humana, non fit, ut legi humanae non obediatur,

¹ Cap. Super eo 4. De usuris (V. 19); respondet Alex. III. Panormitano archiepiscopo (Jaffé n. 9104).

² Summa theol. 2. 2. q. 89. art. 10 ad 2.

quod est contra legem naturae et mandatum divinum, sed fit, ut hoc quod erat lex, non sit lex in hoc casu. Ita etiam auctoritate superioris dispensantis fit, ut hoc quod continebatur sub voto, non contineatur, in quantum determinatur in hoc casu hoc non esse congruam materiam voti. Et ideo quum praelatus ecclesiae dispensat in voto, non dispensat in praecepto juris naturalis vel divini, sed determinat id, quod cadebat sub obligatione deliberationis humanae, quae non potuit omnia circumspicere." Haec ille. Non potest igitur jus divinum dispensari. Quod vero jus positivum dispensabile sit et in hoc a divino differat, ultra probationes adductas ex Bernardo et Thoma, probatur etiam ex cap. Sanctorum canonum 2. dist. 70, et cap. Necessaria 6. qu. 7. C. 1., et cap. Basilicas 6. De consecr. dist. 1. (in decr. Grat.) et passim per omnes canones et per usum ecclesiae constat.

37. Quinta differentia est, quod jus divinum, ut non est mutabile per dispensationem, ita etiam non est mutabile per consuetudinem, ut patet per Gregorium VII. „Si consuetudinem fortassis opponas, advertendum est, quod dominus dicit: *Ego sum via, veritas, et vita*. Non dixit: *Ego sum consuetudo*, sed *veritas*. Et certe (ut b. Cypriani utamur sententia) quaelibet consuetudo, quantumvis vetusta, quantumvis vulgata veritati omnino est postponenda, et usus qui veritati est contrarius, abolendus." Augustinus etiam ad Casulanum d. 11. c. Consuetudinem 6. ait: „Consuetudinem laudamus, quae tamen contra fidem catholicam nihil usurpare dignoscitur." Haec ille. Non cedit igitur jus divinum consuetudini, cui tamen plane cedit jus humanum.

38. Sexta differentia est, quod jus divinum non cedit legi canonicae nec legi civili, quibus tamen, si superveniant, cedunt jura humana. Quod autem non cedat legi canonicae, colligitur ex cap. Quis nesciat dist. II., ubi Innocentius I.

¹ Greg. VII. Wimundo Aversano episcopo Can. Si consuetudinem 5. dist. 8. Jaffé n. 3977.

² Verba hujus capituli, quae antea S. Augustino, a correctoribus Romanis decreti Gratiani tribuebantur Pio I., sunt Greg. M. l. 1. epist. 75; cf. can. Nos consuetudinem 8. dist. 12. in decr. Grat.

ait: „Quis nesciat aut non advertat, id quod a principe apostolorum Petro Romanae ecclesiae traditum est ac nunc usque custoditur, ab omnibus debere servari nec superinduci aut introduci aliquid, quod aut auctoritatem non habeat aut aliunde accipere videatur exemplum? Praesertim quum sit manifestum, in omnem Italiam, Gallias, Hispanias, Africam, atque Siciliam insulasque interjacentes nullum instituisse ecclesias nisi eos, quos venerabilis apostolus Petrus aut ejus successores constituerunt sacerdotes; aut legant, si in his provinciis alius apostolorum invenitur aut legitur docuisse. Quodsi non legunt, quia nusquam inveniunt, oportet eos hoc sequi, quod ecclesia Romana custodit, a qua eos principium accepisse non dubium est, ne dum peregrinis sermonibus student, caput institutionum videantur omittere.“¹ Haec ille, docens propter peregrinas institutiones non debere relinqui jus divinum a Petro traditum.

Quod autem non debeat cedere legi civili, docet Symmachus in synodo Romana:

„Non licet imperatori vel cuiquam pietatem custodienti aliquid contra divina mandata praesumere nec quicquam quod evangelicis, prophetiis aut apostolicis regulis obviet agere.“²

Et Nicolaus: „Scit, ait, sancta Romana ecclesia, quod nihil obsunt saluti credentium diversae pro loco et tempore consuetudines, si illis canonica non obsistat auctoritas, pro qua eis obviare debeamus. Unde nihil judicamus eis debere vel posse resistere.“³ Augustinus quoque: „Namque Salvator, qua vehementius commendaret mysterii illius altitudinem, ultimum hoc voluit altius infigere cordibus et memoriae discipulorum, a quibus ad passionem digressurus

¹ Cap. Quis nesciat 11. dist. 11. Ex epist. Innoc. I. ad Decentium Eugub. (Jaffé n. 108) Migne P. L. 20, 552.

² Pseudo-Isid. Decreta Symmachi P. in sexta synodo (Jaffé ed. II. ad ann. 503).

³ Cap. Scit sancta 3. dist. 12. — Caput hoc consarcinatum est ex duobus longe dissitis locis; prior enim pars usque ad verba „si illis“ desumpta est ex epist. I. c. 29. Leonis IX. ad Michael. Constantin. Migne P. L. 143, 764; reliqua pars ex epist. II. Nicolai I. ad Photium. Migne P. L. 119, 789.

erat. Et ideo non praecepit, quo deinceps ordine sumeretur, ut apostolis, per quos ecclesias dispositurus erat, servaret hunc locum. Nam si hoc ille monuisset, ut post cibos alios semper acciperetur, credo quod eum morem nemo variasset.¹ Haec ille, in cujus verbis adnotandum inprimis, quod juxta Augustini mentem et omnium sanctorum non invidit Christus suis apostolis vel ministris, ut per se omnia voluerit facere et stabilire; sed positiva et quae pro loco et tempore erant varianda, eis stabilienda reliquit. Secundo etiam ad rem nostram advertendum, quod ex mente Augustini, si Christus monuisset post communes cibos communicare Eucharistiae, nemo modum illum variasset, ut credebat Augustinus. Quod verbum: credo, ideo forte addidit, quia potuit esse admonitio consulens; nam si obligasset, omnino praetereundum non erat Christi mandatum. Vel ideo id dixit, quia de facto transgredimur saepe Christi mandatum, vel quia licet dominus det licentiam aliquid faciendi, non tollit per hoc potestatem ecclesiae, qua possit ex causis, tempore et loco id prohibere, sicut Christus dedit licentiam edendi, quae apponerentur nobis; non tollit autem per hoc, quin ecclesia praecipiente teneremur delectum ciborum servare.

Bernardus ait: „Sive enim Deus sive homo vicarius Dei mandatum quodcumque tradiderit, pari profecto obsequendum est cura, pari reverentia deferendum, ubi tamen Deo contraria non praecipit homo. Quod si contigerit, pergendum indubitanter consulo in Petri apostoli sententiam, quia *obedire oportet Deo magis quam hominibus* [Act. V, 29]. Aut enim hoc respondendum cum apostolis, aut cum pharisaeis certe audiendum: *Quare et vos transgredimini mandatum Dei propter traditiones vestras?* [Matth. XV, 3]. Si autem dolet se contemni magister homo prae illo, qui docet hominem scientiam; consoletur illa quam et vos posuistis Samuelis sententia, qua inter lepram et lepram videtur discernere sic: *Si peccaverit vir in virum, placari ei potest Deus; si autem in dominum peccaverit vir, quis*

¹ Epist. LIV. ad Januarium cap. VI. Migne P. L. 33, 203.

orabit pro eo?¹ [I Reg. II, 25].¹ Haec ille: secundum quem et omnes alios patres et rationem quaevis humana lex et quodvis humanum praeceptum cedere debet divino, et non divinum humanis, quia obedire oportet magis Deo quam hominibus. Humana autem praecepta non solum divinis, sed novis aliis legibus et praeceptis humanis ex causa latis cedere debent et solent, quum eandem potestatem habeant moderni legislatores quam antiqui, quibus in loco et ordine canonicè successerunt. Sicut illi potuerunt suas condere leges, ita isti ex causis potuerunt condere suas illis antiquis vel omnino vel ex parte contrarias, sed praesenti tempore ecclesiae magis conducibiles.

39. Septima differentia est, quod jus divinum nullam habet exceptionem ex voluntate et potestate humana pendentem; sed si quam habet, a Dei potestate et voluntate habet. Contra autem habet jus humanum; exceptiones enim habet ex potestate et voluntate humana pendentes. Cujus ratio est, quia ait Innocentius III.: „Unde jus prodiit, interpretatio quoque procedit.“² Quum jus divinum a Deo prodeat, exceptiones divinarum regularum a divina potestate prodire debent, et ideo homini exceptiones facienti in divinis regulis non tenemur credere, nisi ex scripturis catholice intellectis vel ex illis quae ab eis manifeste deducuntur, exceptionem illam probet, vel a Deo habeat potestatem scripturam authentice interpretandi, qualem habet papa e cathedra loquens et legitimum generale concilium; alioquin frustrarentur divinae regulae et vanae efficerentur, si cuivis privato liceret de illis excipere. Jus autem humanum ex eadem ratione; quia ut abrogari et mutari potest per humanam potestatem, per quam conditum est: ita potest non solum ab ea declarari, sed recipere exceptiones etiam quas illa hactenus non susceperat, si ita ad aedificationem fuerit expediens. — Et haec dicta sint de natura juris divini et humani in ejus definitione contenta, et de proprietatibus ejusdem naturae.

¹ De praec. et disp. cap. IX. Migne P. L. 182, 871 s.

² Innoc. III. doctoribus Bononiensibus. Potthast n. 1107. Cap. Inter alia 31. De sent. excomm.

II.

Secunda quaestio (praevia).

[De potestate ecclesiastica.]

[Cap. I. De duplici inter homines potestate, sacra et civili.]

40. Secundo autem praemittendum est aliquid de potestate ecclesiastica, ut ejus natura perspecta intelligere possimus institutionem potestatis episcoporum et eorundem super presbyteros praelationem.

Quia igitur homo animal sociale est et civile, non ferum et solivagum; rursus quia animam immortalem habet a Deo, et non mortalem ut bruta; hinc est, quod semper cognita fuit ab hominibus duplex potestas, altera civilis et profana, qua homines continentur in officio erga se invicem; altera vero sacra, qua continentur in officio erga Deum verum per verum cultum. Quod dixerim, quia nulla fuit vel erit in terra vera potestas vel ad cultum falsi dei, vel ad falsum et superstitiosum cultum Dei veri. Ut enim Deus, a quo omnis potestas est, nemini mandavit impie agere, ita etiam nemini dedit potestatem ad impie agendum. Ideo vana et a daemone vel tyrannide vel crassa ignorantia et injustitia hominum inventa fuerunt sacerdotia idolorum et cujusvis sectae infidelium, de quibus hic nulla erit mentio, quamvis etiam infideles suffragentur huic distinctioni potestatum. Nam et ipsi semper deputarunt aliquos qui vacarent suo cultui, alios vero qui politica tractarent, ut ex sacris et profanis libris con-

stat. Nam Babylonii et Persae et Medi, Graeci et Romani, Aegyptii et alii suos sacerdotes habuerunt, suos et reges et iudices.

Hic autem de populo Dei loquimur, in quo fuisse jam dictam potestatem ex scriptura et patribus constat. Nam in lege naturae praefuerunt aliis Adam, Cain filius ejus qui aedificavit civitatem, Seth etiam et Noe et Sem et alii, qui populos gubernabant et politice regebant. Primogeniti etiam sacerdotio fungebantur, ut Melchisedech, quem fuisse Sem primogenitum Noe aliqui ferunt, qui erat sacerdos Dei altissimi; Abraham, Isaac, Jacob, quos sacrificasse legimus, et ob sacerdotium christos suos eos dominus vocat, quum ait apud Davidem: *Nolite tangere christos meos, et in prophetis meis nolite malignari* [Ps. 104, 15]. Esau etiam profanus dicitur a Paulo, quod vendiderit primogenita, quod eis annexum esset sacerdotium. Unde etiam sacerdotales vestes putantur illae valde bonae Esau, in quibus benedictus est Jacob ab Isaac patre suo.

41. In lege etiam Moysis distinctus est principatus civilis a sacerdotio; et hoc tributum est Aaron, principatus vero ipsi Josue post Moysen et aliis iudicibus et regibus et ducibus usque ad Herodem Ascaloniten Idu-maeum. Idcirco causae religionis semper relatae sunt ad sacerdotes ut in Deuteronomio [XVII, 18 ss.] praecipitur. *Labia enim sacerdotis, ait Malachias [II, 7], custodient scientiam, et legem ex ore ejus requirunt.* Egregie etiam dicitur in altero Paralipomenon: *In Jerusalem quoque constituit Josaphat Levitas et sacerdotes et principes familiarum ex Israel, ut iudicium et causam domini judicarent habitatoribus ejus. Praecipitque eis dicens: Sic agetis in timore domini fideliter, et corde perfecto. Omnem causam quae venerit ad vos fratrum vestrorum qui habitant in urbibus suis inter cognationem et cognationem, ubicumque quaestio est de lege, de mandato, de ceremoniis, de justificationibus, ostendite eis, ut non peccent in dominum et ne veniat ira super vos et super fratres vestros; sic ergo agentes non peccabitis. Amarias autem sacerdos et pontifex vester in his quae ad Deum pertinent praesidebit. Porro Zabadias filius*

Ismael, qui est dux in domo Juda, super ea opera erit quae ad regis officium pertinent; habetisque magistros Levitas coram vobis. Confortamini et agite diligenter, et erit dominus vobiscum in bonis [II. Paral. XIX, 8—11]. Haec ibi rex Josaphat, manifeste distinguens inter munia sacerdotis et regis. Quam plane distinctionem egregie cognoverat Jethro sacerdos Madian et socer Moysis cui dixit: *Sed audi verba mea atque consilia, et erit Deus tecum. Esto tu populo in his quae ad Deum pertinent, ut referas quae dicuntur ad eum, ostendasque populo ceremonias et ritum colendi viamque per quam ingredi debeant, et opus quod facere debeant. Provide autem de omni plebe viros potentes et timentes Deum, in quibus sit veritas et qui oderint avaritiam, et constitue ex eis tribunos et centuriones et quinquagenarios et decanos, qui iudicent populum omni tempore. Quidquid autem majus fuerit, referant ad te, et ipsi minora tantummodo iudicent; leviusque sit tibi partito in alios onere [Exod. XVIII, 19 ss.].* Haec Jethro, qui quum ad legem naturae pertineret, et ejus consilium a Moyse acceptum sit et executioni mandatum, constat vel ex ejus sola sententia, utramque potestatem fuisse in lege naturae et Moysis.

42. Quod autem etiam sit in novo testamento, constat pariter ex scripturis domiro dicente in evangelio: *Reddite ergo quae sunt Caesaris, Caesari, et quae sunt Dei, Deo [Luc. XX, 25].* Et rursus: *Qui vos audit, me audit; qui vos spernit, me spernit [Luc. X, 15].* Petro etiam dixit: *Pasce oves meas; et: Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in coelis et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in coelis [Joan. XXI, 17.; Matth. XVI, 9].* Paulus quoque ait: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit; non est enim potestas nisi a Deo; quae autem sunt, a Deo ordinatae sunt. Itaque quicumque resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, damnationem sibi acquirunt [Rom. XIII, 1 ss.].* Idem etiam de potestate spirituali ait: *Obedite praepositis vestris et subjacete eis; ipsi enim invigilant tamquam rationem reddituri pro animabus vestris [Hebr. XIII, 17].* Licet autem tempore legis naturae et Moysis fuerit potestas spi-

ritualis et sacra, longe tamen eminent potestas spiritualis novi testamenti. Quia licet utraque a Deo sit, a quo est omnis potestas, ea tamen novi testamenti ad altiora bona dirigit, nempe ad bona aeterna, illa autem ad bona temporalia; haec etiam dirigit ad internam coram Deo justificationem, illa vero seclusa fide et gratia ad justitiam quandam externam, quam carnis emundationem vocat apostolus [Hebr. IX, 13]. Unde et dominus comparans ministerium novi testamenti ministerio Joannis ait: *Qui autem minor est in regno coelorum, major est illo* [Matth. XI, 11]. Paulus etiam apostolus conferens ministerium novi testamenti cum eo veteris ait: *Si ministratio mortis literis deformata in lapidibus fuit in gloria, . . . quomodo non magis ministratio Spiritus erit in gloria* [II. Cor. III, 7. 8]. Relicta ergo potestate illa spirituali legis naturae vel Moysis, quae minor erat regia potestate in veteri testamento, et ideo etiam summi sacerdotes regibus subdebantur, sicut etiam apud gentiles: de potestate ecclesiastica est nunc tractandum.

43. Ea vero est facultas sive potestas, qua Dei minister ei cooperatur in reducendis animis ad Deum sive vitam aeternam; sicut civilis est illa, per quam subjecti diriguntur ad vitam quietam et tranquillam in hoc saeculo. Ex quo patet potestatem ecclesiasticam non solum differre a civili sive saeculari, sed eam excellere in multis, nempe in fine, efficiente causa, forma et effectu.

44. Finis enim potestatis civilis est in pace et copia tueri plebem sibi commissam juxta illud: *Qui posuit fines tuos pacem et adipe frumenti satiat te* [Ps. CXLVII, 14]. Finis autem ecclesiasticae potestatis est, subditos perducere ad vitam aeternam secundum illud Pauli: *Attende lectioni, exhortationi et doctrinae, . . . insta in illis. Hoc enim faciens et te ipsum salvum facies et eos qui te audiunt* [I. Tim. IV, 13. 16].

In efficiente quoque causa excellit potestas ecclesiastica; quia licet utraque sit a Deo, ecclesiastica est altiori modo; quia a Christo est immediate, qui apostolos praefecit et Petro dedit claves regni coelorum. Idcirco potestas

ecclesiastica descendit a Deo in Christum dominum secundum ejus humanitatem, et a Christo in Petrum, et a Petro in alios ministros ecclesiae, propter quod civitas sancta Jerusalem nova de coelo descendere visa est [Apocal. XXI, 2]. Potestas autem civilis a Deo quidem est, sed mediate, quatenus ipse communitatem creavit liberam et ei dedit lumen et facultatem eligendi sibi rectores. Et idcirco civilis potestas non ita descendit de coelo, sed ascendit potius a communitate ad regem vel alium summum magistratum, et inde derivatur ad ceteros inferiores. Quod divus Basilius docet dicens: „Paulus apostolus Romanis scribens omnibus potestatibus eminentioribus subjeci jubet, potestatibus inquam mundi hujus, non spiritualibus; id quod per ea, quae subjungit, patefecit, ubi de tributo et vectigali loquitur et vel modice resistentem potestati Deo resistere pronuntiat. Si ita mundi hujus principibus, qui principatum juxta humanas leges acceperunt, tantam subjectionem per pios divina lex tribuit, idque quum adhuc in impietate viverent; quantam obtemperantiam debet religiosus ei, qui a Deo constituitur princeps et ab ipsius legibus potestatem accepit? Quomodo non resistit ordinationi Dei, qui praeposito suo resistit? At alias quoque conspicue apostolus et nominatim jubet spiritualibus praepositis morem gerere in omnibus: *Obedite*, inquit, *praepositis vestris et subditi estote; ipsi enim vigilant pro animabus vestris tamquam rationem reddituri, ut cum gaudio hoc faciant, ne ingemiscant; est enim vobis hoc utile*“ [Hebr. XIII, 17]¹.

In forma vero sive exemplari excellit etiam potestas ecclesiastica civilem; quia secundum legem a Deo revelatam et canonicam ex ea deductam dirigit potestas ecclesiastica sibi subditos; civilis vero suos secundum legem naturae et civiles ab ea deductas.

Ac proinde differt etiam effectum; quia potestas ecclesiastica justos coram Deo facere nititur, civilis autem con-

¹ Constitut. monastic. (inter op. dubia) cap. 22. Migne, P. G. 31, 1402 s.

tenta est, si boni sint moraliter vel justī, hoc est, neminem exterius laedentes.

45. Non solum igitur differt potestas ecclesiastica a civili sed etiam excellit. Quod quidem non solum ratio ut visum est, testatur, sed etiam auctoritas multorum patrum.

Unde divus Ignatius ad Tarsens. n. 8 ait: „Presbyteri subditi estote episcopo, diaconi presbyteris, populus diaconis, pro animabus hanc ordinationem custodientibus ego efficiar et dominus sit cum eis indeficienter.“¹ Idem ad Philadelph. n. 4 ait: „Principes subditi estote Caesari, milites principibus, diaconi presbyteris sacrorum administrato-ribus, presbyteri vero et diaconi atque omnis clerus simul cum omni populo et militibus atque principibus sed et Caesare obediant episcopo, episcopus vero Christo, sicut Patri Christus; et ita unitas per omnia conservatur.“² — Idem ad Smyrnenses n. 9: „Sicut scriptum est, *hono-ra, inquit, fili, Deum et regem*. Ego autem dico honorare quidem Deum ut auctorem omnium et dominum, episcopum autem tanquam principem sacerdotum, imaginem Dei ferentem, principatum quidem secundum Deum, sacerdotium vero secundum Christum. Et post hunc honorare etiam oportet regem. Nemo enim potior est Deo nec similis ei, nec episcopo honorabilior in ecclesia sacerdotium Dei gerenti pro mundi salute. Nec regi quis similis est in exercitu pacem et benevolentiam omnibus principibus cogitanti. Qui enim honorat episcopum, honorabitur a Deo; et qui inhonoraverit eum, inhonorabitur a Deo. Si enim quis contra regem insurgens damnatione dignus est, quomodo ultionem evadere poterit, qui praeter episcopum aliquid egerit? Sacerdotium enim summa est omnium honorum, quae in hominibus consistunt; quod si quis inhonoraverit, non hominem inhonorat, sed dominum Jesum Christum primogenitum totius creaturae et solum natura principem sacerdotem Dei.“³

Gregorius etiam Nazianzenus laicos alloquens ait: „Vos oves, nolite pascere pastores, neque super terminos eorum elevemini; satis enim vobis est, si recte pascamini. Nolite judicare iudices neque legem feratis legislatoribus; Deus enim nequaquam Deus est seditionis et confusionis, sed ordinis et pacis. Nemo igitur caput sit, qui vix manus aut pes esse possit sive membrum aliud corporis inhonorabile; sed unusquisque, fratres, in

¹ Inter epistolas supposititias. Funk, Opera Patrum apostol. vol. II. pag. 103.

² Item supposititia. Funk ib. pag. 131 s.

³ Item supposititia. Funk ib. pag. 151 s.

eo ordine, in quo vocatus est, permaneat, licet dignior etiam existat; in illoque magis praesentem amet charitatem, quam ut eam quam non accepit, quaerat. Homo qui sine periculo subesse potest, imperare ne desideret, nec subjectionis lex solvatur, qua tam terrestria quam coelestia sunt colligata. Nec dominationem multiplicem sine dominatione faciamus.“¹ — Idem ait: „Quid autem vos principes et praefecti? Ad vos enim jam nostra se convertit oratio; ne alioquin inique omnino facere videamur atque his quidem, quae ipsorum officii sunt, suadere, vestrae autem dignitati et potentiae cedere, quasi vel pudore vel metu libere ut christianum decet loqui non audeamus; aut illorum quidem commodis consulere, vos autem negligere, quorum curam eo majorem gerere par est, quod ea res plus in utramque partem momenti habeat, majorque inde utilitas promanet, si negotium prospere successerit. Contrarium enim tum a nobis absit tum ab oratione nostra. Quid igitur dicitis? Aut quid inter nos convenit? An me libere loquentem aequo animo feretis? Nam vos quoque imperio meo ac throno lex Christi sub-jicit. Imperium enim nos quoque gerimus, addo etiam praestantius ac perfectius, nisi vero aequum sit spiritum carni et coelestia terrenis cedere. Hanc dicendi libertatem in optimam partem accipies, certo scio, utpote sacra sacri mei gregis ovis magnique pastoris alumna, recteque jam olim a Spiritu ducta et instituta sanctaeque et beatae Trinitatis lumine, aequae ac nos ipsi, collustrata. Proinde brevis mihi erit ad te oratio. Cum Christo imperium geris, cum Christo munus hoc administras. Ab illo gladium accepisti, non tam ut eo utaris, quam ut mineris ac terreas. Quare tibi videndum est, ut illum tanquam donarium quoddam purum et integrum ei qui dedit serves.“²

46. Leo item ad episcopos per Caesariensem Mauritaniam ait: „Si enim ad honores mundi sine suffragio tem-

¹ Orat. 19. ad Julianum tributorum exaequatorem n. 10. Migne, P. Gr. 35, 1054.

² Orat. 17. ad cives Nazianzenos n. 8. s. Migne, P. Gr. 35, 975.

poris, sine merito laboris indignum est pervenire et notari ambitus solent, quos probitatis documenta non adjuvant, quam diligens et quam prudens habenda est dispensatio divinorum munerum et coelestium dignitatum, ne in aliquo apostolica et canonica decreta violentur, et his ecclesia domini regenda credatur, qui legitimarum institutionum nescii et totius humilitatis ignari, non ab infimis sumere incrementum, sed a summis volunt habere principium, quum valde iniquum sit et absurdum, ut imperiti magistris, novi antiquis, et rudes praeferantur emeritis.¹

Felix quoque papa principem, scil. Zenonem imperatorem alloquens ait: „Certum est, hoc rebus vestris esse salutare, ut quum de causis Dei agitur, juxta ipsius constitutionem, regiam voluntatem sacerdotibus Christi studeatis subdere, non praeferre, et sacrosancta per eorum praesules potius discere quam docere, ecclesiasticam formam sequi, non huic humanitus sequenda jura praefigere, neque ejus sanctionibus velle dominari, cujus clementiae Deus voluit tuae piae devotionis colla submittere, ne dum mensura coelestis dispositionis exceditur, eatur in contumeliam disponentis.“²

Gelasius etiam Pontifex in tomo de anathematis vinculo de his duabus potestatibus et excellentia ecclesiasticae super saecularem ita ait: „Quodsi haec tentare formidant, nec ad suae pertinere cognoscunt modulum potestatis, cui tantum de humanis rebus judicare permissum est, non etiam praeesse divinis: quomodo de his, super quos divina ministrantur, judicare praesumunt? Fuerint haec ante adventum Christi ut quidam figuraliter adhuc tamen in carnalibus actibus constituti pariter reges existerent et pariter sacerdotes. Quod sanctum Melchisedech fuisse sacra prodit historia. Quod in suis quoque diabolus imitatus est, utpote qui semper quae divino cultui convenirent, sibimet tyrannico spiritu vindicare contendit, ut pagani imperatores iidem et maximi pontifices dice-

¹ Epist. 12. cap. 4. (Jaffé n. 188) Migne, P. L. 54, 651.

² Cap. Certum est 3. dist. 10. Epistola „Pietas tua“ (Jaffé n. 365).

rentur. Sed quum ad verum ventum est eundem regem atque pontificem, ultra sibi neque imperator pontificis nomen imposuit, nec pontifex regale fastigium vindicavit. Quamvis enim membra ipsius, i. e. veri regis atque pontificis, secundum participationem naturae magnifice utrumque in sacra generositate sumpsisse dicantur, ut simul regale genus et sacerdotale subsistant; attamen Christus memor fragilitatis humanae, quod suorum saluti congrueret dispensatione magnifica temperans, sic actionibus propriis dignitatibusque distinctis officia potestatis utriusque discrevit, suos volens medicinali humilitate salvari, non humana superbia rursus intercipi, ut et christiani imperatores pro aeterna vita pontificibus indigerent, et pontifices pro temporalium cursu rerum imperialibus dispositionibus uterentur; quatenus spiritualis actio a carnalibus distaret incurribus, et ideo *Deo militans minime se negotiis saecularibus implicare* [II. Tim. II, 4], ac vicissim non ille rebus divinis praesidere videretur, qui esset saecularibus negotiis implicatus, ut et modestia utriusque ordinis curaretur, ne extolleretur utroque suffultus, et competens qualitatibus actionum specialiter professio aptaretur. Quibus omnibus rite collectis satis evidentiter ostenditur, a saeculari potestate nec ligari prorsus nec solvi posse pontificem.¹ Haec Gelasius distinctas asserens potestates, pontificiam et imperatoris, et eam pontificis excellere.

47. Quod etiam impius Julianus apostata intelligens et ecclesiam ut simia imitari nitens jubebat, ut idolorum sacerdos in templo praecederet iudices. Sic enim in historia tripart. c. 29. refertur scripsisse ad idolorum pontificem: „Praesides provinciarum rarius in domum suscipe, frequenter eis scripta trans mitte. Ingredientibus eis civitatem sacerdotum nullus occurrat; quumque ad templa venerint deorum, intra januas eos nemo praecedat militum aut praecedentium officiorum, sed qui voluerit, subsequatur. Quum ad ipsum limen templi pervenerit, privatus exsistat. Tu enim sicut nosti, intus es iudex. Hoc enim sacra sanctio

¹ Apud Migne, P. L. 59, 108 s.

Lainez, Jurisdictio episcoporum.

videtur exigere.⁴¹ Haec ibi. Constat igitur potestatem saecularem inferiorem esse ecclesiastica, atque ideo illi subservire debere. Ideo concilium Aquilejense sub Damaso celebratum ad imperatorem scribens ait: „Super omnibus igitur pietas vestra consulere dignetur, ne obtemperantes vestrae tranquillitatis statutis frustra convenisse videamur. Non solum enim cavendum est, ne nostra, sed etiam vestra decreta laedantur.“ Et paulo inferius subjungit: „Photianos quoque, quos et superiori lege censuistis nullos facere debere conventus, et eam quae de concilio sacerdotum data est congregando removistis, petimus, ut quoniam in Sirmiensi oppido adhuc conventus tentare cognovimus, clementia vestra interdicta etiam nunc coitione, reverentiam primum ecclesiae catholicae, deinde etiam legibus vestris deferre jubeatis, ut et vos Deo praestante triumphetis, qui paci ecclesiarum quietique consulitis.“⁴² Haec ibi. Quia autem potestas civilis inferior ecclesiastica est, illam juvare et ei inservire debet, ut Felix papa superius citatus et concilium Aquilejense affirmat, nec debent quae propria illius munia sunt usurpare qui regunt, ne a domino cum Ozia et Oza percutiantur, qui illa tentarunt.

48. E contrario vero, quia ecclesiastica potestas superior est, licet qui illam habent, non debeant per seipsos temporalia exercere, quod illa indigna sint quae tales occupent, possunt tamen hujusmodi dominium temporale habere, modo eis legitime obveniat. Unde Eusebius Caesareensis de disciplina civili loquens ait: „Quis justior aut melior modus excogitabitur, quam hic sit, qui Deum principem proposuerit, et sacerdotibus communiter maximarum rerum gubernationem attribuerit, et summo pontifici sacerdotum omnium regimen commiserit, quod non censu aut genere, sed virtutis praestantia ad Dei cultum assumpsit, et legis aliarumque rerum curam illis commisit, ut ipsi et dubia decident et peccantes puniant? Quis

¹ Cassiodorus Histor. tripart. l. VI. c. 29. Migne, P. L. 69, 1050.

² Epistola Conc. Aquilejensis (anni 381) ad Gratian. et Valentin. imperatores; Mansi (edit. Florent. ann. 1759) tom. III. c. 617 s.

ergo principatus hoc melior, aut quis major Deo potest honor afferri? Tota quippe multitudo piissime Deum colit, et sacerdotibus maxima rerum cura committitur.⁴¹ Haec Eusebius. Ex quo constat non pugnare cum sacerdotio civile dominium, licet per alios decentius exerceatur, ipsis sacerdotibus per se vacantibus judiciis ecclesiasticis. Unde Augustinus explicans visionem Joannis in Apocalypsi, qua vidit sedentes et iudicium, ait: „Non hoc putandum est de ultimo iudicio dici; sed sedes praepositorum et ipsi praepositi intelligendi sunt, per quos ecclesia nunc gubernatur. Iudicium autem datum nullum melius accipiendum videtur, quam id quod dictum est: *Quae ligaveritis in terra, erunt ligata et in coelo, et quae solveritis in terra, soluta erunt et in coelo.* Unde apostolus: *Quid enim mihi est, inquit, de his, qui foris sunt iudicare; nonne de his, qui intus sunt, vos iudicatis?*“⁴² Haec Augustinus. Constat autem ex dictis, potestates has distinctas quidem esse, quandoque tamen concurrere in unam personam. Quandoque vero exercentur a diversis, et tunc servanda est caritas et justitia, ut neutra potestas falcem mittat in messem alienam.

49. Unde in Concilio Lateranensi sub Innocentio III. dicitur: „Sicut volumus, ut jura clericorum non usurpent laici, ita velle debemus, ne clerici jura sibi vindicent laicorum. Quocirca universis clericis interdiximus, ne quis praetextu ecclesiasticae libertatis suam de cetero jurisdictionem extendat in praejudicium justitiae saecularis, sed contentus existat constitutionibus scriptis et consuetudinibus haecenus approbatis, ut quae sunt Caesaris reddantur Caesari, et quae sunt Dei Deo recta distributione reddantur.“⁴³ — Et iterum: „Quum laicis, quamvis religiosi, disponendi de rebus ecclesiasticis nulla sit attributa

¹ Praeparat. evangel. l. VIII. c. 8 ex Josepho, De Mosaicae reipublicae forma. Liberior quidem est haec Lainii versio, apta tamen ad sensum. Accuratiorem versionem ipsumque textum graecum v. ap. Migne, P. G. 21, 613 ss.

² De civit. Dei l. XX. c. 9. n. 2. Migne, P. L. 41, 675.

³ Decreta concil. Lateran. IV. (ann. 1215) cap. 42; Mansi 22, 1027.

potestas, quos obsequendi manet necessitas, non auctoritas imperandi, dolemus, sic in quibusdam ex illis refrigescere caritatem, quod immunitatem ecclesiasticae libertatis, quam nedum sancti patres, sed etiam principes saeculares multis privilegiis munierunt, non formidant suis constitutionibus vel potius confictionibus impugnare, non solum de feudorum alienatione ac aliarum possessionum ecclesiasticarum et usurpatione jurisdictionum, sed etiam de mortuariis, nec non et aliis, quae spirituali juri videntur annexa, illicite praesumendo. — Et paulo infra: „Constitutiones hujusmodi, et vendicationes feudorum seu aliorum bonorum ecclesiasticorum, sine legitimo ecclesiasticarum personarum assensu praesumptas, occasione constitutionis laicae potestatis sacri approbatione Concilii decernimus non tenere.“¹ Haec ibi, de distinctione potestatis civilis et ecclesiasticae, de qua quidem, civili dimissa, agendum hic est.

[Cap. II. De duplici potestate ecclesiae, ordinis et jurisdictionis, ac de utriusque causis.]

50. Igitur quia duplex esse dicitur ecclesiastica potestas, altera sive ordinis sive sacramentalis, altera vero jurisdictionis: videndum est de illis 1°. an sint; deinde 2°. quid sint; 3°. quae sint harum potestatum causae, 4°. an et unde deriventur; 5°. quomodo deriventur, scilicet an per consecrationem vel injunctionem, et an per collationem potestatis vel assignationem solius materiae; 6°. de collatione earum inter se; ubi videndum est, an distinctae sint et ab invicem separabiles, et an praeter illas opus sit alia potestate.

51. Quoad primum igitur fatendum est duplicem in ecclesia esse potestatem, nempe ordinis et jurisdictionis, quod ex ipsa scriptura et patribus et ratione constat.

De potestate enim ordinis habemus in evangelio, quod Christus eam apostolis tradiderit et eorum in eo munere successoribus, quum eis potestatem conficiendi corpus et sanguinem suum, vel eos qui conficere possint, ordinandi tradidit in coena dicens: *Hoc facite in meam commemora-*

¹ Ib. cap. 44. Mansi ib.

tionem [Luc. XXII, 19]. Eandem etiam potestatem qua possent absolvere tradidit eis in die resurrectionis dicens: *Accipite Spiritum sanctum; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt* [Joan. XX, 23]. De potestate etiam ordinis sacerdotalis et episcopalis meminit apostolus ad Timotheum quum ait: *Noli negligere gratiam, quae in te est, quae data est tibi per prophetiam, cum impositione manuum presbyterii* [I. Tim. IV, 14]. Et alibi ad eundem: *Propter quam causam admoneo te, ut resuscites gratiam Dei, quae est in te per impositionem manuum mearum* [II. Tim. I, 6]. Diaconis quoque potestas ordinis est data per apostolos imponentes eis manus [Act. VI, 6]. Similiter autem et Paulo ac Barnabae [Act. XIII, 3], qui etiam ipsi aliis manus imponebant, sicut in actis apostolorum dicitur: *Et quum constituissent illis per singulas ecclesias presbyteros, et orassent cum jejuniis, commendaverunt eos domino, in quem crediderunt* [Act. XIV, 22]. Ad Titum quoque ait apostolus: *Hujus rei gratia reliqui te Cretae, ut constituas per civitates presbyteros* [Tit. I, 5]. Idem quoque apostolus qualitates describit promovendorum in episcopos, presbyteros et diaconos, admonetque Timotheum dicens: *Manus cito nemini imposueris, nec communicaveris peccatis alienis* [I. Tim. V, 22]. Manifestum est igitur, esse in ecclesia ordinis potestatem. Neque minus manifestum est, esse in illa potestatem jurisdictionis dicente domino: *Si autem ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus. Amen dico vobis, quaecumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in coelo; et quaecumque solveritis super terram, erunt soluta et in coelo* [Matth. XVIII, 17. 18]. Et ad Petrum de utraque potestate loquens ait: *Tibi dabo claves regni coelorum* [Matth. XVI, 19]. Et iterum: *Pasce agnos meos... pasce oves meas. Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos* [Joan. XXI, 15—17. Luc. XXII, 32]. Per quod procul dubio potestatem hanc Petro promisit.¹ De potestate

¹ Probabiliter hic aliquid deest; etenim tribus allegatis scripturae locis, quae parallela a patribus et doctoribus ecclesiae habentur, potestas jurisdictionis non promittitur tantum, sed apud Joannem confertur, et apud Lucam ejusdem usus jungitur.

potestas, quos obsequendi manet necessitas, non auctoritas imperandi, dolemus, sic in quibusdam ex illis refrigescere caritatem, quod immunitatem ecclesiasticae libertatis, quam nedum sancti patres, sed etiam principes saeculares multis privilegiis munierunt, non formidant suis constitutionibus vel potius confictionibus impugnare, non solum de feudorum alienatione ac aliarum possessionum ecclesiasticarum et usurpatione jurisdictionum, sed etiam de mortuariis, nec non et aliis, quae spirituali juri videntur annexa, illicitae praesumendo. — Et paulo infra: „Constitutiones hujusmodi, et vendicationes feudorum seu aliorum bonorum ecclesiasticorum, sine legitimo ecclesiasticarum personarum assensu praesumptas, occasione constitutionis laicae potestatis sacri approbatione Concilii decernimus non tenere.“¹ Haec ibi, de distinctione potestatis civilis et ecclesiasticae, de qua quidem, civili dimissa, agendum hic est.

[Cap. II. De duplici potestate ecclesiae, ordinis et jurisdictionis, ac de utriusque causis.]

50. Igitur quia duplex esse dicitur ecclesiastica potestas, altera sive ordinis sive sacramentalis, altera vero jurisdictionis: videndum est de illis 1°. an sint; deinde 2°. quid sint; 3°. quae sint harum potestatum causae, 4°. an et unde deriventur; 5°. quomodo deriventur, scilicet an per consecrationem vel injunctionem, et an per collationem potestatis vel assignationem solius materiae; 6°. de collatione earum inter se; ubi videndum est, an distinctae sint et ab invicem separabiles, et an praeter illas opus sit alia potestate.

51. Quoad primum igitur fatendum est duplicem in ecclesia esse potestatem, nempe ordinis et jurisdictionis, quod ex ipsa scriptura et patribus et ratione constat.

De potestate enim ordinis habemus in evangelio, quod Christus eam apostolis tradiderit et eorum in eo munere successoribus, quum eis potestatem conficiendi corpus et sanguinem suum, vel eos qui conficere possint, ordinandi tradidit in coena dicens: *Hoc facite in meam commemora-*

¹ Ib. cap. 44. Mansi ib.

tionem [Luc. XXII, 19]. Eandem etiam potestatem qua possent absolvere tradidit eis in die resurrectionis dicens: *Accipite Spiritum sanctum; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt* [Joan. XX, 23]. De potestate etiam ordinis sacerdotalis et episcopalis meminit apostolus ad Timotheum quum ait: *Noli negligere gratiam, quae in te est, quae data est tibi per prophetiam, cum impositione manuum presbyterii* [I. Tim. IV, 14]. Et alibi ad eundem: *Propter quam causam admoneo te, ut resuscites gratiam Dei, quae est in te per impositionem manuum mearum* [II. Tim. I, 6]. Diaconis quoque potestas ordinis est data per apostolos imponentes eis manus [Act. VI, 6]. Similiter autem et Paulo ac Barnabae [Act. XIII, 3], qui etiam ipsi aliis manus imponebant, sicut in actis apostolorum dicitur: *Et quum constituissent illis per singulas ecclesias presbyteros, et orassent cum jejuniis, commendaverunt eos domino, in quem crediderunt* [Act. XIV, 22]. Ad Titum quoque ait apostolus: *Hujus rei gratia reliqui te Cretae, ut constituas per civitates presbyteros* [Tit. I, 5]. Idem quoque apostolus qualitates describit promovendorum in episcopos, presbyteros et diaconos, admonetque Timotheum dicens: *Manus cito nemini imposueris, nec communicaveris peccatis alienis* [I. Tim. V, 22]. Manifestum est igitur, esse in ecclesia ordinis potestatem. Neque minus manifestum est, esse in illa potestatem jurisdictionis dicente domino: *Si autem ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus. Amen dico vobis, quaecumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in coelo; et quaecumque solveritis super terram, erunt soluta et in coelo* [Matth. XVIII, 17. 18]. Et ad Petrum de utraque potestate loquens ait: *Tibi dabo claves regni coelorum* [Matth. XVI, 19]. Et iterum: *Pasce agnos meos... pasce oves meas. Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos* [Joan. XXI, 15—17. Luc. XXII, 32]. Per quod procul dubio potestatem hanc Petro promisit.¹ De potestate

¹ Probabiliter hic aliquid deest; etenim tribus allegatis scripturae locis, quae parallela a patribus et doctoribus ecclesiae habentur, potestas jurisdictionis non promittitur tantum, sed apud Joannem confertur, et apud Lucam ejusdem usus jungitur.

autem jurisdictionis loquitur saepe apostolus, et quum de se dicit: *In promptu habentes ulcisci omnem inobedientiam, quum impleta fuerit vestra obedientia* [II. Cor. X, 6]. Et iterum: *Quid vultis? in virga veniam ad vos, an in caritate et spiritu mansuetudinis?* [I. Cor. IV, 21]. Et: *Tertio hoc ecce venio ad vos. In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum. Praedixi et praedico ut praesens et nunc absens iis, qui ante peccaverunt, et ceteris omnibus, quoniam si venero iterum, non parcam* [II. Cor. XIII, 1 s.]. Et rursus: *Ideo haec absens scribo, ut non praesens durius agam secundum potestatem, quam dominus dedit mihi in aedificationem et non in destructionem* [Ib. v. 10]. Idem Paulus saepe potestate jurisdictionis est usus, quum diversos excommunicavit, et inter eos Corinthium incestuosum, quem etiam eadem potestate absolvit. Unde ait: *Ideo enim et scripsi, ut cognoscam experimentum vestrum, an in omnibus obedientes sitis. Cui autem aliquid donastis, et ego; nam et ego quod donavi, si quid donavi, propter vos in persona Christi* [II. Cor. II, 9 s.]. Idem etiam commendat Corinthios, quod obedierint Tito et cum timore et tremore exceperint illum. Etiam ad eundem Titum ait: *Haec loquere et exhortare, et argue cum omni imperio. Nemo te contemnat* [Tit. II, 15]. Et de episcopo ait: *Oportet eum domui suae bene esse praepositum, filios habentem subditos cum omni castitate. Si quis autem domui suae praeesse nescit, quomodo ecclesiae Dei diligentiam habebit?* [I. Tim. III, 40]. Monet etiam Timotheum, ne accusationem adversus presbyterum accipiat absque duobus vel tribus testibus. Quae omnia et pleraque alia, in quibus obedientia ad praecepta praepositorum ecclesiae vel praecipitur vel commendatur, ostendunt, non minus in ecclesia esse potestatem jurisdictionis quam ordinis.

52. Utramque etiam in ecclesia esse ostendunt patres.

Inter quos Callistus papa ad episcopos Galliae ait: „Nullus primas, nullus metropolitanus, nullusque reliquorum episcoporum alterius adeat civitatem aut ad professionem accedat (quae ad eum non pertinet, et alterius episcopi est parochia) super cuiusquam dispositione nisi vocatus ab eo, cuius juris esse dignoscitur, aut quidquam ibi disponat

vel ordinet aut judicet, si sui gradus honore potiri voluerit. Sin aliter praesumpserit, damnabitur, et non solum ille, sed et cooperatores eique consentientes; quia sicut ordinatio, ita ejus et judicatio et aliarum rerum dispositio prohibetur. Nam qui ordinare non poterit, qualiter judicabit? Nullatenus procul dubio judicabit, aut judicare poterit.“¹ Haec ille, ordinem a jurisdictione distinguens.

Quae etiam distinctio colligitur ex Leone: „Si quis episcopus civitatis suae mediocritate despecta administrationem loci celebrioris ambierit, et ad majorem se plebem quacunque occasione transtulerit, non solum a cathedra quidem pellatur aliena, sed carebit et propria, ut nec illis praesideat quos per avaritiam concupivit, nec illis quos per superbiam sprevit.“² Haec Leo innuens distinctionem ordinis et jurisdictionis; quia quum ordo maneat, jurisdictione majori et minori privatur. Item in concilio Chalcedonensi habetur: „Si quis episcopus accepta pecunia ordinationem fecerit, et sub pretium deduxerit impretiabilem gratiam, atque ordinaverit per pecuniam episcopum sive chorepiscopum sive presbyterum sive diaconum aut quemcumque alium, qui connumeratur inter clericos, aut accepta pecunia ordinaverit (*προβάλλοιτο*, promoverit) oeconomum, id est (*ἰ*) sive) defensorem, sive paramonarium, quicumque hoc meditatus fuerit, si conjunctus fuerit, ipse quidem subeat gradus sui periculum, et qui sic ordinatus fuerit, nullum habeat ex hujusmodi mercimonio et creatione probrosa profectum; sed sit alienus et dignitatis et sollicitudinis ejus, quam per pecuniam intravit.“³ Haec synodus

¹ Pseudo-Isidorus (Jaffé ed. II. n. 86) in ep. II. Calixti P. ad omnes Galliarum urbium episcopos; Migne, P. L. 130, 133. L. IX. q. 2. c. 3. decr. Grat.

² Epistola 14. ad Anastasium Thessalonicensem cap. 8. Migne, P. L. 54, 674.

³ Actio. XV. cap. 2. Mansi 7, 357, ubi aptior ad textum graecum habetur versio: Si quis episcopus propter pecunias ordinationem fecerit et non venalem gratiam in venditionem deduxerit, et propter pecunias ordinaverit episcopum vel chorepiscopum vel presbyterum vel diaconum vel aliquem eorum qui in clero annumerantur, vel propter pecunias promoverit oeconomum vel defensorem vel paramonarium vel omnino aliquem ex canone turpis quaestus gratia; qui hoc tentasse convictus fuerit, de proprio gradu in periculum veniat, et qui est ordinatus, ex

distinguens inter episcopum, chorepiscopum, presbyteros, diaconos et clericos ex una parte, ad ordinem pertinentes; et inter oeconomum, et paramonarium pertinentes ad jurisdictionem. Sed praeterea infiniti paene canones, ex quibus idem colligitur, qui inferius adducentur, quum quae sequuntur discutientur. Praeter quos etiam sunt omnes scholastici, qui super 4. dist. 17. vel 18. vel 19. vel 24. vel 25. hanc distinctionem sequuntur, sicut et div. Th. 2. 2. q. 39. a. 3. et Alex. de Hales 4. p. 9. 80. quorum verba brevitate causa omittuntur.

53. Ratione quoque eadem distinctio probatur. Quia si in vetere lege sacerdotes ultra jurisdictionem poterant consecrare, offerre et benedicere: multo magis in novo testamento eadem erunt potestates, et tanto ampliores et perfectiores, quanto novum testamentum excellentius est veteri. Deinde natura dicat, quod sicut homo inclinationem habet ad Deum colendum et composite cum proximo agendum, ita etiam sint aliqui qui praesint cultui et Deum pro populo placent, circa quae versatur potestas ordinis; et rursus, qui populum doceant et contineant in disciplina juxta cultus exigentiam, quod spectat ad jurisdictionem. Erunt igitur hae duae potestates in ecclesia Dei, quum gratia non tollat, sed perficiat naturam. Tertio, quia per actus cognoscuntur potentiae. Quum igitur in ecclesia videamus aliquos actus exigentes jurisdictionem, ut absolvere et indulgentias dare et excommunicare et praecipere et prohibere et jus ecclesiasticum dicere; alios vero quae potestatem sacramentalem requirunt, ut conficere et administrare sacramenta et quaedam ad ea pertinentia consecrare; erunt ergo illae duae potestates, a quibus hujusmodi actus proficiscuntur. Et haec de primo.

54. Quoad alterum, quid scilicet sit utraque potestas, dicendum est, quod potestas ordinis vel sacramentalis est potestas, qua quis potest exsequi quosdam actus eminentes

ordinatione vel promotione, quae instar mercatorum venundatur, nihil juvetur, sed sit a dignitate vel curatione alienus, quam pecuniis adeptus est.

in ecclesia, qui vel simpliciter vel saltem ordinarie non possunt fieri a non consecrato, qualia sunt consecrare sive ordinare ecclesiae ministros, conficere eucharistiam et eam et alia sacramenta ministrare, unguentum et altaria et ecclesias et vasa sacra virginesque sacrare. Diximus, esse potestatem seu facultatem non disquirendo quae scholastici solent disputare de caractere, an sit relatio vel qualitas absoluta; et si absoluta est, an sit in intellectu vel voluntate vel viribus executivis; et rursus, an sit una qua conficimus, alia qua absolvimus in foro conscientiae, alia qua fiunt quae episcopalis ordinis propria sunt, an vero una quapiam re haec omnia praestentur. Quae omnia scholasticis disquirenda relinquuntur. Hic enim sat est intelligere per potestatem ordinis id, quo quis valet jam dictos actus exercere. Dicitur etiam: actus eminentes in ecclesia, quia vere eminent actus, qui per hanc potestatem exercentur, ut inferius videbimus. Dicitur demum, praedictos actus vel non posse fieri, vel non posse ordinarie fieri a non consecratis; quia sublimiores non possunt omnino fieri a non habente per consecrationem potestatem ad eos actus ordinatam. Neque enim non-episcopus potest ordinare sacerdotes, neque non-presbyter conficere eucharistiam vel absolvere in foro conscientiae; alii vero actus minores, ut baptizare, possunt fieri a non-consecrato, qualis est laicus; sed id non fit ordinarie, quum proprius minister baptismi sit sacerdos, sed fit ex commissione. Similiter etiam ex commissione presbyter potest sacramentum confirmationis conferre et vasa et altaria et ecclesias consecrare secundum quorundam sententiam, quamvis ordinarius horum minister sit episcopus, ut ex patrum decretis constat.

Potestas autem jurisdictionis ecclesiasticae est praelatio sive superioritas quaedam, per quam clericus dirigit sibi subjectum fidelem in vitam aeternam secundum legem divinam vel canonicam per actus quosdam, qui etiam a non-consecrato exerceri possunt. Dicitur praelatio sive superioritas, quia revera non est aliud habere super aliquem jurisdictionem, quam illi praeferrere et quoddam genus

dominii super eum habere, ita ut possit illi dicere jus juxta illud apostoli: *Tu quis es, qui judicas alienum servum?* [Rom. XIV, 4].

Dicitur, hanc potestatem esse in clerico, quia qui non est christianus vel qui non est clericus, quales sunt christiani laici et mulieres etiam religiosae et religiosi non clerici, non sunt capaces hujusmodi jurisdictionis. Juxta jus commune subditus etiam christianus esse debet, ut in illum sit ecclesiastica jurisdictio: *Quid enim mihi de iis qui foris sunt judicare?* [I. Cor. V, 12]. Idcirco neque infidelis habet super christianos ecclesiasticam jurisdictionem, sed civilem si dominium est justum, vel nullam si est injustum. Rursus etiam christianus quamvis clericus immo pontifex, non habet ecclesiasticam jurisdictionem super infideles, sed civilem vel dominium despoticum. Unde ad jurisdictionem ecclesiasticam opus est, ut qui praest sit christianus clericus, qui subest sit saltem christianus. Tertio autem opus est, ut qui praest, dirigat subditos in vitam aeternam, ac proinde secundum legem divinam vel canonicam ex ea deductam. In quibus differt jurisdictio ecclesiastica a civili; quia civilis in quovis homine vel etiam muliere esse potest et erga quemvis, et in finem temporalem per legem naturalem vel civilem ex ea deductam subditos dirigit. Dictum est autem: per actus qui a non-consecrato exerceri possunt; quia per hos potestas jurisdictionis differt ab ea ordinis, quod haec actus habeat qui a consecrato debent exerceri, illa vero ordinatur ad actus qui fieri possunt per non-consecratos, quales sunt praecipere, vetare, praemia et poenas ecclesiasticas inferre, absolvere ab excommunicatione, indulgentias concedere, excommunicare, de doctrina statuere, aliis tribuere jurisdictionem, docere, necessaria victui exigere etc. Et haec de secundo.

55. Quoad tertium, in quo considerandum quae sint causae harum potestatum, dicendum videtur, quod si de forma est sermo, ipsaemet potestates jam definitae sunt formae. Si autem de finali causa quaeritur, finis est vita aeterna subditorum. In aedificationem enim ad animarum

aeternam salutem institutae sunt hujusmodi potestates dicente apostolo: *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei; sed quia repellitis illud, et indignos vos judicatis aeternae vitae, ecce convertimur ad gentes. Sic enim praecepit nobis Dominus: posui te in lucem gentium, ut sis in salutem usque ad extremum terrae* [Act. XIII, 46 s.]. Materia vero videtur esse ipsa animae sanctitas et justitia et perfectio. Ut enim potestas civilis instituta est ad vitam et bona et honorem civilem et justitiam civilem tuendam, ita potestas spiritualis instituta est, ut animae a morbis peccatorum liberentur et justitia et perfectione christiana ditentur. Ad quod quidem potestas sacramentalis immediate concurrat, dum exhibet sacramenta per quae animae sanantur et spiritualiter ditantur et perficiuntur; potestas vero jurisdictionis mediate, quatenus per eam ad ecclesiam introducantur fideles vel indigni excluduntur, ita ut potestas sacramentalis comparari possit ad sancta sanctorum, quae quidem modo quodam viciniora erant ipsi Deo sedenti inter duo Cherubim. Potestas autem jurisdictionis similis est anteriori parti templi sive tabernaculi, quae non ita Deo appropinquabat, via tamen erat per quam ad sancta sanctorum accederetur, sicuti qui intra consortium fidelium suscipitur, per potestatem jurisdictionis disponitur, ut apte possit suscipere sacramenta, ad quae exhibenda instituta est potestas sacramentalis.

56. Quoad causam vero efficientem, de qua principaliter hic dubitatur, et quam pertractando expediemus quod quarto loco proposuimus, dicendum est, quod principalis causa efficiens potestatis ordinis et immediata non solum in Petro et aliis apostolis initio ecclesiae christianae ordinatis, sed etiam in quovis qui ad ordines promovetur, est Christus dominus noster. Ipse enim ut vidimus promovit apostolos in sacerdotes tradens eis potestatem consecrandi et remittendi peccata. Ipse fecit Petrum totius ecclesiae suae episcopum et pastorem et principem etiam ipsorum apostolorum. A Paulo quoque potestas ordinis, quae cum impositione manuum dabatur, gratia vocatur quam solus dominus conferre potest. Ideo Hormisdas pontifex ad

Bonifacium ait: „Hoc quoque ad praemissa adjungimus, ne benedictionem, quae divina esse creditur, per impositionem manus quis pretio comparet, quoniam ante oculos esse convenit quod Simon Spiritum sanctum volens redemptione mercari, apostoli fuerit detestatione percussus.“¹ Haec ille, docens fide tenendum esse, quod benedictio, quae conceditur ordinato, sit a Deo. Omnes etiam patres, qui episcopos vel sacerdotes vel diaconos a Deo institutos asserunt, quorum dicta inferius adducemus, ob id ita asserunt, quia censent a Deo solo posse conferri ordinis potestatem. Ratio quoque ipsa manifesto ostendit, potestatem ordinis a Deo esse immediate, quia quum effectus ipsius omnem naturam superent, quales sunt remittere peccata cum Deo, conficere eucharistiam, conferre potestatem eam conficiendi, perpetuo et immobiliter Deo sacrare personas et vasa et altaria et templa, potestas hujusmodi faciendi supernaturalis est et non nisi a Deo conferri potest. De quo, quia in dubium non vocatur, non faciemus longiorem sermonem.

De potestate vero jurisdictionis, circa quam tota controversia est, dicendum est, quod etiam illa si in sua origine consideretur, procul dubio etiam a Deo est immediate. Quod scriptura et patres et ipsa ratio docet. Hic enim per originem jurisdictionis jurisdictionem Petro et successoribus ejus collatam intelligimus. Hanc autem fuisse immediate a Christo institutam, ex evangelio constat, in quo dominus promisit Petro se illi daturum claves regni coelorum. Praedixit etiam illum recepturum potestatem confirmandi fratres, tradiditque illi oves suas et agnos suos pascendos, quae omnia jurisdictionem indicant. Qua usum fuisse Petrum ex actibus apostolorum et historiis ecclesiasticis abunde constat. Semper enim majores causae ex toto orbe christiano ad Petri cathedram allatae sunt et ab ea decisae, non ex apostolorum vel conciliorum institutione vel regum, sed domini institutione. Licet enim vicarius generalis alicujus principis possit alios ejusdem

¹ Epist. 25 ad universos episcopos Hispan. n. 2. (Jaffé n. 497); Migne, P. L. 63, 424.

principis particulares vicarios creare ex ejus commissione, universalis tamen vicarius a nullo creari potest, nisi ab ipsomet vel ab habente eandem cum illo vel majorem potestatem. Quum ergo nulla alia sit major potestas neque aequalis illi Christi domini nostri, sequitur neminem praeter Deum posse concedere potestatem jurisdictionis quam Petrus et ejus successores habent, quam totam etiam ipsimet pontifices non possunt aliis delegare, sed eis vocatis in partem sollicitudinis, semper sibi retinent plenitudinem potestatis. Est igitur res fide catholica tenenda, quod jurisdictio ecclesiastica Petri et aliorum summorum pontificum a Christo domino sit immediate instituta, et non ab hominibus. Dixi autem de ecclesiastica jurisdictione. Nam ea temporalis jurisdictio quam summi pontifices habent vel alii episcopi et abbates, consensu populorum vel principum christianorum vel ab alio humano jure orta est, sicut illa quam habent alii principes.

Ob id etiam jurisdictio episcoporum et aliorum inferiorum de jure divino est in sua origine; quia Christus dominus per seipsum praecepit Petro, ut jurisdictiones, ut sibi in domino videretur, distribueret, non tamen ei praescripsit hanc vel illam portionem facere; sicut praecepit etiam ut instituerentur jejunia, sed non quae et qualia. Praecepit autem distributiones jurisdictionis, quum dixit: *Pasce oves meas*; quas omnes quum per se pascere non potuisset, debuit ex praecepto, ut domino obediret, vocare alios compastores in partem sollicitudinis.

[Cap. III. De origine jurisdictionis apostolorum.]

57. Ultra jurisdictionem ecclesiasticam Petri et successorum ejus, quam immediate a Deo esse diximus, est inter catholicos controversia de jurisdictione quam habuerunt apostoli, quibusdam probabiliter dicentibus, eos illam habuisse immediate a Christo, licet sub Petro illis data fuerit; aliis vero e contrario asserentibus, eos a Christo per Petrum omnem jurisdictionem suscepisse. Quam sententiam, quia ego probabilem puto, sicut et adversam,

Bonifacium ait: „Hoc quoque ad praemissa adjungimus, ne benedictionem, quae divina esse creditur, per impositionem manus quis pretio comparet, quoniam ante oculos esse convenit quod Simon Spiritum sanctum volens redemptione mercari, apostoli fuerit detestatione percussus.“¹ Haec ille, docens fide tenendum esse, quod benedictio, quae conceditur ordinato, sit a Deo. Omnes etiam patres, qui episcopos vel sacerdotes vel diaconos a Deo institutos asserunt, quorum dicta inferius adducemus, ob id ita asserunt, quia censent a Deo solo posse conferri ordinis potestatem. Ratio quoque ipsa manifesto ostendit, potestatem ordinis a Deo esse immediate, quia quum effectus ipsius omnem naturam superent, quales sunt remittere peccata cum Deo, conficere eucharistiam, conferre potestatem eam conficiendi, perpetuo et immobiliter Deo sacrare personas et vasa et altaria et templa, potestas hujusmodi faciendi supernaturalis est et non nisi a Deo conferri potest. De quo, quia in dubium non vocatur, non faciemus longiorem sermonem.

De potestate vero jurisdictionis, circa quam tota controversia est, dicendum est, quod etiam illa si in sua origine consideretur, procul dubio etiam a Deo est immediate. Quod scriptura et patres et ipsa ratio docet. Hic enim per originem jurisdictionis jurisdictionem Petro et successoribus ejus collatam intelligimus. Hanc autem fuisse immediate a Christo institutam, ex evangelio constat, in quo dominus promisit Petro se illi daturum claves regni coelorum. Praedixit etiam illum recepturum potestatem confirmandi fratres, tradiditque illi oves suas et agnos suos pascendos, quae omnia jurisdictionem indicant. Qua usum fuisse Petrum ex actibus apostolorum et historiis ecclesiasticis abunde constat. Semper enim majores causae ex toto orbe christiano ad Petri cathedram allatae sunt et ab ea decisae, non ex apostolorum vel conciliorum institutione vel regum, sed domini institutione. Licet enim vicarius generalis alicujus principis possit alios ejusdem

¹ Epist. 25 ad universos episcopos Hispan. n. 2. (Jaffé n. 497); Migne, P. L. 63, 424.

principis particulares vicarios creare ex ejus commissione, universalis tamen vicarius a nullo creari potest, nisi ab ipsomet vel ab habente eandem cum illo vel majorem potestatem. Quum ergo nulla alia sit major potestas neque aequalis illi Christi domini nostri, sequitur neminem praeter Deum posse concedere potestatem jurisdictionis quam Petrus et ejus successores habent, quam totam etiam ipsimet pontifices non possunt aliis delegare, sed eis vocatis in partem sollicitudinis, semper sibi retinent plenitudinem potestatis. Est igitur res fide catholica tenenda, quod jurisdictio ecclesiastica Petri et aliorum summorum pontificum a Christo domino sit immediate instituta, et non ab hominibus. Dixi autem de ecclesiastica jurisdictione. Nam ea temporalis jurisdictio quam summi pontifices habent vel alii episcopi et abbates, consensu populorum vel principum christianorum vel ab alio humano jure orta est, sicut illa quam habent alii principes.

Ob id etiam jurisdictio episcoporum et aliorum inferiorum de jure divino est in sua origine; quia Christus dominus per seipsum praecepit Petro, ut jurisdictiones, ut sibi in domino videretur, distribueret, non tamen ei praescripsit hanc vel illam portionem facere; sicut praecepit etiam ut instituerentur jejunia, sed non quae et qualia. Praecepit autem distributiones jurisdictionis, quum dixit: *Pasce oves meas*; quas omnes quum per se pascere non potuisset, debuit ex praecepto, ut domino obediret, vocare alios compastores in partem sollicitudinis.

[Cap. III. De origine jurisdictionis apostolorum.]

57. Ultra jurisdictionem ecclesiasticam Petri et successorum ejus, quam immediate a Deo esse diximus, est inter catholicos controversia de jurisdictione quam habuerunt apostoli, quibusdam probabiliter dicentibus, eos illam habuisse immediate a Christo, licet sub Petro illis data fuerit; aliis vero e contrario asserentibus, eos a Christo per Petrum omnem jurisdictionem suscepisse. Quam sententiam, quia ego probabilem puto, sicut et adversam,

nitar illam confirmare, et respondere objectionibus in contrarium a Rmis. Patribus allatis.

58. Quod igitur jurisdictio a Petro in apostolos derivata sit, ex scriptura et patribus et ratione ipsa videtur posse deduci. Nam quum dominus, postquam pares apostolos in multis aliis fecit, soli Petro dixit: *Pasce agnos meos et pasce oves meas* [Joan. XX, 15—17], illi soli commisit oves suas. Ergo quicumque oves aliquas habiturus erat, a Petro debuit eas suscipere, sicut et a Christo; quia non plures oves Christus habebat ut dominus, quam Petrus ut ejus vicarius. Nec dici potest, apostolis ante Petrum omnes oves commissas esse, et ideo non oportuisse illas a Petro suscipere. Nam vel sine Petro eas susceperunt, et hoc est praeposterum, quum Petrus fuerit illis in omnibus praelatus, ut ex historia evangelii constat; neque cum Petro; quia vivente domino in carne mortali ipse oves suas gubernabat et jurisdictionem nulli legitur dedisse; nullam ergo habuerunt ante Petrum jurisdictionem, ergo ab illo eam habuerunt. Simul cum omnibus idem deduci potest ex illo loco: *Tibi dabo claves regni coelorum* [Matth. XVI, 19], in quo procul dubio omnis ecclesiastica jurisdictio Petro est promissa, et postea collatis ovibus exhibita. Ideo sicut oves ab aliis erant per Petrum suscipiendae, ita et jurisdictio.

59. Ex patribus quoque colligitur, a Petro apostolos omnem jurisdictionem accepisse nec solum illam, sed ordinem quoque ipsum episcopalem vel per eum tamquam consecratorem vel de ejus consensu suscepisse.

Anacletus enim ep. 2. ad episcopos Italiae ait: „In novo testamento post Christum dominum a Petro sacerdotalis coepit ordo, quia ipsi primo pontificatus in ecclesia Christi datus est dicente domino ad eum: *Tu es, inquit, Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam, et portae inferi non praevalent adversus eam; et tibi dabo claves regni coelorum.* Hic ergo ligandi solvendique potestatem primus accepit a domino, primusque ad fidem populum virtute suae praedicationis adduxit. Ceteri vero apostoli cum eodem pari consortio honorem et potestatem acceperunt, ipsumque principem eorum esse voluerunt.“¹

¹ Pseudo-Isidorus (Jaffé ed. II. 3) epist. cit. cap. 2. Migne, P. Gr. 2, 806. Verba desumpta sunt ex Isid. Hispal. De officiis l. II. c. 5. n. 5; Migne, P. L. 83, 781 s.

Haec ille. In cujus verbis id est imprimis notandum, quod quum dicat, a Petro coepisse sacerdotalem ordinem, de sacerdotio majori et consummato, hoc est de episcopatu, loquitur. Nam sacerdotium simplex eodem die coenae a Christo domino omnes apostoli immediate susceperunt; quamquam et tunc verisimile est, Petrum ante alios communionem accepisse; non tamen ob id primo creatus est sacerdos, quia omnibus simul dixit: *Hoc facite in meam commemorationem*, quo verbo sacerdotes sunt creati. Deinde et illud adnotandum, quod Anacletus ex illo verbo: *Tibi dabo claves* infert, Petro primum collatum sacerdotium, non quod tunc constitutus fuerit sacerdos, quia tantum promissio sacerdotii fuit; sed quod supponat verissimam fuisse Christi promissionem, et ideo ita exhibuisse sicut promisit, atque ita tunc dedisse illi claves ordinis et jurisdictionis, quando oves illi commisit, super quas illum episcopum et speculatorem constituit. Ideo Petrus clavibus dicitur fuisse usus adducens populum ad fidem verbo praedicationis. Quod autem Anacletus ait, ceteros apostolos cum Petro pari consortio honorem et potestatem accepisse, de honore et potestate est intelligendum, quam omnes apostoli a Christo acceperunt, antequam Petrus creatus esset pontifex, ut etiam ex Cypriano colligitur.

Quum vero Petrus Christi verbo pontifex est creatus, procul dubio ab eodem est ipsis apostolis praepositus. Nam et ipsi maxime oves Christi erant et a Petro, ut praedixit dominus, confirmandi; in quam tamen praelationem ipsi consenserunt, non tanquam suo assensu illum pontificem creantes, quem sine eorum consensu dominus praefecerat, sed tanquam parentes voluntati domini nec amplius de primatu contententes.

Anacletum secuti sunt alii pontifices, et Felix II. ad Athanasium et alios episcopos in Alexandrina synodo congregatos ita habet: „Incipiamus ergo adjuvante Deo et s. Petro apostolo, per quem apostolatus et episcopatus in Christo coepit exordium!“¹

Praeterea Innocentius I. ad concilium Carthaginense post alia ait: „Ad nostrum referendum approbastis esse iudicium, scientes quid apostolicae sedi (quum omnes hoc loco positi ipsum sequi desideremus apostolum) debeatur, a qua ipse episcopatus et tota auctoritas nominis hujus emerit.“² Idem ad concilium Milevitanum: „Quoties fidei

¹ Pseudo-Isidorus (Jaffé ed. II. n. 230) in epist. Felicis antipapae ad Athanas. Migne, P. L. 13, 19. Desumpsit Pseudo-Isid. haec verba ex Innoc. I. epist. ad Victricium Rothom. (Cfr. pag. seq.).

² Epist. 29 ad conc. Carthag. n. 1. (Jaffé n. 116) Migne, P. L. 20, 583.

ratio ventilatur, arbitror omnes fratres et episcopos nostros nonnisi ad Petrum, id est sui nominis et honoris auctorem, referre debere, velut nunc retulit vestra dilectio.¹ Idem ad Victricium: „Incipiamus ergo adjuvante Deo et s. Dei apostolo Petro, per quem et apostolatus et episcopatus coepit exordium.“² Et ante Innocentium Siricius sic habet: „Quum in unum plurimi fratres convenissemus ad s. apostoli Petri reliquias, per quem et apostolatus et episcopatus in Christo coepit exordium.“³

Hi ergo pontifices uno ore episcopatum a Petro ajunt sumpsisse exordium, in quo quum ordo includatur et iurisdictionis, utrumque ab illo emanare asserunt.

Quod vero isti in genere dicunt, in specie confirmant Anacletus ad Italiae episcopos, et Anicetus, epistola ad Galliae episcopos, de Jacobo fratre Domini, quem Petrus episcopum Hierosolymitanum ordinavit. Anacleti sunt haec verba: „Porro et Hierosolymitanus primus archiepiscopus, b. Jacobus, qui justus dicebatur, et secundum carnem domini nuncupatus est frater, a Petro, Jacobo et Joanne apostolis est ordinatus.“⁴ Anicetus vero ait: „Scimus enim, b. Jacobum, qui dicebatur justus, qui etiam secundum carnem frater domini nuncupatus est, a Petro, Jacobo et Joanne, apostolis, Hierosolymorum episcopum esse ordinatum.“⁵ Haec ille. Quum autem Jacobus a tribus ordinatus sit, procul dubio tres illi episcopi fuere, alioqui ex hoc non probaretur ordinationem episcopi per tres episcopos faciendam; et quum Christus dominus non feratur ordinasse Jacobum et Joannem, concluditur, ipsum dominum Petrum quidem ordinasse, Petrum vero primo loco alterum illorum duorum apostolorum, et cum illo tertium, et demum cum illis duobus beatum Jacobum, fratrem Domini.

60. Cyprianus item de simplicitate praelatorum ait: „Loquitur dominus ad Petrum: *Ego tibi dico, inquit, quia tu es Petrus, et super istam petram aedificabo ecclesiam meam, et portae inferorum non vincunt eam; et tibi dabo claves regni coelorum, et quae ligaveris super terram, erunt ligatae et in coelis, et quaecunque solveris super terram, erunt*

¹ Epist. 30 ad conc. Milevit. n. 2. (Jaffé n. 117) Migne, ib. 590.

² Epist. 2 ad Victricium n. 2. (Jaffé n. 85) Migne ib. 470.

³ Epist. 5 ad episcopos Africae n. 1. (Jaffé n. 68) Migne, P. L. 13, 1155.

⁴ Pseudo-Isidorus in cit. ep. 2. Anacleti Migne l. c. 2, 802.

⁵ Pseudo-Isidorus (Jaffé ed. II. n. 57) in epist. Aniceti ad universos Galliae episcopos cap. I. Migne, P. Gr. 5, 1129.

soluta et in coelis. Et iterum post resurrectionem suam eidem dicit: *Pasce oves meas.* . . . Et quamvis apostolis omnibus post resurrectionem suam parem potestatem tribuat et dicat: *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos; accipite Spiritum sanctum, si cui remiseritis peccata, remittuntur illi; si cui tenueritis, tenebuntur;* tamen ut unitatem manifestaret, unam cathedram constituit et unitatis ejusdem originem ab uno incipientem sua auctoritate disposuit. Hoc erant utique et ceteri apostoli, quod fuit Petrus, pari consortio praediti et honoris ac potestatis; sed exordium ab unitate proficiscitur. Primatus Petro datur, ut una Christi ecclesia et cathedra una monstretur.¹ Haec Cyprianus manifeste docens, apostolos quidem omnes ante Petri pontificatum pares fuisse potestate; per promotionem autem Petri factum fuisse, ut unitas apostolorum atque adeo totius ecclesiae conservaretur per hoc, quod ab uno Petro originem sumeret omnium aliorum potestas. Nam si ab illo non oriretur, licet unus Petrus fuisset primus, qui acciperet potestatem, et deinde alii parem potestatem acciperent, non esset propria unitas, sed mala potius multitudo principum non ad invicem subordinatorum. Quum ergo inveniatur in Petro origo potestatis apostolorum, et tunc apostoli jam haberent ordinem episcopalem et sacerdotalem, quem a Christo et non a Petro receperunt, reliquum est, ut origo ista ad potestatem jurisdictionis sit referenda, per quam unitas ecclesiae teste Cypriano conservatur.

Consentit Alexander II. pontifex Romanus doctrinae Cypriani dicens: „Unde quum omnibus discipulis parem ligandi atque solvendi potestatem dominus daret, Petro pro omnibus et prae omnibus claves regni coelorum se datum promisit dicens: *Tibi dabo claves regni coelorum.* Quicumque ergo ab unitate ecclesiae, quae per Petrum intelligitur, fuerit alienus exsecrare non potest, consecrare non valet, excommunicationis vel reconciliationis potestatem non habet.“² Haec ille. Qui quum duo doceat, nempe apostolis

¹ De unitate ecclesiae n. 4. Migne, P. L. 4, 498 s.

² Citata verba non sunt Alex. II. sed dicta a Gratiano ad can. Audivimus 4. C. XXIV. q. 1. cf. infra pag. 109.

omnibus parem datam fuisse potestatem, antequam dominus Petro claves contulisset, et eas illi collatas pro omnibus et prae omnibus, manifeste sequitur, a Petro derivatam in omnes potestatem jurisdictionis, minorem ea Petri. Nam si non derivata est, non accepit prae omnibus; si autem aequalis vel major est et non minor, non accepit pro omnibus.

61. Ad haec accedit pontifex Leo epistola ad Viennenses, dum de praedicandi munere verba faciens sic scribit: „Hujus muneris sacramentum ita dominus ad omnium apostolorum officium pertinere voluit, ut in beatissimo Petro apostolorum omnium summo principaliter collocaret, atque ab ipso quasi a quodam capite dona sua vellet in corpus omne manare, et exsortem intelligeret se divini ministerii esse, qui ausus fuisset a Petri soliditate recedere.“¹ Idem etiam Leo sermone tertio assumptionis suae sic ait: „Multo dignius est, ad beatissimi Petri apostoli gloriam contemplandam aciem mentis attollere, et hunc diem in illius potissimum veneratione celebrare, qui ab ipso omnium charismatum fonte tam copiosis est irrigationibus inundatus, ut quum multa solus acceperit, nihil in quemquam sine illius participatione transierit.“² Et infra: „Et tamen de toto mundo unus Petrus eligitur, qui et universarum gentium vocationi et omnibus apostolis cunctisque ecclesiae patribus praeponatur, ut quamvis in populo Dei multi sacerdotes sint multique pastores, omnes tamen proprie regat Petrus, quos principaliter regit et Christus. Magnum et mirabile, dilectissimi, huic viro consortium potentiae suae tribuit divina dignatio, et si quid cum eo commune ceteris voluit esse principibus, nunquam nisi per ipsum dedit, quidquid aliis non negavit.“ Haec ille. — Et paulo inferius tractans illud verbum domini [Luc. XXII, 32]: *Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos*, ait: „Commune erat omnibus apostolis periculum de tentatione formidinis, et divinae protectionis auxilio pariter indigebant, quoniam diabolus omnes exagitare, omnes cupiebat elidere;

¹ Ep. 10. ad episc. prov. Vienn. c. 1. (Jaffé n. 185) Migne, P. L. 54, 629.

² Serm. IV. (al. III.) in anniversario assumptionis suae cap. 2. Migne l. c. col. 149.

et tamen specialis a domino Petri cura suscipitur et pro fide Petri proprie supplicatur, tanquam aliorum status certior sit futurus, si mens principis victa non fuerit. In Petro ergo omnium fortitudo munitur, et divinae gratiae ita ordinatur auxilium, ut firmitas quae per Christum Petro tribuitur, per Petrum apostolis conferatur.“¹ Haec Leo, manifeste docens, per Petrum firmitatem et omne donum in alios apostolos fuisse derivatum. Idcirco sane intelligenda sunt, ne sibi ipsi contradicat, quae in eodem sermone tractans illud: *Tibi dabo claves* subjungit: „Transivit quidem etiam in alios apostolos vis potestatis istius et ad omnes ecclesiae principes decreti hujus constitutio commeavit. Sed non frustra uni commendatur, quod omnibus intimatur. Petro enim ideo hoc singulariter creditur, quia cunctis ecclesiae rectoribus Petri forma proponitur.“ Sic ille, cujus verba non ita accipienda sunt, tanquam eadem vel aequalis potestas sit a Christo immediate concessa apostolis et omnibus ecclesiae pastoribus. Sic enim nec Petrus fuisset princeps apostolorum et aliorum ecclesiae pastorum; neque per Petrum derivata esset firmitas vel potestas, contra quod expresse docet Leo; neque etiam Christus bene disposuisset ecclesiam suam eam subjiciens tantae multitudini principum ad invicem sibi non subordinatorum. Transitus ergo et commeatio potestatis per illam sententiam: *Tibi dabo claves regni coelorum*, intelligenda per Petrum et ejus successores fieri, et non aequaliter in omnes, sed juxta ipsorum distributionem, quam in eos faciunt, quos in partem sollicitudinis vocant, et non in plenitudinem potestatis, quibus omnibus Petrus ut forma proponitur, ut ipsorum pastor, sicut eorum singuli forma debent esse gregis sui.

62. Praeter hos patres sunt etiam scholastici doctores, inter quos divus Thomas ait: „Soli Petro promisit: *Tibi dabo claves regni coelorum*, ut ostenderetur potestas clavium per eum ad alios derivanda ad conservandam ecclesiae unitatem.“² Idem porro: „Ad primum ergo dicendum,

¹ L. c. cap. 3.

² Contra gent. l. IV. c. 76.

quod ad absolutionem a peccato requiritur duplex potestas, scil. ordinis et jurisdictionis. Prima quidem potestas est aequaliter in omnibus sacerdotibus, non autem secunda. Et ideo ubi dominus Joan. 20. dedit omnibus apostolis communiter potestatem remittendi peccata, intelligitur de potestate quae consequitur ordinem. Unde et sacerdotibus, quando ordinantur, illa verba dicuntur. Sed Petro dedit singulariter potestatem remittendi peccata Matth. XVI., ut intelligatur, quod ipse prae aliis habet potestatem jurisdictionis. Potestas autem ordinis, quantum est de se, se extendit ad omnes absolvendos; et ideo indeterminate dominus dixit: *Quorum remiseritis peccata*, intelligens tamen, quod usus illius potestatis esse deberet praesupposita potestate Petro collata, secundum ipsius ordinationem.¹ Haec Thomas, docens, apostolos quoad usum potestatis etiam ordinis a Petri potestate pendere debuisse, cui prae omnibus ait collatam fuisse potestatem jurisdictionis. — Idem ibidem: „Ergo dicendum, quod quamvis omnibus apostolis data sit communiter potestas ligandi et solvendi, tamen ut in hac potestate ordo aliquis significaretur, primo soli Petro data est, ut ostendatur, quod ab eo in alios debeat ista potestas descendere, propter quod etiam ei dixit singulariter: *Confirma fratres tuos*, et: *Pasce oves meas*, i. e. loco mei, ubi Chrysostomus dicit: Praepositus et caput esto fratrum, ut ipsi te in loco meo assumentes ubique terrarum te in throno tuo sedentem praedicent et confirment.“²

Richardus de Mediavilla in 4. dist. 24. adhuc clarius Thoma ait: „Petrus summus fuit inter apostolos; quamvis enim potestatem clavium omnes immediate acceperint a Christo, attamen potestatem jurisdictionis acceperunt mediante Petro, et quum jurisdictio ministrat materiam, quae est subdita ejus qui habet jurisdictionem,

¹ In l. IV. Sentent. dist. XIX. q. 1. a. 3. solut. I. ad 1.

² In l. IV. Sentent. dist. XXIV. q. 3. a. 2. sol. III. ad 1. In Chrysostomo hic locus non occurrit, nisi quod hom. 3 in acta Apost. dicit: „Merito Petrus auctoritatem primus usurpat ut qui omnes habeat in manu; ad hoc enim dicitur: *Confirma fratres tuos*.“ Et hom. 87 in Joann.: „Princeps apostolorum erat Petrus et coetus vertex. Hinc fratrum curam ei committit etc.“

quae requiritur ad hoc, quod potestas clavium exeat in actum, ideo usus potestatis illius, quam omnes immediate acceperunt a Christo, dependebat indirecte a Petro. Idem dico de potestate episcoporum per comparisonem ad papam.“

Durandus quoque in 4. eadem distinctione: „Potestas, inquit, quae tota data est uni in suo fonte, non est in aliis nisi derivata et limitata pro voluntate illius. Sed potestas jurisdictionis, quae est ad regendum populum tota et in suo fonte data est beatissimo Petro, et in eo successoribus ejus, quum cura ecclesiae sibi soli commissa est post resurrectionem Christi dicentis ad eum: *Pasce oves meas*. Hoc enim nulli aliorum apostolorum dictum est, nec tunc nec ante nec postea. Ergo talem potestatem perfectam et plenam solus habet sancti Petri successor, nec est in aliis nisi derivata et limitata secundum placitum papae.“ Alii etiam quam plurimi scholastici ab hac sententia non dissentiunt.

63. Ratione etiam affirmatur:

1°. enim haec derivatio jurisdictionis in apostolos per Petrum magis facit ad unitatem ipsorum apostolorum invicem. Ut enim omnes homines mutuo sese magis amarent, voluit ut ab uno Adam derivarentur. Et ut principes, qui suos principatus a rege habent, magis cum illo uniuntur et minorem habent occasionem ab eo deficiendi; ita apostoli sancti magis cum Petro uniti fuerunt ab eo jurisdictionem accipientes. Ergo Christus dominus, qui omnia suaviter disponit, ita ordinavit.

2°. Petrus dicitur a sanctis princeps, caput et vertex apostolorum. Sed horum omnium natura est influere et derivare vim suam in alios, quibus supereminet.

Unde et b. Anacletus ait: „Inter beatos apostolos quaedam fuit discretio potestatis. Et licet omnes essent apostoli, Petro tamen a domino concessum est, (et ipsi inter se id ipsum voluerunt), ut reliquis omnibus praecesset apostolis, et Cephas i. e. caput et principium teneret apostolatus.“¹

¹ Pseudo-Isidorus in ep. III. Anacleti (Jaffé ed. II. n. 4). Can. Sacrosancta 2. dist. 22. in decr. Grat. Sumpta sunt verba ex Leone M. ep. 14 c. 11. Migne P. L. 54, 676.

3°. Christus dominus non videtur immediate dedisse potestatem jurisdictionis aliis apostolis; a Petro ergo et per Petrum illam dedit. Quod autem non dederit immediate, inde patere potest, quod non dedit illam limitatam super aliquas oves, tum quod verba ejus ad apostolos illimitata sunt, tum quod non legitur divisionem aliquam ovium per se ipsum fecisse. Ideo absque temeritate non potest asseri hujusmodi limitatio. — Neque dedit illimitatam; sic enim creasset malum, multitudinem principum, et Petrus nec caput nec princeps nec vertex apostolorum potuisset dici, et vana et illusoria fuissent privilegia illi soli concessa, nec ecclesia vere diceretur in Petro potius suscepisse claves quam in aliis apostolis, quia in omnibus illas recepisset, si omnibus essent datae. Ante mortem etiam Christi apostoli frustra suscepissent jurisdictionem, qua non essent tunc usuri. Post resurrectionem autem primo fit mentio de ovibus datis Petro. Ergo per eum aliis apostolis communicatae sunt.

4°. Deus gubernat omnia suaviter. Ergo ita regit dominus omnia spiritualiter sicut temporaliter reguntur. Sed inter temporalia regimina optimum est monarchicum, in quo rex habet totam reipublicae potestatem, et illam derivat in alios judices et principes. Ergo in ecclesia, quae regnum est Christi, vicarius habet a Christo plenitudinem potestatis, et per eum etiam in alios fuit apostolos derivata.

5°. Apostoli principium fuere ecclesiae, et in eis maxime decuit, ut eluceret exemplum futurae gubernationis ecclesiae. Sed in saeculis futuris, in quibus non viguit tanta caritas quanta in apostolis, maximum fuisset inconveniens et maxima turbatio, si jurisdictio inferiorum non oriretur et penderet a superiori. Ergo in apostolis debuit praecedere idem exemplum.

64. Quia tamen probabilis est contraria opinio et suas habet assertiones ex scriptura, patribus et rationibus, hae resolvendae sunt. Adducunt ergo 1° scripturas, ex quibus dominus ante mortem suam per se ipsum et immediate misit apostolos ad praedicandum et signa faciendum, quales sunt Luc. VI, 13.: *Vocavit discipulos suos et*

elegit duodecim ex ipsis, quos et apostolos nominavit. Ubi Ambrosius ait, Christum illos destinasse per orbem terrarum ut satores fidei ad propagandum auxilium salutis humanae.¹ Illud etiam: *Convocatis duodecim apostolis dedit illis virtutem et potestatem super omnia daemona, et ut languores curarent, et misit illos praedicare regnum Dei et sanare infirmos* [Luc. IX, 1, 2.] Id quoque: *Post haec autem designavit dominus et alios septuaginta duos, et misit illos binos ante faciem suam* [Luc. X, 1.] Quod igitur dominus hos per se misit, et dedit illis potestatem praedicandi et signa faciendi et sumendi alimenta ab iis quibus praedicabant, videtur, quod jurisdictionem illis per se dederit. — Respondetur, dominum non dedisse istis jurisdictionem; tum quod ante passionem per se ipsum regebat ecclesiam et apostoli nullam auctoritatem jurisdictionis leguntur exercuisse, quia nec sacerdotes tunc erant nec episcopi nec plenam et illimitatam habuerunt jurisdictionem; sic enim essent aequales Petro et ille non esset eorum caput, quinimo superiores fuissent Petro, quia illi tunc non erat data plena jurisdictio, sed solum promissa per illud: *Tibi dabo claves*; nec data est illis limitata jurisdictio, quia non est potior ratio, quod super has oves fuerint praelati quam super illas. Non habuerunt igitur jurisdictionem, sed solum potestatem praedicandi et signa edendi et cibum sumendi. Quae quidem non dicunt jurisdictionem, quia nec cogere poterant subditos, nec ulla censura coercere, sed tantum volentibus illos audire et signa suscipere poterant illa praestare.

2°. Adducunt alia loca, ex quibus jurisdictionem inferunt, qualia sunt illa: *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt* [Jo. XX, 23]. Illud etiam: *Quaecumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in coelo; et quaecumque solveritis, erunt soluta.* [Matth. XVIII, 18]. Item verba dicta Petro: *Tibi dabo claves* [Matth. XVI, 19], *Pasce oves meas* [Jo. XXI, 17], quae

¹ Expos. evang. sec. Luc. (cap. XIV. 13) L. V. n. 44. Migne, P. L. 15. 1648.

Leo papa dixit in alios apostolos transivisse. Ad haec, verba domini ascendenti dicta apostolis: *Euntes in universum mundum praedicate evangelium* [Marc. XVI, 15]. Ex quibus omnibus jurisdictionem a Christo apostolis collatam inferunt. — Respondetur, verba illa Joann. XX. de potestate ordinis, qua in foro conscientiae poterant absolvere, esse intelligenda, si tamen accessisset jurisdictionis potestas, ut ait Thomas, quam a Petro susceperunt. Unde eadem simplicibus sacerdotibus dicuntur, dum ordinantur, quos tamen nullam habere jurisdictionem constat, ut ex b. Thomae doctrina supra vidimus. Verba vero illa: *Quaecumque alligaveritis*, non ostendunt jurisdictionem datam tunc a Christo, quia de futuro sunt; sicut et illa: *Tibi dabo claves regni coelorum*; nec etiam ostendunt promissam, quia non dicit illis dominus: *Vobis dabo*, sicut dixit Petro, sed tantum praedictio est, quod futurum erat, ut haberent potestatem ligandi et solvendi etiam in foro exteriori. Quae quidem praedictio verificari et impleri potuit Christo per Petrum dante illis jurisdictionem, licet per se ipsum immediate illam non contulerit. Quod autem Petro dixit: *Tibi dabo claves*, et: *Pasce oves*, illi soli datam plenitudinem jurisdictionis ostendit; et licet transierit vis illius constitutionis ad alios apostolos, ut ait Leo, per Petrum tamen transivit, per quem dominus aliis contulit quicquid aliis non negavit, ut idem Leo testatur. Potestas autem praedicandi et baptizandi data in die ascensionis a Christo domino, non convincit jurisdictionem; quum praedictio illa et baptismus erga nondum christianos exerceretur, super quos non est proprie jurisdictio, quum nihil ad nos de his qui foris sunt judicare.

65. 3°. Argumentantur exemplo Matthiae, cui electo in apostolum a domino, ipsemet dominus videtur contulisse jurisdictionis potestatem, et non Petrus. Nam juxta praedictionem David accepit episcopatum Judae et ideo jurisdictionem accepit. Idem dicunt de Paulo, qui a Christo accepit jurisdictionem. Nihil enim ei contulerant apostoli. Et apostolus factus est non ab hominibus nec per hominem. Et illi dominus dedit potestatem in aedificationem,

et non in destructionem. Quibus respondetur, quod licet Matthias a Christo domino fuerit immediate creatus apostolus, non tamen ob id immediate accepit jurisdictionem ab eo, quum etiam alii apostoli apostolatum quidem immediate a Christo habuerunt, a quo nullam habebant jurisdictionem. Quod vero dicitur de Juda: *Episcopatum ejus accipiat alter* [Ps. 108, 8], vel episcopatus ibi pro apostolatu accipitur, vel quum Judas creatus est sacerdos die coenae, suscepit etiam ibi potestatem alios consecrandi in sacerdotes dicente domino: *Hoc facite* (nempe quod ego feci, qui vos sacerdotes consecravi) *in meam commemorationem*. [Luc. XXII, 19]. Ob hanc igitur potestatem ordinis episcopalem, episcopatus vocari potuit potestas Judae, quae in Matthiam est translata; qui licet per Petrum consecratus fuisset episcopus, verum nihilominus esset, quod accepisset episcopatum Judae. De Paulo etiam dicendum, quod vel ex privilegio accepit jurisdictionem immediate a Christo vel quod apostolatum quidem et potestatem praedicandi accepit ab eo, in quibus quidem ut in doctrina nihil illi contulerunt alii apostoli, jurisdictionem vero accepit Paulus a Petro; sic etiam alii apostoli, ne solveretur unitas.

66. Ex patribus quoque probant apostolos immediate suscepisse a Christo jurisdictionem. Et occurrit Clemens Romanus sic dicens: „A Moyse Dei amicissimo principes sacerdotum constituti sunt et sacerdotes et Levitae; a Salvatore autem nostro nos tredecim apostoli. Ab apostolis vero ego Jacobus et ego Clemens et nobiscum alii.“¹

Respondetur, quod si haec apocrypha aut ab haereticis depravata non sunt, eum possunt habere sensum, ut apostoli quidem creati dicantur episcopi a Christo vel per Petrum, vel si immediate ab ipso, ob potestatem ordinandi collatam illis in coena; ex quo tamen non inferitur, collatam illis tunc jurisdictionem ullam.

2. Eodem modo solvi potest Augustini sententia, qui l. de quaestionibus novi et veteris testamenti q. 97 ita dicit: „Nemo ignorat episcopos Salvatorem ecclesiarum

¹ Ita habetur in constitutionibus apostolicis l. VIII. cap. 46. Migne, P. Gr. 1, 1154.

instituisse; ipse enim priusquam in coelos ascenderet, imponens manum apostolis eos ordinavit episcopos.¹ Haec ille. At enim hic liber non est Augustini, ut aliqui volunt, aut non ita credendum est Augustino in his quae facta sunt sicut Anacleto et aliis vicinioribus temporibus apostolorum, qui factum hoc melius potuerunt scire; aut dicendum est, Christum ordinasse apostolos in episcopos, quod per Petrum illos ordinavit et eo consecrante Christus ipse potestatem ordinis illis contulit, licet illa jurisdictionis ex injunctioe Petri fuerit eis collata. Alioquin enim, si impositione manuum et benedictione Salvatoris omnes ordinati sunt, ergo simul facti sunt episcopi, et ita Petro non fuit primo collatus episcopatus nec origo honoris et nominis apostolatus, quod est contra tot pontifices, qui in hac parte praeferendi sunt b. Augustino.

Adducunt 3. Anacletum, qui dicit:

„Caeteri apostoli cum eodem (s. Petro) pari consortio honorem et potestatem acceperunt“²

Cyprianus quoque ait, quod dominus post resurrectionem parem potestatem omnibus apostolis tribuit.³ — Sed haec loca vel de ordinis potestate intelliguntur, ut glossa decretorum interpretatur; vel loquuntur de potestate apostolica, in qua omnes pares erant et quae nullam potestatem jurisdictionis proprie loquendo continebat. Non autem loquuntur de potestate soli Petro collata, secundum quam omnes apostolos procul dubio Petrus excedebat.

Unde Clemens papa ait: „Quoniam nec inter ipsos apostolos institutio par fuit, sed unus omnibus praefuit.“⁴

¹ Inter opera S. Augustini Migne, P. L. 35, 2296. Est opus ignoti auctoris.

² Pseudo-Isid. in ep. II. Anacl. Can. In novo 2 Dist. 21 in decr. Grat. Eadem occurrunt apud S. Isidor. De offic. 1. II. c. 5. n. 5. (Migne, P. L. 83, 782) et in conc. Aquisgran. anni 816 l. I. c. IX. (Mansi XIV. 158).

³ De unitate eccles. n. 4. Migne, P. L. 4, 498. Cap. Loquitur 18. q. 1. C. 24 in decr. Grat.

⁴ Pseudo-Isid. in ep. I. Clem. Rom. ad Jacobum (Jaffé ed. II. n. 10) Can. In illis 2 Dist. 80 in decr. Grat. Verba composita sunt sec. S. Leonem M. ep. 14. c. 11 (Migne, P. L. 54, 676).

67. 4. Adducunt b. Ambrosium, qui ait: „Beati Petrus et Paulus eminent inter universos apostolos et spirituali quadam praerogativa praecellunt. Verum inter ipsos, quis cui praeponatur, incertum est. Puto enim, illos aequales esse meritis qui aequales sunt passione, et simili eos fidei devotione vixisse quos simul videmus ad martyrii gloriam pervenisse.“¹ Haec ille. Non igitur Petrus potestate Paulo erat superior. — Sed videtur, hic Ambrosium loqui de meritis, non autem de potestate. Clarum enim est, Petro dictum fuisse: *Pasce oves meas*; et ideo Paulum fuisse illi ut ovem commissum; nemo autem dixit, Petrum ovem fuisse Pauli.

5. Adducunt Hieronymum, qui in epistolam ad Galatas ait: „Paulus Petrum reprehendit, qui non auderet, nisi se non imparem sciret.“² — Sed Hieronymus non negat Petrum excellere, qua summus pontifex et pastor erat; sed dicit Paulum illi parem in apostolatu immediate a Christo accepto, et in illa causa de qua eum reprehendebat superiorem fuisse, quod veritatem sectabatur, licet potestate impar esset.

6. Idem Hieronymus in verba illa: *Quaecumque alligaveritis*, sic scribit: „Potestatem tribuit apostolis, ut sciant qui a talibus condemnantur, humanam sententiam divina sententia roborari; et quodcumque ligatum fuerit in terra, ligari pariter et in coelo.“³ — Respondetur quod, ut jam vidimus et probavimus, nullam potestatem tunc contulit apostolis, sed praedixit conferendam non declarans per quem, an per se, an vero per Petrum. Ceterum quia verba domini infallibilia sunt, perinde certum erat, quod vere essent ligandi et solvendi, qui per apostolos solvebantur vel ligabantur, ac si tunc collata esset potestas. ®

¹ C. 2. q. 7. c. Beati 2 in decr. Grat. Sermonem, ex quo hoc caput est excerptum, nec S. Ambrosio nec S. Augustino ut quidam vulerunt, sed S. Maximo Taurinensi adscribendum esse, docent eruditi apud Migne, P. L. 57, 401 ss. De mente S. Maximi cf. ib. not. 1.

² C. 2. q. 7. c. 33. Haec verba, quae ex S. Hieronymo recitantur, ejus non sunt, sed glossae ordinariae in Gal. II. 11: In faciem ei restiti.

³ Comment. in Matth. XVIII. 18. Migne, P. L. 26, 131.

Et in hunc sensum, ait Hieronymus, contulisse apostolis potestatem, hoc est, praedixisse certo conferendam.

68. 7. Producitur Gregorius tractans illa verba: *Quorum remisistis*: „Sciendum vero est, quod hi qui prius Spiritum sanctum habuerunt, ut ipsi innocentes viverent et in praedicatione quibusdam prodesse; idcirco hunc post resurrectionem domini patenter acceperunt, ut prodesse non paucis, sed pluribus possent. Libet ergo intueri, illi discipuli ad tanta onera humilitatis vocati ad quantum culmen gloriae sint producti. Ecce non solum de semetipsis securi sunt, sed etiam principatum superni iudicii sortiuntur, ut vice Dei quibusdam peccata retinerent, quibusdam vero relaxarent. Horum nunc in ecclesia episcopi locum tenent et ligandi ac solvendi auctoritatem suscipiunt, qua gradum regiminis sortiuntur: grandis honor, sed grave pondus istius est honoris. Durum quippe est, ut qui nescit tenere moderamina vitae suae, iudex vitae fiat alienae.“¹ — Respondendum, Gregorium hic loqui de potestate ordinis, qua quis absolvere potest in foro conscientiae, si accedit iurisdictio. Hanc enim vocat auctoritatem superni iudicii et gradum regiminis; non quod per eam solam possit quis absolvere vel animas regere, sed quod sit in potentia ad illa praestanda sive in actu primo, qui quidem ut se in actum secundum exserat, opus est, ut accedat iurisdictio et superioritas, quam apostoli non hic a Christo, sed post pontificatum Petri ab eo susceperunt.

8. Adducunt verba Chrysostomi, qui illud Joannis exponens: *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos*, asserit, eandem potestatem collatam a Christo apostolis, quam Pater contulit Filio.² Sed quia Petrus non habuit a Christo majorem potestatem quam Christus habuerat, sequitur eum apostolos non superasse in potestate; sequitur etiam eos a Christo accepisse iurisditionem. — Respondetur sane intelligenda esse verba Chrysostomi, si errare nolumus vel ei errorem adscribere. Clarum enim est, sanctis-

¹ In evang. homil. XXVI. n. 4, 5. Quaedam intermedia Iainez omisit. Migne, P. L. 76, 1199 s.

² Hom. 86 in Joh. n. 3. Migne, P. Gr. 59, 471.

simam Trinitatem majorem habere potestatem in remittendis peccatis quam Christi humanitas; rursum Christum dominum potestatem habuisse excellentiae, quam non acceperunt apostoli aut Petrus et pontifices. Nec enim ipsi instituere sacramenta possunt quibus remittuntur peccata vel merito suo peccata remittere vel conferre effectum sacramenti, i. e. gratiam sine sacramento. Mens ergo Chrysostomi dum dicit, eandem collatam apostolis potestatem quam Christo, est, non quidem parem eos habuisse cum illo potestatem, sed quod de eadem potestate participaverunt, quam Christus habuit in sua plenitudine. Sicut dicere possumus idem lumen, quod in sole est tanquam in fonte et tanquam in perfecta sua plenitudine, esse in stellis non quidem in ea plenitudine, sed participate pro earum captu. Et ita sicut ibi est eadem plenitudo luminis varie tamen participata, ita eadem potestas Christi varie participata fuit a Petro et aliis apostolis. Considerando Petrum tanquam pontificem, ita habetur apostolorum caput. Nam si consideretur qua apostolus, fuit eodem numero et sicut alii de potestate Christi participavit, cum in eos insufflavit in die resurrectionis; accepit nempe sicut et illi potestatem ordinis sacerdotalis, qua posset remittere peccata, si accederet iurisdictio. De qua potestate intelligendus est Chrysostomus.

69. Argumentantur demum rationibus. Et prima ratio sit sumpta a figura veteris testamenti. Vidimus enim Moysen assumpsisse quidem Aaron et filios ejus illosque consecrasset in sacerdotes. Ille etiam idem elegit septuaginta duos seniores et eis Dominus, non autem ipse Moyses, dedit de spiritu Moysis ad regendum populum. Ergo quum veritas debeat respondere figurae, Christus dominus per seipsum dedit potestatem iurisditionis tam ipsi Petro figurato per Aaron, quam apostolis quorum typus fuerunt filii Aaron, quam etiam septuaginta duobus discipulis quos figurabant septuaginta duo seniores. — Respondetur, fuisse quidem illos antiquos figuram patrum novi testamenti, ceterum non ob id oportet ut in omnibus correspondeat veritas figurae; secus enim aut non esset veritas,

sed figura; aut figura non esset figura, sed veritas. Ergo verum est, quod sicut illi patres antiqui a Deo aliquid acceperunt et per Moysen immediate consecrati sunt, ita etiam aliquid apostoli omnes et septuaginta duo discipuli acceperunt immediate a Christo. Nam acceperunt potestatem vel ordinis, quum ordinati sunt in sacerdotes, vel potestatem praedicandi quam acceperunt septuaginta duo, ut habetur Luc. X. Et hoc sat est ut veritas respondeat figurae, nec opus est, quod sicut immediate collata est jurisdictio antiquis, propterea collata sit vel apostolis vel septuaginta duobus discipulis. Infinita enim in vetere testamento fiebant immediate a Deo atque idcirco statuebantur de jure divino, quae in novo testamento sicut fiunt per superiores, ita de jure sunt ecclesiastico sive canonico. Omnia enim judicialia praecepta et ceremonialia ibi statuta sunt a Deo, et de jure erant divino; quinimo si proeliandum erat, si acies struendae, si futurus aliquis eventus intelligendus, ut futura sanitas Ezechiae et Ochoziae vel inventio asinarum Saulis et similium, et deprehensio adulterae, ex revelatione et jure divino illud praecipiebatur. Spectantia etiam ad architecturam ut fabricatio tabernaculi et templi, et spectantia ad sanitatem, ex jure divino habebant praescripta, quia prohibebantur illis multi cibi insalubres, et utiles commendabantur. Quae omnia tamen in novo testamento relicta sunt vel humanis artibus, ut militari et architecturae et medicinae; vel superiorum praeceptis, sive principes illi sint saeculares sive episcopi.

Ratio autem hujus diversitatis ex duplici capite videtur procedere: 1. Ex hoc, quod ille erat unus populus in uno loco usque ad determinatum tempus adventus Messiae; et ideo licet Deus statuisset omnia particularia, potuerunt stabilia manere in una gente, in uno loco et ad breve tempus. In novo autem testamento infinitae gentes sunt, in locis diversissimae temperaturae habitantes et usque ad diem iudicii permansurae. Et ideo si Deus per se ipsum leges particulares de his omnibus tradidisset, necesse fuisset vel illas acerbissimas fore, si a tam variis gentibus, in tam variis locis et temporibus essent obser-

vandae; vel si mutandae essent pro loco et tempore et personis, amisissent valde divinam auctoritatem, nec sicut deceret divinas leges, tractarentur, quia opus esset subinde eas dispensare et etiam abrogare, quod in Dei sapientiae et auctoritatis injuriam fuisset; nam vel insipiens videretur, si leges tam incongruas nesciens earum futuram incongruitatem tulisset. Quae omnia locum non habuere in vetere testamento, quia fixae illae leges manserunt usque ad adventum Christi.

2. Altera ratio est, quod vetus populus fuit sicut puer, et ideo minus fidendum erat discretioni et charitati superiorum ejus nec sinendum fuit eorum arbitrio, ut leges omnes particulares conderent; et quia non habebant tantum spiritum etiam inferiores utpote rebelles, in quibus dominabatur fomes, non ita paruisent humanis praeceptis nec intellexissent illud: *Qui vos audit me audit*. Quae omnia contra habentur in novo testamento. Et ideo decentissimum fuit, quod Christus dominus per se ipsum ad tot particularia non descenderet, sed ea reservaret Spiritui sancto, qui acturus esset corda superiorum ad leges ferendas, et inferiorum ad eis parendum.

70. Secunda ratio, quia cum Joann. XX. dicatur: *Quorum remisistis peccata*, et non sit ibi collata potestas ordinis, quae collata fuit in coena per illud: *Hoc facite in meam commemorationem*, videtur quod vel nihil ibi concessum fuerit, vel quod collata eis fuerit jurisdictio. — Respondendum, quod ibi vel collata fuit nova potestas ordinis ad remittenda peccata ultra illam, quae collata fuit in coena ad conficiendum corpus et sanguinem domini, vel illa eadem potestas quae in coena fuit data ad actum conficiendi, hic extensa est ad actum remittendi peccata, si tamen accederet jurisdictio, quam hic negamus esse collatam.

Tertia ratio, quod nullibi legimus Petrum contulisse jurisdictionem aliis apostolis; quinimo legimus in actibus apostolorum apostolos omnia simul fecisse et ad democratiam potius spectasse illam ecclesiae primitivae gubernationem quam ad monarchiam. Omnes enim difficulta-

tibus occurrentibus recurrebant ad apostolos et seniores et non ad solum Petrum. Ex omnium etiam decreto stantiebantur definitiones, et non ex solo ipsius Petri decreto. — Respondetur, haberi quidem ex scriptura, quod Petrus aliis contulerit jurisdictionem; quia ex verbis soli Petro dictis intellectisque juxta sanctorum patrum sententias colligitur potestatem in illo tamquam in capite et fonte collatam; ac proinde sequitur omnes alios ab illo debuisse eam participare, quum quicumque aliqua qualitate participant, ab eo id habent, in quo illa est tamquam in fonte. Constat etiam ex actibus apostolorum Petrum multa solum et primum fecisse, quod tamen arrogans non erat; et plus vacabat ostensioni charitatis quam potestatis; in communi consulebat cum aliis apostolis, ita tamen ut ipse primus loqueretur et decerneret et sua sententia ab aliis probaretur, quae ut majorem haberet auctoritatem apud christianos, non unius Petri nomine, sed aliorum quoque qui accedebant ad ejus consilium, sententia proferebatur. Nam et illi, licet a Petro haberent jurisdictionem, votum habebant non solum consultivum sed definitivum, et sic omnium nomine sententiae definebantur.

Quarta ratio. Fuerunt aliqui episcopi post tempora apostolorum, quibus Christus immediate visus est dare potestatem, quales fuere Ambrosius, Nicolaus et alii, qui miraculo fuere a Deo vocati ad episcopatum, ac proinde Deus illis contulit immediate jurisdictionis potestatem. Quod si illis, ergo et apostolis, qui prae illis primitias spiritus acceperunt. — Respondendum est, hujusmodi quidem episcopos speciali et immediata vocatione a Christo fuisse vocatos, ab eodem etiam accepisse quidquid est potestatis et gratiae specialis, quia hujusmodi dona alius non potest ex auctoritate conferre quam Deus. Ceterum jurisdictionem non necesse est dicere a Christo immediate accepisse, sed collatam illis fuisse ex injunctione pontificis, vel alterius habentis ab eo auctoritatem, dum vel confirmabantur vel consecrabantur. Nam et illi quantumvis sancti subjecti erant summo pontifici sicut et alii quilibet vocati, et ideo ab illo etiam debuerunt accipere jurisdictionem.

III.

Quaestio tertia.

De origine jurisdictionis episcoporum.

[Pars prima. Demonstratur, episcoporum jurisdictionem derivari a summo pontifice.]

71. Si autem probabile est, ut vidimus, potestatem jurisdictionis a Petro in alios apostolos fuisse derivatam, multo quidem est certius ab eo et ejus successoribus derivatam fuisse in omnes episcopos et tandem in reliquos inferiores episcopis jurisdictionem habentes. Quod quidem propter eos, qui contra opinantur, jam probandum est et resolvendae sunt objectiones, quae in contrarium sunt.

A principio ergo probatur, jurisdictionem non immediate manare a Christo loquendo de immediate supposito — nam de ea virtutis non est dubium, quin omnia, quae non sunt peccata, ab eo emanent, qui operatur omnia in omnibus — sed potius a pontifice vel ab eis, qui a pontifice acceperunt potestatem. Jam probandum est ex scripturis et patribus et ratione.

[Cap. I. Argumenta ex s. scriptura et ss. patribus.]

72. Primo ergo considerando scripturas inveniemus in evangelio, nunquam dominum contulisse potestatem ceteris apostolis, quin eam etiam Petro cum illis parem contulerit. Simul enim omnibus dictum est: *Hoc facite in meam commemorationem. Quorum remiseritis peccata. Quaecumque alligaveritis. Euntes praedicate baptizantes. Et accipietis virtutem Spiritus Sancti supervenientis in vos. Et dabo vobis potestatem calcandi super serpentes.*

Lainoz, Jurisdictio episcoporum.

tibus occurrentibus recurrerant ad apostolos et seniores et non ad solum Petrum. Ex omnium etiam decreto stantiebantur definitiones, et non ex solo ipsius Petri decreto. — Respondetur, haberi quidem ex scriptura, quod Petrus aliis contulerit jurisdictionem; quia ex verbis soli Petro dictis intellectisque juxta sanctorum patrum sententias colligitur potestatem in illo tamquam in capite et fonte collatam; ac proinde sequitur omnes alios ab illo debuisse eam participare, quum quicumque aliqua qualitate participant, ab eo id habent, in quo illa est tamquam in fonte. Constat etiam ex actibus apostolorum Petrum multa solum et primum fecisse, quod tamen arrogans non erat; et plus vacabat ostensioni charitatis quam potestatis; in communi consulebat cum aliis apostolis, ita tamen ut ipse primus loqueretur et decerneret et sua sententia ab aliis probaretur, quae ut majorem haberet auctoritatem apud christianos, non unius Petri nomine, sed aliorum quoque qui accedebant ad ejus consilium, sententia proferebatur. Nam et illi, licet a Petro haberent jurisdictionem, votum habebant non solum consultivum sed definitivum, et sic omnium nomine sententiae definebantur.

Quarta ratio. Fuerunt aliqui episcopi post tempora apostolorum, quibus Christus immediate visus est dare potestatem, quales fuere Ambrosius, Nicolaus et alii, qui miraculo fuere a Deo vocati ad episcopatum, ac proinde Deus illis contulit immediate jurisdictionis potestatem. Quod si illis, ergo et apostolis, qui prae illis primitias spiritus acceperunt. — Respondendum est, hujusmodi quidem episcopos speciali et immediata vocatione a Christo fuisse vocatos, ab eodem etiam accepisse quidquid est potestatis et gratiae specialis, quia hujusmodi dona alius non potest ex auctoritate conferre quam Deus. Ceterum jurisdictionem non necesse est dicere a Christo immediate accepisse, sed collatam illis fuisse ex injunctione pontificis, vel alterius habentis ab eo auctoritatem, dum vel confirmabantur vel consecrabantur. Nam et illi quantumvis sancti subjecti erant summo pontifici sicut et alii quilibet vocati, et ideo ab illo etiam debuerunt accipere jurisdictionem.

III.

Quaestio tertia.

De origine jurisdictionis episcoporum.

[Pars prima. Demonstratur, episcoporum jurisdictionem derivari a summo pontifice.]

71. Si autem probabile est, ut vidimus, potestatem jurisdictionis a Petro in alios apostolos fuisse derivatam, multo quidem est certius ab eo et ejus successoribus derivatam fuisse in omnes episcopos et tandem in reliquos inferiores episcopis jurisdictionem habentes. Quod quidem propter eos, qui contra opinantur, jam probandum est et resolvendae sunt objectiones, quae in contrarium sunt.

A principio ergo probatur, jurisdictionem non immediate manare a Christo loquendo de immediate supposito — nam de ea virtutis non est dubium, quin omnia, quae non sunt peccata, ab eo emanent, qui operatur omnia in omnibus — sed potius a pontifice vel ab eis, qui a pontifice acceperunt potestatem. Jam probandum est ex scripturis et patribus et ratione.

[Cap. I. Argumenta ex s. scriptura et ss. patribus.]

72. Primo ergo considerando scripturas inveniemus in evangelio, nunquam dominum contulisse potestatem ceteris apostolis, quin eam etiam Petro cum illis parem contulerit. Simul enim omnibus dictum est: *Hoc facite in meam commemorationem. Quorum remiseritis peccata. Quaecumque alligaveritis. Euntes praedicate baptizantes. Et accipietis virtutem Spiritus Sancti supervenientis in vos. Et dabo vobis potestatem calcandi super serpentes.*

Lainoz, Jurisdictio episcoporum.

Ultra omnia ista loca, in quibus par potestas vel concessa vel promissa est singulis apostolis, seorsum soli Petro dicta sunt quaedam quae, si nullam dabant potestatem praeter eam concessam omnibus, superflua erant et illusoria potius. Ideo aliquid peculiare habebant et hoc in primis, nempe in Petro et ejus successoribus tanquam in fonte collatam esse omnem regendi et docendi potestatem, et ab illo consequenter in alios derivandam; ut exempli gratia quum dictum est ei: *Tibi dabo claves regni coelorum* [Matth. XVI, 19], nomine clavium quae insignia sunt domini, promissa est ei plenitudo potestatis super regnum coelorum; et quia a veritate illi promissa est, fuit collata. Si igitur Petrus habuit plenitudinem potestatis super regnum coelorum, omnes alii qui partem hujus potestatis habituri erant (nam ipsam plenitudinem tantum unus habere debuit, ne statueretur mala principum multitudo), ab illo habere debuerunt.

Quod iterum colligitur ex illo: *Pasce oves meas* [Jo. XXI, 7]. Nam si omnes Christi oves Petro sunt assignatae pascendae et gubernandae tamquam a Christi vicario, — Christus enim nullas excipit — sequitur, quod quicumque oves aliquas pascere debet determinatas, per eum debuit assumere eas pascendas; non enim dubium est, quin misisset falcem in messem alienam, qui absque ejus auctoritate pasceret oves ipsi commissas. Et idcirco sicut Christus dixit Petro: *Pasce oves meas*, ita Petrus dixit aliis patribus: *Pascite qui in vobis est gregem* [I. Petr. V, 2]. Ut enim illi dominus omnes commisit, ita ipse quia per se non poterat omnes pascere, assignavit peculiariter ovilia particularibus sub se pastoribus. Unde et Gregorius Nazianzenus in apologia sua ait: „Nostra lex et legislator ait: *pascite qui in vobis est gregem*, Petrum procul dubio vocans et legem et legislatorem: legem quidem, quia iudex lex est viva, et bonus pastor forma et lex est gregis; legislatorem autem, quia ab eo propriae leges canonicae ema-

¹ Orat. II. apolog. cap. XIV. Migne, P. Gr. 35, 426.

narunt. Ejus enim auctoritate praecipue confirmati sunt canones apostolorum.

Idem etiam deducitur ex illo loco: *Confirma fratres tuos* [Luc. XXII, 32]. Nam quum de confirmatione in fide sit sermo, per ea verba promissum est ei magisterium in tota ecclesia, quo ea quae fidei sunt declararet et definiret, ita ut omnes alii parere tenerentur ejus definitioni: quae obligatio sine summa jurisdictione in praecipiente nasci non potest.

73. A primo igitur magisterio et a prima clavium potestate et a primo regimine ovium alia peculiariter magisteria et regimina sunt derivata. Et quum derivatio haec non habeat locum in potestate ordinis, quae immediate est a Deo, ut probavimus, superest ut de jurisdictione sit intelligenda. Et licet Petrus initio primitivae ecclesiae apostolis et fortasse etiam aliis viris apostolicis jurisdictionem tribuerit illimitatam et super omnes oves, non ita tamen erat illimitata, ut unius apostoli jurisdictio in alios apostolos extenderetur, et multo minus in Petrum; multo etiam minus alii viri apostolici in apostolos habuerunt jurisdictionem, sicut nec filii in parentes, sed potius illis subjecti fuerunt. Petrus vero in omnes alios apostolos habebat jurisdictionem atque in omnes christianos. Apostoli autem et apostolici viri sub eo habebant jurisdictionem in reliquos inferiores. Et sicut, quia ita exigebat gubernatio ecclesiae primitivae et charitas et sapientia, illimitatam a Petro acceperunt jurisdictionem: ita ex causis potuisset limitatam eis concedere, sicut Petri successores crescente numero filiorum ecclesiae et decrescente charitate et sapientia in pastoribus limitatam potestatem eis concesserunt, non solum quoad numerum ovium, sed quoad casus et materias ab eis decidendas.

74. Ultra dictas sententias evangelicas sunt aliae scripturae in novo testamento, e quibus constat potestatem episcopalem et aliam ecclesiasticam potestatem non immediate collatam a Christo, sed per ecclesiae ministros. Unde in actibus apostolorum dixit Petrus: *Eligite viros ex vobis boni testimonii septem, quos constituamus super hoc opus*

[Act. VI, 3]. Illi autem viri jurisdictionem habebant super viduas et reliquam plebem alendam. Et tum Petrus et alii apostoli illam potestatem eis contulerunt. Paulus etiam apostolus dixit Tito: *Hac de causa reliqui te Cretae, ut constituas per civitates episcopos* [Tit. I, 4]. Dabat igitur illis spirituales jurisdictionem super illas civitates. Nam potestatem ordinis Deus per consecrationem conferebat; quodsi Titus illam potestatem habebat, ab apostolo habuit, apostolus vero a Petro; et ita tandem a Petro derivabatur.

Idem colligi potest ex locis actuum apostolorum, in quibus Paulus et Barnabas leguntur per manuum impositionem presbyteros creasse per ecclesias [Act. XIV, 22]: quae quidem jam olim praedixerat David, dum in Dei persona alloqueretur ecclesiam dicens: *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii: constitues eos principes super omnem terram* [Ps. XLIV, 17]. Ubi juxta Augustinum et Cassiodorum et alios, per patres intelligit apostolos, per filios vero episcopos; quos quia ecclesia dicitur constituere principes super omnem terram, procul dubio ab ecclesia habent jurisdictionem, qui episcopi creantur. Et quia tota multitudo ecclesiae nullam habet spirituales jurisdictionem nec ea uti potest, superest ut ecclesia dicatur facere, quod ejus caput, Christi vicarius, vel per eum alii praelati faciunt; et ita ab eis oritur jurisdictio ecclesiastica, non a Christo immediate.

75. Patres etiam idem confirmant. Quorum sententias, quia multae sunt, ne confusionem faciant, ad capita quaedam reducemus, et 1° quidem afferemus auctoritates antiquorum, quibus diserte asserunt jurisdictionem ecclesiasticam per summum pontificem in alios derivari; tum vero 2° eandem veritatem deducemus ex sententiis patrum qui dicunt, ecclesiam Romanam vel ecclesiam in universum principium esse particularium ecclesiarum et potestatis praelatorum; 3° sententias asserentes, in papa esse plenitudinem potestatis, et alios ab eo vocari in partem sollicitudinis.

76. Quoad auctores igitur primae classis Dionysius Areopagita qui inter sacros ordines docet semper supe-

riorem inferioribus vim suam communicare, ex quo colligi potest, summum pontificem suam vim et potestatem praesertim jurisdictionis aliis inferioribus communicare. Ait ergo: „Nihil igitur absurdum est, si Seraphim purgare theologum dicitur (loquitur autem de Seraphim purgante Isaiam). Sicut enim Deus purgat omnes, quum sit ipse purgationis auctor; imo ut similiori utamur exemplo, quemadmodum apud nos pontifex homo quum ministrorum suorum sive sacerdotum officio purget aut gratia doctrinae salutaris illuminet, ipse purgare et illuminare dicitur, quum hi ordines qui ab eo consecrati sunt, ad ipsum ut auctorem sacra functionis suae munera referant: ita et purgantem scientiam suam atque virtutem is qui purgationem prophetae peragit angelus ad Deum quidem ut auctorem, ad Seraphim vero quasi primo post Deum operantem pontificem refert.“¹ Haec ille. Cujus verba non tantum referenda sunt ad derivationem potestatum ordinis sacerdotii vel diaconatus a potestate pontificis, sed etiam ad jurisdictionem; quia illuminare et purgare jurisdictionem dicunt super eos, qui purgantur et illuminantur. Quod ex eodem Dionysio colligitur, qui manifeste dicit diaconos praeesse his qui purgantur; sacerdotes vero his qui illuminantur et purgantur; episcopos vero eis qui perficiuntur, illuminantur et purgantur. Ait enim: „Quoniam vero, ut saepius diximus, tres sacra erigentium ordines per tres itidem sanctissimas actiones atque virtutes tribus initandorum ordinibus praesunt salubremque illorum sub juga divina accessum moliuntur, merito ministrorum ordo, ut solum purgans unum efficit eorum qui purgantur, accessum eum divino altari subjiciens, quippe in quo purgandi spiritus altissimo litentur more. Sacerdotes autem utrumque genu curvant, a quibus, qui sacra offerunt, non solum purgantur, verum etiam liquidissimis eorum ministeriis (purgata per excellentem intelligentiam vita) in contemplationis habitum atque virtutem sacerdotaliter consummantur. At vero pontifex utroque posito genu supra

¹ Pseudo-Dionysius: De coelesti hierarchia c. XIII. §. 3. Migne, P. Gr. 3, 306.

caput habet divinitus data evangelia, qui eos quos ministerialis purgavit virtus sacerdotalisque functio illuminavit, ad eorum, quae conspexere sacrorum pro modulo cujusque scientiam, pontificio munere provehit, perficitque per illam accedentes, ut pro captu suo integre dicentur Deo.¹ Haec ille.

Idem etiam Dionysius ait: „Porro pontificalis ordinis virtus in sacris omnibus distinctionibus capitur, et per omnes sacros ordines operatur propriae hierarchiae mysteria, praecipue vero illi praeter ordines ceteros in sui ministerium divina lex officia sacratiora distribuit.“² Haec ille, docens episcopalem ordinem ab omnibus ordinibus participare et per omnes operari ut fontem et originem.

77. Accedit et Cyprianus: „Loquitur dominus ad Petrum: *Ego tibi dico, (inquit), quia tu es Petrus, et super istam petram aedificabo ecclesiam meam, et portae inferi non vincunt eam. Tibi dabo claves regni coelorum, et quae ligaveris super terram, erunt ligatae et in coelis, et quaecumque solveris super terram, erunt soluta et in coelis.* Et idem post resurrectionem suam dicit: *Pasce oves meas.* Et quamvis apostolis omnibus post resurrectionem suam parem potestatem tribuat et dicat: *Sicut misit me Pater, et ego*

¹ Pseudo-Dionysius: De ecclesiastica hierarchia c. V. contemplatione III. §. XVIII. Migne, P. G. 3. 515, ubi haec clarior habetur versio: „Quoniam vero tres sunt sacris operantium, uti saepe diximus, distinctiones, quae per totidem sanctissimos ritus ac virtutes tribus eorum qui initiantur, ordinibus praesunt atque salutarem eorum sub divinum jugum promovent accessum, recte ministrorum ordo, ut qui tantum vim expiandi habeat, solummodo eorum qui expiantur, accessum procurat eumque divino altari sistit; in quo nimirum mentes, quae expiantur, supra mundanam rationem consecrantur. Sacerdotes vero utrumque genu flectunt, quod ii qui ab iis sancte promoventur, non solum expientur, verum etiam praeclarissimis eorum sacrificiis, vita jam analogice perpurgata, ad contemplandi statum ac veritatem sacerdotaliter perficiantur. Pontifex autem utrumque genu flectens supra caput habet a Deo traditas scripturas, eosque quos ministerialis virtus expiavit et sacerdotalis functio illuminavit, ad eorum quae conspexerunt sacrorum pro modulo cujusque scientiam provehit perficitque eos qui promoventur, ut pro captu suo toti Deo consecrentur.“

² Idem l. c. §. 5. Migne, l. c. 506.

mitto vos; accipite Spiritum sanctum: si cui remiseritis peccata, remittentur illi, si cui tenueritis, tenebuntur; tamen ut unitatem manifestaret, unitatis ejusdem originem ab uno incipientem sua auctoritate disposuit. Hoc erant utique et ceteri apostoli, quod fuit Petrus, pari consortio praediti et honoris et potestatis, sed exordium ab unitate proficiscitur, ut ecclesia una monstretur.¹ — Et paulo inferius: „*Unum corpus et unus spiritus, una spes vocationis vestrae, unus dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus.* Quam unitatem firmiter tenere et vindicare debemus, maxime episcopi, qui in ecclesia praesidemus, ut episcopatum quoque ipsum unum atque indivisum probemus. Nemo fraternitatem mendacio fallat, nemo fidei veritatem perfida praevaricatione corrumpat. Episcopatus unus est, cujus a singulis in solidum pars tenetur: ecclesia quoque una est, quae in multitudinem latius incremento foecunditatis extenditur; quo modo solis multi radii, sed lumen unum; et rami arboris multi, sed robur unum, tenaci radice fundatum; et quum de fonte uno rivi plurimi defluunt, numerositas licet diffusa videatur, exundantis copiae largitate, unitas tamen servatur in origine. Avelle radium solis a corpore; divisionem lucis unitas non capit. Ab arbore frange ramum, fructus germinare non poterit. A fonte praecide rivum, praecisus arescet. Sic et ecclesia domini luce perfusa per orbem totum radios suos porrigit; unum tamen lumen est, quod ubique diffunditur nec unitas corporis separatur. Ramos suos in universam terram copia ubertatis extendit, profluentes largiter rivos latius expandit; unum tamen caput est et origo una, et una mater foecunditatis successibus copiosa. Illius foetu nascimur, illius lacte nutrimur, spiritu ejus animamur.“² Haec ille, qui quod in illo libro quem scripsit contra Novatum, qui se papam contra Cornelium superbissime faciebat, nititur probare, unam esse tantum ecclesiam et unum ejus episcopum, unitatem a Petro sumere exordium, et docet unum illum omnibus ovibus praetulisse, et ipsis

¹ S. Cyprianus, De unitate ecclesiae, n. 4. Migne, P. L. 4. 499.

² Ibidem n. 4—5. col. 501—502.

etiam apostolis alioquin in potestate paribus, ut ostenderet unam esse ecclesiam, et idem esse separari ab ecclesia et ab uno ejus capite, ac proinde sectatores Novati abscissi a capite Cornelio abscissos esse ab ecclesia: eo pertinet, quod vocat Petrum unitatis originem, quod vocat episcopatum unum et indivisum; neque enim unus est, si non est unus episcopus universalis Cornelius. Et licet dicat partem illius unius episcopatus in solidum a quovis episcopo teneri, non ob hoc negat unum episcopum esse superiorem omnibus, sine quo nec esset unus episcopatus. Quinimo secundum jurisperitos, qui solus possidet, non dicitur in solidum possidere; sed ut in solidum quis possideat, opus est, ut alius etiam simul possideat; et ideo quivis particularis episcopus in solidum possidet suas oves, quia cum Romano pontifice eas possidet. Nam quum aliqui convertuntur ad Christum, simul fiunt oves Petri sive pontificis, quo creante episcopatum particularem super illas oves, non tollit a se curam illarum, quam habebat, sed in solidum earum curam cum novo episcopo tenet. Cyprianus etiam hic comparat particulares episcopos invicem, qui parem potestatem habebant circa sua ovilia. Neque enim tunc erant reservati casus ipsi pontifici, et ideo quisque poterat, quae alii in sua dioecesi atque ob id etiam in solidum partem sui episcopatus tenebat. Quum autem Cyprianus initio hujus loci dicit a Petro derivari unitatem, et in fine dicit eandem ab ecclesia derivari, quam comparat soli, fonti, et trunco; et particulares episcopatus radiis, rivulis et ramis: ob id dicit, quia idem est separari a capite et a corpore, et quia tota potestas, quae in corpore ecclesiae est, ab ipso capite promanat; nec enim ecclesia sine capite et sacerdotibus seipsam multiplicat, sed per eos qui in fideles convertuntur et ecclesiae incorporantur.

Ideoque Cyprianus in eodem tractatu subdit: „An esse sibi cum Christo videtur, qui adversus sacerdotes Christi facit, qui se a cleri ejus vel plebis societate discernit?“¹ Haec ille, docens idem esse, aliquem a sacer-

¹ S. Cyprianus, De unitate ecclesiae, n. 17. Migne, P. L. 4, 513.

dotibus separari, atque a plebe ecclesiae separari et propterea falsos praelatos ecclesiae vocat illos, qui absque episcopi ordinatione seipsos praeficiunt, qui se praepositos sine ulla ordinationis lege constituunt, qui nemine episcopatum dante episcopi sibi nomen assumunt. Haec ille. Idem rursus Cyprianus in epistola ad Jubajanum de haereticis rebaptizandis sic scribit: „Manifestum est autem, ubi et per quos remissio peccatorum dari possit, quae in baptismo scilicet datur. Nam Petro primum dominus, super quem aedificavit ecclesiam, et unde unitatis originem instituit et ostendit, potestatem istam dedit, ut id solveretur in coelis, quod ille solvisset in terris; et post resurrectionem quoque ad apostolos loquitur, dicens: „Sicut misit me Pater, et ego mitto vos. Hoc quum dixisset, inspiravit, et ait illis: Accipite Spiritum sanctum, si cujus remiseritis peccata, remittentur illi, si cujus tenueritis, tenebuntur. [Jo. XX, 211]. Unde intelligimus nonnisi in ecclesiae praepositis et in evangelica lege ac dominica ordinatione fundatis licere baptizare et remissionem peccatorum dare; foris autem nec ligari aliquid posse nec solvi, ubi non sit, qui aut ligare possit aliquid aut solvere.“¹ Haec Cyprianus, docens a Petro oriri unitatem, et nonnisi praepositos in ecclesia habere potestatem; ex quo clare infertur, horum praepositorum potestatem a pontifice fuisse derivatam.

78. Ultra Cyprianum sunt varii summi pontifices, qui eandem derivationem clarius etiam ostendunt, inter quos Leo Magnus ad episcopos Viennenses de munere praedicandi loquens ait: „Sed hujus muneris sacramentum ita dominus ad omnium apostolorum officium pertinere voluit, ut in beatissimo Petro apostolo omnium summo principaliter collocarit, atque ab ipso quasi quodam capite dona sua vellet in corpus omne manare, ut exsortem se ministerii intelligeret esse divini, qui ausus fuisset a Petri soliditate recedere. Hunc enim in consortium individuae unitatis assumptum id, quod ipse erat, voluit nominari dicendo: *Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam*, ut aeterni

¹ S. Cyprianus, Epistola ad Jubajanum, n. 7. Migne, P. L. 3, 1114.

templi aedificatio mirabili munere gratiae Dei in Petri soliditate consisteret; hac ecclesiam suam firmitate corroborans, ut illam nec humana temeritas posset appetere, nec portae contra illam inferi praevalerent.¹ Haec ille, qui in tertio sermone suae assumptionis ad pontificatum etiam ait: „Sed multo dignius est ad beatissimi Petri gloriam contemplandam aciem mentis attollere et hunc diem in illius potissimum veneratione celebrare, qui ab ipso omnium charismatum fonte tam copiosis est irrigationibus inundatus, ut quum multa solus accepit, nihil in quemquam sine illius participatione transiret.“ Et paulo inferius: „De toto mundo unus Petrus eligitur, qui et universarum gentium vocationi et omnibus apostolis cunctisque ecclesiae partibus praeponatur, ut quamvis in populo Dei multi sint sacerdotes multique pastores, omnes tamen proprie regat Petrus, quos principaliter regit et Christus. Magnum et mirabile, dilectissimi, huic viro consortium potentiae suae tribuit divina dignatio, ut si quid cum eo commune ceteris voluit esse principibus, numquam nisi per ipsum dedit, quidquid aliis non negavit.“² Hactenus ille, docens non a solo Petro in apostolos, sed ab eodem et ejus successoribus omnem potestatem in alios derivari praelatos.

79. Gregorius Magnus: „Quanto apostolica sedes Deo auctore cunctis praelata constat ecclesiis, tanto inter multiplices curas et illa nos valde sollicitat, ubi ad consecrandum antistitem nostrum expectatur arbitrium. Defuncto igitur Laurentio ecclesiae Mediolanensis episcopo sua nobis relatione clerus innotuit, in electione se filii nostri Constantii, diaconi sui, unanimiter consensisse. Sed quoniam eadem non fuit subscripta relatio, (id est, quum ore et non scripto narrata est haec electio) ne quid quod ad cautelam pertinet omitamus, hujus ideo praeccepti auctoritate suffultum Genuam te proficisci necesse est. Et quia

¹ S. Leo M. Ep. X. ad episcopos Prov. Viennens. c. I. (Jaffé n. 185) Migne, P. L. 54, 629.

² Serm. IV. (al. III.) in anniversario assumptionis suae c. II. Migne l. c. 149.

multi illic Mediolanensium coacti barbarica feritate consistunt, eorum te voluntates oportet eis convocatis in commune perscrutari. Et si nulla eos diversitas ab electionis unitate disternat, siquidem in praedicto filio nostro Constantio omnium voluntates atque consensum perdurare cognoscis, tum eum a propriis episcopis (sicuti antiquitatis mos exigit) cum nostrae auctoritatis assensu solatiante et auxiliante domino facias consecrari, quatenus hujusmodi servata consuetudine et apostolica sedes proprium vigorem retineat, et a se concessa aliis sua jura non minuatur.¹ Haec Gregorius ostendens consecrationem episcoporum a pontificis arbitrio et assensu et auctoritate pendere et jura etiam electionis, quae clerus tunc habebat, ex apostolicae sedis privilegiis emanasse.

Idem ad Benenatum episcopum: „Et temporis qualitas et vicinitas nos locorum invitat, ut Cumanam atque Misenatem unire debeamus ecclesias, quoniam eae non longo itineris spatio a se sejunctae sunt, nec peccatis facientibus tanta multitudo populi est, ut singulos sicut olim fuit habere debeant sacerdotes. Quia igitur Cumani castris sacerdos cursum vitae hujus explevit, utrasque nos ecclesias praesentis auctoritatis pagina unisse tibi commisisse cognosce propriumque utrarumque ecclesiarum scito te esse pontificem. Et ideo quaecumque tibi de earum patrimonio, vel cleri ordinatione sive promotione juxta canonum statuta visa fuerint, ordinare atque disponere habebis ut proprius revera sacerdos liberam ex nostrae auctoritatis consensu atque permissione licentiam. Ubi commodius atque utilius esse perspexeris, ibi habitato, ita sane ut alteram ecclesiam cui corporaliter praesens non es, sollicita providentique cura disponas, quatenus divina illic mysteria solemniter auxiliante domino peragantur.“² Haec ille, ex cujus dictis colligimus, jurisdictionem in novam illam ecclesiam ex consensu emanasse

¹ Epistolarum I. III. ep. 30. XXX. ad Joannem subdiaconum. (Jaffé n. 870) Migne, P. L. 77, 627 s.

² Epistolarum I. II. ep. 45. ad Benenatum episcopum. (Jaffé n. 832) Migne, P. L. 77, 582 s.

pontificis, quae tamen jurisdictio ordinaria erat et non solum ex commissione. Ait enim illum constitutum fuisse proprium pontificem ecclesiae Cumanae. Ex pontificis auctoritate colligitur etiam praesentiam corporalem esse ex jure pontificio, et ideo liberam huic episcopo fieri facultatem residendi in utraque ecclesiarum, prout sibi commodum videret, modo alteri absens provideret.

Idem ad Joannem episcopum: „Postquam hostilis impietas diversarum civitatum ita peccatis facientibus desolavit ecclesias, ut reparandi eas spes nulla populo deficiente remanserit; majori valde cura constringimur, ne defunctis earum sacerdotibus reliquiae plebis nullo pastoris moderamine gubernatae per invidiae hostis callidi rapiantur (quod absit) insidiis. Hujus ergo rei sollicitudine saepe commoti hoc nostro sedit cordi consilium, ut vicinis eas mandarem pontificibus gubernandas. Ideoque paternitati tuae curam gubernationemque trium tabernarum ecclesiae providimus committendam, quam tuae ecclesiae aggregari uniusque necesse est, quatenus utrarumque ecclesiarum sacerdos recte (Christo adjutore) possis existere, quaeque tibi de ejus patrimonio vel cleri ordinatione seu promotione vigilantia ac canonica visa fuerint cura disponere, quippe ut pontifex proprius liberam habeas ex nostra praesenti permissione licentiam.“¹ Haec ille, ex quibus eadem quae ex primo ejusdem sententia colligere licet.

80. Ad haec Nicolaus primus ad electum et clerum Nonensis ecclesiae: „Ecclesia, id est, catholicorum collectio quomodo sine apostolicae sedis instituetur nutu, quando juxta sacra decreta nec ipsa debet absque praeceptione papae basilica noviter constitui, quae ipsam catholicorum intra semet amplecti catervam dignoscitur?“² Hoc docet ecclesiam, hoc est, fidelium collectionem fieri non posse absque nutu pontificis; ab eo igitur confertur potestas congregandi fideles et jurisdictio.

¹ Epistolarum I. II. ep. L. ad Joannem episcopum Velitranum (Jaffé n. 837). Migne, P. L. 77, 591 s.

² Epistola 135. (Jaffé n. 2161); can. Ecclesia 8 dist. 1 De consecratione. Migne, P. L. 119, 1130.

Alexander secundus ad Valerianum episcopum et martyrem: „Quum ergo peccata dimittere vel tenere, excommunicare vel reconciliare, opus sit Spiritus sancti et virtus Christi, apparet quod hi qui extra ecclesiam sunt, nec ligare possunt nec solvere, nec reconciliando ecclesiasticae communioni reddere, nec excommunicando ejus societate privare, qua ipsi haeresi vel schismate polluti sive sententia notati penitus carere probantur. Unde quum omnibus discipulis parem ligandi atque solvendi potestatem dominus daret, Petro prae omnibus et pro omnibus claves regni coelorum se daturum promisit dicens: *Tibi dabo claves regni coelorum*. Quicumque ergo ab unitate ecclesiae quae per Petrum intelligitur, fuerit alienus, execrari non potest, consecrari non valet, excommunicationis vel reconciliationis potestatem non habet.“¹ Haec ille, adstruens extra ecclesiam nullam esse ecclesiasticam jurisdictionem, et Petro plus omnibus et prae omnibus datam fuisse potestatem. Nulli ergo praeter Petrum data est potestatis plenitudo et Petro pro omnibus est data; ab illo ergo omnes accipiunt.

Clemens tertius epistola ad Guilielmum archiepiscopum Montis regalis, quae eadem est Nicolai tertii et Lucii tertii, ut habetur authentice in privilegiis Montis regalis: „Licet D. N. Jesus Christus ecclesiam suam instituens, discipulis suis eandem super credentes ligandi ac solvendi dederit potestatem, unum tamen in ea s. Petrum apostolum voluit praeeminere dicens: *Tu es Petrus et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam* etc. Intellegendum ex hoc tribuens universis quod, sicut unus erat mediator Dei et hominum homo Christus Jesus, pacificans quae in coelis erant et quae super terram, et dissolvens maceriam parietum et faciens utraque unum: sic et in ecclesia unum ex ipso et per ipsum omnium caput esset, nec in membris fieret ulla diversitas, quae non per unius auctoritatem ac providentiam capitis ad unam fidei

¹ Non sunt Alexandri II. sed Gratiani ad C. Audivimus 4. C. 24. q. 1., quod fragmentum est epistolae Alex. II. ad Valerianum ep. (alias Wilielmum marchionem) (Jaffé n. 3442); cf. Migne, P. L. 146, 1350.

veritatem eandemque religionis regulam reduceretur et cultum. Quod et in eo loco monstrat, in quo et de confirmandis fratribus et de pascendis dominicis ovibus praeceptum a domino Jesu Christo legitur ei datum. Ex hac utique potestate, quae ad b. Petrum ex dominica traditione provenit, sacrosancta Romana ecclesia, quae per dominum Jesum Christum ab eodem b. Petro instituta est et fundata, supra universas ecclesias auctoritatem obtinuit, ut ubique ratum esset ac solidum, quod ipsius providentia statuisset. Quod et ab universis ecclesiis per orbem terrarum usque diffusis receptum est et servatum, ita ut per eam et distributio facta sit dignitatum, et indictum Christi fidelibus et diligenter ordinatum, quod ad cultum pertinere visum est pietatis. Ex hac siquidem data b. Petro a domino potestate ipse ac successores ipsius per diversa mundi loca constituerunt episcopos et dignitates per provincias diviserunt.¹ Haec illi jam dicti tres pontifices, perspicue docentes non solum materiam assignari a pontificibus reliquis episcopis, sed ipsas dignitates atque adeo episcopatus per eosdem distribui in universam ecclesiam.

81. Leo nonus ad Michaelem patriarcham Constantinopolitanum: „Romanae ecclesiae facitis praejudicium, de qua nec vobis nec cuilibet mortalium licet facere iudicium beatissimo et apostolico pontifice Silvestro divinitus decernente, spiritualique ejus filio Constantino, religiosissimo Augusto, cum universa synodo Nicaena approbante ac subscribente, ut summa sedes a nemine judicetur inviolabiliter et inconcusse sibi conservato illo privilegio, quod idem princeps quarto baptismatis sui die devotus contulit pontifici Romano, scilicet ut in toto orbe sacerdotes ita hunc caput habeant, sicut omnes iudices regem. Quorum semper omni mundo venerandam sententiam sicut veraciter divina inspiratione promulgatam amplexae reliquae universales synodi, id est, Constantinopolitana prima consensu pii Augusti et religiosi, majoris Theodosii, Ephesina prima sub juniore Theodosio filio Arcadii, Chalcedo-

¹ Epistola 90. (Jaffé n. 10114 a). Migne, P. L. 204, 1385.

nensis sub imperio divae memoriae Marciani, secunda Constantinopolitana in praesentia Justiniani, tertia Constantinopolitana rogatu et consensu junioris Constantini, unanimi voluntate concordique verbo et scripto confirmare, sanctam Romanam et apostolicam sedem post dominum Jesum caput esse omnium ecclesiarum Dei; et hoc debere credi, confiteri et scribi ab omnibus veneratoribus Nicaeni concilii, cujus statutorum usque ad unum jota contemptoribus districtum anathema cautum est a quinque praefatis et cunctis sanctorum patrum synodis subsequentibus.¹ Haec Leo, docens jurisdictionem a pontifice emanare in alios episcopos sicut a rege in iudices, et sicut a capite in reliqua membra derivatur.

Paschalis episcopo Panormitano scribens, ut habetur in capite Significasti De electione et electi potestate: „Significasti reges et regni majores admiratione permotos, quod pallium tibi ab apocrisiariis nostris tali conditione oblatum fuerit: si sacramentum, quod a nobis scriptum detulerant, exhiberes,“ et infra: „Mirentur in hac causa dominum nostrum Jesum Christum, qui quum ovium suarum curam Petro committeret, conditionem posuit dicens: *Si diligis me, pasce oves meas*. Si conscientiarum factor et cognitor secretorum conditione hac usus est nec semel tantum, sed et secundo et usque ad contristationem, qua nos sollicitudine oportet tantam ecclesiae praelationem imponere fratribus, quorum conscientias non videmus?² Haec ibi. Pontificis igitur est et praelationem ipsam imponere fratribus; et proinde jurisdictio ab eo manat nec solam materiam fratribus assignat.

Nicolaus tertius eandem derivationem potestatis a Petro in alios episcopos asseverat verbis Leonis primi supra citatis.

Ultra praedictos patres, qui diserte asserunt jurisdictionem et reliquam potestatem episcopalem a summo pontifice aliis communicari, sunt alii quamplures qui

¹ Epistola 100. n. 10. (Jaffé n. 3286). Migne, 143, 751.

² Epistola directa est ad archiepiscopum Spalatinum. (Jaffé n. 4851). Migne, P. L. 163, 428. Mansi XX, 984.

si sensum spectemus, idem asserunt, licet aliis verbis. Quales sunt in primis, qui affirmant episcopatus honorem et potestatem et nomen a Petro sumpsisse originem, quem dominus primum et unum episcopum creavit; quos jam supra citavimus, quum de ejus primatu supra apostolos ageremus. Quum enim illi episcopi qui a Petro constituti sunt non essent titulares sed jurisdictionem habentes, ut de Zachaeo et aliis a Petro institutis constat, planum etiam est, quod eis dedit jurisdictionem episcopatus.

82. Idem etiam probant praedicti patres asserentes, ecclesiam Romanam caput esse et originem matremque omnium ecclesiarum; nam quum in ecclesia Romana sacerdotes fuerint et plebs, ratione plebis non ei convenit hujusmodi dignitas, quatenus non est plebis in alios derivare potestatem vel ecclesiam propagare. Convenit igitur illi ratione sacerdotum, quorum multitudo quum ad unum summum sacerdotem et episcopum reducenda sit, ab illo procul dubio manat omnis eorum auctoritas et potestas, ac proinde omnis foecunditas ad alias ecclesias propagandas; quae quidem quum sine praelatis non sint, illi ergo ab ecclesia Romana, hoc est, a summo pontifice potestatem accipiunt. Quia enim summus pontifex consilio sui cleri, hoc est cardinalium, in agendis utitur, quae ab ipso fiunt, merito ab ecclesia Romana fieri dicuntur, hoc est ab ejusdem praelato cum suo clero.

83. Patres igitur, qui ecclesiam Romanam caput et matrem aliarum vocant, sunt qui sequuntur:

Cyprianus ad Cornelium: „Post ista adhuc insuper pseudoepiscopo sibi ab haereticis constituto navigare audent et ad Petri cathedram atque ecclesiam principalem, unde unitas sacerdotalis exorta est, a schismaticis et profanis litteras ferre nec cogitare eos esse Romanos, quorum fides apostolo praedicante laudata est, ad quos perfidia habere non possit accessum.“ Haec ille vocans Petri cathedram ecclesiam principalem, quae aliis principet et origo existat unitatis sacerdotalis; propter quod etiam ait, a Paulo commendatam fidem Romanorum; nec enim propter plebejos Romanos hoc dictum est, quum errare possent a

fide, sed ob specialem Dei assistentiam cum Petri cathedra et ecclesia principali, ad quam perfidia habere non potest accessum.¹

Idem ad Cornelium: „Nos enim singulis navigantibus ne cum scandalo ullo navigarent rationem reddentes, scimus nos hortatos eos esse, ut ecclesiae catholicae matricem et radicem agnoscerent ac tenerent.“² Hoc ille.

Quem imitatus Augustinus explicans illa verba: *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii* [Psalm. XLIV, 17] ait: „Quid est: *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii*? Patres missi sunt apostoli, pro apostolis filii nati sunt tibi, constituti sunt episcopi. Hodie enim episcopi qui sunt per totum mundum, unde nati sunt? Ipsa ecclesia patres illos appellat, ipsa illos genuit et ipsa illos constituit in sedibus patrum.“³ Haec Augustinus, qui quum asserat ecclesiam episcopos genuisse et in sedibus patrum constituisse et nomen episcopi jurisdictionem et superintendentiam dicat, planum est apud Augustinum jurisdictionem ab ecclesia emanare et non immediate a Deo. Quum autem non ita emanet ab ecclesia, ut ab ipsa plebe et laicis oriatur, a praelatis igitur ecclesiae proficiscitur, quorum multitudo quum ad unum caput reducat, Romanum nempe pontificem, secundum Augustinum et omnes patres ab illo tandem emanabit jurisdictio.

84. Anacletus ait: „Haec vero apostolica sedes caput et cardo (ut praefatum est) omnium ecclesiarum a domino et non ab aliis est constituta, et sicut cardine ostium regitur, sic hujus sanctae sedis auctoritate omnes ecclesiae domino disponente reguntur.“⁴

Et ante Anacletum Clemens ait: „In illis vero civitatibus, in quibus olim apud ethnica archiflames eorum atque primi legis doctores erant, episcoporum primates poni vel patriarchas qui reliquorum episcoporum judicia et majora, quoties necesse foret, negotia in fide agerent et secundum Dei voluntatem, sicut constituerant sanctissimi apostoli ita ut nequis injuste periclitaretur, definirent; in illis autem civi-

¹ Epistola XII. ad s. Cornel. papam cap. 14; Migne, P. L. 3, 818 ss. (inter epistolas Cornelii papae).

² Epist. IV. ad s. Cornel. papam cap. 2; Migne, l. c. col. 710.

³ Enarratio in ps. XLIV. n. 32. Migne, P. L. 36, 513.

⁴ Pseudo-Isid. in ep. III. Anacl. (Jaffé ed. II. n. 4).

tatibus, in quibus dudum apud praedictos erant archiflamine, quos tamen minores tenebant quam memoratos primates, archiepiscopos institui praecepit, qui non tamen primatum sed archiepiscoporum fruerentur nomine. Episcoporum quoque judicia, ut superius memoratum est, et majora ecclesiarum negotia, si ipsi reclamaverint, aut aliquem timorem, aut istos vel alios suspectos habuerint, ad jam dictos primates vel patriarchas, ne quis innocenter periret, transferri jussit. In singulis vero reliquis civitatibus singulos et non binos vel ternos vel plures episcopos constitui praecepit, qui non primatum aut archiepiscoporum aut metropolitanorum nomine, quia matres civitatum non tenent, sed episcoporum tantum vocabulo potirentur, quoniam nec inter ipsos apostolos par institutio fuit, sed unus omnibus praefuit. Hoc tamen providendum instituit, ne in villis aut castellis vel modicis civitatibus instituerentur episcopi, ne vile eorum nomen fieret.¹

Hactenus ille, plane docens Petrum jussisse institutionem non solum patriarcharum et episcoporum, quos jurisdictionem commissam habere aliqui asserunt, sed etiam episcoporum, quos ordinariam habere confitentur. Ab illo ergo et a suis successoribus prodit omnis jurisdictio.

Idem: „Ecclesias per congrua et utilia facite loca, quas divinis precibus sacrare oportet, et in singulis sacerdotes divinis orationibus Deo dicatos poni, quos ab omnibus venerari oportet, et non a quoquam gravari.“²

Haec Clemens cujus jussu ecclesiis singulis singuli praeficiuntur sacerdotes, quos quum ait consecrationibus Deo dedicari ab omnibus venerandos, constat illos jurisdictionem habuisse super eos, qui in ecclesiam cui praeponuntur congregantur, quos sacerdotes ipsos venerari jubet; innuit etiam consecrationes sacerdotum fieri ut Deo dicentur, non autem ut in illis conferatur ipsis jurisdictio, quae potius ex injunctioe confertur sive ex praecepto, quo populo praecipitur ut eos veneretur.

85. Lucius papa item ait: „Urbes et loca quibus primates praesidere debent, non a modernis, sed etiam multis ante adventum Christi sunt statutae temporibus, quorum primates etiam gentiles pro majoribus negotiis appellabant; in ipsis vero urbibus post Christi adventum apo-

¹ Pseudo-Isid. in ep. I. Clementis ad Jacobum cap. 28 s. (Jaffé ed. II. n. 10). Verba autem composita sunt ex variis conciliis et epistolis sum. pontificum.

² Pseudo-Isid. in ep. II. Clementis ad Jacobum. (Jaffé ed. II. n. 10).

stoli et eorum successores patriarchas vel primates posuerunt, ad quos episcoporum negotia (salva in omnibus apostolica auctoritate) et majores causae post apostolicam sedem sunt referendae.¹

Haec ille, cujus verba habentur in epistola secunda Stephani papae de accusationibus sacerdotum. In quibus notandum quod apostoli et eorum successores posuerunt primates; ergo ab illis jurisdictio emanavit. Sed quum primates non possit quis alius primas instituere vel episcopus, per successores apostolorum qui primates crearunt, non debemus intelligere cujusvis apostoli successores, sed tantum Petri; nec enim episcopus Ephesinus qui Joanni successit, aut Hierosolymitanus qui b. Jacobo, creare novos patriarchas potuerunt.

Ad haec Marcellus ad episcopos Antiochenae provinciae ait: „Si vestra vero (sedes) Antiochena quae olim prima erat, Romanae cessit sedi, nulla est quae ejus non subjecta sit ditioni, ad quam omnes quasi ad caput juxta apostolorum eorumque successorum sanctiones episcopi qui voluerint vel quibus necesse fuerit, suffugere eamque appellare debent, ut inde accipiant tuitionem et liberationem, unde acceperunt informationem atque consecrationem.“²

Haec ille docens ecclesiam Romanam ideo habere jurisdictionem super omnes ecclesias, quia omnes ab ea quasi capite informationem et consecrationem receperint, ut ejusdem sit regere et tueri alias ecclesias cujus fuerit instituere. Ipsa igitur instituit episcopos, de quorum appellatione ad ipsam hic agitur.

Dionysius papa ad Severinum episcopum: „Ecclesias singulas singulis presbyteris dedimus, paroecias et coemeteria eis divisimus, et unicuique jus proprium habere statuimus, ita videlicet ut nullus alterius paroeciae terras, terminos aut jus invadat; sed unusquisque suis terminis sit contentus et taliter ecclesiam et plebem sibi commissam custodiat, ut ante tribunal aeterni judicis ex omnibus sibi commissis rationem reddat et non judicium sed gloriam pro suis actibus percipiat.“³

Haec Dionysius, qui dum jam consecratis presbyteris super plebes dedit jus, manifestum est, ex ejus praecepto non ex consecratione manare jurisdictionem.

¹ Pseudo-Isid. in ep. II. Stephani (Jaffé ed. II. n. 130) Can. *Urbes*. 1. Dist. 80 in decr. Grat., qui canon Lucio papae tribuitur. Migne, P. L. 3, 997.

² Pseudo-Isid. in ep. I. Marcelli (Jaffé ed. II. n. 160).

³ Pseudo-Isid. in ep. II. Dionysii (Jaffé ed. II. n. 139) C. 13. q. 1. c. *Ecclesias* 1 in decr. Grat. Migne, P. L. 5, 134.

Anicetus quoque papa ad episcopos Galliae: „Nulli archiepiscopi primates vocentur, nisi illi qui primas tenent civitates, quarum episcopos apostoli et successores apostolorum regulariter patriarchas et primates esse constituerunt, nisi aliquod genus deinceps ad fidem convertatur, cui necesse sit propter multitudinem eorum primatem constitui.“¹

Haec ille, ex quibus habetur jurisdictionem ab apostolis et eorum successoribus prodiisse.

Ibidem paulo inferius subdit: „Si autem propter nimiam longinquitatem, aut temporis incommoditatem, aut itineris asperitatem grave ad hanc sedem ejus causam deferre fuerit, tunc ad ejus primatem causa deferatur et penes ipsum hujus s. sedis auctoritate judicetur.“

Haec ille. Auctoritas igitur primatis a sancta sede apostolica emanat.

86. Xistus ad universos episcopos: „Ab hac enim sancta sede a sanctis apostolis tueri, defendi et liberari episcopi jussi sunt, ut sicut eorum dispositione ordinante domino primitus sunt constituti, sic hujus sanctae sedis (cujus dispositioni eorum causas et judicia servaverunt) protectione futuris temporibus sint ab omnibus perversitatibus semper liberi.“²

Haec ille, docens dominum ordinasse, ut apostolorum dispositione episcopi constituerentur; ab apostolis ergo acceperunt jurisdictionem.

Melchides etiam ad universos Hispaniae episcopos scribens ait: „Dei ordinatione taliter ordinatum esse credimus, ne omnes posterorum cuncta sibi vindicarent, sed semper majores causae, sicut sunt episcoporum, et potiorum curae negotiorum ad unam b. principis apostolorum Petri sedem confluerent, ut inde suscipiant finem judiciorum unde acceperant initium institutionum, ne quandoque a suo discreparent capite.“³

Haec ille.

Innocentius primus ad Decentium Eugubinum: „Quis nesciat aut non advertat, id quod a principe apostolorum Petro Romanae ecclesiae traditum est ac nunc usque custoditur, ab omnibus debere servari nec superduci aut introduci aliquid, quod auctoritatem non habeat aut aliunde

¹ Pseudo-Isid. in ep. Annicii ad universos Galliae episcopos (Jaffé ed. II. n. 57) Can. Nulli archiepiscopi 2. Dist. 99. in decr. Grat. Migne, P. Gr. 5, 1131.

² Pseudo-Isid. in ep. II. Sixti (Jaffé ed. II. n. 32). Migne, P. Gr. 5, 1079.

³ Pseudo-Isid. in ep. I. Melchiadis. (Jaffé ed. II. n. 171). Migne, P. L. 7. 1115.

accipere videatur exemplum? praesertim quum sit manifestum, in omnem Italiam, Gallias, Hispaniam, Africam atque Siciliam insulasque interjacentes, nullum instituisse ecclesias nisi eos quos venerabilis apostolus Petrus aut ejus successores constituerunt sacerdotes. Aut legant si in his provinciis alius apostolorum invenitur aut legitur docuisse: quod si non legunt, quia nusquam inveniunt, oportet eos hoc sequi quod ecclesia Romana custodit, a qua eos principium accepisse non dubium est, ne dum peregrinis assertionibus student, caput institutionum videantur omittere.“¹

Haec ille, docens imprimis unicam tantum et generalem auctoritatem, id est universos christianos obligantem, et eam esse sedis apostolicae, a qua et concilia generalia suam auctoritatem accipiunt. Docet praeterea, ultra hanc communem auctoritatem sedis apostolicae habere quandam peculiarem auctoritatem supra ecclesias quas fundarunt illi, qui a sede apostolica consecrati sunt et missi, quales sunt ecclesiae vicinae Romani patriarchatus, ut erat tempore Innocentii Italia, Gallia, Hispania, Africa et Sicilia et aliae circumjacentes insulae. Post Innocentium autem sunt inter has Germania conversa per Bonifacium, et Anglia per Augustinum, et Polonia. Harum enim ecclesiarum specialem curam habet Romanus pontifex, et illae specialem debent Romanae sedi obedientiam et reverentiam et in ritibus conformitatem, quam negantes et ab ea recedentes Deum offendunt.

87. Nicolaus etiam pontifex ad Mediolanenses: „Omnes, ait, sive patriarchii cujuslibet apicem sive metropoleon primatus, aut episcopatum cathedras vel ecclesiarum cujuslibet ordinis dignitatem, instituit Romana ecclesia. Illam vero solus fundavit et supra petram fidei mox nascentis erexit, qui b. Petro aeternae vitae clavifero terreni simul et coelestis imperii jura commisit. Non ergo quaelibet terrena sententia, sed illud Verbum per quod constructum est coelum et terra, per quod denique omnia

¹ (Jaffé n. 108). Migne, P. L. 20, 552. C. Quis nesciat 11. Dist. 11.

condita sunt elementa, Romanam fundavit ecclesiam. Illius certe privilegio fungitur, illius auctoritate fulcitur. Unde non dubium est, quia quisquis cuilibet ecclesiae jus suum detrahit, injustitiam facit; qui autem Romanae ecclesiae privilegium ab ipso summo omnium ecclesiarum capite traditum auferre conatur, hic procul dubio in haeresim labitur; et quum ille vocetur injustus, hic est procul dubio dicendus haereticus.¹ Haec ille, qui ubi ecclesiam Romanam dicit fundasse non solum vicinas ecclesias ut Innocentius primus, sed penitus omnes, intelligendus est quia tandem ab illa manavit omnis auctoritas, licet non immediate, sicut in vicinas ecclesias. Quod vero ait, conantem auferre privilegia Romanae ecclesiae non solum injustum, sed haereticum esse, de eo intelligendum est, qui non solum facto sed falso dogmate id auferre conatur; quia illud dogma contra divinum verbum est Christi, qui hoc privilegium Petro et successoribus contulit. Unde Leo Nonus ad Michaellem Constantinopolitanum patriarcham pulchre in hujusmodi homines ait: „Quisquis Romanae ecclesiae auctoritatem vel privilegia evacuare seu immnuere nititur, non hic unius ecclesiae sed totius christianitatis subversionem et interitum machinatur.“²

Vigilius quoque ait: „Nulli vel tenuiter scienti vel pleniter sapienti dubium est, quod ecclesia Romana fundamentum et forma sit ecclesiarum, a qua omnes ecclesias principium sumpsisse nemo recte credentium ignorat.“ Haec ille, qui quum alias ecclesias principium asserat a Romana sumpsisse, procul dubio docet, ministros qui alias ecclesias fundarunt, a Romana ecclesia sumpsisse auctoritatem; ministri enim sunt ecclesiarum principia, dum illas per evangelium Christo regenerant.³

Leo praeterea IV. ad Carolum regem, ut refert Ivo Carnotensis: „Si fortasse, quod non credimus, apud vos inutiles judicamur, ecclesia tamen cui permittente domino

¹ Desumptus est ex epistola S. Petri Damiani ad Hildebrandum de conventu Mediolanensi a. 1059; Mansi 19, 888. Can. Omnes 1. dist. 22.

² Migne, P. L. 143, 767. (Jaffé n. 3286).

³ Pseudo-Isid. in ep. Vigili ad Profuturum ep. Bracarensem (alias Eutherium) (Jaffé n. 589).

praesumus, non inutilis, sed caput principiumque omnium merito simul ab omnibus vocatur.“¹ Haec ille.

88. Leo etiam Nonus ad Michaellem Constantinopolitanum patriarcham: „Romanae ecclesiae sedes per Petrum super petram aedificata, nec hactenus defecit nec deficiet in saecula, Christo ejus domino rogante pro ea, sicut ipse testatur sub ipsa passione sua: *Ego rogavi pro te, Petre, ut non deficiat fides tua, et tu aliquando conversus confirma fratres tuos.* Quo dicto demonstravit fidem fratrum vario defectu periclitandam, sed inconcussa et indeficiente fide Petri veluti firmae ancorae subsidio figendam, et in fundamento universalis ecclesiae confirmandam; quod nemo negat nisi qui evidenter haec ipsa verba veritatis impugnat; quia sicut cardine totum regitur ostium, ita a Petro et successoribus ejus totius ecclesiae disponitur emolumentum; et sicut cardo immobilis permanens ducit et reducit ostium, sic Petrus et sui successores liberum de omni ecclesia habent iudicium, quum nemo debeat eorum dimovere statum, quia summa sedes a nemine iudicatur. Unde clerici ejus cardinales dicuntur, cardini utique illi, quo caetera moventur, vicinius adhaerentes.“² Haec ille. Qui, dum ait ecclesiam Romanam fundamentum esse unitatis ecclesiae et cardinem caetera omnia moventem et per pontificem Romanum disponi emolumentum totius ecclesiae, et quum de omni ecclesia libere habere debeat iudicium, procul dubio intelligit ab eo proficisci omnis ecclesiae potestatem; sine hoc enim nec movere omnia potuisset, nec omnis ecclesiae profectus ab eo pendere nec de illa libere posset iudicare.

Hadrianus ad Tarasium: „Cujus (beati Petri) sedes in omnem terrarum orbem primatum tenens refulget et caput omnium ecclesiarum Dei consistit; unde idem b. Petrus apostolus domini praecepto pascens ecclesiam nihil dissolutum dimisit, sed tenuit semper et retinet principatum, cui si adhaerere cupit vestra sanctitas et nostrae

¹ C. 16. q. 6. c. Si fortassis 6 (Jaffé n. 1995).

² Migne, P. L. 143, 765. (Jaffé n. 3286).

apostolicae sedi, quae est caput omnium ecclesiarum Dei ejusque sacram et orthodoxam formam incorrupte et incontaminate servare studet sicut orthodoxa et deicola existens, hoc primum sacrificium omnipotenti Deo offerat et vice mea ante piissimorum imperatorum vestigia procedat et terribile iudicium Dei in conspectu eorum proponat, quatenus venerabiles iconas in antiquum statum restitui praecipiant observantes traditiones hujus sacrosanctae Romanae ecclesiae.¹ Sic ille, ostendens ecclesiam Romanam caput esse omnium ecclesiarum ac proinde quasi caput in omnes ecclesias influere et quasi principem summum aliis ministris largiri potestatem.

89. Gregorius IX.: „Licet ratione delicti seu contractus aut domiciliū sive rei, de qua contra possessorem causa movetur, quibus forum regulariter quis sortitur, episcopus vester apud sedem apostolicam conventus non fuerit; quia tamen omnium ecclesiarum mater est eadem et magistra, rite compelli potuit ut ibi suis adversariis responderet.“² Ubi quia ecclesia Romana a Gregorio mater vocatur et magistra aliarum ecclesiarum, hoc ipso docetur alias ibi magisterium sumpsisse et auctoritatem; mater enim de sua substantia dat esse filiis.

Leo X. in concilio Lateranensi: „Leo episcopus servus servorum Dei ad perpetuam rei memoriam sacro approbante concilio. Dum intra mentis arcana revolvimus, et diligenti consideratione pensamus operosa sollicitudinis studia continuosque labores pro divini nominis gloria, exaltatione catholicae fidei, ecclesiae unitate servanda et institutione ac salute fidelium animarum per coepiscopos eorumque superiores in diversis orbis partibus ad regimen suarum ecclesiarum a sede apostolica constitutos, nec non per fratres diversorum ordinum praesertim mendicantium indefesse et indesinenter impensos: tanta ex eorum in vinea domini fructuosus operibus et opportune ac laudabiliter

¹ Ex epistola Hadriani I ad Tarasium. quae recitabatur in act. II. Conc. Nicaeni II. (Jaffé n. 1883). Mansi XII. 1056.

² Cap. Licet 20. De foro competenti (I. 2.) (Potthast n. 9587).

gestis cordi nostro provenit satisfactio, ut iis quae ad pacem et quietem inter eos conservandam conducere cognoscimus, omni studio intendamus. Novimus enim episcopos ipsos in partem sollicitudinis nostrae assumptos fuisse, quorum honor et sublimitas, teste Ambrosio, nullis potest comparationibus adaequari.¹ Haec ille, docens apostolicam sedem episcopos constituisse, quod idem tribuit primitivae ecclesiae ratione ejusdem apostolicae sedis, dum in eadem sessione ait: „Primitiva illa ecclesia in angulari petra a salvatore nostro Jesu Christo fundata apostolorum praeconiis elata martyrumque sanguine consecrata et aucta, ubi primum juvante domino per orbem terrarum lacertos movere coepit provide attendens quantum oneris humeris impositum haberet, quot oves pascere, quot custodire, ad quot etiam remotissima loca oculos intendere oporteret, divino quodam consilio parochias instituit, dioeceses distinxit, episcopos creavit et metropolitanos praefecit, ut tamquam membra capiti obsequentia cuncta secundum ejus voluntatem salubriter in domino perageret et tamquam rivuli a perenni fonte, Romana ecclesia, derivantes ne angulum quidem dominici agri irrigatum dimitterent.“²

90. Sunt et doctores antiqui, qui eandem veritatem asserunt hoc ipso quod conferentes potestatem episcopi Romani cum aliorum episcoporum potestate ajunt, illum habere plenitudinem potestatis, alios vero vocatos esse in partem sollicitudinis non autem in plenitudinem potestatis. Ubi procul dubio per plenitudinem potestatis intelligunt universam ecclesiasticam potestatem, quae in summo pontifice tamquam in capite residet; per partem vero sollicitudinis non nudam sollicitudinis partem, sed partem potestatis. Nam quia *qui praeest, in sollicitudine praeesse debet*, ut ait Paulus [Rom. XII, 8], ipsam praelationem ne efferrent episcopi, partem sollicitudinis voluerunt vocari, ita ut perinde sit eos in partem sollicitudinis vocatos, atque participare eos partem illius summae potestatis, per quam summis pontificibus convenit sollicitudo omnium ecclesiarum.

¹ Hardouin, Acta Conc. t. 9. col. 1832.   ² Ibid. col. 1810.

91. Primus ergo Julius ait: „Qui se scit aliis esse praepositum, non moleste ferat aliquem sibi esse praelatum; ipsa namque ecclesia quae prima est, ita reliquis ecclesiis vices suas credidit largiendas, ut in partem sint vocatae sollicitudinis, non in plenitudinem potestatis.“¹ Haec ille. Quae licet non reperiantur in ejus epistolis quas modo habemus, fortasse Gratianus legit aliam ejus epistolam, et a Julio, ut moris est pontificum, eadem verba usurpavit Vigilius ut ex ejus epistola secunda constat ad Eutherium episcopum.² Vel fortassis quod adscribendum erat Vigilio, adscriptum est Julio qui in epistola prima ad Orientales initium simile huic habet nempe: „Qui scit se aliis esse praepositum non moleste ferat aliquem sibi esse praelatum“:³ aliis quae sequuntur suppositis, quae et invenire potuit in codice suo Gratianus, quia aut Vigilius haec scribit ad Eutherium sive Eleutherium episcopum ut puto Hispanum, tum quia vigeat ibi error Priscillianistarum, quos ibi insectabatur, tum etiam quia dicitur esse in extremis mundi partibus, hoc est in occidente: manifestum est, quod non solum de commissaria potestate loquatur, sed de ordinaria; hic enim ordinarius episcopus erat, et de potestate omnium ecclesiarum fit mentio, quae plane potestas non minus ordinariam potestatem complectitur quam commissariam, quia in variis ecclesiis est ista potestas commissaria, si cum ordinaria conferatur quae ubique recipitur.

Leo quoque papa ad Anastasium Thessalonicensem ait: „Vices enim nostras ita tuae credidimus charitati, ut

¹ C. Qui se scit 12 C. 2. q. 6 in decr. Grat. Hoc caput antea Julio adjudicatum nunc Vigilio merito adscribitur antiquorum codicum auctoritate, quod jam Lainez suspicabatur. Desumptum est ex ep. I. Vigilii ad Eutherium vel potius ad Profuturum, episcopum Bracarensem, quam jure Lainez infra contendit ad Hispanum esse directam. Cf. Jaffé ed. II. n. 907. Migne, P. L. 69, 15. (ubi etiam de genuinitate hujus loci.)

² Migne l. c. col. 19.

³ Haec verba sunt s. Leonis M. in ep. 14 ad Anastasium Thessal. (Jaffé n. 189). Migne, P. L. 54, 676. Refert ea Pseudo-Isid. in ep. Julii ad orientales episcopos. (Jaffé ed. II. n. 195). Migne, P. L. 8, 984.

in partem sis vocatus sollicitudinis non in plenitudinem potestatis.“¹ Haec ille, quae licet Anastasio Thessalonicensi archiepiscopo et sedis apostolicae per orientem legato dicantur, tamen ex eodem Leone constat et de aliis ordinariis debere intelligi, quod ex iisdem Leonis verbis, quae ex epistola Julii desumpsit constat. Subjicit enim Leo sequentia pulcherrima verba communia Julio et sibi: „Haec quidem connexio totius corporis unanimam requirit, sed praecipue exigit concordiam sacerdotum, quibus quum sit dignitas communis, non est tamen ordo aequalis, quum et inter beatos apostolos in similitudine honoris fuit quaedam discretio potestatis; et quum omnium par esset electio, uni tamen datum est, ut caeteris praecerneret. De qua forma episcoporum quoque est orta distinctio et magna dispositione provisum est, ne omnes sibi omnia vindicarent, sed essent in singulis provinciis singuli quorum inter fratres haberetur prima sententia, et rursus quidam in majoribus urbibus constituti sollicitudinem susciperent ampliolem, per quos ad unam Petri sedem universalis ecclesiae cura conflueret, et nihil usquam a suo capite dissideret. Qui ergo scit quibusdam se esse praepositum non moleste ferat aliquem sibi esse praelatum, sed obedientiam quam exigit, etiam ipse dependat.“² Haec Leo, ex cujus verbis habemus, quod sicut apostoli quantum ad apostolatum attinet pares erant, licet Petrus quia summus pontifex creatus est, illis sit a Christo praelatus; ita et episcopi omnes quantum ad episcopatum pares sunt, jurisdictione autem archiepiscopi praesunt episcopis et archiepiscopis primates, et omnis haec dispositio a papa qui omnibus praelatus est, tamquam a capite dimanat, a quo nullum membrum debet dissidere.

Quod enim haec distinctio a papa prodierit, testantur Clemens et Anacletus; ergo ab eodem emanat jurisdictione commissaria et ordinaria. Inter quas haec sola est differentia, quod ordinarius habet potestatem sibi ut propriam

¹ Migne, P. L. 54, 671.

² Migne l. c. col. 676.

concessam, qua utitur in gubernanda ecclesia sua, commissarius utitur non potestate quasi propria, sed potestate ejus cujus vices gerit, qua tamen non utitur ut in sua plenitudine sed ex parte et juxta commissionis limites.

92. Ad haec Gregorius IV. ad episcopos per diversas provincias sic scribit de episcopo Cenomanensi loquens: „Nihil prius de eo qui ad sinum ecclesiae Romanae confugit et ejus implorat auxilium decernatur quam ab ejusdem ecclesiae auctoritate fuerit praeceptum, quae vices suas ita aliis impertivit ecclesiis, ut in partem sint vocatae sollicitudinis non in plenitudinem potestatis.“¹ Haec Gregorius scribens ad omnes episcopos et de omnibus episcopis loquens licet specialiter haec res attingat metropolitanos vel primates vel alios legatos sedis apostolicae, qui licet contra canones in hoc agerent, moleste ferebant episcoporum causas qui sub ipsis erant, ad sedem apostolicam deferri. Sed quod ipsis dixit de potestate sua commissaria, non minus fere dicere potuisset ipsis ordinariis, si gravarent suos subditos et impedirent appellationem ad sedem apostolicam.

Idem Gregorius ad Maximum episcopum ut habetur cap. Mandata De praesumptionibus: „Mandata coelestia efficacius gerimus, si nostra cum fratribus onera partiamur; proinde super cunctas ecclesias Siciliae te vices sedis apostolicae ministrare decernimus quas non loco tribuimus, sed personae, quia ex transacta in te vita didicimus, quid de subsequente conversatione tua praesumamus.“² Haec ibi. Ex quibus primo habemus, summum pontificem jure divino teneri ad impertiendum onus cum aliis, prout exigit regimen universalis ecclesiae, quod quum non minus exigit ordinariam potestatem episcoporum quam commissariam, quum praesertim commissaria legati major sit quam ordinaria episcopi, quia ad plures personas et graviore causas sese extendit; si igitur hanc majorem fatentur manare a summo

¹ C. Decreto nostro 11 C. 2. q. 6 in decret. Grat. (Jaffé n. 1958).

² Cap. Mandata 6 De praesumptionibus (II. 23) Gregor. M. l. II. ind. X. ep. 7. (Jaffé n. 796). Migne, P. L. 77, 544.

pontifice, illam quae minor est non debent negare ab eo proficisci.

Clemens tertius ad Guillelmum archiepiscopum Montis Regalis: „Si quid ex liberalitate, apostolorum providentia fratribus ac coepiscopis nostris accedit, ad nostri honoris augmentum credimus redundare, ut de plenitudine potestatis quam sancta Romana ecclesia largiente domino sibi vindicat, singularem ecclesiae inferiores accipiant, ut ab ea velut a capite insubservientia membra justificationum munera transfundantur.“¹ Haec ille.

93. Innocentius tertius cap. Ad honorem 4. De auctoritate et usu pallii: „Sane solus Romanus pontifex in missarum sollempniis pallio semper utitur et ubique, quoniam assumptus est in plenitudinem ecclesiasticae potestatis, quae per pallium significatur; alii autem eo nec semper nec ubique, sed in ecclesia sua in qua jurisdictionem ecclesiasticam acceperunt, certis debent uti diebus, quoniam vocati sunt in partem sollicitudinis, non in plenitudinem potestatis.“² Haec ille. Qui quum ait pontificem assumptum esse in plenitudinem potestatis, procul dubio a Deo assumptum immediate intelligit; quum vero dicit archiepiscopos accepisse jurisdictionem ecclesiasticam a Deo, accepisse intelligi debet non immediate, sed per pontificem, a quo pallium accipiunt; a quo qui vocatur, procul dubio a Deo vocatur, ut ex eodem Innocentio c. Qualiter 17. De elect. et electi potestate plane colligitur. Ait enim: „Verum quoniam electus a vobis ante confirmationem administrationi episcopatus se irreverenter immiscuit, recipiendo tam a clericis quam laicis juramenta, non attendens quod secundum apostolum nemo debet sibi honorem assumere, sed qui vocatur a Deo tanquam Aaron; praecipue quia nec donum scientiae pontifici conveniens fuerat assecutus: postquam nobis praesentastis eundem, sufficienti examinatione praemissa electionem de ipso factam

¹ Jaffé n. 10114.

² L. I. Decret. tit. VIII. Scripta est haec epistola a. 1204 (Pöthstast n. 2145).

duximus irritandam, quidquid ex ea et ob eam factum est, denuntiantes penitus non tenere.¹ Haec ille. Ex quibus habemus electionem non conferre jurisdictionem, sed confirmationem pontificis, et per eam a pontifice vocatum esse ut a Deo, vocatum tamquam Aaron.

Ex quo eliditur cavillatio eorum, qui asserunt, in his sententiis non intelligi vocatos episcopos a papa sed a Deo, quum procul dubio intelligantur vocati a Deo per ipsum papam. Quod et confirmari potest ex concilio Meldensi quod citat Ivo in quinta parte sui decreti cap. 194: „Hinc est quod quum Moyses querelam in conspectu Dei poneret, non se posse portare tantum onus, quod ei fuerat impositum, audivit a domino: *Congrega mihi septuaginta viros de senioribus Israel, quos tu nosti, quod senes populi sint ac magistri; et auferam de spiritu tuo tradamque eis, ut sustentent tecum onus populi, et non tu solus graveris.* [Num. XI. 16, 17]. Quid in Moyse, nisi presbyteros accipimus? Quod autem dominus aufert de spiritu Moysis, traditque eis, patenter ostendit, quia hi qui ab episcopo in conspectu Dei vocati sunt, ut secum onus populi sustentent, eadem velle et imperato sibi honore totis viribus cooperari debent. Hoc enim significat, quod non alium, sed ejusdem Moysis spiritum accipiunt.² Haec ibi.

Ex quibus duo colligimus. Alterum est, quod episcopus vocat presbyteros, et eo vocante dominus eos vocat; alterum vero, quod honor sive potestas collata sacerdoti ab episcopo injunctio conferatur; et ideo vocatur in partem honoris. Si igitur episcopus vocans in partem sollicitudinis presbyteros, eis injungendo jurisdictionem tribuit, papa procul dubio qui episcopus est episcoporum, vocans episcopos in partem sollicitudinis, jurisdictionem eis tribuit; et ideo episcoporum jurisdictio ab eo derivat.

94. Bernardus ad Eugenium eandem sententiam confirmat dicens: „Ergo juxta canones tuos alii in partem

¹ L. I. Decretalium tit. VI. Epistola directa est ad capitulum Pennense (Potthast n. 836).

² Migne, P. L. 161, 383.

sollicitudinis, tu in plenitudinem potestatis vocatus es. Aliorum potestas certis arctatur limitibus, tua extenditur et in ipsos qui potestatem super alios acceperunt. Nonne si causa exstiterit, tu episcopo coelum claudere, tu ipsum ab episcopatu deponere, etiam et tradere satanae potes?¹ Haec ille, per alios vocatos in partem sollicitudinis et non in plenitudinem potestatis intelligens quoscumque aliis praelatos et ordinarios; nam et de episcopo, qui ordinarius est, subjicit quod potest illum pontifex spoliare episcopatu ob id profecto, quia et ipse episcopatus pars est sollicitudinis, in quam vocatus est episcopus per papam, et ideo auferris potest ab eo, per quem est tradita.

95. Ex quo fit ut qui istam sententiam solum de primatibus vel archiepiscopis vel legatis intelligunt, alios vero ordinarios vocatos censent a Deo immediate, hallucinentur, sumentes fortasse occasionem ex quodam titulo Ivonis, quem in quinta parte sui decreti praetulit fragmento epistolae Gregorii ad universos episcopos, ubi sic ait Ivo: „Primates et metropolitani a Romana ecclesia sint vocati in partem sollicitudinis, non in plenitudinem potestatis.“² Ex hoc ergo titulo inferunt isti, vocationem hanc in partem sollicitudinis de potestate commissaria, quam habent archiepiscopi et primates et legati, non autem de ordinaria, quam habent episcopi, esse intelligendam. Sed certe non haec est mens Ivonis, nec ipsorum sanctorum pontificum, quorum dicta allegat; sed ob id mentionem facit specialem metropolitanorum et primatum, quia illi solum moleste ferebant, causas episcoporum deferri ad Romanum pontificem, et propterea specialiter de illis mentio fit. Sed pontifices eos refellunt ex principio quodam communi non solum ipsis, sed omnibus ecclesiae praelatis; quia enim omnes vocat in partem sollicitudinis, illi ab hac regula non excipiebantur, de quibus propter eminentiorem potestatem aliqui dubitare poterant, num in plenitudinem potestatis ipsi vocati essent. De quibus quia constat etiam

¹ De consideratione l. II. c. 8. n. 16. Migne, P. L. 182, 752.

² Migne, P. L. 161, 428.

vocatos esse in partem sollicitudinis, idem de aliis a fortiori est sentiendum, qui minorem habent potestatem.

Demum, quod uti adversariorum testimonium favens auctoritatem habet, est sententia patrum Basileensium, qui dum a summo pontifice segregati essent atque ei infensi, hanc veritatem tamquam rem fidei fatentur. Ajunt enim in epistola synodali ad Eugenium quartum: „Nunc autem ad proposita per venerabilem archiepiscopum Tarentinum dicendum restat. Imprimis late explicat jurisdictionem et potestatem summi pontificis, quod caput sit et primas ecclesiae, vicarius Christi et a Christo, non ab hominibus vel synodis, aliis praelatus et pastor christianorum, et ei datae sunt a domino claves, et uni dictum est: *Tu es Petrus*; et solus in plenitudinem potestatis vocatus sit, alii in partem sollicitudinis, et multa hujusmodi, quae quum vulgatissima sint, minime necessarium erat recensere. Ista plane fatemur et credimus operamque in hoc sacro concilio dare intendimus, ut omnes eandem sententiam credant.“¹ Haec illi, qui procul dubio tamquam rem fidei certam et indubitam confitentur et confitentam censent, solum pontificem vocatum in plenitudinem potestatis, alios vero in partem sollicitudinis, qui quia a solo papa distinguuntur, omnes per ipsum sive commissariam sive ordinariam habent jurisdictionem, et in partem sollicitudinis sunt vocati, et non ab alio quam ab ecclesia Romana, ut in praedicto titulo dixit jus.

96. Et haec de auctoritate antiquorum Patrum dicta sufficiant ad probandum, quod jurisdictio omnis episcoporum et aliorum ecclesiae praelatorum a summo pontifice mediate vel immediate emanet. Et quamvis inter alios patres supra citatos major pars fuerit pontificum Romanorum, non ob id minus suscipi debet praecerta veritas, nec licebit refellere eorum testimonium quod sibi ipsis videantur perhibere; tum quia, ut vidimus, non sunt soli, sed Cyprianus, Augustinus, Bernardus, atque adeo ipsi Basileenses eandem sententiam confirmant; tum etiam

¹ Labbé 12, 674.

quia sanctissimi patres erant martyres, confessores et omnia quae mundi sunt spernentes et conculcantes, et ideo neque a vero deviarunt propter mundi gloriam vel divitias aucupandas, quum multi illorum pauperes fuerint et divitiarum et honoris saeculi hujus contemptores; tum etiam quia quum sancti essent et grati Deo et in illa specula positi, eis Deus plenius revelavit talentum potestatis sibi commissum, ne illud defoderent vel in sudario involverent, sed ad ecclesiae aedificationem eo uterentur, et ideo dicere poterant: *Non enim accepimus spiritum hujus mundi, sed spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quae a Deo donata sunt nobis* [I. Cor. II, 12]; tum quia potestas ista non erat proprium bonum ipsorum, quum gratia gratis data fuerit, sed commune concessum ad utilitatem ecclesiae, et ideo quum illud praedicant, non seipsum magnificent, sed ad aedificationem ecclesiae id aliis exponunt, ut intelligant praesidium, ad quod recurrere debeant, ex quo uno dependet vis ecclesiae in fide et charitate et Dei cultu, unitas et disciplina omnis ecclesiastica. Ob hanc enim causam et ipse Paulus commendat ministerium suum et potestatem sibi datam ad aedificationem. Si enim hi sancti magnificare se ipsos voluissent, potiora dona sibi ad vitam aeternam concessa praedicarent, quam potestatem quae bonis et malis communis est et saepe malis conceditur. Tum demum quia licet hi mali fuissent quod absit, et propter avaritiam vel ambitionem fimbrias suas voluissent dilatare contra fidei veritatem, sancti alii patres et episcopi per universum orbem dispersi per tot saecula et aetates reclamassent, et verbo et scripto contradixissent. Quia sicut ea, quae pontifices de sua potestate praedicant, si vera sunt, summe referuntur ad fidem et disciplinam ecclesiasticam, contra si falsa, summe sunt fidei contraria: non sancti sed mali homines fuissent non solum ipsi pontifices haec fingentes, sed et omnes doctores qui hanc fictionem et tyrannidem non detexissent.

97. Quod si alii doctores et episcopi non tam diserte et diffuse et frequenter hanc potestatem explicant, sicut ipsi pontifices, in causa fuit imprimis, quia haec potestas

non ita manifesta erat illis, sicut ipsis pontificibus qui ea utebantur. Deinde non ita spectabat ad eos illam declarare, sicut ad ipsos pontifices, quorum erat in disciplina continere totam ecclesiam, ad quod summe faciebat explicare hanc potestatem. Tertio, quia doctoribus non ita crebro occurrebat occasio eam declarandi, sicut pontificibus, qui ultra hoc quod crebro haberent adversarios eorum auctoritatem impugnantes, pene quoties consuluntur, de sua auctoritate et potestate tractare coguntur. Et tamen sancti alii doctores quoties oblata est occasio, illam tractare non omiserunt, sive quum afflicti ad illam recurrerent, ut Athanasius et Chrysostomus et Theodoretus et alii episcopi orientales et Africani; sive quum extra afflictionem ad ipsos pontifices, ut Hieronymus ad Damasum et Bernardus ad Eugenium recurrerent; sive quum scripturas ipsas tractantes loca de primatu Petri et successorum exponerent, ut omnes paene doctores faciunt; sive quum haereticos volunt revincere, qui peculiariter circa hanc potestatem errarunt vel in genere; omnes enim errores ex auctoritate traditionis sanctae Romanae ecclesiae sive in conciliis sive extra concilia refutati sunt, adeo ut asserere liceat, quod sicut articulus de potestate Romanae ecclesiae maxime facit ad evellendas haereses et abusus ecclesiae extirpandos, et plantandam christianam et ecclesiasticam morum disciplinam: ita etiam maxime explicatus est tam in ipsis scripturis veteris et novi testamenti, quam in sanctorum patrum ac doctorum scriptis. Nihil enim tam est impugnatum a daemone et ejus ministris, haereticis et schismaticis, hujus praesertim temporis. Sed fundamentum Dei stat, quia portae inferi non praevalent adversus hanc potestatem, sed ab hac petra conterentur.

[Cap. II. Doctrina theologorum scholae.]

98. Ultra hos jam citatos patres et doctores et alios, qui nobis non occurrerunt, sunt paene omnes doctores scholastici, qui eandem veritatem clarius quam antiqui

asserunt, demptis paucissimis, qui vel de schismate et de haeresi suspecti fuerunt ut Joannes de Polliaco et Gottifredus de fontibus, et Guilielmus Okam, vel certe in hoc errarunt.

99. Inter hos ergo S. Thomas contra gentiles ait: „Ad judiciariam autem potestatem duo requiruntur, scilicet auctoritas cognoscendi de culpa, et potestas absolvendi vel condonandi. Et haec duo dicuntur duae claves ecclesiae, scilicet scientia discernendi, et potentia ligandi et solvendi, quas dominus Petro commisit juxta illud: *Tibi dabo claves regni coelorum* [Matth. XVI, 19]. Non autem sic intelligitur Petro commisisse, ut ipse solus haberet, sed ut per eum derivarentur ad alios; alias non esset sufficienter fidelium saluti provisum.“¹ Haec ille. Et cap. 16. ait: „Soli Petro promisit: *Tibi dabo claves regni coelorum*, ut ostenderet potestatem clavium per eum ad alios derivandam et conservandam ecclesiae unitatem.“ Haec ille, juxta quem, quia claves regni coelorum comprehendunt jurisdictionem, sine qua non potest conservari ecclesiae unitas, procul dubio jurisdictio per Petrum derivatur. Idem ad quaestionem an diaconus possit indulgentias concedere ait: „Dicendum, quod potestas concedendi indulgentias sequitur jurisdictionem, ut supra dictum fuit. Et quia diaconi et alii non sacerdotes possunt habere jurisdictionem vel commissam, sicut legati, vel ordinariam, sicut electi; ideo possunt indulgentias concedere etiam non sacerdotes, quamvis non possint absolvere in foro poenitentiali, quod est ordinis. Et per hoc patet solutio ad objecta. Indulgentias enim concedere pertinet ad clavem jurisdictionis, non ad clavem ordinis. Ad tertiam quaestionem dicendum, quod papa habet plenitudinem pontificalis potestatis, quasi rex in regno; sed episcopi assumuntur in partem sollicitudinis, quasi judices singulis civitatibus praepositi; propter quod etiam solos eos in suis literis fratres vocat, reliquos autem omnes vocat filios. Et ideo potestas faciendi indulgentias plene residet in

¹ Lib. IV. cap. 72.

non ita manifesta erat illis, sicut ipsis pontificibus qui ea utebantur. Deinde non ita spectabat ad eos illam declarare, sicut ad ipsos pontifices, quorum erat in disciplina continere totam ecclesiam, ad quod summe faciebat explicare hanc potestatem. Tertio, quia doctoribus non ita crebro occurrebat occasio eam declarandi, sicut pontificibus, qui ultra hoc quod crebro haberent adversarios eorum auctoritatem impugnantes, pene quoties consuluntur, de sua auctoritate et potestate tractare coguntur. Et tamen sancti alii doctores quoties oblata est occasio, illam tractare non omiserunt, sive quum afflicti ad illam recurrerent, ut Athanasius et Chrysostomus et Theodoretus et alii episcopi orientales et Africani; sive quum extra afflictionem ad ipsos pontifices, ut Hieronymus ad Damasum et Bernardus ad Eugenium recurrerent; sive quum scripturas ipsas tractantes loca de primatu Petri et successorum exponerent, ut omnes paene doctores faciunt; sive quum haereticos volunt revincere, qui peculiariter circa hanc potestatem errarunt vel in genere; omnes enim errores ex auctoritate traditionis sanctae Romanae ecclesiae sive in conciliis sive extra concilia refutati sunt, adeo ut asserere liceat, quod sicut articulus de potestate Romanae ecclesiae maxime facit ad evellendas haereses et abusus ecclesiae extirpandos, et plantandam christianam et ecclesiasticam morum disciplinam: ita etiam maxime explicatus est tam in ipsis scripturis veteris et novi testamenti, quam in sanctorum patrum ac doctorum scriptis. Nihil enim tam est impugnatum a daemone et ejus ministris, haereticis et schismaticis, hujus praesertim temporis. Sed fundamentum Dei stat, quia portae inferi non praevalent adversus hanc potestatem, sed ab hac petra conterentur.

[Cap. II. Doctrina theologorum scholae.]

98. Ultra hos jam citatos patres et doctores et alios, qui nobis non occurrerunt, sunt paene omnes doctores scholastici, qui eandem veritatem clarius quam antiqui

asserunt, demptis paucissimis, qui vel de schismate et de haeresi suspecti fuerunt ut Joannes de Polliaco et Gottifredus de fontibus, et Guilielmus Okam, vel certe in hoc errarunt.

99. Inter hos ergo S. Thomas contra gentiles ait: „Ad judiciariam autem potestatem duo requiruntur, scilicet auctoritas cognoscendi de culpa, et potestas absolvendi vel condonandi. Et haec duo dicuntur duae claves ecclesiae, scilicet scientia discernendi, et potentia ligandi et solvendi, quas dominus Petro commisit juxta illud: *Tibi dabo claves regni coelorum* [Matth. XVI, 19]. Non autem sic intelligitur Petro commisisse, ut ipse solus haberet, sed ut per eum derivarentur ad alios; alias non esset sufficienter fidelium saluti provisum.“¹ Haec ille. Et cap. 16. ait: „Soli Petro promisit: *Tibi dabo claves regni coelorum*, ut ostenderet potestatem clavium per eum ad alios derivandam et conservandam ecclesiae unitatem.“ Haec ille, juxta quem, quia claves regni coelorum comprehendunt jurisdictionem, sine qua non potest conservari ecclesiae unitas, procul dubio jurisdictio per Petrum derivatur. Idem ad quaestionem an diaconus possit indulgentias concedere ait: „Dicendum, quod potestas concedendi indulgentias sequitur jurisdictionem, ut supra dictum fuit. Et quia diaconi et alii non sacerdotes possunt habere jurisdictionem vel commissam, sicut legati, vel ordinariam, sicut electi; ideo possunt indulgentias concedere etiam non sacerdotes, quamvis non possint absolvere in foro poenitentiali, quod est ordinis. Et per hoc patet solutio ad objecta. Indulgentias enim concedere pertinet ad clavem jurisdictionis, non ad clavem ordinis. Ad tertiam quaestionem dicendum, quod papa habet plenitudinem pontificalis potestatis, quasi rex in regno; sed episcopi assumuntur in partem sollicitudinis, quasi judices singulis civitatibus praepositi; propter quod etiam solos eos in suis literis fratres vocat, reliquos autem omnes vocat filios. Et ideo potestas faciendi indulgentias plene residet in

¹ Lib. IV. cap. 72.

papa, quia potest facere quod vult, causa tamen existente legitima; sed in episcopis est taxata secundum ordinationem papae; et ideo possunt dare secundum quod eis taxatum est, et non amplius.¹ Haec Thomas, in cujus verbis notandum imprimis obiter, quod in electis episcopis nondum sacerdotibus est ordinaria jurisdictione; notandum deinde, quod secundum eum episcopi, qui ordinarii sunt, in partem assumuntur sollicitudinis; notandum tertio, quod jurisdictione episcopi derivatur ab ea pontificis, sicut ea iudicis a rege. Quod s. Thomas non finxit sed ante eum Leo IX. ex Constantini a Deo inspirata lege didicit, ut testatur in epistola ad Michaellem patriarcham, in qua etiam habetur, episcopos non habere immediate jurisdictionem a Christo sed a papa, non tamen ut commissarii sed ut ordinarii sunt, sicut iudices in regno.

Demum habetur jurisdictionem ex injunctione dari etiam episcopis, quia juxta ejus ordinationem episcopi possunt plures vel pauciores indulgentias conferre, juxta quod majorem vel minorem jurisdictionem eis papa ad id injunxerit.

100. Idem Thomas: „Ad primum ergo dicendum, quod quamvis omnibus apostolis data sit communiter potestas ligandi atque solvendi, tamen uti in hac potestate ordo aliquis significaretur, primo soli Petro data est, ut ostendatur, quod ab eo in alios debeat ista potestas descendere; propter quod etiam ei dixit singulariter: *Confirma fratres tuos, et: Pasce oves meas*, i. e. loco mei, ubi Chrysostomus dicit: Praepositus et caput esto fratrum, ut ipsi te in loco meo assumentes ubique terrarum te in throno tuo sedentem praedicent et confirment.² Haec Thomas. Ubi notandum obiter, quod tam hic, quam in loco priori allegato contra gentes ait, quod soli Petro sint datae claves, quod nonnulli ausi sunt negare.

¹ In l. IV. sentent. dist. 20. a. 4. quaestiunc. 4 sol. II. et III. ad qq. 2 et 3.

² In l. IV. sentent. dist. 24. q. 3. a. 2 sol. III. ad 1. (De his verbis s. Chrysostomo tributis cf. supra pag. 84, not. 3).

Idem in l. II. sententiarum quaerit, cui sit magis obediendum, potestati majori an minori, et respondet: „Respondeo dicendum, quod potestas superior et inferior dupliciter possunt se habere. Aut ita quod inferior potestas ex toto oriatur a superiori; et tunc tota virtus inferioris fundatur supra virtutem superioris; et tunc simpliciter et in omnibus est magis obediendum potestati superiori quam inferiori. Sicut etiam in naturalibus causa prima plus influit supra causatum causae secundae quam etiam ipsa causa secunda, ut in libro de causis (in princ.) dicitur et sicut habet potestas Dei ad omnem potestatem creatam; et sicut etiam se habet potestas imperatoris ad potestatem proconsulis; sic etiam se habet potestas papae ad omnem spiritualem potestatem in ecclesia, quia ab ipso papa gradus dignitatum diversi in ecclesia et disponuntur et ordinantur; unde ejus potestas est quoddam ecclesiae fundamentum, ut patet ex Matth. 16. Et ideo in omnibus magis tenemur obedire papae quam episcopis vel archiepiscopis, vel monachus abbati, absque ulla distinctione. Potest iterum potestas superior et inferior ita se habere, quod ambae orientur ex una quadam suprema potestate, quae unam alteri subdit secundum quod vult; et tunc una non est superior altera nisi in his in quibus una supponitur alii a suprema potestate; et in illis tantum est magis obediendum superiori quam inferiori. Et hoc modo se habent potestates et episcopi et archiepiscopi descendentes a papae potestate.“ Et pergit: „Ad quartum dicendum, quod potestas spiritualis et saecularis, utraque deducitur a potestate divina; et ideo in tantum saecularis potestas est sub spirituali, in quantum est ei a Deo supposita, scilicet in his quae ad salutem animae pertinent; et ideo in his magis est obediendum potestati spirituali quam saeculari. In his autem, quae ad bonum civile pertinent, est magis obediendum potestati saeculari quam spirituali, secundum illud: *Reddite quae sunt Caesaris Caesari*. Nisi forte potestati spirituali etiam saecularis potestas conjungatur, sicut in papa, qui utriusque potestatis apicem tenet, scilicet spiritualis et saecularis, hoc illo disponente, qui

est sacerdos et rex in aeternum secundum ordinem Melchisedech rex regum, et dominus dominantium.¹ Haec Thomas clare dicens, tam episcopalem quam archiepiscopalem jurisdictionem derivari a pontifice Romano, sicut omnis potestas creaturae a Deo, et potestas proconsulis ab imperatore; derivari autem ex injunctioe, quia scilicet papa vult, a quo quia omnis potestas specialis in ecclesia derivatur, ideo etiam ab eodem disponitur et ordinatur, ita ut a dispositione et ordine liceat etiam derivationem inferre sicut ab effectu causam.

101. S. Bonaventura in suo breviliquio ait: „Et quia excellentia quanto magis descendit, tanto magis dilatatur; et quanto magis ascendit, tanto magis unitur, hinc est, quod plures sunt episcopi, pauciores archiepiscopi, paucissimi patriarchae, et unus pater patrum, qui papa merito appellatur, tamquam unus primus, et summus pater spiritualis omnium patrum, imo omnium fidelium, et hierarcha praecipuus, sponsus unius, caput indivisum, pontifex summus, Christi vicarius, fons et origo, regula cunctorum principatum ecclesiasticorum, a quo tamquam a summo derivatur ordinata potestas usque ad infima ecclesiae membra, secundum quod exigit praecellens dignitas in ecclesiastica hierarchia.“² Idem loquens de potestate ordinis et jurisdictionis ait: „Prima potestas quoniam collata est Petro ut sacerdoti, descendit in omnes sacerdotes, quamvis non omnes habeant executionem. Secunda quia collata est Petro ut praelato, descendit in omnes personas ecclesiasticas, quae habent praelationem vel jurisdictionem. Unde qui habent jurisdictionem ordinariam in iudicandos aliquos, habent potestatem coercendi eos per censuram ecclesiasticam, ut iudicium eorum inviolabiliter observetur. Et quoniam jurisdictionem habent non solum habentes claves, sed etiam non habentes, habent inquam vel ex jure vel ex consuetudine, sicut archidiaconi, et aliqua capitula: ideo possunt excommunicare. Rursus, quia ali-

¹ In l. II. sentent. dist. ultima q. 2. art. 3. expos. text.

² Part. VI. c. 12. De integritate ordinis.

qui habent claves, qui non habent jurisdictionem in foro judiciali, ut simplices sacerdotes: ideo non possunt excommunicare nisi per commissionem vel nisi in casibus determinatis, ut in furto et rapinis.¹ Haec ille, clare docens, omnem jurisdictionem a papa ut fonte et origine in alios derivari, et derivari ex injunctioe; hanc enim ipse commissionem vocat. Constat etiam ex eodem tam commissariam jurisdictionem, quae ex privilegio est, quam ordinariam, quae est ex jure, a summo pontifice tandem oriri. Demum patet secundum eum potestatem ordinis distinctam esse realiter ab ea jurisdictionis, quum jurisdictio in quibusdam sit non ordinatis, ordo autem rursus sit in quibusdam qui non habent jurisdictionem, quales sunt simplices sacerdotes. Unde sequitur, ut secundum eum jurisdictio non semper requirat ordinem sacrum, supra quo fundetur, quia etiam in non ita ordinatis invenitur jurisdictio commissaria, licet non ordinaria.

102. Albertus Magnus tractans de definitione clavium scribit: „Quod potestas ordinis est aptitudo ad absolvendum in foro conscientiae si detur materia per papam dantem jurisdictionem.“² Ex quo habetur jurisdictionem a papa dari et eam dando dari materiam.

Richardus de Mediavilla ita habet: „Petrus enim summus fuit inter alios apostolos; quia quamvis potestatem clavium omnes immediate acceperint a Christo, tamen potestatem jurisdictionis acceperunt mediante Petro, et quia jurisdictio ministrat materiam, quae est subditus ejus qui habet habentis jurisdictionem, quae requiritur ad hoc quod potestas clavium exeat in actum. Ideo usus illius potestatis quam omnes immediate acceperunt a Christo, indirecte dependebat a Petro. Sic dico de potestate episcoporum per comparisonem ad papam.“³ Sic ille, docens tam in apostolis quam in aliis episcopis potestatem ordinis derivari immediate a Christo, potestatem vero jurisdictionis

¹ In l. IV. Sentent. dist. 18. part. II. q. 3. conclusio.

² In l. IV. dist. 19. a. 11.

³ In 4. dist. 24. a. 5. q. 3. ad 4.

derivari a Petro et ejus successoribus, summis pontificibus. Patet etiam, jurisdictionem ministrare materiam, ita ut qui dat materiam per hoc ipsum quod jurisdictionem det; materia enim est subditus, qui per hoc fit subditus, quia alius fit ejus praelatus; praelatus autem per hoc fit, quod datur ei jurisdictio, quae non est aliud quam praelatio. Ideo inaniter certant nec se ipsos videntur intelligere, qui dicunt, pontificem dare quidem materiam, non autem jurisdictionem.

Durandus in hunc modum scribit: „Potestas quae tota data est uni in suo fonte, non est in aliis nisi derivata et limitata pro illius voluntate; sed potestas jurisdictionis, quae est ad regendum populum, tota et in suo fonte data fuit soli Petro et successoribus ejus, quum cura ecclesiae ipsi fuit commissa dicente domino: *Pasce oves meas*; hoc enim nulli aliorum apostolorum datum est, nec tunc, nec ante, nec post; ergo talem potestatem plenam et perfectam habet solus successor Petri qui ob hoc papa dicitur, quasi pater patrum. In aliis autem non est, nisi derivata et limitata prout papae placet.¹ Haec ille docens et probans, potestatem jurisdictionis datam soli Petro, et per eum in alios diffundi et limitari juxta ipsius voluntatem et placitum. Ex quo habetur, quod datur per inunctionem et non vi consecrationis.

103. Herveus Natalis de potestate papae: „Omnes potestates inferiores a papa sunt limitatae et determinatae, ut apparet de facto. Aut igitur institutae sunt a Christo immediate, aut ab universali ecclesia, aut a Christo mediante papa, ut vicario generali ejus. Sed non a Christo immediate, nec ab ecclesia universali. Ergo a papa, vicario Christi.² Idem ponit quinque errores in hac materia exortos, de quibus ait: „Primus est, quod potestas episcoporum et curatorum est immediate a Christo. Secundus error, quod scilicet parochiani qui sunt infirmi non possunt reduci in Deum per poenitentiam, nisi mediante

¹ In 4. dist. 24. q. 5. a. 5.

² In tract. de potest. pap. §. Quantum ad secundum.

curatis et sacerdotibus parochialibus. Tertius error, sicut fuit supra dictum, est, quod licet papa et episcopi sunt principales respectu parochianorum, non tamen sunt immediati eorum, sive non habent immediate curam illorum. Quartus error est, quod confessus papae vel episcopo tenetur confiteri curato. — Quintus error primo incidit cum tertio et quarto, quia si confessi commissariis papae, quibus dat licentiam generalem audiendi confessiones, tenentur confiteri proprio curato, aut hoc est, quia non est immediatus curatus, sicut dicit tertius error; aut quia non habet usum liberum suae potestatis ordinariae sine licentia alterius puta curati, quod pertinet ad quartum errorem.¹ Haec ille, vocans errorem, asserere quod potestas jurisdictionis episcopi et curati immediate sit a Deo sicut ea papae; asserens etiam omnem potestatem inferiorum praelatorum derivari a papa, non autem immediate a Christo vel universali ecclesia.

Antoninus de potestate jurisdictionis scribit: „Septima potestas in ecclesia est jurisdictionis judicandi et sentiendi in foro poenitentiae et foro contentioso. Hanc autem etsi apostoli omnes habuerunt a Christo, tamen, ut esset sub Petro. Ipse autem Petrus immediate a Christo accepit omnem plenitudinem jurisdictionis, et sic omnis ejus successor, id est papa, plenitudinem potestatis habet a Christo; alii autem episcopi et praelati in parte habent et omnes a papa.² Haec ille, quae Gabriel Biel lectione 3. supra canonem missae item clare et docte explicat.

104. Cajetanus in tractatu de auctoritate papae et concilii ait: „Ad hanc rationem non video responsionem, nisi dicatur, quod potestas jurisdictionis non est ab homine: quod est primo contra s. Thomam et secundo contra sententiam omnium doctorum catholicorum sententium, quod a Petro omnis jurisdictio in totum residuum ecclesiae corpus manavit et manat, juxta illud Leonis papae cap. Ita dominus d. 19.: „Ita dominus hujus muneris sacra-

¹ Ibid. §. His suppositis.

² P. III. tit. 22. c. 4. §. 1.

mentum ad omnium apostolorum officium pertinere voluit, ut in beatissimo Petro apostolorum omnium summo principaliter collocaret, ut ab ipso quasi a quodam capite dona sua velut in corpus se diffunderent. Ad hoc idem sunt tot auctoritates et rationes, quot sunt ad ostendendam unitatem capitis et principis in ecclesia militante; propterea nolo immorari, sed pro constanti supponere.¹ Haec ille, docens hanc sententiam de derivatione jurisdictionis a papa in alios esse s. Thomae et omnium catholicorum doctorum, et non posse summum pontificem esse caput ecclesiae militantis, nisi ab eo derivetur in alios jurisdictionis.

Dominicus Soto in 4. dist. 20. q. 1. act. 2. concl. 4. de Petro loquens ait: „Quapropter Petrus tamquam qui perpetuo erat futurus caput, tandem Joann. ult. suscepit eandem plenitudinem non solum tamquam apostolus, sed tamquam Christi vicarius, cujus auctoritas permansura erat in eis, qui sedem suam occuparent. Hoc enim Petrus habuit singulare, tamquam caput, quod caeteris data est potestas tantum personalis, non tamen successura in alios, nisi per auctoritatem Petri. Nam etsi episcopi successores apostolorum dicantur, ut can. Quorum vices d. 68., illam tamen auctoritatem non suscipiunt, nisi per Romanum pontificem Petri successorem.“² Idem (ibidem a. 3. concl. 4) de potestate ligandi et solvendi apostolis tributa loquens ait: „Quare ubi illum apostolis dedit, tribuit et presbyteris, nisi quod jurisdictionum distributionem commisit Petro; quae non est de intrinseca ratione sacramenti sed de necessitate applicationis materiae.“ Idem (ibidem a. 4. concl. 2): „Ex his ergo plane colligitur appendix 2^a conclusio. Summam ecclesiasticae potestatis primum contulit Christus Petro tamquam ejus vicario et ecclesiae capiti, quod ipse constituit, a quo, ejusque successoribus in eadem sede, eadem jurisdictio in totam ecclesiasticam hierarchiam derivatur.“ Hactenus ille, quem ideo citavimus, quia licet in eodem articulo dicat episcopos et pres-

¹ Thom. Cajetan. Opusculor. tom. I. c. 19.

² Ibidem dist. 20. q. 1. a. 3. concl. 4.

byteros esse de jure divino propter aliam scilicet potestatem illis a Christo concessam; tamen in derivatione jurisdictionis a summo pontifice convenit cum aliis fere omnibus scholasticis, qui in 4. sent. d. 18. et 24. idem sentiunt, sicut et in aliis variis tractatibus, ut Alphonsus Abulensis episcopus¹; Turrecremata autem frequentissime loquitur et respondet omnibus adversariorum objectionibus.²

Atque hos secuti sunt moderni doctores, qui in haereticos nostri temporis scripserunt, inter quos Joannes Eckius³ de sacro ordine ait: „Tertia potestas est jurisdictionis, qua quisque imperium habet in subditos sibi tamquam superior in inferiores, sicut parochus in eos, qui sub sua continentur parochia, episcopus in dioecesanos, papa super universum christianismum. Potestatem hanc concessit dominus Petro in plenitudine, quando ter dixit illi: *Pasce oves meas*. Atque ea sane potestas sicut ex capite Christo provenit in vicarium suum papam, tamquam caput administratorium; ita vicissim ab illo diffunditur in archiepiscopos, et inde in parochos; omnino autem necessaria fuit potestas ad vitandam confusionem in ecclesia.“ Haec ille.

105. Non solum igitur doctores antiqui sensum scripturae sequentes jam dictam sententiam tenent, sed et moderni scholastici pene omnes, quorum auctoritatem, quia aliqui immerito spernunt propter frivolas aliquas rationes, solvenda sunt, et vindicanda est istorum auctoritas.

Sunt igitur qui dicunt, se non recepturos auctoritatem alicujus doctoris, qui post divum Bernardum scripserit, nisi id, quod asserit, probet vel per scripturas, vel per concilia et decreta pontificum, vel per auctoritatem antiquorum patrum. Quod merito se facturos dicunt, quia in conciliis probationes debent ex consensu et universalitate et antiquitate fieri; scholastici autem neque antiqui sunt,

¹ In 4. p. Matth. XVI. qq. 68. 86.

² Sum. de ecclesia l. II. cap. 54—64.

³ De sacro ordine hom. 59.

nec inter se consentiunt, nec eorum doctrina est communis et universalis; et ideo non sunt citandi in concilio; et merito, ajunt, esse suspectos, qui eorum auctoritatem citant.

106. Sed certe contra res se habet. Nam quod attinet ad antiquitatem, licet antiqui non sint, eorum tamen doctrina antiqua est loquendo de fidei doctrina, quam procul dubio ab antiquis hauserunt. Et haec doctrinae antiquitas sufficit, alioquin nec antiqui patres tempore quo coeperunt citari, antiquiores erant istis. Nam Augustinus Ambrosium et Chrysostomum et Hieronymum contemporaneos citat; etiam Cyprianus et Tertullianus non fuerunt illi antiquiores, quam nobis sunt nonnulli ex scholasticis, ut primores scholasticorum. In concilio quoque Ephesino patres dogmata sua concluserunt ex auctoritate Athanasii, Gregorii Nazianzeni, Basilii et Cyrilli, et aliorum, qui non erant admodum antiqui. Simile etiam factum fuit in prima synodo, et in aliis nonnullis. Nec enim ad rem facit antiquitas personae, quia inter antiquos fuerunt docti et indocti sicut inter modernos; et ideo non tam tempus, quam id quod dicitur, auctoritatem praestare debet. Quamquam, ubi caetera paria sunt, quae antiquiora sunt, aliquanto majorem auctoritatem habere debent, quia plurimum suffragiis videantur comprobata, quum plures legerint et comprobaverint antiqua, quam moderna.

Sicut autem tempus, ita et stilus minus cultus non debet minuere auctoritatem scholasticis, quod ad res attinet. Quia sicut nec tempus, ita nec eloquentia majorem rerum cognitionem tribuit, sed tantum facultatem suppetit, facile explicandi quae quisque intelligit. Ideo non ex ipsa, sed ex rebus pensanda est hominis sapientia. Vitio enim saeculi contingit, ut quis non vacet eloquentiae, et etiam naturali inclinatione, qua quis magis vacat rebus quam verbis, adeo ut non raro accidat, ut, quia homo parvae est capacitatis nec potest simul in eloquentia et cognitione rerum perfectus esse, quo magis alteri illorum vacat, eo minus valeat in altero, ita ut eloquens rerum cognitione destituatur, et contra res ipsas et disciplinas callens et

penetrans saepe non calleat eloquentiam quod in scholasticis plane est videre. Et ideo quum de rebus theologis agitur, non minoris debent esse auctoritatis, quum non sint eloquentes.

Sed neque deest illis consensus, quia licet in quibusdam, quae ad fidem non pertinent, et in quibus liceat quemque suo sensu abundare, interdum dissentiant; tamen in rebus fidei, de quibus in concilio tractatur, summum habent consensum, et inter se invicem et cum antiquis. Quia ab antiquis sumpsit Petrus Lombardus suam doctrinam, quam illi commentantur, et quam corrigunt, si in aliquo a veritate et ab antiquis deviat. Habent igitur consensum. Et si propter dissensum in his, quae non sunt necessaria ad salutem, rejicienda est illorum auctoritas, rejiciendi quoque essent antiqui, quos constat non minus in hujusmodi inter se dissentire, ut de Hieronymo et Augustino constat, et de Cyrillo et Theodereto, et Hieronymo et Rufino, et de Cypriano et Cornelio, et de Epiphonio et Chrysostomo, et de Bernardo et Petro Cluniacensi.

Quod autem attinet ad catholicum sive universalem sensum, procul dubio in his quae fidei sunt, catholicum sensum habent, sicut et antiqui. Privatae vero opiniones de aliis rebus nec in eis neque in antiquis fuerunt universales.

107. Non obstant ergo horum argumenta contra scholasticos, et fortiora pro se habent argumenta. Nam quum his quadringentis annis, per quos scholastici docuerunt christianos, ecclesia catholica maneat, procul dubio habet suos doctores verbo et scripto eam docentes, juxta Pauli doctrinam, qui ait, Deum posuisse in ecclesia doctores usque ad consummationem sanctorum finemque saeculi, quos Deus errare non sinit, ne ecclesia quae eos sequitur erret. Quum igitur ecclesia his quadringentis annis hos habuerit doctores, et illorum doctrinam secuti sint in conciliis universalibus et provincialibus hoc tempore celebratis, et in scholis et universitatibus, et in concionibus et catechismis ad populum habitis, patet, quod non est error in eis, in quibus consentiunt circa res fidei et religionis. Et ideo sicut in praecedentibus temporibus licet citare et

sequi illos sanctos doctores; ita et nobis de his licebit, praesertim quod quum hi alios legerint, et Deus cuique saeculo peculiaria conferat dona, sicut antiquis dedit specialem gratiam, ut mores formarent, et affectum inflammarent, ita his dedit specialem gratiam intelligendi et simpliciter et aperte intellectum erudiendi, ita ut non possint haeretici uti illorum auctoritate et latere sub foliis verborum. Ac proinde haeretici nostri temporis cum numerose satis citent antiquos contra eorum mentem et voluntatem, raro tamen utuntur auctoritate scholasticorum, quum clare et perspicue contra haereses dicant, ita ut potius suspecti sint qui auctoritatem scholasticorum elevant, quam qui eam amplectuntur et sequuntur, tum in aliis tum in materia jurisdictionis, de qua quum clarius, quam antiqui, loquantur, et antiquorum filii sint et sectatores, sicut per clara exponenda sunt obscura, ita per horum sententiam mens antiquorum est penetranda, et conciliandi sunt invicem; non autem inter se committendi, quasi moderni antiquis contradicant, et non faciant cum illis unam ecclesiam et unius doctrinae corpus.

Unde Bessarion recte dicebat quod quia patres Graeci et Latini eundem spiritum sanctum habebant, et ille clarius per Latinos docuit processionem Spiritus sancti a Patre Filioque, per hos Graeci erant intelligendi et explicandi et conciliandi, nec esse dicendum quod contraria sentirent, quia res interpretandae sunt ita ut non pereant.

108. Licet igitur universalem facere regulam, quod quia ecclesia nec per unum diem potest errare, et semper sequitur doctores sui temporis, a communi sententia doctorum cujusvis temporis invenitur sensus totius ecclesiae non solum praesentis, sed et praeteritae, quia unus est Spiritus. Quia ergo doctores scholastici nostri saeculi, qui ab his quadringentis annis scripserunt, clarius dogmatizant quam antiqui, et facile intelligitur, quid senserint, eo intellectu intelligitur etiam, quid sentiant antiqui, quod spero experientia inveniet ita esse, qui recto oculo utrosque legerit. Adde etiam quod si quandoque in his, quae non pertinent ad vocabula, moderni discedunt ab antiquis,

tutius est modernos sequi; quia quum humiles fuerint, et propter temporis beneficium et subortas postea haereses et antiquorum in eis rebus discrepantiam visam potuerunt melius intelligere veritatem, quam si non plane perspectam habuissent, ob humilitatem quam dixi, non discessissent ab antiquis.

Teneamus igitur, jurisdictionem a summo pontifice derivari, quum in hoc et antiqui et moderni sibi invicem consentiant sequentes scripturas.

[Cap. III. Argumenta directa ex ratione theologica.]

109. Superest ut rationibus eandem veritatem confirmemus partim ostendentibus ipsam veritatem vel a priori vel ab effectu, partim deducentibus ad impossibile vel ad inconveniens si negetur.

Prima igitur ratio est desumpta a Deo ejusque providentia erga creaturarum gubernationem, quae ita habet, ut creaturas suas suos motus convenienter agere sinat. Nam si eas non sineret juxta suam naturam operari, se ipsum reprehendere videretur, quia talem vim operandi illis contulit, si vellet ipsam manere otiosam. Frustra enim data esset igni vis calefaciendi, si numquam esset calefacturus, licet quia ab illo habet illam vim, ita eam habet, ut ab ipso qui dedit impediri possit, quoties vult, absque ulla ipsius ignis repugnantia; quum insitam vim habeat suaviter parendi creatori; ita enim non combussit socios Danielis. Sed hoc raro et miraculo fit; ordinarium vero est, ut ignis et quaevis alia creatura suas operationes a Deo facere sinatur.

Ex quo aliud etiam elicimus, nempe quod Deus benedictus, ut summe bonus, et sui ipsius diffusivus, vult sibi cooperari creaturas suas in omnibus his, in quibus cooperari possunt; illa autem solus per se facit, ad quae creatura non potest pertingere, qualia sunt creare angelos, et primam materiam, et creaturas rationales, et coelos, et elementa, et ex elementis prima individua, quae per putrefactionem fieri non possunt; justificare, et gratias super-

sequi illos sanctos doctores; ita et nobis de his licebit, praesertim quod quum hi alios legerint, et Deus cuique saeculo peculiaria conferat dona, sicut antiquis dedit specialem gratiam, ut mores formarent, et affectum inflammarent, ita his dedit specialem gratiam intelligendi et simpliciter et aperte intellectum erudiendi, ita ut non possint haeretici uti illorum auctoritate et latere sub foliis verborum. Ac proinde haeretici nostri temporis cum numerose satis citent antiquos contra eorum mentem et voluntatem, raro tamen utuntur auctoritate scholasticorum, quum clare et perspicue contra haereses dicant, ita ut potius suspecti sint qui auctoritatem scholasticorum elevant, quam qui eam amplectuntur et sequuntur, tum in aliis tum in materia jurisdictionis, de qua quum clarius, quam antiqui, loquantur, et antiquorum filii sint et sectatores, sicut per clara exponenda sunt obscura, ita per horum sententiam mens antiquorum est penetranda, et conciliandi sunt invicem; non autem inter se committendi, quasi moderni antiquis contradicant, et non faciant cum illis unam ecclesiam et unius doctrinae corpus.

Unde Bessarion recte dicebat quod quia patres Graeci et Latini eundem spiritum sanctum habebant, et ille clarius per Latinos docuit processionem Spiritus sancti a Patre Filioque, per hos Graeci erant intelligendi et explicandi et conciliandi, nec esse dicendum quod contraria sentirent, quia res interpretandae sunt ita ut non pereant.

108. Licet igitur universalem facere regulam, quod quia ecclesia nec per unum diem potest errare, et semper sequitur doctores sui temporis, a communi sententia doctorum cujusvis temporis invenitur sensus totius ecclesiae non solum praesentis, sed et praeteritae, quia unus est Spiritus. Quia ergo doctores scholastici nostri saeculi, qui ab his quadringentis annis scripserunt, clarius dogmatizant quam antiqui, et facile intelligitur, quid senserint, eo intellectu intelligitur etiam, quid sentiant antiqui, quod spero experientia inveniet ita esse, qui recto oculo utrosque legerit. Addo etiam quod si quandoque in his, quae non pertinent ad vocabula, moderni discedunt ab antiquis,

tutius est modernos sequi; quia quum humiles fuerint, et propter temporis beneficium et subortas postea haereses et antiquorum in eis rebus discrepantiam visam potuerunt melius intelligere veritatem, quam si non plane perspectam habuissent, ob humilitatem quam dixi, non discessissent ab antiquis.

Teneamus igitur, jurisdictionem a summo pontifice derivari, quum in hoc et antiqui et moderni sibi invicem consentiant sequentes scripturas.

[Cap. III. Argumenta directa ex ratione theologica.]

109. Superest ut rationibus eandem veritatem confirmemus partim ostendentibus ipsam veritatem vel a priori vel ab effectu, partim deducuntibus ad impossibile vel ad inconveniens si negetur.

Prima igitur ratio est desumpta a Deo ejusque providentia erga creaturarum gubernationem, quae ita habet, ut creaturas suas suos motus convenienter agere sinat. Nam si eas non sineret juxta suam naturam operari, se ipsum reprehendere videretur, quia talem vim operandi illis contulit, si vellet ipsam manere otiosam. Frustra enim data esset igni vis calefaciendi, si numquam esset calefacturus, licet quia ab illo habet illam vim, ita eam habet, ut ab ipso qui dedit impediri possit, quoties vult, absque ulla ipsius ignis repugnantia; quum insitam vim habeat suaviter parendi creatori; ita enim non combussit socios Danielis. Sed hoc raro et miraculo fit; ordinarium vero est, ut ignis et quaevis alia creatura suas operationes a Deo facere sinatur.

Ex quo aliud etiam elicimus, nempe quod Deus benedictus, ut summe bonus, et sui ipsius diffusivus, vult sibi cooperari creaturas suas in omnibus his, in quibus cooperari possunt; illa autem solus per se facit, ad quae creatura non potest pertingere, qualia sunt creare angelos, et primam materiam, et creaturas rationales, et coelos, et elementa, et ex elementis prima individua, quae per putrefactionem fieri non possunt; justificare, et gratias super-

naturales infundere, spiritus beare, et corpora suscitare, et miracula facere. Propagatio autem ipsorum individuorum primo institutorum, imo productio primorum individuorum, quae ex putrefactione generantur, ita fit a Deo plus influente sicut causa prima, ut concurrant et aliae causae secundae. Imo quod majus est, in ipsis miraculis et in ipsa gratiarum infusione admittit qualemcumque cooperationem creaturarum suarum. Concurrunt enim ad ista quomodo possunt angeli, qui etiam cineres colligent ad resurrectionem praeparandam. Concurrunt etiam homines, ministri Dei, verbo et sacramento et oratione et exemplo utentes. Adeo libenter Deus communicat suam operationem, in qua communicatione is ordo servatur, ut in quovis ordine et genere id quod primum est et in plenitudine suscipit a Deo vim influendi, ita sese habeat ad reliqua sui ordinis, ut quidquid est influxus et virtutis, a primo participet, et ab eo in ea derivetur. Sic enim videmus in coelo a sole communicari lumen et influxum ceteris astris, a coelo vero, ut primo corpore respectu inferiorum, communicari vim in inferiora. Sic in republica a multitudine, penes quam residet summa potestas, sive a summo magistratu derivatur potestas aliorum inferiorum, in regno a rege, in synagoga in deserto manente a Moyse duce derivata est in tribunos et centuriones et quinquagenarios et decanos juxta consilium Jethro [Exod. XVIII, 21]; ex ejusdem spiritu etiam susceperunt septuaginta seniores spiritum gubernandi populum cum ipso; a summo etiam sacerdote minores et levitae creabantur; a regibus alii magistratus judaici.

Quum ergo ipse sit ordo Dei, ut in christiana ecclesia summus magistratus sit in pontifice, qui ex communi ecclesiae sensu habet plenitudinem potestatis, sequitur quod omnis potestas ab eo derivatur, vel quum habens summam in ecclesia jurisdictionem consensum praebet expressum vel tacitum, ut per alios alii consecrentur. Expresse enim consentit cum episcopis occidentalibus, dum eos confirmat; cum aliis vero, quos non confirmat, ut sunt episcopi orientales, et ministri qui consecrantur ab episcopis,

tacite consentit, dum probat vel aliorum episcoporum consecrationem, vel usu suae potestatis juxta conciliorum ordinationem, quae et ipsa a summo pontifice habent statuendi auctoritatem. Jurisdictionis autem potestas derivatur a papa, quum tacite vel expresse vocat aliquem in partem sollicitudinis. Expresse autem vocat eum, cui per se jurisdictionem injungit; tacite vero, quum probat statuta, juxta quae per inferiores ministros jurisdictio alicui injungitur, sicuti per concilia vel alios minores praelatos fit. Omnes enim vi potestatis, quam a pontifice acceperunt, jurisdictionem tribuunt aliis. Ordo igitur divinae providentiae, quem in omnibus videmus, exigit, ut in ecclesia derivetur jurisdictio in alios praelatos a summo pontifice.

110. Secunda ratio ab eadem providentia sumitur. Ejus enim ordo est, ut summa reducant ad se infima per media in his, quae possunt cooperari. Quod usque adeo verum est, ut inter ipsos beatos, licet Deus immediate per se ipsum beet illos, ostendendo ipsis divinam essentiam, ad quod faciendum nulla creatura potest concurrere, tamen quia, dum se ipsum ostendit, non ostendit omnia mysteria, sed pro meritis et captu singulorum, in eis ostendendis hunc ordinem servet, ut per se ipsum summe beato illa ostendat, et per illum et ei propinquiores aliis revelentur, ita ut anima Christi domini illuminata immediate a Deo totam coelestem hierarchiam illuminet, post illam autem anima beatissimae Virginis, et post illam reliqui coelestes spiritus et beatae animae a prima usque ad ultimam, ita ut omnes omnia ista mysteria sciant, sed non omnes ea in ipsa essentia divina videant, sed ab aliis quasi per manus miro ordine accipiant, ita ut sint qui illuminent et a creatura non illuminentur, qui illuminentur et non illuminent alios beatos, rursus qui illuminent et illuminentur, quales sunt medii, qui ita a primis illuminantur, ut illuminent postremos, sicut ipsi primi ab aliis beatis non illuminantur. Postremi vero nullum beatum illuminant, ut ex d. Dionysio Areopagita colligitur.

Si ergo in coelo, ubi Deus est omnia in omnibus, est iste ordo, ut a primo lumen derivetur in postremos per medios, ergo in ecclesia, ubi per fidem nobis ambulandum et occultiores sunt Dei operationes, quo suavius dirigamur per homines visibiles, hic erit ordo, ut primus, id est summus pontifex, suam derivet potestatem in medios h. e. in episcopos, et per eos in infimos, nempe curatos. Ita enim Deus magis glorificatur, dum suam bonitatem magis hoc modo communicat, dum quum solus per se omnia gubernare posset, admittit ad suum regnum summos pastores et infimos, et per eos alios ordinate gubernat. In quo ordine, quanto eminentior quis est, tanto plus operatur, ita ut summus pontifex plus operetur in his, quae facit patriarcha, quam ipse, et patriarcha plus quam archiepiscopus, et hic quam episcopus, et hic plus quam curatus, ita ut e converso, qui recurrit ad curatum, recurrit ad episcopum, et per hunc ad archiepiscopum patriarcham, et papam. Quum enim ad aliquem recurritur, ut ministrum, ad potestatem recurritur, quae eo est eminentior, quo ille qui eam habet in altiori positus est gradu.

111. Tertia ratio est. Quum idem sit auctor luminis naturae et gratiae, ordo gratiae non repugnat ordini naturae, sed est ei consonus eumque perficit. Sed in potestatibus lumine naturae cognitis inferiores derivantur a suprema, ut in regno iudices a regia potestate. Ergo in potestate ecclesiastica a potestate papae aliae derivantur.

112. Quarta ratio sumitur a Christo domino ejusque regno, quod est ecclesia. Quum enim ipse rex sit sapientissimus juxta illud: *Regnabit rex et sapiens erit et faciet iudicium et justitiam in terra* [Jerem. XXIII, 5], et ecclesia quoque ejus regnum sit et monarchia, utique illam sapientissime et ordinatissime instituit. Sed regnum eo melius est institutum, quo magis vergit ad unitatem et ordinatam conjunctionem regendorum et regentium cum suo capite; major autem est unio, si omnium inferiorum potestas non solum sit sub summa potestate sui regis et ejus generalis vicarii, sed etiam ab ea derivetur, quam si solum sub ea esset et ab ea non derivaretur. Ergo Christus dominus

ita instituit regnum suum. Major hujus rationis est manifesta; quia ordinata unitas bonum est regni, ideo major ordo et unitas melior erit. Minor etiam patet, tum quia, ut dicunt sacri doctores, ob id Deus voluit omnes homines ab uno Adam derivari, ut conservaretur major unitas et dilectio inter homines. Ergo si omnis potestas ecclesiastica a summo pontifice derivetur, major erit unitas in ecclesia. Tum etiam quia experientia constat, quod in regnis quum aliqui principes non solum habeant potestatem sub rege, sed ab eo illam accipiant, magis pendent ab illo, magis etiam illum amant, quam si habentes aliunde potestatem illam subijciant regi, nihil ab eo accipientes. Ergo idem erit in ecclesia.

Quod etiam ipsa experientia manifestat. Nam orientales, licet accipiant potestatem a pontifice, quia tamen non ita illam immediate accipiunt ab illo, sicut occidentales, facilius et crebrius ab eo separati sunt et schismata fecerunt. Ideo etiam de synagoga voluit dominus auferre de spiritu Moysis et dare senioribus; sic enim de spiritu suo accipientes magis uniti essent cum eo. Non enim ita acceperunt de spiritu Moysis, ut ille in Moyse imminueretur et quasi divideretur in partes; neque enim dividi poterat, nec eum, quum accidens sit, transferre potuit de subjecto in subjectum, sed ideo dicitur illis datum de spiritu Moysis, quia quum Moyses plenam potestatem et gratiam gubernandi populum habuisset, illi similem gratiam participaverunt, non in eadem plenitudine, sed ex parte, ut illo inferiores cum eo in gubernando convenirent, nec haberent contra eum, vel contra ejus sententiam spiritum contradictionis, quod valde solet gubernationem impedire. Sic etiam pontifices plenitudinem habent potestatis, sed quia per se soli non possunt regere totam ecclesiam, vocant episcopos in partem sollicitudinis, ut eum juvent in ferendo gubernationis pondere.

113. Quinta ratio. Perfectio regni Christi consistit in fide et charitate et obedientia et aliis virtutibus eorumque exercitio. Ergo ita institutum est a Christo domino, ut major sit occasio hujusmodi virtutes exercendi; sed

major erit caritas inferiorum ad superiores et e contra, si deriveatur jurisdictione a summa papae potestate in mediis, et a mediis in infimas, quum benefactor amet eum cui beneficit, et redametur ab eo, et ille sibi magis pareat, quippe qui magis illi debeat. Ergo Christus dominus amator caritatis et obedientiae talem ordinem instituit, praesertim quum ex obedientia ad dictam sedem tota fides et religio et disciplina ecclesiae pendeat.

114. Sexta ratio sit: jurisdictione episcoporum et aliorum inferiorum non est ab ipsa natura, nec ab ecclesia excluso pontifice, nec ab ipso Christo immediate; ergo a papa est. Quod autem non sit a natura, constat; quia in eo sunt multa supernaturalia, quae est absolvere a peccatis, indulgentias largiri, et denique populum sibi subiectum in ultimum finem supernaturalem dirigere, et ea praecipere, quae si fiat vitam aeternam promerentur: quae omnia supernaturalia sunt. Jurisdictione etiam, quae naturalis est, ascendere solet a multitudine ad paucos. Deus enim hoc ipso, quod fecit multitudinem praeditam anima rationali, dedit rationem et vim providendi suae gubernationi. Et quia tota se ipsam regere non potest per se, esset enim unum corpus ex capitibus conflatum et monstruosum et confusione plenum, ideo vim habet transferendi regimen in paucos vel in unum, ut sibi videatur expedire, quum libera est: et ita a multis ascendit jurisdictione in paucos et tandem in unum. Contra autem habet potestas supernaturalis: a Deo enim descendit in Christum dominum qua homo est; ab eo vero in suum vicarium, et ab illo in reliqua membra ecclesiae, ita ut vel ex hoc descensu videatur non esse a natura. Inde fit, ut iuxta canones non sufficiat consensus subditi ad tribuendam jurisdictionem illi, quem elegit in superiorem; quod tamen sufficit ad tribuendam jurisdictionem saecularem. Nam cap. 10. Licet. De foro competentis¹ ob consuetudinem vel gravamen iudicium dicitur posse episcopum vel summum

¹ L. II. Decretalium tit. 2. (Innoc. III. ad Vercellensem episcopum; Potthast n. 2785).

pontificem cognoscere de causis laicorum, modo ipsi ad eos recurrant; et ita consensus laici sufficit ad tribuendam jurisdictionem clerico; contra vero, licet clericum consentiat ut saecularis sit sibi iudex, nullam tribuit ei jurisdictionem, nisi episcopi consensus accedat, ut habetur in eodem titulo cap. 12. Si diligentis² et cap. 18. Significasti.³ Ex quibus habetur, jurisdictionem ecclesiasticam descendere et non ascendere, ut saecularis facit, et ideo supernaturalem esse non naturalem.

Quod autem non sit ab ecclesia, excluso papa, probabitur si prius explicaverimus, quare dicimus: excluso papa. Id enim dicitur, quia ecclesia prout a papa suscipit auctoritatem, clarum est quod dat episcopis jurisdictionem, ut ex sententia Augustini adduximus, et ex praxi ecclesiae constat. Hoc concilia statuunt de creatione episcoporum, in qua creatione jurisdictione illis conferebatur; ea tamen statuta a pontificis potestate derivabantur, sicut et potestas episcoporum, qui in conciliis creantur. Dicere ergo, ecclesiam excluso papa non dare jurisdictionem, est dicere, illam non absque papa habere immediate plenitudinem potestatis a Christo, ex qua possit jurisdictionem episcopis dare, sed eam quam habet, habere a pontifice, non in plenitudine, quam ipse habet, sed participare. Quum ergo ecclesia non habeat plenitudinem potestatis immediate a Christo, nisi ab ipso capite, quemadmodum etiam animal non habet visum et oculos nisi in capite, et ungulas nisi in pedibus, constat, quod quum plenitudo potestatis data sit Petro et successoribus ejus, si ecclesia absque illo eam immediate haberet a Christo, duae summae potestates essent in ecclesia, et sic non esset monarchia, sed mala in eo esset multitudo principum, et neutra esset summa potestas, quum summa potestas alias omnes superet; sed videretur potius esse papa et ecclesia, et neuter super alterum habens potestatem, neuter etiam monarcha, sed sese potius invicem impediens.

² Innoc. III. ad archiepiscopum Pisannum (Potthast n. 2769).

³ Gregor. IX. ad abbatem Trecentensem (Potthast n. 9385).

Deinde papa pastor est universalis ecclesiae etiam collective sumendo, tum quia ecclesia nomen collectivum est, et non significat multitudinem dispersam sed collectam; corpus etiam non significat membra ab invicem separata sed conjuncta, et ideo pontifex caput erit corporis ecclesiae collectae, ac proinde illa non habet plenitudinem potestatis immediate a Christo neque supra ipsum pontificem. Deinde Christus vel dedit ecclesiae claves ita ut singulis ecclesiae membris illae darentur, et sic essent tot papae quot fideles; vel dedit ecclesiae, hoc est multitudini collective, et tunc frustra daret, quia ecclesia tota non posset per se uti clavibus, neque posset etiam summam illam potestatem in alium transferre, sicut neque papa plenitudinem suae potestatis potest aliis communicare etiam ipsi ecclesiae. Nam si non potest vel dilatare vel restringere suam potestatem, quia donum Dei est immediate a Christo susceptum, quod homo nec potest augere nec minuire, ergo quum Christus illi soli contulerit, non potest in communitatem transferre; esset enim instituere potestatem, quam solus Deus potest instituere, sicut solus Deus potest creare suum vicarium generalem. Nam neque communitas ipsa libera potest totam suam potestatem ita transferre in regem, quin remaneat penes se potestas potestatem regis coercendi et corrigendi, ubi fuerit opus; hoc enim ei competit de jure naturae, contra quod non potest communitas; quia jus illud naturae a Deo est, qui fecit naturam; ergo a fortiori, si papa a Christo accepit potestatem supernaturalem pro se solo et successoribus, non potest illam in alios transferre; nec ecclesia ipsa, si a Christo accepisset plenitudinem potestatis, potuisset illam transferre in summum pontificem. Quum tamen constet ex fide, summum pontificem habere illam plenitudinem potestatis, et non habere illam a natura neque ab ecclesia, ut diximus; ergo habet illam a Deo immediate.

115. Neque probatur, ecclesiam secluso Petro habere immediate a Christo potestatem per ea, quae in evangelio leguntur dicta ad apostolos in communi, quale est illud: *Dic ecclesiae; Quaecumque alligaveritis; Quorum remiseritis,*

et similia. Haec enim nunquam dicta sunt apostolis secluso Petro. Petro autem seclusis apostolis dictum est: *Tibi dabo claves, et: Pasce oves meas, et: Confirma fratres tuos*, ut per hoc, quod soli illi loquitur, intelligeremus datam illi soli plenitudinem potestatis; per hoc vero, quod in plurali loquatur illi cum caeteris apostolis, intelligeremus non quidem multitudini absque ipso datam summam potestatem, quia ibi ipse aderat; sed eum solum non debere uti potestate, sed eam aliis impertiri, et in his, quae per se facit, aliorum consilio debere uti, ut praxis Romanae ecclesiae ostendit, in qua summus pontifex ad deliberandum solet congregare concilia episcoporum in rebus extraordinariis et magis seriis; in ordinariis vero solet uti consilio cardinalium et aliorum sapientium curiae.

Ad haec, quivis magistratus ecclesiae est in sola persona ipsum gerente, et non in multitudine, ut cardinalatus in solo cardinali, episcopatus in solo episcopo, et ita de aliis; ergo papatus, seu plenitudo potestatis in solo est pontifice et non in ecclesia, quia Christus quum regnum suum de coelo detulerit, non vult in aliquo pendere a suo populo, quem suo sanguine redemit et sibi servum fecit. Ergo magis decuit, ut non illi potestatem immediate daret, sed uni suo vicario, et per eum aliis. Non igitur est ab ecclesia.

Sed quod potestas episcoporum non sit a Christo immediate, constat primo, quia si Christus instituisset episcopatus per se ipsum immediate, vel in evangelio facta fuisset mentio expressa, vel in patribus. Non est autem facta in evangelio, quia nec est ibi nomen episcopatus nec res ipsa. De nomine ex evangelio id constat; de re etiam constat, quia episcopalis potestas est solum super unam parochiam vel dioecesim, et super certis causis de quibus nihil legimus in evangelio, sed neque traditio facit aliquam mentionem de re hac; quia licet patres dicant episcopatus esse a Deo, non dicunt tamen, Christum per se ipsum illos instituisse, sed quia omnis potestas praesertim spiritualis a Deo est, qui per homines illam instituit. Quinimo traditio dicit, non per Christum im-

mediate fuisse institutas has particulares potestates, sed fatetur, quod per se ipsum instituit apostolos, qui longe aliam ab episcopis potestatem habebant; apostolos autem per se ipsos et per discipulos suos episcopos constituisse, ut Paulus per se et per Titum. Dicunt etiam Petrum, institutum episcopum universalis ecclesiae a Christo domino, primo fuisse institutorem episcopatus particularis. Ergo traditio vel evangelium non asserunt, Christum per se immediate instituisse episcopos, sed reliquisse hoc Spiritui sancto, qui docturus erat apostolos, ecclesiam ordinare et ejus ministros instituere, quod attinet ad particularia. Unde et Paulus dixit: *Attendite vobis et universo gregi, in quo vos posuit Spiritus sanctus episcopos, regere ecclesiam Dei* [Act. XX, 28]. Deinde episcopi quum immediate a papa instituantur, ut vel ex ipsa experientia constat, et ex patribus jam adductis et rationibus allatis et afferendis; ergo non a Christo immediate. Id enim fit immediate a Christo, quod non fit media hominis auctoritate.

Quum igitur jurisdictio episcoporum non sit a natura, nec a potestate ecclesiae, quae eam habeat citra papam, nec ab ipso Christo domino, nec ab ipsis, quia nemo potest assumere sibi hunc honorem, quum supernaturalis sit: sequitur quod a papa eam habeant.

Septima ratio. Experientia rerum magistra docet, quod jurisdictio, si factum respiciamus, a papa emanat; ipse enim confirmat quamplurimos episcopos, qui se Dei et apostolicae sedis gratia episcopos esse dicunt, et ei obedientiam jurant. Reliqui vero episcopi, qui in oriente vel alibi creantur episcopi, si legitime creantur, ex auctoritate conciliorum fit, quorum auctoritas a papa est. Ergo et illi de facto accipiunt a papa jurisdictionem, si quam accipiunt; quod addiderim propter schismaticos et haereticos, qui sicut non habent communionem sedis apostolicae, ita nullam suscipiunt vel habent jurisdictionem secundum omnes patres. Igitur de facto jurisdictio manat ab eo. Aut igitur hoc factum est consonum juri aut non; si est consonum, ex jure est quod ab eo derivetur juris-

dictio; si non est consonum, ergo divina providentia dereliquit ecclesiam suam; quia absque dubio, si factum repugnat juri, nihil fit, et ita tota ecclesia est decepta dum putat se absolvi et non absolvitur, se recipere gratiam per sacramenta et non percipit, se teneri parere quum non teneatur; denique omnes ministri sunt decepti putantes se habere potestatem quam non habent.

116. Octava ratio sumitur ex verbis quibus solent uti pontifices, quum aliquem in episcopum creant vel confirmant. Dicitur enim in caeremoniali Romano sanctitatem suam uti sequentibus verbis: „Auctoritate omnipotentis Dei et beatorum apostolorum Petri et Pauli, ac nostra, providemus ecclesiae Pientinensi de persona dilecti filii Augustini Patricii Senensis, praeficientes eum illi ecclesiae in episcopum et pastorem, curam et administrationem illius ecclesiae in spiritualibus et temporalibus eidem plenarie committendo. In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Amen.“¹ Et sic dicens facit signum sanctae crucis. Si vero electio erit confirmanda, non dicit: providemus, sed: electionem de persona dilecti filii Alberti electi Argentinensium ad ecclesiam Argentinam canonice factam confirmamus et approbamus, praeficientes eum illi ecclesiae in episcopum etc.“ In quibus verbis obiter constat, quod quum papa creat aliquem episcopum ab aliis non electum, nullam facit mentionem de confirmatione electionis, quia hoc ipso, quod ipse eum eligit, electio est firma. Quum autem alii eligunt, firmat electionem, quia ad eum etiam spectabat eligere, si gratiam eligendi aliis non concessisset. Deinde notandum, quod sive eligatur ab alio sive a se, opus est ut praeficiatur, hoc est, ut detur ei jurisdictio et cura supra illam ecclesiam; ex quo patet, quod ista praefectura, quae quidem jurisdictio est, ab auctoritate papae emanat. Tertio notandum, quod committitur cura, quia jurisdictio ex injunctione datur et non per consecrationem; et ideo notanter in eodem caeremoniali dicitur, quod prae-

¹ Vide Joseph. Catalan. sacrar. Caeremoniar. s. Rom. eccles. tom. I. De provisione ecclesiarum tit. X. §. 1. ed. Rom. 1750. p. 336.

dictis verbis utitur papa si vult, ut insinuetur, papam non esse adstrictum certis verbis ad dandam jurisdictionem, sed sat esse, ut exprimat quibusvis verbis suum consensum. Quia tamen invocato nomine Trinitatis et explicata auctoritate apostolica et pontificia hujusmodi potestas solet conferri, patet in ea non posse esse mendacium vere perniciosum. Quum igitur ibi asseratur, jurisdictionem sive praefecturam ab auctoritate summi pontificis manare, vel perniciose decipitur ecclesia, quod absit, vel re emanat.

117. Nona ratio. Secundum omnes catholicos etiam negantes jurisdictionem proficisci a papa, usus tamen ejus pendet ab eo. Sed a quo est actus, ab eo est potentia. Quum igitur actus jurisdictionis a papa pendeat et derivetur, ab eo etiam derivabitur ipsa potestas. Neque hic afferat quis instantiam de potestate ordinis, quae a Deo est immediate, et tamen usus ejus pendet a pontifice; nam ut usus pendet a pontifice, ita etiam potestas est ab eo. Non enim ita usus est a pontifice, quin, si quis tentet contra ejus voluntatem potestate uti, effectus sequatur; sed ita ut peccet, qui contra obedientiam voluntate utitur: ita etiam peccat qui contra voluntatem pontificis potestatem ipsam assumit, quia obedientia opus est et vocatione, ut quis legitime ordinetur; et ita quemadmodum actus ordinis pendet a pontifice, ita etiam et potentia; ergo in jurisdictione ita etiam erit; ubi, quia actus est nullus sine pontifice, potestas quoque jurisdictionis sine eo non suscipitur ac proinde ab ipso derivatur.

118. Decima ratio, quia jurisdictio vel committitur expressa papae concessione, vel expressa concessione alicujus episcopi, qui ab eo accipit potestatem, vel ex statuto canonis apostolorum vel conciliorum, vel ex consuetudine vel ex consensu interpretativo sive rati habitione ob necessitatem vel distantiam vel tribulationem vel vitiationem scandali; his enim modis conceditur jurisdictio, ut ex canonibus patet et ex historiis ecclesiasticis. Sed omnia haec habent auctoritatem et approbationem a summo pontifice; ergo quomodocumque datur jurisdictio ecclesiastica, ab eo datur. Quod autem haec omnia probet pontifex,

patet. Nam quum ipse immediate concedit, ab eo clare derivatur; quum inferiores, qui ab eo acceperunt potestatem et ea legitime utuntur, probat papa quod illi faciunt. Canones quoque apostolorum a Petro vim habebant, qui conciliis, in quibus sunt conditi, intererat. Canones item conciliorum a papa probantur; sicut ab eo probatur consuetudo, quae sine ejus approbatione corruptela dicitur. Ipse probat rati habitionem ipsam. Denique ipse vult, ut in casu necessitatis, sive ea necessitas sit propter distantiam a suae residentiae loco, sive propter tribulationem impediendam, ne quis possit jurisdictionem petere, sive ut vitetur scandalum, vult, inquam, ut ad aedificationem ecclesiae derivetur jurisdictio etiam ipso inscio; sic enim in articulo mortis quivis sacerdos habet jurisdictionem ad absolvendum.

119. Undecima ratio.¹ A pontifice ex causis derivatur jurisdictio etiam temporalis in principes christianos, quum vel propter petita quorundam, vel quia inutiles sunt ad principatum administrandum, vel ob bonum publicum ecclesiae aliquos principes privat suo principatu, et novos instituit, ut saepe in ecclesia pontifices fecerunt. Ergo a fortiori derivabit ab eo potestas ecclesiastica, quum ecclesiasticam potestatem directe habeat, temporalem vero non ita.

Quod vero derivetur ista potestas in saeculares principes, testatur Innocentius qui in tit. De electione et electi potestate cap. Venerabilem inter caetera ait: „Unde illis principibus jus et potestatem eligendi regem in imperatorem postmodum promovendum recognoscimus, ut debemus, ad quos de jure ac antiqua consuetudine noscitur pertinere, praesertim quum ad eos jus et potestas hujusmodi ab apostolica sede pervenerit, quae Romanum imperium in persona magni Caroli a Graecis transtulit in Germanos. Sed principes recognoscere debent et utique re-

¹ Lainii verba, uti jacent, hic referimus, eruditum lectorem ad plurima eaque amplissima opera remittendo, quae de habitu inter potestatem ecclesiasticam et saecularem atque de juribus Romani pontificis in principes saeculares, qualia antiquis temporibus in vigore erant, scripta sunt.

cognoscunt, sicut idem in nostra recognoverunt praesentia, quod jus et auctoritas examinandi personam electam in regem et promovendum ad imperium ad nos spectat, qui eum injungimus, consecramus et coronamus. Est enim regulariter ac generaliter observatum, ut ad eum examinatio personae pertineat, ad quem impositio manus spectat.¹ Gelasius quoque papa longe ante Innocentium scribens ad Anastasium imperatorem, ut habetur in C. XV. q. 6. c. Alius, ait: Alius item Romanus pontifex, Zacharias scilicet, regem Francorum non tam pro suis iniquitatibus, quam pro eo quod tantae potestati erat inutilis, a regno deposuit, et Pipinum Caroli imperatoris patrem in ejus locum substituit, omnesque Francigenas a juramento fidelitatis absolvit.² Haec ille, ex quibus constat, jurisdictionem temporalem derivari a pontifice, quum causa religionis id exposcat.

120. Duodecima ratio. Commissaria jurisdictio, secundum communem sententiam a papa oritur; ab eo enim habent legati et nuncii suam jurisdictionem, ab eo archiepiscopi et patriarchae habent quod praesideant aliis episcopis et causas illorum per viam appellationis cognoscant. Quum igitur haec jurisdictio major sit, utpote quae ad plures homines et ad graviores causas se extendat, si Deus hanc jurisdictionem commisit pontifici, ergo et aliam ordinariam episcoporum et curatorum, quae minor est, ei commisit; maxime quia ei dedit potestatem ferendarum legum universalium totam ecclesiam obligantium, quod majus est quam committere distributionem jurisdictionum. Et confirmatur, quia jurisdictio patriarchae et archiepiscopi est ordinaria; tum quia illa est ordinaria potestas, quae de jure statuta est; jura autem statuunt de potestate archiepiscopi et patriarchae; tum quia quum ordinarii sint pastores respectu suae ecclesiae, et ecclesia illa pri-

¹ L. I. Decret. tit. VI. c. 34 (Innocentius III. duci Zaringiae anno 1102) (Potthast n. 1653).

² Canon hic Gelasii esse non potest. Desumptus est ex ep. Gregor. VII. ad Herimannum, Metensem episcopum scripta anno 1081 (Jaffé n. 3921).

matum teneat super alias, tota illorum potestas habetur ordinaria, et non composita ex ordinaria et commissaria; aliter enim non videretur bene ordinata ecclesia, si inter summum pastorem universalem et particulares cujusvis ecclesiae non essent medii ordinarii pastores, qui summum sublevarent, ne omnes ad ipsum immediate recurrerent; et ideo a tempore apostolorum instituti sunt primates et archiepiscopi. Sunt igitur ordinariae potestates, quae si a papa derivantur, potestas etiam episcopalis ab eodem derivatur; quia quum animas immediatius tractent, necesse est, ut et ipsi a papa maxime pendeant; plus autem pendent, si ab eo potestas derivetur.

121. Decima tertia ratio. Mos ecclesiae est, ut etiam orientales a papa petant jurisdictionem. Ergo ipsius est, illam concedere. Major autem multis canonibus confirmari posset, sed sufficiat C. Inter quatuor De majoritate et obedientia, ubi Innocentius tertius scribens ad patriarcham Constantinopolitanum ait: „Petitionem contra ecclesias quas tibi subjeci postulabas, quae priusquam Constantinopolis civitas caperetur, Constantinopolitano patriarchae minime respondebant; duplici ratione non duximus admittendam. Juris namque ratio postulat, ut in eorum praedictum, quibus eadem ecclesiae sunt subjectae, nihil ordinemus de ipsis, quum nec citati sint nec convicti, nec per contumaciam se absentent“, et infra: „Super obedientia vero, quam ut tibi impendi faceremus ab archiepiscopo et episcopis regni Cyprii, similiter postulasti, fere idem duximus respondendum, quum et ipsi ante tuam promotionem fuerint exempti, quando videlicet Constantinopolitana ecclesia erat inobediens et rebellis, et in eorum absentia circa statum ipsorum non debuerimus aliquid immutare. Justitiam tamen non negabimus tibi, quum eam duxeris postulandam.“¹ Haec ibi. Ex quibus elicimus, Graecos ipsos et orientales putasse pontificem posse dare jurisdictionem ipsis super ecclesias, quas non habebant,

¹ Innoc. III. Constantinopolitano patriarchae anno 1206 (Potthast n. 2860); l. I. Decr. tit. 33. c. 8.

et restituere ablatam propter eorum rebellionem, quod multo magis alii catholici credebant, et ideo jurisdictionem a sede apostolica petebant.

Decima quarta ratio. Juxta primam regulam juris omnis res per quascumque causas nascitur, per easdem dissolvitur. Sed per summum pontificem deponuntur episcopi, ut constat ex cap. Alius 3. C. XV. q. 6. et ex infinitis aliis canonibus. Ergo ipse est, qui instituit episcopos.

112. Decima quinta ratio. Non minorem auctoritatem habet summus pontifex supra inferiores episcopos, quam ipsi habent supra curatos suos et plebanos, ut ex sententia Leonis noni citantis Constantinum Magnum, et divo Thoma supra allegatis constat. Comparat enim ille potestatem papae ad eam episcoporum, sicut potestatem imperatoris vel regis ad iudices. Thomas etiam 2. 2. q. 184. art. 6. eodem modo se habere dicit potestatem episcoporum ad curatos, sicut regis ad balivos. Sed episcopus dat jurisdictionem inferioribus, ut ex multis locis probabitur; ergo etiam papa dat eam episcopis. Quod vero episcopus det jurisdictionem suis inferioribus, asserit Hieronymus lib. I. in Jovinianum n. 34 dicens: „Interdum hoc et pontificum vitio accidit, qui non meliores, sed argutiores in clerum allegant (al. eligunt), et simpliciores quosque atque innocentes inhabiles putant, vel affnibus et cognatis quasi terrenae militiae officia largiuntur, sive divitum obediunt jussioni. Quodque his pejus est, illis clericatus donant gradum, quorum sunt obsequiis deliniti.“¹ Haec ille, docens episcopos donare gradum sive officium clericale cognatis et consanguineis, sicut officia militaria dari solent; gradus enim conjunctus officio non est sine jurisdictione; dat igitur illam episcopus.

Quod etiam ex canone 3. concilii Meldensis supra citato constat. Idem habetur ex cap. Ut singulae, De officio archipresbyteri, ubi Leo primus papa ait: „Nec contendat episcopus, non egere plebem archipresbytero, quasi ipse eam gubernare valeat, quia etsi valde idoneus

¹ Migne, P. L. 23, 258.

sit, decet tamen, ut sua onera partiat, et sicut ipse matri ecclesiae praeest, ita archipresbyteri praesint plebibus, ut in nullo titubet ecclesiastica sollicitudo; cuncta tamen referant ad episcopum, nec aliquid contra ejus decretum ordinare praesumant.“¹ Haec ille, ostendens onera sive praelationes archipresbyterorum supra plebes ab archiepiscopo partiri et derivari.

Honorius quoque tertius ad episcopum Assisintensem scribens, ut habetur cap. Conquerente De officio iudicis ordinarii, ait: „Decrevimus, ut in ecclesiis seu capellis tuae dioecesis ad monasterium ipsum spectantibus, habeas canonicam obedientiam, subjectionem et reverentiam, institutionem et destitutionem, correctionem et reformationem ac censuram ecclesiasticam, jurisdictionem quoque causarum omnium ad forum ecclesiasticum de jure spectantium, poenitentias et sacramentorum omnium, quae ab episcopo sunt recipienda, collationem etc.“² Est igitur episcopi inter alia instituere et destituere, hoc est conferre et auferre beneficia, et cum eis jurisdictionem.

123. Decima sexta ratio. Quum per aliquos non episcopos convertuntur aliqui infideles ad fidem Christi, ut temporibus antiquis factum est, et nostris temporibus apud Indos occidentales et orientales est factitatum, non enim initio missi sunt episcopi ad hos convertendos, sed sacerdotes et religiosi non episcopi; illi igitur infideles christiani ab his facti fideles erant et oves Christi, ac proinde Christi vicarius et ecclesiae pastor habebat in eos jurisdictionem; episcopi ergo qui postea creati sunt super hos novos fideles, a papa accipiunt jurisdictionem, vel miserunt falcem in messem alienam; nam messis illa papae erat, et ita si non intrarunt per ipsum, non intrarunt per ostium, ita ut liceat de his dicere pontifici: *Qui non colligit mecum, dispergit* [Luc. XI, 23].

¹ L. I. Decret. tit. 24. c. 4. Verba autem non sunt Leonis I. sed (juxta Friedberg) desumpta ex constitutionibus a Lamberto imper. post conc. Ravennat. promulgatis.

² L. I. Decret. tit. 31. cap. 16. (Potthast n. 7728).

Ex quo rursus habetur, quod, quia pontifex habebat jurisdictionem in jam dictos fideles, et quum illis instituit episcopum, nulla potestate se privaverit, quia ita vocat alios in partem sollicitudinis, ut retineat sibi plenitudinem potestatis. Ergo remanet immediatus illorum pastor post creatum episcopum, sicut antea erat, et quia eadem est ratio de hujusmodi gentibus et de aliis antiquis christianis, erit omnium immediatus pastor et praesertim episcoporum, ut recte dixerit Felix Messanensis episcopus scribens ad s. Gregorium: „Scimus enim; ut semper sanctae sedis praesules primo apostoli, deinde successores eorum fecerunt, vos universalis ecclesiae et maxime episcoporum, qui oculi propter contemplationem et speculationem vocantur domini, curam gerere, ac de religione et lege nostra assidue cogitare.“¹

124. Decima septima ratio. Probatur etiam jurisdictionis non esse a Deo immediate, sive ex jure divino, quia juxta multorum antiquorum patrum sententiam, si ad jus divinum respicimus, episcopus sola consecratione sacerdotem superat. Ergo si jurisdictione illo minor est, non habet id a jure divino, sed ab ecclesiastica institutione. Quod autem sola consecratione episcopus sacerdotem superat, ait primo Ambrosius in I. Tim. III. dicens: „Post episcopum tantum diaconatus ordinationem subjecit, quare? nisi quia episcopi et presbyteri una ordinatio est; uterque enim sacerdos est; sed episcopus est, ut omnis episcopus presbyter sit, non tamen omnis presbyter episcopus; hic enim episcopus est, qui inter presbyteros primus est. Denique Timotheum presbyterum ordinatum significat; sed quia ante se alterum non habebat, episcopus erat.“² Haec ille.

Et Chrysostomus super eundem locum sic scribit: „Postquam de episcopis dixit, illorumque formam descripsit indicavitque, quidnam illos habere conveniat, a

¹ Inter epist. s. Gregorii I. XIV. indict. 7. ep. 16. Migne, P. L. 77, 1322.

² Migne, P. L. 17, 470.

quibus abstinere necesse sit, omisso interim presbyterorum ordine ad diaconos transit. Cur id, quaeso? Quia scilicet inter episcopos atque presbyteros interest ferme nihil; quippe et presbyteris ecclesiae cura permissa est, et quae de episcopis dixit, ea etiam presbyteris congruunt; sola quippe ordinatione superiores illis sunt, atque hoc tantum plus quam presbyteri habere dicuntur.“¹ Haec ille.

Et Hieronymus in epistola ad Evangelum de discrimine inter episcopum et sacerdotem et diaconum ait: „Nam et Alexandriae a Marco Evangelista usque ad Heraclam et Dionysium episcopos presbyteri semper unum ex se electum, in excelsiori gradu collatum, episcopum nominabant; quomodo si exercitus imperatorem faciat, aut diaconi eligant de se, quem industrium noverint, et archidiaconum vocent. Quid enim facit excepta ordinatione episcopus, quod presbyter non facit?“² Haec ille docens, sola potestate ordinis excellere episcopum presbytero, quia ille ordinare potest, non autem presbyter. Ergo stando in jure divino, jurisdictione non superat presbyteros, sed jure positivo; quod clare indicat Hieronymus dicens, ex electione illum praeferi, sicut imperatorem exercitus. Idem Hieronymus in caput primum epistolae ad Titum fusius docet et clarius.

[Cap. IV. Argumenta indirecta ex ratione theologica.]

125. Sunt etiam aliae rationes, quae ad inconvenientia deducunt negantes, jurisdictionem ecclesiasticam a papa derivari. Quae ut melius intelligantur praemittendum est, varie locutos esse patres, qui negant hanc derivationem, et asserunt jurisdictionem episcoporum a Christo esse im-

¹ Hom. XI. n. 1. in I. Tim. III. 8; Migne, P. G. 62, 553. In textu Graeco ita habetur: *Τι δῆποτε; Ὅτι οὐ πολὺ τὸ μέσον αὐτῶν καὶ τῶν ἐπισκόπων. Καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ διδασκαλίαν εἰσὶν ἀνωδεξίμοι, καὶ προστασίαν τῆς ἐκκλησίας; καὶ ἡ περὶ ἐπισκόπων εἶπε, ταῦτα καὶ πρεσβυτέροις ἀρμόττει. Τῇ γὰρ χειροτονίᾳ μόνῃ ὑπερβεβήκωσι, καὶ τούτῳ μόνον δικαίως πλεονεκτήειν τοὺς πρεσβυτέρους.*

² Epist. 146. n. 1. Migne, P. L. 22, 1194.

Ex quo rursus habetur, quod, quia pontifex habebat jurisdictionem in jam dictos fideles, et quum illis instituit episcopum, nulla potestate se privaverit, quia ita vocat alios in partem sollicitudinis, ut retineat sibi plenitudinem potestatis. Ergo remanet immediatus illorum pastor post creatum episcopum, sicut antea erat, et quia eadem est ratio de hujusmodi gentibus et de aliis antiquis christianis, erit omnium immediatus pastor et praesertim episcoporum, ut recte dixerit Felix Messanensis episcopus scribens ad s. Gregorium: „Scimus enim; ut semper sanctae sedis praesules primo apostoli, deinde successores eorum fecerunt, vos universalis ecclesiae et maxime episcoporum, qui oculi propter contemplationem et speculationem vocantur domini, curam gerere, ac de religione et lege nostra assidue cogitare.“¹

124. Decima septima ratio. Probatur etiam jurisdictio non esse a Deo immediate, sive ex jure divino, quia juxta multorum antiquorum patrum sententiam, si ad jus divinum respicimus, episcopus sola consecratione sacerdotem superat. Ergo si jurisdictione illo minor est, non habet id a jure divino, sed ab ecclesiastica institutione. Quod autem sola consecratione episcopus sacerdotem superat, ait primo Ambrosius in I. Tim. III. dicens: „Post episcopum tantum diaconatus ordinationem subjecit, quare? nisi quia episcopi et presbyteri una ordinatio est; uterque enim sacerdos est; sed episcopus est, ut omnis episcopus presbyter sit, non tamen omnis presbyter episcopus; hic enim episcopus est, qui inter presbyteros primus est. Denique Timotheum presbyterum ordinatum significat; sed quia ante se alterum non habebat, episcopus erat.“² Haec ille.

Et Chrysostomus super eundem locum sic scribit: „Postquam de episcopis dixit, illorumque formam descripsit indicavitque, quidnam illos habere conveniat, a

¹ Inter epist. s. Gregorii I. XIV. indict. 7. ep. 16. Migne, P. L. 77, 1322.

² Migne, P. L. 17, 470.

quibus abstinere necesse sit, omisso interim presbyterorum ordine ad diaconos transit. Cur id, quaeso? Quia scilicet inter episcopos atque presbyteros interest ferme nihil; quippe et presbyteris ecclesiae cura permissa est, et quae de episcopis dixit, ea etiam presbyteris congruunt; sola quippe ordinatione superiores illis sunt, atque hoc tantum plus quam presbyteri habere dicuntur.¹ Haec ille.

Et Hieronymus in epistola ad Evangelum de discrimine inter episcopum et sacerdotem et diaconum ait: „Nam et Alexandriae a Marco Evangelista usque ad Heraclam et Dionysium episcopos presbyteri semper unum ex se electum, in excelsiori gradu collatum, episcopum nominabant; quomodo si exercitus imperatorem faciat, aut diaconi eligant de se, quem industrium noverint, et archidiaconum vocent. Quid enim facit excepta ordinatione episcopus, quod presbyter non facit?“² Haec ille docens, sola potestate ordinis excellere episcopum presbytero, quia ille ordinare potest, non autem presbyter. Ergo stando in jure divino, jurisdictione non superat presbyteros, sed jure positivo; quod clare indicat Hieronymus dicens, ex electione illum praeferrari, sicut imperatorem exercitus. Idem Hieronymus in caput primum epistolae ad Titum fusius docet et clarius.

[Cap. IV. Argumenta indirecta ex ratione theologica.]

125. Sunt etiam aliae rationes, quae ad inconvenientia deducunt negantes, jurisdictionem ecclesiasticam a papa derivari. Quae ut melius intelligantur praemittendum est, varie locutos esse patres, qui negant hanc derivationem, et asserunt jurisdictionem episcoporum a Christo esse im-

¹ Hom. XI. n. 1. in I. Tim. III. 8; Migne, P. G. 62, 553. In textu Graeco ita habetur: *Τι δήποτε; Ὅτι οὐ πολὺ τὸ μέσον αὐτῶν καὶ τῶν ἐπισκόπων. Καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ διδασκαλίαν εἶσιν ἀνωδεξίμοι, καὶ προστασίαν τῆς ἐκκλησίας; καὶ ἔπερὶ ἐπισκόπων εἶπε, ταῦτα καὶ πρεσβυτέροις ἀρμότιαι. Τῇ γὰρ χειροτονίᾳ μόνῃ ὑπερβεβήκωσι, καὶ τούτῳ μόνον δικαίως πλεονεκτήειν τοὺς πρεσβυτέρους.*

² Epist. 146. n. 1. Migne, P. L. 22, 1194.

mediate, non autem a papa. Aliqui enim dicunt, jure divino suscipere episcopos, quum consecrantur, potestatem quamdam jurisdictionis non adstrictam ad certas aliquas oves, sed illimitatam ad omnes; a papa vero nullam suscipere jurisdictionem, sed materiam nudam illis assignari, quum hae vel illae oves eis committuntur. Alii vero dicunt, non solum illimitatam illam jurisdictionem a Deo immediate suscipere, sed etiam limitatam ad has vel illas oves; itaque Christus immediate dat jurisdictionem, et pontifex tantum vel consentit ut consecrentur, vel consecrat et assignat illis oves. Alii vero dicunt, pontificem dare quidem jurisdictionem ad has vel illas oves simul cum materia, sed ultra hoc a Christo dari immediate jurisdictionem illam illimitatam. Alii distinguunt jurisdictionem, et internam quamdam jurisdictionem dicunt immediate a Christo conferri, et per eam absolvi fideles a peccatis et tractari quae sunt interioris fori; aliam vero esse externam, et quasi politicam, et hanc asserunt conferri a papa. Alii etiam Christo immediate tribuunt jurisdictionem, quam accipit episcopus supra suas oves, ut eas regat secundum evangelium; a papa vero suscipere dicunt jurisdictionem, quae illas regat secundum canones.

Major vero pars patrum, quam et nos sequimur, asserunt duplicem tantum esse potestatem ecclesiasticam, ordinis scilicet et jurisdictionis; et potestatem quidem ordinis conferri a Christo immediate per consecrationem, potestatem vero jurisdictionis nullam esse illimitatam, nisi in summo pontifice, et hanc esse immediate a Christo; in reliquis vero omnibus limitatam, et derivari tandem in alios a pontifice; et hanc unam esse, quam qui habent simul cum potestate sacerdotali, posse agere quae fori sunt interni; absque ea vero potestate ordinis posse, quae fori externi sunt. Nam vicarius episcopi, qui non est sacerdos, non potest quidem absolvere in foro interiori, sed in foro externo; si autem accidat illi ordo sacer absque hoc, quod alia nova jurisdictio ei concedatur ab episcopo, poterit in foro interiori absolvere; nam non consecratus poterat simplici sacerdoti dare jurisdictionem ad absolvendum in foro

conscientiae; ergo illam ipse habebat; et quod non absolveret, non erat ex defectu jurisdictionis, sed ordinis.

126. Hae igitur varietate opinionum supposita adducenda sunt inconvenientia, quae quamlibet positionem negantium jurisdictionem proficisci a papa sequuntur. — Et quoad primam opinionem dicentium, a Deo dari illimitatam jurisdictionis potestatem, a papa autem nudam materiam assignari, sequentia inconvenientia sequuntur.

Primum, quod in ecclesia esset tanta multitudo principum. Omnes enim episcopi aequales sunt cum papa in hujusmodi potestate, ut isti patres fatentur, et coguntur fateri ex probationibus, quas adducunt. Ajunt enim verba dicta Petro: *Et tibi etc.* dicta etiam episcopis et successoribus, quae quum illimitata sint, procul dubio aequalem et illimitatam jurisdictionem omnibus conferri probarent, si intelligenda essent, ut isti patres volunt. Haec autem multitudo principum procul dubio mala est.

Secundum inconveniens est, quod ecclesia non esset regnum et principatus monarchicus, sed democratia, et gubernatio per multos principes parem habentes potestatem.

Tertium inconveniens est, quod ista potestas in tam multis otiosa esset, imo in omnibus dempto uno papa; nemo enim praeter illum exerceret hanc illimitatam et universalem potestatem; frustra igitur Deus omnibus aliis dedisset hanc potestatem, quod non est dicendum.

Quartum inconveniens est, quod haec potestas quum in tam multis et tam sanctis et sapientibus tanto tempore fuerit, illi non cognoverint, se habere thesaurum hujus talenti sibi a Deo concessi, ac proinde non potuerint eo uti; quum tamen sancti cognoscant dona, quae sibi a Deo donantur, ut ait Paulus, praesertim ea, quae sunt ad aliorum utilitatem, quales sunt gratiae gratis datae, quibus non posset uti, qui eas non agnoscit se habere. Quod autem non cognoverint, ex eo constat, quia nemo ita se gessit, vel dictis vel factis protestatus se habere hanc potestatem illimitatam. Quin imo omnes hanc potestatem uni cathedrae Petri tribuerunt; nam, ut Augustinus ait,

licet Cyprianus in martyrio conferri possit Petro, in gratia tamen cathedrae Petrus excellit.

127. Quintum inconueniens est, quia si habent illimitatam jurisdictionem jure divino, vel ita habent illimitatam, ut non possit impediri, vel ita ut possit. Si non potest impediri, ecclesia esset Babylon, quia quisque faceret quod vellet, et teneret factum; vel ita ut possit impediri, et hoc modo ultra hoc, quod impedita et otiosa esset illa potestas a primitiva ecclesia usque ad diem iudicii in longe maxima parte illam habentium, injuria videtur fieri potestati collatae immediate a Deo, si ita facile ab hominibus posset impediri; contrarietas etiam videtur induci inter ipsas divinas potestates, si ita sese impediunt et sibi sint contrariae, et si omnes ab una sola sibi aequali vincantur, a potestate summi pontificis.

Sextum inconueniens, quia datur aditus variis erroribus. Ut enim ex illis generalibus verbis: *Quaecumque alligaveritis et quaecumque remiseritis* etc. infertur aequalis potestas in omnibus episcopis, ita etiam ex eisdem posset aequalis inferri in omnibus sacerdotibus juxta errorem Durandi et Armacani; et ultra progrediendo posset etiam dici, quod quia in baptismo simus membra, et reges, et sacerdotes, daretur etiam ibi cuius christiano potestas quaedam illimitata sacerdotalis, ut finxit Lutherus, et etiam potestas regia, et tantum deesse nobis materiam non autem potestatem.

Septimum inconueniens est repugnantia, quam includit dicere, quod datur potestas jurisdictionis illimitata, et non datur etiam illimitata materia. Quum enim potestas jurisdictionis superioritas quaedam sit et spirituale donum, quum superioritas et inferioritas correlativa sint; ubi superioritas est illimitata, ibi sunt illimitati subditi; ubi limitata, limitati. Repugnantia quoque est dicere, invariata esse jurisdictionem, et materiam tot pati varietates; quia ubi variatur subjectio, ibi etiam variatur dominium.

Octavum inconueniens est, quia repugnat dicere, papam dare materiam et non dare jurisdictionem; quia dare materiam in proposito, ut omnes fatentur, est dare subditos;

dare autem alicui subditos, est dare jurisdictionem supra illos, ac per hoc jurisdictionem, quia correlative sese habent superior et subditus.

128. Nonum inconueniens. Repugnat etiam, quod habeat quis potestatem jurisdictionis jure divino, et non habeat subditos jure divino, quos si haberet, quum non habet limitatos, sequeretur, quod quisvis episcopus, si attentaret absolvere quemvis hominem, etiam papa prohibente, absolutio esset rata; eo quod ibi est forma debita et etiam materia; quia licet ille homo jure humano subtractus sit ab illius obedientia, jure tamen divino est ejus subditus, et jus divinum humano praevalet. Ob id enim, si quis habet panem praesentem, et verba consecrationis cum intentione consecrandi proferat, etiam papa prohibente et peccante eo qui consecrat, sequitur effectus consecrationis; ita igitur absolutio. Quod tamen est contra canones, juxta quos excommunicatus majori excommunicatione non absolvit nec ligat, ut colligitur ex cap. Ad probandum De sententia et de re iudicata¹ et ex cap. Si celebrat De clerico excommunicato.² Quin imo a casibus reservatis etiam alterius subditum non potest absolvere, ut patet ex cap. Si episcopus De poenitentis et remissionibus lib. 6, ubi dicitur: „Si episcopus suo subdito concesserit, ut sibi possit idoneum eligere confessorem, ille, quem is elegerit, in casibus, qui eidem episcopo specialiter reservantur nullam habet penitus potestatem, quum in generali concessione illa non veniant, quae non esset quis verisimiliter in specie concessurus. Nulla quoque potest consuetudine introduci, quod aliquis praeter sui superioris licentiam confessorem sibi eligere valeat, qui eum possit solvere vel ligare.“³ Haec ille plane docens, quod sicut quis non potest personam non sibi subditam absolvere, ita non potest absolvere sibi subditam in casibus reservatis, quia in talibus non est illi subditus. Docet etiam, consuetu-

¹ Alex. III. (Potthast n. 5023) in l. II. Decret. tit. 27. cap. 24.

² Greg. IX. (Potthast n. 9679) l. V. Decret. tit. 27. cap. 10.

³ Bonif. VIII. in VI. l. V. tit. 10. cap. 2.

dinem quae solet conferre jurisdictionem civilem, non posse concedere jurisdictionem ecclesiasticam; quia haec a superiori debet descendere, quum sit supernaturalis; et licet consuetudo occasio possit esse, ut superior det jurisdictionem, ut vitetur scandalum, vel majus bonum sequatur, tamen tunc jurisdictio a superiore procedit, non autem vi consuetudinis. Neque respondeat aliquis, hujusmodi hominem, quia pergit ad habentem illimitatam jurisdictionem, non absolvi, quia peccat illum adeundo, quum sit prohibitus absolvi; tum quia potest invincibiliter ignorare istam prohibitionem; tum etiam quia a Deo habet, ut possit absolvi etiamsi homo prohibeat, siquidem a Deo est quod illi sit subditus; tum denique quia saltem non teneretur iterare confessionem quum habenti potestatem fuerit confessus, sed sufficeret confiteri de illo peccato adeundi hujusmodi hominem, quum tamen secundum omnes teneatur confessionem iterare.

129. Decimum inconueniens est, asserere potestatem jurisdictionis fixam esse et invariabilem ita, quod nullo modo auferri possit ipsa essentia potestatis, licet impediat usum; quum secundum omnes fere doctores in haereticis et schismaticis ipsa essentia potestatis jurisdictionis tollatur, ut inferius probabitur. Quum etiam potestas haec a Deo sit immediate, et fixa sit ut dicunt, inconuenienter dicitur, quod impeditur ejus actus, ita quod nihil faciat attentans, quum tamen tantum impediri deberet, ne licite faceret. Sicut in potestate ordinis, quia fixa est, non tollitur ipsa essentia potestatis, nec tollitur effectus ipsius actus si attentaretur, sed fit illicite, quum contra obedientiam fit.

Undecimum inconueniens est, quod potestas jurisdictionis distincta ab ea ordinis detur per consecrationem; quum tamen hoc falsum sit, ut postea late probabitur; quia potestas jurisdictionis per injunctionem hominis datur, et non vi consecrationis.

Duodecimum inconueniens est, quod si immediate esset a Deo, non egeret episcopus confirmatione metropolitani vel papae, quod est contra ecclesiae universalis con-

suetudinem. Antecedens autem probatur, quia potestas ordinis, quum sit a Deo immediate, non eget hujusmodi confirmatione; neque enim opus supernaturale et immediatum Dei eget hominis Deo inferioris confirmatione. Injuria etiam videtur Dei, quod potestas immediate ab ipso procedens tam variabilis et momentanea sit, et ex nutu hominis pendeat, quum tamen potestas ordinis, quae a Deo est immediate et alta et supernaturalis, nec in esse, nec in conservari pendeat ab hominis nutu, sed ut eam conferat Deus, egeat homo certis verbis et signis a Deo institutis, quibus invocet Deum assistentem suae promissioni, a quo solo Deo pendeat conservatio ipsius potestatis, ita ut papa non possit eam abolere, si maxime velit.

130. Decimum tertium inconueniens est, quod frustra ponitur ista potestas illimitata distincta a potestate ordinis: tum quia quum fixa sit et illimitata et per consecrationem detur, ut nihil possit facere, nisi adsit ei materia, quae non potest adesse sine actuali jurisdictione, ut omnes opinantes fatentur, profecto potestas ordinis erit, quia illa est, quae numquam deletur, illa est illimitata, quae indifferens est ad omnes consecrandos, illa etiam sine materia et jurisdictione non potest exire in actum: tum etiam quia omnia, quae isti potestati tribuuntur, accedente materia et jurisdictione possunt fieri per solam potestatem ordinis, ut patet per omnia discurrenti quae facit episcopus vel quisvis alius clericus: tum demum, quia in ecclesia tantum sunt duplices actus, nempe qui a sola potestate ordinis sint, ut consecrare, et qui a sola jurisdictione procedunt, ut excommunicare, quod simplex clericus facere potest, si jurisdictionem habeat; aut actus, qui procedunt ab ordine et jurisdictione, ut absolvi in foro conscientiae; sed ad primos ponendos actus sufficit sola potestas ordinis, ad secundos sola potestas jurisdictionis, ad postremos sufficit utraque potestas. Ergo frustra et superflue ponitur tertia potestas, quae revera idem est ac prima. Nec enim est ponenda pluralitas sine necessitate, praesertim quum omnes ad unum doctores conveniant, quod in ecclesia est tantum potestas ordinis et jurisdictionis, et nullum anti-

quum vel modernum doctorem possunt ostendere, qui istam potestatem mediam doceat. Ex quo videtur, quod ficta est ab hominibus et non concessa a Deo.

Decimum quartum inconueniens est, quod frustra commenti sunt isti patres hanc opinionem. Nec enim ex illa sequitur finis quem praetendunt. Is enim est, ut ajunt, statuere jurisdictionem suam supra suas dioeceses et obligationem ad residendum in illis. Sed ista potestas abstracta et illimitata et metaphysica nihil facit ad hujusmodi praxes, quia haec potestas, ut ipsi fatentur, nihil potest nisi accedat materia, supra quam ajunt papam habere omnimodam potestatem. Ergo ex tali potestate nihil possunt inferre, quod ad praxim spectet et finem suum consequendum, nisi velint sophisticè arguere ab ista potestate jurisdictionis idealis ad realem jurisdictionem, quae servit ad praxim, quae a papa est. Frustra igitur verberant se et alios, pretiosum tempus, quod expendendum erat in dogmatibus definiendis et reformatione quam poterunt constituere, in his disputationibus inutilibus in se et ad eorum finem insumendo.

131. Secundam opinionem dicentium Christum dominum immediate tribuere cuius episcopo, imo et curato, jurisdictionem limitatam ad certas oves, papam vero tantum ipsas oves assignare non autem jurisdictionem in eas, sequuntur sua inconuenientia.

Et primum est, repugnare quod papa det oves et non jurisdictionem, ut supra est ostensum. Et vel ex hoc ostenditur, quod quum quis sacerdos est non habens subditum, hoc ipso quod illi subditus datur, datur illi jurisdictio supra illum; et inde est quod possit illum absolvere. Unde qui materiam non habet, non habet jurisdictionem, sed potestatem ordinis tantum vel nullam.

Secundum inconueniens. Videtur nonnisi temere dici, Christum dare per se immediate jurisdictionem supra tales oves; nam absque fundamento dicitur. Si enim Christus per se dedisset alicui personae potestatem supra hanc vel illam dioecesim, in evangelio fuisset de illo facto mentio; quum tamen verba evangelica communia sint, et particularia

relieta sint apostolis et eorum successoribus, quos ex historia constat hujusmodi distinctiones fecisse; maxime quia, si alicui per se Christus daturus esset specialem jurisdictionem, potissimum id cum apostolis fecisset, qui secum versati sunt in hac vita; sed illis nullam talem particularem dedit, imo Petrus Jacobo Hierosolymorum episcopatum assignavit; igitur nulli dedit talem jurisdictionem Christus immediate.

Tertium inconueniens, quia si Christus per se huic homini et immediate dat curam hujus episcopatus sive horum ovium, profecto injungit illi et praecipit ut pascat illas oves, sicut Petro dixit: *Pasce oves meas*. Quod si verum est, non posset pontifex transferre episcopum de uno episcopatu in alium, quia ageret contra Christi praeceptum, cui plus obediendum quam papae, sicut etiam habens a papa praeceptum, ut habeat curam aliquarum ovium, non posset sine peccato illas deserere, licet ab aliquo episcopo illud sibi praeciperetur.

Quartum, non liceret papae vocare ad se aliquem episcopum ex quacumque causa, quod tamen licet, ut ex multis decretis et perpetua praxi ecclesiae constat et ex Bernardo ep. 131. ad Mediolanenses.¹

Quintum inconueniens est, quod non posset summus pontifex subtrahere hujusmodi episcopis aliquem subditum, vel aliquem etiam casum, coartando ejus jurisdictionem; quia etiam ibi contra praeceptum Dei faceret.

132. Sextum inconueniens. Non posset praeficere episcopis archiepiscopum vel legatum vel nuntium, qui jurisdictionem aliquam haberet supra oves vel causas episcopo commissas, ob eandem causam.

Septimum inconueniens est, quia non posset ipse pontifex immediate per se ipsum curare animas episcopo commissas, quum tamen sit pastor pastorum, et ordinarius

¹ „Potest (Romanus pontifex) a finibus terrae sublimes quascunque ecclesiasticas personas evocare ad suam praesentiam, non semel aut bis, sed quoties expedire videbit.“ S. Bernard. l. c. Migne, P. L. 182, 287.

ordinariorum, et immediatus ovium Christi pastor, quam curam non ablegat a se quum vocat episcopos in partem sollicitudinis.

Octavum inconueniens. Non posset papa committere illis alias animas uniendo alias ecclesias; quia quum haec unio non fiat per consecrationem, non constaret, Deum illi dare jurisdictionem ad nutum pontificis, et pontifex non posset illam dare, quia per unionem fit episcopus ordinarius pastor ovium sibi unitarum; et ordinariam jurisdictionem papa secundum hos dare non potest.

Nonum inconueniens. Non posset summus pontifex suppressere aliquem episcopatum, partem illius episcopatus uniendo vicino episcopo, partem vero alteri; quia faceret contra divinam institutionem, quae immediate instituit illum episcopatum.

Decimum inconueniens. Episcopus contra papae praeceptum absolveret suos vel excommunicaret; quia quum habeat a Deo jurisdictionem supra illos et debita forma utatur et intentione, sequeretur effectus; nec obstaret praeceptum hominis contra divinum praeceptum.

Undecimum inconueniens est, quia si a Deo est immediate, non egeret confirmatione a metropolitano vel papa.

Duodecimum. Decepti fuissent omnes doctores et pontifices, qui et jurisdictionem a papa emanare dixerunt; et in provisionibus decepissent pontifices dicentes se jurisdictionem dare electis.

Decimum tertium, quia archiepiscopus jure humano superat episcopum jurisdictione; ergo jure quo eum superat, eodem habet jurisdictionem; ac proinde jure humano habet; et quum ordinarius sit, inconueniens est, non idem fateri de aliis ordinariis.

Decimum quartum, quia si jure divino habent episcopi jurisdictionem, ergo aequalem habent omnes, sicut et potestatem ordinis; quia non constat Christum variam dedisse nec majorem uni quam alteri.

133. Decimum quintum, quia quum tam varia sit res jurisdictio actualis, de qua loquimur, quippe quae ex nutu superioris pendeat, et vel ex morte subditorum, vel ex

eorum augmento minuatur vel augeatur, vel etiam in totum tollatur, videtur indignum, ut hoc sit opus immediate a Deo profectum, et quod Deus sit paratus ad nutum hominis toties variare hujusmodi suum supernaturale opus sine aliqua invocatione vel sacramento, sed ad solum hominis nutum, et hoc erga praesentes vel absentes.

Decimum sextum inconueniens, quia ut episcopi, hoc praetextu jurisdictionis de jure divino, occasionem sumerent, non ita parendi papae et murmurandi, quando abstulerit a se ipsis potestatem a Deo concessam; et quia quum sine causa facit, nihil facit, et se ipsos faciunt iudices, an subsit justa causa necne; ita etiam curati eodem praetextu juris divini rebellabunt contra suos pastores et incident in errores Joannis de Poliaco damnatos a Joanne XXII. in Extravaganti.¹ Dicent enim, easdem sibi injurias fieri ab episcopis, quas episcopi a papa sibi fieri conqueruntur, et ita excitabitur rebellio in universa ecclesia. Imo curati majores et justiores causas conquerendi habebunt, quum sint multae dioeceses, quae solum episcopum habent ordinarium pastorem et curatum, quum omnes alii clerici vicarii sint ejus, quod in archiepiscopatu Hispalensi et Calaguritano plane fit, et ut intelligo etiam in aliis regnis et provinciis, quod indicat plane, esse de jure positivo jurisdictionem curatorum, et idem esse iudicium de jurisdictione particularium episcoporum, quod addiderim, quia Christus dominus voluit quidem, ut essent episcopi et quod haberent jurisdictionem, alias non daret illis immediate potestatem ordinis; sed voluit, quod illi haberent jurisdictionem, quibus pontifices eam concessissent, et tantam et talem, quantam et qualem concedere voluissent.

Neque evitantur praedicta et similia inconuenientia dicendo, illa non consequi; quia licet jurisdictio sit immediate a Christo, ita tamen illam dat, ut debeat esse subdita pontifici; ac proinde illum posse facere, quae supra posita sunt, sicut etiam, licet potestas ordinis immediate sit a Christo, subest tamen quoad usum obedientiae

¹ Cap. Vas electionis 2. De haereticis in Extrav. comm. (l. V. tit. III.)

pontificis. Non, inquam, vitantur inconvenientia haec ita dicendo, quia licet Christus subjecisset hujusmodi jurisdictionem pontifici, ita tamen subjecit, ut ea, quae aedificationis sunt, et non quae destructionis, possit in eam; ad destructionem enim nulli dat Christus potestatem. Quum autem ipse dominus noster sapientissimus sit architectus, et nihil reprehensibile fabricet, si ipse jurisdictionem tantam et talem per se dedisset, profecto papa contra nitens, quae superius dicta sunt, tentando destrueret, et non aedificaret; et ideo nihil faceret.

Neque exemplum de potestate ordinis illis favet, quia licet juxta obedientiam utendum est illa potestate, nihilominus si quis ea velit abuti, consequitur suum effectum, esto quod peccet consequendo; et ita in jurisdictione, licet episcopus renitens pontifici peccaret, teneret tamen quod facere tentaret. Pontifex autem agens contra praeceptum Dei et peccaret et nihil faceret.

134. Tertia opinio, quae dicit jurisdictionem actualem dari a papa, sed ultra eam dari illimitatam potestatem a Christo, in priori sententiae parte vera dicit et nobiscum dicit; in secunda autem, si illam potestatem illimitatam distinguunt a potestate ordinis, falsa videtur, ut ex inconvenientibus in primam opinionem deductis constare potest. Si autem dicant, illam esse eandem cum potestate ordinis, frustra mutando vocabula patribus negotium fecerunt; quia si vocassent illam potestatem ordinis, nulla fuisset difficultas.

Secundo, quum potestas ordinis sit, male eam vocarunt potestatem regiminis et jurisdictionis, et distincte de ea tractarunt, quasi distincta esset a potestate ordinis.

Tertio, male tribuebant illi, quae sunt jurisdictionis, utpote excommunicare, indulgentias dare et praedicare. Quum enim haec jurisdictionis sint, ultra hoc, quod ita dicunt omnes doctores, constat ex eo quod hujusmodi potestates ex commissione sola dantur, et dantur non ordinatis in sacris, sed clericis primae tonsurae, quos contingit esse vicarios episcopi. Deinde etiam in schismaticis et haereticis non solum non sunt actus harum potestatum,

sed nec essentiae, ut doctores omnes dicunt et inferius probabitur.

135. Nec convincunt, hanc opinionem esse veram, duo exempla quae adducuntur; ajunt enim sicut in absolute, quae fit in foro conscientiae, simplex sacerdos habet potestatem absolvendi; sed quia non habet jurisdictionem, non potest exire in actum, in quem potest exire accedente jurisdictione; ita etiam episcopus habet quandam potestatem regendi, sed sopitam et in actu primo, donec accedente actuali jurisdictione per papam possit exire in actum secundum; et eandem potestatem dicunt esse potestatem excommunicandi, indulgentias faciendi, et praedicandi; sed remotam esse potestatem, nisi accedat jurisdictio, ut propinqua sit et actuetur. Sed hoc exemplum contra eos facit, quia potestas illa, qua absolvere potest simplex sacerdos, ordinis est et non jurisdictionis; et ita potestas quam habet episcopus, per quam ista remote facere potest, est sola hominis potestas, quae quidem ordinarium fundamentum est potestatis jurisdictionis, ut postea explicatius tradetur. Secundum exemplum, quod adducunt, est de doctoratu, quem qui habet, potestatem habet docendi, sed quae non posset exire in actum, nisi sint qui audiant; et idem potest de quavis arte dici, quam qui habet, potestatem habet construendi opera illius artis, sed remotam, et quae non possit exire in actum, quum desit materia et instrumentum. Huic etiam exemplo respondemus, quod potestas ordinis, imo clericatus ipse, et character christianismi praesertim in viro sufficit ad hoc, quod quis remote sit capax potestatis jurisdictionis, et ideo ad hoc non opus est, aliam potestatem ponere distinctam ab illa ordinis. Sed de his fusius postea agendum erit.

136. Quarta opinio quae ponit jurisdictionem in foro conscientiae a Deo oriri immediate, eam vero quae est in foro exteriori, esse a papa, sua habet inconvenientia. Nam negare jurisdictionem, quae est in foro interiori, esse a papa, et asserere esse eam de jure divino, habet tot fere inconvenientia, quot adducta sunt contra primam et secundam opinionem. Aut enim illimitata est illa potestas

absolvendi in foro conscientiae, quae est de jure divino, aut limitata. Si illimitata, currunt inconvenientia adducta contra primam opinionem; si limitata, quae contra secundam. Praeterea injuriam facit papae abstrahens ab eo collationem ejusmodi jurisdictionis, quia quum regnum Christi spirituale sit, et in foro conscientiae Petrus, qui claves regni coelorum accepit et remittendi peccata potestatem, praesertim in foro conscientiae plenitudinem habet potestatis. Ergo ab illo derivatur in alios; alioquin nec posset sibi reservare personas absolvendas neque casus. Praeterea falsum videtur, tum quod jurisdictio quaedam externa et quasi civilis derivetur a Deo, tum quia illa, quae externe fiunt in ecclesia, divina virtute fiunt, ut excommunicare, indulgentias dare, et obligare ad peccatum mortale; ergo improprie hujusmodi vocantur civilia, quia civilia naturam non superant. Praeterea haec potestas derivatur a clavibus regni coelorum; ergo a fortiori derivabitur potestas absolvendi in foro conscientiae, quae magis symbolizat cum clavibus regni coelorum.

137. Quinta opinio asserens, potestatem jurisdictionis ad gubernandum secundum legem evangelicam esse a Christo immediate, ad gubernandum vero secundum canones esse a papa, quae est Henrici de Gandavo, sua habet inconvenientia. Nam quoad priorem partem de potestate gubernandi secundum evangelium, sive potestas illa limitata sive illimitata sit, habet inconvenientia primae vel secundae opinionis. Quia vero dicit praedictus doctor, hanc jurisdictionem dari per consecrationem, sequuntur inconvenientia, quae adducuntur contra eos, qui dicunt jurisdictionem non in conjunctione hominis, sed per consecrationem conferri. Insuper dat occasionem schismatis haec opinio, quia quivis episcopus hoc praesertim tempore, posset dicere: ego volo regere plebem meam juxta leges evangelicas, quae sunt meliores; et nolo sequi canones hominum. Deinde leges canonicae determinationes sunt evangelii; ergo jurisdictio ad regendum secundum illas ab ea potestate manat, a qua emanat potestas episcoporum ad regendum secundum evangelium. Praeterea Petro et

ejus successoribus data est a Christo plenitudo potestatis regendi secundum evangelium; nec enim quum creatus est pontifex, erant canones conditi, secundum quos regeret, sed doctrina evangelica a Christo praedicata; nec poterat dari potestas regendi secundum canones, quin daretur potestas regendi secundum evangelium, a quo non dissident canones, sed ex eo consequuntur. Igitur a plenitudine potestatis secundum evangelium, quae est in pontifice Romano, derivatur in alios episcopos potestas regendi secundum evangelium et non solum secundum canones.

138. Quoniam igitur praedictae quinque opiniones singulares sunt et novae et multa falsa continent, et multa inconvenientia et absurda secum trahunt, et contrariae sunt decretis patrum, et doctorum sententiis, et rationibus superius adductis: superest ut sexta, quae communis est, et auctoritati et rationi consona, suscipiatur: quae dicit potestatem ordinis esse a Deo immediate in quocumque illam habente; potestatem vero jurisdictionis in solo pontifice esse immediate a Christo, in aliis vero inferioribus in genere quidem esse de jure divino, quatenus Christus voluit, quod pontifices non sibi solis retinerent hanc potestatem, sed ut eam juxta spiritus instinctum et eorum rationabilem voluntatem in alios episcopos et ecclesiae ministris impertirent; in particulari autem loquendo, esse quidem cujusvis ministri jurisdictionem a Christo domino mediate, quatenus hujusmodi ordinationem in genere fecit; immediate vero esse ab homine, sive a pontifice sive ab alio inferiori qui a pontifice habuit potestatem, ita quod non solum a pontifice summo tandem emanet, quod haec jurisdictio sit in homine; sed ipsamet jurisdictio talis et tota a pontifice est. Nam Christus non instituit per se immediate jurisdictionem Toletanae ecclesiae, sicut nec instituit per se, quod illa jurisdictio daretur homini illi; sed reliquit spiritum suum ecclesiae et pontificibus Romanis, ut per eos fieret hujusmodi distributio; ac proinde tota illa jurisdictio externa ad tot loca, tot personas, et tot casus vel causas, ab homine est immediate et non a Christo, quia de eo nihil immediate statuit.

[Pars secunda. Refelluntur argumenta adversariorum.]

[Cap. I. Rejiciuntur argumenta ex s. scriptura petita.]

139. Sed quia, qui contra opinionem hanc sentiunt, licet inter se divisi sint, contra hanc tamen sententiam communem conveniunt, asserentes jurisdictionem ecclesiasticam a Deo immediate emanare et non a pontifice, et ad id probandum multa adducunt et ex scripturis et patribus derivata, quibus et rationes suas adducunt, superest ut illas resolvamus.

Primo ergo adducunt scripturas, quibus dominus loquitur Petro dicens: *Tibi dabo claves regni coelorum; Confirma fratres tuos; Pasce oves meas.* In quibus locis nemo catholicus dubitat, vel promitti vel dari jurisdictionem ecclesiasticam Petro, sine qua nec potest aperiri coelum, nec oves pasci possunt, nec ex auctoritate confirmari fratres. Sed hujusmodi sententia non dicitur soli Petro, sed omnibus episcopis. Ergo omnes episcopi habent a Christo immediate jurisdictionem. Major est in confesso omnibus catholicis. Minorem probant ex sententia gravissimorum patrum scilicet Basilii, Ambrosii, Augustini et Leonis papae. Sic enim Basilii in constitutionibus monasticis cap. 22.: „Praefectus enim nihil aliud est, quam qui servatoris personam obtinet, et mediator Dei et hominum factus est, et qui salutem obedientium sibi sacrificat Deo. Atque hoc ab ipso Christo docemur, qui Petrum pastorem ecclesiae suae post se ipsum constituit. *Petre enim, inquit, amas me plus his? Pasce oves meas.* Et omnibus deinceps pastoribus ac doctoribus eandem potestatem exhibuit. Et hujus rei signum est, quod omnes similiter velut ille ligant et solvunt.“¹ B. Ambrosius de dignitate sacerdotali, seu ut alii citant in libro pastorali cap. 2: „Honor igitur, fratres, et sublimitas episcopalis nullis poterit comparationibus adaequari. Si regum fulgori com-

¹ Migne, P. G. 31, 1407 s. (opus dubium).

pares et principum diademati, longe erit inferius, tamquam si plumbi metallum ad auri fulgorem compares; quippe quum videas regum colla et principum submitti genibus sacerdotum, et exosculata eorum dextra, orationibus eorum credant se communiri. Quid jam de plebeja dixerim multitudine, cui non solum praeferrari a domino meruit, sed ut eam quoque jure tueatur patrio, praeceptis imperatum est evangelicis? Sic certe a domino ad beatum Petrum dicitur: *Petre amas me?* Et ille: *Tu scis, domine, quia amo te.* Et quum hoc tertio fuisset interrogatus, et trina responsione fuisset subsecutus, repetitum est a domino tertio: *Pasce oves meas.* Quas oves et quem gregem non solum tunc suscepit apostolus Petrus; sed et nobiscum eas accepit, et cum illo eas nos accepimus omnes. Unde quia regendae sacerdotibus contraduntur, merito rectoribus suis subdi dicuntur.“¹

Augustinus quoque de pastoribus cap. 12: „*Quae sunt oves meae, inquit, audiunt vocem meam, et sequuntur me.* Hic invenio omnes pastores bonos in uno pastore. Non enim vere pastores boni desunt, sed in uno sunt. Multi sunt, qui divisi sunt; hic unus praedicatur, quia unitas commendatur. Neque enim vere modo ideo tacentur pastores, et dicitur pastor, quia non invenit dominus, cui commendet oves suas; tunc autem ideo commendavit, quia Petrum invenit; imo vero et in ipso Petro unitatem commendavit. Multi erant apostoli, et uni dicitur: *Pasce oves meas.* Absit, ut desint modo boni pastores; absit a nobis, ut desint; absit a misericordia ipsius, ut non eos gignat atque constituat. Utique si sunt bonae oves, sunt et boni pastores; nam de bonis ovibus fiunt boni pastores. Sed omnes boni pastores in uno sunt, unum sunt. Illi pascunt, Christus pascit.“² Idem Augustinus de agone christiano cap. 30: „Non enim sine causa inter omnes

¹ Migne, P. L. 17, 569 s.; ubi de auctore libri ac de variis ejus inscriptionibus cf. praefationem in hunc librum.

² Serm. XLVI (al. de tempore 165) in Ezech. XXXIV. 1-16. cap. XII. s. n. 29 s. Migne, P. L. 38, 287.

apostolos hujus ecclesiae catholicae personam sustinet Petrus; huic enim ecclesiae claves regni coelorum datae sunt, quum Petro datae sunt. Et quum ei dicitur, ad omnes dicitur: *Amas me? Pasce oves meas.*¹

Ad haec Leo papa serm. 3. in anniversario suae assumptionis: „Propter quod dicitur beatissimo Petro: *Tibi dabo claves regni coelorum. Et: quaecumque ligaveris super terram, erunt ligata et in coelis; et: quaecumque solveris super terram erunt soluta et in coelis.* Transivit quidem etiam in alios apostolos vis² potestatis istius, et ad omnes ecclesiae principes decreti hujus constitutio commeavit; sed non frustra uni commendatur, quod omnibus intimetur. Petro enim ideo hoc singulariter creditur, quia cunctis ecclesiae rectoribus Petri forma³ praepositur.⁴

Adducitur etiam Innocentius III. in cap. Firmiter. De summa Trinitate et fide catholica, ubi de clavibus ecclesiae ait: „Et hoc utique sacramentum nemo potest conficere, nisi sacerdos, qui fuerit rite ordinatus secundum claves ecclesiae, quos ipse concessit apostolis eorumque successoribus Jesus Christus.⁵

140. Respondetur non esse dubitandum, quin soli Petro dictae sint illae sententiae evangelicae, soli illi etiam sit collata plenitudo potestatis per illa verba significata. Nam si pluribus contulisset, plures summos principes in ecclesia posuisset et maximam in ea confusionem; plures etiam pro summis principibus se gessissent, quod non videmus in ecclesia factum. Idecirco multi patres in ecclesia sanctitate et doctrina conspicui, imo omnes, quum proprie loquuntur, asserunt illas sententias ad solum Petrum dictas. Quod et ipsum evangelium evidenter demonstrat, dum Petrum vocat Simonem filium Jonae, dum eum ab aliis distinguit, sicut ille solus habuit revelationem, dum ab

¹ Migne, P. L. 40, 308.

² Al. jus.

³ Cod. Casin. „proponitur“.

⁴ Serm. IV. (al. III.) in anniversario assumptionis suae cap. III. Migne, P. L. 54, 151.

⁵ L. I. Decret. tit. I. cap. 1.

eo quaerit: *Diligis me plus his;* dum fratres suos apostolos et eorum successores confirmare jubetur, dum non solum agnos, hoc est, subditos, sed oves agnorum matres, scilicet pastores, qui per evangelium Christo nos gignunt, ei committit, dum ei dicitur: *Tu es Petrus; Et tibi dabo claves; et: Diligis me plus his? Pasce etc.:* quae omnia, ut Bernardus ait, non solum nulli episcoporum sed etiam nulli apostolorum dicta sunt.¹ Ergo quum patres incidenter contrarium prima facie videntur dicere, sane intelligendi sunt; nam revera, si illi asserere vellent, quod isti patres dicunt, hoc est, aequalem potestatem per illa verba accepisse omnes apostolos, rejiciendi potius essent in hac parte quam sequendi soli pauci patres contra scripturam apertam, et alios omnes orthodoxos doctores, atque adeo contra omnem communem sensum, et contra rationem ipsam naturalem, quae dicat, insipientissime constitui multitudinem summorum principum; tam enim nullus esset summus, et sese impedirent et ecclesiam confunderent. Absit igitur, ut talem sententiam sanctissimis et sapientissimis patribus imponamus.

Verius igitur dicunt hi patres, verba illa dicta etiam aliis, non quod immediate illis dicta sint, sed quod ita dicta sint Petro, ut non sibi soli dicta, sicut nec sibi soli data est potestatis plenitudo, ut illam sibi retineret, et nemini communicaret, sed ita potius, ut ipse et ejus successores, in quibus solis erat mansura haec plenitudo potestatis, illam aliis impertirent eam distribuendo, secundum quod aedificatio ecclesiae exigeret. Et ita sicut Levi dicitur decimatus in lumbis Abraham [Hebr. VII, 9], quod Abraham pro se et pro sua posteritate decimas dederit, ita etiam succedentes episcopi et presbyteri, qui potestatem in ecclesia habituri erant, in Petro suam portionem acceperunt, cui ut Alexander secundus dixit, prae omnibus et pro omnibus data est potestas. Quae quia duplex est, ordinis quae naturam omnem superat, et jurisdictionis quae per hominis auctoritatem conferri potest, illam ordinis

¹ De consid. ad Eugen. I. II. cap. VIII. Migne, P. L. 182, 751. 12*

ita acceperunt in Petro, ut quisque in se ipso a Deo illam acceperit immediate, ab homine autem consecrante tamquam a ministro et nudum ministerium exhibente; illa autem jurisdictionis papae tandem auctoritate illis confertur.

141. Hanc autem esse mentem praeallegatorum patrum, et non quod illis imponitur, ex eorum verbis colligere licet.

Nam quod attinet ad Basilium, quum ait praefectum nihil aliud esse, quam qui servatoris personam obtinet, et eum mediatorem Dei et hominum factum, clarum est, quod non vult quemvis praefectum monachorum Christo in potestate adaequare. Igitur modo, quando dicit per illa verba dicta Petro: *Pasce oves meas*, aequalem potestatem omnibus doctoribus et pastoribus tribuisse, non significat cuius horum datam esse potestatem in omnes oves sicut et Petro; nam perspicue dixit, quod quisque praefectus salutem obedientium sibi sacrificat. Ergo quod attinet ad subditos, non habent pastores aequalem potestatem, nec ad omnes extensam sicut Petrus, sed quisque ad sibi subditos. Dicitur igitur aequalis potestas ista supra suas oves, quia imitatur Petri potestatem in hoc, quod sicut ille omnes poterat absolvere et ligare, ita quisque praepositus potest suos, et praesertim tempore Basilii id poterat, quia fortassis, quod ad forum conscientiae attinet, non erant tunc casus reservati sicut nunc.

Similiter autem accipiendum est quod ait Ambrosius, episcopos sive sacerdotes suscepisse oves cum Petro, et Petrum secum illas suscepisse; hoc enim verum est quatenus, ut dictum est, in Petro illas susceperunt; et Petrus non solum pro se, sed et pro aliis, scilicet ut alii vocarentur in partem sollicitudinis, oves suscepit.

Similiter etiam quod Augustinus ait, omnes pastores in uno esse, de Christo plane loquitur. Ideo subditur: illi pascunt, Christus pascit. Et quamvis in Petro unum sint omnes catholici pastores, non propterea sequitur, quod eandem cum illo potestatem habeant, sicut nec eandem habent cum Christo; sed potius hoc sequitur, quod de spiritu Petri suscipiant, cui uniti sunt; ac proinde ab eo

derivatur eorum jurisdictionis ex Augustini mente; ita enim, ut supra probavimus, major erit unitas. — Ad secundum locum Augustini respondetur, mentem illius esse, suadere ecclesiae praelatis misericordiam erga eos, qui resipiscunt, et ideo adduxit, Petro fuisse dictum: *si amas pasce*. Et quia ille fuit forma praelatorum, ait hoc dictum esse ad omnes, hoc est omnes obligari ad amorem, ex quo compatiantur suis ovibus. Notandum etiam quod ibi ait Augustinus, ecclesiae datas claves quum Petro datae sunt, sicut animali datur visus quum capiti datur; et ita ecclesiam robore Petri posse quidquid potest, et Petrum Christi esse vicarium non ecclesiae, ut aliqui fingunt.

Leo quoque quod scribit, vim potestatis Petri ex Christi constitutione commeasse in omnes ecclesiasticos principes, ovibusque omnibus intimari, quod uni Petro est commendatum, non ideo dicitur, quod omnibus immediate aequalis potestas sicut Petro data sit, vel quod a Christo data sit immediate. Contradiceret enim sibi ipsi in eodem sermone dicenti, omne donum a Petro veluti a capite in alios derivari, et varios esse in ecclesia gradus omnesque a Petro emanare. Intendit igitur, Petrum per hoc in formam aliis pastoribus praeponi; ex quo non sequitur, ipsos aequalem cum eo habere potestatem, imo potius sequitur contrarium. Ut enim quia ipsemet Petrus inferioribus praecipit, ut sint forma gregis, non sequitur, omnes aequari in potestate pastori, imo nec in moribus, quia quo quis majorem habet potestatem, eo plus morum sanctitate debet excellere; ita etiam Petrus, quia non solum ovium sed pastorum dicitur forma, eos debuit excellere et ipsa potestate et usu recto ipsius; praepositur enim tamquam forma charitatis erga oves, et prudentiae in eis pascendis.

Denique Innocentius tertius dicens Christum dominum claves contulisse apostolis et eorum successoribus, perspicuum est, quod non loquitur de plenitudine potestatis collata Petro, quia has claves, de quibus loquitur, asserit habere quemvis simplicem sacerdotem; loquitur igitur de potestate ligandi atque solvendi sive remittendi peccata,

quae claves collatae sunt omnibus apostolis, et omnibus presbyteris in ipsa consecratione conferuntur, quia ad potestatem ordinis spectant.

142. Secundo adducuntur verba illa dicta apostolis: *Quaecumque alligaveritis super terram, erunt alligata et in coelis et quaecumque solveritis etc.*; quibus verbis praemiserat: *Dic ecclesiae; et si ecclesiam non audierit, sit tibi velut ethnicus et publicanus* [Matth. XVIII, 17 s.]. Eisdem etiam dictum: *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt*; quibus praemiserat: *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos; et insufflavit in eos dicens: Accipite Spiritum sanctum* [Joan. XX, 21 ss.]. Item eisdem dixit: *Euntes in mundum universum praedicate evangelium omni creaturae baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti* [Marc. XVI, 15; Matth. XXVIII, 19]. Ex his enim inferunt, episcopis omnibus immediate a Christo datam jurisdictionem, tum quia apostolis successerunt, tum etiam quia Christus per haec verba non concessit privilegia personis, sed magistratum in ecclesia duraturum instituit; quod si negetur, negari quoque poterit successores Petri Romanos pontifices habere potestatem Petri.

143. Respondetur ista verba dicta esse apostolis, sed non inferri ex eis collatam jurisdictionem immediate a Christo vel ipsis apostolis. Et licet hoc inferatur, ut aliqui probabiliter tenent, non tamen sequitur, idem esse sentiendum de episcopis, quod attinet ad jurisdictionem. Quae ut perspicue intelligantur, imprimis ex illis verbis Matth. XVIII: *Dic ecclesiae, et: Quaecumque alligaveritis*, non colligitur, tunc fuisse datam aliquam jurisdictionem, quia de futuro loquitur Christus. Nam quod dicit: *Dic ecclesiae*, intelligendum est, dicendum ei fore, hoc est, ejus praelatis quum fuissent instituti et vocati. Quod vero dicit: *Quae alligaveritis*, verbum est futuri temporis, et verbum in quo non solum non datur potestas, sed nec promittitur per ipsum Christum danda, sicut promisit Petro: *Tibi dabo claves*; sed praedicitur illos habituros illam potestatem; non autem docetur, a quo sint illam habituri, an a Christo immediate, an vero mediate per Petrum, et

quodvis horum evasisset, vera fuisset Christi praedictio. Vera igitur fuerunt illa verba domini, et de jurisdictione ecclesiastica loquuntur, ad quam spectat excommunicatio, et constitutio praeceptorum ligantium; tamen ex illis non inferitur, datam fuisse a Christo immediate jurisdictionem apostolis. Sicut nec sequitur ex illis verbis: *Quorum remiseritis peccata*, quae quum dicantur in consecratione cujusvis simplicis sacerdotis, qui nullam habet jurisdictionem, non intelliguntur de potestate jurisdictionis sed ordinis, ut asserit s. Thomas in 4. Dist. 19 et 22. Et licet dominus eis dicat: *Sicut misit me Pater et ego mitto vos, accipite Spiritum sanctum*, non per hoc significatur, illos aequalem cum Christo habere potestatem, sed quod ex sua plenitudine potestatis dat illis spiritum et potestatem spiritualem ad peccata remittenda, cujus usus, ut servaretur unitas, pendebat a jurisdictione per Petrum conferenda. Nec enim pugnat, regem mittere aliquem in regnum suum hac lege, ut ibi recipiat magistratum et jurisdictionem a suo prorege.

Demum potestas docendi et baptizandi, quam immediate a Christo acceperunt, non concludit, non accepisse eos jurisdictionem a Petro, quia potuit dari ad ordinatum usum ejus, qui exigebat, ut ab uno Petro jurisdictionem acciperent, ut sua potestate ordinate uterentur. Sed quia, ut supra diximus, probabilis est sententia eorum, qui dicunt, Christum dominum ex privilegio voluisse per se ipsum conferre omnibus apostolis omnem, quam habuerunt, potestatem spiritualem, et id ex verbis praedictis probari: tamen adhuc non conficitur, quod episcopi licet sint apostolorum successores (de qua re plenius disserendum erit postea), quod ab eo immediate accipiant jurisdictionem, a quo sui praedecessores apostoli eam habuerunt. Nam videmus individua fere omnium specierum, quae fuerunt post prima illa individua a Deo immediate creata, illis primis successisse, et ejusdem speciei esse et naturae cum illis, et tamen illa prima fuerunt immediate producta a Deo, sequentia vero immediate a suis progenitoribus. Adam siquidem opus fuit Dei immediatum; Seth vero ex Adam, et ita de aliis. In magistratibus

quoque sive saecularibus sive ecclesiasticis idem contingit; nam stat, nobilem aliquem a rege immediate suscipere castrum ex dono et liberalitate regis, filium vero a patre haereditario jure. Contingit etiam saepissime, clericos immediate suscipere beneficium a papa, successores vero eorum suscipere idem ab episcopo; unde jurisperiti tradunt, quod succedens non semper communicat cum praedecessore quoad causam efficientem.

Causa vero hujusmodi differentiae inter apostolos et successores videtur valde rationabilis; quia apostolis, utpote primo fundaturis ecclesiam, datus est spiritus in plenitudine, et confirmati sunt in gratia et charitate Dei et proximi. Et ideo licet Christus dominus dederit cuius illorum amplam potestatem per se ipsum in omnes christianos dempto Petro et reliquis apostolis (nec enim in Petrum sibi superiorem poterant, nec in alios apostolos sibi pares) sicut et Petro dedit potestatem super omnes fideles et etiam super ipsos apostolos; licet, inquam, Christus hanc ipsis dederit, ut exigebat necessitas fundandi ecclesiam, non erat periculum schismatis et divisionis a Petro, vel abusus potestatis ob jam dictam gratiae plenitudinem. Quae gratia quia non fuit in successoribus episcopis, convenientius fuit, ne daretur illis haec plena potestas, sed ejus participatio; et haec rursus non immediate daretur a Christo, sed ab ipso ejus vicario, ut ab eo, a quo accepissent potestatem, magis penderent et difficilius avellerentur et schismata facerent.

Non militat ergo haec secunda argumentatio, tum quia nec de apostolis probat quod vult; et si probaret de apostolis, non probat de episcopis, quos concedimus succedere apostolis, sed in episcopatu, non autem in apostolatu ut mox ostendetur. In quo, licet illi non succedant apostolis, omnino tamen Romani pontifices succedunt Petro in universalis ecclesiae regimine et pastoratu. Hoc est simile de illo et de episcopis, quia totius ecclesiae traditio, per quam scripturae credimus, habet quod Romani episcopi semper habiti sunt universalis ecclesiae rectores, et Petri in hoc successores; et semper illi in hoc sese

pro talibus gesserunt, et a catholicis acceptati sunt. Nulli autem episcopi catholici, licet successores Jacobi vel Joannis vel Petri in Antiochia, recognoverunt se universales pastores, nec a catholicis pro talibus agniti sunt; sed tantum limitatam curam suarum ecclesiarum habuerunt.

144. Tertio arguunt ex doctrina apostolica. Nam Paulus diversis locis videtur asserere, episcopos esse a Deo institutos. Ait enim: *Attendite vobis et universo gregi, in quo vos posuit Spiritus sanctus episcopos, regere ecclesiam Dei* [Act. XX, 28]. Regere autem ecclesiam jurisdictionis est. Deinde: *Et ipse dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios autem evangelistas, alios pastores et doctores* [Ephes. IV, 11]. Idem: *Divisiones vero gratiarum sunt, idem autem Spiritus; et divisiones ministracionum sunt, idem autem dominus* [I. Cor. XII, 4 s.]. *Et quosdam quidem posuit Deus in ecclesia, primum apostolos, secundo prophetas, tertio doctores, deinde virtutes, exinde gratias curationum, opitulationes, gubernationes* [Ib. 28]. Et: *Qui et idoneos nos fecit ministros novi testamenti, non litera sed spiritu* [II. Cor. III, 6]. Et: *Nemo assumit sibi honorem nisi qui vocatur a Deo tamquam Aaron* [Heb. V, 4]. Et: *Unusquisque, sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes, sicut boni dispensatores multiformis gratiae Dei. Si quis loquitur, quasi sermones Dei; si quis ministrat, tamquam ex virtute, quam administrat Deus* [I. Petr. IV, 10]: ubi de ministerio sacramentorum videtur loqui, quod sine jurisdictione non fit. Doctrina etiam apostolica expresse nominat episcopos, et quaedam, quae ad jurisdictionem spectant. Ex quibus videtur, quod jurisdictio episcoporum etiam a Deo ipso sit collata. Crebro etiam Paulus episcopos diversarum ecclesiarum nominat, et Titum reliquit Cretae ut episcopos per civitates constitueret, et ut argueret cum omni imperio [Tit. I, 5]; et ad Timotheum, ne accusationem adversus presbyterum suscipiat, nisi cum duobus vel tribus testibus. Cui etiam scribit: *Admoneo te, ut resuscites gratiam quae data est tibi, per quam jurisdictionem intelligere videtur.*

Minatur etiam, se in virga venturum¹, et dicit se paratum ulcisci omnem inobedientiam², et praemonet, ne quum venerit, durius agat juxta potestatem sibi datam in aedificationem et non in destructionem.³ Joannes quoque apostolus scribit septem episcopis Asiae in sua apocalypsi.⁴

145. Ad istas auctoritates respondemus, probe quidem posse intelligi absque hoc, quod ex eis inferatur, jurisdictionem episcoporum immediate a Deo proficisci. Nam quod attinet ad primum locum ex actibus apostolicis cap. XX, ob id dicitur Spiritus sanctus posuisse episcopos regere ecclesiam Dei, quia Spiritus sanctus agebat apostolos et episcopos primitivae ecclesiae, ut alios instituerent et eis jurisdictionem tribuerent. Sic enim idem Spiritus sanctus promittitur a domino docturus ecclesiam omnem veritatem quam tamen docturus erat per superiores, ita ut ex hoc loco potius inferatur, jurisdictionem ab ecclesiastica potestate emanare. Quum enim dominus remittit se ad Spiritum sanctum, qui populum christianum docturus sit, ad superiores se remittit, qui illuminati a Spiritu sancto populum docent; ideo apostoli et seniores sua decreta Spiritui sancto tribuebant dicentes: *Visum est Spiritui sancto et nobis*⁵: ex quo modo dicendi videtur, quod decreta illa non immediate a Spiritu sancto, sed ab eo prodibant per pastores et seniores, qui in illis interponebant ecclesiasticam auctoritatem, quam tamen a Deo acceperant.

Per quod etiam solvitur, quod ait Paulus ad Ephesios, Deum posuisse apostolos, prophetas, evangelistas, pastores et doctores usque ad consummationem saeculi, et consequenter posuisse episcopos; sed quomodo posuerit, non hic explicatur, sed ex aliis locis et doctrina et praxi ecclesiae intelligendum reliquit. Ponit ergo Deus ministros in ec-

¹ I. Corinth. IV, 21.

² II. Corinth. X, 6.

³ II. Corinth. XIII, 10.

⁴ Apoc. I, 11. coll. II. III.

⁵ Act. XV, 28.

clesia non solum per se immediate, sed mediantibus hominibus, et ita episcopos ipse ponit, tum quia dat eis per se potestatem ordinis, tum quia per pontificem dat eis jurisdictionem. Nam si quae per amicos facimus, per nos ipsos facere videmur, et rex ipse facere dicitur quod per ministros suos facit. Multo plus Deus facere dicitur quod per suos ministros facit, maxime quum in his quae ipsi faciunt, plus et intimius ipse operatur quam illi. Causa siquidem prima plus influit in effectum causae secundae, quam ipsa causa secunda; et hoc in operibus naturalibus, maxime autem in operibus gratiae, ad quae non ita pertingit natura.

Neque contra hanc solutionem agit, quod dicunt quidam inconveniens esse, Deum per se ipsum ponere apostolos, et in eodem contextu intelligere, quod pastores ponat per pontificem. Nam nec est inconveniens, quod Deus ita faciat, nec quod scriptura ita loquatur. Deus enim quod per alios non potest fieri, per se facit; illa vero, ad quae creaturae concurrere possunt, per illas facit. Quia ergo quaedam potestatis sunt supernaturalis, ut est apostolatus et potestas ordinis episcopalis, illa Deus per se operatur; ad jurisdictionem autem conferendam sinit concurrere ecclesiasticam auctoritatem, ne sit otiosa. Ut ergo Deus operatur, ita etiam scriptura explicat; nam quum dicitur fecisse coelum et terram, mare et omnia quae in eis sunt, perspicuum est, quod coelum et terram et mare ipse per se ipsum condidit; quae vero terram et mare inhabitant, facit per secundas causas. Ministrationes quoque domino adscribuntur, sicut et gubernationes; quia quidquid est supernaturale in ministerio et gubernatione, Deus per se facit; id autem, ad quod creatura potest concurrere, sinit eam agere, licet praecipue ipse id operetur. Gratia igitur gratis data ministrandi et gubernandi a Deo est immediate, jurisdictionem autem, per quam quis ministrat vel gubernat ecclesiam, a Deo est per pontificem. Ut etiam distincta sunt naturalis potentia praedicandi, et potestas sive facultas praedicandi, et gratia gratis data praedicandi; nam contingit, aliquem habilem esse ad praedi-

cautionem, qui non habet licentiam praedicandi, et aliquem, qui licentiam habet, non habere vel gratiam vel aptitudinem ad praedicandum et jurisdictionem, ut id possit. Ideo quod supernaturale est, facit Christus per se ipsum, jurisdictionem autem per alios.

Per quae etiam solvitur sententia b. Petri sicut et illa Pauli: *Idoneos nos fecit ministros novi testamenti*. Per quod non intelligitur, quod jurisdictio immediate sit a Deo sed quod Deus dat gratiam, ut quis bene utatur suo ministerio, sive id immediate a Deo acceperit, ut potestatem ordinis, sive medio pontifice, ut est de jurisdictione; semper enim Deus administrat virtutem, sive per se illam administrat sive per alium. A Deo quoque vocatur, ut glossa ordinaria ait et Innocentius III., qui a potestate ecclesiastica canonice vocatur ad episcopatum. Gratia enim, quam Paulus resuscitare admonet Timotheum, quae per consecrationem data est, non est jurisdictio, sed potestas ordinis. Verum tamen est, tam Paulum, quam ceteros apostolos et creatos ab ipsis episcopos, jurisdictionem habuisse, et hanc antiquam fuisse et ab initio ipsius primitivae ecclesiae; et hoc tantum ostendunt verba allegata de accusatione presbyteri, et quod ait: *Ne quum venerim, durius agam*, et nomina episcoporum apud Paulum et Joannem evangelistam in sua apocalypsi. Non tamen decernitur, a Christo immediate fuisse illam jurisdictionem in aliis a Petro; sed potuit in ceteros apostolos a Petro derivari, ut aliqui volunt; in alios vero episcopos a ceteris apostolis vel ab ipso Petro. Petrus enim diversos episcopos per se constituit, ut ex historiis constat; Paulus item plures et Joannes et caeteri apostoli; illis autem, quos consecrabant in episcopos, jurisdictionem impertiebant sua injunctioe.

146. Quarto agunt ex scripturis veteris testamenti quas impletas dicunt in novo, et per Christum immediate impletas Hieremiae III, 15. dicitur: *Dabo vobis pastores secundum cor meum et pascent vos in scientia et doctrina*. Isaias XXXII, 1. de Christo ait: *Ecce in justitia regnabit rex, et principes in judicio praeerunt*; ubi per principes intelligunt, qui a Christo susceperunt jurisdictionem, sicut

principes a rege; et hoc, ajunt, significare domini parabolam, qua ait: *Quis putas est fidelis servus et prudens quem constituit dominus super familiam suam, ut det illis in tempore tritici mensuram?* [Luc. XII, 42]. Item in alia parabola: *Bonus pastor animam suam ponit pro ovibus suis; mercenarius autem et qui non est pastor etc.* [Joan X, 12]. Christus igitur per se dat pastores, constituit principes ecclesiae et mori eos vult pro salute ovium et familiae ecclesiae supra quam eos constituit.

147. Respondemus Hieremiam et Isaiam tantum docere, dominum dare pastores; non declarare autem, quomodo eos det; et ideo licet dicere, quod dat eos dando illis per se potestatem ordinis, et gratiam qua bene potestate sua fungantur, et jurisdictionem per pontificem, ad cujus rectum usum etiam gratia sua adjuvat. Et eodem modo constituit illos ministros super familiam suam. Quod autem ait, bonum pastorem animam debere ponere pro ovibus, non ostendit illum immediate a Christo habere jurisdictionem, vel esse de jure divino; quia etiam rex, quem homines instituunt, mori tenetur pro defensione regni. Non ergo ex scripturis deducitur, jurisdictionem episcoporum immediate a Deo proficisci, sive a Christo; quia quando dicunt ministros a Deo esse vel ministeria, non explicant quomodo a Deo sint, mediatene an immediate, an non mediate quoad aliqua, immediate quoad alia. Et ideo liberam relinquunt interpretationem ecclesiae; nec enim sequitur: hoc est a Deo, ergo est a Deo immediate; alioquin omnia Deus immediate operaretur et nulla ei cooperante creatura, quod bonitati ejus repugnat. Licet ergo Paulus de potestate saeculari dicat: *Non est potestas, nisi a Deo* [Rom. XIII, 1], et quod principes ministri sint Dei [Ib. 6], et per Salomonem Deus: *Per me reges regnant et legum conditores decernunt justitiam* [Prov. VIII, 15]; non tamen ex hoc conficitur, quod immediate a Deo sint illae potestates. Et idem est de ecclesiastica jurisdictione episcoporum et aliorum inferiorum praepositorum. Dicit etiam scriptura Ps. CXLVI, 9: *Qui dat jumentis escam ipsorum, et pullis corvorum invocantibus eum*. Et rursus Ps. CIII, 21:

Catuli leonum rugientes, ut rapiant, et quaerant a Deo escam sibi. Hoc enim licet Deus dicatur facere, manifestum est quod non ita per se ipsum facit, ut non utatur creaturis suis ad pascendum jumenta et pullos eorum catulosque leonum. Reliqua vero loca scripturae, quae tradunt Christum aliquam potestatem contulisse apostolis, vel non loquantur de jurisdictionis potestate, vel praedicatur, et non datur a Christo, nec promittitur per se ipsum danda, ut satis supra explicatum est, et constat vel ex eo quod Tito dicitur [Tit. I, 5], ut constituat per civitates presbyteros sive episcopos; quos si Titus constituit, a potestate apostolica venit eorum jurisdictio et non immediate a Deo.

[Cap. II. Refelluntur argumenta ex ss. patribus et theologis scholae petita].

148. Ultra scripturas adducunt etiam multos ex antiquis patribus et doctoribus, qui videntur asserere, jurisdictionem episcoporum a Deo immediate esse, non autem a pontifice.

Inter hos igitur producitur primo loco b. Ignatius ad Magnesianos: „Dignum est ergo, et nos obedire episcopo vestro, et in nullo ei contradicere; terribile enim est tali contradicere; non enim istum visibilem quis spernit, sed illum invisibilem in eo contemnit, qui non potest a quoquam contemni; hic enim non ab homine, sed a Deo habet promotionem.“¹

Respondetur, per promotionem intelligere b. Ignatium consecrationem; et ideo tantum asserit, quae sunt ordinis, a Deo esse et non ab homine. Dicit etiam potest, quod jurisdictio, quam pontifex habet, a Deo est et non ab homine; quia homo illam non habet ex suis viribus, quod possit jurisdictionem ecclesiasticam dare, sed ex coelesti et divina potestate ecclesiastica, quam Deus immediate tribuit Petro et successoribus ejus, cujus etiam jurisdictio et non solum ordo immediate est a Deo. Unde Paulus

¹ Pseudo-Ignat. epist. ad Magnes. longioris recensionis. Cap. 3. Funk vol. II. pag. 81.

de resistantibus humanae potestati etiam dicit [Rom. XIII, 2], quod qui ei resistit, Dei ordinationi resistit; nam licet homo instituat potestatem, Deus tamen praecipit, ut illi pareatur; et ita non hominem contemnit, sed Deum, qui potestatem civilem nedum ecclesiasticam contemnit.

149. Secundo producitur b. Dionysius dicens, ut quidam vertit: „Ipsi (nempe potestati ordinis episcopalis) praecipue prae caeteris ordinibus divina lex diviniore operationes sacras tribuit, ideo ut eas per se ipsum episcopus operetur; ipsae enim sunt divinae potestatis imagines perficientes omnia divina sacramenta, et omnes sacras dispositiones et gubernationes.“¹

Respondetur, quod licet demus, verbum *διακομίσεις* significare dispositiones et gubernationes, non conficitur tamen, jurisdictionem episcopi non esse a pontifice, sed a Deo immediate; quia licet a pontifice sit divina lex, quae tribui papae potestatem jubet, ut episcopo quasi gubernatori pareamus, gubernatio etiam convenit episcopo ratione ordinis; quia ut declarabimus, jurisdictio ordinem sequitur regulariter; et quia episcopus in summa potestate est ordinis, ei conferenda est a pontifice jurisdictio summa suae dioecesis. Quod autem Dionysius de potestate hac ordinis loquatur, constat, quia ait quod illa potestas perficit divina sacramenta, quod ordinis est. Et licet addat, quod perficiat sacras gubernationes, hoc dicitur, quia gubernatio, praesertim sacra, qua animae in foro conscientiae gubernantur, potestatem ordinis sequitur, et ab ea perficitur. Nec enim jurisdictio ipsa nuda sufficeret ad ligandum vel solvendum in foro conscientiae. Nam vicarius, qui in sacris constitutus non est, non potest absolvere in

¹ Pseudo-Dionysius De eccles. hierarch. cap. V. §. 5; Migne, P. G. 3. 506. Textus graecus ita habet: „Ἡ δὲ τῆς ἱεραρχικῆς τάξεως δύναμις ἐν πάσαις ζωαῖς ταῖς ἱεραῖς δόξασιν καὶ διὰ πᾶσων τῶν ἱερῶν τάξεων ἐνεργεῖ τὰ τῆς οἰκίας ἱεραρχίας μυστήρια ἐκχρίτως δὲ αὐτῇ παρὰ τὰς λοιπὰς τάξεις εἰς ἀπιοργίαν ὁ θεῖος δασμός ἀπονεύματι τὰς θεοῦ ἱεραρχίας· αὐτὰ δὲ εἰσὶν αἱ τελεσιουργοὶ τῆς θεαρχικῆς δυνάμεως εἰκόνας ἀποτελοῦσαι πάντα τὰ θεϊώτατα σύμβολα καὶ πᾶσας τὰς ἱερὰς διακομίσεις.“

Catuli leonum rugientes, ut rapiant, et quaerant a Deo escam sibi. Hoc enim licet Deus dicatur facere, manifestum est quod non ita per se ipsum facit, ut non utatur creaturis suis ad pascendum jumenta et pullos eorum catulosque leonum. Reliqua vero loca scripturae, quae tradunt Christum aliquam potestatem contulisse apostolis, vel non loquantur de jurisdictionis potestate, vel praedicatur, et non datur a Christo, nec promittitur per se ipsum danda, ut satis supra explicatum est, et constat vel ex eo quod Tito dicitur [Tit. I, 5], ut constituat per civitates presbyteros sive episcopos; quos si Titus constituit, a potestate apostolica venit eorum jurisdictio et non immediate a Deo.

[Cap. II. Refelluntur argumenta ex ss. patribus et theologis scholae petita].

148. Ultra scripturas adducunt etiam multos ex antiquis patribus et doctoribus, qui videntur asserere, jurisdictionem episcoporum a Deo immediate esse, non autem a pontifice.

Inter hos igitur producitur primo loco b. Ignatius ad Magnesianos: „Dignum est ergo, et nos obedire episcopo vestro, et in nullo ei contradicere; terribile enim est tali contradicere; non enim istum visibilem quis spernit, sed illum invisibilem in eo contemnit, qui non potest a quoquam contemni; hic enim non ab homine, sed a Deo habet promotionem.“¹

Respondetur, per promotionem intelligere b. Ignatium consecrationem; et ideo tantum asserit, quae sunt ordinis, a Deo esse et non ab homine. Dicit etiam potest, quod jurisdictio, quam pontifex habet, a Deo est et non ab homine; quia homo illam non habet ex suis viribus, quod possit jurisdictionem ecclesiasticam dare, sed ex coelesti et divina potestate ecclesiastica, quam Deus immediate tribuit Petro et successoribus ejus, cujus etiam jurisdictio et non solum ordo immediate est a Deo. Unde Paulus

¹ Pseudo-Ignat. epist. ad Magnes. longioris recensionis. Cap. 3. Funk vol. II. pag. 81.

de resistantibus humanae potestati etiam dicit [Rom. XIII, 2], quod qui ei resistit, Dei ordinationi resistit; nam licet homo instituat potestatem, Deus tamen praecipit, ut illi pareatur; et ita non hominem contemnit, sed Deum, qui potestatem civilem nedum ecclesiasticam contemnit.

149. Secundo producitur b. Dionysius dicens, ut quidam vertit: „Ipsi (nempe potestati ordinis episcopalis) praecipue prae caeteris ordinibus divina lex diviniore operationes sacras tribuit, ideo ut eas per se ipsum episcopus operetur; ipsae enim sunt divinae potestatis imagines perficientes omnia divina sacramenta, et omnes sacras dispositiones et gubernationes.“¹

Respondetur, quod licet demus, verbum *διακομίσεις* significare dispositiones et gubernationes, non conficitur tamen, jurisdictionem episcopi non esse a pontifice, sed a Deo immediate; quia licet a pontifice sit divina lex, quae tribui papae potestatem jubet, ut episcopo quasi gubernatori pareamus, gubernatio etiam convenit episcopo ratione ordinis; quia ut declarabimus, jurisdictio ordinem sequitur regulariter; et quia episcopus in summa potestate est ordinis, ei conferenda est a pontifice jurisdictio summa suae dioecesis. Quod autem Dionysius de potestate hac ordinis loquatur, constat, quia ait quod illa potestas perficit divina sacramenta, quod ordinis est. Et licet addat, quod perficiat sacras gubernationes, hoc dicitur, quia gubernatio, praesertim sacra, qua animae in foro conscientiae gubernantur, potestatem ordinis sequitur, et ab ea perficitur. Nec enim jurisdictio ipsa nuda sufficeret ad ligandum vel solvendum in foro conscientiae. Nam vicarius, qui in sacris constitutus non est, non potest absolvere in

¹ Pseudo-Dionysius De eccles. hierarch. cap. V. §. 5; Migne, P. G. 3. 506. Textus graecus ita habet: „Ἡ δὲ τῆς ἱεραρχικῆς τάξεως δύναμις ἐν πάσαις ζωαῖς ταῖς ἱεραῖς δόξασιν καὶ διὰ πᾶσων τῶν ἱερῶν τάξεων ἐνεργεῖ τὰ τῆς οἰκίας ἱεραρχίας μυστήρια ἐκχρίτως δὲ αὐτῇ παρὰ τὰς λοιπὰς τάξεις εἰς ἀπιοργίαν ὁ θεῖος δασμός ἀπονεύει τὰς θεϊοῦ ἱεραρχίας αὐτὰ δὲ εἰσὶν αἱ τελειουργοὶ τῆς θεαρχικῆς δυνάμεως εἰκόνας ἀποτελοῦσαι πάντα τὰ θεϊώτατα σύμβολα καὶ πᾶσας τὰς ἱερὰς διακομίσεις.“

foro conscientiae; accedente autem sacerdotali ordine, absolvere et ligare potest. Ideo ordo perficit jurisdictionem, undecumque illam quis habeat.

Responderi etiam potest, hunc locum Dionysii trahi ab opponentibus ad suum sensum; quia alii non ita vertunt; sed Ambrosius Camaldulensis ait: „Porro pontificalis ordinis virtus in sacris omnibus distinctionibus capitur, et per omnes sacros ordines operatur propriae hierarchiae mysteria; praecipue vero illi praeter caeteros ordines in sui ministerium divina lex officia sacratiora distribuit; istae quidem sunt perficientes divinae virtutis imagines, quibus et sacratissima signa omnia et sanctae omnes distinctiones consummantur“: ita vertit Ambrosius Camaldulensis. Joachimus vero Perionius ita vertit: „Vis autem hierarchici ordinis in sacris omnibus distinctionibus capitur, agitque per omnes sacros ordines hierarchiae suae mysteria. Ei vero praecipue praeter caeteros ordines sacra lex divini opera ad munus suum tribuit. Hae autem sunt perficientes divinae potentiae imagines, quae divina signa omnia omnesque sanctas descriptiones perficiunt“. Igitur non de gubernationibus, sed de descriptionibus vel distinctionibus loqui Dionysium intelligunt.

150. Tertio loco adducitur Cyprianus: „Neque enim aliunde haereses abortae sunt, aut nata sunt schismata, quam inde, quod sacerdoti Dei non obtemperatur, nec unus in ecclesia ad tempus sacerdos, et ad tempus iudex vice Christi cogitatur. Cui si secundum mysteria divina obtemperaret fraternitas universa, nemo adversum sacerdotum collegium quidquam moveret; nemo post divinum iudicium, post populi suffragium, post coepiscoporum consensum, iudicem se jam non episcopi, sed Dei faceret; nemo discidio unitatis Christi ecclesiam scinderet; nemo sibi placens ac tumens, seorsim foris haeresim novam conderet, nisi si ita est aliquis sacrilegae temeritatis ac perditae mentis, ut putet sine Dei iudicio fieri sacerdotem, quum dominus in evangelio suo dicat: *Nonne duo passeris asse vaeneunt, et neuter eorum cadit in terram sine patris*

voluntate? [Matth. X, 20]. Quum ille nec minima fieri sine voluntate Dei dicat, existimat aliquis, summa et magna aut non sciente aut non permittente Deo, in ecclesia Dei fieri, et sacerdotes, id est, dispensatores ejus non de ejus sententia ordinari? Hoc est fidem non habere, qua vivimus; hoc est Deo honorem non dare, cujus nutu et arbitrio regi et gubernari omnia scimus et credimus.¹ Haec ille. Et alibi ait: „Qui Christo non credit (al. crederet) sacerdotem facienti, postea credere incipiet (al. incipit) sacerdotem vindicanti.“² Haec ille asserens in priori quidem sententia, sacerdotes sive episcopos fieri Dei iudicio et ordinatione, in posteriori autem fieri a Christo.

Respondemus, divina ordinatione fieri episcopos, et a Christo fieri; quia ipse ordinem episcopalem instituit, et jurisdictionem eis in genere dari voluit, et singulariter cuivis ordinem dat, et per summum pontificem dat jurisdictionem. Nec ab hoc ultimo alienus est Cyprianus, qui in priori sententia per episcoporum consensum dicit fieri episcopum; operatur igitur consensus episcoporum in conferenda potestate episcopali; quod quum de ordine non possit intelligi, de jurisdictione est capiendum, quatenus per consensum ecclesiae potestatis praebetur. Quod clarius Cyprianus de se et episcopis Africanis in eadem epistola scribit dicens: „Nam quum statutum sit (al. ab) omnibus nobis, et aequum sit pariter ac justum, ut uniuscujusque causa illic audiatur, ubi est crimen admissum, et singulis pastoribus portio gregis sit adscripta (al. commissa), quam regat unusquisque et gubernet, rationem sui actus domino redditurus; oportet utique eos quibus praesumus, non circumcursare, nec episcoporum concordiam cohaerentem sua subdola et fallaci temeritate collidere, sed agere illic causam suam, ubi et accusatores habere et testes sui criminis possint.“³ Hactenus ille, docens ex statuto episcoporum provenire, quod quisque episcopus

¹ Ad Cornelium ep. XII. n. 5. Migne, P. L. 3, 802 s.

² Epist. 69 ad Florentium n. 10. Migne, P. L. 4, 407.

³ Epist. cit. ad Cornel. n. 14. Migne, l. c. col. 821 s.

gregem suum habeat regendum. Ergo ab ecclesia est, et non a Christo immediate.

Idem: „Meminisse autem, ait, diaconi debent, quoniam apostolos, id est, episcopos et praepositos dominus elegit; diaconos autem post ascensum domini in coelos apostoli sibi constituerunt episcopatus sui et ecclesiae ministros. Quod si nos aliquid audere contra Deum possumus, qui episcopos facit, possunt et contra nos audere diaconi, a quibus fiunt.“¹ — Sed ad hoc eodem modo respondetur. Facit enim Christus episcopos per se ipsum, quoad ordinem attinet, sicut et diaconos; sed diaconis jurisdictionem tribuit per apostolos; apostolis vero per se ipsum, ut vult Cyprianus. De aliis autem episcopis non idem est iudicium. Mens igitur Cypriani erat, probare diaconum inferiorem episcopo ex collatione apostolorum cum primis diaconis, in qua praeferrī ostendit apostolos, quod a Christo immediate vocati sunt, diaconi autem ab apostolis. Sicut autem in hoc excellunt primi diaconi posteriores, quod illi ab apostolis facti sunt, alii ab episcopis inferioribus apostolis, ita etiam apostoli excellunt episcopos, quia illi a Christo, alii vero a summo pontifice vel metropolitano accipiunt potestatem.

151. Quarto Ambrosii adfertur liber de dignitate sacerdotali: „Multitudini non solum praeferrī sublimitas episcopalis a domino meruit, sed ut eam quoque jure tueatur patrio, praeceptis imperatum est evangelicis.“² Haec ille. Ex quibus videtur inferri, quod episcopus praelatus est plebis, et quod praecepto evangelico tenetur eam tueri, ac per hoc juris est divini illa praelatio.

Respondetur, Ambrosium hic tantum dicere, episcopum esse praelatum plebis, non autem docet, quo jure sit praelatus. Nam licet dicat, praecepto evangelico teneri ad tuendam plebem, ex hoc non infertur, quod jure divino obtineat jurisdictionem; nam his etiam, qui jure humano praesunt, praecipit evangelium, quod officia debeant sub-

¹ Epist. 65 ad Rogatianum n. 3. Migne, P. L. 4, 396.

² Cap. II. Migne, P. L. 17, 570.

ditis praestare; docet enim, quod sit munus regis erga subditos, et quod munus domini erga servos, quum tamen dominia de jure humano et non divino sint.

Idem in eodem libro: „Quis dat frater episcopalem gratiam, Deus an homo? Respondes sine dubio: Deus. Sed tamen per hominem dat Deus; homo imponit manus, Deus largitur gratiam; sacerdos imponit supplicem dexteram, et Deus benedicit potenti dextera; episcopus initiat ordinem, et Deus tribuit dignitatem. O justitia, o aequitas! Si homini pecunia datur, qui nihil in ordine amplius operatur, nisi solum servitium, quod ei creditur; cur Deo totum negatur, qui ipsum ordinem tibi largitur?“¹

Respondetur, Ambrosium aperte loqui de ordinis potestate, vel de gratia, quae confertur in ipsa consecratione, non autem de jurisdictione; quia ait dari per consecrationem et nudum hominis servitium sive ministerium, quod de jurisdictione dici non potest, ut ostendatur inferius.

152. Quinto loco adducitur Constantinus imperator, cujus sententiam tota synodus suscepit et mirata est, sicut et posteritas omnis. Ille igitur auctore Rufino Aquil. Hist. eccl. l. 1. c. 2. dixit episcopis, qui libellos accusationum mutuarum ei porrexerant: „Deus vos constituit sacerdotes, et potestatem vobis dedit, de nobis quoque judicandi; et ideo nos a vobis recte judicamur; vos autem non potestis ab hominibus judicari. Propter quod Dei solius inter vos exspectate iudicium, et vestra jurgia, quaecumque sunt, ad illud divinum reserventur examen. Vos etenim nobis a Deo dati estis dii, et conveniens non est, ut homo iudicet deos; sed ille solus, de quo scriptum est: *Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos discernit*“² [Ps. 81, 1].

Respondetur verum esse, episcopos esse deos, et a Deo institutos quoad ordinem, et quoad jurisdictionem in genere loquendo; sed descendendo ad particulare, illam habent a papa, et ab eo possunt judicari. Sed quia quod

¹ Ib. cap. V. Migne ib. col. 577.

² Migne, P. L. 21, 468.

judicet, habet a divina potestate, Deus per illum eos judicet; et non est hominum et regum et principum, eos judicare.

153. Sexto adducitur Meletius episcopus de contentione apud Antiochiam scribens: „Porro Meletius omnium mansuetissimus hominum benigne atque suaviter Paulino dixit: „Quoniam et mihi harum ovium curam commisit dominus, et tibi similiter aliarum, suscipe hanc sollicitudinem, et communicamus inter nos sub dogmate pietatis. Jungamus amice greges, et solvamus de praesulatu contentionem: communiter pascentes oves, curam eis communitur exhibeamus. Si autem de sede certamen est, ego etiam hanc contentionem conabor dissolvere. In sede sacrum ponatur evangelium, et utraque parte nos sedeamus. Et siquidem prius ego finem vitae suscepero, solus eris antistes; si vero hoc tibi prius evenierit, ego rursus gregis habebō curam. Quum haec ergo Meletius cum omni mansuetudine protulisset, Paulinus acquiescere non consensit. Tunc magister militiae, judex utriusque verborum, ecclesias Meletio tradidit. Paulinus autem aliarum ovium permansit antistes.“¹ Haec ibi. Unde ea sententia Meletii habetur, a Deo committi curam ovium.

Respondemus a Deo quidem committi, sed ordinate et per ministros suos. Nam non est verisimile, quod per seipsum in una civitate Antiochiae dederit oves duobus pastoribus vel tribus, quum unus tantum fuisset legitimus.

154. Septimo adducitur Augustinus dicens: „Absit, ut desint modo boni pastores; absit a nobis ut desint, absit a misericordia Dei, ut non eos gignat atque constituat.“² Constituit igitur dominus pastores juxta Augustinum.

Respondemus constituere quidem illos, sed ordine, quem ipse elegit, ut supra dictum est.

Adducitur et alia sententia Augustini ex libro quaestionum veteris et novi testamenti quaestione nonagesima

¹ Cassiodorus Hist. tripartit. l. IX, c. 3. Migne, P. L. 69, 1123.

² Serm. 46 (al. de tempore 165) in Ezech 34, 1—16, cap. XIII. n. 30. Migne, P. L. 38, 287.

septima, in qua ait, Christum die ascensionis creasse apostolos episcopos. — Sed supra est ad hoc responsum, quum de jurisdictione apostolorum ageretur.¹

155. Octavo adducitur beatus Thomas qui supra Joannem exponens illud: *Qui non intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde, fur est et latro* ait: „Sciendum autem, quod ut, qui sicut ovis per ostium non intrat, non potest conservari, ita nec qui ut pastor intrat, conservare potest, nisi per ostium intret, scilicet per Christum; per quod quidem ostium intraverunt veri pastores, de quibus Hebr. V, 4: *Nemo sibi assumit honorem, sed qui vocatur a Deo tanquam Aaron*. Mali vero pastores non intrant per ostium, sed per ambitionem et potentiam saecularem et simoniam; et isti sunt fures et latrones Osee VIII, 4: *Ipsi regnaverunt, et non ex me, principes exstiterunt et non cognovi*.“² — Respondetur, manifestum esse, oportere bonos pastores per Christum intrare; sed non solum intrant per Christum, qui ab eo immediate accipiunt auctoritatem in oves; sed qui per potestatem ecclesiasticam eam accipiunt.

Idem Thomas alio opusculo respondet: „Ad aliud, quod objicitur, scilicet, quod sacerdos est sub episcopo, sicut episcopus sub archiepiscopo, dicendum, quod non est omnino simile. Constat enim quod archiepiscopus non habeat immediatam jurisdictionem in illos, qui sunt de dioecesi episcopi, nisi causa ad eum deferretur; sed episcopus habet immediatam jurisdictionem in parochianos sacerdotes, quum possit quemlibet coram se citare et excommunicare: quod archiepiscopus non potest in subditis episcoporum, ut dictum est. Cujus ratio est, quia potestas sacerdotis naturaliter et ex jure divino subditur potestati episcopi, quum sit imperfecta respectu illius, ut Dionysius probat; sed episcopus subditur archiepiscopo solum ex ordinatione ecclesiae. Et ideo in quibus ecclesia statuit episcopum archiepiscopo subjectum, in illis tantum subjectus est ei.

¹ Pag. 89 s.

² In Joh. X. l. lect. I. n. 1. (ed. Parmens. anni 1861 tom. X. p. 474).

Sacerdos autem, qui ex jure divino episcopo subditur, in omnibus est ei subjectus. Sicut etiam papa habet immediatam jurisdictionem in omnes christianos, quia Romana ecclesia nullis synodice constitutis ceteris ecclesiis praelata est, sed evangelica voce domini et salvatoris nostri primatum obtinuit, ut habetur in decretis dist. 21 cap. Quamvis.¹ Haec Thomas dicens, potestatem sacerdotis naturaliter et ex jure divino subdi potestati episcopi in omnibus.

Respondetur Thomam loqui de potestate ordinis, quae se habet sicut imperfectum ad perfectum respectu potestatis ordinis episcopi, ut probat b. Dionysius capite quinto de ecclesiastica hierarchia. Jurisdictio quoque in genere jure divino est major in episcopis quam in sacerdotibus; quia Christus voluit, ut episcopi haberent majorem jurisdictionem, quam sui sacerdotes. De nullo autem episcopo particulari ex his, qui post apostolos sunt, verum est, quod dominus voluerit illum habere jurisdictionem a se immediate, sed reliquit potestati ecclesiasticae, a qua habeat suam jurisdictionem. Et ideo eodem jure ecclesiastico habet hic episcopus majorem jurisdictionem, quam hic parochianus sacerdos; posset enim pontifex summus illi committere majorem jurisdictionem, sicut quum sacerdotes non episcopi fiunt legati vel nuncii. Posset etiam dici, quod divus Thomas per jus divinum intelligat ipsum jus naturale, quia et ipsum a Deo scriptum est in cordibus hominum, et ideo divinum potest dici. Secundum hoc autem jus non solum perfectiora a Deo immediate instituta excellunt imperfectiora, sed etiam ab hominibus instituta. Nam potestas ducis jure naturae superat potestatem comitis, licet neutra sit a Deo immediate instituta. Ita autem cogimur exponere divum Thomam, quia quum multis in locis expresse dicat jurisdictionem dari a papa et ex injunctioe dari, non est verisimile, quod sibi ipsi contradicat in hoc loco.

¹ Contra impugnantes Dei cultum et religionem opusc. I. pag. 4. edit. cit. tom. 15. p. 21 s.).

156. Nono allegatur Joannes de Turrecremata, qui loquens de potestate ordinis et jurisdictionis ait: „Prima conclusio sit ista: utraque harum potestatum in ecclesia originaliter est a Deo.“¹ Idem etiam per totum caput septuagesimum nonum ejusdem primi libri ostendit, episcopum excedere sacerdotem, et in capite nonagesimo jam dicto idem probat.

Respondetur mirum esse, quod hunc auctorem pro se adducant, quem constat libro secundo a capite quinquagesimo quarto usque ad sexagesimum quartum oppositum docere. Quod ergo hic dicit, potestatem jurisdictionis originaliter esse a Deo, verum est; quia jurisdictio summi pontificis, a qua aliae oriuntur, a Deo est; et ideo probans illam primam conclusionem ait: „Patet etiam conclusio auctoritate. Primo Matthaei 16., ubi Christus clavium potestatem se daturum Petro pollicetur dicens: *Tibi dabo claves regni coelorum.* Secundo Joannis ultimo, ubi Christus ovium suarum Petrum pastorem et rectorem ordinans inquit: *Simon Joannis, pasce oves meas.*“ Haec ille. Similiter et verum est, quod episcopus potestate excedat presbyterum, ut probat capite septuagesimo nono. Sed id intelligit loquendo de potestate ordinis; sic enim ipsemet ait capite nonagesimo tertio ad tertiam conclusionem: „Verum quod haec majoritas potestatis sacramentalis sive ordinis in episcopo quam in simplici sacerdote major sit, non solum ex institutione ecclesiae, ut quidam dicere voluerunt, sed etiam ex natura ordinis et consecrationis secundum divinam institutionem ostenditur sic.“

157. Decimo allegatur Henricus de Gandavo. In Quodlib. 9. quaest. 22. ait: „Ipse etiam (papa) potest facere edicta universalialia, quae omnes ubique adstringunt, in quibus nullam episcopi habent jurisdictionem, nisi quatenus eis committitur a papa, et in jure edito ab ipso eis conceditur. Episcopi vero statuta non possunt facere ligantia aliquos extra proprias dioeceses, in quibus etiam papa plenam habet jurisdictionem. Si vero consideremus

¹ Summae de ecclesia l. I. c. 93.

jurisdictionis executionem, sic dico, quod papa habet jurisdictionem limitandi aliis suam, et sibi reservandi, secundum quod opus sibi visum fuerit. Et licet episcopi habeant potestatem non a papa, sed immediate a Christo, tam eam quae est ordinis, quam eam quae est jurisdictionis in ordinando ecclesias secundum instituta legis divinae; tamen jurisdictionem in ordinando ecclesias suas secundum edicta a papa instituta, et in resumendo ea, quae papa subtrahit, habent a papa, et a Deo mediante papa. Haec ille negans, jurisdictionem, qua episcopus secundum Dei legem gubernare potest suam dioecesim, non esse a papa, sed a Christo immediate.

Respondetur, hunc doctorem in hac parte non esse sequendum, sicut neque Gottifredum, nec Joannem de Poliaco. Mirum est tamen, quum hunc multi patres, in hoc, quod errat, sequantur; non tamen velint illum sequi in duobus, quae bene dicit, nempe in hoc, quod jurisdictione, qua secundum canones gubernat, prodeat a papa: et in hoc etiam, quod jurisdictione illa, quam immediate dicit a Christo dari, subsit papae quoad executionem, ita quod, prout sibi videtur, possit eam limitare vel suspendere vel rursus concedere episcopis; tantum enim hanc limitationem docent fieri posse in poenam peccati episcopi.

158. Undecimo loco citatur Cajetanus, qui libro de auctoritate papae et conc. cap. 3. ad finem ait: „Et ex hac differentia oritur, quod nullus est successor Joannis aut Jacobi, nec etiam Pauli apostoli in auctoritate apostolatus universalis gubernationis ecclesiae, sicut apostoli gubernabant ubique; sed tantum in potestate ordinis et regiminis unius certae ecclesiae succedunt episcopi; sed totius Petri successor est et dicitur papa.“ Haec ille. — Ad quod respondetur, Cajetanum tantum dicere in hoc loco, episcopos succedere apostolis in regimine suarum dioeceseon; non autem dicit, a quo habent illud regimen, a Deo scilicet immediate, an vero a papa. Et alibi apertissime declarat, omnes catholicos doctores tenere, quod a papa derivatur jurisdictione, et inter eos divum Thomam.

Rursus idem adducitur in 6. cap. apologiae sui tractatus de auctoritate papae et concilii. Respondens enim ad notata contra caput 74. sui prioris libri, contra illos, qui dicebant papam immediatum esse vicarium Christi, quia sua potestas immediate erat instituta a Christo, sed non ipsi concessa immediate, sed ecclesiae, cujus vices papam gerere asserebant, inter alia ait: „Immediatio autem institutionis potestatis papae a Christo non facit ipsum papam Christi vicarium immediatum, nisi secundum quid, scilicet secundum potestatis suae institutionem. Sic enim quilibet episcopus potest dici immediatus vicarius Christi, quia cujuslibet potestas immediate est instituta a Christo.“ Haec ille. Respondetur, loqui illum de potestate ordinis, vel de potestate jurisdictionis in genere et in sua origine, nempe in papa, sicut illi dicebant, potestatem papae institutam immediate a Christo in ipsa ecclesia, cui illam primo dedit, et per eam papae. Quod autem non loquatur de particulari jurisdictione episcoporum, constat ex ejus sententia superius allata, qua dicit omnes catholicos doctores ita sentire.

Rursus idem in eodem sexto capite respondens ad aliam adnotationem factam contra idem 73. caput sui libri in probantes papam gerere quae gerit, ut ministrum ecclesiae, hoc est, non solum ob eam tamquam finem, sed quia ex auctoritate accepta ab ea, ait: „Ad probationem ex ratione, quia praelati sunt ministri ecclesiae, dicitur, quod praelati dicuntur ministri Christi et ecclesiae; Christi quidem effective, quia ab illo habent suam potestatem effective et suppositaliter; mystice tamen, quia omnes praelati sunt velut membra Christi, juxta illud Augustini super Joannem: Si praepositi ecclesiae pastores sunt, quomodo unus pastor est, nisi quia sunt illi omnes unius membra pastoris? Ecclesiae autem integrae, scilicet cum capite suo, quod est Christus. Ministri etiam dupliciter dici possunt, scilicet effective, ratione partis seu capitis, et integraliter, quia sunt membra ecclesiae reliquae a capite non ut suppositi, sed ut corporis mystici partes integrales.“ Haec ille, docens tam singulos apostolos per se, quam

omnes episcopos conjunctim, prout faciunt unum corpus, a capite Christo recipere effective suam auctoritatem. — Respondemus, illum loqui de potestate ordinis et de jurisdictione in genere, ne sibi contradicat.

[Cap. III. Refelluntur argumenta ex scriptis summorum pontificum.]

159. Et haec de doctoribus antiquis et scholasticis, qui pontifices summi non sunt. Ex quibus aliquot et potiores ad suam sententiam confirmandam adducunt, quorum sententiae eo magis suscipiendae sibi videntur, quo pontifices summi minus solent adscribere episcopis potestatem, quam vere non habent.

160. Primus igitur Clemens de episcopis loquens inquit: „His igitur reverentiam adhibentes omni eos genere honoris afficite: ii namque potestatem vitae et mortis a Deo acceperunt in iudicandis iis, qui dereliquerunt et in damnandis ad mortem ignis sempiterni, et iis, qui se ad recte vivendum convertunt, absolvendis et vivificandis.“¹ Haec ille.

Cui plane respondetur, quod loquatur de potestate ordinis, per quam sacerdos absolvit a peccatis, quam nemo negat a Christo esse immediate.

Idem etiam Clemens epistola prima ad Jacobum fratrem domini de Petro loquens ait: „Episcopos ergo vicem apostolorum gerere, dominum docuisse dicebat, et reliquorum discipulorum vicem tenere presbyteros debere insinuabat. . . . Nullum etiam presbyterum in alicujus episcopi parochia aliquid agere debere absque ejus permisso docebat; sed et cunctos presbyteros propriis episcopis in omnibus absque mora obediens instituentem domino esse debere docebat.“² Haec ille, docens dominum instituisse presbyteros obedire propriis episcopis.

Respondemus, verum esse, quod dominus per seipsum instituerit, quod propriis episcopis presbyteri et alii parent; et ita inobedientia contra jus divinum est et contra jus naturae; scriptum est enim: *Qui vos audit, me audit,*

¹ Constitut. apostol. I. II. c. 33. Migne, P. Gr. 1, 682.

² Pseud.-Isid. in ep. I. Clementis ad Jacobum (Jaffé ed. II. n. 10). Verba: „Nullum etiam — esse debere“ sumpta sunt ex epit. Hadr. can. apost. 40.

et qui vos spernit, me spernit [Luc. X, 16]. Sed ex hoc non conficitur, Christum per se ipsum praetulisse hunc episcopum his presbyteris, vel huic gregi; sed eo per ecclesiam instituto jussit dominus illi parendum, sicut jussit parendum esse regibus et aliis potestatibus, quas constat homines instituisse; imo multo magis quam illis, quo anima pretiosior est corpore, et supernaturalis potestas naturali.

Idem epistola tertia: „Si autem vobis episcopis non obedirent omnes presbyteri, diaconi ac subdiaconi et reliqui clerici, omnesque principes tam majoris ordinis quam inferioris, atque reliqui populi, tribus et linguae non obtemperaverint, non solum infames, sed extorres a regno Dei et consortio fidelium, ac a liminibus sanctae Dei ecclesiae alieni erunt. Nam vestrum est eos instruere; eorum est vobis obedire ut Deo, cujus legatione fungimini.“¹ Haec ille.

Respondetur, quod licet episcopis obediendum sit ut Deo, et Dei legatione fungantur, non tamen a Deo habent jurisdictionem; nam iis etiam, qui per alios illam habent, parendum est ut Deo, et isti quoque vices Dei gerunt, ut constat ex quavis inferiori potestate ecclesiastica vel saeculari.

Idem ad episcopos loquens: „Dominus noster, inquit, mittens nos vice sua in loco apostolorum ad praedicandum, praecepit nobis docere omnes, omnesque nobis fideliter obediens, ut ipsi, exsistere.“²

Respondetur, quod misit illos per ecclesiasticam potestatem, per se autem praecepit praepositis obedire.

161. Secundus Anacletus papa producit in epistola secunda, ubi ait: „Ordinationes episcoporum auctoritate apostolica ab omnibus, qui in eadem fuerint provincia episcopi, sunt celebrandae.“³ Qui simul convenientes scrutinium diligenter agant, jejuniisque cum omnibus precibus celebrent et manus cum sanctis evangelii, quae praedicaturi sunt, imponentes dominica die, hora tertia orantes, sacraque unctione, exemplo prophetarum et regum, capita eorum more apostolorum et Moysis ungentes, quia omnis sanctificatio constat in Spiritu sancto, cujus virtus invisibilis sancto chrismati est permixta, et hoc ritu solemnem celebrent ordinationem. Quod si simul omnes convenire minime potuerint, assensum tamen suis precibus praebent, ut ab ipsa ordinatione animo non

¹ Pseud.-Isid. in ep. Clementis ad omnes clericos et fideles (Jaffé ed. II. n. 12).

² Pseud.-Isid. I. c. Verba composita sunt sec. Clement. recogn. I. II. cap. 33 (Migne, P. Gr. 1, 1265).

³ Cf. Conc. Nicaeni can. 4. Mansi 2, 670.

omnes episcopos conjunctim, prout faciunt unum corpus, a capite Christo recipere effective suam auctoritatem. — Respondemus, illum loqui de potestate ordinis et de jurisdictione in genere, ne sibi contradicat.

[Cap. III. Refelluntur argumenta ex scriptis summorum pontificum.]

159. Et haec de doctoribus antiquis et scholasticis, qui pontifices summi non sunt. Ex quibus aliquot et potiores ad suam sententiam confirmandam adducunt, quorum sententiae eo magis suscipiendae sibi videntur, quo pontifices summi minus solent adscribere episcopis potestatem, quam vere non habent.

160. Primus igitur Clemens de episcopis loquens inquit: „His igitur reverentiam adhibentes omni eos genere honoris afficite: ii namque potestatem vitae et mortis a Deo acceperunt in iudicandis iis, qui dereliquerunt et in damnandis ad mortem ignis sempiterni, et iis, qui se ad recte vivendum convertunt, absolvendis et vivificandis.“¹ Haec ille.

Cui plane respondetur, quod loquatur de potestate ordinis, per quam sacerdos absolvit a peccatis, quam nemo negat a Christo esse immediate.

Idem etiam Clemens epistola prima ad Jacobum fratrem domini de Petro loquens ait: „Episcopos ergo vicem apostolorum gerere, dominum docuisse dicebat, et reliquorum discipulorum vicem tenere presbyteros debere insinuabat. . . . Nullum etiam presbyterum in alicujus episcopi parochia aliquid agere debere absque ejus permisso docebat; sed et cunctos presbyteros propriis episcopis in omnibus absque mora obediens instituentem domino esse debere docebat.“² Haec ille, docens dominum instituisse presbyteros obedire propriis episcopis.

Respondemus, verum esse, quod dominus per seipsum instituerit, quod propriis episcopis presbyteri et alii parent; et ita inobedientia contra jus divinum est et contra jus naturae; scriptum est enim: *Qui vos audit, me audit,*

¹ Constitut. apostol. I. II. c. 33. Migne, P. Gr. 1, 682.

² Pseud.-Isid. in ep. I. Clementis ad Jacobum (Jaffé ed. II. n. 10). Verba: „Nullum etiam — esse debere“ sumpta sunt ex epit. Hadr. can. apost. 40.

et qui vos spernit, me spernit [Luc. X, 16]. Sed ex hoc non conficitur, Christum per se ipsum praetulisse hunc episcopum his presbyteris, vel huic gregi; sed eo per ecclesiam instituto jussit dominus illi parendum, sicut jussit parendum esse regibus et aliis potestatibus, quas constat homines instituisse; imo multo magis quam illis, quo anima pretiosior est corpore, et supernaturalis potestas naturali.

Idem epistola tertia: „Si autem vobis episcopis non obedirent omnes presbyteri, diaconi ac subdiaconi et reliqui clerici, omnesque principes tam majoris ordinis quam inferioris, atque reliqui populi, tribus et linguae non obtemperaverint, non solum infames, sed extorres a regno Dei et consortio fidelium, ac a liminibus sanctae Dei ecclesiae alieni erunt. Nam vestrum est eos instruere; eorum est vobis obedire ut Deo, cujus legatione fungimini.“¹ Haec ille.

Respondetur, quod licet episcopis obediendum sit ut Deo, et Dei legatione fungantur, non tamen a Deo habent jurisdictionem; nam iis etiam, qui per alios illam habent, parendum est ut Deo, et isti quoque vices Dei gerunt, ut constat ex quavis inferiori potestate ecclesiastica vel saeculari.

Idem ad episcopos loquens: „Dominus noster, inquit, mittens nos vice sua in loco apostolorum ad praedicandum, praecepit nobis docere omnes, omnesque nobis fideliter obediens, ut ipsi, exsistere.“²

Respondetur, quod misit illos per ecclesiasticam potestatem, per se autem praecepit praepositis obedire.

161. Secundus Anacletus papa producit in epistola secunda, ubi ait: „Ordinationes episcoporum auctoritate apostolica ab omnibus, qui in eadem fuerint provincia episcopi, sunt celebrandae.“³ Qui simul convenientes scrutinium diligenter agant, jejuniisque cum omnibus precibus celebrent et manus cum sanctis evangelii, quae praedicaturi sunt, imponentes dominica die, hora tertia orantes, sacraque unctione, exemplo prophetarum et regum, capita eorum more apostolorum et Moysis ungentes, quia omnis sanctificatio constat in Spiritu sancto, cujus virtus invisibilis sancto chrismati est permixta, et hoc ritu solemnem celebrent ordinationem. Quod si simul omnes convenire minime potuerint, assensum tamen suis precibus praebent, ut ab ipsa ordinatione animo non

¹ Pseud.-Isid. in ep. Clementis ad omnes clericos et fideles (Jaffé ed. II. n. 12).

² Pseud.-Isid. I. c. Verba composita sunt sec. Clement. recogn. I. II. cap. 33 (Migne, P. Gr. 1, 1265).

³ Cf. Conc. Nicaeni can. 4. Mansi 2, 670.

desint. Porro et Hierosolymitanus primus archiepiscopus beatus Jacobus, qui justus dicebatur, et secundum carnem domini nuncupatus est frater, a Petro, Jacobo et Joanne apostolis est ordinatus, successoribus videlicet dantibus formam eorum, ut non minus quam a tribus episcopis, reliquisque omnibus assensum praebentibus, nullatenus episcopus ordinetur et communi voto ordinatio celebretur. Reliqui vero sacerdotes a proprio ordinentur episcopo, ita ut cives et alii sacerdotes assensum praebent, et jejunantes ordinationem celebrent. Similiter et diaconi ordinentur.¹ Caeterorum autem graduum distributioni, trium veracium testimonium cum episcopi scilicet approbatione sufficere potest. . . . Haec et alia periculosa considerantes apostoli statuerunt, ne facile commoverentur, lacerarentur, vel accusarentur columnae factae Dei ecclesiae, quae apostoli et successores eorum non immerito dicuntur.²

Et paulo inferius: „Quaedam autem ex his jam aliis fratribus scripsimus, quae toties sunt replicanda, quoties fuerint necessaria. Ejectionem quoque, ut supra memoratum est, summorum sacerdotum sibi dominus reservavit, licet electionem eorum bonis sacerdotibus et spiritualibus populis concessisset.“³ Hactenus ille, qui dum in ordinatione episcoporum tot caeremonias adhibendas esse ex traditione apostolorum docet, dum episcopos columnas ecclesiae, apostolos et eorum successores vocat, et eorum electionem domino esse reservatam; et consensus exigit omnium episcoporum et preces cum jejunio, satis indicat, potestatem coelestem esse, quae illis confertur.

Respondemus conferri illis coelestem potestatem ordinis, jurisdictionem vero ab ecclesia eis conferri, et ipsum dominum eis conferre episcopatum, seu illum privare jurisdictione, quum ejus in terris vicarius privat, ut ait Innocentius tertius titulo de translatione episcoporum.

162. Tertius producit Urbanus dicens: „Quod autem sedes in episcoporum ecclesiis excelsae constitutae et praeparatae inveniuntur ut throni, speculationem et potestatem judicandi, et solvendi atque ligandi a domino sibi datam materiam docent. Unde ipse Salvator in evangelio ait: *Quaecumque ligaveritis super terram, erunt ligata et in coelo: et quaecumque soleveritis super terram, erunt soluta et in coelo* [Matth. XVIII, 18]. Et alibi: *Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis . . .* [Joh. XX, 23]. Valde enim⁴ timenda est sententia episcopi, licet injuste liget aliquem, quod tamen summopere praevidere

¹ Cf. Conc. Carthagin. IV. can. 22. Mansi 3, 953.

² Pseudo-Isid. in ep. 2. ad episc. Italiae (Jaffé ed. II. n. 3).

³ Cf. can. conc. Carthagin. IV. Mansi 3, 954.

⁴ Haec sententia est ex Gregor. M. hom. in evang. I. 26. n. 6. Migne, P. L. 76, 1200 s.

debet.¹ Haec ille, docens episcopos potestatem a Christo accepisse etiam excommunicandi, idque probat per verba dicta ad apostolos.

Respondetur, mentem hujus pontificis esse, episcopos habere potestatem his praefatis verbis significatam, quomodocumque in eos derivata sit illa potestas; non autem decernit, an immediate Christus illam eis tradiderit sicut et apostolis. Licet enim dicat a Christo illam collatam vel acceptam, Christus tamen per suos ministros confert, et a Christo accipitur, quod per ministros accipitur.

163. Quarto producit Liberii epistola ad omnes episcopos: „Suggestum est nobis, quod pro praeteritis laboribus et infestationibus nonnulli vestrum assignatas sibi et a Deo commissas reliquerunt plebes.“²

Respondemus, Deum committere plebes inferiores pastoribus per superiores; jubere autem per seipsum in evangelio, ut sibi commissas pascant et non deserant.

164. Quintus Leo producit scribens ad universos episcopos per Africam: „Si enim ad honores mundi sine suffragio temporis, sine merito laboris indignum est pervenire, et notari ambitus solent, quos probitatis documenta non adjuvant; quam diligens et quam prudens habenda est dispensatio divinorum munerum et coelestium dignitatum, ne in aliquo apostolica et canonica decreta violentur, et his ecclesia domini regenda credatur, qui legitimarum institutionum nescii et totius humilitatis ignari, non ab infimis sumere incrementum, sed a summis volunt habere principium; quum valde iniquum sit et absurdum, ut imperiti magistris, novi antiquis, et rudes praeferantur emeritis.“³ Haec Leo docens, magistratus ecclesiasticos divina esse munera et coelestes dignitates. Respondetur, Leonem ita fateri has esse coelestes dignitates, ut per homines dispensentur, et injunctio et arbitrio dispensentur; ideo ad

¹ Pseudo-Isid. in decretis Urbani I. (Jaffé ed. II. n. 87).

² Pseudo-Isid. in ep. Liberii papae (Jaffé ed. II. n. 224). cap. Suggestum 46. C. 7. q. 9. 1 in decr. Grat.

³ Leo M. in ep. 12. ad omnes episc. per Caesariensem Mauritaniam constitutos (Jaffé n. 1868). Migne, P. L. 54, 651.

monet, ne credant ecclesiam Dei regendam indignis. A superioribus igitur committitur regenda ecclesia.

Adducitur etiam idem Leo ad Ravennium Arelatensem dicens: „Provectionem dilectionis tuae, quae summi sacerdotii adepta est dignitatem, ita nobis placere cognosce, ut non solum tibi de honoris augmento, sed etiam Arelatensi ecclesiae, cui te dominus praeposuit, gaudeamus.“¹ Haec ille; sed ita Deum illum praeposuisse intelligendum est, ut ordine ecclesiastico eum praeposuerit.

165. Sextus est Pelagius papa II. in epistola ad Benignum archiepiscopum: „Qui enim persequuntur domini episcopos, eosque de civitatibus ad civitates transire compellant, non eos tantum persequuntur, quantum dominum nostrum Jesum Christum, cujus legatione funguntur.“ Haec ille.

Sed nihil contra nos dicit, quia possunt episcopi Dei legatione fungi, licet a pontifice jurisdictionem habeant; ipse enim illum instituit legatum, non tam sui quam Dei.

166. Septimus est Nicolaus pontifex in epistola ad Humifridum Morinensem episcopum, qui ita habet: „Praecipue nos, qui tamquam arietes ducatum gregibus praebemus, imo qui et horum pastores sumus, Deo auctore, cum eis in periculis pro viribus persistere pro certo conveniat.“³ Respondetur, Deo auctore esse pastorem, qui canonice per ecclesiam sit pastor.

167. Octavo loco producit Concilium Braccarense cap. nono, relatum ab Ivone: „Nova actione didicimus, quosdam ex nostro collegio contra mores ecclesiasticos in rebus divinis constitutos oeconomos. Proinde pariter tractantes elegimus, ut unusquisque nostrum secundum Chalcedonensium patrum decreta oeconomum ex proprio clero sibi constituat. Indecorum est namque, laicum esse vicarium episcopi, et saeculares in ecclesia judicare.

¹ Leo M. in ep. 41. ad Ravenn. Arelat. (Jaffé n. 215). Migne, P. L. 54, 815.

² Pseud.-Isid. in ep. Pelagii II. ad Benignum (Jaffé ed. II. n. 1049); cap. Omnis 36. C. VII. q. 1. in decr. Grat.

³ Nicolaus I. in ep. ad Humifridum Morinensem (Jaffé n. 2026). Migne, P. L. 119, 782; can. Sciscitaris 47 C. VII. q. 1.

In uno enim eodemque officio non debet dispar esse professio.⁴¹ Haec ibi. Ex quibus habetur, quod oekonomus, hoc est vicarius, episcopo in rebus ecclesiasticis judicandis erat quandoque laicus, et tamen jurisdictio quam habebat, res divina dicebatur. Ergo a Deo videtur jurisdictio. — Respondetur, divinam dici eam posse, quia a Deo erat, sed per episcopum, cui injungit concilium, ut de cetero constituat sibi clericum oekonomum.

168. Nono producit Concilium Carthaginiense, cui praefuit Cyprianus, cujus haec sunt verba: „Neque enim quisquam nostrum episcopum se episcoporum constituit, aut tyrannico terrore ad obsequendi necessitatem collegas suos adigit, quando habeat omnis episcopus pro licentia libertatis et potestatis suae arbitrium proprium, tamquam judicari ab alio non possit, quam nec ipse potest alterum judicare. Sed expectemus universi iudicium domini nostri Jesu Christi, qui unus et solus habet potestatem et praeponendi nos in ecclesiae suae gubernatione et de actu nostro judicandi.“²

Respondetur, hoc verbum „arbitrium“ Cyprianum irritatum effudisse, ut ait s. Augustinus, tempore quo se a Romano pontifice cum aliis episcopis Africanis separaverat, tenens errorem, quod baptizati ab haereticis essent rebaptizandi; et ideo verba ejus nullam habent auctoritatem. Ex illis tamen colligere possumus, quod sanctissimi episcopi Romani, qui etiam martyrio coronati sunt, se episcopos episcoporum vocabant, et alios episcopos non tyrannico terrore, sed potestate a domino nostro Jesu Christo concessa sub sua obedientia continebant, parati juxta Paulum ulcisci eorum inobedientiam. Quod vero dicit, episcopos nullum habere judicem in terra, intolerabile est, si non de aliis quam de summis pontificibus intelligatur, ut revera Cyprianus intelligebat. Nam ab initio primitivae ecclesiae causas episcoporum judicarunt summi pontifices, qui saepe episcopos deposuerunt et puniverunt,

¹ Ivonis Carn. Decret. p. V. cap. 195. Migne, P. L. 161, 383 s.

² Migne, P. L. 3, 1054; Mansi 1, 973.

quod et concilia faciebant; et quod Spiritus sanctus in conciliis, vel vicarius Christi facit, Christus facere dicitur. Et ad hunc sensum Dei ordinatione praeficiuntur ecclesiis episcopi, non solum quoad ordinem, sed etiam quoad jurisdictionem; non autem ad illum sensum, ut quis episcopus a solo Christo institutus, soli Christo subsit; sic enim ecclesia non esset regnum nec monarchia, quod est contra totam scripturam, sed optimatum vel paucorum potestas.

169. Et haec satis sint ad diluenda ea, quae a patribus dicta videntur ostendere, jurisdictionem episcoporum immediate esse Christo, et non per pontificem. Quae quidem solvuntur facile ab eo, qui advertit, patres saepissime ita asserere potestatem episcopalem, ut non excludant potestatem ecclesiasticam tamquam medium, per quod conferatur. Saepe etiam, ubi excludunt hominem, vires humanas excludunt, et ostendunt a Deo illos habere, quod possint conferre jurisdictionem. Denique intelligebant, quod illud quod a ministro Dei datur, a Deo ipso datur; et quod a Deo datur, quandoque datur immediate per ipsum Deum, saepius vero per medium suorum ministrorum. Qui enim ita accipit patres, facit imprimis, ut a seipsis non dissideant in aliis locis; deinde vero, ut consentiant cum aliis patribus, in quibus etiam erat Spiritus sanctus. Contra vero, qui dum patres dicunt, potestatem episcoporum a Deo esse, inferunt, eos sentire, quod non sit per pontificem, eis injuriam faciunt; quia illos et sibi ipsis et aliis patribus repugnare dicunt.

[Cap. IV. Argumenta ex ratione theologica petita diluuntur.]

170. Demum variis rationibus nituntur probare jurisdictionem episcoporum esse immediate a Christo, quas ex variis fontibus desumunt, nempe a Christo, a papa, ab ecclesia, ecclesiastica praxi, a concilio, ab episcopatu ipso, ab episcopis, a natura jurisdictionis, scilicet civilis et synagogae et ecclesiae nostrae, a vitiatione malorum et bonorum consecutione.

171. A Christo igitur domino arguunt 1. Ipse est Deus, qui mundi providentiam habet, qua ita gubernat omnia, ut a summo angelorum usque ad minimum vermem det omnibus necessaria, ad hoc quod consequantur suum finem. Alioqui enim non attingeret a fine usque ad finem fortiter, nec disponderet omnia suaviter. Ergo episcopis non defuit in necessariis ad finem sui muneris. Sed magis necessaria est illis jurisdictionis quam ordinis potestas, quia non potest esse pastor, nec episcopus, quin regat et jurisdictione utatur; potest autem pascere absque hoc, quod utatur potestate ordinis, quia potest uti ordinatis ab aliis ministris. Ergo non defuit Deus, quin providerit episcopis dando jurisdictionem. — Respondetur: Verum est, quod assumitur in majori, vera quoque est conclusio. Nam revera ut Deus omnibus providet de necessariis, ita providet episcopis de jurisdictione. Sed ex hoc non sequitur, quod per se immediate providerit; nam nec in aliarum rerum provisione dat per se immediate omnibus omnia, sed utitur ministerio creaturarum suarum. Non enim vermem, nec cetera animantia et plantas mixtaque omnia per se immediate facit, demptis primis individuis, sed utitur opera causarum secundarum. Ita ergo in potestate ecclesiastica hunc ordinem servat suaviorem et meliorem, ut potestatem ordinis, quae fixa est et immobilis et supernaturalis, ad quam creaturae vires non possunt nisi nudum ministerium exhibere, per se ipsum causet; potestatem vero jurisdictionis in origine et universali etiam per se causet; in hoc autem vel illo ad eam causandam admittit potestatem sui vicarii et aliorum, qui ab eo illam recipiunt. Nam et ipsa jurisdictio in origine sua, hoc est, in papa fixa est, et in ejus persona usque ad mortem vel resignationem vel haeresim durat; in ecclesia autem durat usque ad diem judicii, sicut etiam jurisdictio episcoporum in genere eo usque durat. Singulorum vero jurisdictio valde fluxa est, et variari ex causis potest mille modis. Convenientius ergo fuit, ut dominus illa fixa sibi facienda reservaret, reliqua vero per alios faceret. Et ita ratio ordinis providentiae potius concludit, jurisdictionem

quod et concilia faciebant; et quod Spiritus sanctus in conciliis, vel vicarius Christi facit, Christus facere dicitur. Et ad hunc sensum Dei ordinatione praeficiuntur ecclesiis episcopi, non solum quoad ordinem, sed etiam quoad jurisdictionem; non autem ad illum sensum, ut quis episcopus a solo Christo institutus, soli Christo subsit; sic enim ecclesia non esset regnum nec monarchia, quod est contra totam scripturam, sed optimatum vel paucorum potestas.

169. Et haec satis sint ad diluenda ea, quae a patribus dicta videntur ostendere, jurisdictionem episcoporum immediate esse Christo, et non per pontificem. Quae quidem solvuntur facile ab eo, qui advertit, patres saepissime ita asserere potestatem episcopalem, ut non excludant potestatem ecclesiasticam tamquam medium, per quod conferatur. Saepe etiam, ubi excludunt hominem, vires humanas excludunt, et ostendunt a Deo illos habere, quod possint conferre jurisdictionem. Denique intelligebant, quod illud quod a ministro Dei datur, a Deo ipso datur; et quod a Deo datur, quandoque datur immediate per ipsum Deum, saepius vero per medium suorum ministrorum. Qui enim ita accipit patres, facit imprimis, ut a seipsis non dissideant in aliis locis; deinde vero, ut consentiant cum aliis patribus, in quibus etiam erat Spiritus sanctus. Contra vero, qui dum patres dicunt, potestatem episcoporum a Deo esse, inferunt, eos sentire, quod non sit per pontificem, eis injuriam faciunt; quia illos et sibi ipsis et aliis patribus repugnare dicunt.

[Cap. IV. Argumenta ex ratione theologica petita diluuntur.]

170. Demum variis rationibus nituntur probare jurisdictionem episcoporum esse immediate a Christo, quas ex variis fontibus desumunt, nempe a Christo, a papa, ab ecclesia, ecclesiastica praxi, a concilio, ab episcopatu ipso, ab episcopis, a natura jurisdictionis, scilicet civilis et synagogae et ecclesiae nostrae, a vitiatione malorum et bonorum consecutione.

171. A Christo igitur domino arguunt 1. Ipse est Deus, qui mundi providentiam habet, qua ita gubernat omnia, ut a summo angelorum usque ad minimum vermem det omnibus necessaria, ad hoc quod consequantur suum finem. Alioqui enim non attingeret a fine usque ad finem fortiter, nec disponderet omnia suaviter. Ergo episcopis non defuit in necessariis ad finem sui muneris. Sed magis necessaria est illis jurisdictionis quam ordinis potestas, quia non potest esse pastor, nec episcopus, quin regat et jurisdictione utatur; potest autem pascere absque hoc, quod utatur potestate ordinis, quia potest uti ordinatis ab aliis ministris. Ergo non defuit Deus, quin providerit episcopis dando jurisdictionem. — Respondetur: Verum est, quod assumitur in majori, vera quoque est conclusio. Nam revera ut Deus omnibus providet de necessariis, ita providet episcopis de jurisdictione. Sed ex hoc non sequitur, quod per se immediate providerit; nam nec in aliarum rerum provisione dat per se immediate omnibus omnia, sed utitur ministerio creaturarum suarum. Non enim vermem, nec cetera animantia et plantas mixtaque omnia per se immediate facit, demptis primis individuis, sed utitur opera causarum secundarum. Ita ergo in potestate ecclesiastica hunc ordinem servat suaviorem et meliorem, ut potestatem ordinis, quae fixa est et immobilis et supernaturalis, ad quam creaturae vires non possunt nisi nudum ministerium exhibere, per se ipsum causet; potestatem vero jurisdictionis in origine et universali etiam per se causet; in hoc autem vel illo ad eam causandam admittit potestatem sui vicarii et aliorum, qui ab eo illam recipiunt. Nam et ipsa jurisdictio in origine sua, hoc est, in papa fixa est, et in ejus persona usque ad mortem vel resignationem vel haeresim durat; in ecclesia autem durat usque ad diem judicii, sicut etiam jurisdictio episcoporum in genere eo usque durat. Singulorum vero jurisdictio valde fluxa est, et variari ex causis potest mille modis. Convenientius ergo fuit, ut dominus illa fixa sibi facienda reservaret, reliqua vero per alios faceret. Et ita ratio ordinis providentiae potius concludit, jurisdictionem

singulorum episcoporum esse a Christo et a papa, quam a Christo sine papa.

172. 2. argumentantur ab ipso Christo, ecclesiae capite et institutore. Quum enim sapientissimus architectus sit, ipse aedificavit ecclesiam juxta illud: *Super hanc petram aedificabo ecclesiam meam* [Matth. XVI, 18], et juxta praedictionem Isaiae: *Ponam ex ordine lapides tuos et fundabo te in saphiris etc.* [Is. LIV, 11]. Ergo primos lapides fundamentales primasque columnas per se aedificavit, et ita per se dedit potestatem apostolis, qui fuerunt illa fundamenta duodecim ecclesiae. Rursus, quia aedificavit ecclesiam duraturam; alioqui enim portae inferi praevalerent adversus eam; ergo et per se aedificavit et aedificat lapides primarios et columnas, quae illis primis successerunt, hoc est episcopos. — Respondetur, verum esse, quod dominus tam apostolos quam episcopos per se fundavit et fundat; illis enim per se dat potestatem ordinis, et Petro et summis pontificibus et secundum quosdam omnibus apostolis jurisdictionem; reliquis quoque episcopis dat jurisdictionem mediis his summis ministris, qui ita lapides primi sunt, ut sint etiam architecti et aedificatores sub uno summo architecto Christo, qui eos in suos cooperatores elegit. Nec enim necessarium est, ut optimus etiam architectus omnia per seipsum faciat; imo ejus est, artem suam aliis communicare, et eis ut ministris et cooperatores uti; et ita facit Christus in ecclesia sua.

173. Secundo a papa seu summo pontifice argumentantur 1., quia major honor ejus est, ut habeat episcopos sibi subditos, qui jurisdictionem de jure divino, quam si ab ipso eam haberent. Ergo ita se res habet. — Respondetur, non hic tractari de honore pontificis, sed de veritate, contra quam non est major honor ambiendus, licet major sit revera honor habere subditos de jure divino. Nunc autem non ita se res habet; quia major honor rectoris est melius regere; melius autem regimen est, ubi major est unio et subordinatio, quae majora sunt, ubi ministri inferiores non solum subjiunt suam potestatem superiori et summo ministro, sed ab illo eam assumunt.

174. 2. argumentantur, quia ita magis stabilitur papatus. Si enim episcopi, qui successerunt apostolis, non habent jure divino suam jurisdictionem, nec ipse papa, qui Petro successit. — Respondetur, quod episcopi succedunt apostolis, licet de modo successionis postea sit agendum et ostendendum, quod non successerunt in potestate apostolica, sed episcopali. Nec ex hoc sequitur, quod Petro non successerint pontifices Romani in pontificatu seu pastoratu universalis ecclesiae, ut saepius diximus. Nam omnes patres orthodoxi tam orientales quam occidentales intellexerunt in Petro a domino supra ecclesiam constituto constitutos esse omnes successores. Itaque sicut omnes reges Aegypti vocabantur Pharaones, et omnes imperatores Romani Caesares, ita omnes Romani pontifices sunt Petri; et ita patres jam dicti loco dicto de b. Petro ipsis pontificibus tribuunt, sine quibus absque miraculo non posset tamdiu conservari ecclesia sub uno invisibili pastore. Soli etiam Romani pontifices, et non alii successores aliorum apostolorum in ecclesiis, ubi ipsi degerunt, sese ut universalis ecclesiae pastores gesserunt. Quod si falsum esset, omnino alii patres et populi christiani illis restitissent, nec potuissent illam dignitatem obtinere; sic etiam Lucifer non potuit obtinere primam sedem. Stabilis igitur est papatus absque hac inventione jurisdictionis de jure divino; imo magis stabilis, quia eo thronus regis est stabilior, quo habet ministros magis sibi unitos et obsequentes in bono. Papae quoque potestas, quia est immediati et generalis vicarii Christi, ab ipso solo dari potest; ipse vero constituere potest alios particulares Christi vicarios, dando eis jurisdictionem. Et ideo licet necesse fuerit, ut ipsis pontificibus ab ipso Christo daretur jurisdictio, non ita necesse est de aliis, quorum jurisdictio varia est, sicut eorum ecclesiae variant auctis vel immutis vel omnino abscissis ab eis fidelibus. Ideo contingit saepe, alias ecclesias etiam patriarchales a fide aberrasse, ut quum Romana manserit fixa hucusque, et manebit in perpetuum, quod ejus pastor non solum Romanorum pastor est, sed universalis ecclesiae, quae semper manebit; alioqui

portae inferi praevaluissent adversus eam, et Christi promissiones non fuissent firmae, in quibus stabilitur papatus, non autem in episcopali jurisdictione de jure divino.

175. 3° argumentantur, quia papa, dum dat episcopis jurisdictionem (sunt enim qui jurisdictionem de jure divino esse dicunt, et tamen per papam dari), nil aliud facit, quam exsequi, quod Christus in genere voluit et statuit: igitur jurisdictiones episcoporum de jure divino sunt, nec Christus universalem jurisdictionem fecit sine singularibus. — Respondetur, verum esse, quod Christus voluit et instituit, ut ecclesiae ministri haberent jurisdictionem; et quasdam etiam jurisdictiones per se dat, ut habet fides catholica de summis pontificibus, et, ut aliqui volunt, etiam de apostolis, et fortassis de quibusdam episcopis specialiter a domino missis et vocatis. Caeteras autem jurisdictiones non per se immediate instituit, sed commisit instituendas suis vicariis. Neque valet consequentia: exsequuntur in particulari, quod dominus in universali jussit sive instituit, ergo illa particularia sunt de jure divino. Imo potius sequitur, quod sunt de jure ecclesiastico, quia nihil de illis in particulari Christus statuit, sed ejus vicarius. Sicuti Christus instituit jejunium in universali, et ideo jejunium in universali de jure divino est; instituit etiam, ut praelati ecclesiae jejunia in particulari statuerent; quae tamen de jure ecclesiastico sunt, non divino. Tunc autem consequeretur, jurisdictiones singulorum episcoporum esse de jure divino, quum ostenderetur, Christum in particulari de illis statuisset et jussisset pontificibus, ut suum statutum exsequerentur. Nec est inconveniens dicere de his particularibus jurisdictionibus, quod Christus in genere illas statuerit, non autem in particulari; quia ita videtur factum de jejunio et de confessione: statuit illa in genere, non autem praecepit hoc vel illo die jejunandum vel confitendum, sed determinationi ecclesiae id reliquit.

176. Tertio argumentantur ab ecclesia ejusque praxi: 1. quia si jurisdictio episcoporum a papa est, et potestas ordinis a Christo, male aedificata videretur ecclesia; tum

quia composita esset ex potestate ordinis divina, et ex potestate jurisdictionis humana, sicut pedes statuae visae a Nabuchodonosor ex luto et ferro non sibi bene cohaerentibus; et pro medietate esset a Deo et pro medietate esset a papa; tum etiam quia, si jurisdictio episcoporum a papa esset, ex ejus nutu penderet, et licet peccaret, posset tollere omnem jurisdictionem episcopalem, vel eam suspendere, et ita a nutu hominis penderet, et non esset aedificata supra firmam petram, possetque papa, licet peccaret, omnes episcopos tollere. Quae non sequerentur, si de jure divino esset jurisdictio, quia non posset eam tollere vel impedire absque causa. — Respondetur, non sequi hujusmodi inconvenientiam. Melius enim fundata est ecclesia, si habet potestatem ordinis a Deo immediate, et jurisdictionis ab eo immediate quoad originem et in universali, in singulari autem a Deo per hominem, quam si tota jurisdictio in particulari esset a Deo immediate. Nec enim est sicut statua ex ferro et luto, et ex medietate a Deo et ex medietate a papa, sed utraque potestas ferrum est, quia divina et coelestis; utraque etiam est a Deo tota, licet diverso modo. Nam potestas ordinis tota est a Deo et totaliter a Deo; potestas autem jurisdictionis, de qua hic loquimur, tota est a Deo, sed non totaliter, quia tota etiam est a pontifice. Nec hoc est novum, nec rarum, sed frequentissimum in operibus Dei. Nam tam opera naturae et artis, quam opera gratiae hoc in se habent. Fructus enim arboris totus est a Deo ut prima causa, totus est etiam ab ipsa natura a Deo creata; nec enim partem pomi facit Deus, et partem pomi coelum vel terra ipsa, vel arbor, sed totum est a singulis, licet non totaliter. Idem etiam accidit in operibus artis. Nec enim faber lignarius facit medietatem scamni, medietatem vero dolabra, sed totum fit ab utroque, licet non totaliter. Ita etiam credere et operari juxta Augustinum utrumque Dei est, quia ipse praeparat voluntatem, utrumque nostrum est, quia non fit nisi volentibus nobis. Ergo jurisdictio quoque datur a papa tota ut Christi vicario, tota etiam datur a Christo ut ecclesiae capite et summo rectore. In

nobis etiam videmus, quod anima est a Deo solo eam creante et infundente, corpus autem est a Deo, et a sole, et a progenitoribus ipsis. In beatis etiam videmus beatitudinem essentialem a Deo esse immediate, qui ostendit suam essentiam illis, purgationes autem a nescientia et illuminationes et perfectiones, quas inferiores suscipiunt, a Deo quidem sunt totae, sed etiam sunt a superioribus purgantibus, illuminantibus et perficientibus juxta doctrinam Dionysii. Si hoc igitur sine monstruositate videtur in arte, in natura, in gratia et in gloria, quid monstri habetur, quod in ecclesia militanti sit quaedam potestas tota et totaliter a Deo, ut est illa ordinis, quaedam autem, ut jurisdictio, tota a Deo, sed non totaliter, et ideo per hominem eam in plenitudine habentem.

Nec aliud inconueniens sequitur, nempe quod ecclesia non esset aedificata supra firmam petram, et quod penderet a nutu hominis, qui omnem auctoritatem ei auferre posset vel suspendere. Nam nec potest papa tollere pro nutu gratiam ipsam et virtutes, neque gratias gratis datas, neque potestatem ipsam ordinis, nec jurisdictionem in communi; quia omnia ista a jure divino sunt, et dicere potest pontifex cum Petro: *Ego quis eram, qui possem prohibere Deum?* [Act. XI. 17]. Non posset igitur tollere pro nutu episcopos; quia hoc esset destruere, et intolerabiliter errare; et ideo non solum peccaret, sed nec teneret ejus sententia. Potest tamen ab aliquo et aliquibus particularibus tollere vel suspendere jurisdictionem, vel ex causa cum merito, vel sine causa cum peccato. Sed hoc permittit Deus, ut majus malum evitetur; majus enim malum esset ecclesiae, quod omnes reluctarentur pontifici, requirentes ab eo causas eorum, quae facit, et se iudices sui iudicii faciendo, quam quod pauci etiam innocentes priuentur temporali honore vel utili, spiritali etiam usu gratiae gratis datae sive jurisdictione, sine quibus fortassis possunt melius saluari, et melius habent quam papa, qui injuste eos privat, quia melius est injuriam pati, quam injuriam facere. Posset etiam, ut puto, papa ex causis aliquibus episcopis aliquarum regionum, si ita expediret,

tollere ab eis ordinariam et perpetuam jurisdictionem, et dare illis commissariam et ad nutum amovibilem, si non bene se gerent; sicut aliqui in suis dioecesibus a curatis eam tulerunt, et fecerunt eos suos vicarios ad nutum amovibiles. Non video etiam quod repugnet, quod in aliquibus regionibus relinquuntur aliqui fideles cum solis ministris commissariis exercentibus munia sacerdotalia, et adhibitis aliquibus titularibus episcopis, qui ea, quae ordinis sunt exerceant, veluti exempli gratia monachi in occidentali orbe et in Indiis traxerunt multos ad fidem, et eos ex jurisdictione commissaria gubernabant. Si ita bene habuissent, nescio cur non licuisset pontifici, non creare aliquos episcopos ordinarios, sed mittere pauculos tutelares episcopos, qui eis conferrent sacramenta confirmationis et ordinis; omnia enim hujusmodi positiva sunt, et in voluntate pontificis est, de hujusmodi disponere, prout ad aedificationem ecclesiae expedit vel sufficit. Nam licet juris divini sit, quod sint in ecclesia episcopi et ministri ordinarii, qui jurisdictionem habeant; non tamen est juris divini, quod sint in hoc loco vel in hoc tempore, dummodo alia via sufficienter provideatur saluti animarum, ita ut falsum sit, quod quidam Reverendissimus dicebat, se scilicet defendere non posse, papam absque peccato contra jus divinum non creare alium episcopum suae ecclesiae; potuisset enim absque dubio ex causa partem suae dioeceseos vel totam unire alteri episcopo, quia ita sufficienter provideret saluti illarum animarum, quam si negligeret, peccaret in jus divinum; sed non est unicum remedium salutis illarum, habere proprium et peculiarem episcopum.

177. 2. argumentantur: Non videtur quod ecclesia esse posset sancta, ut habet articulus fidei, si jurisdictio episcoporum et presbyterorum esset juris humani, tum quia possent auferri episcopi et presbyteri, et ita tolleretur usus sacramentorum et ecclesiae sanctitas. — Respondetur, ecclesiam sanctam esse, et non posse tolli ejus sanctitatem a pontifice, qui nec virtutes, quae praecipua sanctitas sunt, nec sacramenta nec ordinem ministrorum nec omnem

eorum jurisdictionem tollere potest; neque verum est, quod jurisdictio ecclesiastica sancta non sit, licet per pontificem prodeat; quia non prodit ex ejus humana potestate, sed divina et coelesti; et sicut a coelo habet originem, ita ad coelum dirigit sibi subditos; et ideo sancta et munda est, et eo sanctor et mundior, quo ejus abusus immundior est et execrabilior.

178. 3. argumentantur a praxi ecclesiae, ex qua colligitur, multos episcopos a papa non suscepisse jurisdictionem. Nam apostoli per seipsos episcopos faciebant, et illi nihil a papa accipiebant. Deinde ipsi apostoli ordinarunt, ut a tribus episcopis crearentur alii episcopi; et ubi non vigeat ambitio, sanctissimi episcopi eligebant sibi successores, qua crescente, hoc prohibitum est et ordinatum in Nicaena synodo, ut, si fieri posset, omnes episcopi consentirent in ordinationem, sin minus, ut aliqui; et ut accederet confirmatio metropolitani, nulla mentione de pontifice facta; sed jam confirmati et consecrati episcopi solebant ab Oriente mittere Romano pontifici libellos suae fidei. Videtur etiam quod episcopus in remotissimis regionibus constitutus, vel etiam in vicinis, modo non habeat tutum accessum ad Romanum pontificem, nec ad eum scribere possit, videtur, inquam, quod talis episcopus providere possit de successore et ordinare, quod capitulum eligat se defuncto aliquem, qui plane jurisdictionem haberet, et non a papa, sicut olim vel principes vel clerus vel populus quem volebant, in episcopum eligebant, et adductis tribus episcopis eum consecrari faciebant, non petita confirmatione a pontifice, sed vel a metropolitano, vel a patriarcha, vel a nullo, quia lex vel consuetudo ab apostolis descendens aliud non exigebat.

Respondetur, ordinatos ab apostolis a Petro etiam habuisse auctoritatem, quia et apostoli a Petro illam habuerunt, vel certe habere debuissent, si non fuissent a domino praeventi; et hac supposita praevensione, quod eorum jurisdictio erat sub illa Petri, a Petri jurisdictione emanabat, quod ab ipsis emanabat. Canones etiam apostolorum a concilio apostolorum fiebant, cui Petrus

praeerat et conferebat auctoritatem. Et ideo statuta conferentia jurisdictionem atque ipsa jurisdictio a Petro emanabat; sicut etiam ea, quae confertur vel a concilio Nicaeno, vel ab aliis remotis conciliis. Sicut etiam consuetudo ex se jurisdictionem non potest dare, neque capitulum vel inferiores, nisi accedat consensus pontificis expressus vel tacitus. Et ideo in casu necessitatis proposito vel nullam haberet ille homo jurisdictionem, quia capitulum non poterat illi dare quod non habebat, vel, si habet, ex tacito consensu pontificis habet. Quum etiam populus vel principes auctoritatem vel vim interponunt, licet consecratus ordines suscipiat, non tamen jurisdictionem, nisi accedat praedictus consensus, quem verisimile est accedere, quia pontifices vel ob necessitatem et aedificationem, vel ut vitentur scandala, consentire solent, et demittere etiam, quum opus est, suam auctoritatem ad Dei gloriam et salutem animarum.

179. Quarto a concilio argumentatur, 1. quia, si episcopi non habent jurisdictionem a Deo immediate, sed a papa, et quum judicare sit jurisdictionis, ergo conciliorum judicia atque sententiae non prodeunt ex divina auctoritate, sed humana. — Respondetur, concilium episcoporum sine papa, hoc est, sine ejus auctoritate congregatorum, ex humana potestate vel potius impotentia proferre sententiam; concilia vero auctoritate pontificis congregata, quia ex ejus auctoritate definitio concilii profiscitur, divina auctoritate nititur. Non tamen omnia, quae definiunt, juris divini sunt, sed ea, quae de dogmatibus fidei sanciunt, vel quaestiones de moribus decernentes, an hoc vel illud sit licitum vel peccatum, juris sunt divini; statuta vero alia circa ecclesiae politiam et ordinem ministrorum, vel circa determinationes praeceptorum divinum praecepta sunt ecclesiastica; quia licet a Spiritu divino prodeant, prodeunt tamen media humana industria et diligentia et ecclesiastica jurisdictione.

180. 2. Concilii Basileensis patres definierunt, concilium habere immediate auctoritatem a Deo. Ergo negantes, episcoporum jurisdictionem esse de jure divino, et

contrarium definiens, illos patres damnarent. — Respondetur, non esse magnum inconveniens hanc sententiam Basileensium damnare, quia illam damnavit Leo X. in ultimo concilio Lateranensi; sed adhuc per hanc sententiam non damnantur, quia illi tantum asseruerunt, totum concilium habere immediate auctoritatem a Deo, non autem singulos episcopos habere ab ipso immediate jurisdictionem.

Et idem respondendum est ad concilium Constantiense. Et licet Martinus V. probaverit illud concilium, intelligendum est, quod probaverit solum quantum ad transacta tempore schismatis in materia beneficiorum; et in hujusmodi etiam probavit Eugenius IV. concilium Basileense.

181. 3. Ista opinio de jurisdictione episcoporum a papa videtur esse contra concilium Tridentinum, quia tempore Julii III. propositus est articulus et a majori parte patrum probatus in congregatione, qui continebat, episcopos esse de jure divino institutos. Ergo in Spiritum sanctum, qui regebat hoc concilium, iretur, si nunc non definiretur.

Respondetur, quod in congregatione theologorum et patrum ante sessionem nulla fit definitio, sed tantum disquisitio, quae definitionem debet praecedere; et ideo sive hoc sive alio modo sensissent tunc patres, non refert. Neque cogit, ut modo illud definiatur, quod tunc placebat; quia fortassis tunc quoad potestatem ordinis placebat articulus, et nondum videbantur, quae poterant latere inconvenientia, ut nunc videntur, patribus aliquibus sese manifestantibus, quod id cupiunt, ut statuatur jurisdictio de jure divino, ut hac sententia limitetur in multis potestas dispensandi summi pontificis, quae limitatio nec potest fieri neque expediret, quia multa possent impedire, quae essent ad aedificationem ecclesiae.

182. 4. Quia si jurisdictio prodit a papa, videretur quod sine sufficienti disquisitione definiretur, papam esse supra concilium, quia si jurisdictio episcoporum ab eo manat, superior illis est et concilio. — Respondetur, hoc jam esse definitum, ut dictum est, in concilio Lateranensi, et a multis doctissimis viris, qui circa tempora Constantiensis concilii scripsere, sufficienter est impugnata con-

traria sententia, et refutata sunt ejus fundamenta. Caeterum, adhuc non infertur ista definitio; quia non asserimus, nisi quod jurisdictio singulorum episcoporum est a papa, et illi, qui tenent concilium supra papam, asserunt, eum esse supra singulos episcopos, et in eo esse plenitudinem potestatis, eumque vocare singulos episcopos in partem sollicitudinis, ut jam superius citavimus ex Basileensibus patribus.

183. 5. Argumentantur, quia in concilio Constantiensi in bulla Martini damnantur anathemate dicentes, papam non esse jurisdictione superiorem episcopo de jure divino, et episcopum curato de jure divino. Ergo est jurisdictio episcopi superior curato de jure divino, maxime quia in violatione juris positivi non infertur anathema.

Respondetur falsum esse, quod non infligatur anathema in violatores juris positivi, ut constat ex ipso jure. Ratione etiam summi pontificis, in jus divinum est, negare papam esse superiorem jurisdictione episcopo; supposita etiam ordinatione papae, qua dat majorem jurisdictionem episcopo, jus divinum dictat eum esse superiorem curato, quatenus dictat obediendum praepositis.

184. Quinto argumentatur ab episcopatu; et 1. ab etymologia nominis, quia etiam apud gentiles signabat magistratum quemdam, ad quem referebantur negotia totius provinciae, vel praepositum annonae; ergo jurisdictionem includit. Qui enim superintendit, praest, et jurisdictionem habet in ea, quibus superintendit, quod patres confirmant.

Nam b. Ignatius epistola ad Trallianos: „Quid enim episcopus, nisi omnem principatum et potestatem omnium illorum (nempe clericorum et laicorum) tenens, quemadmodum decet hominem tenere imitatore Christi Dei factum secundum virtutem? Quid est presbyterium, nisi institutio sancta, consilarii et assessores episcopi? Quid etiam diaconi, nisi imitatores Christi ministrantes episcopo?“ Idem ad Tarsenses: „Presbyteri subditi estote episcopo, diaconi presbyteris, populus diaconis.“²

¹ Pseudo-Ignat. epist. (longioris recensione) ad Trallian. n. 7. Funk tom. II. pag. 670.

² Pseudo-Ignat. epist. (longioris recensione) ad Tarsenses n. 8. Funk l. c. pag. 103.

Hieronymus in epistolam ad Titum ait: „Episcopum, nomen esse officii, presbyterum nomen aetatis.“¹ Innocentius III. in concilio generali Lateranensi: „Accedentibus ad nos de diversis mundi partibus episcoporum querelis, intelleximus graves et grandes quorundam abbatum excessus, qui suis finibus non contenti, manus ad ea quae sunt episcopalis dignitatis, extendunt, de causis matrimonialibus cognoscendo, injungendo publicas poenitentias, concedendo etiam indulgentiarum litteras, et similia praesumendo, unde contingit interdum, quod vilescat episcopalis auctoritas apud multos.“²

Basilius quoque homilia de Mamante martyre: „Pastor nihil amplius quotidiano victu possidens, peram appensam habens, et clavam gestans ac victum diurnum, nullam curam de crastino habens, feris bestiis inimicus, mansuetorum animalium contubernalis, fugiens forum, fugiens iudicia, non noscens calumniatores ac sycophantas, non noscens mercaturam, ignarus divitiarum, non habens proprium tugurium, sub communi mundi tecto vitam degens, ad coelum noctu respiciens, miraculum conditoris per astra cognoscens.“³ Haec ille sub schemate pastoris describens episcopum, ejus jurisdictionem significat per contubernium pastoris cum ovibus. Nomen igitur episcopatus jurisdictionem significat; quia igitur Spiritus sanctus et Christus ponunt episcopos in ecclesia, eis dant jurisdictionem, sine qua nec sunt digni nomine episcopi.

Respondetur, fateri nos nomen episcopi significare jurisdictionem; fatemur etiam, Deum dare jurisdictionem; sed ex hoc non sequitur, quod immediate eam det, sed ordine a se statuto.

185. 2. Argumentantur a consecratione, per quam episcopatus confertur, in qua non minus petit a Deo consecrator jurisdictionem quam ea, quae ordinis sunt. Ait

¹ Comment. in Tit. I. 5; Migne, P. L. 26, 563.

² Can. 60 conc. Lateran. IV.; cap. Accedentibus 12 De excessibus praelatorum (V. 31) Mansi 22, 1047.

³ Hom. 23 in martyrem Mamantem n. 3. Migne, P. G. 31, 591 s.

enim: „Da ei domine claves, tribuas ei domine cathedram episcopalem ad regendum ecclesiam tuam.“¹ Ergo exauditur a Deo. Ipse etiam ordinator dicit: „Vade, praedica“; quod sine jurisdictione esse non potest. Id autem verbum consecratoris verbum Dei est non minus, quam Aaronis interpretis Moysis, qui Pharaoni dicebat: *Haec dicit dominus Deus Hebraeorum* [Exod. X, 3]. — Respondetur, peti quidem a Deo in consecratione ea, quae jurisdictionis sunt; non tamen ex hoc colligitur, quod vi consecrationis dentur, sed ex injunctioe, ut, quum agatur de modo, quo derivatur ipsa jurisdictio, latius explicabitur. Verba etiam Aaronis omnino erant revelata a Deo ipsi Moysi, cujus ipse erat tantum interpret et praeco. Haec autem verba, quae in consecratione dicuntur, non ita sunt revelata a Deo, neque juris divini; sed ab ecclesia dicuntur illustrata Spiritu sancto.

186. 3. Argumentantur, quia episcopatus est sacramentum; habet enim signa sua sensibilia et gratiam et potestatem, quae in eo confertur. Ergo juris divini est; ergo jurisdictionis erit ejusdem juris. — Respondetur, negari posse tam antecedens, quam consequentiam. Antecedens quidem, quia in episcopatu, quod attinet ad potestatem, non datur novus gradus potestatis. Ad hoc, quod novus esset gradus et ordo supra alios, opus esset, ut altius quid posset, quam ordo sacerdotalis; alioquin enim non esset ascendens gradus. Quod autem nihil altius possit, patet, quia ordo sacerdotalis potest conferre et offerre corpus Christi, quo nihil altius potest episcopus. Imo nec id, quo distinguitur a sacerdote, potest; quia licet possit ordinare ministros, consecrare templa, altaria et vasa et vestes: haec tamen omnia media sunt ad illum finem, et ideo infra illum et non supra nec aequalia. Et ita si dicamus, episcopum accipere quamdam potestatem, qua possit ista tantum sibi peculiariter munera, ejus potestas inferior esset ea sacerdotali; si autem dicamus, eum accipere unam potestatem, qua possit ista facere, quae facit episcopus, et

¹ Cf. Pontificale Roman. ed. Venet. 1582. fol. 31.

ultra haec etiam ea, quae sacerdos, esset quidem latior potestas, quia ad plura se extenderet, non autem esset altior vel sublimior, quia non se extenderet ad altiora; et ideo non faceret novum ordinem nec gradum, et ita deesset hic effectus sacramenti. Licet autem adsint signa et ceremoniae, incertum tamen est, an partem habeant novae gratiae Dei; et ideo negari potest antecedens, quum ejus contrarium sit probabile. Licet autem id tamquam probabile concedamus, adhuc non sequitur consequentia, quia jurisdictio non est effectus sacramenti, ut sit juris divini, sicut ipsum sacramentum, quia non vi consecrationis et sacramenti datur, sed per injunctionem, de quo postea.

187. Sexto loco petuntur argumenta ab episcopis.

Et 1. argumentantur, quia si jurisdictio illorum esset de jure positivo, posset pontifex tollere omnes episcopos et omnem eorum jurisdictionem. Sed ad hoc jam est superius responsum.

2. argumentantur, quia sancti patres et scripturae ajunt, episcopos vocari a Deo, non autem a papa. — Respondemus, scripturam et patres utrumque dicere. Saepe enim ajunt patres, vocari episcopos a Deo, saepe etiam vocari a summo pontifice, et sacerdotes ab episcopis, ut supra vidimus. Saepe etiam iidem patres sententiam scripturae, quae dicit oportere vocari a Deo tamquam Aaron, interpretantur de vocatione canonica per ecclesiam, ut superius probavimus.

188. 3. argumentantur: Vinculum matrimonii est immediate a Deo, quod tamen carnale vinculum est inter maritum et uxorem. Igitur vinculum spirituale inter episcopum et ecclesiam est etiam a Deo immediate. — Respondemus, vinculum matrimonii a Deo esse immediate. Id enim instituit ipse et lege naturae, et expressius lege evangelica; quia procreatio et educatio prolis tale vinculum indissolubile exigebant. Vinculum autem episcopi cum sua ecclesia, quantum est ex parte utriusque, indivisibile esse debebat, sed quia ecclesiae aedificatio exigebat, ut ex variis causis solveretur, voluit Deus, ut solubile esset

per suum vicarium, et ita voluit, ut per eum acciperet jurisdictionem et suae ecclesiae copularetur.

189. 4. argumentantur, quia si ex lege humana haberent jurisdictionem, ante legem humanam non essent veri episcopi, quod tamen est falsum, quia apostoli veri episcopi erant, antequam conderentur leges canonicae. Ergo substantia ipsius episcopatus de jure divino est, licet postea episcopi acceperint privilegia et jurisdictionem et praerogativas non solum a papa, verum etiam a regibus. — Respondetur, quod ante omnem legem humanam fuit episcopatus quoad ordinem et quoad jurisdictionem in Petro et suis successoribus, et secundum aliquos etiam in apostolis; in aliis vero potestas ordinis est non vi legis humanae sed divinae; jurisdictio autem potuit quidem dari per injunctionem Petri et apostolorum aliquibus primitivis episcopis ante canones conditos. Sed conditis canonibus per apostolos, vel vi canonum vel vi jurisdictionis pontificum, qui canones condiderunt, datur jurisdictio, non autem a Christo immediate, nisi forte aliquibus ex privilegio, ut supra dictum est.

190. 5. argumentantur, quia omnes episcopi videntur esse pares summo pontifici; ergo non recipiunt ab eo jurisdictionem, sed a Deo immediate. Quod autem aequales sint, probant ex quibusdam patrum sententiis. Cyprianus enim in libro de simplicitate praelatorum ait: „Episcopatus unus est, cujus a singulis in solidum pars tenetur.“¹ Hieronymus etiam ad Evangelium: „Ubi cumque fuerit episcopus, sive Romae, sive Eugubii, sive Constantinopoli, sive Rhegii, sive Alexandriae, sive Tanis, ejusdem meriti, ejusdem est et sacerdotii. Potentia divitiarum et paupertatis humilitas vel sublimiorem vel inferiorem episcopum non facit. Ceterum omnes apostolorum successores sunt.“² Est etiam canon concilii Carthaginiensis dicens: „Ut primae sedis episcopus non appelletur princeps sacerdotum, aut summus sacerdos, aut aliquid

¹ De unitate eccles. cap. V. Migne, P. L. 4, 501.

² Epist. 146 ad Evangelium n. 1. Migne, P. L. 22, 1194.

hujusmodi, sed tantum primae sedis episcopus.¹ Capite etiam „Ego Ludovicus“ vocatur pontifex Petri vicarius, et ita non est par illi in potestate.²

Nicolaus etiam junior praesidens in synodo Constantinopolitana, quam citat Ivo: „Si quis pecunia aut gratia humana, aut populari, seu militari tumultu, sine concordia et canonica electione et benedictione cardinalium, episcoporum, ac deinde sequentium ordinum religiosorum, apostolicae sedi fuerit inthronizatus, non papa, vel apostolicus, sed apostaticus habeatur, liceatque cardinalibus, episcopis, cum religiosis ac Deum timentibus clericis et laicis invasorem etiam cum anathemate et humano auxilio et studio a sede apostolica repellere, et quem dignum judicaverint praepone. Quod si hoc intra urbem perficere nequiverint, nostra auctoritate extra urbem congregati in loco, quo eis placuerit, eligant quem digniorem et utiliorem apostolicae sedi perspexerint, concessa ei auctoritate regendi et disponendi res ad utilitatem sanctae Romanae ecclesiae, secundum quod ei melius videbitur, juxta qualitatem temporis, quasi jam omnino inthronizatus sit.“³ Haec ibi. Ex quibus videtur papa minor cardinalibus, quia ei benedicunt et ab eis auctoritatem regendi accipit. — Gregorius etiam ad Eulogium Alexandrinum episcopum sic habet: „Ecce in praefatione epistolae, quam ad meipsum, qui prohibui, direxistis, superbae appellationis verbum, universalem me papam dicentes, imprimere curastis. Quod peto dulcissima mihi sanctitas vestra ultra non faciat, quia vobis subtrahitur, quod alteri plus quam ratio exigit praebetur.“⁴

Adducitur etiam Bernardus, qui ita scribit ad Eugenium papam: „Erras, si ut summam, ita et solam institutam a Deo vestram apostolicam potestatem existimas.

¹ Conc. Africani tempore Anastasii can. V. Mansi 4, 483.

² Can. 30. dist. 63 in decr. Grat.; s. Ivon. Decr. part. V. c. 51. Migne, P. L. 161, 343

³ S. Ivon. Decret. part. V. c. 80. Migne, P. L. 161, 352.

⁴ Epist. 1 VIII. ind. I. c. 30. Migne, P. L. 77, 933.

Si hoc sentis, dissentis ab eo, qui ait: *Non est potestas nisi a Deo* [Rom. XIII, 1]. Proinde quod sequitur: *Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit*, etsi principaliter pro te facit, non tamen singulariter. Denique idem ait: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit*. Non ait, sublimiori, tamquam in uno, sed sublimioribus, tamquam in multis. Non ergo tua sola potestas a domino; sunt et mediocres. Et quomodo quos Deus conjunxit, non sunt separandi, sic nec quos subjunxit, comparandi. Monstrum facis, si manui submovens digitum, facis pendere de capite, superiorem manui, brachio collateralem. Tale est si in Christi corpore membra aliter locas, quam disposuit ipse. Nisi tu putas alium esse, qui *posuit in ecclesia quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios vero evangelistas, alios doctores et pastores ad consummationem sanctorum in opus ministerii, in aedificationem corporis Christi*.¹ [I. Cor. XII, 13]. Haec ille. Ex quorum patrum sententiis prioribus videtur aequari potestas episcoporum ipsi papae; ex ultimo Bernardi videtur quod aliae potestates sint a Deo institutae, et quod non possit papa aliquos eximere ab ordinariorum jurisdictione a Deo sibi data, et sibi immediate subdicere.

191. Respondemus falsissimum esse imprimis, parem esse jurisdictionem omnium episcoporum cum ipso papa vel cum aliquo apostolorum; nam si ita esset, unusquisque posset regere totam universalem ecclesiam, et confusio magna esset in illa et perturbatio. Ideo patres omnes pontificem Romanum primum, principem, et caput episcoporum vocant; ecclesiam vero Romanam ecclesiam principalem, matrem, et matricem, et radicem, et magistram omnium ecclesiarum. Unde Augustinus de baptismo contra Donatistas: „Puto quod sine ulla sui contumelia Cyprianus episcopus Petro apostolo comparatur, quantum attinet ad martyrii coronam. Ceterum magis vereri debeo, ne in Petrum contumeliosus existam. Quis enim nescit, illum apostolatus principatum cuilibet episcopatu praefe-

¹ De consideratione l. III. c. 4. n. 17, Migne, P. L. 182, 768.

rendum? Sed etsi distat cathedrarum gratia, una est tamen martyrum gloria.¹ Sic ille.

Et multo ante illum Ignatius ad Trallianos: „Non sicut apostolus praecipio, sed metior meipsum, ne in gloriatione mea peream; bonum est enim in domino gloriari; et si salvatus fuero apud Deum, plus me oportet timere, et non attendere ad vos, qui magnificent me. Hi vero, qui me laudant, potius flagellant.“² Idem ad Antiochenos: „Haec autem non sicut apostolus praecipio — quis enim sum ego, aut quae est domus patris mei, ut aequalem me illis dicam? — sed sicut commilito vestrae obedientiae ordinem continens.“³

Clemens vero Alexandrinus ait: „Bellica namque Deus dedit huic, ut munera obiret, illi ut saltaret, cithara cantuque sonaret, ait Homerus. Sed unusquisque habet proprium donum a Deo, hic quidem sic, ille vero sic; apostoli autem fuere pleni in omnibus. Invenies itaque, si volueris, ex eorum rebus gestis et scriptis eorum cognitionem, vitam, praedicationem, justitiam, castitatem, prophetiam.“⁴ Et Chrysostomus supra epistolam ad Ephesios: „Primum apostolos; hi enim habebant omnia. Secundo prophetas; erant enim quidam, qui quum apostoli non essent, prophetae tamen erant, quemadmodum Agabus ille. Tertio evangelistas, non circumeuntes scilicet, sed evangelizantes, ut erant Priscilla et Aquila. Pastores et doctores, quibus universus populus concreditus erat. Quid ergo? Minores erant pastores et doctores? Admodum; erant enim circumeuntibus et evangelizantibus inferiores, qui habitando quidem circa unum dumtaxat locum occupabantur, ut Timotheus et Titus.“⁵ Haec ille. Ubi non solum praefert apostolos episcopis, sed inter ipsos ponit aliquos apostolis inferiores et episcopis admodum superiores. Bernardus autem non solum praefert summum pontificem aliis pastoribus, sed etiam ipsis apostolis; ait enim: „Sunt quidem et alii coeli janitores et gregum pastores: sed tu

¹ L. II. cap. I. n. 2. Migne, P. L. 43, 127.

² Ep. ad Trallianos (longior. recension.) n. 4. Funk l. c. pag. 63 s.

³ Ep. ad Antioch. (long. recens.) n. 11; cf. ad Tarsenses n. 9, ad Roman. n. 4. Funk l. c. pag. 171, 103, 209.

⁴ Stromat. I. IV. c. 21. Migne, P. Gr. 8, 1343 s.

⁵ Hom. in Ephes. IV. n. 2. Migne, P. Gr. 62, 83.

tanto gloriosius, quanto et differentius utrumque prae ceteris nomen haereditasti. Habent illi sibi assignatos greges, singuli singulos; tibi universi crediti, uni unus.¹ Nec modo ovium, sed et pastorum tu unus omnium pastor. Unde id probem, quaeris? Ex verbo domini. Cui enim, non dico episcoporum, sed etiam apostolorum sic absolute et indiscrete totae commissae sunt oves? *Si me amas, Petre, pasce oves meas.* Quas? illius vel illius populos civitatis, aut regionis, aut certi (al. certe) regni? *Oves meas,* inquit. Cui non planum, non designasse aliquas, sed assignasse omnes? Nihil excipitur, ubi distinguitur nihil. Et forte praesentes ceteri condiscipuli erant, quum committens uni, unitatem omnibus commendavit in uno grege et uno pastore secundum illud: *Una est columba mea, formosa mea, perfecta mea* [Cant. VI, 8]. Ubi unitas, ibi perfectio. Reliqui numeri perfectionem non habent sed divisionem, recedentes ab unitate. Inde est, quod alii singuli singulas sortiti sunt plebes, scientes sacramentum. Denique Jacobus, qui videbatur columna ecclesiae, una contentus est Hierosolyma, Petro universitatem cedens.² Haec ille.

Consentiunt igitur patres omnes, licet brevitatis causa paucos tantum attulerimus; concludunt, inquam, ceteros episcopos non solum Petro, sed et reliquis apostolis inferiores; quod clare docuit Paulus, primo ponens apostolos et eis primitios spiritus tribuens. Quod si apostolis inferiores sunt et ipso Petro, erunt etiam inferiores papa, legitimo Petri successore. Si quaedam ergo sententiae sunt sanctorum, quae prima facie contrarium dicere videantur, sane interpretandae sunt, ne ipsos contra se ipsos et contra alios patres et scripturam et rationem sentire dicamus.

192. Ergo Cypriani dictum, quod in solidum quisque tenet partem unius episcopatus, intelligendum est, quod omnes quoad potestatem ordinis sunt aequales, quoad jurisdictionem vero quisque supra suam peculiarem et imme-

¹ Alia lectio ap. Voss. „Tibi universos crediti, uni unus.“

² De consideratione I. II. c. VIII. Migne, P. L. 182, 751.

diatum gregem, seclusa limitatione juris positivi, habet aequalem potestatem; et sic pontifex comparatur cum aliis episcopis, quia episcopus est Romanae ecclesiae non autem universalis. Et ad eundem plane sensum intelligendus est Hieronymus. Gregorius vero, qui epistola ad omnes episcopos vocat se episcopum universalis ecclesiae, sicut et alii pontifices ante et post eum sese vocant et ab aliis vocati sunt, dum ad Eulogium scribens jubet, ne eum vocet universalem episcopum, ne sibi et aliis contradicat, aliud intelligit per universalem episcopum, aliud vero per episcopum universalis ecclesiae. Nam episcopus universalis ecclesiae is est, qui vacat curae universalis ecclesiae et causis quae ipsam concernunt, relinquens alios inferiores episcopos in suis locis et gradibus et exercitio suorum munerum; episcopus vero universalis ille est, qui solus omnibus supraindedit, et omnia curare vult, alios ex suis locis excludens. Et ob id Gregorius dicebat Eulogium sibi auferre, quod Gregorio indebite tribuebat, quasi Gregorius fuisset illo modo solus episcopus. Et ad eum etiam sensum Pelagius papa in Cap. Nullus D. 99. prohibet aliquem patriarcham vocari universalem, quia alii patriarchae non essent, si ipse solus esset. Potuit etiam Gregorius, re illaesa manente, titulum pro tunc abhorrire, ut exemplum praeberet elatis Constantinopolitanis patriarchis, qui illum titulum indebite sibi usurpabant et ad malum sensum; ad bonum enim sensum dici potest solus summus pontifex oecumenicus, ut est acclamatum Leonis in sancta synodo Chalcedonensi; non ad eum sensum, ut solus sit episcopus aliis exclusis, sed ut solus sit ecclesiae universalis episcopus, alii vero particularium.

Ad canonem concilii III. Carthaginensis respondendum, quod a tempore Cypriani coeperunt Africani episcopi separari ab ecclesia Romana, et tempore etiam Aurelii Carthaginensis episcopi, et Innocentii papae amaro et exacerbato animo erant erga ecclesiam Romanam, donec tempore Eulalii Carthaginensis et Bonifacii papae Romani reconciliati sunt. Et potuit facile esse, quod in hac amaritudine animae hic canon sit ab eis conditus. Quae

solutio, si non placet, dicendum cum Leone IX. epistola ad Petrum et Joannem Africanos episcopos, quod per primam sedem intelligebat Carthaginensem, metropolim totius Africae; ait enim de omnibus praelatis ecclesiae: „His omnibus divino et humano privilegio praelatus est pontifex Romanus. Sed de Africae primatibus aliter intelligendum est, quia in singulis ejus provinciis antiquitus primates instituebantur, non secundum potentiam alicujus civitatis, sed secundum tempus suae ordinationis; quibus tamen omnibus praecerat unus, scilicet Carthaginensis archiepiscopus, qui etiam non incongrue dici potest metropolitanus propter Carthaginem metropolim totius Africae, quorum supra meminimus. Ita legitur in concilio Carthaginensi capitulo vigesimo sexto: Primae sedis episcopus non appelletur princeps sacerdotum, aut summus sacerdos, aut aliquid hujusmodi, sed tantum primae sedis episcopus.“¹ Sic ille. Quam late autem pateret haec metropolis, ut prima sedes vocaretur, asserit Gregorius Nazianzenus in orat. 19. de beato Cypriano dicens: „Non enim Carthaginensium ecclesiae praesidet soli, seu Africae, sed et Hispaniae universae, imo Orienti fere ipsi ad finem usque meridiei et septentrionis quocumque ille admiratione sua pervenit.“ Et paulo inferius: „Erat autem nomen Cypriani apud omnes celebre, et non solum apud christianos, sed illos etiam, qui adversae partis erant; probitas enim apud cunctos pariter venerabilis existit.“² Haec ille; ubi quod ait, quod praesidet Carthagini et Africae, proprie accipiendum est, jure suae sedis; quod vero addit, praefuisse Hispaniae et paene universo orbi, imo etiam non christianis, id personale erat ob insignem pietatem et eruditionem, ob quam undique ad eum omnes concurrebant.

193. Quod autem dicitur papa vicarius Petri, vel ipsi secretario Ludovici imperatoris est imputandum, qui dicturus Christi vicarium, dixit Petri, vel ad eum sensum est trahendum, quod papa gerat vices Christi, quas gessit

¹ Epist. 84 ad Petrum et Joannem episc. (Jaffé n. 3268). Migne, P. L. 143, 730.

² Migne, P. Gr. 35, 1183.

Petrus. Benedictio autem, quam electores praebent electo pontifici, non arguit, ipsos esse absolute majores; alioquin episcopus Ostiensis, qui papam consecrat, eo esset absolute major; sed concludit, in illo actu esse minorem, sicut minor est papa suo confessore, dum ab ipso absolvitur. Quod vero dicitur concedi ab electoribus auctoritatem regendi, quoad executionem intelligendum est, quia acquiescunt et consentiunt, ut electus utatur potestate sibi a Deo collata, etiam antequam consecratur vel inthronizetur. Sententia vero Bernardi non ostendit, alios episcopos aequalem cum papa sortitos potestatem, quia contra hoc ipse evidenter docet non solum de episcopis, sed de reliquis apostolis, ut vidimus. Quod etiam ex hac sententia confirmatur, quia ait, papam habere primam potestatem, sed non solum. Quod ergo ait, potestates illas inferiores ecclesiae etiam esse a Deo, verum est, sed non intelligitur, omnes a Deo esse immediate. Quod ex duobus colligitur: primo enim fatetur, alios vocatos esse in partem sollicitudinis; deinde vero declarat, quomodo sint a Deo, per sententiam Pauli de saecularibus potestatibus. Illae enim, licet a Deo sint, media communitate potestates sunt; et licet reprehendat exemptiones absque causa factas, quia Deus vult, quod leges humanae praesertim ecclesiasticae absque causa non violentur, nec dispensentur, ad idque teneatur jure divino et naturali pontifex, tamen etiam in hoc fatetur Bernardus habere pontificem auctoritatem, licet quum ea facit, illa abutatur. Ait enim eodem libro de consideratione: „Subtrahuntur abbates episcopis, episcopi archiepiscopis, archiepiscopi patriarchis sive primatibus. Bonane species haec? Mirum si excusari queat, vel opus! Sic factitando probatis vos habere plenitudinem potestatis, sed justitiae forte non ita. Facitis hoc, quia potestis, sed utrum et debeatis, quaestio est. Honorum ac dignitatum gradus et ordines quibusque suos servare, positi estis, non invidere, ut quidam vestrorum ait: *Cui honorem, honorem* [Rom. XIII, 7]¹. Sic ille.

¹ De consideratione l. III. cap. IV. Migne, P. L. 182, 766.

194. Nec contra hanc dictam potestatem summam in solo pontifice sitam facit praxis primitivae ecclesiae, in qua solebant omnes sacerdotes omnia praestare, ut ex Ambrosio colligitur, qui ita scribit: „Ut ergo cresceret plebs et multiplicaretur, omnibus inter initia concessum est, et evangelizare, et baptizare, et scripturas in ecclesia explanare; ut ubi omnia loca circumplexa est ecclesia, conventicula constituta sunt, et rectores, et cetera officia in ecclesiis sunt ordinata; ut nullus de clericis auderet, qui ordinatus non esset, praesumere officium, quod sciret non sibi creditum vel concessum. Et coepit alio ordine et providentia gubernari ecclesia; quia si omnes eadem possent, irrationabile esset, et vulgaris res et vilissima videretur. Hinc ergo est, unde nunc neque diaconi in populo praedicant, neque clerici vel laici baptizant, neque quocumque die credentes tinguntur, nisi aegri. Ideo non per omnia conveniunt scripta apostoli ordinationi, quae nunc in ecclesia est; quia haec inter ipsa primordia sunt scripta. Nam et Timotheum presbyterum a se creatum episcopum vocat; quia primi (al. primum) presbyteri episcopi appellabantur; ut recedente eo, sequens ei succederet. Denique apud Aegyptum presbyteri consignant, si praesens non sit episcopus. Sed quia coeperunt sequentes presbyteri indigni inveniri ad primatus tenendos, immutata est ratio, prospiciente concilio; ut non ordo, sed meritum crearet episcopum multorum sacerdotum iudicio constitutum, ne indignus temere usurparet, et esset multis scandalum. In lege nascebantur sacerdotes ex genere Aaron levitae; nunc autem omnes ex genere sunt sacerdotali, dicente Petro apostolo: *Quia estis genus regale et sacerdotale* [I. Petr. II, 9]; ideoque ex populo potest fieri sacerdos.¹ Haec Ambrosius. Ex quibus constat initio ecclesiae omnes ministros omnia potuisse, et hoc ex concessione; postea autem rectores et certa officia fuisse ab ecclesia ordinata diversasque jurisdictiones. Unde habetur, jurisdictionem ex concessione dari et ex injunctione

¹ Ambrosiast. in ep. ad Ephes. IV. 11 s. Migne, P. L. 17, 388.

ecclesiae, in qua, quia praecerat semper Petrus et ejus successor, et ideo ab eo habuerunt illi, qui omnia poterant, quod illa possent, sicut etiam hodie religiosi ex commissione pontificis possunt ubique praedicare et absolvere, qui ob id non sunt pares potestate ipsi pontifici, quia ex commissione ab eo habent illam potestatem. Ita ergo illi priores, antequam constituta essent ordinaria officia in ecclesia, et jurisdictiones divisae, ex commissione Petri habebant illam potestatem delegatam et non ordinariam, quam quidem tunc juste et sapienter Petrus commisit tum propter necessitatem ecclesiae, quae tunc fundabatur, tum quia ministri ecclesiae primitias habentes Spiritus non abutebantur potestate; nunc vero, quia ecclesia non ita eget, et in ministris refriguit charitas, non expediret, hujusmodi concessionem passim facere, sed quibusdam tantum electis, ad id munus aptis.

195. 6. argumentantur a titulis et praerogativis, quas patres episcopis tribuunt. Vocant enim eos Christi vicarios, ut habetur cap. Mulier 19. C. 33. q. 5., de quo etiam Ambrosius: *Adversum presbyterum accusationem ne receperis*, ait: „Quoniam hujus ordinis sublimis honor est (hujusmodi enim vicarii Christi sunt); ideo non facile de hac persona accusatio debet admitti.“¹ Sic ille. Et in cap. Oves 9 C. 6. q. 1. dicitur a Pio papa, quod a Deo et non ab hominibus sunt episcopi judicandi. Dicuntur etiam Christi legatione fungi, ut habetur in cap. Omnes C. 6. q. 1. Vocantur etiam ecclesiae columnae, ut ex Clemente supra vidimus. Dicuntur etiam fratres pontificis; et ideo ab eodem, a quo pontifex, potestatem accipiunt, nempe Christo, sicut qui fratres sunt, ab eodem patre generantur. Sunt etiam membra pontificis quasi capitis, et ideo ab eo generantur. Demum sunt apostolorum successores, ut Hieronymus, Augustinus, Cyprianus, et pene innumeri doctores et pontifices dicunt, quod etiam fatentur scholastici. Igitur ab eo habent potestatem, a quo apostoli, quibus successerunt, nempe a Christo.

¹ Ambrosiast. in I. Tim. V. 19. Migne, P. L. 17, 479.

196. Respondemus, has praerogativas habere quidem episcopos, nihilominus habent a papa jurisdictionem. Licet enim Christi vicarii dicantur et sint, non tamen sunt vicarii generales super totam ecclesiam, sed in suis tantum dioecibus. Et ideo a generali vicario creati sunt, qui solum a Christo potest praefici; nulla enim est potestas ea Christi minor, quae possit instituere papae potestatem; papa vero dare potest quamvis jurisdictionem particularem, sicut solus rex vel potestas regia major potest instituere universalem proregem, prorex autem universalis potest alios particulares proreges facere. Si sufficeret etiam ad statuendam jurisdictionem episcoporum asserere, quod sint Christi vicarii, idem liceret asserere de curatis ut patet ex s. Hieron. lib. 2. in Levit. et habetur de poenit. D. 3. c. Inter. 35.¹ Et hoc idem etiam liceret dicere de imperatore, quia Christi vicarius dicitur ab Anastasio epistola ad Anastasium imperatorem his verbis: „Pectus clementiae vestrae sacrarium est publicae felicitatis, ut per praestantiam vestram, quam velut vicarium Deus praesidere jussit in terris evangelicis apostolicisque praeceptis, non dura superbia resistat (al. resistatur), sed per obedientiam, quae sunt salutifera, compleantur.“² Sic ille. Quod vero dicantur a Deo et non ab hominibus episcopi judicandi, per homines intelligit principes saeculares et oves, ad quos loquebatur, qui temere suos superiores judicabant, et saepe de occultis. Non autem prohibet Pius nec aliquis sanctus, quin inferiores ministri ecclesiae per superiores, et omnes denique per summum judicentur, ut ipsa ratio hierarchiae et universae ecclesiae praxis ostendunt. Quod vero columnae sint, non pugnat, quin possit a summo ecclesiae sub Christo architecto fulciri et erigi, ab eo accipiendo jurisdictionem et confirmationem juxta illud: *Confirma fratres tuos* [Luc. XXII, 32].

Fratres etiam et membra pontificis dicuntur episcopi, sed hoc non tollit, quin pontifex illis praeferatur ut pri-

¹ Hoc caput non est Hieronymi sed ex glossa ordinaria in Levit. X. 16.

² Apud Mansi 8, 190 (Jaffé n. 464).

mogenitus inter eos, juxta illud Isaac ad Esau [Gen. XXVII, 37]: *Dominum tuum illum constitui*, et alibi [Ibid. v. 29]: *Esto dominus fratrum tuorum*. Fratres quoque sunt, quia potestatem ordinis episcopalis aequalem omnes immediate habent a Deo, cum hoc tamen a primogenito habent jurisdictionem, ac si rex ordinaret primogenito suo, ut fratribus aliis suis principatus aliquos impertiret. In membris quoque videmus, quod licet omnia membra a patre generentur, tamen virtute unius membri principalis, ut cordis, firmantur et alia; per jurisdictionem summam pontificis alii suam jurisdictionem accipiunt.

197. Denique fatendum est, episcopos successores esse apostolorum; sed ex eo 1° non sequitur, quod habeant potestatem apostolis aequalem; quia, ut vidimus, apostoli longe excellabant episcopos. 2° non sequitur, quod immediate a Christo habeant jurisdictionem, tum quia forte apostoli illam non habuerunt, ut superius dictum est; tum etiam quia, licet apostoli habuissent a Christo, et in aequali potestate eis succederent episcopi, non ob id sequitur, quod habeant potestatem ab illo, a quo apostoli illam habuerunt, nempe a Christo domino; tum demum quia quum apostoli non fixi fuerint in uno loco, sed discurrerint praedicando, ut ex Chrysostomo vidimus, archiepiscopi et patriarchae, quorum est, non in sola una ecclesia manere, sed ecclesias episcoporum sibi subditorum visitare, proprius dici possunt successores apostolorum, quam episcopi, et tamen illi primi de jure humano sunt. Ergo non sequitur, episcopos esse de jure divino, quia successores sunt apostolorum. Quod autem praedicti sint successores apostolorum, constat ex patribus. Dionysius enim Areopagita ad Demophilum ait: „Merito sane noster a Deo nobis indultus legifer (scilicet Paulus) praefici prohibet eum, qui domui suae antea non bene praefuerit; qui enim seipsum regere novit, et alterum reget; qui alterum, etiam domum; qui domum, civitatem quoque; et qui civitatem, etiam gentem. Atque ut summatim dicam, juxta veritatis vocem, qui in modico fidelis est, etiam in multo erit fidelis, et qui in modico infidelis, in multo quoque infidelis erit.

Ipse igitur (alloquitur Demophilum) concupiscentiae et irae atque rationi congrua praescribe munera sua; tibi autem venerandi ministri (i. e. diaconi), ministris sacerdotes, sacerdotibus pontifices, atque illis ipsis apostoli, apostolorumque successores convenientia dicent. Et si quis forte inter ipsos a recto tramite deviarit, is ab aequalibus atque sui ordinis sanctis corrigatur, ut non ordo in ordinem ruens cuncta permisceantur, sed unusquisque in suo ordine suoque officio maneat.¹ Haec ille, distinguens apostolos et apostolorum successores ab episcopis, eisque utrosque praeferens. Ex quo convincitur per successores apostolorum intelligere non quosvis episcopos, sed vel patriarchas, vel archiepiscopos, vel Romanos pontifices.

Isidorus etiam ait: „Ordo episcoporum quadripartitus est, id est, in patriarchis, archiepiscopis, metropolitibus, atque episcopis. Patriarcha graeca lingua summus patrum interpretatur; quia primum, id est, apostolicum retinet locum; et ideo quia summo honore fungitur, tali nomine censetur, sicut Romanus, Antiochenus, et Alexandrinus. Archiepiscopus graeco vocabulo, quod sit summus episcoporum; tenet enim vicem apostolicam, et praesidet tam metropolitibus, quam episcopis ceteris. (Metropolitibus autem a mensura civitatum vocati). Singulis enim provinciis praeeminent, quorum auctoritati et doctrinae ceteri sacerdotes subjecti sunt, sine quibus nihil reliquos episcopos agere licet. Sollicitudo enim totius provinciae ipsis commissa est.²

Rabanus lib. 1. cap. 5. de institutione clericorum ait: „Ordo autem episcoporum tripartitus est, id est, in patriarchis, archiepiscopis, qui et metropolitibus sunt, et in episcopis. Patriarcha graeca lingua pater, principium sive summus patrum interpretatur, quia primum i. e. apostolicum retinet locum; et ideo qui summo honore fungitur, tali nomine censetur, sicut archiepiscopus, Antiochenus episcopus atque Alexandrinus antistes. Archiepiscopus

¹ Epist. 8 ad Demophilum §. 31. Migne, P. Gr. 3. 1094.

² Etymologiarum l. VII. cap. 12. Migne, P. L. 82. 290 s.

graeco vocabulo dicitur, quod sit summus vel princeps episcoporum, tenet enim vicem apostolicam, et praesidet ceteris. Singulis enim provinciis praeeminent, quorum auctoritati et doctrinae ceteri sacerdotes subjecti sunt, sine quibus reliquis episcopis nihil agere licet, nisi quod singulis in propria parochia commendatum est. Sollicitudo enim totius provinciae ipsi commissa est.¹

Rupertus abbas de divinis officiis: „Posteaquam duodecim apostoli per universum mundum dispersi singulis civitatibus praesiderent, tam ipsi, quam successores eorum, misere per contiguas suis sedibus provincias praedicatores, quos et episcopos ordinaverunt, ut ubi recepti fuissent, omnia christianitatis sacramenta velut ipsi apostoli peragerent, ut per urbes comprovinciales episcopos ordinarent. Et aliorum quidem apostolorum successores patriarchae sunt dicti. Petri autem successor pro excellentia principis apostolorum apostolicus nominatur. Qui autem ab eis per provincias missi sunt, tam ipsi quam successores eorum, archiepiscopi vocantur, et qui ab his per urbes comprovinciales ordinati sunt, et qui illis succedunt, usque hodie simpliciter episcopi nominantur.“² Haec ille.

198. Constat igitur, archiepiscopos et patriarchas successores esse apostolorum potius etiam quam episcopi, et tamen isti omnes de jure sunt positivo dempto papa; igitur succedere apostolis non infert, quod sint de jure divino. Quod autem hi sint de jure positivo, asserunt Gregorius VII. ad Gebuinum archiepiscopum Lugdunensem dicens: „Confirmamus primatum super quatuor provincias Lugdunensi ecclesiae tuae, et per eam tibi tuisque successoribus, his tantum, qui nullo interveniente munere electi vel promoti fuerint, videlicet a manu, ab obsequio, et a lingua. A manu, ut nullum pretium prorsus a se vel ab aliquo tribuatur. Ab obsequio, ut nihil inde servitii faciat, sicut quidam intentione ecclesiae praelationis

¹ Migne, P. L. 107, 300.

² De divinis officiis l. V. cap. 27. Migne, P. L. 170, 25.

potentibus personis solent deferre. A lingua, ut neque per se neque per submissam personam preces effundant. Sed neque his, qui per saecularem potestatem ad hanc dignitatem pervenerint, videlicet dono, vel confirmatione alicujus personae, quae sanctae religioni videatur obviare, et contra puram et authenticam sanctorum patrum auctoritatem venire.“¹ Et paulo infra: „Provincias autem illas, quas vobis confirmamus, dicimus Lugdunensem, Rothomagensem, Turonensem, et Senonensem, ut hae videlicet provinciae condignam obedientiam Lugdunensi ecclesiae exhibeant, et honorem, quem Romani pontifices reddendum esse scriptis propriis praefixerunt, humiliter et devote persolvant, salva in omnibus apostolicae sedis reverentia et auctoritate.“ Haec ille. Romanus ergo pontifex est, qui injungit archiepiscopo Lugdunensi super alias ecclesias praelationem, et praescribit ecclesiis obedientiam et honorem, quam debent illi exhibere, et hujusmodi jurisdictionem confirmat. Ergo a potestate ecclesiastica est archiepiscopi jurisdictionis, et ex papae injunctio.

Innocentius quoque III. ad episcopum Castellensem ait: „Auctoritate praesentium districtius inhibemus, ne cui presbytero, vel alii in quocumque officio constituto fas sit in tua dioecesi praeter tuum assensum, (quem tamen nolumus malitiose cuiquam denegari) officia celebrare divina, ad poenitentiam recipere confitentes, vel quaecumque sacramenta ecclesiastica exercere, nisi necessitatis articulus id exposcat. Nulli etiam metropolitano vel episcopo liceat in ecclesiis lege tibi dioecesana subjectis auctoritate propria clericos instituere, vel institutos etiam te in scio promovere, vel parochianos in tuum praejudicium tradere sepulturae, salvis in omnibus supradictis consuetudinibus approbatis et tam indulgentiis, quam privilegiis pontificum Romanorum.“ Haec ille, praescribens legem archiepiscopo, et limitans ejus potestatem super episcopum Castellensem; ex quo etiam elicitur, quod a jure humano est archiepiscopi jurisdictionis.

¹ Registr. Lib. VI. epist. 34. (Jaffé 3855), Migne, P. L. 148, 538 s.

199. Non valet ergo argumentum: succedunt episcopi apostolis, igitur habent jurisdictionem de jure divino. Nec etiam valet: succedunt, vel tenent locum apostolorum, ergo habent eandem potestatem sicut illi; alioquin sequeretur, quod episcopus haberet eandem potestatem cum Deo ipso et Christo; sacerdos autem et diaconus eandem potestatem cum apostolis. Nam sancti dicunt, episcopum locum tenere Dei vel Christi, presbyteros autem et diaconos locum apostolorum.

Unde Ignatius ad Trallianos ait: „Episcopo subjecti estote, sicut Deo“; et paucis interjectis: „Necessarium est enim, vos nihil praeter episcopum facere neque aliquid agere; sed et presbyteri subjecti episcopis estote ut apostoli Jesu Christo spei nostrae, in quo perseverantes in ipso inveniemur. Oportet vero et diaconos, qui sunt in ministerium Jesu Christi, omni modo placere: non enim in cibo et potu sunt ministri, sed ministri ecclesiae Dei. Oportet ergo praecepta eorum observare sicut ignem ardentem. Ipsi vero sint tales. Vos tamen reverentiamini eos, tamquam dominum Jesum Christum, quoniam custodes sunt loci ejus, sicut episcopus forma est patris omnium, presbyteri vero sicut consessus Dei, et conjunctio apostolorum Christi. Sine ipsis enim ecclesia electa non est, nec collectio sanctorum, nec congregatio sancta.“¹

Haec ille, comparans episcopum quidem Deo Patri, diaconum Christo, qui venit ministrare, presbyteros vero ipsis apostolis, et tamen constat, ex hoc non inferri, quod episcopus aequalis potestatis cum Deo, vel diaconus cum Christo, vel presbyter cum apostolis; sed neque sequitur, diaconum superiorem esse presbytero, quod ille locum Christi dicatur tenere, presbyter vero apostolorum. Sicut etiam non sequitur quod presbyter aequalis sit episcopo, quod dicatur uterque apostolorum locum tenere.

Idem etiam epist. ad Magnesianos ait: „Adunanimi episcopo, subjecti per ipsum Deo in Christo. Sicuti ergo dominus sine Patre nihil facit (*non enim, inquit, possum a me ipso facere quidquam*) [cf. Joan. V, 19], sic etiam et vos sine episcopo sive presbyter sive diaconus sive laicus. Non ergo aliquid rationabile vobis videatur extra ipsius sententiam.“² Haec ille, docens episcopum locum tenere Dei, subditos autem presbyteros locum Christi, et ideo sine episcopo nihil debere facere, sicut Christus sine Deo Patre.

¹ Ep. ad Trallianos (longior. recens.) n. 2 s.; Funk l. c. pag. 63.

² Epist. ad Magnes. (longior. recens.) n. 7; Funk l. c. pag. 85.

Ex quo tamen non conficitur, ut vel illi inter se aequales sint, vel aequalem habeant cum Deo et Christo potestatem. Polycarpus quoque epistola ad Philippenses ait: „Subjecti estote presbyteris et diaconis, sicut Deo et Christo.“¹ Ex quo tamen non sequitur, quod diaconi aequalem cum Christo habeant potestatem, vel episcopi cum Deo; nec quod inter se sint aequales. Alioquin, quia etiam dicitur a patribus, quod episcopi habent locum Aaron, presbyteri autem locum sacerdotum filiorum ejus, et diaconi levitarum, ut ait Hieronymus ad Dardanum, et Isidorus l. 2. de ecclesiasticis officiis c. 7. et multi alii patres, ut Anacletus ep. 2. et alii, sequeretur, nostros ministros non habere majorem potestatem, quam illi habuerunt, quod falsum est.

200. Ut igitur intelligamus, quid patres intellexerint per hanc successionem apostolorum, quam tribuunt episcopis, sciendum est, quod non intelligunt per illam aequalitatem potestatis, ut jam probatum est, et probari adhuc potest ex ipso evangelio. Nam si per apostolatam intelligimus potestatem illam, quam acceperunt apostoli, quum primum vocati sunt a Christo et apostoli nominati, de qua Marc. III, 14. 15. et Luc. VI, 13., perspicuum est, quod minorem habebant tunc potestatem, quam nunc habent diaconi et sacerdotes vel episcopi, quod ad jurisdictionem et ordinem attinet; quia tunc susceperunt potestatem praedicandi in Judaea et baptizandi et signa faciendi — quae tamen non est potestas ordinaria, alioquin perpetuo esset in ecclesia — et potestatem etiam sumptus sumendi ab eis, quibus praedicabant. Nondum tamen erant sacerdotes, quia in coena facti sunt, nec facultatem acceperunt remittendi peccata, quam acceperunt in die resurrectionis, nec Petrus acceperat summum pontificatum, nec poterant extra Judaeam fructificare usque ad diem pentecostes, nec ministrare sacro altari, ut diaconi, qui post pentecosten instituti sunt. In illa igitur potestate apostolica excedunt episcopi ipsos apostolos, nec apostolatus ille

¹ Epist. ad Philipp. n. 5; Funk tom. I. pag. 273.

pertingebat usque ad episcopatum. Idcirco licet de Juda Iscariote dicatur: *Episcopatum ejus accipiat alter*; non conficitur, quod Judas episcopus fuerit, sed accepit Mathias episcopatum, quem ille erat accepturus, si perstitisset. Si autem loquimur de potestate, quam acceperunt apostoli post resurrectionem, manifestum est, eos majorem potestatem accepisse, quam quivis episcopus, quod jam probavimus, et ex eo etiam confirmatur, quia apostoli potestatem habebant fundandi sive aedificandi universam ecclesiam. Ubique enim poterant verbum Dei et omnia sacramenta ministrare, et causas omnes spirituales cognoscere et dirimere, quae nemo particularis episcopus potest. Ergo quia apostolis episcopi succedunt, et non succedunt eis in potestate, quam habuerunt initio, superest, quod succedunt in potestate, quam postea acceperunt. Et quia in hac non succedunt ut pares illis in potestate, nec ut habentes illam immediate a Christo, ut illi habuerunt, dicendum est, quod succedunt duplici de causa: primo, quia sicut viventibus apostolis post pentecosten erant primi magistratus in ecclesia sub Petro, ita decedentibus illis episcopi habent primos magistratus in ecclesia sub Petro. Secunda causa est, quia in apostolis consideranda est duplex potestas, quaedam ordinaria et particularis erga unam ecclesiam, quia singulis singulae ecclesiae datae sunt (ut Bernardus et Rupertus abbates dixerunt), et haec erat potestas episcopalis et quae ad successores derivanda erat; alia autem erat potestas commissaria et delegata, et haec, quia ordinata fuit ad ecclesiam fundandam, cessavit in morte apostolorum; et in hac nullus illis successit. Quamvis enim, ut diximus, singuli apostoli singulas habuerunt ecclesias, et in eis successores reliquerunt episcopos, horum tamen nemo cognovit in se apostolicam illam potestatem, nec ab aliis cognita est, ut fatetur de se ipso Petri successor in ecclesia Antiochena. Sunt ergo et dicuntur episcopi successores apostolorum non quoad potestatem illam apostolicam et delegatam, quae non transibat ad successores et cum apostolis exspiravit, sed quoad potestatem ordinariam episcopalem; et quoad hanc non ita succedunt, ut omnes

episcopi teneant illas ecclesias, quas tenuerunt apostoli, quia illi paucas tenuerunt, et episcopi innumeras, sed ita ut in illis, quas apostoli tenuerunt, sive in aliis similem et eandem potestatem episcopalem retineant, sicut apostoli.

201. In Petro vero peculiare quid fuit, quia licet olim ante summum pontificatum data sit illi potestas apostolica par ceteris, ita quod nec ipsi in se invicem, nec apostoli in ipsum possent, sed quivis illorum posset in reliquam ecclesiam, tamen postea creatus est a domino pastor ordinarius universalis ecclesiae. Et ita papae non succedunt Petro quoad illam delegatam apostolicam potestatem, quia illa cum Petro exspiravit, sed in ordinaria potestate regendi universalem ecclesiam. Quae quidem potestas, quia non est restricta ad unam particularem ecclesiam, sicut potestas episcoporum, sed ad universalem se extendit, sicut et potestas apostolica, ideo merito divus Bernardus singulariter dicit pontifici: „Tu es haeres apostolorum“, quasi apostolus Petrus ex integro ei suam haereditatem reliquerit, si de hoc pastoratu loquamur. Quod addiderim, quia potuit habere aliqua privilegia Petrus extra illam potestatem, in quibus ei non succedunt reliqui pontifices; nec enim fecerunt libros canonicos sicut Petrus, nec aliqui illorum miracula fecerunt; quia edere libros canonicos non est cujusvis etiam apostoli sed ejus qui accepit a Deo hoc donum; unde major pars apostolorum non scripsit libros canonicos, Marcus autem et Lucas, et auctores veteris testamenti, licet apostoli non fuerint, libros canonicos scripserunt; Joannes quoque Baptista, non minor sanctitate apostolis, nullum signum fecit. Et (sc. sed) crediderim, esse pontificum, canonizare libros, qui ut sacri et divini habendi sunt, sicut Petrus probavit evangelium Marci, et alii aliis temporibus sequentibus diversos libros, de quibus antea dubium erat, definierunt esse canonicos; ita etiam, ubi necessarium esset ad ecclesiae aedificationem juxta divinae sapientiae ordinationem, ut signa faceret, daret pontifici potestatem edendi miracula, sicut ei dat spiritum interpretandi scripturas; sic Caiphas prophetavit, qui erat pontifex anni illius. Et ita summus est

pontifex et summus successor et haeres apostolorum. Deinde post illum sunt patriarchae, reliqui post archiepiscopi, post episcopi, et post episcopos etiam sacerdotes, ut ex Ignatio vidimus; post hos vero monachi.

Unde Gregorius ita scribit: „Ex auctoritate hujus decreti (quod apostolico moderamine et pietatis officio a nobis est constitutum) sacerdotibus, monachis, apostolorum figuram tenentibus, liceat praedicare, baptizare, communionem dare, pro peccatoribus orare, poenitentiam imponere, atque peccata absolvere.“¹ Haec ille.

Ratio autem quare tot gradus in ecclesia dicantur succedere apostolis, et non soli episcopi, est, quia, ut Clemens Alexandrinus et Chrysostomus ajunt, ut supra jam vidimus, apostoli habebant omnia. Et ideo sicut in moribus, quia perfectissimi erant, exemplar erant omnium aliorum, quod quisque pro gradu sibi concessio imitaretur, juxta illud: *Imitatores mei estote sicut et ego Christi* [I. Cor. XI, 1]; ita etiam in ministerio et gradu ecclesiastico summum locum tenebant, qui ab aliis ministris inferioribus varie imitabatur juxta ejusque gradum. Et perfectissime quidem apostolicum gradum refert summus pontifex; ideo apostolicus vocatur; deinde, ut diximus, patriarchae, et archiepiscopi; deinde episcopi in ipso episcopatu; deinde sacerdotes in sacerdotio, et diaconi in diaconatu, ut ait Ignatius, quia ipsi domino ministrarunt; monachi vero in ipso monachatu, quia apostoli obedientes et continentis et pauperes fuerunt; sed adhuc magis illi monachi, qui erant etiam sacerdotes, et in sacerdotio et monachatu apostolos referebant, quos Gregorius ob id vocat successores apostolorum. Non est ergo ad rem contra derivationem jurisdictionis a papa argumentum de apostolorum successione; quod quia multi patres nimis urgebant, libuit fusius explicare.

202. Septimo loco ducuntur argumenta a jurisdictione ipsa. 1. enim argumentantur, quia jurisdictio civilis,

¹ Cap. Ex auctoritate 24 C. XVI. q. 1 in decr. Grat. Videtur decerptum esse ex can. 3 conc. Nemans. Mansi XX. 931 (Jaffé ed. II. n. 1951).

utpote jurisdictio regia, vel saltem jurisdictio ipsa reipublicae, a Deo est; nam de potestate regia est scriptum: *Per me reges regnant* [Prov. VIII, 15], et iterum: *Ut scias quia dominatur Altissimus in regno hominum, et cuicumque voluerit dat illud* [Dan. IV, 29]. De potestate vero reipublicae adhuc clarius constat, quia non est alia potestas humana superior, a qua illa derivetur, quum penes communitatem sit summa potestas civilis; igitur a Deo habet immediate. Et hoc non solum scriptura et ratio probat, sed patres affirmant. Ait enim Irenaeus: „Quoniam enim absistens a Deo homo in tantum effrenavit, ut etiam consanguineum hostem sibi putaret, et in omni inquietudine et homicidio et avaritia sine timore versaretur, imposuit illi Deus humanum timorem (non enim cognoscebant timorem domini) ut potestati hominum subjecti, et lege eorum adstricti, aliquid assequantur justitiae, et moderentur ad invicem in manifesto, propositum gladium timentes, sicut Apostolus ait: *Non enim sine causa gladium portat; Dei enim minister est, vindex in iram ei, qui male operatur* [Rom. XIII, 4]. Et propter hoc et ipsi magistratus indumentum justitiae leges habentes, quaecumque juste et legitime fecerint, de his non interrogabantur, neque poenas darent . . . Ad utilitatem ergo gentium terrenum regnum positum est a Deo, sed non a diabolo, qui nunquam omnino quietus est, imo qui nec ipsas quidem gentes vult in tranquillo agere ut timentes regnum humanum, non se alterutrum homines vice piscium consumant, sed per legum positionem repercutiant multiplicem gentium stultitiam.“ Et paulo inferius: „Cujus enim jussu homines nascuntur, hujus jussu et reges constituuntur, apti his, qui in illo tempore ab ipsis regnantur. Quidam enim illorum ad correctionem et utilitatem subjectorum datur, et conservationem justitiae. Quidam autem ad timorem et poenam et increpationem. Quidam autem ad illusionem et contumeliam et superbiam, quemadmodum ut digni sunt Dei justo judicio, sicut praediximus, in omnibus aequaliter superveniente.“¹

¹ Adv. haeres. l. V. c. 24. Migne, P. Gr. 7. 1187 s.

Tertullianus De fuga in persecutione: „Ab apice regnorum et imperiorum, utique a Deo disposito statu, in cujus manu cor regis, tanta quotidie aerario augendo prospiciuntur remedia censuum, vectigalium, collationum, stipendiorum; nec unquam usque adhuc ex christianis tale aliquid prospectum est, sub aliquam redemptionem capitis, et sectae redigendis, quum tantae multitudinis nemini ignotae fructus ingens meti posset.“¹ Haec ille. Idem in suo Apologetico: „Inde est imperator, unde est et homo antequam imperator, inde potestas illi, unde et spiritus.“² Et iterum: „Augustus, imperii formator, ne dominum quidem dici se volebat, et hoc enim Dei est cognomen. Dicam plane imperatorem dominum, sed more communi, sed quando non cogor, ut dominum Dei vice dicam.“³ Et paulo ante: „Merito dixerim, noster est magis Caesar, ut a nostro Deo constitutus. Itaque et in eo plus ego illi operor in salutem. Siquidem non solum ab eo postulo eam, qui potest praestare, aut quod talis postulo, qui merear impetrare; sed etiam quod temperans majestatem Caesaris infra Deum, magis illum commendo Deo, cui soli subjicio; subjicio autem, cui non adaequo. Non enim Deum imperatorem dicam, vel quia mentiri nescio, vel quia illum deridere non audeo, vel quia nec ipse se Deum volet dici; si homo sit, interest homini Deo cedere. Satis habeat appellari imperator; grande et hoc nomen est, quod a Deo traditur. Negat illum imperatorem, qui Deum dicit. Nisi homo sit, non est imperator.“⁴ Idem l. ad Scapulam: „Christianus nullius est hostis, nedum imperatoris: quem sciens a Deo suo constitui, necesse est ut et ipsum diligit et revereatur et honoret, et salvum velit cum toto Romano imperio, quousque saeculum stabit; tamdiu enim stabit. Colimus ergo et imperatorem sic, quomodo et nobis licet et ipsi expedit, ut hominem a Deo secundum, et quidquid

¹ Cap. 12. Migne, P. L. 2, 116. ed. Pamel. Colon. Agripp. tom. II. p. 686. col. 2.

² Apolog. advers gentes c. 30. Migne, P. L. 1, 442.

³ Ibidem c. 34. Migne l. c. col. 450 s.

⁴ Ibidem c. 33. l. c. col. 448 s.

est, a Deo consecutum, et solo Deo minorem. Hoc et ipse volet. Sic enim omnibus major est, dum solo vero Deo minor est. Sic et ipsis diis major est, dum et ipsi in potestate sunt ejus. Itaque et sacrificamus pro salute imperatoris, sed Deo nostro et ipsius; sed quomodo praecepit Deus, pura pure.“¹ Haec ille. Regnum igitur et saecularis jurisdictio juxta scripturam et rationem et patres, a Deo est. Ergo jurisdictio ecclesiastica a fortiori a Deo erit.

Respondemus, regnum quidem a Deo esse, sed non immediate, imo per medium hominem; reges enim vel a republica sive a communitate receperunt principatum, vel ab aliquo rege majori. Ex privilegio autem contigit, ut Deus per se daret alicui regnum, ut Davidi; et tunc etiam regnum illud ita datum a Deo ejusdem erat naturae, et ad eundem finem, cujus regnum a populo collatum. Volebat etiam Deus, ut populus consentiret, et firmaret jurisditionem a Deo regi datam. Jurisdictio ecclesiastica etiam plus potest dici a Deo, quam regnum; quia non solum ex privilegio datur aliquando immediate a Deo, ut de apostolis dici potest et de quibusdam episcopis, sed ordinarie datur summis pontificibus actione immediata, et per eos reliquis inferioribus ministris. Potestas autem reipublicae a Deo quidem est, qui creavit naturam communitatis liberae, dum et ei dominium dedit ad eum sensum, quod fecit eam rationalem, et quae videret se non posse se ipsam per se ipsam regere, posse autem dare potestatem, ut per alios regeretur, unum nempe vel plures. Et ita Deus, qui condidit animas illius communitatis, et dedit illis rationem et liberam voluntatem, media hac ratione et libertate facit prodire jurisditionem; et ita non omnino est immediate a Deo, sed consequitur illa, quae immediate sunt a Deo, nempe rationem et voluntatem.

203. 2. argumentantur a jurisditione, quam in lege habebant summi sacerdotes, vel seniores. Ibi enim Aaron non fecit sacerdotes, sed Moyses; Moyses etiam non tulit de spiritu suo, et dedit septuaginta senioribus, sed Deus.

¹ Cap. 2. l. c. col. 700.

Jus etiam ipsum divinum diserte statuit potestatem summi pontificis in lege, et aliorum sacerdotum officia, ut patet Deut. XVII. et Num. XVIII. Igitur quum nostra jurisdictionis majoris sit dignitatis et momenti, illam Deus per se statuit.

Respondemus, Deum quidem illam statuisse tam in novo, quam in veteri testamento, sed ita ut utriusque testamento conveniebat, et quia vetus status erat servitutis, et neque ministri neque subditi ad perfectionem ducebantur, non reliquit ipsis ministris tam multa statuenda, quia nec illi habebant spiritum statuendi, neque subditi spiritum parendi hominibus, si ex suo arbitrio et auctoritate leges conderent, et non ex Dei praescripto. In novo autem testamento contra res habet, quia et ministris datus est in copia spiritus ad leges statuendas et ministeria distribuenda; populo etiam christiano spiritus parendi, et cognoscendi, quod Deo paret, qui homini ejus locum tenenti paret. Addo etiam, quod ea, quae in veteri testamento praecipiebantur, quia uni genti et in uno loco et ad praescriptum tempus, nempe usque ad Messiam praecipiebantur, poterant stabilia manere, paucis additis, quae tradebant majores. In lege autem nova, quia variis gentibus in variis regionibus varioque coelo mansuris usque ad finem mundi danda erat lex, expediebat, ut relinqueretur ministris potestas variandi et alterandi et condendi et revocandi et dispensandi et interpretandi leges pro ratione personarum, temporum et locorum. Et ideo sat fuit, Deum per se ipsum fundamenta quaedam universalia jecisse, reliqua vero superaedificanda relinquere suis ministris directis a suo spiritu. Et ita in jurisdictione factum est. Nam data est a Christo domino per se ipsum Petro et ejus successoribus, et forte apostolis, et quibusdam aliis variis episcopis, reliquis autem omnibus per eos voluit jurisdictionem dispensari, quia, ut vidimus, magis ita expediebat. Et magis hoc exprimit excellentiam novi testamenti, sicut omnia etiam minuta a Deo praescribi ostendit servitutem veteris testamenti, sub quo tamquam sub paedagogo serviebat Judaeus.

204. 3. Argumentantur a natura nostrae ecclesiae jurisdictionis, quae quia necessaria est sicut potestas ordinis, et magis adhuc necessaria, quia nec ordine uti quis licite potest sine jurisdictione, per quam quis pascere et regere dicitur et non per solum ordinem, a Deo videtur esse immediate, sicut ordo. Rursus quum charisma et donum sit, sicut et gubernationes, de quibus Paulus I. Cor. XII, 28, et ministerium, quod juxta Petrum [I. Petr. IV, 11] sit ex virtute, quam administrat Deus; nec papa, nec ejus potestas pertingere potest ad creandum hujusmodi donum vel infundendum, sed Deus ipse, a quo est omne supernaturale donum.

Respondemus, necessariam quidem esse jurisdictionem, et magis necessariam ad regendum, quam ordo; sicut et ille magis necessarius est ad effectus supernaturales quam jurisdictio. Ab ordine enim solo est, quod quis consecret eucharistiam; et plus ab ordine quam a jurisdictione est, quod quis absolvat a peccatis. Licet ergo demus, esse necessariam jurisdictionem et proinde a Deo esse, non propterea sequitur, quod ab eo sit immediate, quia licet jurisdictio ipsa sit necessaria ad regimen, non est necessarius modus procedendi mediatum vel immediatum ipsius jurisdictionis; quia sive hoc, sive illo modo fiat, regi potest populus, ut ex. gr. tempore David necessaria erat sua jurisdictio ad regendum populum, non tamen erat necessarium, quod haberet regnum immediate a Deo; quia licet ex consensu populi habuisset, poterat regi. Similiter etiam tempore Salomonis necessarium erat regnum ejus ad regimen, non autem erat necesse, ut regnum haberet ex successione, quia suffecisset, illud a Deo immediate habuisse, vel ex electione populi. Male ergo ex necessitate jurisdictionis infertur necessitas modi procedendi ipsius.

Ad aliud autem, quod objicitur de natura jurisdictionis, quia videtur supernaturalis et donum, quod non a papa vel creatura, sed a Deo possit infundi, respondemus, latere hic deceptionem ex eo, quod non consideratur natura ipsius jurisdictionis vel gubernationis. Nam si sumatur pro gratia gratis data gubernandi vel recte admini-

strandum jurisdictionem, ut sumunt Paulus et Petrus, procul dubio donum est, quod ab homine dari non potest, de quo dici vulgo solet, quod dare potest officium sed non discretionem. Jurisdictio autem, de qua hic agimus, non est tale donum, neque quid absolutum, sed relativum. Dicit enim jurisdictio respectum et relationem regentis ad eum qui regitur; jurisdictio autem ecclesiastica dicit respectum non qualemcumque, sed regentis clerici ad subditum christianum. Quum autem relatio sequatur naturam extremorum, et jurisdictio saecularis nihil supernaturale requirit in regendo, vel in recto, vel in eo, qui injungit regenti ut regat, et recto ut regatur; ideo naturaliter prodit relatio jurisdictionis saecularis, et naturale quid ipsa est. In ecclesiastica autem jurisdictione aliter res habet, quia opus est, ut rector quid supernaturale habeat; nempe esse christianum et clericum; rectus etiam quid supernaturale habere debet, hoc est, ad minus esse christianum; ille etiam, qui clericum praeponit christiano, debet habere supernaturalem potestatem, vel episcopalem vel papalem vel quid simile. Ideo relatio jurisdictionis ecclesiasticae quid supernaturale est, ita tamen supernaturale, ut positus terminis sive extremis, et posita potestate, statim relatio oriatur, non quasi ille, qui praefixit aliquem alicui, sit causa efficiens relationis, ita quod positus extremis, sit in ejus voluntate et potestate illam prohibere, quia necessario sequitur extremorum suorum naturam. Et ideo quum primum papa decernit, ut quis sit alteri superior in ecclesiastica hierarchia, sequitur relatio illa, nec opus, ut papa aliquid supernaturale operetur, sed quod ex sua supernaturali potestate praeponat clericum plebi christianae. Sicut enim caritas et reliquae infusae virtutes supernaturalia dona sunt, et tamen secundum naturam sibi a Deo datam absque miraculo inclinant ad actus suos, ita etiam supernaturalia dona in papa vel in praelato vel in subditis natura sua sequitur ipsa relatio. Quae tamen relatio non est charisma, quia non est quid absolutum nec habituale in anima, nec etiam ex assistentia Dei illuminantis intellectum et confirmantis voluntatem ad gubernandum;

haec enim omnia sunt immediate a Deo; sed est relatio quaedam consurgens naturaliter ex jam dictis supernaturalibus donis, a quibus quia consurgit, eorum naturam sapit, et potest supernaturalis quaedam relatio dici. Unde licet diceretur, quod jurisdictio est quid supernaturale, non est inconveniens, quod procedat a papa, quia ejus etiam jurisdictio supernaturalis est et a Deo immediate. Et ideo sicut caritas per actus suos seipsam auget et intendit, ita etiam jurisdictio in papa tamquam in fonte, seipsam propagat et distribuit. Nam ut ajunt scholastici, ad gratiam ipsam et potestatem ordinis, quia non sunt instrumentales, non possunt vel homo vel sacramentum ad eas causandas concurrere ut instrumenta, sed tantum disponunt subditos ad eas suscipiendas; potestas autem jurisdictionis, quia instrumentalis est, potest ab homine attingi, ita ut eam quasi instrumentum Dei conferat.

205. Octavo sumuntur argumenta ab inconvenientibus, quae vitantur dicendo, jurisdictionem a Deo esse immediate. 1. enim tolleretur hoc schisma, quod videtur esse subortum, dum aliqui episcopi dicunt: Ego sum a Deo, alii vero: Ego a papa. Respondetur, schisma hoc, si tamen schisma est, tolli posse, si omnes dicant esse se quidem a Deo, sed per papam; quia ubi schisma est propter diversas opiniones, si omnes complectantur eandem, utraque illa sit, cessat schisma; magis autem amplectenda est communis sententia et quae magis favet unitati, qualis est nostra, quae magis schismati repugnat. — Deinde negamus, quamvis diversitatem opinionum facere schisma in ecclesia; alioqui sancti doctores et antiqui et scholastici fuissent schismatici. Opinio igitur, propter quam quis non vult obedire ecclesiae nec cum ea communicare, est quae facit schismaticum. Et non est putandum, hos patres ita suis opinionibus adhaerere, ut velint se ab ecclesia separare, quod plane de nobis possumus asserere.

206. 2. Argumentantur, quia ex hac opinione, quae solius Turrecrematae est, et ob quam jamdudum exsulat a scholis, sequitur episcopos commissarios esse pontificis,

non autem ordinarios, ut idem Turrecremata dicit. Respondetur falsissimum esse, quod haec opinio sit solius Turrecrematae, ut late est ostensum. Imo opposita opinio paucorum scholasticorum est et suspectorum, et ab illis fortasse exsulat Turrecremata, non autem a scholis catholicorum. Imponitur etiam illi, quod dicat episcopos commissariam et non ordinariam habere jurisdictionem, contra quod diserte ipse docet lib. 2. c. 64; ait enim: „Putatur, quod potestas papae se habet ad potestates episcoporum non sicut potestas regis ad potestatem principum habentium potestatem jure haereditario, nec etiam sicut potestas regis ad potestates judicum habentium potestatem delegatam vel commissariam; sed sicut potestas imperatoris vel regis se habet ad potestatem judicum in aliquo gradu regiminis regni vel imperii simpliciter institutorum ad regendum populum per se vel per alium. Ista est sententia sancti Thomae, qui dicit, quod potestas papae se habet ad potestatem episcoporum, sicut potestas regis ad potestates judicum constitutorum per singulas civitates; et in fine secundi sententiarum dicit, quod ita se habet potestas papae ad potestates inferiores, sicut potestas imperatoris se habet ad potestatem proconsulis.¹ Item in libro de perfectione vitae spiritualis dicit idem sanctus Thomas, quod si quis recte consideret, in regimine ecclesiae hoc modo comparantur archidiaconi et presbyteri ad episcopum, sicut in regimine temporali praepositi vel balivi ad regem.² Et quum arguitur ex adverso, quod hoc sit inconveniens, negatur hoc, et ad probationem respondetur negando consequentiam. Ratio patet ex dictis, quia isti iudices non sunt commissarii, sed ordinarii ponuntur; pro quo notandum, quod ordinarium dicitur ab ordine; unde ordinarium videtur importare id, quod secundum communem ordinem in republica fit semper; propter quod illud, quod competit diversis gradibus et statibus in republica ordinatis, ordinarium dicitur; unde potestates competentes

¹ In 4. dist. 19. et 2. dist. 44. art. ult. exposit. text. Respondeo dicendum.

² Opusc. II. ed. Parm 1864. tom. XV. p. 99 ss.

statibus hujusmodi institutis in ecclesia, scilicet patriarchali, archiepiscopali, episcopali et parochiali dicuntur ordinariae, et illi qui simpliciter in talibus statibus et gradibus statuuntur, ut regant populum per se vel per alium, secundum gradum et statum in quibus statuuntur, dicuntur ordinarii. Potestas autem commissarii proprius loquendo videtur dici, quum alicui ab aliquo sic instituto committitur eadem potestas, quae est sua ordinaria, secundum quam vice ejus aliquid agat. Unde collatio talis potestatis non dicit novum gradum potestatis, vel institutionem simpliciter in aliquo gradu novae potestatis, sed dicit commissionem ejusdem potestatis ab instituto in ipsa potestate, ita quod potestas commissaria est commissa ab instituto in gradu potestatis simpliciter. Et ita patet, quod praelati isti a papa positi non sunt commissarii, sed vere ordinarii. Haec ille; ex professo docens contrarium eorum, quae ab ipsis illi imponuntur.

207. 3. Vitaretur haeresis Aerii, qui nulla differentia dicebat episcopum differre a sacerdote, quae videtur etiam fuisse haeresis Joannis Wicleffi et Joannis Hus, in quos Martinus V. in bulla quadam¹ damnationis eorum jubet christianos inter alia interrogari: „Item utrum credat auctoritatem jurisdictionis papae, archiepiscopi et episcopi in solvendo et ligando esse majorem auctoritate simplicis sacerdotis, etiamsi curam animarum habeat.“ Haec ibi. Hi autem errores vitabuntur, asserendo jurisdictionem episcopi esse a Deo immediate. Respondetur negando, quod ad hos errores vitandos opus sit asserere hanc opinionem. Nam satis vitatur error Aerii, si dicatur differre episcopum a presbytero, eumque excellere quoad potestatem ordinis jure divino, quoad jurisdictionem vero jure ecclesiastico, sicut eo jure habent episcopus et curatus jurisdictionem, et episcopus majorem ipso curato. Per quod vitatur etiam error damnatus a Martino. Nam negantes papam habere majorem jurisdictionem quam inferiores, contra jus divinum

¹ Est Bulla „Inter cunctas“ et articulus 25.; Hardouin 8, 915.

errabant; negantes vero archiepiscopum habere majorem jurisdictionem, quam vel episcopus vel curatus, clarum est, quod non errabant contra jus divinum; quia archiepiscopus ex jure humano habet archiepiscopalem jurisdictionem, in qua superat episcopum; nam in ordinaria aequales sunt. Et ideo male ex hoc articulo inferebant jurisdictionem episcopi esse juris divini; quia potius contrarium ex hoc sequitur, tum quia ibi fit mentio de archiepiscopo, tum quia nulla mentio facta est de jure divino, nec ab hoc concilio nec ab aliquo patre; quin imo Chrysostomus, Ambrosius, Hieronymus, et Augustinus contrarium innuunt, ut superius vidimus.

208. Nonno sumitur argumentum a bonis, quae hanc opinionem consequuntur. Primo enim reformabitur ecclesia; quia episcopi habebunt suam auctoritatem integram, et quae sine causa non possit tolli vel impediri, si a jure divino eam habebunt. Deinde non facile excusabuntur episcopi a residentia. Nec dabitur tertio locus commendis, pluralitati beneficiorum, et aliis abusibus si statuitur jurisdictio de jure divino. Quod adeo firmum putabant antiqui patres, ut episcopatum opus totius Trinitatis esse dicerent. Episcopatus enim auctorem dicebant Patrem, mittere autem episcopum Filium, Spiritum sanctum distribuere dona. — Respondemus optandam esse reformationem ecclesiae et summopere curandam; sed viae bonae assumendae sunt, quia malum vel error non potest esse medium ad aliquod bonum consequendum. Hoc ipso enim, quod esset medium ad bonum, bono appropinquaret, ac propterea bonum esset. Non est autem bonum, sed malum, praetextu dubiae opinionis praetensi juris divini tollere vel impedire vel minuere potestatem summi pontificis, quae certe est juris divini. Esset enim hoc velle, quod dubium imo falsum jus divinum vincat verum et certum. Deinde vitia, quae per reformationem tollenda sunt, ut simonia, ambitio, avaritia, luxuria, haeresis et similia, expresse sunt contra jus divinum; ergo habemus certa jura divina, quibus haec evellamus. Non opus est

igitur, mendicare novum, et incertum jus divinum heri vel medius tertius a paucis scholasticis et a communi sententia doctorum dissentientibus inventum. Denique fatemur, episcopatum et jurisdictionem ipsam sicut omnia bona opera, esse Trinitatis; ejus enim opera ad extra sunt indivisa; sed negamus, jurisdictionem ipsam ita esse opus immediatum Trinitatis, sicut est ordo. Nam in ordine imprimendo ipsa per se operatur, nec admittit ecclesiam auctoritatem operantem et injungentem, quam admittit in jurisdictione episcoporum, de cujus derivatione ab ea summi pontificis jam dicta sufficiant.

IV.

Quaestio quarta.

De modo, quo jurisdictio episcoporum derivatur a summo pontifice.

[Cap. I. Sententiae de modo hujus derivationis exponuntur.]

209. Postquam vidimus in tertia quaestione, jurisdictionem ecclesiasticam a summo pontifice derivari, superest ut quartam quaestionem examinemus, quomodo fiat haec derivatio. Circa quod duo occurrunt consideranda, alterum est an haec derivatio fiat vi jurisdictionis hominis committentis jurisdictionem, an vero vi consecrationis, per quam quis in episcopum consecratur. Alterum vero, an ita fiat haec derivatio a papa, ut solum ipse assignet materiam, Deo jurisdictionem dante; an vero simul cum assignatione materiae etiam ipsam jurisdictionem papa tribuat.

210. Et quoad primum quidem dubium varia fuit patrum sententia, quibusdam quidem dicentibus duplicem esse jurisdictionem, alteram ordinariam, alteram commissariam; ordinariam quoque esse duplicem, alteram per quam quis potest gubernare juxta jus divinum, alteram qua gubernare potest juxta canones editos a pontifice. Dicebant igitur aliqui, jurisdictionem omnem ordinariam vi consecrationis dari, commissariam vero omnem per injunctionem. Alii vero asserebant, omnem commissariam

jurisdictionem et omnem ordinariam, qua gubernare quis potest secundum canones, dari vi injunctionis; ordinariam vero, qua gubernat quis secundum legem Dei, vi consecrationis. Tertia vero opinio fuit, quam nostram et catholicam communemque putamus, tam jurisdictionem commissariam quam quovis modo ordinariam vi injunctionis, non autem consecrationis conferri. Quod antequam probemus et fundamenta adversariorum opinionum rejiciamus, imprimis est praemittendum, in quo conveniant istae opiniones et in quo differant.

211. Conveniebant igitur omnes patres in hoc, quod jurisdictio per papam dabatur propter fundamenta jam adducta; in hoc etiam, quod dabatur a papa tamquam a ministro juxta illud apostoli: *Quid est Apollo, quid vero Cephas, nisi ministri ejus, cui credidistis?* [I. Cor. III, 4 s.] Nam certe papa qui viator est et etiam peccator, non nisi ut Dei minister operatur, quidquid in ecclesia operatur; si vel angeli ipsi beati administratores sunt et dicuntur spiritus in ministerium missi propter eos, qui haereditatem capiunt salutis, de quibus Lactantius ait: „Deus, ut in principio docui, neque nomine, quum solus sit, eget; neque angeli, quum sint immortales, dici se deos aut patiuntur aut volunt, quorum unum solumque officium est, servire nutibus Dei, nec omnino quidquam nisi jussu ejus facere. Sic enim mundum regi a Deo dicimus, ut a rectore provinciam, cujus apparitores nemo socios esse in regenda provincia dixerit, quamvis illorum ministerio res gerantur.“¹ Haec ille.

212. Convenimus igitur omnes in hoc, quod a papa provenit jurisdictio, et a papa quatenus Dei ministro. Sed in hoc ministerio intelligendo magna est discrepantia; alio enim modo qui injungit est minister, alio vero modo qui consecrat. Quod ut videatur, considerandum est, quid sit jurisdictionem dari per injunctionem, quid autem per consecrationem. Ergo injungere jurisdictionem est, praecepto aliquo obligare ad jurisdictionem summen-

¹ Institut. divin. l. II. cap. XVII. Migne, P. L. 6, 337 s.

dam et ea utendum, sumpta metaphora ab onerantibus jumenta, qui injungere, id est, intus jungere solent onus, dum ea onerant. Et ita quum superior imponit alicui subdito curam regendi aliquos, duo facit; ipsi enim qui regere debet, praecipit ut sumat curam regendi alios, tamquam onus quoddam Dei amore portandum; subditis vero praecipit, ut ei pareant et obedientiae jugum ac pondus propemodum ferant. Itaque qui injungit, licet respectu Dei minister sit, ob quem sumit curam eligendi personam idoneam et ei onus imponendi; respectu tamen ipsius electi et eorum quibus illum praeficit, ex auctoritate agit quasi ecclesiasticus princeps. Sicut etiam rex terrenus minister quidem est respectu Dei, ut ait Paulus, respectu autem eorum quos praeficit, et eorum quibus praeficit, regem agit et principem. Qui autem vi consecrationis aliquid facit, quia adstrictus est ad certam formam verborum certaue signa et ceremonias, quas si praeterit, nihil facit, ita est minister Dei, ut limitatum valde habeat ministerium, neque ex auctoritate sua et industria et voluntate agit, sed ex praescripto. Hinc est, quod nec augere potest effectum consecrationis neque minuere, nec omnino tollere vel variare. Nec enim in potestate baptizantis situm est, ut gratiam non conferat aut characterem, aut aliam majorem vel minorem, vel variam conferat quam habet Dei pactum et praescriptum. Quod quidem aliter se habet in injungente; quia majorem jurisdictionem injungere et minorem potest et, si vult, nullam. Adhibet etiam ille industriam suam et voluntatem et auctoritatem, et ita non se habet per modum nudi instrumenti, sed agentis liberi ex auctoritate. Inde etiam est, quod effectus qui per consecrationem dari solet, sublimis sit et a Deo solo expectandus, atque idcirco adhibentur certae ceremoniae a Deo institutae et ad Deum tendentes; quasi dicat consecrans Deo: A te, Domine, virtus debet descendere, quia hoc opus supra vires meas est, et ideo a te juxta modum, quem praescripsisti, recurro, ut tu ipse facias quod ipse facere nequeo. Hoc quod etiam daemon, qui simia Dei est, volens in hoc male et ridicule eum imitari, praescribit

suis magis et incantatoribus, ut certis verbis et praescriptis a se ceremoniis utantur, ut vel hoc modo testentur ipsum Deum, cujus virtute fiat, quod fieri optant.

213. Quia autem, qui injungit, ut principale agens sub Deo operatur, qui autem consecrat, per modum instrumenti, et quia effectus etiam diversi sunt, et effectus injunctionis magis proportionatus agenti, effectus vero consecrationis altior, ad quem consecrans non possit pertinere, utpote supernaturalis: hinc fit, ut injungens debeat assimilare sibi illum, cui injungit; et ideo nullam habens jurisdictionem nullam injungere potest alteri, consecrans autem, quia ut instrumentum agit, cujus non est assimilare sibi effectum (nec enim serra scamnum sibi assimilat, sed menti seu ideae artificis), ideo consecrans saepe porrigit effectum, quem ipse non habet; nam absolvit peccator sacerdos, et gratiam confert ordinato peccator episcopus. Differunt igitur in tribus hi ministri, nempe in hoc quod injungens ex auctoritate agit, et effectum inferiorem confert, et ad quem ipse pertingit, et in hoc quod sibi assimilat illum in quem agit; contra vero minister consecrationis non agit ex auctoritate, et effectum suas vires superantem confert, et non est necesse, ut in se habeat quod confert, quia non ipse proprie, sed Deus confert, qui omnia bona in se eminenter praehabet et non eget ministro, licet eo pro sua bonitate communicanda utatur. Ut enim sutor calceos immediate facit per se ipsum, licet utatur instrumentis: ita Deus, licet in consecratione utatur ministro et ceremoniis tamquam instrumentis vel instrumento similibus, tamen immediate per se operatur consecrationis effectum; minister vero, si quid dicitur operari, id facit per hoc quod applicat ipsa signa sensibilia a Deo instituta; non autem quod per se effectum attingat, licet disponat suscipientem ad effectum suscipiendum.

214. Hanc autem differentiam inter hujusmodi ministros, quam ponunt scholastici, et ipsa rerum natura satis docet fide supposita, asserunt etiam sancti patres. Nam Dionysius ait: „At vero sanctam et consecrationum et eorum qui sacrantur praedicationem pontifex resonat, id

insinuante mysterio, quod Sacrorum ille divinus divinae est electionis expositor, non ipse sua gratia promovendos ad sacros ordines ducens, verum afflatu Dei, quo in omnibus sacris officiis agitur. Ita Moyses legalium ceremoniarum promotor neque fratrem Aaron ad sacerdotale munus inungit, licet eum Deo carum et sacerdotio non ignorasset esse dignissimum, donec ad id divinitus actus sub Deo principe sacerdotalem consecrationem pontificaliter consummaret. Ipse quoque noster augustissimus et primus Pontifex (hoc enim propter nos fieri voluit benignissimus Jesus) non se ipsum glorificavit, ut scriptura ait, sed qui locutus est ad eum: *Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech* [Hebr. V, 6]. Quocirca et ipse discipulos ad sacerdotalem functionem promovens, et quidem quum esset mysteriorum princeps, quippe quum Deus, ad primum et sanctissimum divinumque scopum hujusmodi consummationis officium refert, discipulos, ut diximus, admonens, *ne ab Hierosolymis discederent, sed expectarent promissionem patris, quam audistis, inquit, ex me, quia vos baptizabimini in Spiritu sancto* [Act. I, 4].¹ Haec ille, docens, consecrantem ut ministrum agere, Deum vero ut principem, et ideo Moysen dicit a Deo principe agitatum, ut Aaron consecraret, sicut instrumentum moveri debet ab agente, ut operetur; Christum vero, ut sacramentorum principem, qua Deus et qua homo, ut habentem potestatem excellentiae, consecrasse quidem per se apostolos; ceterum ut exemplum praeberet aliis, ut consecrarent tamquam Dei ministri, remisisse perfectionem consecrationis Patri et Spiritui sancto in die pentecostes faciendam. Neque enim satis est, ut quis potestatem sacerdotalem accipiat, sed indiget gratia, qua bene utatur, in quo bono usu perficitur ipsa potestas, sicut actus primus in actu secundo; et ad hanc consummationem sive perfectionem acceperunt apostoli gratiam in die pentecostes, ante quem non sunt usi potestate sacerdotali.

¹ Pseudo-Dion. De eccl. hier. c. V. §. 5. Migne, P. Gr. 3, 511, cum versione quoad formam quidem paulo diversa, quoad rem plane consona.

215. Tale igitur est ministerium consecrandi, quale diximus, ex sententia Dionysii. Post quem beatus Chrysostomus de differentia utriusque ministerii clarius docet super illud: *Tertio doctores*, ubi hanc differentiam ponit inter doctorem et prophetam, quam nos diximus inter injungentem et consecrantem. Ait enim: „Nam qui futura praedicit, omnia Spiritu suggerente dicit; doctor autem saepe accidit, quod ex suo disserit; unde et alibi inquit: *qui recte praesunt presbyteri, duplici honore afficiantur, praesertim qui in administratione verbi et doctrinae laborant* [I. Tim. V, 17]. Qui autem spiritu loquitur omnia, non laborat. Post prophetam igitur doctorem locavit, quod illud quidem totum est muneris divini, hoc et laboris humani; nam et ex suis multa doctor affert, congruant modo scripturae.“¹ Haec ille; qui licet non loquatur expresse de injungente et consecrante, eam tamen differentiam ponit inter doctorem et prophetam, quam nos inter illos posuimus. Est igitur secundum Chrysostomum hujusmodi differentia inter ministros ecclesiae.

216. Quam etiam Augustinus confirmat fuisse inter ministerium Joannis Baptistae, qui suo baptismo baptizabat, et effectum suis viribus proportionatum quem baptizatis tribuebat, et inter ministerium baptismi Christi, quo baptizabant apostoli et ejus effectum. Nam effectus baptismi Christi remissio peccatorum erat et gratia, ad quem non poterant apostoli pertingere suis viribus; effectus autem baptismi Joannis cognitio erat Christi et exhortatio ad poenitentiam, ut remissionem peccatorum acciperent per Christum venturum, quae omnia poterat praestare Joannes, et ideo ex auctoritate baptizabat suo baptismo, scilicet sibi a domino concesso. Ait ergo Augustinus in tractatu quinto supra Joannis evangelium: „Quoniam ergo acceperat Joannes baptismum, qui proprie Joannis diceretur, dominus autem Jesus Christus noluit baptismum suum alicui dare, non ut nemo baptizaretur baptismo

¹ In ep. I. ad Cor. XII. 28. hom. XXXII. n. 1. Migne, P. Gr. 61. 265.

domini, sed ut semper ipse dominus baptizaret, id actum est, ut per ministros dominus baptizaret, id est, ut quos ministri domini baptizaturi erant, dominus baptizaret, non illi. Aliud est enim baptizare per ministerium, aliud baptizare per potestatem. Baptisma enim tale est, qualis est ille, in cujus potestate datur, non qualis est iste, per cujus ministerium datur. Talis erat baptismus Joannis, qualis Joannes; baptismus justus tanquam justus, tamen hominis, sed qui acceperat a domino istam gratiam, ut dignus esset praeire judicem et eum digito ostendere et implere vocem prophetiae illius: *Vox clamantis in deserto, parate viam domini*. Tale autem baptismus domini, qualis dominus. Ergo baptismus domini divinum, quia dominus Deus.¹ Haec Augustinus pulchre docens, aliud esse baptizare per potestatem, aliud per ministerium; sicut diximus nos, aliud esse conferre jurisdictionem per potestatem injungendo, aliud vero per ministerium consecrando. Docet etiam, eum qui facit per potestatem, pertingere ad effectum, sicut Joannes ad humanum effectum sui baptismi, et Christus ad divinum sui; ministerium vero non pertingere. Ideo dans jurisdictionem per potestatem, in ea assimilat sibi eum cui dat, non autem consecrans, quia per ministerium id agit. Docet etiam, baptismum Joannis humanum esse, quia ab homine immediate, licet ab homine habente a Deo auctoritatem; baptismum Christi divinum, quia immediate a Christo, qui Deus est.

Et iterum in eodem tractatu, ut etiam habetur in Decreto cap. Dedit: „Dedit baptismum Judas, et non baptizatum est post Judam; dedit Joannes, et baptizatum est post Joannem; quia si datus est a Juda baptismus, Christi erat; qui autem a Joanne datus est, Joannis erat. Non Judam Joanni, sed baptismum Christi etiam per Judae manus datum, baptismum Joannis etiam per manus Joannis dato recte praeponimus.“²

¹ Tract. V. in Joann. cap. I. n. 6. Migne, P. L. 35, 1417.

² S. August. l. c. n. 18. Migne, l. c. col. 1423; cap. Dedit 46. C. I. q. 1. in decr. Grat.

[Cap. II. Demonstratur, episcopalem jurisdictionem dari per injunctionem, non per consecrationem].

217. Hac igitur supposita differentia asserimus, jurisdictionem dari per viam injunctionis, non autem per viam consecrationis, ut volunt aliqui dicentes, quod sicut cardinales, licet non sint papae, eligentes tamen papam, conferunt ei papatum ministerialiter et ut instrumenta Dei, et non per suam naturam, sicut in fornace Babylonis non per suam vim, sed ut Dei instrumentum refrigerabat ignis: ita jurisdictionem dari a Deo per consecrationem, papam vero exhibere nudum ministerium. Alii vero dicebant, dari a papa per injunctionem, sed in illa injunctione sicut etiam in consecratione esse papam nudum ministerium; et sicut servus solet dare eleemosynam de bonis domini et non suis, ita papam dare jurisdictionem, imo dominum per papam, sicut etiam ipse dominus facit effectum consecrationis. Quae omnia falsa esse et hominum inventa, postea ostendemus. Interim igitur probabimus dari jurisdictionem per papam, tanquam per ministerium quidem Dei ex potestate et voluntate agentem, non autem per eum, tanquam per ministerium operantem vi consecrationis. Quod probatur aequaliter ex scriptura, efficacius autem ex patribus et ratione.

218. Scriptura ergo ostendit, dominum promisisse claves Petro, et ei commisisse oves; in commissione autem nulla consecratione est usus, sed mera injunctio dicendo: *Pasee, sive rege, oves meas*. Quum autem eos ordinavit in sacerdotes, ceremoniis est usus. Ergo jurisdictio mera injunctio datur. Scio responderi posse, Christum veluti principem et habentem potestatem excellentiae non adstrictum esse legibus, quas suis ministris imposuit; et ideo potuisse solo praecepto conferre jurisdictionem, quam aliis praescripsit per consecrationem conferendam. Sed quia Christus dominus ita usus est sua potestate, ut exemplum ecclesiae ministris dederit, quomodo illi ea uti deberent, et ecclesiae praxis, ut ostendemus, semper habuit, ut oves per injunctionem sint commissae pastoribus, sequitur

domini, sed ut semper ipse dominus baptizaret, id actum est, ut per ministros dominus baptizaret, id est, ut quos ministri domini baptizaturi erant, dominus baptizaret, non illi. Aliud est enim baptizare per ministerium, aliud baptizare per potestatem. Baptisma enim tale est, qualis est ille, in cujus potestate datur, non qualis est iste, per cujus ministerium datur. Talis erat baptismus Joannis, qualis Joannes; baptismus justus tanquam justus, tamen hominis, sed qui acceperat a domino istam gratiam, ut dignus esset praeire judicem et eum digito ostendere et implere vocem prophetiae illius: *Vox clamantis in deserto, parate viam domini*. Tale autem baptismus domini, qualis dominus. Ergo baptismus divinum, quia dominus Deus.¹ Haec Augustinus pulchre docens, aliud esse baptizare per potestatem, aliud per ministerium; sicut diximus nos, aliud esse conferre jurisdictionem per potestatem injungendo, aliud vero per ministerium consecrando. Docet etiam, eum qui facit per potestatem, pertingere ad effectum, sicut Joannes ad humanum effectum sui baptismi, et Christus ad divinum sui; ministerium vero non pertingere. Ideo dans jurisdictionem per potestatem, in ea assimilat sibi eum cui dat, non autem consecrans, quia per ministerium id agit. Docet etiam, baptismum Joannis humanum esse, quia ab homine immediate, licet ab homine habente a Deo auctoritatem; baptismum Christi divinum, quia immediate a Christo, qui Deus est.

Et iterum in eodem tractatu, ut etiam habetur in Decreto cap. Dedit: „Dedit baptismum Judas, et non baptizatum est post Judam; dedit Joannes, et baptizatum est post Joannem; quia si datus est a Juda baptismus, Christi erat; qui autem a Joanne datus est, Joannis erat. Non Judam Joanni, sed baptismum Christi etiam per Judae manus datum, baptismum Joannis etiam per manus Joannis dato recte praeponimus.²”

¹ Tract. V. in Joann. cap. I. n. 6. Migne, P. L. 35, 1417.

² S. August. l. c. n. 18. Migne, l. c. col. 1423; cap. Dedit 46. C. I. q. 1. in decr. Grat.

[Cap. II. Demonstratur, episcopalem jurisdictionem dari per injunctionem, non per consecrationem].

217. Hac igitur supposita differentia asserimus, jurisdictionem dari per viam injunctionis, non autem per viam consecrationis, ut volunt aliqui dicentes, quod sicut cardinales, licet non sint papae, eligentes tamen papam, conferunt ei papatum ministerialiter et ut instrumenta Dei, et non per suam naturam, sicut in fornace Babylonis non per suam vim, sed ut Dei instrumentum refrigerabat ignis: ita jurisdictionem dari a Deo per consecrationem, papam vero exhibere nudum ministerium. Alii vero dicebant, dari a papa per injunctionem, sed in illa injunctione sicut etiam in consecratione esse papam nudum ministerium; et sicut servus solet dare eleemosynam de bonis domini et non suis, ita papam dare jurisdictionem, imo dominum per papam, sicut etiam ipse dominus facit effectum consecrationis. Quae omnia falsa esse et hominum inventa, postea ostendemus. Interim igitur probabimus dari jurisdictionem per papam, tanquam per ministerium quidem Dei ex potestate et voluntate agentem, non autem per eum, tanquam per ministerium operantem vi consecrationis. Quod probatur aequaliter ex scriptura, efficacius autem ex patribus et ratione.

218. Scriptura ergo ostendit, dominum promisisse claves Petro, et ei commisisse oves; in commissione autem nulla consecratione est usus, sed mera injunctione dicendo: *Pasee, sive rege, oves meas*. Quum autem eos ordinavit in sacerdotes, ceremoniis est usus. Ergo jurisdictio mera injunctione datur. Scio responderi posse, Christum veluti principem et habentem potestatem excellentiae non adstrictum esse legibus, quas suis ministris imposuit; et ideo potuisse solo praecepto conferre jurisdictionem, quam aliis praescripsit per consecrationem conferendam. Sed quia Christus dominus ita usus est sua potestate, ut exemplum ecclesiae ministris dederit, quomodo illi ea uti deberent, et ecclesiae praxis, ut ostendemus, semper habuit, ut oves per injunctionem sint commissae pastoribus, sequitur

quod Christus non praescripserit, ut per consecrationem committerentur, sed voluerit, ut quemadmodum ipse jurisdictionem injunxit Petro, ita Petrus et alii pastores majores aliis minoribus injungerent, ut semper practicum est; praesertim quum in his, quae sunt ordinis, adhibuerit aliquas ceremonias Christus, sicut quum fecit sacerdotes, porrexit panem et calicem, ut nos hodie facimus; insufflaverit quoque in eos, quum potestatem remittendi peccata contulit. Baptizavit quoque saltem Petrum, et ut alii dicunt, B. Virginem; et suo baptismo usus est, ut non solum verbo, sed exemplo (quo melius ceremoniae docentur) instrueret de modo baptizandi. Igitur ita etiam fecit de jurisdictione. Apostolos quoque jam factos sacerdotes, et antequam fierent, misit dominus ad praedicandum, ante quidem consecrationem per Judaeam, et post consecrationem et resurrectionem Christi per universum mundum. Et quia nemo potest praedicare non missus, et non habens ad id jurisdictionem, profecto jurisdictionem hujusmodi illis dedit dominus per injunctionem.

219. Ex actibus apostolorum et ex epistolis Pauli hoc constat, quod consecrabantur qui mittebantur in ministerium. Sed certe ante consecrationem et eligebantur vel ab apostolis vel a plebe, et confirmabantur a Petro vel a Paulo vel aliis apostolis. In ipsa autem confirmatione suscipiebant jurisdictionem, sicut hodie suscipiunt. Nisi quod ante divisionem parochiarum suscipiebant eam illimitatam, hodie vero limitatam ad ecclesiam, cujus titulus eis confertur antequam consecrantur. Post hanc autem collatam jurisdictionem accedebat consecratio, quae jurisdictionem datam firmaret, sive potius ipsum hominem Deo consecraret et dedicaret, ut ei ministraret prius collata jurisdictione utens. Quum ergo dicitur Act. XX, 28, quod *posuit Spiritus sanctus episcopos regere ecclesiam*, non video, cur non intelligatur, quod superiores acti Spiritu sancto confirmabant electos, et confirmando tradebant eis jurisdictionem, cujus traditionem quasi sigillabant succedente consecratione. Videmus quoque Paulum, qui consecratus dicitur Act. XIII, 3, ante ordinationem aliquos annos prae-

dicasse per jurisdictionem, quam citra consecrationem habuit. Quinimo ibi, nempe Act. XIII, antequam imponerentur manus, perspicuum est, quod consecratores probarent electionem Dei, eum assumentes in opus convertendarum gentium; et ita confirmarunt sententiam coeli, dando ad id illi jurisdictionem ecclesiasticam, ut internae missioni Dei accederet externa et canonica. Sicut quum Paulus adivit Petrum et Jacobum et Joannem, confirmarunt externae ministerium, quod a Deo acceperat interne, et hoc citra aliquam ordinationem. Imposuerunt illi quoque curam pauperum Hierusalem, pro quibus eleemosynae egentibus erant exhibendae, quod sine jurisdictione non fiebat. Propterea demum Paulus absque consecratione nova imposuit Tito, ut maneret Cretae et quae deessent corrigeret et constitueret per civitates presbyteros sive episcopos, qui ante consecrationem eligebantur et confirmationem. Quae omnia, si respiciatur praxis ecclesiastica, jurisdictionem exigebant, quae ante consecrationem daretur, vel post eam, et non per eam.

220. Idem probatur ex patrum scriptis et auctoritate.

Clemens enim Romanus priori epistola ad Jacobum refert Petri verba ad se dicta coram ecclesia: „Trado ipsi (Clementi) a domino mihi traditam potestatem ligandi et solvendi; ut de omnibus quibuscumque deeverit in terris, hoc decretum sit in coelis. Ligabit enim quod oportet ligari, et solvet, quod expedit solvi.“¹

Haec Petrus. Cujus dictis si adjungatur praxis ecclesiae, quae solet assumere saepissime in papam homines jam consecratos episcopos, et quibus per consecrationem nulla jurisdictio potest dari, sicut nec potest iterari consecratio episcopalis, concluditur, jurisdictionem papae non tradi per consecrationem, sed ordinarie per Dei immediatam injunctionem sive impositionem. Petro autem ex privilegio forte datum est, ut suae injunctioni assisteret Deus tradens Clementi suo successori potestatem, ut in illo verum sit, et Deum illi tradidisse potestatem et Petrum per injunctionem suam.

¹ Pseud.-Isid. in ep. Clem. ad Jacobum (Jaffé ed. II. n. 10).

Evaristus ad fratres per Aegyptum: „Et sicut vir non debet adulterare uxorem suam, ita nec episcopus ecclesiam suam, id est, ut illam dimittat, ad quam consecratus est, absque inevitabili necessitate, vel apostolica vel regulari immutatione, et alteri se ambitus causa conjungat.“¹

Haec ille, docens, episcopum consecrari ad ecclesiam suam. Ex quo sequitur, quod ante consecrationem sua erat, et hoc per consensum, quo, quum ei injunctum est onus, suscepit ejus curam, sicut maritus, quum consentit in uxorem accipiendam, et Christus quum ecclesiam sibi sponsavit, ut ipse Evaristus in eadem epistola declarat.

Anterus de episcopo, qui mutat sedem suam loquens: „Non ergo migrat, inquit, de civitate ad civitatem, qui non avaritiae causa sponte dimittit suam, sed ut jam dictum est, aut pulsus a sua aut necessitate coactus vel electione vel exhortatione sacerdotum et populorum translatus est ad alteram civitatem. Nam sicut episcopi habent potestatem ordinare regulariter episcopos et reliquos sacerdotes, sic quoties utilitas aut necessitas exposceret, supradicto modo et mutare et inthronizare potestatem habent.“²

Haec ille, docens, ex potestate episcoporum prodire, ut jam consecratus ad unam ecclesiam in novam transferatur, et jurisdictionem accipiat, quam quia non suscipit per consecrationem, quam non licet iterare, superest ut habeat per injunctionem. Et quia ab eadem potestate emanabat jurisdictio prima sicut et secunda, est, quod licet priorem habuerit dum consecraretur, non tamen illam habuit vi consecrationis, sed potestatis injungentis.

Clemens quoque de Petro ait: „Omnes principes terrae et cunctos homines eis obedire, et capita sua submittere, eorumque adjutores existere praecebat, ut omnes pariter fideles et cooperatores legis Dei monstrarentur.“³ Haec ille, docens, subditos ex praecepto Petri teneri ad obediendum episcopis. Ergo episcopi qui creabantur, ex praecepto Petri tenebantur alios curare et regere, et ita praecepto committebatur eis jurisdictio. Ibidem, ut supra citavimus, ait Petrum praecepisse, in quibus civitatibus deberent institui primates vel archiepiscopi vel episcopi. Et in ep. II. ait, ecclesias per congrua et utilia facere loca, quae divinis precibus sacrare oportet, et in singulis sacerdotes divinis orationibus Deo dicatos poni.

¹ Pseud.-Isid. in ep. II. Evaristi papae (Jaffé ed. II. n. 20).

² Pseud.-Isid. in ep. Anteri papae ad episcopos per Baeticae atque Toletanae provincias (Jaffé ed. II. n. 90).

³ Pseud.-Isid. in ep. Clement. cit.

Haec ille, docens, quorsum sacerdotes sive episcopi consecrentur; id enim fit, ut Deo dicentur. Possunt autem Deo dicari absque hoc, quod habeant aliquam jurisdictionem, sed ut pro omnibus sacrificantes Deum placent; et ita videtur colligi ex Clemente, qui in consecratis jam ecclesiis consecratos sacerdotes poni jubebat. Perspicuum autem est, quod quum ponebantur, recipiebant jurisdictionem, non autem per consecrationem, quae jam praecesserat.

Anicetus in epistola ad Galliae episcopos ait: „Nulli archiepiscopi primates vocentur, nisi illi qui primas tenent civitates, quarum episcopos apostoli et successores eorum regulariter patriarchas et primates esse constituerunt.“¹

Ex constitutione igitur tribuitur patriarchis jurisdictio, non autem ex consecratione, quia quum aliquis est jam episcopus, absque nova consecratione fit patriarcha.

Dionysius etiam papa ait: „Ecclesias singulas singulis presbyteris dedimus, et parochias et coemeteria eis divisimus, et unicuique jus proprium habere statuimus.“²

Ex statuto ergo est, et non ex consecratione, quod quis habeat jurisdictionem super paroeciam suam, quia non nisi jam consecrati fiebant parochi. Julius papa [sive potius, ut vidimus, Vigilius] ait de ecclesia Romana: „Ita reliquis ecclesiis vices suas credidit largiendas, ut in partem sint vocatae sollicitudinis, non in plenitudinem potestatis.“³

222. Quam sententiam Leo et Gregorius confirmant. Ex quo ostenditur, ex decreto ecclesiae, et non ex consecratione vocari alios in partem sollicitudinis. Leo postquam de praelatione Petri est locutus, subjungit: „De qua forma episcoporum quoque est orta distinctio, et magna ordinatione provisum est, ne omnes sibi omnia vindicarent, sed essent in singulis provinciis singuli, quorum inter fratres

¹ Pseud.-Isid. in ep. Aniceti (Jaffé ed. II. n. 57).

² Pseud.-Isid. in ep. II. Dionysii papae (Jaffé ed. II. n. 139). Priora verba sunt ex cap. 2. vit. Dionys. in libr. pontif.; cf. cap. 1. c. XIII. q. 1. in decr. Grat.

³ Ep. I. Vigilius ad Profuturum ep. Bracarensem cap. 7. (cf. supra pag. 122). Migne, P. L. 69, 19.

haberetur prima sententia; et rursus quidem in majoribus constituti sollicitudinem suscipere ampliore, per quos ad unam Petri sedem universalis ecclesiae cura conflueret, et nihil usquam a suo capite dissideret.¹ Haec ille, docens, ex dispositione et provisione sedis apostolicae variam distributionem jurisdictionum esse factam. Ex quo sequitur, jurisdictionem non dari vi consecrationis, quia consecrationis effectus non pendet ex arbitrio et dispositione hominis.

Gregorius quoque Magnus: „Quanto apostolica sedes Deo auctore cunctis praelata constat ecclesiis, tanto inter multiplices curas et illa nos valde sollicitat, ubi ad consecrandum antistitem nostrum expectatur arbitrium.“ Et paulo inferius de electo in episcopum loquens ait: „Tunc eum a propriis episcopis, sicut antiquitatis mos exigit, cum nostrae auctoritatis assensu, solatiante (sc. auxiliante) domino facias consecrari: quatenus hujusmodi servata consuetudine et apostolica sedes proprium vigorem retineat, et a se concessa aliis sua jura non minuat.“² Haec ille, docens, a consensu et arbitrio pontificis pendere consecrationem, et ab ejus privilegio jura electionis in alios emanare. — Idem quum jussisset unionem fieri ecclesiae Cumanae cum Misenatensi, ait: „Utramque nos ecclesiam praesentis auctoritatis pagina unisse tibi commisisse cognosce, propriumque utrarumque ecclesiarum scito te esse pontificem. Et quaeque tibi de earum patrimonio vel cleri ordinatione sive promotione juxta canonum statuta visa fuerint ordinare atque disponere, habebis ut proprius revera sacerdos liberam ex nostrae auctoritatis consensu atque permissione licentiam.“³ Haec ille, clarissime ostendens, ex sua auctoritate et consensu habere propriam et ordinariam jurisdictionem super ecclesiam Cumanam

¹ Ep. 14. ad Anastasium Thessalonicensem cap. 11. (Jaffé n. 189). Migne, P. L. 54, 676.

² Epist. l. III. ind. XII. ep. 30. ad Joannem subdiac. (Jaffé n. 870). Migne, P. L. 77, 627 s.

³ Epist. l. II. ind. X. ep. 45. ad Benenatum (Jaffé n. 832). Migne, P. L. 77, 582 s.

olim episcopum solius Misenatanae, non autem vi consecrationis, quia denuo consecrari non poterat.

Idem Gregorius ad Joannem episcopum, cui committit curam trium Tabernarum ecclesiae, eam uniens hujus Joannis ecclesiae, dicit: „Hujus ergo rei sollicitudine saepe commoniti hoc nostro sedit cordi consilium, ut vicinis eas mandarem pontificibus gubernandas. Ideoque fraternitati tuae curam gubernationemque trium Tabernarum ecclesiae praevidimus committendam, quam tuae ecclesiae aggregari uniri que necesse est, quatenus utrarumque ecclesiarum sacerdos recte Christo adjutore possis existere.“¹ Haec ille, ex consilio suo et deliberatione se jurisdictionem dare ecclesiae trium Tabernarum asserens. — Idem ad Maximianum episcopum: „Super cunctas Siciliae ecclesias te, reverendissimum virum Maximianum fratrem et coepiscopum nostrum, vices apostolicae sedis ministrare decernimus; ut quisquis illic religionis habitu censetur, fraternitati tuae ex nostra auctoritate subjaceat. . . . Quas videlicet vices non loco, sed personae tribuimus.“² Ex decreto ergo et non ex consecratione manabat illa jurisdictio. — Idem ad Januarium: „Pervenit quoque ad nos, quosdam scandalizatos fuisse, quod presbyteros chrismate tangere eos, qui baptizati (al. baptizandi) sunt, prohibuimus. Et nos quidem secundum usum veterem ecclesiae nostrae fecimus; sed si omnino hac de re aliqui contristantur, ubi episcopi desunt, ut presbyteri etiam in frontibus baptizandos chrismate tangere debeant, concedimus.“³ Haec ille, jam consecratis presbyteris veniam concedens chrismate tangendi baptizatos, quod jurisdictionem exigit, sine qua nemo licite ordine potest uti. — Idem: „Moderamine apostolicae auctoritatis decernimus, ut monachi, si pres-

¹ Epist. l. II. ind. X. ep. 50. (Jaffé n. 837). Migne, P. L. 77, 591 s.; cap. Postquam 49. C. XVI. q. 1. in decr. Grat.

² L. II. ind. X. ep. 7. (Jaffé n. 796). Migne, P. L. 77, 543 s.; cap. Mandata 6. De praesumptionibus (II. 23).

³ L. IV. ind. 12. ep. 26. ad Januarium (Jaffé n. 933). Migne, l. c. col. 696; cap. Pervenit 1. dist. 95. in decr. Grat.

byterii honore dedicati sunt, cum ligandi solvendique potestate decimarum, primitiarum, oblationum, donationum, quae fiunt pro vivis et pro defunctis, portionem juxta canonem ad suam proximorumque utilitatem merito perfectioris justitiae non minus, quam ceteri sacerdotes, laudabiliter sibi vindicent.¹ Haec ille. — Et capite sequenti: „Ex auctoritate hujus decreti (quod apostolico moderamine, et pietatis officio a nobis est constitutum) sacerdotibus monachis apostolorum figuram tenentibus liceat praedicare, baptizare, communionem dare, pro peccatoribus orare, poenitentiam imponere atque peccata solvere.“² Haec ille, docens, ex decreto et non ex consecratione monachis dari jurisdictionem.

223. Quod idem docet papa quoque Gelasius scribens: „Si quis monachus fuerit, qui venerabilis vitae merito sacerdotio dignus videatur, et abbas, sub cujus imperio regi Christo militat, illum fieri presbyterum petierit, ab episcopo debet eligi, et in loco quo judicaverit ordinari; omnia, quae ad sacerdotis officium pertinent, vel populi vel episcopi electione provide ac juste acturus.“³

Et Bonifatius IV. eadem causa et quaestione: „Sunt nonnulli nullo dogmate fulti, audacissime quidem zelo magis amaritudinis quam dilectionis inflammati asserentes, monachos, qui mundo mortui sunt et Deo vivunt, sacerdotalis officii potentia indignos; neque poenitentiam, neque christianitatem largiri, neque absolvere posse per sacerdotalis officii divinitus sibi injunctam potestatem; sed omnino labuntur. . . . Neque enim beatus Benedictus, monachorum praeceptor almificus, hujus rei aliquo modo fuit interdictor, sed eos saecularium negotiorum edixit expertes fore tantummodo. Quod quidem apostolicis documentis

¹ Cap. Moderamine 23. l. XVI. q. 1. Lainez id caput tribuit Gregorio M.; at incerti est auctoris.

² Cap. Ex auctoritate 24. C. XVI. q. 1. Hoc caput non est Gregorii M., sed videtur excerptum ex can. 3. conc. Nemausensi anni 1096. Mansi XX. 931.

³ Cap. Si quis monachus 28. l. XVI. q. 1. (Jaffé n. 434); sed juxta Thiel pag. 613 est apocryphum.

et omnium sanctorum patrum institutis non solum monachis, sed etiam canonicis maximopere imperatur. Nemo enim militans Deo implicat se negotiis saecularibus. Nos vero tantorum patrum instituti exemplis (quibus periculosissimum est refragari) credimus a sacerdotibus monachis ligandi solvendique officium Deo operante digne administrari, si eos digne contigerit hoc ministerio sublimari.¹ Haec ille. Ex cujus verbis habetur imprimis, potentiam ligandi et solvendi a Deo esse, et ejus usum non decere monachum, si ejus regula prohiberetur. Quod quia non prohibuit apostolica sedes, decernit, ut possint illam habere. Quod sine jurisdictione fieri non potest, quam constat monachum, sicut nec simplicem sacerdotem per consecrationem non habere, sed ex injunctione.

Adhuc Nicolaus I. papa: „Primates enim vel patriarchas nihil privilegii habere prae ceteris episcopis, nisi quantum sacri canones concedunt et prisca consuetudo illis antiquitus contulit, definimus; et ita ut secundum Nicaenas regulas sua privilegia serventur ecclesiis; praeterea si apostolica sedes aliquam ecclesiam vel ipsius rectorem quolibet speciali privilegio decreverit honorare.“² Haec ille, asserens ex canonum definitione et apostolico decreto emanare primatus jurisdictionem.

Leo Nonus ad Michaelem Constantinopolitanum: „Sicut cardine totum regitur ostium, ita Petro et successoribus ejus totius ecclesiae disponitur emolumentum. Et sicut cardo immobilis permanens ducit et reducit ostium, sic Petrus et sui successores liberum de omni ecclesia habent iudicium, quum nemo debeat eorum dimovere statum.“³ Haec ille.

224. Paschalis secundus ad Victorem Bononiensem episcopum: „Pervenit ad nos, unde valde miramur, quod

¹ Cap. Sunt nonnulli 25. l. XVI. q. 1. Non est Bonifatii (Jaffé ed. II. n. 1996); sed videtur compositum sec. can. 2. conc. Nemaus. cit.

² Ep. 66. ad Rodulfum archiep. Bituricensem n. 2. (Jaffé n. 2091). Migne, P. L. 119, 884; cap. Conquestus 8. C. IX. q. 3 in decr. Grat.

³ Epist. 100. n. 32. Migne, P. L. 143, 765 (Jaffé n. 3286); cf. s. Ivon. Decret. p. V. cap. 44.

quidam monachi et abbates in paroecia (al. parochia) nostra contra sanctorum patrum decreta episcopalia jura et officia sibi arroganter vindicant, videlicet poenitentiam et remissionem peccatorum, reconciliationem, decimas, et ecclesias: quum absque proprii episcopi licentia vel apostolicae sedis auctoritate hoc nullatenus praesumere debeant, sicut in Chalcedonensi concilio de hujusmodi a sanctis patribus cautum est, et sub anathematis vinculo monachis omnibus prohibitum.¹ Sic ille, docens, ab episcopi vel sedis apostolicae licentia et auctoritate emanare in monachos jurisdictionem. — Idem ad archiepiscopum Panormitanum de Christo ter Petrum interrogante, antequam committeret ei oves, loquens ait: „Si conscientiarum factor et cognitor secretorum conditione hac usus est non semel tantum, sed et secundo et usque ad contritionem, qua nos sollicitudine oportet tantam ecclesiae praelationem imponere fratribus, quorum conscientias non videmus.“² Haec ille, ex impositione seu injunctioe docens derivari jurisdictionem in jam consecratum.

Clemens tertius epistola ad Willelmum archiepiscopum Montis regalis ait: „Si quid ex liberalitate apostolorum providentia fratribus ac coepiscopis nostris accedat, ad nostri honoris augmentum credimus redundare, ut de plenitudine potestatis, quam sancta Romana ecclesia largiente domino sibi vindicat, singularem ecclesiae inferiores accipiant, ut ab ea velut a capite in subservientia membra justificationum munera transfundantur.“³ Haec ille, loquens de concessione jurisdictionis super aliquos episcopos, quos Montis regalis archiepiscopo fecit suffraganeos, ut constat ex bulla, quae in archivio ejusdem archiepiscopatus habetur, ex qua desumpta sunt haec verba. Ex quibus expresse colligitur, ex liberalitate sedis apostolicae manare

¹ Cap. Pervenit 9. C. XVI. q. 1. (Jaffé n. 4874.)

² Cap. Significasti 4. De electione et electi potestate (I. 6); cf. supra pag. 111. (Jaffé n. 4851.)

³ Bullam, de qua loquitur, ipse Lainez in archivio archiepiscopali Montis regalis forsitan inspexit; ad nostra usque tempora impressa non videtur; cf. Jaffé n. 10114 et Pirrhi Sicilia sacra tom. I. pag. 624.

jurisdictionem. — Alexander III. in quosdam curatos non residentes ait: „Quum igitur verba accipienda sint cum effectu, tales si praesentati fuerint, non debent admitti, et admissi si instituti fuerint, secure poterunt amoveri.“¹ Per admissionem igitur datur jurisdictio curatis, qui si non resident, illa spoliari poterunt. — Innocentius III. in eodem titulo: „De clericis autem, qui ecclesias vel praebendas sibi concessas sine justa et necessaria causa tuo praesertim non accedente consensu deserunt, hoc tibi duximus respondendum, quod postquam congruo tempore fuerint exspectati, nisi redierint ad illas, possunt eis juste privari, dummodo non sint justo impedimento detenti.“² — Et idem in cap. Ex tuae jubet similes non residentes suis ecclesiis spoliari.³ Ex quibus omnibus colligitur, quod ex assensu datur jurisdictio, et propter delictum non residendi potest ex decreto superiorum auferri.

225. Leo IV.: „Regenda est unaquaeque paroecia sub provisione ac tuitione episcopi per sacerdotes vel ceteros clericos, quos ipse cum Dei timore providerit, cui jure pertinere videtur et circumire, ut sibi necessarium visum fuerit, ecclesiastica utilitate cogente.“⁴ Haec ille, docens, ex provisione episcopi et circumspectione episcopi pendere jurisdictionem, quae datur sacerdotibus super paroecias. — Alexander III. ad archiepiscopum Cantuariensem in cap. Ex frequentibus De institutionibus: „Ex frequentibus querelis personarum satis manifeste didicimus, in partibus vestris consuetudinem pravam admodum et enormem, etiam sanctorum patrum constitutionibus omnimodo contrariam, a multis retro temporibus invaluisse, quod videlicet clerici caeca cupiditate ducti ecclesias et ecclesiastica beneficia sine assensu dioecesani episcopi, vel officialium suorum, qui hoc de jure possunt facere,

¹ Cap. Relatum 4. De clericis non residentibus, III. 1. (Jaffé n. 9332).

² Cap. Inter quatuor 10. De clericis non resid. (Potthast n. 2860).

³ Cap. Ex tuae 11. eod. tit. (Potthast n. 3090).

⁴ Cap. Regenda 4. C. 10. q. 1. in decr. Grat. (Jaffé n. 1977).

recipiunt minus quam deceat sollicite cogitantes, quomodo id a sanctorum patrum institutionibus est alienum, et ecclesiasticae contrarium honestati.¹ Haec ille, docens, ex episcopi consensu dari jurisdictionem, et id habere episcopum de jure et patrum institutione. Ergo ex jure ecclesiastico est episcopi jurisdicatio, et per consensum est in ipsum derivata, sicut ipse in alios ex consensu derivat. — Innocentius III. eodem titulo: „Quum venissent ad apostolicam sedem archidiaconus Richimundiae et procuratores Eboracensis archiepiscopi, ex parte archiepiscopi fuit propositum, quod institutio personarum et custodia ecclesiarum vacantium ad eum in dioecesi sua spectat, tam de jurisdictione communi, quam de consuetudine generali; verum quidam praedecessores ipsius quibusdam archidiaconis Richimundiae tam institutionem quam custodiam personaliter commiserunt. Inter alia vero archidiaconus ipse respondit, quod archiepiscopus tam institutionis quam custodiae non personaliter archidiacono qui tunc erat, sed perpetuo, de consensu capituli, archidiaconatum reali concessionem donavit.“² Haec ille. Papa vero admittit, utrumque potuisse fieri. Ergo ex dono transfertur jurisdicatio, et instituitur in magistratu ecclesiastico illam habens, et non solum matrici illi traditur.

226. Innocentius III.: „Mandamus quatenus eos, qui praebendas vel dignitates Eboracensis ecclesiae vel aliarum ecclesiarum ad donationem ejus (nempe archiepiscopi) spectantes praeter auctoritatem acceperint ipsius, ad eas resignandas diligentius moneas et inducas.“³ Haec ille. Ex auctoritate igitur archiepiscopi et non ex consecratione dabantur praebendae vel dignitates cum eis annexa jurisdictione. — Idem de translatione episcoporum: „Sicut

¹ Alex. III. ad Cantuariensem archiep. (Jaffé n. 8884); cap. Ex frequentibus 3. De institutionibus (III. 7).

² Innoc. III. ad Heliensem episc. (Potthast n. 1285); cap. Quum venissent 6. eod. tit.

³ Innoc. III. ad card. s. Mariae in Via Lata (Potthast n. 678); cap. Quia diversitatem 5. De concessionem praebendae (III. 8).

autem episcopus consecratus sine licentia Romani pontificis suam non debet ecclesiam derelinquere, sic et electus et confirmatus praeter ejus assensum suam nequit desere ecclesiam, cui est matrimonialiter alligatus; quum non debeat in dubium revocari, quin post electionem et confirmationem canonicam inter personas eligentium et electi conjugium sit spirituale contractum; cui profecto episcopalis dignitas nihil addit, quum quis episcopali praeditus dignitate nullius tamen ecclesiae possit episcopus esse, quemadmodum de illo contingit, qui oneri pontificali renuntiat, non honori. Unde quum non majus sit vinculum episcopi ad ecclesiam, quam electi, maxime quum fuerit confirmatus, imo idem penitus et non aliud, idem juris obtinet in utroque.“ Haec ille, addens etiam, quod ecclesia „quae electum habet nondum consecratum, non dicitur viduata, quasi sponsus non habeat, sed quia, quum sponsus ejus nondum sit consecratus, adhuc quoad quaedam quasi viri maneat solatio destituta, sicut juxta communem modum loquendi illa dicitur ecclesia viduata, quae licet episcopum habeat, inutilem tamen perhibetur habere.“¹ Quum igitur electus confirmatus, licet nondum consecratus, sponsus sit, et non minus sponsus quam consecratus, nisi quod ordinare non potest per seipsum [quod est quasi filios generare, quod facere non potest, nisi accedat copula per consecrationem. Nam ut ipse Innocentius ait in eodem titulo: „Spirituale foedus conjugii, quod est inter episcopum et ecclesiam, quod in electione initiatum, ratum in confirmatione, et in consecratione intelligitur consummatum“²] — quum inquam episcopus nihil minus vinculi habeat cum ecclesia, procul dubio habet jurisdictionem super eam ante consecrationem. Ergo per consecrationem nihil illi datur jurisdictionis. Obiter etiam adnotandum est ex verbis Innocentii, quod potestatem ordinis in episcopo vocat dignitatem et honorem episcopalem, curam vero et

¹ Innoc. III. ad capitulum Andegavense (Potthast n. 575); cap. Inter corporalia 2. De translatione episcopi (I. 7).

² Innoc. III. ad episc. Bamberg. et scholasticum Moguntin. (Potthast n. 942); cap. Licet 4. eod. tit.

Lainez, Jurisdicatio episcoporum.

jurisdictionem vocat onus; qua quidem jurisdictione ait spoliari eum, qui renuntiat episcopatu, ordine retento.

Idem ad Ostiensem episcopum, quum narrasset, Ostiensem episcopum postulationem canonicorum Senonensium, qua sibi petebant episcopum quemdam alterius ecclesiae non admissum a pontifice, rejecisse, eum commendans ait: „Tu intelligens eos, qui cassationem nostram quodammodo revocare volebant, eligendi privilegium amisisse, quia concessa sibi ex apostolicae sedis benignitate abuterentur temere potestate; ac ideo ad alios, licet pauciores numero, quantum tamen ad haec pertinet, consilio saniores eligendi vel postulandi devolutam esse licentiam; praedictum Cameracensem ad eorum instantiam in pastorem auctoritate fretus apostolica providisti et deputasti ad regimen ecclesiae Senonensis. Nos igitur . . . a sollicitudine Cameracensis ecclesiae ipsum reddimus absolutum . . . quod a te factum est, auctoritate apostolica confirmantes.“¹ Haec ille, clarissime ostendens, legatum Ostiensem auctoritate apostolica constituisse episcopum Cameracensem pastorem Senonensem nulla consecratione interveniente; jam enim erat consecratus. — Idem eodem titulo quum a canonicis Ravenatensibus, sede illa vacante, postularetur in episcopum quidam cardinalis presbyter, vel aliquis episcopus Imolensis, utriusque postulationem rejecit pontifex; cardinalis quidem, quia utilior erat ecclesiae universali et communis utilitas privatae est praeferenda; episcopi autem, quia non erat convenienter postulatus, de quo ait pontifex: „Attendentes autem ex altera parte, quod praedictus episcopus Imolensis a minori quam tertia parte fuerit postulatus, et quod apostolica sedes postulationes hujusmodi non consueverit in tanta divisione ac contradictione recipere, quum quando etiam aliquis ab aliis unanimiter postulatur, ad admittendam postulationem eorum non tam ex justitia quam gratia moveatur, postulationem ipsius non

¹ Innoc. III. ad episc. Ostiensem (Potthast n. 1196); cap. Gratum 2. De postulatione praelatorum (I. 5).

duximus admittendam.“¹ Haec ille; ex gratia igitur et non ex vi consecrationis datur a pontifice jurisdictio episcopo postulato.

Idem ad episcopum Zamorensem: „Inquisitioni tuae taliter respondemus, quod et clericus absens per alium, vel alius magis per ipsum pro eo potest de beneficio investiri.“² Ergo jurisdictio illa non datur ex consecratione. — Idem De electione et electi potestate: „Verum quoniam electus ante confirmationem obtentam administrationi episcopatus se irreverenter immiscuit, et tam a clericis quam a laicis juramenta recepit, non attendens, quod secundum apostolum nemo debet sibi honorem assumere, sed qui vocatur a Deo tamquam Aaron, nec donum scientiae pontificis fuerat assecutus; . . . postquam nobis eundem praesentastis electum, sufficienti examinatione praemissa . . . electionem de ipso factam exigente justitia duximus irritandam, quidquid ex ea vel ob eam factum est, denuntiantes penitus non tenere.“³ Haec ille, docens jurisdictionem ex confirmatione pontificis ante consecrationem conferri.

227. Honorius III. ad episcopum Assisinatensem De officio ordinarii iudicis: „Nos autem inspectis prolationibus, et quae ab utraque parte fuere proposita intellectis, decrevimus, ut in ecclesiis seu capellis suae dioecesis ad monasterium ipsum spectantibus, habeas canonicam obedientiam, subjectionem et reverentiam, institutionem et destitutionem, correctionem et reformationem, ac censuram ecclesiasticam, jurisdictionem quoque causarum omnium ad forum ecclesiasticum de jure spectantium, poenitentias et sacramentorum omnium quae ab episcopo sunt recipienda collationem, synodum et synodatici seu cathedralici nomine duos solidos, quartam decimationum

¹ Innoc. III. ad clericos eccles. Ravenatensis (Potthast n. 1546); cap. Bonae memoriae 3. eod. tit.

² Innoc. III. ad episc. Zamorensem (Potthast n. 1066); cap. Accedens 24. De praebendis et dignitatibus (III. 5).

³ Innoc. III. ad capitulum Pennense (Potthast n. 852); cap. Qualiter 17. De electione et electi potestate (I. 6).

et mortuorum, visitationem quoque annuam.¹ Ex decreto igitur sedis apostolicae datur vel aufertur episcopo iurisdictione.

Gregorius X. in concilio Lugdunensi: „Praesenti decreto statuimus, ut nullus ad regimen parocchialis ecclesiae assumatur, nisi sit idoneus moribus, scientia, et aetate. Decernentes collationes de parocchialibus ecclesiis iis, qui non attigerunt vigesimum quintum annum, de cetero faciendas, viribus omnino carere. Is etiam qui ad hujusmodi regimen assumetur, ut gregis sui (al. sibi) crediti diligentius curam gerere possit, in parocchiali ecclesia, cujus rector exstiterit, residere personaliter teneatur; et infra annum a sibi commissi regiminis tempore numerandum se faciat ad sacerdotium promoveri. Quod si infra idem tempus promotus non fuerit, ecclesia sibi commissa nulla etiam praemissa monitione sit praesentis constitutionis auctoritate privatus.“² Haec ibi. Ex quibus constat, regimen ecclesiarum ante sacerdotium committi curato; ergo non ex consecratione.

Clemens V.: „Quia nonnulli (prout accepimus) contra doctrinam apostoli suae prudentiae, quin potius imprudentiae innitentes, ac disceptare super his, de quibus eis non expedit, satagentes, asserere non verentur, quod summus pontifex ante suae coronationis insignia se non debet intrmittere de provisionibus, reservationibus, dispensationibus, et aliis gratis faciendis, nec se in litteris episcopum simpliciter, sed electum episcopum scribere, nec etiam uti bulla, in qua nomen exprimatur ipsius, nos talium temeritates compescere cupientes, singulos, qui occasione hujusmodi aliquas litteras nostras super negotiis quibuscumque confectas, quae a nobis ante coronationis nostrae insignia emanarunt, ausi fuerint impugnare, excommunicationis sententia innodamus.“³ Haec ibi. Papa igitur ante conse-

¹ Honor. III. ad episc. Assisinat. (Potthast n. 7728); cap. Conquerente 16. De officio iudicis ordinarii (I. 31).

² Cap. Licet 14. De electione et electi potestate (I. 6) in 6°.

³ Extrav. comm. Quia nonnulli 4. (V. 10).

crationem iurisdictionem habet super universalem ecclesiam, nec, quum eligitur jam episcopus, consecrari iterum potest.

228. Concilium Toletanum XI. c. 9 in eos qui simoniace ordinati sunt, ait: „Illos autem quos deinceps post praelationem (al. relationem) per praemium ordinatos fuisse patuerit, sub definitis provinciae legibus ut vere simoniacos ab ecclesia separandos esse censemus: id est, ut duorum annorum spatio exsilio relegati, et digna satisfactionis vel excommunicationis sententia coerciti, honoris gradum quem praemiis emerant, lacrymis conquirere et reparare intendant. Unde si digna eos satisfactio poenitentiae commendaverit, peracto poenitentiae indictae tempore, non tantum communioni, sed et loco et totius ordinis officii, a quibus separati fuerunt, restaurandi sunt.“¹ Continet igitur hoc concilium, quod simoniace ad ordinem accedentes priventur iurisdictione. Ergo non suscipiunt illam per ordinem, sed ante eum, alioqui non possent illo denudari.

Concilium etiam Meldense c. 3.: „Quid in Moysae nisi summum sacerdotium, quid in septuaginta viris, nisi presbyteros accipimus? Quod autem dominus aufert de spiritu Moysis traditque eis, patenter ostendit, quia hi qui ab episcopo in conspectu Dei vocati sunt, ut secum onus populi sustentent, eadem velle et imperato sibi honore totis viribus cooperari debent.“² Haec illud, per imperatum honorem ostendens iurisdictionem per imperium tradi et injunctionem.

229. Praeter ipsos pontifices et patres priores sunt etiam alii doctores tam antiqui quam scholastici, qui confirmant, ecclesiasticam iurisdictionem episcoporum pendere ex consensu seu injunctione, non autem a consecratione.

Inter eos igitur Cyprianus de Novatianis loquens ait: „Hi sunt, qui se ultro apud temerarios convenas sine divina dispositione praeficiunt, qui se praepositos sine ulla

¹ Mansi XI, 130.

² Mansi XIV, 811. Concilium a. 845 celebratum est.

ordinationis lege constituunt, qui nemine episcopatum dante, episcopi sibi nomen assumunt.¹ Haec ille. Quum autem haeretici consecrationem accipiant et dent, si ecclesiae forma servetur, in hoc erant reprehensibiles Novatiani, quod sine dante jurisdictionem, eam sibi usurpaverint. Hieronymus adversus Jovinianum: „Interdum hoc et pontificum vitio accidit, qui non meliores sed argutiores in clerum eligunt (al. allegunt), et simpliciores quosque atque innocentes inhabiles putant, vel affinibus et cognatis quasi terrenae militiae officia largiuntur.“² Haec ille, asserens, ecclesiastica officia dari ab episcopis quasi munia militaria; non ergo vi consecrationis.

Ambrosius: „Ut ergo cresceret plebs et multiplicaretur, omnibus inter initia concessum est et evangelizare et baptizare et scripturas in ecclesia explanare; at ubi omnia loca circumplexa est ecclesia, conventicula constituta sunt, et rectores et cetera officia in ecclesiis sunt ordinata; ut nullus de clericis auderet, qui ordinatus non esset, praesumere officium, quod sciret non sibi creditum vel concessum.“³ Haec ille, ex concessione et ordinatione sive praecepto jurisdictionem olim datam scribens, initio quidem in omnes, postea vero limitate in certos et certa officia. — Idem ut habetur in Decreto: „Doctos ac probos monachos presbyterii honore dedicatos baptizare, praedicare, poenitentiam dare, debita miseris relaxare, decimarum, primitiarum, oblationum vivorum et mortuorum portione justa perfrui debere, moderata dispensatione commendamus, ut juxta apostolum de altari, cui serviunt, viventes, per obsequium dominicae plebis panem et vinum immaculata benedictione transforment in corpus et sanguinem domini nostri Jesu Christi.“⁴ Haec ille, jubens

¹ De unitate ecclesiae cap. 10. Migne, P. L. 4, 507.

² L I n. 34. Migne, P. L. 23, 258.

³ Ambrosiast. in Ephes. IV. 12. Migne, P. L. 17, 388.

⁴ Cap. Doctos 21. C. 16. q. 1. in decr. Grat. Apud Ambrosium nihil tale est inventum et videtur auctoris alicujus longe recentioris. Ita correctores Rom.

monachis ordinatis jurisdictionem committendam et relaxanda peccata et praedicandum et sumendum ex altari, unde vivant.

Meletius quoque episcopus Antiochiae refert ad Paulinum, qui jurisdictionem sibi usurpans in aliquos Antiochenos ecclesiam dividebat et ait: „Jungamus amice greges, et solvamus de praesulatu contentionem; communiter pascentes oves, curam eis communiter exhibeamus.“ Et post pauca: „Et siquidem prius ego finem vitae suscepero, solus eris antistes; si vero hoc tibi prius venerit, ego rursus gregis habebō curam.“¹ Haec ibi, ex consensu tribuens jurisdictionem Paulino in universas oves, et eum post mortem successorem suum deputans, quae non ausus esset facere, si a consecratione et non ab injunctioe res penderet.

230. Scholastici clarius hanc rem asserunt consoni. Et inter illos sanctus Thomas omnia fere, quae antiqui tradunt, de hac re colligens, ad dubium, an schismatici habeant aliquam potestatem, respondens ait: „Respondeo dicendum, quod duplex est spiritualis potestas, una quidem sacramentalis, alia jurisdictionalis. Sacramentalis quidem potestas est, quae per aliquam consecrationem confertur. Omnes autem consecrationes ecclesiae sunt immobiles, manente re, quae consecratur; sicut etiam patet in rebus inanimatis. Nam altare semel consecratum non consecratur iterum, nisi fuerit dissipatum. Et ideo talis potestas secundum suam essentiam remanet in homine, qui per consecrationem eam est adeptus, quamdiu vivit, sive in schisma sive in haeresim labatur. Quod patet ex hoc, quod rediens ad ecclesiam non iterum consecratur. Sed quia potestas inferior non debet exire in actum, nisi secundum quod moveatur a potestate superiori, ut etiam in rebus naturalibus patet, inde est, quod tales usum potestatis amittunt, ita scilicet, quod non liceat eis sua potestate uti. Si tamen usi fuerint, eorum potestas effectum habet in sacramentalibus; quia in his homo non operatur,

¹ Cassiod. in historia tripartit. l. 9. c. 3. Migne, P. L. 69, 1123.

nisi sicut instrumentum Dei. Unde effectus sacramentales non excluduntur propter culpam quamcumque conferentis sacramentum. Potestas autem jurisdictionis est, quae ex simplici injunctione hominis confertur; et talis potestas non immobiliter adhaeret; unde in schismaticis et haereticis non manet. Unde non possunt nec absolvere nec excommunicare, nec indulgentias facere, aut aliquid hujusmodi; quod si fecerint, nihil est actum. Quum ergo dicitur, tales non habere potestatem spiritualem, intelligendum est vel de potestate secunda, vel si referatur ad primam potestatem, non est referendum ad ipsam essentiam potestatis, sed ad legitimum usum ejus. Et per hoc patet responsio ad objecta.¹ Haec Thomas, in cujus verbis id notandum, quod potestatem ordinis immobilem facit secundum suam essentiam ex eo, quia per consecrationem datur. Unde asserit non posse tolli ejus essentiam, sed usum licitum tantum impediri. Potestatem vero jurisdictionis dicit per hanc simplicem injunctionem dari, et tolli posse non solum usum, sed essentiam potestatis, quam ablatam esse dicit in schismaticis et haereticis, ita ut si ea vellent uti, non solum peccent, sed nihil etiam faciant, quia non habent potestatem faciendi etiam illicite. Ad quam potestatem dicit s. Thomas pertinere absolvere, excommunicare, indulgentias facere, et hujusmodi. Ex quo patet decipi eos, qui interpretantur Thomam intelligendo de potestate jurisdictionali, quae est in foro externo et contentioso.

Idem etiam Thomas: „Potestas, inquit, faciendi indulgentias residet in papa plene, quia potest facere quod vult, causa tamen existente legitima; sed in episcopis est taxata secundum ordinationem papae; et ideo possunt dare secundum quod eis taxatum est, et non amplius.“² Haec ille, docens, ex papae voluntaria determinatione posse episcopos indulgentias concedere, quam potestatem ad jurisdictionem spectare ibidem ipse docet. — Idem in dubio quodam circa textum Magistrī ait: „Potest iterum

¹ Summ. theol. 2. q. 39. art. 3.

² In 1. 4. sentent. dist. 20. art. 4. quaestione. 4. sol. 3.

potestas inferior et superior ita se habere, quod ambae oriuntur ex una quadam suprema potestate, quae unam alteri subdit, secundum quod vult; et tunc una non est superior altera, nisi in his, quibus una supponitur alii a suprema potestate, et in illis tantum est magis obediendum superiori quam inferiori. Et hoc modo se habent potestates episcopi et archiepiscopi descendentes a papae potestate.⁴¹

231. Bonaventura etiam in Breviloquio, ut supra vidimus, papam vocat fontem, originem et regulam cunctorum principatum ecclesiasticorum; non potest autem esse regula, si non posset limitare jurisdictionem.

• Durandus de illo verbo loquens: *Pasce oves meas* ait: „Hoc enim nulli aliorum apostolorum dictum est, nec tunc, nec ante, nec post. Ergo talem potestatem plenam et perfectam habet solus successor Petri, qui ob hoc papa dicitur, quasi pater patrum. In aliis autem non est, nisi derivata et limitata prout papae placet.“⁴²

Hervaeus lib. de potestate papae: „Omnes potestates inferiores a papa sunt limitatae et determinatae, ut apparet de facto.“

Dominicus de Soto de potestate ligandi et solvendi apostolorum loquens ait: „Quare ubi illam apostolis dedit, tribuit et presbyteris, nisi quod jurisdictionum distributionem commisit Petro, quae non est de intrinseca ratione sacramenti, sed de necessitate applicationis materiae.“⁴³ Haec ille, perspicue docens, jurisdictionem non esse effectum sacramenti, nec de essentia ejus, sed esse necessarium, ut applicetur materia, quod per injunctionem fit, dum committitur subdito, ut subsit, et praelato, ut praesit.

232. Rationes quoque fortes ostendunt, jurisdictionem non dari vi consecrationis, sed injunctionis; quae jam adducendae sunt.

Prima sit: Si jurisdictio etiam ordinaria daretur per consecrationem, sequeretur eam non derivari a papa, quod

¹ In 1. 2. sentent. dist. ult. expos. text.

² In 1. 4. sentent. dist. 24. q. 5. a. 5.

³ In 4. dist. 20. q. 1. a. 3. concl. 4.

falsum esse supra ostendimus. Quod autem id sequatur, patet, quia effectus sacramenti non porrigitur, nisi a Deo, qui instituit sacramentum, tamquam a causa principali attingente ipsum supernaturalem effectum, et administrante sacramentum, tamquam instrumento nudoque ministro. Idcirco Paulus ajebat: *Divisus est Christus? Numquid Paulus crucifixus est pro vobis, aut in nomine Pauli baptizati estis? Gratias ago Deo meo, quod neminem vestrum baptizavi, nisi Crispum et Cajum, ne quis dicat, quod in nomine meo baptizati estis* [I. Cor. I, 13—15]. Ubi docet, in nomine tantum ejus quemquam baptizari, qui sacramentum instituit. Ait etiam, se gaudere, quod neminem baptizaverit, ne ex occasione ministerii aliqui ei tribuerent, quod erat solum Christi, in ejus nomine baptizamur. Quum igitur papa paucissimos imo fere nullos a multis annis per seipsum consecret, sequitur, quod ab eo non emanat jurisdictio, sicut nec per ipsum fit consecratio, sed manare quidem a Deo tamquam causa principali, et ab episcopo consecrante, non quidem a dante jurisditionem, quum eam non habeat, sed tamquam a ministrante consecrationem, per quam illam dat Deus.

Secunda ratio. Sequeretur etiam, si vi consecrationis daretur jurisdictio, quod (quum papa non consecrat) solum praestet consensum, ut quis consecratur (ex episcopis occidentalibus, nam cum orientalibus nec ipsum consensum praestat). Praestare autem hunc consensum non est dare jurisditionem, alias enim ante consecrationem daretur. Quum autem per se consecraret, solum ageret nudum ministrum, et non ex auctoritate. Quod esse falsum supra monstratum est.

Tertia etiam ratio ab ipso papa sumpta sit. Papa ordinariam habet jurisditionem, et tamen illam ante consecrationem habuit, quod patet tam ex Extravaganti Clementis V., quae ultima est inter Extravagantes, quam etiam ex ratione. Pono enim papam jam episcopum esse, qui non potest jam iterum consecrari. Ergo vel nullam umquam jurisditionem habebit; vel quum consecratus fuit episcopus, illam habuit, et ita omnes episcopi essent papae; vel quam habet, a consecratione

non habet. — Deinde communis consensus est patrum, quod non habentes jurisditionem, non possunt illam conferre, quia opus est, ut sibi assimilent eum cui conferunt jurisditionem, dando illis de jurisditione quam habent. Sed nec electores papae nec consecratores habent potestatem jurisditionis, quam habet papa; ergo non possunt illam ei conferre etiam per consecrationem, sed Deus qui electo ante consecrationem eam porrigit. Quod etiam patet de eo, qui diaconus eligeretur in papam. Illi enim non esset data jurisdictio vi consecrationis, et eam habet quum eligitur ante consecrationem. Ergo non haberet illam vi consecrationis, quia neque vi consecrationis praeteritae neque futurae.

233. Quarta ratio. Curati habent ordinariam jurisditionem, quia ordinaria jurisdictio est illa, per quam ordinarie regitur ecclesia, sive quae est in ordinario magistratu ecclesiastico. Ordinarius autem magistratus est ille, qui communiter est in ecclesia et non ex accidente aliquo ponitur, ex commissione seu delegatione; et tales sunt curati. Habent igitur jurisditionem ordinariam. Sed hanc non habent per consecrationem; tum quia multi non sacerdotes, imo multi clerici sunt curati; tum etiam, quia licet simplices sint sacerdotes, illi dum consecrantur nullam suscipiunt jurisditionem, sed solum ordinis potestatem. Ergo in curatis jurisdictio ex injunctione est, non autem ex consecratione. Nec potest responderi, curatos habere commissariam jurisditionem et delegatam, non autem ordinariam, tum quia, ut jam ostendimus, eorum jurisditioni convenit definitio ordinariae jurisditionis, et ita erit ordinaria; tum etiam quia manifesta differentia est inter aliquos curatos, qui in aliquibus dioecesibus ex commissione episcopi et tamquam ejus vicarii habent curam animarum, et inter alios, qui illam habent secundum jus, et ordinariam. Primi enim ad nutum sunt amovibiles etiam sine peccato, nulla in eis causa exsistente, cur amoveantur; sicut sine culpa et causa vicarius episcopi potest ab episcopo amoveri. Alii vero quia ex jure habent curam, non possunt sine causa licite amoveri, et ideo defendunt

se ab episcopis, si id tentarent; sunt igitur hujusmodi curati ordinarii.

Quinta ratio est: Episcopus electus et confirmatus a papa nondum consecratus jurisdictionem habet ordinariam, et sponsus est ecclesiae suae, nec ecclesia, quae eum habet, potest proprie dici viduata pastore, ut ait Innocentius III. C. Inter corporalia de translatione episcoporum.¹ Est igitur eorum ordinaria jurisdictio. Quod etiam asserit Thomas in 4. dist. 20. a. 3. ad 3. Et tamen hujusmodi jurisdictio non habetur per consecrationem, quia ut dixit idem Innocentius, consecratio nihil addit.

Sexta ratio est: Quando accidit alicui jam episcopo et jurisdictionem suae ecclesiae habenti commendari aliquam ecclesiam vacantem, datur illi jurisdictio in illam novam ecclesiam. Et non datur per consecrationem, quae iterari non potest; ergo per injunctionem. Nec valet responsio, quod illa est jurisdictio commissaria; quia ponam casum, qui accidit et de jure potest accidere. Nam volo, quod episcopatus hujusmodi sive ecclesia non solum commendetur, sed uniatur in perpetuum; quo casu ille antiquus episcopus fit ordinarius et proprius episcopus ecclesiae de novo suae unitae, ut ait b. Gregorius in duobus locis superius allegatis et habetur c. Temporis qualitas 44. C. 7. q. 1. et c. Postquam hostilis 49. C. 16. q. 1.²

234. Septima ratio est: Contingit etiam, episcopum unius ecclesiae transferri ad aliam, sive quum pontifex proprio motu suo id facit ad ecclesiae utilitatem, sive ad postulationem canonicorum ecclesiae vacantis, ut patet ex titulo De translatione episcoporum, et titulo De postulatione praelatorum. Episcopus igitur hujusmodi quum ad novam ecclesiam transfertur, dimissa priore habet jurisdictionem ordinariam super illam ecclesiam novam, quam ante non habebat. Et non habet illam ex consecratione, quia non reconsecratur; ergo ex commissione. Vel illicita esset

¹ Innoc. III. ad capit. Andegav. (Potthast n. 575); cap. Inter corporalia 2. De transl. episc. (I. 7).

² Supra pag. 266.

unio episcopatum vel translatio episcoporum, quod non est catholicum asserere. Nec sufficit responsio quorundam dicentium, episcopos hujusmodi, quum primo consecrati sunt, suscepisse potestatem jurisdictionis indelebilem, per quam potestatem absque alia nova jurisdictione possunt novam ecclesiam gubernare, modo eis nova materia, scilicet novi subditi assignentur; sicut arbor, quae transplantatur, potest vi sua in nova terra radices figere et succum trahere et fructificare; sicut et sol eisdem radiis, quibus illuminat nostram hemisphaeram, illuminat hemisphaeram antipodarum nobis. Non, inquam, valet; quia vel ista potestas jurisdictionis, quam accipit in consecratione, erat illimitata, et quae posset actu exerceri in omnes, sicut ea papae, et sic omnes essent papae; vel limitata erat, et ita si sine additione alicujus potestatis praeficeretur novae ecclesiae, nihil faceret, quia mitteret falcem in messem alienam. Nec valet dicere, quod datur illi nova materia; tum quia si ita datur nova materia, ut non detur potestas nova, adhuc mitteret falcem in messem alienam ex hypothesi, et ita nihil faceret; tum etiam quia si dicatur, quod veritas habet, nempe materiam, quae subditus est, non dari nisi detur superioritas et jurisdictio, tunc cum nova materia daretur nova jurisdictio, sicut ad novam servitutem novum sequitur dominium, et e contrario; et sic illa nova superioritas sine consecratione daretur. Nec est simile de radiis solaribus et virtute radices arboris, quia ista absoluta sunt, et non habent ita limitatam virtutem, quin in variis locis possint agere; jurisdictio autem respectivum quid est, et ita limitata, ut ad novum gregem opus sit nova jurisdictione, sicut ad novam servitutem novo dominio.

235. Octava ratio est: Episcopus titularis eandem suscepit consecrationem, quam episcopus electus ad aliquam ecclesiam, et tamen titularis nullam suscipit jurisdictionem; tum quia non plus in hos quam in illos suscipit, — vel in omnes vel in nullos susciperet; nec potest dici, quod in omnes; esset enim papa; ergo in nullos; — tum etiam quia communiter fiunt episcopi locorum, in quibus

nulli sunt christiani, super quos nec papa habet jurisdictionem, quia nihil ad eum de iis qui foris sunt iudicare neque Christus eam dat super illos, quia repugnat naturae jurisdictionis ecclesiasticae, extendi ad non baptizatos, quia per baptismum fit quis ovis Christi, et per hoc subditus ecclesiasticae jurisdictioni, sicut per clericatum fit capax hanc jurisdictionem habendi tamquam superior.

Nona ratio est: Si aliquis princeps fingeret, captam esse aliquam insulam ab infidelibus, qui vellent fieri christiani, et pontifex ad ejus preces juberet aliquem consecrari in episcopum christianorum illius insulae, vere consecraretur ille; et supposito, quod illa fuisset fictio, et non exstaret talis insula, haberet potestatem ordinis, et nullam jurisdictionis, quia esse non potest sine subditis. Ergo non est effectus consecrationis jurisdictionis.

Decima ratio est: Titulari episcopo potest et solet dari nova ecclesia, et ejus fit ordinarius pastor; ergo jurisdictionis in illam, quae ordinaria est, commissione sive in iunctione et non consecratione datur.

236. Undecima ratio est, quia licet quandoque ordinentur presbyteri absolute, et non affigantur alicui ecclesiae, [ut factum est de b. Paulino qui de sua ordinatione ad Sulpitium Severum ait: „Nos modo in Barcinonensi, ut ante scripseram, civitate consistimus. Post illas litteras, quibus rescripsisti, die domini, quo nasci carne dignatus est, repentina, ut ipse testis est, vi multitudinis, sed credo ipsius ordinatione, correptus et presbyteratu initiatus sum, fateor, invitus, non fastidio loci (nam testor ipsum, quia et ab aeditui nomine et officio optavi sacram incipere servitutem) sed ut alio destinatus, alibi, ut scis, mente compositus et fixus, novum insperatumque placitum divinae voluntatis expavi. Data igitur cervice in jugum Christi, video majora me meritis et sensibus opera tractare, jamque arcanis et penetralibus Dei summi receptum et insertum communicare coelestia, et Deo propius admotum in spiritu ipso Christi et corpore et splendore versari. Vix adhuc intellectum sacrae molis capio mentis angustiis, et

onus muneris mei conscius infirmitatis horresco; sed is qui sapientiam parvulis dedit, et ex ore infantium atque lactentium perfecit laudem sibi, potens est, in me etiam opus suum perficere et munus ornare, ut se dignum faciat, quem ab indigno vocavit. Scito tamen voti communis eodem domino praestante salvam esse rationem; nam ea conditione in Barcinonensi ecclesia consecrari adductus sum, ut ipsi ecclesiae non alligarer, in sacerdotium tantum domini, non etiam in locum ecclesiae dedicatus.¹ Haec ille, docens, dupliciter suo tempore homines ordinari, uno quidem modo, ut non se dicarent muneri ecclesiae, sed consentirent vel promitterent, se mansuros fore in certa ecclesia et ibi ministrare; alio modo absque hoc vinculo loci, manente tamen vinculo ad ministerium ubicumque exercendum. Et quia jurisdictionis limitata, de qua est sermo, applicata est ad aliquem locum et personas, constat, quod illa non pendet ex consecratione, sed ex consensu applicantis et ejus qui applicatur ad locum; alioquin enim, quum Paulinus consecratus sit, si ex consecratione maneret jurisdictionis et ad locum applicatio, illi ecclesiae esset applicatus et non absolute ordinatus. Licet ergo quandoque aliqui absolute ordinentur, — tamen regulare erat et canonicum fuit, quod ante ordinationem haberet quis titulum et locum in aliqua ecclesia et ad illum titulum consecraretur, ut in canone VI. concilii Chalcedonensis praecipitur. Quum igitur episcopus et curatus prius debeant habere titulum, quam consecrari, et quum titulo hujusmodi annexa sit jurisdictionis, non vi consecrationis sed in iunctionis sibi factae eum accipit titulum.

237. Nec valet quod aliqui dicunt, hujusmodi jurisdictionem haberi ex commissione papae et non esse ordinariam; per consecrationem autem dari ordinariam jurisdictionem a Deo. — Hoc esse falsissimum, ex multis convincitur: 1. Quia, ut diximus et probavimus, ordinaria est jurisdictionis istorum. 2. Quia curatus numquam consecratur, et ita non haberet ordinariam jurisdictionem.

¹ Epist. 1. ad Sulpitium Severum n. 10. Migne, P. L. 61, 158 s.

3. Quia episcopus titularis vel insulae fictae haberet ordinariam jurisdictionem, quam tamen non habet. 4. Quia quum jurisdictione, quam fingunt advenire per consecrationem, non sit contraria jurisdictioni priori, quam ex papa habebat, profecto prior per ipsam non pelleretur, sed nec papa illam tollit, nec episcopus illi renuntiat; ergo manet prima, et ita secunda erit otiosa, quum eadem possit. 5. Ut dicit Innocentius III. C. Licet de translatione episcoporum¹, per electionem episcopi ab ecclesia inchoatur matrimonium inter electum et ecclesiam; sunt enim quasi sponsalia, dum et ecclesia eligit, et electus patitur se eligi. Fit autem matrimonium ratum et de praesenti quum papa confirmat, quia ante confirmationem nuda est sponsio. Licet enim illi dicant: eligo te de praesenti, tamen quia subintelligitur quod nolunt vel eligere vel eligi nisi papa confirmaverit, habet vim sponsionis de futuro, quae completur, dum papa confirmat. Quando autem accedit consecratio, tunc matrimonium dicitur consummatum, quia sicut accedens copula vinculum matrimonii firmat, ita succedens consecratio firmat unionem episcopi cum ecclesia et ejus jurisdictionem super illam, ut non tam facile nec ex tam levi causa possit ab ea separari. Sicut igitur copula non tollit vinculum matrimonii novum inducendo, sed firmat antiquum, ita etiam consecratio non inducit novam et superfluum jurisdictionem, ut isti sine aliquo doctore vel ratione dicunt, sed stabilit antiquam datam a papa ante consecrationem, per quam perspicue docet Innocentius nihil dari.

238. Duodecima ratio est: Secundum eos, qui sentiunt jurisdictionem dari per consecrationem, jurisdictione patriarchae et archiepiscopi et cujusvis legati non datur per consecrationem, sed per injunctionem; quia qui fit legatus non consecratur, sicut nec jam episcopus quando fit vel archiepiscopus vel patriarcha. Sed hujusmodi jurisdictiones majoris sunt momenti, quam ordinariorum epi-

¹ Innoc. III. ad episc. Bamberg. etc. (Potthast n. 942); cap. Licet 4. De translatione episc. (I. 7).

scoporum vel curatorum, quia ad plures actus extenduntur et ad plures et graviores causas. Ergo si injunctio tantum valet, ut illas possit conferre, etiam poterit has ordinarias; praesertim quum decipiantur in hoc quod jurisdictionem episcopi et patriarchae non esse ordinariam dicant, quum ordinarius magistratus, ut supra diximus et probat Turrecremata, ille sit, qui communiter est in republica et non ex accidenti aliquo extraordinario. Sed patriarchatus est a tempore apostolorum in ecclesia et ordinarius ad illos recursus, quia Petrus illas potestates instituit, ut docet Clemens.¹ Dionysius etiam eos vocat successores apostolorum in epistola ad Demophilum; ergo ordinaria est jurisdictione, et non est per consecrationem, ut ipsi fatentur. Idem ergo erit fatendum de alia ordinaria jurisdictione episcoporum et curatorum.

239. Decima tertia ratio est: Si daretur per consecrationem jurisdictione episcopi, numquam posset vicario committi, sicut nec ordo per commissionem dari potest. Nec enim citra consecrationem sola injunctione recipit quis characterem sacerdotis vel episcopi. Ergo etiam jurisdictione episcopalis si annexa est illi ordini summo, non posset conferri sine consecratione, sicut nec ordo ille. Quod tamen est falsum; quia episcopus totam suam jurisdictionem committit vicario non episcopo. Papa etiam nondum consecratus episcopus potest committere ordinariam jurisdictionem alicujus ecclesiae vacantis alicui nondum consecrato in episcopum. Nec committit tunc illi ordinem episcopalem, quem papa non habet, sed tantum jurisdictionem. Unde doctrina est scholasticorum, ut habet Alexander de Hales: „Quod consecrare, quia ad solum ordinem spectat, non potest amitti nec committi; absolvere vero in foro externo vel ligare, quia ad solam spectat jurisdictionem, amitti et committi potest; absolvere autem in foro conscientiae, quatenus ad ordinem spectat, non potest committi, qua vero jurisdictionem etiam exigit, potest amitti.“² Petrus quoque de Palude in 4. dist. 23. ait:

¹ At vide pag. 264.

² Par. IV. q. 20. memb. 8. a. 1. in resolut. Lainez, Jurisdictio episcoporum.

„Quod ordinare non potest alteri committi, nisi cui vere competit. Ideo papa nondum episcopus non potest committere episcopo, ut consecret sacerdotes; quia qui commissaria potestate agit, non propria auctoritate agit, sed ejus qui commisit; et quia papa hujusmodi dicitur esse non consecratus, non potest dare potestatem, quam non habet, ut per illam alius consecrari possit. Potest tamen jubere, ut potestate, quam ille episcopus habet, consecret, quia hoc spectat ad jurisdictionem, quam papa nondum episcopus in plenitudine habet.“

240. Decima quarta ratio: Si daretur per consecrationem, in omni consecratione tribueretur aliqua jurisdictio. Sed hoc est falsum, ut patet in episcopo titulari et in simplici sacerdote vel diacono. Igitur non datur per consecrationem sed per injunctionem; praesertim quum etiam in consecratione simplicis sacerdotis, ut vidimus, fiat mentio de jurisdictione; tum quia datur ei potestas ligandi et solvendi; tum quia inter ejus munera ponitur judicare et praedicare.

Decima quinta ratio est: Si ex vi consecrationis datur, quum eadem forma sit consecrationis omnium episcoporum, eadem seu par daretur omnibus jurisdictio, quia ex eadem idem sequitur effectus, et ita omnes episcopi eadem possent quoad jurisdictionem. Quod tamen est falsum, quia jurisdictio unius extenditur ad multos actus, alterius vero ad paucos pro diversitate dioecesis, alterius vero ad nullos, ut titularis. Deinde vero si aequalis est jurisdictio in omnibus episcopis, vel ad omnes homines extenditur, vel ad eos suae dioecesis tantum. Si ad omnes, sequeretur confusio et mala principum multitudo et alia inconvenientia superius deducta. Si ad eos suae dioecesis, ergo non aequalis quoad extensionem.

Decima sexta ratio est: Si per consecrationem daretur, papa non posset dare majorem jurisdictionem uni quam alteri, nec posset alicui nullam dare, vel semel datam auferre; sicuti posito sacramento non est in potestate conferentis tollere vel minuere ejus effectum, sive gratia ille effectus sit sive character. Non posset etiam ipsemet

consecratus renuntiare jurisdictioni, sicut nec potest tollere a se characterem, quia jurisdictio per peccatum non tollitur, quum sit in peccatoribus, imo secundum aliquorum sententiam in haeretico vel excommunicato occulto, et ita ex se usque ad mortem in illo manebit. Sed omnia ista falsa sunt et contra ecclesiae praxim et decreta. Ergo falsum, quod jurisdictio detur ex vi consecrationis.

241. Decima septima ratio est: Si vi consecrationis daretur, vel vi verborum Dei in scriptura, quum consecratio et sententiae scripturae sint ad omnes (dicitur enim in scriptura: *Quorum remisistis peccata; Quaecumque alligaveritis; Euntes praedicate; Docete omnes gentes* etc.; in consecratione etiam eadem sententiae repetuntur et verba generalia, ut dare claves et cathedram et spiritum gubernatorium), sequeretur, quod illimitatam et ad omnes extensam suscipere jurisdictionem, si ex consecratione eam suscipere. Imo sequeretur, quod quoad jurisdictionem sacerdos suscipere aequalem cum episcopo potestatem, quia verba etiam illimitata et sententiae allegatae in ejus sunt consecratione, ut diximus, imo magis illimitatae in consecratione sacerdotis, quam episcopi; quia episcopo dicitur: „Vade praedica populo tuo“; in sacerdotis vero consecratione nulla loci vel plebis ponitur limitatio, sed quantum est ex parte verborum consecrationis, absolute ordinatur. Ergo suscipit illimitatam jurisdictionem tam sacerdos quam episcopus, vel latiore episcopo sacerdos: quae omnia falsa sunt.

Decima octava ratio est: Si per consecrationem daretur jurisdictio, et illimitata, ut dictum est, exigeretur forma consecrationis; daretur igitur jurisdictio universalis; et ita falsum esset, quod papa daret materiam, quia Christus dans jurisdictionem, scilicet superioritatem universalem, daret etiam materiam. Papa vero tantum abest, ut materiam daret, ut potius tolleretur, quia ubi Christus assignaret omnes oves, papa omnes pene tolleretur paucis suae dioecesis demptis; et ita non gratia et liberalitate sedis apostolicae fierent episcopi, sed illiberalitate potius ablati esset eis episcopatus universalis.

242. Undevigesima ratio est: Si ex consecratione acciperet episcopus jurisdictionem ad gubernandam suam dioecesim secundum legem Dei et evangelium, ut dixit Gandavensis, quem isti sequuntur, merito posset secundum evangelium gubernare juxta Dei impositionem et imperium sibi collatum in consecratione, et non dirigere suam plebem secundum canones ab hominibus conditos; ex quo schisma oriretur in ecclesia.

Vigesima ratio est: Ut tollatur jurisdictio ab aliquo, non opus est exsecratione et degradatione, ut opus est ad hoc, quod ab aliquo tollatur usus ordinis; sed patet ex ecclesiae consuetudine, quod jurisdictio amittitur per externam haeresim, vel per excommunicationem, vel quia papa illam tollit. Ergo nec datur per consecrationem; quia si per illam daretur, ut character, exsecratione sollemni opus esset, ut tolleretur.

Vigesima prima ratio est: Si per consecrationem daretur jurisdictio, omnium episcoporum jurisdictiones essent immediate a Deo, sicut papae; quod fuit error Joannis de Poliaco; et tolleretur monarchiam, quia tot essent capita, quot pastores; qui error orientem destruxit et septentrionem. Graeci enim et alii orientales ideo periire, quia patriarchae illorum segregarunt se ab obedientia Romani pontificis et dixerunt, habere se immediate a Deo jurisdictionem super suos orientales, sicut pontifices Romani super occidentales. Quod hodie patriarcha Constantinopolitanus et Coptorum in Alexandria asserunt. Septentrionales quoque falsi ministri dicentes, vocationem suam immediate esse a verbo Dei, et nolentes subjici Romano pontifici, totum septentrionem infecerunt, quem utinam Gallia non sequeretur, quam tot mala invenerunt, ex quo occasione concilii Basileensis et pragmaticae sanctionis, se ab ecclesia Romana aliquatenus coeperunt dividere, quos utinam alii non imitarentur.

243. Vigesima secunda ratio est: Si jurisdictio esset per consecrationem, et episcopus immediate a Deo susciperet jurisdictionem super suam dioecesim, sequeretur, quod nullus posset eximi ab ejus obedientia. Quod fuit error

Joannis de Poliaco decretis et ecclesiae universalis consuetudine damnatus. Quod autem sequatur, constat, quia si Deus commisit illi curam eorum, qui eximuntur, contra Dei voluntatem ille episcopus relinqueret curam illorum, et contra eandem voluntatem papa eos eximeret.

Vigesima tertia ratio. Si daretur jurisdictio vi consecrationis, a Deo daretur immediate, sicut datur in baptismo gratia vel character; consecrans autem solum esset minister, ut baptizans; papa autem solum praestaret consensum ad consecrationem, et nullam jurisdictionem daret. Si igitur immediate est a Deo, et vi consecrationis erit; ergo de jure divino. Quod esse falsum inferius ostendemus.

Vigesima quarta ratio: Effectus cujusvis consecrationis non pendet nisi ex ministro et suscipiente, ut patet discurrendo per omnia sacramenta, quorum effectus tantum impeditur vel ex defectu ministri non adhibentis intentionem, vel ex indispositione suscipientis et ponentis obicem. Sed jurisdictio absque defectu consecrantis et suscipientis impeditur per pontificem vel metropolitanum, ut nulla sit, vel major sit, vel minor. Igitur non est effectus consecrationis.

244. Vigesima quinta ratio est: Videtur falsum, quod per consecrationem detur jurisdictio, ex dissonantia et diversitate illorum, qui ita opinantur. Aliqui enim dicunt, quod omnis jurisdictio commissaria datur ex injunctione, omnis vero ordinaria per consecrationem; alii vero, quod non omnis ordinaria datur per consecrationem, sed ea tantum quae gubernat secundum evangelium, quae autem secundum canones, dicunt a papa dari. Rursus alii dicunt, ordinariam, quae datur per consecrationem, illimitatam esse; alii vero limitatam ad suam dioecesim. Alii dicunt, dari solam materiam a papa, non autem jurisdictionem; alii vero dari etiam jurisdictionem sed tamquam a nudo ministro, sicut datur potestas ordinis a consecrante.

Communis vero opinio uniformis est et sibi et canonicis, et praxi ecclesiae et doctoribus, tam antiquis quam

scholasticis consentiens, dum dicit, omnem jurisdictionem per **in**junctionem dari, non autem vi consecrationis. Nihil autem **falsi** implicat vel absurdi; contraria vero multa.

Nam falsum est, quod detur illimitata potestas, quod **supra** est ostensum; falsum quod papa sit nudus minister, quia ex auctoritate et liberalitate agit, ut ostendimus; falsum quod vi consecrationis detur aliqua jurisdictione, ut jam demonstravimus; falsa illa distinctio jurisdictionis in **com**missariam et ordinariam, quia multas ordinarias vocant **com**missarias; falsa etiam illa distinctio jurisdictionis in gubernantem secundum legem Dei, et secundum canones, quia unica jurisdicatio, quae datur a papa per **in**junctionem, gubernat secundum evangelium Dei tamquam fundamentum et principium gubernationis, et per canones tamquam per conclusiones ab eo deductas, sicut idem est spiritus, qui dictavit evangelium et canones. Constat igitur, veram esse communem sententiam de derivatione jurisdictionis per **in**junctionem, et oppositam falsam, cujus rationibus et argumentis jam est satisfaciendum.

[Cap. III. Difficultatibus satisfit.]

245. Argumentantur I. ex scriptura, quia ut constat ex actibus apostolorum et epistola Pauli ad Timotheum, quando aliqui ordinabantur, adhibebatur manuum impositio, jejunium et oratio, quae ad ceremoniam et consecrationem spectant, et tunc dabatur eis jurisdictione; ergo per consecrationem datur. Quod autem tunc daretur jurisdictione, ex eo ostenditur, quia non legitur, quod ante nec post data sit; ergo vel tunc data vel numquam. Unde statim post consecrationem missi sunt in ministerium Saulus et Barnabas [Act. XIII, 3].

Respondetur, quod jurisdictione ex **in**junctione semper datur et data fuit; sed quia **in**jectio, ut diximus, pendet ex voluntate ejus qui **in**jungit, inde est, quod pro tempore quo ipse vult, datur jurisdictione. Ut exempli gratia, si rex vult creare aliquem proregem, potest illi **in**ungere illud onus statim antequam discedat a rege; potest dicere:

eas ad illud regnum meum, et quum primum intraveris regnum, esto prorex. Potest quoque dicere: post annum a die introitus tui in regnum esto prorex. Et ita iste potest creari prorex ante introitum in regnum, in ipso introitu et post introitum; et quandocumque fiat, ex **in**jectione et voluntate regis fit prorex, non autem ex vi temporis ante ingressum regni, vel tempore ingressus, vel post ingressum, quia illa per accidens sunt, nec sunt causa illius effectus, sed voluntas et **in**jectio regis. Eodem ergo modo jurisdictione ecclesiastica vi **in**jectionis data est semper. Sed haec **in**jectio potest ita fieri, ut ante consecrationem fiat, sicut hodie fit, et sicut ordinavit concilium Chalcedonense canone VI., jubens prius dari titulum et communiter jurisdictionem ei annexam, si eam habet. Potuit etiam praemitti ordo et consecratio, et post illam dari jurisdictione, et forte ita fiebat in primitiva ecclesia. Ut enim antequam haberent jurisdictionem, reciperent potestatem ordinis, qua uti poterant in eos, super quos sibi data esset jurisdictione, prius dabatur illis potestas ordinis per consecrationem, et deinde per missionem **in**ungebatur et jurisdictione; sicut solet armari miles antequam mittatur ad bellum. Et hoc quadrabat illi tempori; quia non dabatur limitata jurisdictione ad unum locum et gregem. Postea autem, quando jurisdictione limitata est, ut ordinandus sciret se non debere uti indifferenter potestate ordinis in omnes, sed in suum gregem, prius assignabatur illi grex et jurisdictione super illum, et deinde dabatur per jurisdictionem ordo, quo deberet uti erga gregem suum, ministrando illi sacramenta et doctrinam, et non erga alios. Et sicut **in**jectio facit, ut jurisdictione detur ante consecrationem vel post eam, ita potest facere, ut detur in ipsa consecratione sive in principio sive in medio sive in fine ipsius. Et tunc licet daretur in consecratione, non tamen ex vi consecrationis. Et qui contra putant, decipiuntur sumendo non causam ut causam. Ut enim licet in lacte praesens sit albedo, sicut et dulcedo, tamen albedo non est quae dulcis est palato sed dulcedo; ita licet in consecratione praesenti detur jurisdictione, non ejus vi datur, sed **in**jectionis.

scholasticis consentiens, dum dicit, omnem jurisdictionem per **in**junctionem dari, non autem vi consecrationis. Nihil autem **falsi** implicat vel absurdi; contraria vero multa.

Nam falsum est, quod detur illimitata potestas, quod **supra** est ostensum; falsum quod papa sit nudus minister, quia ex auctoritate et liberalitate agit, ut ostendimus; falsum quod vi consecrationis detur aliqua jurisdictione, ut jam demonstravimus; falsa illa distinctio jurisdictionis in **com**missariam et ordinariam, quia multas ordinarias vocant **com**missarias; falsa etiam illa distinctio jurisdictionis in gubernantem secundum legem Dei, et secundum canones, quia unica jurisdicatio, quae datur a papa per **in**junctionem, gubernat secundum evangelium Dei tamquam fundamentum et principium gubernationis, et per canones tamquam per conclusiones ab eo deductas, sicut idem est spiritus, qui dictavit evangelium et canones. Constat igitur, veram esse communem sententiam de derivatione jurisdictionis per **in**junctionem, et oppositam falsam, cujus rationibus et argumentis jam est satisfaciendum.

[Cap. III. Difficultatibus satisfit.]

245. Argumentantur I. ex scriptura, quia ut constat ex actibus apostolorum et epistola Pauli ad Timotheum, quando aliqui ordinabantur, adhibebatur manuum impositio, jejunium et oratio, quae ad ceremoniam et consecrationem spectant, et tunc dabatur eis jurisdictione; ergo per consecrationem datur. Quod autem tunc daretur jurisdictione, ex eo ostenditur, quia non legitur, quod ante nec post data sit; ergo vel tunc data vel numquam. Unde statim post consecrationem missi sunt in ministerium Saulus et Barnabas [Act. XIII, 3].

Respondetur, quod jurisdictione ex **in**junctione semper datur et data fuit; sed quia **in**jectio, ut diximus, pendet ex voluntate ejus qui **in**jungit, inde est, quod pro tempore quo ipse vult, datur jurisdictione. Ut exempli gratia, si rex vult creare aliquem proregem, potest illi **in**ungere illud onus statim antequam discedat a rege; potest dicere:

eas ad illud regnum meum, et quum primum intraveris regnum, esto prorex. Potest quoque dicere: post annum a die introitus tui in regnum esto prorex. Et ita iste potest creari prorex ante introitum in regnum, in ipso introitu et post introitum; et quandocumque fiat, ex **in**jectione et voluntate regis fit prorex, non autem ex vi temporis ante ingressum regni, vel tempore ingressus, vel post ingressum, quia illa per accidens sunt, nec sunt causa illius effectus, sed voluntas et **in**jectio regis. Eodem ergo modo jurisdictione ecclesiastica vi **in**jectionis data est semper. Sed haec **in**jectio potest ita fieri, ut ante consecrationem fiat, sicut hodie fit, et sicut ordinavit concilium Chalcedonense canone VI., jubens prius dari titulum et communiter jurisdictionem ei annexam, si eam habet. Potuit etiam praemitti ordo et consecratio, et post illam dari jurisdictione, et forte ita fiebat in primitiva ecclesia. Ut enim antequam haberent jurisdictionem, reciperent potestatem ordinis, qua uti poterant in eos, super quos sibi data esset jurisdictione, prius dabatur illis potestas ordinis per consecrationem, et deinde per missionem **in**ungebatur et jurisdictione; sicut solet armari miles antequam mittatur ad bellum. Et hoc quadrabat illi tempori; quia non dabatur limitata jurisdictione ad unum locum et gregem. Postea autem, quando jurisdictione limitata est, ut ordinandus sciret se non debere uti indifferenter potestate ordinis in omnes, sed in suum gregem, prius assignabatur illi grex et jurisdictione super illum, et deinde dabatur per jurisdictionem ordo, quo deberet uti erga gregem suum, ministrando illi sacramenta et doctrinam, et non erga alios. Et sicut **in**jectio facit, ut jurisdictione detur ante consecrationem vel post eam, ita potest facere, ut detur in ipsa consecratione sive in principio sive in medio sive in fine ipsius. Et tunc licet daretur in consecratione, non tamen ex vi consecrationis. Et qui contra putant, decipiuntur sumendo non causam ut causam. Ut enim licet in lacte praesens sit albedo, sicut et dulcedo, tamen albedo non est quae dulcis est palato sed dulcedo; ita licet in consecratione praesenti detur jurisdictione, non ejus vi datur, sed **in**jectionis.

Per quae patet responsio ad argumentum. Fatemur enim quod forte in primitiva ecclesia non dabatur jurisdictio ante consecrationem, sed in ipsa vel post ipsam; negamus tamen, quod vi illius dabatur. Quod indicat etiam textus scripturae Act. XIII., quia post consecrationem fiebat missio; in missione autem consentit qui mittit et injungit, ut opus ad quod mittit exerceatur. Ex qua injunctio oritur jurisdictio non a se usurpata, sed a vocante et mittente injuncta.

246. Agunt II. auctoritate doctorum sive decretorum. Et imprimis citant cap. Quum ad nostram De institutionibus, in quo Innocentius III. ait: „Illud autem volumus vos ignorare, quod postquam idem M. fuit abbas effectus, praedictam custodiam de jure non potuit obtinere, quia quum ratione abbatiae ad ipsum pertineat donatio tam custodiae, quam aliarum dignitatum, ac etiam praebendarum in ecclesia Peronensi, custodiam ipsam recipere non potuit a se ipso, quum inter dantem et accipientem debeat esse distinctio personalis; sed nec ab alio, quum jus conferendi alias non haberet.“¹ Haec ibi. Ex quibus inferant, quod quia ratione abbatiae abbati convenit jus conferendi beneficia, et abbas quis fit per consecrationem, consecrationi est tribuenda hujusmodi jurisdictio.

Respondetur, quod non abbati ex vi consecrationis datur jurisdictio; nam abbates titulares etiam consecrantur, nullamque habent jurisditionem. Quum ergo quis designatus est abbas et confirmatus, statim habet jurisditionem, sicut et episcopus electus ante consecrationem habet ordinariam jurisditionem sui episcopatus.

247. Secundo adferunt Gregorium IX. ad Agathensem et Uticensem episcopos: „Quum igitur dictus abbas cedere sine licentia nostra nequiverit, nos tam electionem quam cessionem praedictas decernentes irritas et inanes mandamus, quatenus abbatem ipsum loco suo restitui faciatis, quo integre restituto, vice nostra recipiatis

¹ Innoc. III. ad episc. Trecensem (Potthast n. 3122); cap. Quum ad nostram 7. De institutionibus (III. 7).

cessionem ipsius.“¹ Haec ibi. Ex quibus ita argumentantur: Curatus sine licentia pontificis potest renuntiare suae jurisdictioni, abbas autem non potest. Causa igitur hujus differentiae est, quod abbati et non curato detur jurisdictio per consecrationem. — Respondetur, non ob id esse, sed quia abbas ille exemptus erat ab episcopis, ut in rubrica ejus capituli dicitur; et ideo immediate spectabat abbatia ad papae provisionem, ac proinde sine ejus licentia renuntiare non poterat, sicut nec electus episcopus etiam non consecratus renuntiare potest vel dimittere ecclesiam suam sine papae licentia, ut patet ex cap. Inter corporalia De translatione episcoporum.

248. Tertio producunt Clementinam In plerisque De electione, ubi dicitur: „De consilio fratrum nostrorum statuimus, ut nullus de cetero quantacumque dignitate praepollens nisi speciali super hoc auctoritate sedis apostolicae fulciatur de pastore provideat cathedrali ecclesiae sibi qualitercumque subjectae, quae clero careat et subditis christianis, nullusque religiosus a suo unquam, quod provisioni tali consentiat, licentietur praelato.“² Haec ibi. Ex quo inferitur, jurisditionem annexam esse consecrationi; alioqui pontifex non prohiberet fieri episcopum sine clero et subditis christianis. — Respondetur, contrarium potius sequi; tum quia fiebant multi episcopi titulares sine jurisdictione, quos pontifex non negat esse episcopos; tum etiam quia de licentia sedis apostolicae dicit licere hujusmodi consecrare. Ex quo sequitur, quod effectus consecrationis non est jurisdictio, alioqui praeceptum positivum non posset eam impedire.

249. Agunt III. ex doctoribus scholasticis et maxime auctoritate Thomae 2. 2. q. 184. a. 6. ad 2.: „Ad secundum dicendum, quod episcopi principaliter habent curam ovium suae dioecesis, presbyteri autem curati et archidiaconi habent aliquas subministrationes sub episcopis.

¹ Honorius III (non Greg. IX.) ad Agathensem et Nicensem episcopos (Potthast n. 7719); cap. Dilecti 15. De renuntiatione (I. 9).

² Cap. In plerisque 5. De electione (I. 3) in Clement.

Unde super illud I. Cor. XII. *Alii opitulaciones, alii gubernaciones*, dicit glossa: *Opitulaciones*, scilicet eos qui majorem ferunt opem, ut Titus apostolo vel archidiaconi episcopis. *Gubernaciones*, scilicet minorum personarum praelationes, ut presbyteri sunt, qui plebi documento sunt. Et Dionysius dicit cap. 5. eccles. hierarch. ante med., quod sicut universam hierarchiam videmus in Jesu terminatam, ita unamquamque in proprio divino hierarcha, scilicet episcopo. Et C. 16. q. 1. cap. Cunctis dicitur omnibus presbyteris et diaconibus: *Attendendum est, ut nihil absque proprii episcopi licentia agant.* Ex quo patet, quod ita se habent ad episcopum, sicut balivi vel praepositi ad regem. Et propter hoc sicut in mundanis potestatibus solus rex benedictionem sollemnem accipit, alii vero per simplicem commissionem instituuntur, ita etiam in ecclesia cura episcopalis cum sollemnitate consecrationis committitur, cura autem archidiaconatus vel plebanatus cum simplici injunctio; consecrantur tamen in susceptione ordinis etiam antequam curam habeant.⁴ Haec Thomas. Ex quibus patet, jurisdictionem episcopis vi consecrationis dari.

Respondemus, id nullo pacto sequi. Neque enim putandum est, quod Thomas in eodem libro, quem edit, sibi tam aperte contradicat; et si daremus, sibi contradicere, potius sequendus esset, ubi rem ex professo tractat, scilicet a. 3. q. 39, quam ubi obiter solvendo argumentum de ea dicat. Sed revera nulla est contradictio; quod advertit qui notaverit illa verba: *Et propter hoc sicut in mundanis potestatibus solus rex benedictionem accipit sollemnem, alii vero per simplicem commissionem instituuntur, ita etiam in ecclesia cura episcopalis cum sollemnitate consecrationis committitur, cura autem archidiaconatus vel plebanatus cum simplici injunctio; consecrantur tamen in susceptione ordinis, scilicet antequam curam habeant.* In his ergo verbis notandum imprimis, quod non ait, solum regem per benedictionem sollemnem accipere jurisdictionem, sed quod solus rex benedictionem sollemnem accipit. Perspicuum autem est,

quod rex jurisdictionem accipit, quum inauguratur in regem et ipse inaugurationem admittit. Ex illo enim mutuo consensu plebis et regis derivatur de plebe in eum jurisdictione, quam sequitur sollemnis benedictio, non autem causat eam, imo licet non benediceretur, maneret jurisdictione regia. Secundo vero notandum, non dicere Thomam, curam episcopalem dari sive committi per consecrationem sive ex vi consecrationis, sed quod committitur cum consecratione, ad quod sufficit, quod post commissionem adhibeatur consecratio; praecedit enim titulus ex electione et confirmatione natus, et titulum sive jurisdictionem sequitur et obsignat consecratio, sicut titulum regium sollemnis regis benedictio. Tertio notandum, quod de archidiacono et curato ait, nempe quod consecrentur in susceptione ordinis, antequam curam habeant, quia tempore divi Thomae prius ordinabantur, et deinde committebatur illis jurisdictione, sicut in aliquibus locis modo etiam fit, in aliis autem clericis nondum consecratis praecedere solet titulus sive jurisdictione, et obligantur postea ad ordines sumendos intra certum tempus; licet abusu hoc fiat, quia juxta canones quisque deberet habere ordinem concedentem jurisdictione quam habet, ut archidiaconus diaconus esse deberet, et archipresbyter seu curatus presbyter, et episcopus ordinem deberet habere episcopalem.

250. Allegatur 2. Henricus Gandavensis Quodlib. 9. q. 22. dicens: *„Ipse etiam papa potest facere edicta universalis, quae omnes ubique adstringunt, in quibus nullam episcopi habent jurisdictionem, nisi quatenus eis committitur a papa et in jure edito ab ipso eis conceditur. Episcopi vero statuta non possunt facere ligantia aliquem extra proprias dioeceses, in quibus etiam papa plenam habet jurisdictionem. Si vero consideremus jurisdictionis executionem, sic dico: quod papa habet jurisdictionem limitandi aliis suam et sibi reservandi, secundum quod sibi visum fuerit. Et licet episcopi habeant potestatem non a papa, sed immediate a Deo, tam eam quae est ordinis, quam eam quae est jurisdictionis in ordinando ecclesias secundum instituta legis divinae, tamen*

jurisdictionem in ordinando ecclesias suas secundum edita a papa instituta, et in resumendo ea, quae papa subtrahit, habent a papa, et a Deo mediante papa." Haec ille, asserens, jurisdictionem gubernandi secundum legem Dei dioeceses suas esse a Christo immediate concessam episcopis, et non a papa.

Respondemus, Henricum pene singularem fuisse in hac re, decessisseque a communi opinione et sententia tam antiquorum patrum, quam scholasticorum; et ideo non esse in hoc sequendum; advertendum tamen esse illum multo modestius locutum et minus absurde, quam aliqui ex nostris patribus. Ille enim ait, jurisdictionem episcoporum limitatam esse ad suam dioecesim; hi vero ponunt eam illimitatam. Henricus jurisdictionem quam limitatam ponit, in dioecesi ait seditam esse et in potentia et actu primo sine papa, et quoad exercitium ab eo omnino pendente illique plane subditam et per eum limitabilem tam quoad personas quam quoad causas, quae isti visi sunt negare, et solum concedere papae materiae assignationem. Henricus admittit jurisdictionem gubernationemque juxta canones a papa derivari; illi hoc negant, et ita multo plus adimunt pontifici quam Henricus, magisque absurde loquuntur.

251. Agunt IV. rationibus, quarum prima est sumpta a consecratione. Nam quum mendacium divino cultui admixtum sit perniciosum (non vult enim Deus coli mendacio), et in consecratione multa dicantur, quae mendacia forent, si non daretur jurisdictio vi consecrationis, qualia sunt illa: „Da ei Domine claves“, „Da ei cathedram“, „Da spiritum gubernatorium“, sequitur, quod vel datur vi consecrationis jurisdictio, vel ecclesia mentitur Deo in cultu, imo, quod absit, ipse Deus, quia ille loquitur per ministrum suum illa dicentem.

Respondeo non dari jurisdictionem ex vi consecrationis, et cum hoc nullum mendacium dici in consecrationis verbis. Nam quod dicitur: „Da claves“, ad ordinis claves referri absque mendacio potest. Quod dicitur: „Da spiritum gubernatorium“ ad gratiam gratis datam

gubernandi; quod vero dicitur: „Da cathedram ei“, ad gratiam docendi referri potest et ad potestatem ordinis, quae quasi substerniculum erat potestatis jurisdictionis, quia juxta ordinem regulariter jurisdictiones dabantur majori, minor minori, ut videbimus. Omnia etiam ista liberantur a mendacio dicendo, quod licet videatur peti potestas jurisdictionis, non tam ipsa petitur, quam ejus bonus usus, quia revera juxta scripturae modum dicendi non habet rem, qui ea non bene utitur, et ita perinde est dicere: „Da cathedram“, ac: da bonum usum cathedrae; nam et in regis et imperatoris consecratione dicitur: „Da ei domine gladium“, hoc est bonum ejus usum. Nam jurisdictionem et gladii potestatem, ut nuper diximus, non ex benedictione, sed ex electione vel confirmatione habet; sed per benedictionem impetrat illi ecclesia bonum usum gladii; et ita episcopo impetrat hodie bonum usum potestatis jurisdictionis et ordinis. Confert autem illi ipsam ordinis potestatem vi consecrationis, ex injunctione autem dat illi jurisdictionem. Quae etiam vera esse constat, quia eisdem verbis utitur consecrando titularem et episcopum ecclesiam sive oves habentem, et tamen non est dicendum, quod mentiatur titularem consecrans, cui nullam dat jurisdictionem. Dicit quoque potest, quod hae formulae consecrationis antiquae sunt; et quum jurisdictio semper detur per injunctionem, forte in ecclesia primitiva praemittebatur ordo, et post ordinem collatum ex injunctione dabatur jurisdictio; et ideo vera erant quae de illa dicuntur proprie loquendo tunc; nunc autem postquam consecratio succedit jurisdictioni, vera sunt ad sensum jam declaratum, sicut quum consecratur episcopus titularis.

252. Secunda ratio est: Potestas jurisdictionis ecclesiasticae est potestas supernaturalis, et ad quam humanae vires pertinere non possunt; ergo non potest dari ab homine, nec vi ejus injunctionis, sed a Deo per consecrationem invocato et assistente, sicut assistit in baptismo et aliis sacramentis supernaturalem effectum conferentibus. Quod autem potestas supernaturalis illa sit, ex effectibus probant. Nam per jurisdictionem absolvitur quis a pec-

catis, excommunicatur quis, vel ab excommunicatione absoluitur, facit aliquis indulgentias, quae omnia supernaturalia sunt.

Respondetur, jurisdictionem ecclesiasticam in suo fonte et origine supernaturalem esse et divinam. Nullus enim nisi Deus concedere potest potestatem. Quae collata est pontifici; cujus potestas quia divina et supernaturalis est, similem conferre potest aliis ministris ecclesiae, licet non in eadem plenitudine. Ut enim ejusdem naturae est aqua fontis cum ea, quae per canalem aliquem et operam artis derivatur, et ejusdem speciei est homo per hominem procreatus cum primo homine, quem Deus immediate fecit, ita ejusdem generis sunt potestas jurisdictionis ipsi papae a Deo immediate collata atque potestas jurisdictionis, quae media auctoritate papae confertur episcopis. Et ideo non minus est, si multa possunt, quae alta quidem sunt et divina, quia et ipsa potestas divini est generis, et quidquid ipsa facit, vi illius potestatis papalis a Deo immediate collatae facit; ipsa vero papae potestas, ut a Deo immediate collata, vi Dei facit quidquid facit.

Unde Innocentius tertius recte ait: „Quum ergo fortius sit spirituale vinculum quam carnale, dubitari non debet, quin omnipotens Deus spirituale conjugium, quod est inter episcopum et ecclesiam, suo tantum judicio reservaverit dissolvendum, qui dissolutionem etiam carnalis conjugii, quod est inter virum et feminam, suo tantum judicio reservavit, praecipiens, ut quos Deus conjunxit, homo non separet. Non enim humana sed potius divina potestate conjugium spirituale dissolvitur, quum per translationem vel depositionem auctoritate Romani pontificis, quem constat esse vicarium Jesu Christi, episcopus ab ecclesia removetur; et ideo tria haec, quae praemisimus, non tam constitutione canonica, quam institutione divina soli sunt Romano pontifici reservata.¹ Haece ille. Ut ergo potestate divina facit pontifex quae legitime facit,

¹ Innoc. III. ad capitulum Andegav. (Potthast n. 575); cap. Inter corporalia 2. De translatione episc. (l. 7).

ita etiam alii episcopi et inferiores divina et apostolica potestate faciunt, quae legitime faciunt.

253. Quo fundamento supposito dicimus, in praedictis effectibus nihil inveniri, quod superet vires potestatis, a qua prodit. Nam ut de absolutione a peccatis in foro conscientiae dicamus, perspicuum est, quod exigit duplicem potestatem in absolvente, nempe eam quae est ordinis, sine qua, quantumvis jurisdictionem quis habeat, non potest absolvere; et potestatem jurisdictionis, sine qua, quia non habet aliquis subditum, absolvere non potest. Ut igitur in absolvente sunt duae potestates, ordinis quae altior est, et jurisdictionis quae minor; ita ipse effectus absolvendi, qui altior est, provenit a potestate ordinis; effectus autem subjiciendi hunc illi provenit a jurisdictione injuncta; et ita quisque effectus proportionatae suae causae, minor minori et altior altiori, respondet.

254. In excommunicatione quoque nullus effectus invenitur, qui non habeat causam sibi proportionatam. Excommunicatio enim privat a conversatione fidelium, a perceptione sacramentorum, a communicatione cum eis in oratione, et a communibus suffragiis, quae ecclesia applicat pro omnibus fidelibus, qui intra ejus communionem sunt. Privatio autem a conversatione et communicatione in oratione et divinis officiis et a perceptione sacramentorum solo praecepto fieri potest. Praecipitur enim fidelibus, ne excommunicatum ad haec admittant; in quo nulla est improprio, quia qui habet jurisdictionem, praecipere potest suis subditis. Et licet quivis episcopus excommunicet, et per ejus excommunicationem ei non subditus teneatur vitare excommunicatum, id fit, quia episcopus a papa habet commissariam potestatem ad obligandum etiam non subditos sibi ad hoc, quod vitent sibi subditum a se excommunicatum, ut recte docet Scotus. Alioquin enim per ordinariam suam jurisdictionem non potest obligare ad vitandum excommunicatum nisi illos, qui sunt suae diocesis, sicut non potest excommunicare nisi sibi subditum, ut constat ex cap. A nobis De sententia excommunicationis, ubi quaesitus pontifex, an excommunicans furem

excommunicet furem non *sibi* subditum, ait: „Ad quod dicimus, quod hac *sententia* non nisi subditi obligantur, nisi forte plus contulerit *major* et largior auctoritas delegantis.“¹ Haec ille, docens quod excommunicatio ex ordinaria potestate episcopi *tantum* extenditur in subditos suae dioecesis, ex delegatione *autem* majoris potestatis potest in alios illi *majori potestati* subditos extendi. Unde regula generalis elicitur, quod *ubicumque* vel concilia particularia vel quivis episcopus *condunt* legitime praecepta universaliter obligantia, ea non *vi* suae potestatis condunt, sed *vi* potestatis pontificiae *super* universalem ecclesiam. Imo quia in conciliis generalibus numquam fere solent esse universi episcopi, decreta *illorum* secluso papa non possent obligare nisi subditos eorum episcoporum, qui ibi inveniuntur. A papa igitur, qui eos congregat et dirigit et eorum decreta confirmat, habent eorum canones, quod omnes universaliter obligent, alioquin effectus excederet vires suae causae. Nihil igitur improprium est in hoc effectu excommunicationis; quia vel a potestate ordinaria episcopi in his in quibus potest, vel a delegata papae, in quibus ordinaria episcopi non potest, prodit.

Privatio vero a suffragiis totius ecclesiae a jurisdictionis potestate prodit. Nam sicut ecclesia per intentionem suam applicat communia ministrorum ecclesiae suffragia filiis suis, ita per *intentionem* auferre illa potest. In quo id considerandum, quod ut episcopus in sua dioecesi potest praecipere ministris ecclesiae, ut arae suffragia adhibeant pro singulis membris, ita etiam quum excommunicat, vetat suis, ne illa excommunicato applicent, nihilque in hoc praecepto facit ultra suam ordinariam potestatem. Ceterum quia quum excommunicat, non solum injungit sibi subditis, ne suffragia excommunicato applicent, sed et omnibus christianis, ista injunctio non prodit ab ordinaria ejus potestate, sed a potestate pontificis sibi ad hunc effectum delegata in omnes christianos, et haec

¹ Coelest. III. (Jaffé n. 10446); cap. A nobis fuit 21. De sentent. excommun. (V. 39).

de causa privatio suffragiorum, per hanc injunctionem facta non est supra naturam potestatis jurisdictionis, quia natura sua praecipere potest, et haec privatio solo praecepto praelati et obedientia subditi fit. Numquam autem privat ecclesia excommunicatum, qui in caritate est, participatione illa, quae annexa est omnibus habentibus caritatem juxta illud: *Particeps ego sum omnium timentium te* [Ps. 118, 63]. Quod enim quis habeat caritatem, et cum hoc privetur participatione bonorum operum annexa ipsi caritati, opus esset supernaturale, et quod ab ecclesia nec fit nec fieri potest. Imo nec intendit ecclesia privare excommunicatum privatis aliorum suffragiis et orationibus, sed tantum communibus, quae fiunt a ministris ecclesiae pro universali ejus corpore; si tamen vellet, posset illis privare, quia hoc injunctione sola et praecepto faceret, sicut quum privat communibus.

255. Quod autem attinet ad indulgentias, quia indulgentia est remissio poenae temporalis debitae peccato, eam recompensando per applicationem poenarum, quas Christus et sancti passi sunt in caritate ultra debitum sanctorum pro suis peccatis, et haec applicatio a quovis de poenis suis potest fieri per solam intentionem eas communicando: episcopus, quia in sanctis et justis debent subditi obedire praecepto suo, potest eos obligare qui sibi subsunt, ut hujusmodi poenas applicent; imo tacite intelligunt eas applicare, quum superior largitur indulgentias, quia ratum habent subditi quod superior libere disponit. Ceterum quia episcopi non solum applicant poenas suorum subditorum nec solum suis subditis applicant, sed de communi thesauro ecclesiae etiam non sibi subditis, ideo hoc faciunt non *vi* solius suae auctoritatis ordinariae, per quam potest abbas applicare bona opera suorum monachorum, sed per potestatem delegatam a summo pontifice universalis ecclesiae pastore. Unde in cap. Quum ex eo 14. De poen. (V. 38) Innocentius III. praescribit episcopis, quantum indulgentiae concedere possint; quia ex eo, ut habente plenitudinem potestatis, episcopi habent, quod indulgentias possint universaliter concedere.

Nihil ergo ejusmodi effectus adducti, scil. remissionis peccatorum, excommunicationis, et faciendi indulgentias habent ita supernaturale, ut superent vim potestatis, per quam fiunt; quia remissio peccati, ut vere supernaturalis et immediate a Deo causata, per potestatem ordinis etiam supernaturalem et immediate a Deo infusam fit; sicut fit subjectio non subditi, et excommunicatio, et concessio indulgentiae per potestatem jurisdictionis, quae potens est, haec praecepto causare.

256. Tertia ratio est: Jurisdictio sequitur ordinem, ita ut ubi major et sacratior ordo sit, debeat esse major jurisdictio. Ergo vi consecrationis et non injunctionis datur. Si enim per injunctionem daretur, e contrario fieri posset, ut minori ordini major daretur jurisdictio, quod videtur absurdum. Quod autem jurisdictio sequatur ordinem, testatur Nicolaus papa in epistola ad Michaelem imperatorem dicens: „Quibus omnibus rite collectis satis evidenter, ut opinamur, ostensum est, non posse legitime subjectos de praelati sui vita judicare, nec praeter haeresim, cujuscumque sit meriti, temere reprehendere. Sed si adhuc placet aliquid de hoc nosse, quod delectet, antiqui patris et venerabilis doctoris Areopagitae Dionysii ad Demophilum verba vobis recitari praecipite, qui etiam in causa pietatis delinquentem sacerdotem nefas sancit a minoribus vel ab inferioribus judicari, ne fiat in ecclesia Dei aliquid inordinatum et status ejus in aliquo confundatur.“ Et paulo inferius: „Nunc autem divina inspiratione non nos pigebit nec nobis impossibile erit ostendere vobis (si tamen audire velitis), non posse quemquam rite ab his, qui inferioris dignitatis vel ordinis sunt, judicialibus submitti definitionibus.“ Quod ostendit paulo inferius dicens: „Nullus tamen eorum (nempe episcoporum in concilio existentium) proferre in eum (Marcellinum) sententiam ausus est, quum ei saepissime omnes perhiberent: Tuo ore judica causam tuam, non nostro judicio. Et iterum dicunt: Prima sedes non judicabitur a quoquam.“ Et porro: „Hinc etiam superius memoratus confessor Christi Silvester fecit gradus in gremio synodi, ut non presbyter adversus

episcopum, non diaconus adversus presbyterum, non subdiaconus adversus diaconem, non acolythus adversus subdiaconem, non exorcista adversus acolythum, non lector adversus exorcistam, non ostiarius adversus lectorem det accusationem aliquam; neque praesul summus a quoquam judicabitur; quoniam scriptum est: *Non est discipulus supra magistrum*“ [Matth. V, 24]¹.

Ita Gregorius IX. ad archipresbyterum S. Mariae Majoris de Urbe: „Statuimus, ut presbyteri primum locum, diaconi secundum, subdiaconi tertium, et sic de reliquis, obtineant ordinatim, etiamsi posterius admittantur. Et qui major est ordine, etiamsi postea sit receptus, in portione percipienda esse volumus potioem, ac minores facere servitia consueta.“² Haec ille. Ex quibus colligitur, quod licet inter eos, qui ejusdem ordinis sunt, antiquior tempore praeferatur, tamen qui altioris ordinis est, licet tempore posterior, praefertur ei, qui est minoris ordinis, quia excellentia in ordine praevalet antiquitati. Idem Gregorius ad archiepiscopum Colocensem ait: „Quum inferior superiorem solvere nequeat vel ligare, sed superior inferiorem liget regulariter et absolvat, et satis absonum videatur, ut filius potestatem habeat in parentem“, et q. s.³ Unde papa in eodem capite jubet, ut archidiaconus, in cujus territorio creatus erat novus episcopatus, nullam super episcopum habeat jurisdictionem nihilque ab eo petat; ait enim: „Mandamus, quatenus praefato archidiacono, a cujus jurisdictione dictum episcopum denunciamus exemptum, id districte studeas inhibere.“

257. Respondemus, verum quidem esse, quod jurisdictio regulariter, ut dicit Gregorius IX., debet conferri a majori minori ordini; sed falsum est, quod ob id confe-

¹ Nicolaus I. ad Michaelem imperat. (Jaffé n. 2111.) Migne, P. L. 119, 939 s. — Tam Dionysius allegatus quam Marcellini historia ex spuris fontibus proveniunt.

² Greg. IX. ad archipresb. s. Mariae majoris de urbe (Potthast n. 9566); cap. Statuimus 15. De majoritate et obedientia (I. 33).

³ Greg. IX. ad archiep. Colocens. (Potthast n. 8899); cap. Quum inferior 15. eod. tit.

ratur vi consecrationis et non potius ex injunctioe. Quia tamen injungens servare discretionem debet in injungendo, minorem regulariter debet injungere major. Dicitur autem regulariter, quia ex causis saepe contrarium fit, quod ex variis rationibus probatur:

1. quidem, quia chorepiscopus, quod ad potestatem ordinis attinet, aequalem habebat potestatem cum episcopis; nam, ut est ex decretis concilii Rhegiensis,¹ deponi jubentur ordinati ab ipsis; qui si ordinare non potuissent, non opus fuisset depositione. Conceditur etiam eis, ut confirmare possint, et benedicere neophytos, et hoc in castellis et vicis; qui tamen jurisdictionem nullam habebant.

2. Patet ex can. 57. concilii Laodiceni, ubi villarum episcopis, qui vere episcopi erant, tollitur omnis jurisdictio et jubetur, ut sicut presbyteri nihil faciant sine consensu episcopi.²

3. Legitimo episcopo in aliena dioecesi versanti relinquatur tantum munus sacerdotis; dicitur enim in synodo Quinisexta: „Non licet episcopo in alia, quae ad se non pertinet, civitate publice docere. Si quis autem hoc facere deprehensus fuerit, ab episcopatu desistat, presbyteri autem munere fungatur.“³

4. Archidiaconus super archipresbyterum et clericos habet jurisdictionem, licet revera eam habeat ex delegatione episcopi. Ut enim praeco denuntians verba regis etiam principibus non ex sua auctoritate loquitur, sed regia auctoritate, ita quae archidiaconus exercet in ordines sibi superiores, ex auctoritate episcopi exercet. Unde c. De officio archidiaconi: „Ut archidiaconus post episcopum sciat se vicarium ejus esse in omnibus, et omnem curam in clero tam in urbe positorum quam eorum qui per parochias habitare noscuntur, ad se pertinere; sive de eorum conversatione, sive honore et restauratione ecclesiarum, sive doctrina ecclesiasticorum virorum vel ceterarum rerum studio, et delinquentium rationem coram Deo redditurus

¹ Concil. Rhegiens. an. 439. can. 3 ss. Mansi 5, 1192.

² Mansi 2, 573.

³ Can. 20. Mansi 11, 951.

est. Et ut de tertio in tertium annum, si episcopus non potest, parochiam universam circumeat, et cuncta quae emendatione indigent, ad vicem sui episcopi corrigat.¹ Et Innocentius III. in eodem titulo dicit, quod archidiaconus imperat subdiaconibus et habet sollicitudinem parochiarum; et quod archipresbyteri illi sunt subditi, et major est post episcopum, et ipsius vicarius et oculus etc.²

5. Constat electum episcopum majorem habere jurisdictionem quam quemvis sacerdotem sibi subditum.

6. Commissarii vel legati vel nuntii sedis apostolicae, etiam non in sacris constituti, saepe majorem habent jurisdictionem, quam ordinarii locorum. Neque hoc absque ratione fit; quia licet actio, quae ex ordine proficiscitur, quia sanctor et sublimior, majorem requirat sanctitatem in ordinato, quam exercitium jurisdictionis exigat in habente jurisdictionem: tamen hoc exercitium jurisdictionis requirit majorem peritiam et prudentiam et discretionem. Et quia haec non habet majora is, qui habet majorem ordinem sacrum: potest merito committi major jurisdictio minorem ordinem habenti; praesertim quum jurisdictio est commissaria, quia tunc non tam ille qui habet jurisdictionem illam, censetur superior his qui in altiori ordine sunt, quam ille qui committit ei jurisdictionem; non enim commissarius propria jurisdictione agit, sed aliena sibi commissa.

Constat igitur, hanc rationem non esse contra nos, sed potius pro nobis; quia quum saepe sit jurisdictio major, ubi nulla vel minor est consecratio, constat, jurisdictionem non dari vi consecrationis. Neque ex hoc sequitur, papam posse confundere totam hierarchiam, dando majorem jurisdictionem minoribus ordinibus et e contra. Quia quum ita sine causa faceret, esset destruere et confundere ecclesiam; cum aliquo autem et ex causa in hoc dispensare ob necessitatem vel utilitatem ecclesiae, cedit in ejus aedificationem.

¹ Cap. Ut archidiaconus 1. De officio archidiaconi (I. 23). Cap. est incertae originis.

² Innoc. III. (Potthast n. 5031); cap. Ad haec 7. eod. tit.

[Cap. IV. Derivatio jurisdictionis non fit per undam materiae assignationem].

258. Ex his, quae de derivatione jurisdictionis a pontifice in alios inferiores praelatos dicta sunt, constat, falsam esse opinionem illorum, qui nituntur evadere ad ductas patrum sententias et rationes dicendo, jurisdictionem esse a papa, non quod det ipse potestatem ipsam, sed quod assignet et tradat materiam: sicut nec Josue dedit filiis Israel terram promissionis, sed eam divisit et mensus est, ita etiam Deus est, qui dat jurisdictionem et claves, pontifex autem est, qui dat materiam sive seram, quam claves aperiant, scilicet oves, quas potestate jurisdictionis a Deo immediate collata regat.

259. Quod autem hoc mera fictio sit et humanum inventum, constat ex scriptura et patribus et ratione.

Nam Christus dominus pollicitus est Petro claves regni coelorum, ut dicitur Matth. 16., et secundum omnes doctores et scripturae germanum sensum hanc promissionem adimplevit, quum Joan. 20. dedit ei oves dicens: *Pasce oves meas*. Ergo Christus dominus assignans oves, scilicet materiam, dedit claves Petro. Ergo eodem modo pontifex quum dat materiam, dat etiam potestatem super illam materiam, hoc est, dat jurisdictionem super oves. Deinde apostolus Paulus jubet Tito, ut constituat per civitates presbyteros sive episcopos. Sed nomen episcopi dicit jurisdictionem, et homo non potest ex potestate dare ordinem sacrum. Ergo non poterat Titus constituere episcopos, quin daret illis ipsam jurisdictionem.

260. Quod quidem omnes patres intellexerunt, quorum sententias, quia latius supra notavimus, solum hic innuemus, quibus hanc veritatem asserant. Cyprianus igitur de haeticis ait: „Qui se praepositos sine ulla ordinationis lege constituunt, qui nemine episcopatum dante episcopi sibi nomen assumunt.“¹ Dabatur igitur secundum

¹ De unitate ecclesiae cap. 10; Migne, P. L. 4, 507.

b. Cyprianum episcopatus, quod nomen potestatis est et non solae oves.

Augustinus quoque de ecclesia et episcopis loquens ait: „Ipsa ecclesia patres illos appellat, ipsa illos genuit, et ipsa illos constituit in sedibus patrum.“¹ Si ergo ecclesia illos constituit in sedibus patrum, dat ergo illis potestatem, quia sedes et cathedra potestatem significat super oves.

Clemens loquens de divisione jurisdictionum a Petro facta asserit, Petrum praecepisse, ut instituerentur primates et archiepiscopi et episcopi juxta locorum qualitatem, quibus praeficiebantur. Si igitur instituebantur episcopi et alii superiores praelati, procul dubio dabatur illis potestas. Quod quidem ex Anacleto, et ex Julio, et Eleutherio, et Innocentio I., et Nicolao, et aliis idem dicentibus supra citatis confirmari potest.²

Dionysius quoque papa de presbyteris curatis agens ait: „Unicuique jus proprium habere statuimus, ita videlicet, ut nullus alterius parochiae terras, terminos, aut jus invadat.“³ Dat igitur pontifex jus unicuique super oves, et non solas oves.

Leo de munere sive potestate praedicandi loquens ait: „Sed hujus muneris sacramentum ita dominus ad omnium apostolorum officium pertinere voluit, ut in beatissimo Petro apostolorum omnium summo principaliter collocarit; et ab ipso quasi quodam capite dona sua velit in corpus omne manare.“⁴ Potestas ergo praedicandi emanavit a Petro et non sola assignatio, quibus praedicarent episcopi. — Idem sermone suae assumptionis de Petro ait: „Ab ipso omnium charismatum fonte tam copiosis est irrigationibus inundatus, ut quum multa solus acceperit, nihil in quemquam sine ipsius participatione transierit.“ — Et paulo inferius: „Si quid cum eo commune

¹ Enarrat. in Ps. 44. n. 32; Migne, P. L. 36, 513.

² Cf. supra pag. 113 ss. Haec partim sunt Pseudo-Isidoriana.

³ Cf. pag. 115. Pseudo-Isid.

⁴ Epist. 10. ad episc. prov. Viennens. cap. 1. (Jaffé n. 185); Migne, P. L. 54, 629.

ceteris voluit esse principibus, numquam nisi per ipsum dedit, quidquid aliis non negavit.¹ Quidquid igitur potestatis in alios emanavit, per Petrum derivatum est secundum Leonem.

Gregorius etiam M. ait: „Ideoque fraternitati tuae curam gubernationemque trium Tabernarum ecclesiae providimus committendam.“² Tribuit ergo pontifex non solum oves, sed curam et gubernationem illarum, hoc est, jurisdictionem in illas.

261. Quod confirmant omnes patres supra citati, asserentes, episcopos vocatos esse in partem sollicitudinis.³ Pars enim sollicitudinis pars est potestatis sive praelationis sollicite administrandae. Quorum unus Bernardus ad Eugenium De consideratione ait: „Aliorum potestas certis aretatur limitibus, tua extenditur et in ipsos, qui potestatem in alios acceperunt.“⁴ Accipiunt ergo episcopi potestatem ab eo, qui illos vocat in partem sollicitudinis. Is autem est Deus principaliter; sub Deo autem est summus pontifex, qui eos confirmat qui vocantur a Deo, ut declaravit Innocentius III., et Paschalis II. De elect. et elect. potestate: „Qua nos sollicitudine oportet tantam ecclesiae praelationem imponere fratribus, quorum conscientias non videmus.“⁵ Praelationem igitur confert et imponit ipse pontifex. Innocentius III. (et cum eo consentientes Nicolaus III. et Lucius III. ep. ad Guillelmum archiepiscopum Montis regalis sup. cit.) de ecclesia Romana loquens ait: „Ita ut per eam et distributio facta sit dignitatum et indictum Christi fidelibus et diligentius ordinatum, quod ad cultum pertinere visum est pietatis. Ex hac siquidem data beato Petro a domino potestate ipse ac successores ipsius per diversa mundi loca constituerunt episcopos et

¹ Serm. IV. (al. III.) in annivers. assumptionis suae cap. 2. Migne, l. c. 149.

² L. 2. epist. 50. ad Joann. episc. Velitern. (Jaffé n. 857); Migne, P. L. 77, 591.

³ Pag. 121 ss.

⁴ De considerat. l. II. c. 8. n. 16. Migne, P. L. 182, 752.

⁵ Paschalis II. ad archiep. Spalatin. (Jaffé n. 4851); cf. supra pag. 111.

dignitates per provincias diviserunt.¹ Haec illi tres. Constituit igitur sedes apostolica episcopos et distribuit dignitates, et non solum assignatrix est materiarum. Clemens III. ep. ad dictum archiepiscopum Montis regalis, cui concessit jurisdictionem super ecclesiam Cataniensem et Caesaraugustanam, ait: „Si quid ex liberalitatis apostolicae providentia fratribus ac coepiscopis nostris accedat, ad nostri honoris augmentum credimus redundare de plenitudine potestatis, quam sancta Romana ecclesia largiente domino sibi vindicat singularem, ecclesiae inferiores accipiant, et ab ea velut a capite in subservientia membra beneficiorum munera transfundantur.“² Dat ergo Romana ecclesia de plenitudine suae potestatis aliis ejus participationem et non solum materiam.

262. Alexander tertius ad Hierosolymitanum patriarcham De his quae fiunt a praelato sine consensu capituli: „Innotuit siquidem auribus nostris, quod tu sine consilio fratrum tuorum abbates et abbatissas et alias ecclesiasticas personas instituis et destituis.“ Et infra: „Ideoque auctoritate apostolica prohibemus etc.“; et infra: „Nos tales institutiones et destitutiones, si quas amodo feceris, auctoritate apostolica cassamus et carere decernimus robore firmitatis.“³ Instituit igitur episcopus aliquem in abbatem vel parochum; instituere autem in aliquo beneficio habente jurisdictionem, nihil aliud est, quam jurisdictionem conferre; destituere vero, est eam auferre. Innocentius III. De auctoritate et usu pallii: „Alii autem (episcopi) eo (pallio) nec semper nec ubique, sed in ecclesia sua, in qua jurisdictionem ecclesiasticam acceperunt, certis debent uti diebus, quoniam vocati sunt in partem sollicitudinis, non in plenitudinem potestatis.“⁴

¹ Cf. pag. 110.

² Cf. pag. 270.

³ Alex. III. ad patriarch. Hierosolymit. (Jaffé n. 7613); cap. Novit 4. De his quae fiunt a praelato etc. (III. 10).

⁴ Innoc. III. (Potthast n. 2145); cap. Ad honorem Dei 4. De auctoritate et usu pallii (I. 8).

Haec ibi. Accipiunt igitur episcopi jurisdictionem ecclesiasticam a Romano pontifice.

Coelestinus tertius ait: „Si constiterit conventus vel majoris et sanioris partis non adfuisse consensum (nempe in electione abbatis), institutiones hujusmodi convenit evacuari, nisi ex antiqua et approbata consuetudine vel concessa libertate aliqui eorum probaverint, commissi sibi collegii non debere in ecclesiarum seu beneficiorum collationibus requiri consensum.“¹ Sic ille; ex quo habetur, institui abbates per superiores, ac per hoc ab eis, qui conferunt ecclesias, dari etiam jurisdictionem, idemque esse conferre materiam et jurisdictionem dare.

263. Idem pene omnes scholastici docent. Thomas ait: „Potestas autem jurisdictionis est, quae ex simplici injunctioe hominis confertur.“² Dat igitur homo jurisdictionem. — Idem ait, jurisdictionem facere superiorem et judicem, ideo necessario fieri in subjecto.³ — Et iterum ait, quod per ordinationem ecclesiae unus subditur alteri, et ideo etiam per ecclesiae praelatos posse subtrahi alicui eum, qui erat ei subditus.⁴ — Idem ibidem: „Dicendum, quod ad absolutionem a peccato requiritur duplex potestas, scilicet potestas ordinis et potestas jurisdictionis. Prima quidem potestas est aequaliter in omnibus sacerdotibus, non autem secunda; et ideo ubi Dominus dedit omnibus apostolis communiter potestatem remittendi peccata [Joann. XX, 23], intelligitur de potestate, quae consequitur ordinem; unde et sacerdotibus, quando ordinantur, illa verba dicuntur. Sed Petro dedit singulariter potestatem remittendi peccata [Matth. XVI, 19], ut intelligatur, quod ipse prae aliis habet potestatem jurisdictionis. Potestas autem ordinis, quantum est de se, se extendit ad omnes absolvendos; et ideo indeterminate dominus dixit:

¹ Coelestinus III. ad episc. Rothomag. (Jaffé n. 10720); cap. Ea noscitur 6. De his quae fiunt a praelato etc. (III. 10).

² Summ. theol. II. 2. q. 39. art. 3.

³ In I. 4. Sentent. dist. 18. q. 2. art. 2. quaest. 3. sol. 1.

⁴ In I. 4. Sentent. dist. 19. q. 1. art. 2. quaest. 3. sol. 3.

Quorum remiseritis peccata; intelligens tamen, quod usus illius potestatis esse deberet praesupposita potestate Petro collata secundum ipsius ordinationem.¹ Idem ibidem in corpore articuli: „Potestas ordinis, quantum est de se, extendit se ad omnia peccata remittenda; sed quia ad usum hujus potestatis, ut dictum est, requiritur jurisdictio, quae a majoribus in inferiores descendit, ideo potest superior aliqua sibi reservare, in quibus iudicium inferiori non committat.“² Haec ibi; ipsa ergo potestas jurisdictionis descendit a superioribus in inferiores, et rursus illam superiores possunt ad se retrahere ex causa.

264. Bonaventura loquens de potestate ordinis et jurisdictionis ait: „Prima potestas, quoniam collata est Petro ut sacerdoti, descendit in omnes sacerdotes, quamvis non omnes habeant executionem. Secunda, quia collata est Petro ut praelato, descendit in omnes personas ecclesiasticas, quae habent praelationem vel jurisdictionem.“³

Albertus in 4. dist. 18. art. 2. tractans de definitione clavium scribit, quod potestas ordinis est aptituro ad absolvendum in foro conscientiae, si datur materia per papam dantem jurisdictionem.

Richardus de Mediavilla in 4. dist. 24. ait: „Et quoniam jurisdictio ministrat materiam, quae est subditus ejus, qui habet jurisdictionem, quae requiritur ad hoc quod potestas clavium exeat in actum; ideo usus potestatis illius, quam omnes apostoli immediate acceperunt a Christo, dependebat indirecte a Petro. Idem dico de potestate episcoporum per comparisonem ad papam.“ Non potest igitur dari materia absque hoc quod detur jurisdictio secundum Richardum.

Petrus etiam de Palude in 4. dist. 29. q. 2. ait: „Clavem ordinis habet omnis sacerdos et episcopus, sive habeat subditum sive non. Si autem non habeat subditum, tunc est clavis ordinis sine clave jurisdictionis, qua rela-

¹ L. c. art. 3. quaest. 3. ad 1.

² L. c. sol. 2.

³ In 4. dist. 18. par. II. a. 1. q. 3. Conclusio. Opp. ed. Venet. 1754. tom. IV. p. 506. col. 1.

tione dicitur dominus ad **servum**. Unde non est potestas jurisdictionis, nisi sit **obedientia** subjectionis.⁴

Durandus in 4. dist. 24. q. 1. n. 5. de plenitudine potestatis loquens ait: „**Ergo** talem potestatem plenam et perfectam habet solus **successor** Petri . . . In aliis autem non est nisi derivata et **limitata**, prout papae placet.“

Dominicus de Soto in 4. dist. 20. q. 1. art. 4. de potestate ligandi et solvendi **apostolorum** loquens ait: „Quare ubi illam apostolis dedit, **tribuit** et presbyteris, nisi quod jurisdictionum **distributionem** commisit Petro, quae non est de intrinseca ratione **sacramenti**, sed de necessitate applicationis materiae.“ Haec **ille**, docens, non posse applicari materiam alicui, quin **detur** etiam **jurisdictio**. Quod omnes scholastici et antiqui, qui **de** hac materia loquuntur, plane docent.

265. Et ratio ipsa **id** confirmat;

1°. quidem, quia **correlativa** simul sunt natura. Quum igitur materia sit **subditus**, et ille, cui assignatur materia, fiat per hoc **praelatus** et **superior**, sequitur, quod posita praelatione ponitur et **materia**, scilicet **subditus**; et e contrario, posita materia, **qui** **subditus** est, ponitur et **praelatus**. Non potest igitur **pontifex** dare materiam, quin det praelationem, nec contra.

2°. patet, quia **quum** aliquis fit praelatus, fit **judex** eorum, quibus praeficitur. Sed qui instituit **judicem**, hoc ipso jubet eis, quibus **est** **judex**, parere illius sententiae. Ergo jubet esse **subditos**; et e contrario, qui jubet parere, dat **judici**, quem constituit, potestatem imperandi.

3°. Si papa ita **daret** materiam, ut non daret potestatem super eam, **ergo** **oves** non essent suae; ergo mitteret **falcem** in **messem alienam**, et ita nihil faceret. Nec sat est dicere, quod **per hoc** solum, quod papa assignat **oves** absque hoc quod **det** praelato jurisdictionem, **oves** fiunt suae ob potestatem, quam a Deo accepit in consecratione. Si per illam potestatem fierent suae, ergo antequam papa illas assignaret, erant suae, quia jam erat illa potestas, per quam **oves** fiunt **propriae**; quod est falsum, quia sic nec ipsam materiam assignaret papa, sed Deus.

4°. Ut videtur ex eorum argumentis supra solutis, qui contrariam positionem tenent, ex hoc praecipue videntur moveri, quia patres antiqui, quos citant, dicunt, potestatem episcoporum sive jurisdictionem esse a Deo; ex quo ipsi inferunt, quod non est a papa; et ita ne nihil illi relinquunt, faciunt illum **metatorem** sicut Josue, et datorem **materiarum**, sicut Arabes fecerunt Deum datorem **formarum**. Sed si haec ratio debet eos movere, deberent etiam dicere, papam nec **materias** ipsas dare, quia sunt etiam multi antiqui patres, qui dicunt **oves** sive ecclesiam a Deo **datas** episcopis, ut de Paulino supra vidimus et de Leone in ep. ad Ravennium Arelatensem. Constat etiam ex concilio Antiocheno, ubi prohibetur **translatio** episcopi et **subditur**: „Manere autem eum debere in ecclesia Dei, quam ab initio sortitus est.“¹ Haec ibi. Aut igitur fatendum est, simul stare: jurisdictionem esse a Deo et a papa, quia a Deo est per papam; aut negandum est, materiam esse a papa, quia sancti patres illam dicunt a Deo assignari. Quod quia absurdum est, utrumque fatendum est de utraque; nam tam jurisdictionem quam materiam non a Deo assignatur sed per papam; et materia quidem a Deo assignatur per papam dando jurisdictionem, jurisdictionem quoque dando materiam, super quam exerceatur.

266. 5°. Papa in formula, qua solet confirmare episcopos dicit, eum constituere in episcopum et pastorem, praetereaque illi curam et administrationem committere illius ecclesiae in spiritualibus et temporalibus, et simul cum hoc solet dicere, quod committit illi ecclesiam, sive has vel illas **oves**; ut ex multis decretis citatis constat, quae vel falsa essent, vel oportet concedere, quod papa dat utramque, nempe potestatem et materiam. Nec est sicut Josue; ille enim terram a Domino concessam per seipsum suo quidem arbitrio in duodecim partes divisit. Ceterum ex Dei voluntate per sortes explorata (in qua exploranda nudus minister fuit) consignabat cuique tribui partem,

¹ Conc. Antiochen. anni 332 can. 21; cap. Episcopum 25. C. VII. q. 1. in decr. Grat.

quam dominus et non Josue illi per sortem deputaverat. Non sic autem beatus Petrus; sed ex arbitrio suo divisit dioeceses et elegit personas, quibus dioeceses committeret et potestatem jurisdictionis daret ad eas regendas. Erant igitur Josue et Petrus ministri Dei; sed Josue nudus minister et ex praescripto agens, solumque utens suo arbitrio in terrae divisione, non autem in dando dominio illius terrae in genere vel in specie huic vel illi tribui; hoc enim Dominus per se fecit. Petrus autem minister fuit Dei, sed ex arbitrio et auctoritate ecclesiastica agens tam in dividendis dioecesibus quam in assignandis praelatis et jurisdictione illis conveniente. Et ideo non est simile, quod de Josue adducunt.

Statuendum igitur, quod non solum materia et oves, sed ipsa potestas jurisdictionis ab ipso papa derivatur mediate vel immediate in alios inferiores ecclesiae praelatos; de cujus derivationis ratione, an per injunctionem vel per consecrationem fiat, jam actum est.

V.

Quaestio quinta.

An episcoporum jurisdictio sit de jure divino.

267. Ex duabus proxime decisis quaestionibus, quibus definitum est, jurisdictionem episcoporum derivari ab ea pontificis, et ita derivari, ut non vi consecrationis detur, sed vi injunctionis a potestate ecclesiastica prodeuntis, facilis est solutio *ultimae quaestionis*, an scilicet jurisdictio sit de jure divino nec ne.

Nam quum, ut dictum est, jus divinum dupliciter accipiatur, large, pro jure emanante a Deo sive immediate sive per ecclesiae auctoritatem, et stricte, pro jure immediate a Deo emanante absque ecclesiastica vel humana auctoritate, dicendum est, quod, accepto large jure divino, procul dubio jurisdictio omnis, et praesertim ecclesiastica, juris divini est, quia a Deo vel immediate vel media humana et ecclesiastica auctoritate prodit. Civilis enim jurisdictio a Deo est per humanam auctoritatem multitudinis vel principum; jurisdictio autem ecclesiastica a Deo est vel immediate, ut ea summi pontificis, et secundum aliquos ea apostolorum et quorundam episcoporum a Deo specialiter vocatorum, aut certe alia inferior et ordinaria a pontifice est vel immediate, vel mediis conciliis, vel aliis praelatis; est igitur juris divini, large sumpto jure divino.

Sed haec assumptio non est ad propositum rei, de qua tractamus; quia ideo quaeritur, an sit juris divini, ut sciatur, quod non est ita disponibilis vel mutabilis, sicut solent esse ea quae sunt juris humani vel ecclesiastici.

quam dominus et non Josue illi per sortem deputaverat. Non sic autem beatus Petrus; sed ex arbitrio suo divisit dioeceses et elegit personas, quibus dioeceses committeret et potestatem jurisdictionis daret ad eas regendas. Erant igitur Josue et Petrus ministri Dei; sed Josue nudus minister et ex praescripto agens, solumque utens suo arbitrio in terrae divisione, non autem in dando dominio illius terrae in genere vel in specie huic vel illi tribui; hoc enim Dominus per se fecit. Petrus autem minister fuit Dei, sed ex arbitrio et auctoritate ecclesiastica agens tam in dividendis dioecesibus quam in assignandis praelatis et jurisdictione illis conveniente. Et ideo non est simile, quod de Josue adducunt.

Statuendum igitur, quod non solum materia et oves, sed ipsa potestas jurisdictionis ab ipso papa derivatur mediate vel immediate in alios inferiores ecclesiae praelatos; de cujus derivationis ratione, an per injunctionem vel per consecrationem fiat, jam actum est.

V.

Quaestio quinta.

An episcoporum jurisdictio sit de jure divino.

267. Ex duabus proxime decisis quaestionibus, quibus definitum est, jurisdictionem episcoporum derivari ab ea pontificis, et ita derivari, ut non vi consecrationis detur, sed vi injunctionis a potestate ecclesiastica prodeuntis, facilis est solutio *ultimae quaestionis*, an scilicet jurisdictio sit de jure divino nec ne.

Nam quum, ut dictum est, jus divinum dupliciter accipiatur, large, pro jure emanante a Deo sive immediate sive per ecclesiae auctoritatem, et stricte, pro jure immediate a Deo emanante absque ecclesiastica vel humana auctoritate, dicendum est, quod, accepto large jure divino, procul dubio jurisdictio omnis, et praesertim ecclesiastica, juris divini est, quia a Deo vel immediate vel media humana et ecclesiastica auctoritate prodit. Civilis enim jurisdictio a Deo est per humanam auctoritatem multitudinis vel principum; jurisdictio autem ecclesiastica a Deo est vel immediate, ut ea summi pontificis, et secundum aliquos ea apostolorum et quorundam episcoporum a Deo specialiter vocatorum, aut certe alia inferior et ordinaria a pontifice est vel immediate, vel mediis conciliis, vel aliis praelatis; est igitur juris divini, large sumpto jure divino.

Sed haec assumptio non est ad propositum rei, de qua tractamus; quia ideo quaeritur, an sit juris divini, ut sciatur, quod non est ita disponibilis vel mutabilis, sicut solent esse ea quae sunt juris humani vel ecclesiastici.

Ergo hoc jure laxè divino dimisso, si quaeritur, an jurisdictio sit de jure divino proprie et strictè sumpto, dicendum est, quod jurisdictio Petri et cujusvis successoris ejus, et forte cujusvis apostoli et cujusvis episcopi specialiter et ex privilegio in hoc vocati a Deo, est juris divini proprie, quia immediate a Deo, non interveniente humana auctoritate. Quae si postea successit, confirmavit quidem quod Deus dedit; sicut de apostolis dicitur a [Pseudo-]Anacleto, quod consenserunt in primatum Petri, sicut et Petrus et Jacobus et Joannes consenserunt in auctoritatem Pauli, et undecim apostoli in auctoritatem beati Mathiae apostoli; sic etiam ordinarii confirmatores episcoporum confirmarunt illos specialiter a Deo vocatos et creatos. Et in hujusmodi a Deo immediate habentibus auctoritatem et jurisditionem (ut hoc obiter dicamus), in hujusmodi, inquam, solis verum est, quod data fuit illis materia ab aliis praelatis, non autem nova praelatio. Ut, exempli gratia, quum Petro data fuit specialis cura circumcissionis, et Paulo praeputii, perspicuum est, quod nec dabatur illis jurisdictio nova nec limitabatur antiqua, quam in omnes habebant, quia Petrus gentiles convertit et gubernavit, et Paulus Judaeos; sed assignatae sunt tantum illis oves, in quas specialem jurisditionem exercebant, quam in omnes habebant.

268. Hujusmodi igitur jurisditiones etiam in particulari sunt vel fuere juris divini proprie. Aliae vero jurisditiones praeter has, in genere loquendo et in communi dicendum est, quod sint etiam de jure divino, quia Christus dominus videns, gubernari ecclesiam non posse per jurisditionem tantum in uno pontifice existentem, voluit, quod in ecclesia sua essent varii praepositi et ministri habentes jurisditionem, et cuivis horum voluit per se et immediate dari potestatem ordinis. Ceterum, licet de hac potestate ordinis non solum voluit Christus dominus, ut in genere esset in ecclesia, sed voluit illam per se cuivis particulari, qui illam habiturus esset, conferre, non ita tamen de potestate jurisditionis horum inferiorum. Sed in genere voluit et statuit, illam fore; at quod haec vel illa jurisdictio foret, vel quod foret in hac vel illa persona, non

statuit, sed dimisit suis vicariis potestatem alios idoneos statuendi. Quod ut exemplo declaremus, constat, quod jejunium et confessionem et communionem et divinorum festorum observationem et multa similia Christus per se statuit, quia sine his ecclesia gubernari non poterat; ceterum quia horum particularizatio ob ipsam materiae naturam et nostram non poterat convenire nec toti ecclesiae ubique terrarum diffusae, nec omni etiam tempore eisdem, idcirco ne subinde mutarentur decreta divina, haec decernenda reliquit suis; et ita fecit de jurisditione. Quis enim dubitat, quod sicut Petrus divisit dioeceses, eo modo quo eas divisit, immo eo modo, quo eas a gentibus divisas invenit per Romanam communem politiam, ita potuisset aliam divisionem facere? Sic nec Christus praefixit, ut talis vel talis episcopatus talem et tantam haberet amplitudinem; nec statuit, quod in tali civitate maneret patriarcha, et non illa vel illa. Sic etiam non statuit, quod episcopatus talis daretur tali personae. Quae omnia si Christus per se statuisset, non restringi dioeceses nec dilatari, nec mutari sedes episcoporum nec uniri et aliis sedibus accedere, nec una persona semel vocata in episcopum posset transferri vel deponi, vel minorem vel majorem jurisditionem suscipere, quam a Deo ab initio haberet.

269. Ergo in genere jurisdictio istorum de jure divino est; quaevis autem particularis jurisdictio hujus vel illius sedis vel personae non est de jure divino.

Quod brevi syllogismo probatur. Omnis hujusmodi jurisdictio derivatur a potestate papae, et derivatur ab illa ex injunctione ab auctoritate ecclesiastica facta, et non ex vi consecrationis. Ergo immediate est juris ecclesiastici et non juris divini. Consequentia est bona. Major est probata in quaestione de derivatione potestatis jurisditionis; minor autem probata est in quaestione de modo derivationis ejus. Ergo conclusio est vera, nempe quod immediate est a potestate ecclesiastica. Ex quo rursus legitime infertur, quod non est jus divinum strictè sumptum; quod patet ex ejus definitione. Est enim jus divinum strictum, quod a Deo est immediate absque inter-

322 Quaestio V. An episcoporum jurisdictio sit de jure divino.

ventu humanae vel ecclesiasticae autoritatis, quod hic non accidit.

Et per hoc patet responsio ad ultimam quaestionem. Quam responsionem et omnia alia, quae hic dicta sunt, libenter subjicimus non solum censurae sanctae sedis apostolicae et sacri concilii, sed cujusvis melius sentientis.

Quaestio sexta,

[sive

Additamentum ad quaestionis secundae caput II. p. 68.

Potestas ordinis et potestas jurisdictionis inter se conferuntur.]

[Cap. I. Sunt duae illae potestates distinctae et ab invicem separabiles.]

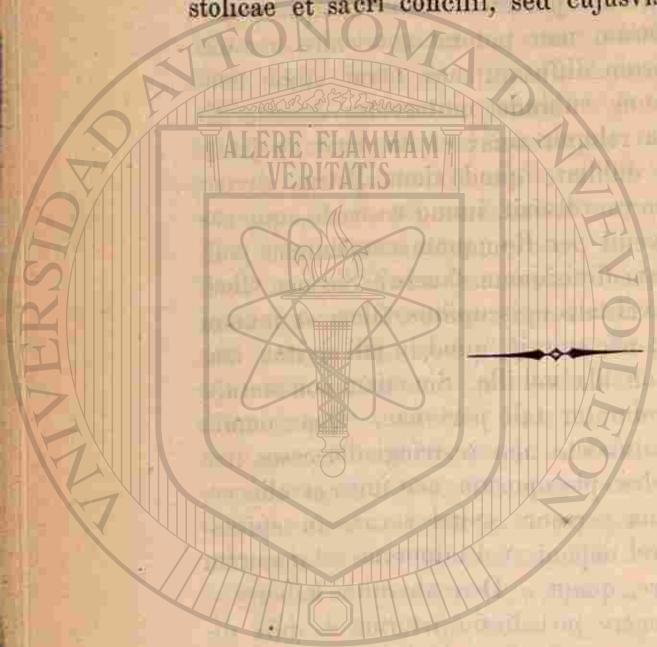
270. Postquam vidimus, duas esse in ecclesia potestates et quae illae sint, superest, ut eas conferamus, ut ex collatione liquidius appareat earum natura. In primis autem propter aliquos, qui id negarunt, supponendum est, eas potestates, nempe ordinis et jurisdictionis ecclesiasticae ita distinctas esse, ut una altera non sit. Quod vel ex eo constat, quia non solum contingit, eas esse simul in uno, ut sunt in episcopo consecrato dioecesim habente, et in sacerdote habente curam animarum; sed etiam contingit, ut in aliquibus sit ordo sine jurisdictione, in aliis vero sit jurisdictio tam commissaria quam ordinaria absque ordine.

271. Quod ergo sit ordo sine jurisdictione, scriptura probare videtur, quia apostoli in coena ordinem susceperunt, absque jurisdictione, sicut ante coenam absque ordine jus habuerunt praedicandi, et sumptus sumendi, quod ad jurisdictionem spectat. Die quoque resurrectionis, quum dominus insufflavit in eos dicens: *Quorum remisistis, cla-*

322 Quaestio V. An episcoporum jurisdictio sit de jure divino.

ventu humanae vel ecclesiasticae autoritatis, quod hic non accidit.

Et per hoc patet responsio ad ultimam quaestionem. Quam responsionem et omnia alia, quae hic dicta sunt, libenter subjicimus non solum censurae sanctae sedis apostolicae et sacri concilii, sed cujusvis melius sentientis.

Quaestio sexta,

[sive

Additamentum ad quaestionis secundae caput II. p. 68.

Potestas ordinis et potestas jurisdictionis inter se conferuntur.]

[Cap. I. Sunt duae illae potestates distinctae et ab invicem separabiles.]

270. Postquam vidimus, duas esse in ecclesia potestates et quae illae sint, superest, ut eas conferamus, ut ex collatione liquidius appareat earum natura. In primis autem propter aliquos, qui id negarunt, supponendum est, eas potestates, nempe ordinis et jurisdictionis ecclesiasticae ita distinctas esse, ut una altera non sit. Quod vel ex eo constat, quia non solum contingit, eas esse simul in uno, ut sunt in episcopo consecrato dioecesim habente, et in sacerdote habente curam animarum; sed etiam contingit, ut in aliquibus sit ordo sine jurisdictione, in aliis vero sit jurisdictio tam commissaria quam ordinaria absque ordine.

271. Quod ergo sit ordo sine jurisdictione, scriptura probare videtur, quia apostoli in coena ordinem susceperunt, absque jurisdictione, sicut ante coenam absque ordine jus habuerunt praedicandi, et sumptus sumendi, quod ad jurisdictionem spectat. Die quoque resurrectionis, quum dominus insufflavit in eos dicens: *Quorum remisistis, cla-*

vem ordinis illis dedit absque jurisdictione, si beato Thomae et aliis doctoribus credimus.

272. Eandem rem probant pontifices et concilia et doctores et rationes.

Leo enim papa ad Rusticum Narbonensem ait: „Nulla ratio sinit, ut inter episcopos habeantur, qui nec a clericis sunt electi, nec a plebibus expetiti, nec a provincialibus episcopis cum metropolitani judicio consecrati. Unde quum saepe quaestio de male accepto honore nascatur, quis ambigat, nequaquam istis esse tribuendum, quod non docetur fuisse collatum? Si qui autem clerici ab istis pseudo-episcopis in eis ecclesiis ordinati sunt, quae ad proprios episcopos pertinebant, et ordinatio eorum cum consensu et judicio praesidentium facta est, potest rata haberi, ita ut in ipsis ecclesiis perseverent. Aliter autem vana habenda est consecratio, quae nec loco fundata est, nec auctoritate munita.“¹ Haec Leo, qui quum docet, episcopos illos ordinari posse, ratamque esse illorum ordinationem, manifestum est, eos ordinis potestatem habuisse. Qui autem contra leges positivas promoti fuerunt, licet in essentialibus nihil eis defuerit ad consecrationem, docet tamen, illos non habuisse jurisdictionem, et ob id pseudo-episcopos eos vocat.

Innocentius I. ad Rufum et Eusebium et ceteros episcopos Macedones de ordinante haeretico loquens ait: „Sed contra asseritur, eum qui honorem amisit honorem dare non posse, nec illum aliquid accipere; quia nihil indante erat, quod ille posset accipere, acquiescimus et verum est certe, quia quod non habuit dare non potuit; damnationem utique, quam habuit, per pravam manus impositionem dedit, et qui particeps factus est damnationis, quomodo debeat honorem accipere, invenire non possum; et dicitur vera et justa legitimi sacerdotis benedictio auferre omne vitium, quod a vitioso fuerit invectum.“² Haec

¹ S. Leo M. Ep. 167. ad Rusticum Narbon. episc. (Jaffé ed. 2. nr. 544); Migne, P. L. 54, 1199.

² Innoc. I. Epist. 17. ad Rufum etc. (Jaffé ed. 2. nr. 303; Migne, P. L. 20, 526.

ille, qui vel falsa docet et damnata contra Donatistas, quod non est dicendum, vel per honorem non intelligit ordinem, sed jurisdictionem, quia ordinem dare haereticus potest illumque habet, non autem jurisdictionem.

Felix III. ad Acacium Constantinopolitanum episcopum: „Multarum transgressionum reperiris obnoxius, et in venerabilis concilii Nicaeni contumelia saepe versatus alienarum tibi provinciarum jura temerarie vindicasti; haereticos (et) pervasores atque ab haereticis ordinatos, et quos ipse damnaveras atque ab apostolica instituti (scil. petisti) Sede damnari, non modo communioni tuae recipiendos putasti, verum etiam aliis ecclesiis, quod nec de catholicis fieri poterat, praesidere fecisti.“¹ Et infra: „Habe ergo cum his, quos libenter amplecteris, portionem ex sententia praesenti, quam per tuae tibi direximus ecclesiae defensorem: a sacerdotali honore et communione catholica nec non etiam a fidelium numero segregatus, sublatum tibi nomen et munus ministerii sacerdotalis agnosce, sancti spiritus judicio, et apostolica (scil. per nos) auctoritate damnatus nunquamque (al. nec jam unquam) anathematis vinculis exuendus.“ Haec ibi. Acacius ergo et ab eo ordinati haeretici ordinem absque jurisdictione habebant.

273. Item legitur in decreto Gratiani ex Chronico Anastasii in causa 16.: „Quum Dioscorus (junior) manus impositionem accepisset, recesserunt multitudines populorum dicentes, quia secundum quod continent canones sanctorum apostolorum non est factus episcopus et ideo non recipitur.“² Haec ibi. Consecrati ergo ab episcopis, qui per laicorum vim consecrantur, ordinem habent absque jurisdictione, ut ex multis capitibus ejusdem causae constat per totam quaestionem septimam causae decimae sextae.®

S. Gregorius Magnus in epistola ad Constantinam Augustam: „Salonitanae civitatis episcopus me ac responsali meo nesciente ordinatus est, et facta res est, quae sub

¹ Felix III. Ep. 6. ad Acac. (Jaffé ed. 2. nr. 599); Migne, P. L. 58, 921.

² Cap. Sanè Thessalonicenses 15. C. 16. q. 7 in decr. Gratiani. Ex Anastasii hist. eccles. (ed. Bekker Bonnae 1841) p. 89.

nullis anterioribus principibus evenit. Quod ego audiens, ad eundem praevicarium, qui inordinate ordinatus est, protinus misi, ut omnino missarum solemniam nullo modo celebrare praesumeret.¹ — Et infra: „Ego autem praecipione pietatis eorum obediens, eidem Maximo, qui me nesciente ordinatus est, hoc quod ordinatione sua me vel sponsalem meum praetermittere praesumpsit, ita ex corde laxavi, acsi me auctore fuisset ordinatus. Alia vero perversa illius, scilicet mala corporalia, quae cognovi, vel quia cum pecuniis electus est, vel quia excommunicatus missas facere praesumpsit, propter Deum irrequisita relinquere non possum.“ Haec ille, docens, Maximum ipsum episcopum perinde accepisse ordinem, acsi omnino legitime fuisset ordinatus, jurisdictionem vero non habuisse, utpote simoniacum et excommunicatum.

274. Alexander tertius archiepiscopo Toletano de episcopo renuntiante ait: „Respondemus igitur distinguendo, utrum renuntiaverit loco tantum, an loco simul et dignitati. Nam in primo casu ordines sicut antea, rogatus ab episcopo aliquo, poterat de ratione conferre. In secundo vero casu distinguendum putamus, utrum sacros contulerit, an minores. Si enim a tali ordines usque ad subdiaconatum aliquis acceperit, quia et hujusmodi ordines a non episcopis quandoque conferuntur, et in illis deservire poterit, et ad majores si idoneus fuerit promoveri. Sane si ab eodem sacros ordines scienter quis receperit, quia indignum se fecit, executionem officii non habebit; ubi autem non scienter, poterit, nisi crassa et supina fuerit ignorantia, discretus pontifex dispensare.“² Haec ille, qui per episcopum renunciantem loco intelligit eum, qui a se abiecit jurisdictionem super ecclesiam suam, per renunciantem dignitati eum, qui pollicetur se non usurum potestate ordinis episcopalis, et ideo potest tantum licite conferre minores ordines, qui a non episcopis conferuntur, de facto tamen si attentet, confert etiam majores, sed or-

¹ Epist. V, 21; al. IV, 34. (Jaffé 2. ed. n. 1352); Migne, P. L. 77, 748.

² Alex. III. ad archiepisc. Toletanum (Jaffé n. 9174); cap. Requisivit 1. De ordinatis ab episcopo, qui renuntiavit episcopatu (I. 13).

dinatus scienter ab eo privatur executione ordinis. In hujusmodi igitur episcopo ordo erat sine jurisdictione. — Idem Alexander ad archiepiscopum Toletanum, loquens de quibusdam, qui officia celebrarunt excommunicati vel interdicti, ait: „Fraternitati tuae mandamus, quatenus si quadraginta solummodo vel pauciores in his deliquisse constiterit, omnes in perpetuum ab officio sacerdotali deponas.“¹ Haec ille, qui dum jubet deponere clericos, manere vult ordinem absque jurisdictione et ordinis usu.

Lucius tertius ita scribit: „Praesenti nihilominus ordinatione sancimus, ut quicumque manifeste fuerit in haeresi deprehensus (al. fuerint ... deprehensi), si clericus est, vel cujuslibet religionis obumbratione fuscatus, totius ecclesiastici ordinis praerogativa nudetur, et sic omni officio et beneficio spoliatus ecclesiastico, saecularis relinquatur arbitrio potestatis, animadversione debita puniendus.“² Haec ille, secundum quem haereticus ordinem habet absque jurisdictione.

275. Innocentius tertius in concilio generali in eodem titulo De haereticis: „Si quis enim episcopus super expurgando de sua dioecesi haereticae pravitate fermento negligens fuerit vel remissus, quum id certis indicibus apparuerit, et ab episcopali officio deponatur, et in locum ipsius alter substituatur idoneus, qui velit et possit haereticam confundere pravitate.“³ — Idem papa ad episcopum Bisuntinum ait: „Presbyteros autem et alios clericos, qui pro suis excessibus a te nexibus anathematis canonice innodati, praesumpserunt vel praesumunt officia celebrare divina, rationabiliter poteris omnibus beneficiis ecclesiasticis spoliare.“⁴ Haec ille. Et quum beneficiis

¹ Alex. III. ad archiepisc. Toletanum (Jaffé n. 9171); cap. Lateres 4. De clerico excommunicato etc. (V. 27).

² Lucius III. in conc. Veronensi (Jaffé n. 9635); cap. Ad abolendam 9. De haereticis (V. 7).

³ Innoc. III. in conc. Lateran. IV.; Mansi 22, 989; cap. Excommunicamus 13. De haereticis (V. 7).

⁴ Innoc. III. ad archiepisc. Bisuntinum (Potthast n. 1906); cap. Fraternalitati 6. De clerico excommunicato etc. (V. 27).

annexa sit jurisdictio, spolians beneficio spoliatur jurisdictione, ordine remanente. — Idem titulo De renuntiatione ad episcopum Calaritanum: „Intueri te itaque volumus, quod haec sunt illa, per quae cedendi episcopus licentiam potest postulare: conscientia criminis, debilitas corporis, defectus scientiae, malitia plebis, grave scandalum, irregularitasque personae.“¹ Haec ille. Datur igitur casus, quod aliquis, si propter hujusmodi impedimenta non possit recte exercere munus suum, cedendi licentiam petat et obtineat; hic episcopus post renuntiationem ordinem absque jurisdictione habet. — Idem eodem titulo ad Eboracensem archiepiscopum: „Ad supplicationem Ragusiensis archiepiscopi eum a cura qua tenebatur ecclesiae Ragusiensis duximus absolvendum, eo quod ibi non poterat secure morari, et si accessum haberet ad illam, mortis sibi periculum imminere.“² Eundem autem archiepiscopum reliquit ad sustentationem in episcopatu Carleoli, et subjungit: „Cui concessimus, ut in ipso episcopatu absque usu pallii officium episcopale valeat exercere, tibi tamquam Metropolitano reverentiam et obedientiam impensurus.“ Haec ille, relinquens archiepiscopo Ragusiensi ordinem episcopalem et ejus usum absque jurisdictione. — Idem ad episcopum Faventinum electum in archiepiscopum Ravennatensem, ut habetur in eodem titulo De renuntiatione, ubi allegato canone concilii Constantinopolitani, quo statuitur, ut semel ex episcopo factus monachus non fiat iterum episcopus, dicit: Canonem illum intelligendum de episcopo, qui propter crimen privatus est episcopatu et relegatus in monasterium; vel esse intelligendum, quod non possit sua auctoritate fieri episcopus; admittit tamen, quod ex variis causis facti monachi possunt resurgere ad episcopatum. Sed antequam ad hujusmodi resurgant, ordinem quidem habebant sine jurisdictione.³

¹ Innoc. III. ad episcopum Calaritanum (Potthast n. 2698); cap. Nisi quum 10. De renuntiatione (IX, 10).

² Innoc. III. ad archiep. Eboracensem (Potthast n. 1902); cap. Ad supplicationem 9. De renuntiatione (IX, 9).

³ Innoc. III. ad episc. Faventinum (Potthast n. 3649); cap. Post translationem 11.

276. Multa quoque concilia eandem sententiam comprobant, inter quae est I. concilium Ephesinum canone tertio: „Si qui vero clerici per singulas civitates aut regiones sunt a Nestorio et his, qui cum eo erant, sacerdotio inhibiti, eo quod recte saperent, et hos proprium gradum recipere sancimus; eos vero clericos, qui cum universali et orthodoxa synodo sentiunt, jubemus, eis qui vel defecerunt vel defecturi sunt, episcopis nullo pacto nec ulla ratione esse subjectos.“¹

Tertia etiam Synodus statuit: „Ut qui sunt per quamvis provinciam ex Messalianorum haeresi, aut hujusmodi languoris suspecti habentur, sive clerici fuerint, sive laici, facta inquisitione excommunicentur. Quodsi autem aliquis illud ipsum dogma fuerit execratus, si clericus fuerit, in ordinatione sive in clero maneat; si vero laicus, recipiatur in communionem ecclesiasticam.“²

Concilium Constantinopolitanum sub Joanne VIII: „Hoc nequaquam apud nos habetur, ut quicumque de pontificali ordine ad monachorum, id est poenitentium, descenderit vitam, ulterius possit ad pontificatum reverti. Praecipit sancta Synodus, ut quicumque de pontificali dignitate ad monachorum vitam et ad poenitentiae descenderit locum, nequaquam jam ad pontificatum resurgat. Monachorum enim vita subjectionis habet verbum et discipulatus, non docendi vel praesidendi vel pascendi alios.“³ Ex quibus habetur, hujusmodi monachos ordinem quidem habuisse non autem jurisdictionem.

Concilium I. Arausicum canone quarto, quem Ivo recitat: „Qui pro culpis suis irrecoverabiliter depositi sunt et in locum laicorum redacti, si sponte sua convertantur ad Deum, peccato renunciantes, pro quo depositi sunt, et omnino se alienant ab eo, clericalem tonsuram

¹ Mansi Coll. Conc. IV, 1471; citatur etiam in Synodo IV. act. 1. Mansi XIII, 512

² Cf. Mansi XIII, 514.

³ Act. 5. Mansi XVII, 503, cf. ibid. 370. 527. Idem habetur in Decreto Gratiani P. II. C. VII. q. 1. c. 45.

non perdant. Si vero peccato adhaeserint, quemadmodum laici, comas dimittant, quia mundanam conversationem coelesti vitae praeposuerunt.¹

Idem concilium Arausicum: „Energumeni, qui palam aliquando arrepti sunt, non solum assumendi non sunt ad ullum ordinem clericatus, sed et, si jam aliqui ordinati sunt, ab imposito officio removendi.“²

Concilium Chalcedonense: „Ajunt gloriosissimi iudices: Nobis quidem videtur, neque Bassianum reverendissimum dignum existere, ut sit Ephesiorum civitatis episcopus, quoniam ex invasione violenta episcopatum sibimet vindicavit; neque Stephanum reverendissimum episcopum, qui per conjurationes et tales adinventiones episcopatum sibimet acquisivit; justum vero esse, ut eligatur alius, qui et fidem integre sciat, et vita noscatur ornatus, ut esse possit episcopus. Totum autem concilio sancto relinquimus, quatenus sententiam, quae in hac causa fuerit visa, depromat.“³ Haec illi, quorum petitioni consensit concilium, relinquens praedictis nudum nomen episcopi cum ducentis solidis pro quovis ab ecclesia Ephesina pendendis.

277. Item concilium Nicaenum in epistola ad ecclesias Aegypti, Lybiae et Pentapolis, de Meletio episcopo Ariano loquens, ait: „Placuit ergo clementi concilio, Meletium quidem (dum subtili veraque ratione nullam veniam mereretur) manere quidem in propria civitate, nullam vero omnimodis habere potestatem, neque eligendi, neque ordinandi, nec in provincia, nec in qualibet civitate videri, purumque nomen tantummodo possidere. Eos autem qui ab ipso sunt constituti, mystica ordinatione firmatos habere honorem et ministerium.“⁴ Haec ibi, ubi ex clementia concilii relinquitur nomen ipsi Meletio, hoc est ordo sine

¹ Ivo Part. VI. c. 124 De irrecuperabiliter depositis. Cf. Mansi VI, 437. 444.

² Can. 16. Mansi VII, 290.

³ Act. 11. Mansi VII, 290.

⁴ Apud Socrat. hist. eccl. l. I. c. 9. Theodoret. hist. eccl. l. I. c. 9.

ejus usu et sine potestate jurisdictionis, ordinatis vero ab ipso ex misericordia etiam relinquitur ministerium et jurisdictionis, quibus alioquin erant privati.

Septima Synodus: „Quoniam quidam clericorum parvi pendentes canonicam constitutionem, relinquunt parochiam propriam et ad alias parochias convolant, et maxime in hac Deo servanda regia urbe sese apud principes locant, in eorum oratoriis missas facientes, hos absque proprio episcopo et Constantinopolitano antistite non licet suscipere in qualibet domo vel ecclesia; quodsi hoc fecerit, et ita perseveraverit, deponatur. Quotquot autem cum conscientia praedictorum hoc fecerint sacerdotum, non licet eis mundanas et saeculares curas suscipere, praesertim quum hoc agere prohibeantur a sacris canonibus. Quisquis autem apparuerit eorum, qui dicuntur majores, curam tenere, aut desinat, aut deponatur; potius autem maneat ad magisterium tam puerorum, quam famulorum, relegens eis divinas scripturas; ad hoc enim etiam sacerdotium consecutus est.“¹

Concilium Ancyranum: „Presbyteros, qui immolaverunt, et postea certamen iterum inierunt, si hoc ipsum ex fide et non aliquo argumento sibimet praeparantes egerunt, ut iterum teneri viderentur, aut tormentis subijci putentur tanquam inviti, hos placuit honorem quidem propriae sedis retinere, offerre autem illis et sermonem ad populum facere, aut aliquibus sacerdotalibus officiis fungi non liceat.“² — Et ibidem: „Diaconos similiter, qui immolaverunt, (postea autem iterum reluctati sunt),³ alium quidem honorem habere, cessare vero debere a sacro omni mini-

¹ Act. VIII. Can. X. Mansi XIII, 429.

² Can. I. Mansi II, 522, ubi haec est Dionysii Exigui versio: „Presbyteros immolantes, et iterum luctamen adeuntes, si hoc non per inclusionem aliquam, sed ex veritate fecerint, nec ante parantes et affectantes atque suadentes, ut existimentur quidem tormentis aptari, sed his visu tantum et habitu subijci, hos placuit honorem“ etc. ut supra.

³ Haec apud Dionysium desunt.

sterio, ita ut nec panem nec calicem offerant, nec praedicent, nisi forte aliqui episcoporum conscii sint laboris eorum et humilitatis et mansuetudinis, et voluerint aliquid amplius eis tribuere vel adimere; penes ipsos ergo erit de his potestas.¹

Haec ibi; ubi invenimus ordinem sine jurisdictione.

278. Concilium Eliberitanum ait: „Ex omni haeresi qui ad nos fidelis venerit (al. fidelis si venerit), minime est ad clerum promovendus; vel si qui sunt in praeteritum ordinati, sine dubio deponantur.“²

Concilium Arelatense secundum ait: „Illud autem ante omnia claret, eum qui sine conscientia metropolitani constitutus fuerit episcopus, juxta magnam synodum esse episcopum non debere.“³

Concilium item Ancyranum ait: „Si qui episcopi ordinati sunt, nec recepti ab illa parochia, in qua fuerant denominati, voluerintque alias occupare parochias et vim praesulibus earum inferre, seditiones adversus eos excitando, hos abjici placuit. Quodsi voluerint in presbyterii ordine, ubi prius fuerant, ut presbyteri residere, non abjiciantur propria dignitate. Si autem seditiones commoverint ibidem constitutis episcopis, presbyterii quoque honor talibus auferatur.“⁴

Concilium Antiochenum: „Si quis vacans episcopus in ecclesiam non habentem episcopum⁵ subripiens thronum sine concilio integri ordinis irruerit, etiamsi populus, quem seduxit, desideret illum, alienum eum ab ecclesia esse oportet. Integrum autem et perfectum concilium dicimus illud, cui metropolitanus episcopus interfuerit.“ Haec

¹ Can. II. col. 523.

² Can. LI. Mansi II, 10.

³ Can. VI. apud Jvon. par. V. c. 74. Migne, P. L. 161, 351.

⁴ Can. XVII. Mansi II, 526.

⁵ Can. XVI. l. c. col. 1315. Apud Mansi vertitur: „in vacantem ecclesiam irrumpens, sedem arripuerit absque perfecta synodo, is sit ejectus, etiamsi omnis populus, quem invasit, eum elegerit; sit autem illa perfecta synodus, cui una quoque adest metropolitanus.“

ibi; ubi vacans episcopus dicitur episcopus sine jurisdictione; vocat autem perfectum concilium, de provinciali intelligens; quod non est legitimum sine suo capite, scilicet, metropolitano vel ejus vicario, sicut nec universale concilium perfectum est sine papa vel ejus legato.

Concilium Toletanum XII: „Si quis contra haec canonum interdicta venire conaverit (al. conatus fuerit), ut in locis illis episcopum eligat fieri, ubi episcopus nunquam fuit, anathema in conspectu omnipotentis Dei incurrat¹; et insuper tam ordinator quam ordinatus gradum sui honoris (al. ordinis) perdat; quia non solum antiquorum patrum decreta, sed et apostolica ausus est convellere constituta.“² Haec ibi illi patres, qui tamen Conjulgum quendam, qui per vim principis ordinatus erat episcopus, villulae cujusdam episcopatu privarunt, et decreverunt, ei concedere, ut episcopus fieri proximae alterius sedis vacantis posset.³

279. Sunt quoque doctores, qui eidem sententiae subscribunt.

Inter quos Athanasius ad Rufinianum, ut citatur a Tarasio in Synodo septima, ubi legitur: In synodis et a Romana ecclesia definitum esse, ut ubique gentium quicumque lapsi fuerint proprio arbitrio „et praefuerint impietati, ignoscatur quidem, quum poenitentiam gesserint, non autem ulterius eis locus detur in clero. His autem qui auctores non fuerunt impietatis, sed per necessitatem et vim abstraherentur, placuit, ut et venia detur, et habeant cleri locum.“⁴

Et in eadem actione narratur, haereticis in synodo Chalcedonensi conversis traditas suas sedes. Ita etiam ait Rufinus de Arianis. Constat autem, hujusmodi haere-

¹ Hoc incisum al. omittitur.

² Cap. IV. Mansi XI, 1023.

³ Ibid.

⁴ Act. I. Mansi XII, 1029. Alibi vertitur: „et antesignani fuissent impietatis, si respiscerent, ignoscendum quidem illis, verum non restituendos in cleri numerum; qui vero“ etc.

ticos, antequam sedes eis restituerentur, ordinem habuisse, non autem jurisdictionem.

Socrates refert in historia tripartita: „Eusebius igitur et Theogonius poenitentiae libellum summis episcopis mittentes, ab exilio revocati sunt imperiali praecepto, et suas ecclesias receperunt, expellentes eos, qui in ipsorum locis fuerant ordinati.“¹

In eadem tripartita historia ex Damaso recitantur haec verba: „Eos autem, qui ab ecclesiis ad alias ecclesias migraverunt, tamdiu a nostra communione alienos habemus, donec ad eas redeant civitates, in quibus primitus ordinati sunt.“ — Et paulo post: „Si quis autem, alio de loco migrante, ad locum viventis ordinatus est, tamdiu vacet sacerdotii dignitate, qui propriam deseruit civitatem, donec ejus successor requiescat in Domino.“² Ex quibus constat, eum, qui relinquebat proprias oves et non residebat, excommunicatum fuisse, et si alius loco ejus ordinabatur, privatum fuisse jurisdictione, ordine ipso manente, donec moreretur ille, qui loco ejus ordinatus erat.

Augustinus ad Eusebium: „Ego si Domino placet, istum modum servo, ut quisquis apud eos (nempe haereticos) propter disciplinam degradatus, ad catholicam transire voluerit, in humiliatione poenitentiae recipiatur, quo et ipsi eum forsitan cogent, si apud eos manere voluisset.“³ Haec Augustinus, qui degradatos ab haereticis propter malos mores ad poenitentiam recipiebat, nec eos munere ecclesiastico fungi sinebat.

280. Praeter hos patres sunt omnes scholastici in hoc consentientes, et id quidem non absque ratione.

Nam in omnibus ordinatis ac non habentibus animarum curam est quidem ordo absque jurisdictione; in omnibus etiam episcopis titularibus; in omnibus etiam degradatis, vel iis qui privati sunt jurisdictione, vel ecclesiis suis ces-

¹ Cassiodorii Hist. tripartit. l. II. c. 17. Migne, P. L. 69, 935; ex Socrate hist. eccl. l. I. cap. 10.

² Lib. IX, c. 16. Migne, P. L. 69, 1134 et 56, 688.

³ Ep. 35. al. 169. Migne, P. L. 33, 135.

serunt; in omnibus haereticis et excommunicatis. Notissimum igitur est, ordinem sine jurisdictione posse consistere.

281. Non minus autem constat, jurisdictionem sine ordine esse posse, quod asserunt diversa pontificum decreta.

Alexander ergo tertius de episcopo loquens ait: „Quum vero electus fuerit et confirmationem electionis acceperit et ecclesiasticorum bonorum administrationem habuerit, decurso tempore de consecrandis episcopis a canonibus definito, is ad quem spectant beneficia, quae habebat, de illis disponendi liberam habeat facultatem.“¹ Electus igitur confirmatus ante consecrationem jurisdictionem habet.

Innocentius tertius docet, electum non confirmatum non habere jurisdictionem, confirmatum vero ante consecrationem illam habere, ut supra citavimus.² — Idem etiam docet in capite Inter corporalia De translatione episcoporum, jam etiam citato, ubi dicit, electum confirmatum nihil accipere per consecrationem, nihil, inquam, jurisdictionis, sed verum esse sponsum ecclesiae, licet per consecrationem consummetur matrimonium.³ — Idem De electione et electi potestate ait: „Ceterum qui ad Romanum pertinent immediate pontificem, ad percipiendam sui confirmationem officii, ejus se conspectui (si commode fieri potest) personaliter repraesentent, aut personas transmittant idoneas, per quas diligens inquisitio super electionibus et electis possit haberi, ut sic demum per ipsius circumspectionem consilii sui plenitudinem officii assequantur, quum eis nihil obstiterit de canonicis institutis; ita quod interim valde remoti, videlicet ultra Italiam constituti, si electi fuerint in concordia, dispensative propter necessitates ecclesiarum et utilitates, in spiritualibus et temporalibus administrent, sic tamen ut de rebus ecclesiasticis nihil penitus alienent. Munus vero benedictionis

¹ C. 3. Conc. Lateran. III. Cap. Quum in sacris 7. De electione (I 6), Mansi XXII, 218.

² Vide supra pag. 272, 284, 288.

³ Supra pag. 284 N. 1.

seu consecrationis recipiant, sicut hactenus recipere consueverunt.¹

In cujus verbis notandum in primis, non omnes, sed quosdam immediate confirmari per summum pontificem, qui videntur esse illi, qui de suo patriarchatu sunt. Alii de more a suis patriarchis confirmationem accipere solebant; sed quia papa super alios omnes est patriarchas, poterat, si volebat, in eorum districtu aliquos confirmare.

Secundo advertendum, quod confirmati a papa hoc ipso suscipiebant plenitudinem officii et jurisdictionis, antequam consecrarentur. Et illa jurisdictionis ordinaria erat. Illi vero, qui in remotis regionibus concorditer electi erant ex commissione pontificis eum eis dispensantis jurisdictionem etiam accipiebant usque ad confirmationem, in qua illis dabatur ordinaria et commissaria cessabat. Patet igitur, quod tam in electis solum, quam in electis et confirmatis erat jurisdictionis absque ordine episcopali.

282. Coelestinus tertius rogatus, an electus jurisdictionem habeat ad corrigendum clericos peccantes, ait: „Respondemus igitur, quod ex quo electionis tuae confirmationem accepisti, de talibus et consimilibus (praeter ea quae majoris inquisitionis discussionem exigunt et ministerium consecrationis desiderant), quod justum est et ecclesiasticae convenit utilitati, statuendi habeas liberam facultatem.“² Haec ille, ordinariam docens habere jurisdictionem confirmatum nondum consecratum; ideo excipit ea, quae ordinis sunt, quae praestare non potest; excipit etiam causas majorem exigentes discussionem, quales videntur esse illae, quae reservatae sunt vel archiepiscopis vel papae; de quibus etiam consecrati episcopi judicare non possunt.

Gregorius X. in concilio Lugdunensi: „Nonnulli siquidem ad regimen ecclesiarum electi, quia eis jure prohibente non licet se ante confirmationem electionis cele-

¹ C. 26. Conc. Lateran. IV. Cap. Nihil est 44. De electione (I. 6). Mansi XXII, 1014.

² Ep. ad Eliensem episc. (Jaffé 10206); Cap. Transmissam 15. De electione (I. 6).

bratae de ipsis, administrationi ecclesiarum, ad quas vocantur, ingerere, ipsam sibi tanquam procuratoribus seu oeconomis committi procurant; quum itaque non sit maliis hominum indulgendum, nos latius providere volentes, hac generali constitutione sancimus, ut nullus de cetero administrationem dignitatis, ad quam electus est, priusquam celebrata de ipso electio confirmetur, sub oeconomatus vel procurationis nomine, aut alio de novo quaesito colore, in spiritualibus vel temporalibus, per se vel per alium, pro parte vel in totum, gerere vel recipere, aut illis se immiscere praesumat; omnes illos, qui secus fecerint, jure, si quod eis per electionem quaesitum fuerit, decernentes eo ipso privatos.“¹ Ex quibus constat, electos et confirmatos nondum consecratos jurisdictionem habere. Constat etiam, quod id quod Innocentius distantibus ob utilitatem ecclesiae concessit, nempe ut electus ex dispensatione ecclesiae administraret, ob abusus et avaritiam vetuit recentius jus.

283. Eadem est sententia omnium scholasticorum.

Inter quos Thomas interrogans, an diaconus possit indulgentias facere, ait: „Dicendum, quod potestas concedendi indulgentias sequitur jurisdictionem, ut supra dictum est; et quia diaconi et alii non sacerdotes possunt habere jurisdictionem, vel commissam sicut legati, vel ordinariam sicut electi, ideo possunt indulgentias concedere etiam non sacerdotes, quamvis non possint absolvere in foro poenitentiali, quod est ordinis.“² 284. Ratio quoque idem confirmat. Nam secundum jus et omnes doctores tam electi concorditer ultra Italiam, licet nondum confirmati, quam electi et confirmati nondum consecrati, quam eorum vicarii et abbates etiam non sacerdotes, quam curati nondum promoti in sacris, quam legati et nuntii apostolici jurisdictionem habent, ordinem autem non habent.

285. Verum igitur est, quod supponimus, nempe distinctas esse reipsa hujusmodi potestates.

¹ Conc. Lugd. II. cap. 3. Mansi XXIV, 86; cap. Avaritiae 5. De electione (I. 6) in VI.

² In 4. dist. 20. q. 1. a. 4. quaest. 2.

Nec obstat caput Nullus episcopus, ubi Hadrianus II. papa ait: „Nullus episcopus alterius parochianum judicare praesumat. Nam qui eum ordinare non potuit, nec judicare potest;“¹ ordinem ergo praesupponit jurisdictio.

Respondetur, hic loqui pontificem de parochiano, in quem episcopus nullam habet jurisdictionem; loquitur etiam de episcopo jam ordinato; et de illo verum est, quod si non habet jurisdictionem ad eum consecrandum (siquidem opus est jurisdictione ad licitam consecrationem), non poterat etiam eum judicare. Alioquin enim perspicuum est, quod episcopus confirmatus et nondum consecratus potest judicare sibi subditum parochianum, potest quoque ei dare licentiam, ut ordinetur, licet eum non possit ordinare, donec ipse consecratur.

Id tamen est adnotandum, quod alicui subditus etiam extra suam dioecesim subditus est. Unde legitur in Historia Tripartita: „Legatione fungitur Arius apud Paulinum Tyri episcopum et Eusebium Pamphili pontificem Caesareae Palaestinae et Patrophilum Scythopoleos, petens una cum suis, ut juberetur cum populo, qui cum eo erat, solemnia sacramenta ecclesiae celebrare, tanquam ipse prius presbyterorum habuisset officium; esse dicens consuetudinem in Alexandria (sicut etiam nunc) ut uno existente super omnes episcopo, presbyteri seorsum ecclesias obtinerent, et populus in eis collectus solemniter celebraret. Tunc illi una cum aliis episcopis in Palaestina congregati tale decretum super petitione Arii protulerunt, jubentes eos collectas exercere, sicuti prius, esse tamen subditos Alexandro pontifici, et deprecari semper, ut ejus pace et communione fruerentur;“² censentes scil., Arium in Palaestina commorantem subditum esse Alexandri episcopi Alexandrini in Aegypto agentis.

¹ Cap. Nullus 3. De parochis (III. 29), sumptum ex c. 15 inter capp. Angilramni; Hinschius, Decretales Pseudo-Isidorianae p. 761.

² Lib. I. c. 18. ex Sozem. hist. eccl. lib. I. c. 14. Migne, P. L. 69, 917.

[Cap. II. Potestas ordinis et potestas jurisdictionis in multis conveniunt, in multis vero differunt].

286. Ita autem distinctae sunt istae potestates ut in multis quidem conveniant, in multis vero differant.

1. Conveniunt in hoc, quod ab eodem tandem principio effectivo emanant, nempe a Deo et Christo. Ab ipso enim est potestas ordinis, ut supra probavimus; ipse enim instituit ordines omnes, per quos sacramenta dispensantur, quia eorum effectus supernaturales sunt. Ipse etiam instituit potestatem jurisdictionis in sua origine, quum oves tradidit Petro; ipse etiam Deus in pontificibus vel aliis, qui jurisdictionem ecclesiasticam aliis tribuunt, concurrit principaliter quam ipsi; neque natura neque humanae vires eo per se pertingere possent, ut spirituales jurisdictionem concedant, sicut etiam concurrunt principaliter cum ministris, qui ad conferendum ordinem Deo subserviunt.

2. Conveniunt in fine; quia utraque potestas ordinata est ad aeternam salutem animarum et supernaturalem beatitudinem. Nam potestas ordinis ad conferendam peccatorum remissionem et gratiam per ministerium sacramentorum ordinata est; potestas autem jurisdictionis etiam ad aedificationem animarum est data, quam curare debet per Dei verbum, praecepta et prohibitionem, excommunicationem indignorum ab ecclesia et dignorum in eam admissionem et continuationem.

3. Conveniunt in subjecto; quia utraque requirit creaturam rationalem et humanam, in qua sustinetur. Nam angeli vel bruta et insensibilia hujusmodi potestates non habent. Exigunt etiam, ut qui illas habent christiani sint; nam non baptizatus nec ordinis est capax nec jurisdictionis ecclesiasticae; non ordinis quidem, quia baptismus est janua sacramentorum, sine quo alia non possunt suscipi ex Dei institutione; non christianus etiam, licet possit praeesse christianis civiliter vel despotice, non tamen super illos habere potestatem ecclesiasticam, quia qui non est membrum caput esse non potest.

Nec obstat caput Nullus episcopus, ubi Hadrianus II. papa ait: „Nullus episcopus alterius parochianum judicare praesumat. Nam qui eum ordinare non potuit, nec judicare potest;“¹ ordinem ergo praesupponit jurisdictio.

Respondetur, hic loqui pontificem de parochiano, in quem episcopus nullam habet jurisdictionem; loquitur etiam de episcopo jam ordinato; et de illo verum est, quod si non habet jurisdictionem ad eum consecrandum (siquidem opus est jurisdictione ad licitam consecrationem), non poterat etiam eum judicare. Alioquin enim perspicuum est, quod episcopus confirmatus et nondum consecratus potest judicare sibi subditum parochianum, potest quoque ei dare licentiam, ut ordinetur, licet eum non possit ordinare, donec ipse consecratur.

Id tamen est adnotandum, quod alicui subditus etiam extra suam dioecesim subditus est. Unde legitur in Historia Tripartita: „Legatione fungitur Arius apud Paulinum Tyri episcopum et Eusebium Pamphili pontificem Caesareae Palaestinae et Patrophilum Scythopoleos, petens una cum suis, ut juberetur cum populo, qui cum eo erat, solemnia sacramenta ecclesiae celebrare, tanquam ipse prius presbyterorum habuisset officium; esse dicens consuetudinem in Alexandria (sicut etiam nunc) ut uno existente super omnes episcopo, presbyteri seorsum ecclesias obtinerent, et populus in eis collectus solemniter celebraret. Tunc illi una cum aliis episcopis in Palaestina congregati tale decretum super petitione Arii protulerunt, jubentes eos collectas exercere, sicuti prius, esse tamen subditos Alexandro pontifici, et deprecari semper, ut ejus pace et communione fruerentur;“² censentes scil., Arium in Palaestina commorantem subditum esse Alexandri episcopi Alexandrini in Aegypto agentis.

¹ Cap. Nullus 3. De parochis (III. 29), sumptum ex c. 15 inter capp. Angilramni; Hinschius, Decretales Pseudo-Isidorianae p. 761.

² Lib. I. c. 18. ex Sozem. hist. eccl. lib. I. c. 14. Migne, P. L. 69, 917.

[Cap. II. Potestas ordinis et potestas jurisdictionis in multis conveniunt, in multis vero differunt].

286. Ita autem distinctae sunt istae potestates ut in multis quidem conveniant, in multis vero differant.

1. Conveniunt in hoc, quod ab eodem tandem principio effectivo emanant, nempe a Deo et Christo. Ab ipso enim est potestas ordinis, ut supra probavimus; ipse enim instituit ordines omnes, per quos sacramenta dispensantur, quia eorum effectus supernaturales sunt. Ipse etiam instituit potestatem jurisdictionis in sua origine, quum oves tradidit Petro; ipse etiam Deus in pontificibus vel aliis, qui jurisdictionem ecclesiasticam aliis tribuunt, concurrit principaliter quam ipsi; neque natura neque humanae vires eo per se pertingere possent, ut spirituales jurisdictionem concedant, sicut etiam concurrunt principaliter cum ministris, qui ad conferendum ordinem Deo subserviunt.

2. Conveniunt in fine; quia utraque potestas ordinata est ad aeternam salutem animarum et supernaturalem beatitudinem. Nam potestas ordinis ad conferendam peccatorum remissionem et gratiam per ministerium sacramentorum ordinata est; potestas autem jurisdictionis etiam ad aedificationem animarum est data, quam curare debet per Dei verbum, praecepta et prohibitionem, excommunicationem indignorum ab ecclesia et dignorum in eam admissionem et continuationem.

3. Conveniunt in subjecto; quia utraque requirit creaturam rationalem et humanam, in qua sustinetur. Nam angeli vel bruta et insensibilia hujusmodi potestates non habent. Exigunt etiam, ut qui illas habent christiani sint; nam non baptizatus nec ordinis est capax nec jurisdictionis ecclesiasticae; non ordinis quidem, quia baptismus est janua sacramentorum, sine quo alia non possunt suscipi ex Dei institutione; non christianus etiam, licet possit praeesse christianis civiliter vel despotice, non tamen super illos habere potestatem ecclesiasticam, quia qui non est membrum caput esse non potest.

4. Conveniunt in esse quodam spirituali et modo suo supernaturali; quia ordo supernaturalis est, ut ex effectibus ejus patet, qui vel omnino supernaturales sunt, vel certe, licet quoad materiam sint naturales, quoad formam tamen vires naturae superant. Nam consecrare eucharistiam, remittere peccata et gratiam conferre omnino vires naturae superant; claudere vero vel aperire ostium ecclesiae, quod facit ostiarius, vel ferre luminaria et urceolos aquae et vini, legere evangelium vel epistolam, vel praeparare materiam sacrificii, licet quoad materiale non superent naturae vires, quoad formale autem, quod est ex divina potestate divinaque vocatione hujusmodi praestare, omnino vires naturae superat. Sicuti dare quidem eleemosynam potest quis naturaliter; ceterum illam meritorie largiri, ita ut coram Deo ob illam consequatur vitam aeternam, non potest sine dono supernaturali gratiae et charitatis fieri. Similiter actus jurisdictionis supernaturales sunt saltem quoad formam, quia vires naturae superat dirigere in finem supernaturalem et ea vetare, quae ab illo fine abstrahunt, et ea praecipere, quae observata ad illum conducant.

287. Differunt autem in multis.

Nam 1. quod ad causam effectivam principalem attingit, in hoc differunt, quod potestas ordinis immediate est a Deo; ita quod in quovis ordine Deus immediate concurrat, homo autem ordinem conferens nudum ministerium exhibeat sub certa forma et verbis consecrans, et a Deo, qui solus conferre potest potestatem illam, postulans, ut videbimus in peculiari quaestione, in qua agimus de modo derivationis jurisdictionis (p. 254). Jurisdictio autem, licet quoad ejus originem Deus ipse sit immediatus auctor in Petro et ejus successoribus (quibus homines eligentes non tribuunt potestatem, sed ostendunt illum et designant, cui Deus, qui est fidelis in promissis, ex pacto suo jurisdictionem tribuat), ceteris, exceptis forte paucis quibusdam secundum aliquos, quales fuere apostoli et varii per Christum specialiter vocati episcopi, datur quidem a Deo, sed non immediate, sed medio pontifice vel aliis, quibus

ipse dederit potestatem. Et in ea quidem jurisdictione conferenda homo, qui eam confert, non est nudus minister, ut in consecratione, sed ex auctoritate ecclesiastica libere, ut sibi videtur, agit; quod ita esse, etiam propria quaestione probabitur, ubi de derivatione jurisdictionis episcoporum a papa agetur.

2. Quod ad causam finalem attinet etiam in hac differunt. Nam licet utraque potestas ad salutem animae ordinetur, tamen potestas ordinis immediatus eam salutem procurat, quia ministrando sacramenta remissionem peccatorum et Dei gratiam conferentia, per ipsa sacramenta quasi immediate tangit animam et supernaturalem sanctificationem tribuit. Potestas autem jurisdictionis mediate versatur circa hanc sanctificationem, quatenus vel pellit indignos a congregatione ecclesiae, dum excommunicat, vel dignos admittit, absolvendo ab excommunicatione, et eos qui excommunicati non sunt, per verbum et consilia et praecepta disponit ad hoc, quod digne percipientes sacramenta per potestatem ordinis sanctificentur. Ita ut potestas ordinis conferri merito possit sancto sanctorum, in quo erat arca Domini et Deus in illa sedens et propitiatus; potestas vero jurisdictionis anteriori parti templi, quae sancta vocabatur, confertur, quia illa remotior erat ipsi arcae, et per eam ad sancta Sanctorum intrabatur.

288. Unde Thomas: „Ad tertiam quaestionem, inquit, dicendum, quod clavis est duplex. Una, quae se extendit ad ipsum coelum immediate, removendo impedimenta introitus in coelum per dimissionem peccati, et haec vocatur clavis ordinis; et hanc soli sacerdotes habent, quia ipsi soli ordinantur populo in his, quae directe sunt ad Deum. Alia clavis est, quae non directe se extendit ad ipsum coelum, sed mediante militante ecclesia, per quam aliquis ad coelum vadit, dum per eam aliquis excluditur vel admittitur ad consortium ecclesiae militantis per excommunicationem et absolutionem; et haec vocatur clavis jurisdictionis in foro causarum; et ideo hanc etiam non sacerdotes habere possunt, sicut archidiaconi vel clerici et alii, qui excommunicare possunt, ut supra dictum

est; sed non proprie dicitur clavis coeli, sed quaedam dispositio ad ipsum.¹

Congruum autem fuit, ut clavis ordinis, qui immediate ad coelum disponit, immediate etiam a Christo daretur; jurisdictionis autem, utpote mediate disponens, mediate etiam daretur. Et quia perfectioribus praecedere solent, quae imperfecta sunt, hinc etiam congrue accidit, ut quis non licite utatur potestate ordinis, nisi praecedat licentia ad eum usum, quae quidem a jurisdictione emanat. Et ideo potestas jurisdictionis est, quae movere debet potestatem ordinis ad legitimum usum suum, sicut voluntas movet manum et cetera membra ad sua munia. Unde ad omnia sacramenta legitime conferenda opus est jurisdictione, quia subjectis conferenda sunt. Unde Hadrianus II. ait: „Nullus episcopus alterius parochianum judicare praesumat, nam qui eum ordinare non potuit, judicare non potest;² qui intelligendus est loqui de ordinatione legitima, quae jurisdictionem requirit. Et ideo qui non potest ordinare legitime, quia caret jurisdictione, non potest etiam judicare.

Idem etiam firmatur sententia Joannis Chrysostomi, de quo refertur, quod haec per Serapionem verba mandavit Epiphano: „Contra regulas multa gessisti, o Epiphani. Primum quidem, quia ordinationem fecisti in ecclesia sub meo jure constituta; deinde quia, me non jubente, in ea auctoritate propria sacra celebrasti; rursus quia invitatus excusasti, et nunc denuo in te ipsum confidis. Quapropter observa, ne turbatio nascatur in populo, et hujus rei periculum ipse suscipias.³

289. Consecratio quoque ipsa locorum et altarium in locis subjectis est legitime facienda, licet, si aliter fiat, factum teneat. Quod autem consecratio alicujus ad ordinem legitime non fiat absque ejus licentia, qui jurisdictionem habet, vel ex eo patet, quia quum olim ob seditiones summi pontifices decreverint dare imperatoribus jus

¹ In 4. dist. 19. q. 1. a. 1. quaest. 3. solut. III.

² Vide supra pag. 338 not. 1.

³ Lib. X. c. 12; ex Socr. hist. eccl. l. VI. c. 13.

eligendi papam et episcopos, ut dedit Hadrianus Carolo et Leo III. Ottoni, non licebat etiam (consecratio) absque eorundem imperatorum licentia.

Ideo in Capite In Synodo, ubi haec narrantur, ait pontifex Leo: „Per nostram apostolicam auctoritatem concedimus atque largimur domino Ottoni primo regi Teutonicorum, ejusque successoribus hujus regni Italiae, in perpetuum facultatem eligendi successorem atque summae sedis apostolicae pontificem ordinandi, ac per hoc archiepiscopos seu episcopos, ut ipsi ab eo investituram accipiant et consecrationem, unde debent, exceptis his, quos imperator pontifici et archiepiscopis concessit; et ut nemo deinceps cujusque dignitatis vel religionis eligendi vel patritium vel pontificem summae sedis apostolicae aut quemcumque episcopum ordinandi habeat facultatem absque consensu ipsius imperatoris (quod tamen fiat absque omni pecunia); et ut ipse sit patritius et rex. Quodsi a clero et populo quis eligatur episcopus, nisi a supra dicto rege laudetur et investiatur, non consecratur.¹ Si ergo sine regis consensu, qui laicus erat, non poterat aliquis licite consecrari, multo minus sine consensu ecclesiae praelati, ad quem spectat in hac re jurisdictionis.

Unde Gregorius Magnus Cap. Salonitanae eadem distinctione: „Salonitanae civitatis episcopus me ac responsali meo nesciente ordinatus est, et facta res est, quae sub nullis anterioribus principibus evenit.²

Et Cap. Vota ead. distinctione ait Coelestinus: „Vota civium, testimonia populorum, honoratorum arbitrium, electio clericorum in ordinationibus sacerdotum constituantur.³ Ob pacem autem et evitandas seditiones plebis admissi sunt potentes saeculi et eis data est electio, ut Stephanus papa Cap. Quia sancta ead. distinctione docet dicens: „Quia sancta Romana ecclesia, cui auctore Deo

¹ Decreti par. I. dist. LXIII. c. 23. In synodo. Hoc Leonis VIII. diploma erat invalidum.

² Ibidem c. 24. Salonitanae civitatis; ex Greg. Ep. IV, 34.

³ Ibid. c. 27. Locus non est Coelestini sed Leonis I. in ep. 87. al. 89. ad episcopos Viennensis provinciae.

praesidemus, a plurimis patitur violentias pontifice obente, quae ob hoc inferuntur, quia absque imperiali notitia pontificis fit consecratio, nec canonico ritu et consuetudine ab imperatore directi sunt nuntii, qui scandala vetent fieri: volumus, ut quum instituendus est pontifex, convenientibus episcopis et universo clero eligatur praesente senatu et populo qui ordinandus est; et sic electus ab omnibus praesentibus legatis imperialibus consecratur; nullusque sine sui periculo juramenta vel promissiones aliquas nova adinventione audeat extorquere, nisi quae antiqua exigit consuetudo, ne vel ecclesia scandalizetur, et imperialis honorificentia minuat¹.

290. 3. Differunt hae duae potestates subjectis.

Nam ut quis capax sit potestatis ordinis, opus est, ut sit vir et characterem baptismi habens et primam tonsuram; et tunc suscipit, si consecratur legitime, ubicumque illud subjectum est, characterem ordinis, sive in intellectu, ut vult s. Thomas, sive in voluntate, ut opinatur Scotus, sive in vi executiva, ut placet Durando. Hoc autem subjectum exigitur de jure divino, quia, ut ordo juris divini est, ita ex Dei statuto habetur, cui sit conferendus. Unde nec Dominus feminam consecravit. Neque decebat, ut quae jure divino et naturae sub viri potestate constituta est, ad statum praelationis sacrae vel doctrinae eveheretur, contra Paulum [I. Cor. XIV, 34]; praesertim quum praelatus in ecclesia ejus sponsus sit et caput, quae omnia sexum femineum dedecere, quis non videat? Quod etiam canones prohibent, ut C. Nova De poenit. et remiss.

Requiri etiam jure divino, quod sit baptizatus, docet Innocentius tertius dicens: „Quia vero in concilio apud Compendium legitur constitutum, quod si quis in presbyterum ordinatus deprehenderit, se non esse baptizatum, baptizetur, et iterum ordinetur: nos circa latorem praesentium in hoc dubitabili casu, quod tutius est sequentes,

¹ Ibid. c. 28. Decretum spurium, neque Stephani VI. (al. VII.) neque, ut quidam putaverunt, Stephani IV., sed ex Johannis IX. decreto in concilio Romano a. 898 sancito conflatum.

mandamus, quatenus ipsum per singulos ordines usque ad sacerdotium promovere procures, et permittas, eum in sacerdotio ministrare, quia non intelligitur iteratum, quod ambigitur esse factum.¹ Quia igitur de jure divino est, ne ordo iteretur, ut ex ecclesiae perpetua praxi et decretis constat, et hic tam concilium quam pontifex jubent, iterum consecrari non baptizatum, constat, quod ante baptismum, qui est janua sacramentorum, sacramentum nullum suscipitur, et hoc de jure divino; quia jus positivum non potest impedire effectum consecrationis, quem ex jure divino habet.

Quod autem requiratur prima tonsura, quum ea ex institutione ecclesiae sit, non est de jure divino, sed positivo; voluit enim ecclesia, ut per eam disponderetur quis ad convenientius ordinem suscipiendum.

291. Ad hoc autem, quod quis sit capax jurisdictionis ecclesiasticae, opus est, ut christianus sit. Nam non erit caput alicujus congregationis, qui non est membrum illius. Et idcirco jura praecipunt, ut non possit novitius sive junior, qui vocatur, eligi in abbatem,² sicut etiam non monachi monachis praefici non debent, ut habetur Titulo De electione et electi potestate, quia novitius nondum est membrum religionis; qui tamen, quantumvis novitius, eligi potest in episcopum, quia clericus est vel christianus, et ideo suscipi potest in superiorem christianae congregationis.³ Unde Bonifatius superius laudatus: „Nullus religiosus ad abbatiam seu praelaturam suae vel alterius religionis de cetero eligatur, nisi antea fuerit ordinem regularem expresse professus. Quodsi secus actum fuerit, eo ipso irritum habeatur. Ad dignitatem vero episcopalem (ad quam novitii eliguntur inter-

¹ Innoc. III. ad Ferrariensem episcopum; cap. Veniens 3. De presbytero non baptizato (III. 43).

² Bonifatius VIII. cap. Nullus religiosus 28. De electione et electi potestate (I. 6. in VI.).

³ Cap. Quum ad nostram 37. De electione et electi potestate (I. 6.). Cf. Cap. Officii tui 38. ibid. — Cap. Quum in magistrum 49. ibid.

dum) talem in saecularibus vel regularibus ecclesiis eligi minime prohibemus.¹

Unde etiam oportet, quod vir, cui jurisdictionis ecclesiastica est conferenda, sit clericus, ut ait Eugenius papa in synodo.² Quum enim minister sit Dei et circa rem sacram versetur ejus potestas, opus est, ut sacris applicetur, quod per primam tonsuram fit.

Neque movere debet, quod saepe in canonibus reges et principes dicuntur jurisdictionem ecclesiasticam aliis conferre, ut constat ex Decreto.³ Ita enim intelligendum est, principem conferre vel papatum vel episcopatum, quod data sit eis potestas eligendi illum, cui datur jurisdictionis ab illo, qui potestatem eligendi seu nominandi dedit laico; ab eo enim confirmante nominationem dabatur jurisdictionis, et non a laico.

Opus quoque est, ut vir sit ille, qui jurisdictionem ecclesiasticam habere debet. Nam revera dedecet mulierem sexum propter defectum prudentiae et auctoritatis hujusmodi jurisdictionis. Unde si Honorius tertius fatetur, canonicas et clericos jurisdictioni abbatissae ejusmodi fuisse subjectos⁴, intelligendum est, quod illa veluti ex commissione haberet in eos usum jurisdictionis, non autem haberet propriam jurisdictionis potestatem. Unde jubet, ut abbas excommunicet ei non parentes; quod ostendit, ipsam non habere potestatem excommunicandi.

Quamvis ergo idem subjectum sit jurisdictionis et ordinis, nempe vir baptizatus et clericus, tamen haec est differentia, quod sicut ordo de jure divino est, ita etiam eodem jure exigitur, ut qui accipit jurisdictionem sit vir et christianus; et sicut prima tonsura de jure est positivo, ita etiam juris est positivi, quod debet esse clericus. Juris-

¹ Bonifat. VIII. l. c.

² Eugen. III. in synodo Rhemensi a. 1148; cap. Decernimus 2. De judiciis (II. 1).

³ Par. I. distinct. LXIII. c. 2. Hadrianus; c. 16. Reatina; c. 22. adrianus; c. 23. In synodo; c. 27. Vota civium.

⁴ Cap. Dilecta 12. De majoritate et obedientia (I. 33).

dictio autem inferior quia juris est ecclesiastici, de jure ecclesiastico exigitur, ut sit, qui eam habiturus est, vel clericus vel vir. Posset enim summus pontifex mulieri concedere et primam tonsuram, quae ex institutione ecclesiae est, et etiam potestatem excommunicandi, et omnia alia, quae ex jure mere positivo pendent, ut ait Petrus de Palude.¹ Quia quod est mere de positivo institutum, subjacet ejus juris auctori, non autem episcopis, quia non possunt ritum universalis ecclesiae immutare, quum ipsi universali ecclesiae subjecti sint.

292. 4. Differunt in ipsa essentia potestatis, et hoc quidem quoad multa.

Primo enim character ipse, sive potestas ordinis, secundum communem sententiam ens quoddam est absolutum ipsi animae inhaerens. Jurisdictio autem secundum omnes ens est respectivum et relatio quaedam, sive ordo inter regentem et rectos, quos dirigit ad vitam aeternam; et probabilius est, relationem esse rationis quam realem; pendet enim ex judicio et voluntate superioris injungentis, ut hic alios dirigit, illi vero ab eo dirigantur. Ex hac enim injunctione, quae per intellectum dirigentem et voluntatem imperantem fit, oritur hujusmodi relatio, et ideo ens rationis. Unde etiam sequitur, quod non inhaeret ipsi animae, quum nil reale sit, quod inhaerere possit, sed est in anima, non quasi in ea subjectetur, sed quasi objectum, quod ab anima percipitur; percipitur enim se cum respectu habere ad subjectos, ut eos dirigere teneatur, sicut contra subditi percipiuntur se teneri ad parendum illi vi jam dictae injunctionis sibi factae. Unde de esse hujus jurisdictionis et collatione ejus ad ordinem recte ait Dionysius Carthusianus in 4. dist. 25. q. 1. „Quo- circa sciendum, quod plenitudo et vertex ecclesiasticae potestatis, quae in solo est papa subjective, tria complectitur et includit, ut ex diversis doctoribus colligitur, praesertim ex scripturis D. Petri de Palude ac D. Petri de Aliaco. Primum est sacerdotium, et in hoc ceteris sacer-

¹ In 4. dist. 19. q. 2.

dotibus est aequalis. Secundum est potestas episcopalis, quae est de genere qualitatis, et in hac aequalis est episcopis ceteris. Tertium est jurisdictionis summa ac universalis, qua universis est altior, et hoc est relatio quaedam, nec manet in papa, dum desinit esse papa per liberam cessionem aut alio modo; alia vero duo manent in eo.¹ Haec ille, docens potestatem ordinis esse quid absolutum et de genere qualitatis, jurisdictionem vero esse quid respectivum et de praedicamento relationis. Non declarat autem, an sit relatio rationis vel realis, quia haec res controversa est, quibusdam dicentibus esse relationem rationis, ut diximus, aliis vero affirmantibus esse realem; ad quod videtur inclinare Dionysius dum inquit, illam esse in papa tanquam in subjecto, quum tamen ens rationis nullibi sit, quia nec est ens, sed tantum mente concipitur, et per rationem habet illud esse objectivum quod habet.

Secundo differunt in hoc, quod licet utraque potestas modo declarato sit a Deo et supernaturalis, tamen potestas ordinis altior est et magis supra naturam. Quia quum sit quid absolutum, vires naturales superans, non potest nisi a Deo immediate produci. Jurisdictionis autem, quum relatio sit, licet supernaturalis dici debeat (quia supponit quid supernaturale in utroque extremo, quale est, tam praesidentem quam subditum esse christianum), tamen his supernaturalibus suppositis, sponte eos sequitur, quia haec est natura relationis; et sic non est ita supernaturalis effectus, nec ad eam sic Deus concurrat, praesertim si est ens rationis.

Tertio in hoc praesertim differunt, quod potestas ordinis fixa est et stabilis et indelebilis, potestas vero jurisdictionis valde mutabilis est. De quo quia aliqui patres dubitarunt, dicentes, potestatem jurisdictionis indelebilem esse, utpote quae consecratione confertur, fusius agendum est. Quod ergo potestas ordinis indelebilis sit, est primo probandum, et solvenda sunt, quae contra obijciuntur.

¹ In 4. dist. 25. q. 1. Ed. Venet. 1584. p. 337. col. 2.

[Cap. III. De stabilitate, quae inest potestati ordinis.]

293. Ante quod supponendum est, quod quum dubitent scholastici, an minores ordines de jure sint divino, et sint qui putent, eos esse de jure ecclesiastico, qui hanc opinionem tenent, consequenter dicere debent, quod sicut potestate ecclesiae vel pontificis traduntur hujusmodi minores ordines, ita etiam per eandem potestatem auferri possunt. Idcirco Petrus de Palude,¹ quia tenet, consecrationes inanimatorum ex potestate ecclesiastica fuisse institutas et per potestatem jurisdictionis conferri, tenet consequenter, altare vel templum vel calicem ab haeretico consecratum reconsecrari debere; quia quum nullam jurisdictionem habeat, non potest efficere, quod per jurisdictionem fieri debet; quia papa, qui hujusmodi consecrationes instituit, instituit etiam, ne fierent per non habentem jurisdictionem. Quidam etiam alius modernus, quia tenet, episcopatum nullam potestatem ordinis addere supra ipsam potestatem sacerdotalem, sed tantum addere jurisdictionem, quae per consecrationem detur, tenet etiam consequenter, ordinatum ab episcopo degradato non suscipere ordines, quia, quum degradatur, tollitur ab eo potestas illa jurisdictionis, per quam consecrare poterat.

Sed istae omnes singulares opiniones sunt, et ut puto falsae. Sequendo opinionem communem, imo definitionem concilii Florentini, supponimus omnes ordines de jure laxae divini.

294. Et omnes tales probantur indelebiles et fixi.

Est enim in primis Concilium Nicaenum dicens: „Ecclesis semel Deo consecratis non debet iterum consecratio adhiberi, nisi aut ab igne exustae, aut sanguinis effusione, aut cujuscumque semine pollutae fuerint; quia sicut infans a quocumque sacerdote in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti semel baptizatus non debet iterum baptizari, ita nec locus Deo dicatus iterum consecrandus est, nisi propter eas causas, quas superius nominavimus; si tamen fidem sanctae Trinitatis tenuerunt, qui eum con-

¹ In 4. dist. 23. q. 1.

dotibus est aequalis. Secundum est potestas episcopalis, quae est de genere qualitatis, et in hac aequalis est episcopis ceteris. Tertium est jurisdictionis summa ac universalis, qua universis est altior, et hoc est relatio quaedam, nec manet in papa, dum desinit esse papa per liberam cessionem aut alio modo; alia vero duo manent in eo.¹ Haec ille, docens potestatem ordinis esse quid absolutum et de genere qualitatis, jurisdictionem vero esse quid respectivum et de praedicamento relationis. Non declarat autem, an sit relatio rationis vel realis, quia haec res controversa est, quibusdam dicentibus esse relationem rationis, ut diximus, aliis vero affirmantibus esse realem; ad quod videtur inclinare Dionysius dum inquit, illam esse in papa tanquam in subjecto, quum tamen ens rationis nullibi sit, quia nec est ens, sed tantum mente concipitur, et per rationem habet illud esse objectivum quod habet.

Secundo differunt in hoc, quod licet utraque potestas modo declarato sit a Deo et supernaturalis, tamen potestas ordinis altior est et magis supra naturam. Quia quum sit quid absolutum, vires naturales superans, non potest nisi a Deo immediate produci. Jurisdictio autem, quum relatio sit, licet supernaturalis dici debeat (quia supponit quid supernaturale in utroque extremo, quale est, tam praesidentem quam subditum esse christianum), tamen his supernaturalibus suppositis, sponte eos sequitur, quia haec est natura relationis; et sic non est ita supernaturalis effectus, nec ad eam sic Deus concurrat, praesertim si est ens rationis.

Tertio in hoc praesertim differunt, quod potestas ordinis fixa est et stabilis et indelebilis, potestas vero jurisdictionis valde mutabilis est. De quo quia aliqui patres dubitarunt, dicentes, potestatem jurisdictionis indelebilem esse, utpote quae consecratione confertur, fusius agendum est. Quod ergo potestas ordinis indelebilis sit, est primo probandum, et solvenda sunt, quae contra obijciuntur.

¹ In 4. dist. 25. q. 1. Ed. Venet. 1584. p. 337. col. 2.

[Cap. III. De stabilitate, quae inest potestati ordinis.]

293. Ante quod supponendum est, quod quum dubitent scholastici, an minores ordines de jure sint divino, et sint qui putent, eos esse de jure ecclesiastico, qui hanc opinionem tenent, consequenter dicere debent, quod sicut potestate ecclesiae vel pontificis traduntur hujusmodi minores ordines, ita etiam per eandem potestatem auferri possunt. Idcirco Petrus de Palude,¹ quia tenet, consecrationes inanimatorum ex potestate ecclesiastica fuisse institutas et per potestatem jurisdictionis conferri, tenet consequenter, altare vel templum vel calicem ab haeretico consecratum reconsecrari debere; quia quum nullam jurisdictionem habeat, non potest efficere, quod per jurisdictionem fieri debet; quia papa, qui hujusmodi consecrationes instituit, instituit etiam, ne fierent per non habentem jurisdictionem. Quidam etiam alius modernus, quia tenet, episcopatum nullam potestatem ordinis addere supra ipsam potestatem sacerdotalem, sed tantum addere jurisdictionem, quae per consecrationem detur, tenet etiam consequenter, ordinatum ab episcopo degradato non suscipere ordines, quia, quum degradatur, tollitur ab eo potestas illa jurisdictionis, per quam consecrare poterat.

Sed istae omnes singulares opiniones sunt, et ut puto falsae. Sequendo opinionem communem, imo definitionem concilii Florentini, supponimus omnes ordines de jure laxae divini.

294. Et omnes tales probantur indelebiles et fixi.

Est enim in primis Concilium Nicaenum dicens: „Ecclesis semel Deo consecratis non debet iterum consecratio adhiberi, nisi aut ab igne exustae, aut sanguinis effusione, aut cujuscumque semine pollutae fuerint; quia sicut infans a quocumque sacerdote in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti semel baptizatus non debet iterum baptizari, ita nec locus Deo dicatus iterum consecrandus est, nisi propter eas causas, quas superius nominavimus; si tamen fidem sanctae Trinitatis tenuerunt, qui eum con-

¹ In 4. dist. 23. q. 1.

secraverunt.¹ Quum igitur inanimata quia a Deo consecrantur, quamdiu manent, maneat effectus consecrationis, et puer consecratus Deo per baptismum retineat semper consecrationem, ordinatus ergo, quum per ordinem Deo consecratur, ordinem fixum retinebit; nec movere debet exceptio concilii, si fidem sanctae Trinitatis tenuerint; id enim dixit, non quia consecratio ecclesiae facta secundum formam ab haeretico non teneat, sed quia in odium haereseos nolebant uti templis ab ipsis consecratis.

Concilium octavum Toletanum in quosdam, qui perceptis ordinibus ad saeculum et conjugia redibant, ait: „Nequaquam ergo aliquando poterit profanari, quod divina jussione simul que apostolicae traditionis auctoritate sacrum noscitur existisse. Verum sicut sanctum chrisma collatum et altaris honor (scilicet consecratio altaris) evelli non queunt, ita quoque sacerorum (al. sanctorum) decus honorum (scilicet ordo), quod his compar habetur et socium, qualibet fuerit occasione perceptum, manebit omnibus modis inconvulsum.“² Haec ibi contra eos, qui quum ordinarentur, testabantur, se nolle ordinari. Quod ne mirum videatur alicui, quum canones jubeant, ne invitus aliquis ordinetur, dicente Gregorio Magno: „Gesta quae nobis in concilii vestri confecta secretario direxistis, in quibus archidiaconus Honoratus addicitur, plena esse cognovimus semine jurgiorum; quum uno eodemque tempore una persona nolens ad sacerdotii ordinem provehitur, quae tanquam immerita a diaconatus officio removetur. Et sicut justum est, ut nemo crescere compellatur invitus, ita censendum puto similiter, ne quisquam insons ab ordinis sui ministerio dejiciatur injuste.“³ Quum ergo secundum canones invitus non debeat ordinari, intelligendum est, eos, de quibus concilium loquitur, initio protestatos esse, se nolle onns illud, sed urgentibus superioribus et populo tandem acquiescisse, et ob id ordinem indelebilem accepisse.

¹ Decret. part. I. dist. LXVIII. c. 3. Ecclesiis. Concilio Nicaeno a Gratiano hic textus perperam tribuitur; originem ignotam habet.

² Can. VII. Mansi X, 1217.

³ Ad Natalem episcopum Salonitanum Ep. I, 19. (Migne P. L. 77, 464). Decret. part. I. dist. LXXIV. c. 2. Gesta.

Concilium etiam Florentinum in instructione Armenorum et Tridentinum concilium sess. VII. de sacramentis in genere sacramentum ordinis characterem indelebilem imprimere asserunt.

295. Gregorius Magnus ad Joannem Ravennatensem scribit: „Sicut semel baptizatus iterum baptizari non debet, ita qui consecratus est semel, in eodem iterum ordine non debet consecrari. Sed si quis forsitan cum levi culpa ad sacerdotium venit, pro culpa poenitentia indici debet, et tamen ordo servetur.“¹ Idem in eadem distinctione: „Presbyteri, quos ibidem reperisti, si incogniti fuerint viri illi, qui ordinantur, et dubium est, eos episcopos fuisse, an non, qui eos ordinaverunt: si bonae actionis virique catholici sunt ipsi presbyteri, et in ministerio Christi omnique lege sancta edocti, ab episcopo suo benedictionem presbyteratus suscipiant et consecrentur, et sic ministerio sacro fungantur.“² Haec Gregorius, jubens iterum consecrare eos, qui ab his, qui nesciebantur episcopi, vel ab episcopis ignotis consecrati erant; quod non fecisset, si certum fuisset, illos a legitimis episcopis semel consecratos.

Anastasius papa ad Anastasium imperatorem: „Aliquorum in tantum se extendit curiosa suspicio, ut imaginentur, prolato a papa Felice judicio (quo Acacium excommunicavit) postea ineffaciter in sacramentis, quae Acacius usurpavit, egisse, ac proinde (al. perinde) eos metuere, qui vel in consecrationibus vel in baptisate mysteria tradita susceperunt, ne irrita beneficia divina videantur.“³ Et infra: „Quum sibi sacerdotis nomen vindicaverit condemnatus, in ipsius verticem superbiae tumor inflictus est; quia non populus, qui in ministeriis (al. mysteriis) donum ipsius sentiebat, exclusus est, sed anima

¹ Ad Joannem episcopum Ravennatensem Ep. 46. Migne ibid. 585. Decret. part. I. dist. LXVIII. c. 1. Sicut semel.

² Decret. ibid. c. 2. Presbyteri. Verba non a Gregorio Magno, ut vult Gratianus, sed a Gregorio papa III. a. 739 ad s. Bonifatium scripta; (Jaffé nr. 1734).

³ Mansi VIII, 191.

sola illa, quae peccaverat, justo iudicio propriae culpae erat obnoxia.¹ Haec Anastasius, docens, baptizatos et ordinatos ab Acacio haeretico et deposito a sacerdotio et excommunicato verum baptisma et ordinem suscepisse.

Urbanus secundus ad Anselmum Mediolanensem episcopum, citatus ab Ivone: „Discretionis nostrae videtur, quatenus secundum praecepti nostri tenorem, quando secundum ecclesiae vestrae morem, sacros daturus quibuslibet aliis ordines, benedicere coeperis, eos quos tua duxerit solertia reconciliandos, inter benedicendum et manus imponendum facias interesse, quibus cetera omnia consecrationis instrumenta praeter unctionis explebis, et sic ad sancta ministeria reconciliabis.“² Haec ille, docens, quod quum aliquis presbyter depositus erat vel sacerdotio privatus, ut rediret ad ministerium, opus erat, ut ea illi exhiberentur, quae exhibentur aliis, qui de novo consecrantur, sacra unctione dempta. Ex quo patet, in illis non abolitum esse ordinem, alioquin in eis etiam iteraretur unctio. Et ideo alia, quae iterantur, non quasi novum sacramentum illis conceduntur, sed tanquam ceremonia quaedam reconciliationis; sicut olim reversi ab haeresi jubebantur manus impositione recipi; in quo non iterabatur sacramentum confirmationis, sed ex jure positivo instituta illa ceremonia reconciliabantur.

Innocentius tertius jubet, ne iteretur ordinatio subdiaconi, in cujus ordinatione tantum deerat manus impositio; quam solam jubet suppleri.³ Et Honorius tertius jubet, ut indumenta vel altaria consecrata a schismaticis, quibus usi fuerant presbyteri degradati, non reconsecrentur.⁴ Gregorius nonus ibidem docet idem quod Innocentius.⁵

¹ Mansi VIII, 192.

² Par. VI. De causis clericorum c. 407. Migne, P. L. 161, 532.

³ Ad Eustachium episcopum Eliensem (Potthast nr. 2350); cap. Pastoralis I. De Sacramentis non iterandis (I. 16). Migne, P. L. 161, 532.

⁴ Ad capitulum Bremense (Potthast nr. 5751); cap. A nobis 2. ibid.

⁵ Ad Olavum archiep. Lundensi (Potthast nr. 9056); cap. Presbyter 3. ibid.

296. Augustinus Contra epistolam Parmeniani, de baptismo et ordine loquens, ait: „Utrumque enim sacramentum est, et quadam consecratione utrumque homini datur, illud quum baptizatur, istud quum ordinatur. Ideoque in catholico utrumque non licet iterari.“¹ Haec Augustinus, qui in eodem capite rationibus nititur etiam ostendere eandem veritatem; quam negare dicit esse injuriam, non hominis, qui peccat sacramentum in haeresi dando vel ab haeretico accipiendo, sed ipsius sacramenti, quod ipse Deus confert et tanquam suum recognoscit, licet ab haeretico detur; sicut rex sigillum suum a privato inique impressum aureae massae tanquam suum recognoscit, et monetam inique factam in suo reponit thesauro. S. Augustinus ex traditione etiam ecclesiae id potenter ostendit, quae nunquam consuevit ordinatos semel, etiam ab haereticis, quum ad ecclesiam redeunt, reordinare.

297. Doctores etiam scholastici omnes uno ore constituent, per tria sacramenta, nempe baptismi, confirmationis et ordinis, conferri characterem indelebilem. Inter quos s. Thomas egregie loquitur.²

298. Ratione quoque idem ostenditur.

1. Potestas ordinis participatio quaedam est sacerdotii Jesu Christi secundum ordinem Melchisedech; ejus enim vi agit, et ei nos configurat. Quia igitur illud est aeternum, ista potestas indelebilis etiam erit.

2. Subjectum hujus potestatis est anima immortalis. Christus etiam, qui illam imprimit, aeternus est. Ecclesia etiam, ob cujus aedificationem imprimitur, est stabilis. Igitur potestas haec fixa etiam manebit.

3. Sacerdos veteris testamenti ad vitam erat, et non ad tempus, ut ex corruptione Antiochi introductum est, ut ait Josephus. Ergo a fortiori nostrum sacerdotium erit perpetuum.

4. Si non esset perpetuum, periculose errasset ecclesia, non reiterans hoc sacramentum in haereticis vel excom-

¹ Lib. II. c. 13. nr. 28. Migne, P. L. 43. 70.

² II. 2. q. 39. a. 3.

municatis vel degradatis, quum ecclesiae reconciliabantur. Haeretici reconciliati enim facerent homines idololatrare adorando eucharistiam, quia carerent potestate consecrandi, si illam semel amisissent nec iterum recuperassent. Qui etiam sine culpa ejusmodi hominibus confiterentur peccata sua, invincibiliter ignorantes, illos esse ab ecclesia praeciosos, absolutionem non reciperent, quum illi potestatem absolvendi non haberent; et quia non iterarent confessionem, absque remissione manerent.

5. Injuria fieret ipsi consecrationi et divinae virtuti, quae in lapidibus et calicibus et templis fixum habet effectum, et in sola anima rationali haberet fluxum et momentaneum; praesertim quum consecrationes veteris legis fixae essent; animal enim semel consecratum non poterat mutari in melius vel in pejus.

[Cap. IV. Solvuntur difficultates.]

299. Nec obstant quae aliqui objiciunt contra hanc sententiam. Licet enim multae sententiae sanctorum patrum sint, quae videntur dicere, haeticos vel simoniacos vel excommunicatos et degradatos non conferre sacramenta, tamen aliquae illarum a Cypriano et eum male sequentibus Donatistis sunt editae, quia in hoc ab ecclesia deviarunt, et ideo admittendae non erunt; aliae vero sic interpretandae sunt: non conferre tales homines sacramenta, quando non utuntur forma ecclesiae. Quando vero illa utuntur, ad eum sensum exponi possunt: quod non conferunt vel gratiam, ad quam conferendam instituuntur sacramenta, vel quod non tribuunt executionem, sive legitimum usum potestatis, quam per sacramenta suscipiunt. Nam ordinatus ab eis, licet ordinem ipsum suscipiat, non potest licite illo uti, quia potestatem suscipit ligatam. Ut enim potestate ordinis utamur, licentia opus est, quam jurisdictionis tribuit; et hanc licentiam non confert ecclesia promotis ab hujusmodi.

300. Argumentantur ex variis locis Decretorum, in quibus videtur aliquis exui ordine et illo privari; ex gr.

dicitur: „Exuimus omni ordine, beneficio et privilegio clericali;“¹ et privatur quis ordinis praerogativa, officio et beneficio;² et in Sexto privantur schismatici perpetuo beneficiis, officiis, honoribus, dignitatibus, praelaturis, item praelatione, dignitate, statu et honore ecclesiasticis;³ et in Decretalibus celebrantes, qui excommunicati vel interdicti erant, perpetuo deponuntur ab officio sacerdotali;⁴ et in concilio Triburicensi presbyter vel diaconus homicida ab ordine cessare jubetur⁵; et in synodo sexta presbyter illicitis nuptiis implicatus impeditur ab officio ordinis, licet cathedrae particeps relinquatur.⁶ Gregorius septimus vero ad Udonem Trevirensem (?) scribit: „Ordinationes illorum, qui ab excommunicatis sunt ordinati, sanctorum patrum sequentes vestigia irritas fieri censemus.“ Denique saepe antiqui patres solent dicere, delinquentes aliquos non esse sacerdotes vel episcopos, quos et pseudoepiscopos vocant, et nudum habere nomen episcopi et presbyteri.

His omnibus respondetur, procul dubio non esse mentem illorum patrum catholicorum, quod character ipse amittatur. Hoc enim tanquam error in fide damnatum est contra Donatistas et contra Lutheranos.

Mens ergo illorum est, quod privantur usu ordinis, differenter tamen, juxta differentes ecclesiae censuras. Nam ut scholastici quoque ajunt, qui degradatur, privatur licito usu ordinis absque spe eum recuperandi. Est enim, ut dixit Alexander Halensis,⁷ potestas in degradato, sicut manus abscissa. Ut enim illa non potest quis uti, ita etiam nec re nec spe habet degradatus usum illius potestatis licitum. Et hujusmodi degradatio vocatur a

¹ Sext. Decret. l. V. tit. IX. De poenis c. 2. Degradatio.

² Decretal. Greg. l. V. De haeticis c. 9. Abolendam.

³ Sext. Decret. l. V. tit. III. De schismaticis c. 1. Ad succidendos.

⁴ Decret. Greg. l. V. tit. XXVII. De clerico excommunicato c. 4. Latores.

⁵ Can. XI. Mansi XVIII, 138.

⁶ Can. XXVI. Mansi XI, 954.

⁷ IV. p. q. 79. membr. 8. n. 2.

patribus vel degradatio vel depositio vel privatio ab officio absque spe recuperationis. Alii vero privantur quidem usu ordinis, sed non perpetuo, sed ad tempus; ut sunt haeretici. Et in hujusmodi hominibus potestas se habet ut manus paralytica conjuncta brachio. In suspensio autem ab ordine vel excommunicato se habet ut manus ligata, qua soluta uti possumus; in pure autem monacho ut manus occupata. Est igitur ordinis potestas fixa, ita ut ejus essentia nullo modo ab anima tollatur, licet impediri possit a licito usu, majori impedimento, ut in degradatione, vel minori, ut in suspensione fit ab usu ordinis.

301. Argumentantur ex Concilio quarto Toletano, quod ait: „Episcopus, presbyter, aut diaconus, si a gradu suo injuste dejectus in sancta (al. secunda) synodo innocens reperiatur, non potest esse quod fuerat, nisi gradus amissos recipiat coram altario de manu episcoporum. Si episcopus est, orarium, anulum, et baculum; si presbyter, orarium et planetam; si diaconus, orarium et albam; si subdiaconus, patenam et calicem; sic et reliqui gradus ea in reparationem sui recipiant, quae quum ordinarentur perceperunt.“¹ Ex quibus eis videtur, quod iterabatur ordinatio etiam cum injuste depositis, et quod proinde ablati fuerit character.

Respondetur, illam ceremoniam non fuisse sacram, nec characterem impressisse, vel gratiam ex opere operato contulisse, sed fuisse nudam ceremoniam, qua constaret populo, qui illos deponi viderat, eosdem restitutos esse, non ad novam potestatem, sed ad usum antiquae; quia fugisset illorum communionem, si non constaret eis de restitutione, sicut constitit de depositione.

302. Argumentantur ex historia Nicephori (?) narrantis: „Quum Dioscorus manus impositionem accepisset, recesserunt multitudines rusticorum, dicentes, quia nisi secundum quod sanctorum continent apostolorum canones fiat, non recipietur episcopus; princeps enim inthroniza-

¹ Can. XXVIII. Mansi X, 627.

verat eum. Dioscorus autem venit ad S. Marcum, et venientes clerici induerunt eum secundo, et iterum consecraverunt, et ita veniens ad S. Joannem praefecit Collurum.“ (?) Licet igitur iterare ordinem et ita non erit fixus.

Respondetur, illam secundam consecrationem vel abusum fuisse ex ambitione Dioscori ortum; vel ceremoniam fuisse reconciliationis: quia enim contra canones apostolorum jussu principum fuerat ordinatus, et ob id suspensus ab officiis, hac ceremonia fuit illi restitutus usus, quo rustici placarentur et ei communicarent.

Constat ergo ex dictis, ordinem immobilem esse, nec pati in se aliam mutationem, quam privationem liciti usus, sive per degradationem id fiat, sive per suspensionem.

[Cap. V. Potestas jurisdictionis est variabilis.]

303. Jurisdictio autem aliter se habet. Non enim ita habetur, quin ipsa essentia potestatis auferri possit, et vario modo mutari suspendique usus, manente potestate. Quae quia nonnulli negarunt, qui praesertim asserebant, jurisdictionem vi consecrationis dari, probanda sunt et argumenta in contrarium diluenda.

304. Itaque quod tollatur saepe ipsamet essentia jurisdictionis, et non solum usus, asserunt multi doctores, pontifices etiam multi et concilia, quibus consentiunt scholastici.

Cyprianus igitur ad Antonianum scribit: „Qui ergo nec unitatem spiritus nec conjunctionem pacis observat, et se ab ecclesiae vinculo atque a sacerdotum collegio separat, episcopi nec potestatem potest habere nec honorem, qui episcopatus nec unitatem voluit tenere nec pacem.“¹

Ambrosius ait: „Dominus par jus et solvendi esse voluit et ligandi, qui utrumque pari conditione permisit. Ergo qui solvendi jus non habet, nec ligandi habet.“ Et infra: „Ecclesiae utrumque licet, haeresi utrumque non

¹ Ep. 52. Migne, P. L. 3, 791.

patribus vel degradatio vel depositio vel privatio ab officio absque spe recuperationis. Alii vero privantur quidem usu ordinis, sed non perpetuo, sed ad tempus; ut sunt haeretici. Et in hujusmodi hominibus potestas se habet ut manus paralytica conjuncta brachio. In suspensio autem ab ordine vel excommunicato se habet ut manus ligata, qua soluta uti possumus; in pure autem monacho ut manus occupata. Est igitur ordinis potestas fixa, ita ut ejus essentia nullo modo ab anima tollatur, licet impediri possit a licito usu, majori impedimento, ut in degradatione, vel minori, ut in suspensione fit ab usu ordinis.

301. Argumentantur ex Concilio quarto Toletano, quod ait: „Episcopus, presbyter, aut diaconus, si a gradu suo injuste dejectus in sancta (al. secunda) synodo innocens reperiatur, non potest esse quod fuerat, nisi gradus amissos recipiat coram altario de manu episcoporum. Si episcopus est, orarium, anulum, et baculum; si presbyter, orarium et planetam; si diaconus, orarium et albam; si subdiaconus, patenam et calicem; sic et reliqui gradus ea in reparationem sui recipiant, quae quum ordinarentur perceperunt.“¹ Ex quibus eis videtur, quod iterabatur ordinatio etiam cum injuste depositis, et quod proinde ablati fuerit character.

Respondetur, illam ceremoniam non fuisse sacram, nec characterem impressisse, vel gratiam ex opere operato contulisse, sed fuisse nudam ceremoniam, qua constaret populo, qui illos deponi viderat, eosdem restitutos esse, non ad novam potestatem, sed ad usum antiquae; quia fugisset illorum communionem, si non constaret eis de restitutione, sicut constitit de depositione.

302. Argumentantur ex historia Nicephori (?) narrantis: „Quum Dioscorus manus impositionem accepisset, recesserunt multitudines rusticorum, dicentes, quia nisi secundum quod sanctorum continent apostolorum canones fiat, non recipietur episcopus; princeps enim inthroniza-

¹ Can. XXVIII. Mansi X, 627.

verat eum. Dioscorus autem venit ad S. Marcum, et venientes clerici induerunt eum secundo, et iterum consecraverunt, et ita veniens ad S. Joannem praefecit Collurum.“ (?) Licet igitur iterare ordinem et ita non erit fixus.

Respondetur, illam secundam consecrationem vel abusum fuisse ex ambitione Dioscori ortum; vel ceremoniam fuisse reconciliationis: quia enim contra canones apostolorum jussu principum fuerat ordinatus, et ob id suspensus ab officiis, hac ceremonia fuit illi restitutus usus, quo rustici placarentur et ei communicarent.

Constat ergo ex dictis, ordinem immobilem esse, nec pati in se aliam mutationem, quam privationem liciti usus, sive per degradationem id fiat, sive per suspensionem.

[Cap. V. Potestas jurisdictionis est variabilis.]

303. Jurisdictio autem aliter se habet. Non enim ita habetur, quin ipsa essentia potestatis auferri possit, et vario modo mutari suspendique usus, manente potestate. Quae quia nonnulli negarunt, qui praesertim asserebant, jurisdictionem vi consecrationis dari, probanda sunt et argumenta in contrarium diluenda.

304. Itaque quod tollatur saepe ipsamet essentia jurisdictionis, et non solum usus, asserunt multi doctores, pontifices etiam multi et concilia, quibus consentiunt scholastici.

Cyprianus igitur ad Antonianum scribit: „Qui ergo nec unitatem spiritus nec conjunctionem pacis observat, et se ab ecclesiae vinculo atque a sacerdotum collegio separat, episcopi nec potestatem potest habere nec honorem, qui episcopatus nec unitatem voluit tenere nec pacem.“¹

Ambrosius ait: „Dominus par jus et solvendi esse voluit et ligandi, qui utrumque pari conditione permisit. Ergo qui solvendi jus non habet, nec ligandi habet.“ Et infra: „Ecclesiae utrumque licet, haeresi utrumque non

¹ Ep. 52. Migne, P. L. 3, 791.

licet. Jus enim hoc solis permissum sacerdotibus est. Recte igitur hoc ecclesia vindicat, quae veros sacerdotes habet; haeresis vindicare non potest, quae sacerdotes Dei non habet.¹

Augustinus de praepositis haereticis loquens ait: „Quum expedire hoc judicetur ecclesiae, ut praepositi eorum (nempe haereticorum) venientes ad catholicam societatem honores suos ibi non administrent, non eis tamen ipsa ordinationis sacramenta detrahuntur, sed manent super eos.² Haec ille, per honores intelligens jurisdictionem et per sacramenta ipsam ordinis potestatem. Idem Augustinus de his qui sunt extra ecclesiam loquens ait: „Foris quidem nec ligari aliquis potest nec solvi, ubi non sit, qui alium ligare potest aut absolvere; sed solvitur, qui cum columba fecerit pacem, et ligatur, qui cum columba non habet pacem, sive aperte foris sit sive intus esse videatur.³

305. Leo papa ad episcopos per Mauritaniam Caesariensem ait: „Donatum autem Salicinensem, ex Novatianis eum sua, ut comperimus, plebe conversum, ita dominico gregi volumus praesidere, ut libellum fidei suae ad nos meminerit dirigendum, quo et Novatiani dogmatis damnet errorem, et plenissime confiteatur catholicam veritatem. Maximum quoque, ex laico licet reprehensibiliter ordinatum, tamen si Donatista jam non est, et a spiritu schismaticae pravitate alienus, ab episcopali, quam quoquo modo adeptus est, non repellimus dignitate; ita ut et ipse libello ad nos edito catholicum se esse manifestet.⁴ Haec ille, concedens olim haereticis jurisdictionem, qua in haeresi carebant.

Alexander secundus ad Valerianum episcopum et martyrem ita scribit: „Hi, qui extra ecclesiam sunt, nec

¹ Lib. I. De Poenitentia c. 2. Migne, P. L. 16, 467.

² Lib. II. Contra epist. Parmeniani c. 13. Migne, P. L. 43, 70.

³ Lib. III. De baptismo c. 18. Migne, P. L. 43, 150.

⁴ Ep. XII. ad episcopos Africanos c. 6 (Jaffé 2. ed. nr. 410); Migne, P. L. 54, 653.

ligare possunt, nec solvere, nec reconciliando ecclesiae communioni reddere, nec excommunicando ejus societate privare, qua ipsi haeresi vel schismate polluti sive sententia notati penitius carere probantur.¹

Innocentius quoque papa primus ad episcopos Macedoniae de haereticis ait: „Qui honorem amisit, honorem dare non posse; nec illum aliquid accepisse, quia nihil indante erat (al. remanserat), quod ille posset accipere. . . Certe quia quod non habuit dare non potuit; damnationem utique, quam habuit, per pravam manus impositionem dedit.²

Nicolaus papa ait: „Ait Coelestinus papa, orientali- bus episcopis scribens: Si quid ab episcopo Nestorio aut ab aliis, qui eum sequuntur, ex quo talia praedicare coeperunt, vel excommunicatus, vel exutus est seu antistitis seu clerici dignitate, hunc in nostra communione et durasse et durare manifestum est; nec judicamus, eum esse remotum; quia non poterat quemquam ejus remove- re sententia, qui se jam praebuerat ipse removendum.³ Haec ille, docens non solum ex sua, sed etiam Coelestini sententia Nestorium utpote excommunicatum, non potuisse quemquam vel excommunicare vel deponere. Idem ait Nicolaus de eadem re loquens in C. Aperte et in C. Miramur, causa et quaestione iisdem.

Alexander tertius ait: „Porro si aliqui violentas manus in fratres suos injiciunt, et, ducti poenitentia, non convicti, sed privatim a te veniam postulant, eos monere debes et inducere, ut his, quos laeserunt, congrue satisfaciant, et apostolico se conspectui repraesentent; quum a te vel alio, sine speciali mandato Romani pontificis,

¹ Sunt verba Gratiani post textum Alexandri II., qui adducitur in Decreti parte II, causa 24. q. 1. c. 4.

² Ep. ad episcopos Macedoniae (Jaffé 2. ed. nr. 303); Migne P. L. 20, 526.

³ Decreti par. II. caus. 24. q. 1. c. 35. Ait Coelestinus papa (Jaffé 2111), ubi Nicolaus citat Coelestini ep. ad Joannem, Juvenalem aliosque epp. per orientem (Jaffé 2. ed. nr. 373).

absolvi non possint.¹ Tollit igitur papa ipsam potestatem absolventi, quum casum reservat.

Innocentius tertius ad Bisuntinum archiepiscopum: „Priorem quem a schismatico asseris ordinatum, ab officio poteris repellere incunctanter, nisi legitime probaverit, secum fuisse misericorditer dispensatum.“² — Idem ait: „Quia nobis constitit, electionem ipsam a suspensis et de suspensis etiam celebratam, eam justitia cassavimus exigente.“³

306. Accedit adhuc Concilium Lateranense III., quod jubens, ut idoneus ad curam animarum et qui residere possit suscipiatur, ait: „Quod si aliter actum fuerit, et qui receperit, quod contra sacros canones accepit amittat, et qui dederit, largiendi potestate privetur.“⁴

Innocentius tertius in generali concilio ait: „De multa providentia fuit in Lateranensi concilio (III.) prohibitum, ut nullus diversas dignitates ecclesiasticas vel plures ecclesias parochiales reciperet contra sacrorum canonum instituta, alioquin recipiens sic acceptum amitteret, et largiendi potestate conferens privaretur.“⁵

Multi alii canones sunt, in quibus fit mentio non solum de usus privatione, sed de potestate; per quos constat, hoc interesse inter potestatem ordinis et jurisdictionis, quod illa fixa, haec mobilis etiam quoad essentiam sit.

307. Scholastici quoque eandem sententiam clarius confirmant.

Nam S. Thomas, quem supra (pag 72) citavimus, eam differentiam ponit inter potestatem ordinis et jurisdictionis, quod illa quoad essentiam suam immobilis sit, haec vero omnino tollatur.⁶ Scotus ait: „Quaecunque

¹ Ep. ad quandam abbatem (Jaffé nr. 9241); cap. Porro si 7. De sent. excomm. (V. 39).

² Ep. ad Bisunt. archiep. (Potthast nr. 1906); cap. Fraternalitati 2. De schismaticis et ordinatis ab eis (V. 8).

³ Ep. ad decanum Saresberiensem (Potthast. nr. 3590); cap. Quum dilectus 8. De consuetudine (I. 4).

⁴ Can. 13. Mansi XXII, 234 ss.; cap. Quia nonnulli 3. De clericis non residentibus (III. 4).

⁵ Can. 29. Mansi XXII, 1057 ss.; cap. De multa 28. De praebendis et dignitatibus (III. 5).

⁶ II. 2. q. 39. a. 3.

enim jurisdictio in ecclesia vel per superiorem suspendi potest, ita quod si tempore suspensionis attentet aliquid facere, nihil facit; vel potest totaliter pro omni tempore tolli.¹

Thomas Argentinensis in IV.: „Vis clavium, quantum ad forum poenitentiae et confessionis, non potest essentialiter tolli, quum sit idem quod sacerdotalis character, vel inseparabiliter ei unita; sed potest a superiori ligari et impediri ab usu; potestas vero jurisdictionis potest omnino auferri.“²

Petrus de Palude: „Tertia conclusio est, quod praecisus ab ecclesia non habet usum clavium jurisdictionis, etiamsi sit bonus, ut injuste excommunicatus, et multo magis haereticus. Usus enim clavium ordinis habent aequaliter omnes, qui habent characterem, sed usum clavium jurisdictionis non habent ab ecclesia praecisi, etiam injuste, quia sunt ab executione jurisdictionis suspensi. Haeretici vero sunt omnino jurisdictione privati. Unde quoad primum, conficere et ordinare possunt, quod est pure ordinis; quoad secundum, excommunicare et absolvere non possunt, quod est pure jurisdictionis; tertio, quoad usum utrarumque clavium simul, absolvere in foro conscientiae non possunt, quia deficiente altero principio essentiali non potest sequi effectus.“³

Dionysius Carthusianus de jurisdictione, quae est in papa ultra ordinem sacerdotalem et episcopalem, loquens ait: „Tertium est jurisdictio summa ac universalis, qua universis est altior; et hoc est relatio quaedam; nec manet in papa, dum desinit esse papa per liberam cessationem, aut alio modo; alia vero duo manent in eo.“⁴

Constat ergo, essentiam jurisdictionis tolli posse, si cut et potest suspendi et impediri.

308. Ratio etiam huic sententiae suffragatur.

1°. Causa ordinis est ipsa rei consecratio, quae in

¹ In IV. dist. 24. q. unica De secundo. Ed. Venet. 1680. tom. IV. p. 507. col. 1.

² In II. Sentent. IV. dist. 19. art. 3.

³ In IV. dist. 19. a. 2. q. 2. Ed. Paris. 1514 fol. 104 r.

⁴ In IV. dist. 25. q. 1. Quocirca sciendum. Ed. Venet. 1584. p. 337. col. 2.

ecclesia fixa est, dum res in perpetuum Deo consecratur, ut facit sacerdos. Causa autem jurisdictionis est hominis injunctio et voluntas, quae variis causis mutari potest et debet, quod ex historia et experientia videre licet.

Nam tribulatio ipsa, in qua non licet a propriis episcopis exerceri munus, ex tacito consensu superiorum, qui nolunt animas perire, jurisdictionem tribuit. Unde in Historia tripartita dicitur de Eusebio: „Eusebius interea, Samosatenus episcopus, in Thraciam in exilium deportabatur, apostolicis laboribus desudabat. Is enim multas ecclesias desolatas pastoribus esse conspiciens, habitu militari sumpto, clamato caput operiens, Syriam peragrabat, et Phoenicem pariter et Palaestinam, presbyteros ordinans atque diaconos, aliaque ecclesiae replebat officia. Sicubi autem inveniret sibi concordem episcopos, eos praesules egentibus constituere ecclesiis.“¹

Et rursus ibidem dicitur: „Athanasius ergo per Pelusium pergebat ad Alexandriam. Transiens autem per civitates edocebat, ut Arianos universi declinarent, et consubstantialitatis dogma amplecterentur. In quibusdam vero ecclesiis ordinationes fecit. Et hoc fuit initium alterius querelae adversus eum; quia in aliorum ecclesiis ordinare praesumpsit.“² Ex quibus colligitur, licere propter necessitatem jurisdictionem etiam extendere; quod quia illi non considerabant, immerito Athanasium reprehendebant.

Unde alibi in Historia tripartita de Theodosio in synodo Constantinopolitana agente dicitur: „At ille graviter ferens rursus factam divisionem, exorabat universos, ut laude dignum virum quaerent, quem pontificem ordinarant. Tunc illi ejus verbis acquiescentes Nectarium, generis nobilitate decoratum, constituerunt Constantinopolitanae civitatis episcopum. Maximum vero, Apollinaris contagio laborantem, nudatum pontificali dignitate ejecerunt. Tum etiam regulam protulerunt, ut Constantinopolitanus

¹ Cassiodorii Hist. trip. Lib. VII. c. 16. ex Theodoretii hist. eccl. lib. IV, c. 12. ss.

² Lib. IV. c. 34 ex Socratis hist. eccl. lib. II. c. 19.

episcopus haberet honoris privilegia post pontificem Romanum, eo quod sit nova Roma. Firmaveruntque rursus Nicaenam fidem, et patriarchas constituerunt, distribuentes provincias, ut episcopi uniuscujusque dioecesis ad ecclesias non irent extraneas; hoc enim olim propter persecutionis tempus indifferenter agebatur.“¹

Ex quibus constat, necessitatem, quae tempore persecutionis accidit, jurisdictionem tribuere.

309. Quam etiam consuetudo vel aufert vel donat.

Unde Innocentius tertius jubet, ut canonici ecclesiae Vulteranae praestent jure eligendi canonicos, quod absque episcopo ex consuetudine probarunt sibi competere. Dicitur enim ibi: „In secundo quoque articulo, quo idem petebat episcopus, ut dicti canonici episcopum ipsum jure electionis uti libere paterentur, absolvere studeas canonicos saepe dictos, maxime si sit notorium, quod in Tuscia generalis consuetudo servetur, ut in cathedralibus ecclesiis solum capitulum, irrequisito episcopo, eligendi canonicos habeat facultatem.“² Idem etiam postquam prohibuit, ne causas laicorum deciderent clerici, ob consuetudinem jubet, ut a laicis iudicibus gravati ad episcopum appellent, et item, si iudex laicus merito fuerit suspectus, vel si nullus fuerit iudex.³ Itaque clericus consentiente laico iudicare illum potest; non tamen licet laico iudicare clericum, etiamsi ipse consentiat, si episcopus non consentit, ut constat ex capite Significasti et ex capite Si diligenti De foro competenti.⁴ Ex quibus patet, magis repugnare, quod laicus clericum iudicet, quam clericus laicum. Nec enim clerico prohibetur, laicum iudicare, quasi ea res altior ipso sit; sed quod indignum sit, de minimis iudicare; laico vero prohibetur clericorum iudicium, quod non deceat inferiorem superiorem iudicare.

¹ Lib. IX. c. 13. ex Theodoretii hist. eccl. lib. V. c. 8 et Socratis h. e. lib. V. c. 8.

² Ep. ad episcopum Florentinum (Potthast nr. 2895); cap. Quam ecclesia 3. De electione etc. (I. 6).

³ Ep. ad episcopum Vercellensem (Potthast nr. 2785); cap. Licet 10. De foro competenti (II. 2).

⁴ Cap. 18. et 12. ibid.

Adhuc in C. Dilecto De officio archidiaconi jubetur, ut archidiaconus retineat eam jurisdictionem super abbatiam in territorio sui archidiaconatus existentem, quam ex pacifica consuetudine habebat.¹

Nicolaus etiam primus ad Rodulphum Bituricensem ait: „Primates enim vel patriarchas nihil privilegii habere prae ceteris episcopis, nisi quantum sacri canones concedunt, et prisca consuetudo illis antiquitus contulit, definimus; ita ut secundum Nicaenas regulas sua privilegia servantur ecclesiis, praeterquam si apostolica sedes aliquam ecclesiam vel ipsius rectorem quolibet speciali privilegio decreverit honorare.“² Haec ille, clare docens, ex consuetudine ecclesiasticam jurisdictionem acquiri.

In qua tamen re id advertendum censerem, quod causa, quare consuetudo dat jurisdictionem ecclesiasticam, non est quia populus in ea re consentiat; nec enim a consensu populi hujusmodi derivatur jurisdictio, quia populus non habet ecclesiasticam jurisdictionem, sicut habet saecularem; sed quia superiores consentiunt, ne animae pereant; quare ejusmodi consuetudinem nollent amittere. Unde b. Thomas ait, jurisdictionem ecclesiasticam descendere a majoribus in minores (sicut e contra saecularis a populo in principem ascendit) et consuetudinem eam dare vel auferre.³

310. Quod quidem, ut dixi, facit, ne animae pereant, et ut serviatur charitati, cui militare debet omnis jurisdictionum distinctio.

Unde Epiphanius ad Joannem Hierosolymitanum scribens ait: „Nam et si singuli ecclesiarum episcopi habent sub se ecclesias, quibus curam videntur impendere, et nemo super alieam mensuram extenditur, tamen praepositur omnibus charitas Christi, in qua nulla simulatio est; nec considerandum, quid factum sit, sed quo tempore, et quomodo, et in quibus, et quare factum sit.“ Et in-

¹ Cap. Dilecto 10. De off. archid. (I. 23).

² Ep. ad Rodulphum Bituricensem archiep. (Jaffé nr. 2091); cap. Conquestus, in Decr. part. II. causa 9. c. 8.

³ In IV dist. 19. q. 1. a. 3. quaest. 3. solutio II.

fra commendans Cyprios, quod non curarent jurisdictione non confundi ob charitatem, subjungit: „O vere benedicta episcoporum Cypri mansuetudo et bonitas, et nostra rusticitas, sensu tuo et arbitrato digna misericordia Dei. Nam multi episcopi communionis nostrae et presbyteros in nostra ordinaverunt provincia, quos nos comprehendere non poteramus, et miserunt ad nos diaconos et hypodiaconos, quos suscepimus cum gratia.“¹ Haec ille, docens, episcopos Cypri non moleste tulisse, si alii episcopi in suis dioecibus clericos suos ordinarent, quos proprii episcopi comprehendere non poterant, quod episcopos humilitate fugerent, ne ordinarentur.

Et ob eandem charitatem, ne animae pereant, consentiunt superiores, ratumque habent, ut in articulo mortis quisque sacerdos ex licentia interpretativa quemvis a quovis casu possit absolvere.

311. Peccatum etiam et negligentia superioris occasio est, ut alius jurisdictionem accipiat et negligentiam ejus suppleat, ut est videre in Decretalibus, ubi Innocentius tertius jubet, ut, negligentibus superioribus monachorum regulam non observantium et proprium habentium, archiepiscopus Ausitanus compellat eos regulariter vivere.²

Ibidem eodem etiam titulo (ex concilio generali sub Innocentio III.) datur jurisdictio ordinariis, ut, negligente capitulo corrigere excessus canonicorum, possint ipsi supplere eosque corrigere.³

Potest igitur mutari jurisdictio in se et in sua essentia.

312. Quod etiam ex eo constat, quod aliquid invenitur ex pertinentibus ad jurisdictionem, quod est quid minus titulo; aliquid vero, quod est titulus sine praebenda; aliquid, quod est jus cum praebenda: sicut e contrario invenitur ordo sine titulo. Jus ergo minus titulo est illud quod habet electus ad aliquod beneficium jurisdictionem

¹ Migne, P. Gr. 43, 381.

² Ep. ad Ausitanum archiep. (Potthast nr. 57); cap. Quanta devotio 7. De officio jud. ord. (I. 31).

³ Conc. Lateran. IV. c. 7 (Mansi XXII, 1057 ss.); cap. Irrefragabili 13. ibid.

annexam habens, sed nondum confirmatus; quod enim, si idoneus est, jus aliquod habeat, constat, quia injuria fieret illi, si absque causa non confirmaretur. Est autem jus minus titulo, quia ille datur per confirmationem. Fortassis etiam est jus minus titulo, vel quid simile illud, de quo dicitur in capite Dilecto De praebendis et dignitatibus, ubi sic habetur: „Licet in ecclesia, in qua non est certus numerus praebendarum, nulla etiam vacante, in canonicum quis possit assumi, quum intelligatur ad quoddam jus eligi, quod ex electorum assensu de novo creatur et cum electo in canonicum nascitur, et desinit cum defuncto: in ecclesia tamen, quae determinatum habet numerum praebendarum, uno individuo jure vacante, duo simul eligi non possunt ad illud, eo quod hujusmodi spirituale jus dividi seu communicari nequeat inter eos; quamquam interdum hi, ad quos spectat electio, de communi assensu augmentare valeant numerum praebendarum, quoddam jus spirituale de novo creando; nisi forte statutum aliquod obviret, quod esset juramento firmatum, vel cui sedis apostolicae confirmatio accessisset, hujusmodi clausula prohibitionis adjecta, ut si quidquam contra id fieret, non valeret.“¹ Haec ille de illo, de quo loquimur, jure; quod, quia tantum ab electoribus creabatur, minus videtur esse titulo. Titulum autem sine praebenda habebant illi, qui electi et admissi in canonicos, datoque eis loco et stallo in choro et suffragio in capitulo, non accipiebant praebendam, quia nondum vacaret, vel alia de causa. De quibus habetur in titulo De praebendis et dignitatibus cap. Relatum et cap. Quum secundum et cap. Dilectus.²

E contrario vero ordo sine titulo invenitur in illis, qui sine aliquo beneficio ordinantur, sive patrimonium habeant sive non. De quibus habetur in cap. Non liceat et cap. Episcopus et cap. Tuis quaestionibus, De praebendis et dignitatibus.³ Sed hujusmodi, si patrimonium

¹ Innocent. III. ep. ad Trecensem episc. (Potthast nr. 3989); cap. Dilecto 25. De praebendis (III. 5).

² Cap. 9. 14. 19; ibid.

³ Cap. 2. 4. 23; ibid.

non habent, tenetur episcopus, qui ordinavit, alere vel eis de beneficio providere.

313. In hoc etiam jurisdictio mutatur, quod id, quod quandoque licebat alicui, ei postea non licet. Ut juxta Tertullianum initio ecclesiae laicus habebat jus baptizandi, quod postea ei non licuit; unde lib. De baptismo ait: „Dandi quidem (baptismi) habet jus summus sacerdos, qui est episcopus; dehinc presbyteri et diaconi, non tamen sine episcopi auctoritate propter ecclesiae honorem; quo salvo, salva pax est; alioquin etiam laicis jus est.“ Et infra: „Sed quanto magis laicis disciplina verecundiae et modestiae incumbit, quum ea majoribus competat, ne sibi assumant dicatum episcopi officium episcopatus. Aemulatio schismatum mater est.“¹ Hactenus ille, ostendens jus baptizandi pro tempore tolli et concedi laico.

314. Videtur etiam varietas jurisdictionis in hoc, quod in primitiva ecclesia coercendi vis non erat adjuncta ecclesiasticae jurisdictioni, quae tamen adjuncta est postquam principes christiani sunt. Tunc autem excommunicatione solum et censuris ecclesiasticis agebatur, quae vicem coercionis habent, ut patet ex cap. Ex libris De officio delegati.²

Non habebant tamen episcopi carceres, nec aliis corporis poenis puniebant rebellos. Unde Hilarius de verbi apostoli Paul I. Cor. IV, 21: „Numquid Paulo jus praetorium erat, ut virga comminaretur, et cum officio lictoris ad ecclesiam Christi adesset? Non utique ita opinandum est. Sed quia omnis Dei sermo, quo ex errore in veritatem Dei retrahimur, quo per comminationem terroremque judicii ad innocentis et sanctae vitae viam regimur, virga est nuncupatus, per quam intra disciplinam divini metus cohibiti, moderati ac providentis rectoris monitu coercemur.“³

Variatur igitur potestas ipsa jurisdictionis, ut ex auctoritatibus et rationibus deduximus.

¹ De baptismo c. 17. Migne, P. L. 1. 1218.

² Cap. 29 (L. 29).

³ Tractat. in Psalm. II. nr. 36. Migne, P. L. 9. 283.

315. Quod vero, manente essentia potestatis jurisdictionis, varietur ejus usus et actus, etiam constat. Nam Gregorius IX. in cap. Volentes De officio legati praecipit, ut, praesente legato de latere, minor legatus cesset executione sui officii.¹

Excommunicatio quoque vel interdictum non ipsam potestatem jurisdictionis vel ordinis, sed ejus usum tollit, ut ex cap. Latores patet, ubi peccantes clerici quidam jubentur perpetuo ab officio sacerdotali deponi, aliqui vero ad tempus suspendi.² Et in cap. Fraternitati tuae alios, quia excommunicati celebrarunt, scribitur, posse beneficiis privari.³ Idem habetur ex cap. Quia diversitatem, ubi declaratur, archiepiscopum Eboracensem, licet suspensum, auctoritatem suam non amisisse, et ideo collationes beneficiorum, sine ejus auctoritate per canonicos factas, nullas fuisse.⁴

Contingit etiam, ut ait Petrus de Palude in IV. dist. 18. q. 7., et ex jure colligitur, suspendi aliquem ab officio, hoc est ab ordinis usu et beneficio; et tunc auferitur ab eo tam usus ipsius ordinis vel jurisdictionis, quam ipsum beneficium. Qui autem suspenditur ab ordine, solum usu ordinis privatur; qui ab usu jurisdictionis, ipso solum; qui vero a solo beneficio, fructus non percipit, ceterum uti potest ordine et jurisdictione. Quam ubi quis commissariam habet, si privatur ejus usu, revocatio potius dicitur quam suspensio; ubi vero etiam ordinaria, suspensio potius quam revocatio. Et secundum eundem doctorem, si quis suspensus ex delegatione ordinat vel excommunicat, nihil facit; episcopus vero ordinarius, licet suspensus sit, si attentat ordinare, ordinatio tenet.

Alexander quoque de Hales IV. p. q. 79. memb. 8. a. 2. ait, degradatum esse quasi manum abscissam, quatenus licet potestatem habeat, non habet tamen usum de

¹ Cap. 8. (I. 30).

² Cap. 4. (V. 27).

³ Cap. 6. *ibid.*

⁴ Cap. 5. (III. 8).

jure unquam licitum; haeticum ut manum paralyticam, quia licet potestatem habet, non habet tamen licitum usum, donec sanetur et convertatur; catholicum vero suspensum vel excommunicatum esse ut manum ligatam, quia donec solvatur, non habet licitum usum; monachum vero vel quemvis alium absque culpa non habentem jurisdictionem, esse quasi manum occupatam, quae quamdiu occupata est, alia apprehendere non valet. Et secundum eundem iudictio a degradato auferitur re et spe de jure; ab haetico vero, excommunicato et schismatico praeciso auferitur re, spe remanente, si convertatur. — Idem etiam a. 1. ait: Potestatem quidem ordinis non amitti nec committi posse; absolutionem vero in foro externo amitti posse et committi, quia solius jurisdictionis est; absolutionem vero in foro interno posse amitti, quia a jurisdictione pendet, non posse autem committi non ordinato, quia ordinem exigit.

Secundum eum aliosque doctores indulgentias conferre, absolvere ab excommunicatione vel excommunicare vel judicare, solius est jurisdictionis; et ideo per non ordinatos fieri possunt. Non est autem ordinis; alioquin omnis ordinatus indulgentias dare posset vel excommunicare sive ab excommunicatione absolvere. Quod autem indulgentias dare jurisdictionem requirat in dante, patet ex cap. Quod autem De poenitentia et remiss., ubi dicitur, quod non potest dari nisi subdito.¹

Quod etiam ratio confirmat. Nam dare indulgentiam est dare unde solvatur, quod debetur, de communi ecclesiae thesauro; quod est jurisdictionis. Unde fit, ut a papa ligari vel limitari possit talis potestas. Et eadem ratio est de potestate excommunicandi, ut patet ex cap. A nobis fuit De sentent. excommunicationis; in quo dicitur, quod excommunicatio non ligat non subjectum;² sicut *ibidem* in cap. Quum desideres et c. Sacris dicitur, quod non est communicandum excommunicato, etiamsi satisfecerit parti, donec sit

¹ Cap. 4. (V. 38).

² Cap. 21. (V. 39).

absolutus;¹ et in dicto cap. A nobis extenditur etiam hoc ad mortuos.

Conficere autem eucharistiam est solius ordinis. Ideo fit per ordinatos nullam habentes jurisdictionem, licet mali sint. Nam non habens ordinem, sive bonus sive malus sit, consecrare vel absolvere in conscientia non potest, sicut carens oculis non potest videre. Habens autem ordinem, licet malus, est similis ei, qui oculum habet, et tamen aegrum, non autem visu carentem. Absolvere vero in foro conscientiae est ordinis et jurisdictionis, et plus ordinis quam jurisdictionis.

Est igitur jurisdictio quoad substantiam suam et quoad usum variabilis, et in hoc et in aliis a potestate ordinis longe diversa.

¹ Cap. 15. 38., ibid.

Summarium voti primi Patris Jacobi Lainez de institutione episcoporum, in congregatione generali concilii Tridentini 20. Octobris 1562 recitati.¹

(Ex Hist. conc. Trid. a Pallavicinio conscripta et ab I. B. Giattino latine reddita, Aug. Vindel. 1755, partis III. lib. 18. cap. 15. pag. 81.)

Postremus ex disputantibus, sed extra ordinem, pro ritu ipsi a legis praescripto, fuit Didacus Lainius, summus moderator societatis Jesu, qui 20. Octobris verba fecit, et integrum conventus habiti tempus solus explevit. Haec Lainii disputatio laudem excitavit parem cuicumque alii in eo concilio unquam audita. . . Hujusmodi fuit ejus sententia.

Quatuor a se suscipi: Quaestionis explicationem, suae sententiae expositionem, confutationem argumentorum quae ab asseclis contrariae objectabantur, suae comprobationem. Praemisit, complures ab eo opere se dehortatos, ne in vituperationem assentatoris pontificii caderet; non tamen idcirco censere se ab obligatione defendendae veritatis solutum. Deum sibi testem adesse, judicem vivorum ac

¹ Notat Pallavicinius, se hoc votum patris Lainez quasi ex accidenti invenisse in Vaticani tabularii volumine, quod ad acta illius temporis pertinebat; in exteriori nota praeter nomen auctoris expressum esse, illud a Vicecomite (Visconti) ad cardinalem Carolum Borromaeum 9. Novembris 1562 fuisse missum. Merito observat, magnam diversitatem inter hoc summarium authenticum et summarium a Sarpio exhibitum in sua concilii Tridentini historia reperiri. Quod Lainez hic adumbravit calamo, hoc vividius coloravit lingua (n. 18.). — Conferantur ea quae brevissime scribit de hac oratione Paleottus in Actis concilii ed. Theiner II, 596.

370 VI. Potestas ordinis et pot. jurisdictionis inter se conferuntur.

absolutus;¹ et in dicto cap. A nobis extenditur etiam hoc ad mortuos.

Conficere autem eucharistiam est solius ordinis. Ideo fit per ordinatos nullam habentes jurisdictionem, licet mali sint. Nam non habens ordinem, sive bonus sive malus sit, consecrare vel absolvere in conscientia non potest, sicut carens oculis non potest videre. Habens autem ordinem, licet malus, est similis ei, qui oculum habet, et tamen aegrum, non autem visu carentem. Absolvere vero in foro conscientiae est ordinis et jurisdictionis, et plus ordinis quam jurisdictionis.

Est igitur jurisdictio quoad substantiam suam et quoad usum variabilis, et in hoc et in aliis a potestate ordinis longe diversa.

¹ Cap. 15. 38., ibid.

Summarium voti primi Patris Jacobi Lainez de institutione episcoporum, in congregatione generali concilii Tridentini 20. Octobris 1562 recitati.¹

(Ex Hist. conc. Trid. a Pallavicinio conscripta et ab I. B. Giattino latine reddita, Aug. Vindel. 1755, partis III. lib. 18. cap. 15. pag. 81.)

Postremus ex disputantibus, sed extra ordinem, pro ritu ipsi a legatis praescripto, fuit Didacus Lainius, summus moderator societatis Jesu, qui 20. Octobris verba fecit, et integrum conventus habiti tempus solus explevit. Haec Lainii disputatio laudem excitavit parem cuicumque alii in eo concilio unquam audita. . . Hujusmodi fuit ejus sententia.

Quatuor a se suscipi: Quaestionis explicationem, suae sententiae expositionem, confutationem argumentorum quae ab asseclis contrariae objectabantur, suae comprobationem. Praemisit, complures ab eo opere se dehortatos, ne in vituperationem assentatoris pontificii caderet; non tamen idcirco censere se ab obligatione defendendae veritatis solutum. Deum sibi testem adesse, judicem vivorum ac

¹ Notat Pallavicinius, se hoc votum patris Lainez quasi ex accidenti invenisse in Vaticani tabularii volumine, quod ad acta illius temporis pertinebat; in exteriori nota praeter nomen auctoris expressum esse, illud a Vicecomite (Visconti) ad cardinalem Carolum Borromaeum 9. Novembris 1562 fuisse missum. Merito observat, magnam diversitatem inter hoc summarium authenticum et summarium a Sarpio exhibitum in sua concilii Tridentini historia reperiri. Quod Lainez hic adumbravit calamo, hoc vividius coloravit lingua (n. 18.). — Conferantur ea quae brevissime scribit de hac oratione Paleottus in Actis concilii ed. Theiner II, 596.

mortuorum, se secundum conscientiam loqui; nunquam assentandi gratia verbum a se prolatum. Ter illi synodo interfuisse, sub Paulo, sub Julio, et sub Pio; semper usum sinceritate loquendi, et nihilominus eadem usurum in posterum; nullam sibi causam suppetere aliter agendi, utpote nihil aut quaerenti, aut metuenti.

Postea quaestionem ingressus, dixit ad eam exponendam: Illud esse ex jure divino, quod Deus per se ipse proxime efficit; e converso non dici ex jure divino, quod idem per interpositas personas peragit. Ita omnem legem a Deo procedere, ex Sapientiae effato: *Per me reges regnant, et potentes decernunt justitiam*; non tamen omnem legem juris divini appellari. Quin etiam non modo legem omnem, sed omnem veritatem, ut Ambrosius scribit, a Spiritu S. provenire; nec tamen omnem veritatem esse juris divini. Observavit praeterea, nec requiri, nec satis esse, ut mandatum quodpiam sit ex jure divino, quod in sacris literis illud contineatur. Id non requiri, satis liquere in materiis formisque sacramentorum, non cunctis in sacra scriptura expressis, et tamen cunctis de jure divino. Idem non satis esse, deprehendi in decreto, ne sanguis aut animal suffocatum comedatur, quae prohibitio extat in Act. apostolorum capit. 15; nec tamen ea est de jure divino; aliter etiam in praesentia vim haberet. Et quamvis ibi narretur dictum ab apostolis: *Visum est Spiritui Sancto et nobis*, non tamen significari, eam S. Spiritus legem fuisse, sed S. Spiritus afflatu constitutam. Similiter non quia Paulus jubeat episcopum unius uxoris virum fuisse, et mulieres velare capita, hujusmodi mandata esse divina. Ad haec advertit, quemadmodum multa opera Deo tribuuntur a sacris literis, et a patribus, quia ipse in ea influit, tametsi per causas secundas id agat, exempli gratia a psalte, quod jumentis det escam, et ab apostolo, quod in corpore ponat membra; ita pariter Deo tribui jussiones aliquas, quae proxime ab ipso non sunt, adeoque nec de jure divino. Hoc pacto jejunium a Basilio nominari praecipuum divinum, quia Deus corporis afflictationem generatim praecipit et hominibus impertit jurisdictionem ad

illius rationem decernendam, praescripto jejunio. Ita dici ab apostolo: *Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo tamquam Aaron*, quamquam Deus non per se sed per homines eligat. Ex opposito quaedam appellari res unius aut alterius hominis tametsi a Deo institutae, quia tales homines ipsarum ministri fuerunt, sicuti dicitur baptismus Joannis, et etiam lex Moysis, si caeremonialis intelligatur per Moysem data; quum moralis dicatur lex Dei, quia non per alium, sed per ipsum processit, quamquam utriusque auctor Deus esset.

Porro hanc regulam posse constitui, nixam observatione, congruentia, et etiam similitudine operum naturalium: eas jussiones, quas Deus voluit immutabiles, a se habitas fuisse, mutabiles vero per alium; atque idcirco contineri in evangelio leges immutabiles, quia ab ipso Christo sunt promulgatae.

Hoc posito, duas esse inter homines potestates, alteram civilem, quae bonum statum moralem intendit, ac de ea hic disserere ad rem non esse; alteram ecclesiasticam, cujus est animorum sanctitatem curare; hanc rursus duplicem esse, unam quae id perficit virtute sacramentorum absque alio adjumento, et alteram, quae per anathemata aliasque constitutiones id praestat. Priorem esse ordinis potestatem, quae per consecrationem imprimitur atque instituta per se est ad sanctitudinem aliis rebus impertiendam, quantum id animarum sanctitati opus est; posteriorem esse jurisdictionis potestatem, atque hanc non infundi per consecrationem sed per simplicem collationem, adeoque communicari posse cuivis clerico minori, et etiam homini laico. Utramque potestatem, quippe ad caelum tendentem, a caelo provenire, sicuti necesse est, ut aqua ex tam alto descendat, quam altum ascendit. Sed inter se discrepare variis proprietatibus. Potestatem ordinis infundi non hominis arbitratu, sed definitis pactisque a Deo modis, quo ita patefieret, eam esse divinam; et idcirco a malo daemone, divinitatis aemulo, magicas cantiones fuisse institutas, cupiente se coli tamquam Deum, quem videt sua, ut ita loquar, habentem in-

cantamenta inefficacia verborum ac rituum, quibus sacramenta peraguntur. In potestate jurisdictionis nullum esse ritum a Deo decretum, eaquepropter illam communicari pro arbitrata humani superioris. Praeterea homini per priorem non nisi nudum ministerium concedi, nec ab ipso effectum attingi, qui producitur a Deo; in altera exerceri ab homine auctoritatem et imperium, et effici proxime potestatem denuo productam; prioris, quippe immobilis, effecta a nulla humana potentia obturbari posse, tametsi usus licitus vetari queat; alterius, quae mutabilis est, effecta posse ab alio homine pro suo arbitrato impediri.

Explicatis vocabulis, normaue universali statuta, accessit ad alteram partem, hoc est, ad suam ferendam sententiam. Affirmavit, ordinis episcoporum potestatem esse a Deo proxime in singulis hominibus, jurisdictionis potestatem esse a Deo proxime in genere, nimirum in quibusdam, ut in Petro ac successoribus, atque sicut ipse arbitrabatur, in cunctis apostolis ex peculiari privilegio; in reliquis, veluti in episcopis peculiaribus, eam manare per interpositam a Deo personam, proxime a Romano pontifice. Hanc rationem conformari normae et congruentiae a se expositae in primo articulo. Etenim in Romano pontifice dum is in pontificatu perseverat, jurisdictionem esse invariabilem, quemadmodum etiam in apostolis; in episcopis variari posse, et mutari a pontifice, quamvis non ex mera voluntate, sed ex causa.

Ad tertium rei propositae caput progressus, argumenta contraria confutavit, ad quod sibi naviter viam straverat in primo capite. Objectare nonnullos, Christi verba *Pasce oves meas* a ss. Basilio et Ambrosio intelligi non ad solum Petrum dicta, sed ad omnes apostolos, et in ipsis ad omnes episcopos, eaque propter ipsis fuisse proxime impertitam a Christo jurisdictionem significatam in potestate pasceendi. Ad haec responderi, ea verba dicta quidem fuisse cunctis apostolis non tamen in omnibus, sed in solo Petro, a quo, quum gregem integrum pasce per seipsum non posset, admovendi erant illi operi reliqui apostoli; si secus exponerentur, haeresim ex illis deduci. Quum enim ex

vi hujusmodi verborum tradita fuisset jurisdictio in eos qui pasceendi erant, quumque ea verba essent universalialia, adeoque complecterentur singulas Christi oves, quarum una erat Petrus, si intelligerentur proxime dicta ac directa cunctis apostolis, confectum iri, iisdem fuisse commissum, ut Petrum etiam pascerent, eundemque proinde ipsorum subditum extitisse.

Simile quiddam ab aliis opponi ex aliis verbis: *Quodcumque ligaveritis etc., cujuscumque remiseritis peccata etc.*, quae sane ad cunctos apostolos ac successores directa sunt. Sed hoc nihil officere, quoniam per ipsa tradita fuit ordinis potestas ad absolvendum in sacramento, non facultas jurisdictionis exterioris; ac propterea dici a S. Thoma, claves earumque potestatem, quae jurisdictionis potestas est, traditas fuisse Petro, ita ut ab eo in reliquos devenirent. Hanc interpretationem firmavit, animadvertens, cum Christus protulit recitata verba *Quodcumque ligaveritis, quodcumque remiseritis*, nondum Petrum ecclesiae caput fuisse constitutum, quum adhuc dictum ipsi non fuisset *Pasce oves meas*; non esse igitur verisimile, voluisse Christum formare ecclesiam quamdam et hierarchiam, cum jurisdictione compluribus praecipuis ipsius membris tributa, antequam ipsi caput destinaret. Praeterquam quod etiamsi admittatur, memoratis verbis jurisdictionem importari, alterum non deesse responsum, videlicet, ab illis non in praesentiam eam tradi, sed promitti tamquam futuram et a futuro capite membris communicandam; perinde ac si diceret alicui Deus: *Tu eris rex*; hinc non conficeretur, illum a Deo proxime Regem constitui, sed praenuntiari, regnum ex hominum electione illi conferendum.

Tertio loco sic argumentari adversarios: Apostoli acceperunt jurisdictionem a Christo, non per alium quempiam communicatam; igitur eam quoque acceperunt episcopi illorum successores. Consécutionem esse nullam; sicuti neque vim habet haec alia similis: Adamus accepit a Deo corpus, et non per alium quempiam, igitur et homo ac pariter Adami successores; et esse jurisprudentium regulam: *Non requiri in subrogato naturam illius cui subro-*

gatur, nisi secundum id quod satis est. Episcopus non esse in omnibus apostolorum successores. Hujusce rei exemplum haberi in eodem argumento, quando, tametsi episcopi Antiocheni Petro successerint, et Ephesi Joanni, nemo tamen agnoscebat in ipsis eam jurisdictionis amplitudinem, quae fuerat in Petro et in Joanne. Solum igitur episcopos successisse apostolis in potestate consecrandi; at vero Romanum pontificem successisse sancto Petro in integra potestate, quam ille distribuit minoribus praesulibus; solus enim Romanus pontifex est generalis Dei vicarius, adeoque solus ipse a Deo proxime jurisdictionem accipit, reliqui ab ipso. Ea pacto in amplis regnis, quum prorex integram supremamque potestatem a rege obtinet, ab eodem postea peculiare magistratus constitui.

Quarto loco adduci multa sacrae Scripturae testimonia, ubi Deo tribuitur episcoporum institutio, cujusmodi est apostoli dictum ad Ephesios: *Posuit Deus in Ecclesia pastores*, et quod dicitur in Actis apostolorum: *Spiritus Sanctus posuit episcopos regere Ecclesiam Dei*; parabola servi fidelis ac prudentis, quem constituit Dominus super familiam suam, quod jurisdictionem significat; hanc vero parabolam intelligi de episcopis, quando in ipsorum consecratione usurpantur haec verba: *Sit ille servus fidelis et prudens, quem tu Domine constitues super familiam tuam*. Dixit, nullo ex his testimoniis, quod intendebatur, probari, idque ex iis quae ipse initio observavit. Idcirco ad primum solvendum disserunt: Pastores, perinde ac cuncta reliqua bona fuisse a Deo constitutos, nimirum aut per ipsum, aut per alios, ea ratione qua similiter affirmatur, principes ac magistratus laicos ab eodem esse constitutos, tametsi non omnes ab ipso proxime. Ad alterum testimonium progressus, petiit, quoniam pacto Spiritus Sanctus episcopos posuerat, num forte eos ipse tulerat, et sua quasi manu collocarat in episcopatus sede. Minime vero; sed per electionem habitam a populo, et per consecrationem ab episcopis peractam. Igitur ibi sermonem non esse de collocatione quadam, proxime a Deo posita. Ad postremum: Aut efficaciam argumenti trahi a nuda parabola, aut ab ejus

significatione; quippe quae non de Deo loquitur, sed de quodam patrefamilias; non ab ejus significatione, quippe cui satis est, fuisse constitutum a Deo episcopum supra familiam suam quocumque modo, seu proxime per se, seu remote per alios.

Solutionem parum dissimilem adhibuit aliis scripturae effatis. Unum ex his fuit, ubi Christus episcopos nominat *pastores*, dum ipsos significans dicit: *Bonus pastor vitam dat pro ovibus suis, et eas vocat nominatim, et eas educit ex ovili*. Igitur (opponebant) voluit ipsos esse pastores, adeoque voluit in ipsis jurisdictionem inesse, quum in pascendo jurisdictio exerceatur. Responsum attulit: Certum esse, voluisse Deum, ut in episcopis inesset jurisdictio, sed non illis tradita proxime ab ipso Deo, quem admodum etiam voluit alia, quorum causas proximas idem constituit. Alterum fuit, ubi apostolus inter conditiones episcopi ponit, ut ipse domum suam bene regat, ostendens hujusce rei necessitatem ea ratione: *Qui domui suae praeesse nescit, quomodo ecclesiae Dei diligentiam habebit?* Unde colligebant, regendi munus ex apostoli sententia ab episcopis sejungi non posse. Jam vero regere et jurisdictionem exercere, idem esse. Igitur jurisdictionem, utpote commissam episcopis in sacris literis, esse de jure divino. Postremam consecutionem negavit, si ea intelligatur esse de jure divino secundum explicationem antea positam, secundum quam est de jure divino illud dumtaxat, quod provenit a Deo absque ulla inferiori causa intermedia. Voluisse Deum, ut episcopi jurisdictionem haberent, exegisse in episcopis, ut ad eam recte exercendam essent idonei; sed noluisse illis per seipsum hoc impertiri, nec eos per seipsum ad regimen destinare, quemadmodum in scriptura numerantur dotes servi boni, nec inde conficitur, servum ab hero constituendum non esse, nec ministerio destinandum. Et quo multa in pauca redigam, per ejusmodi solutionem a plurimis similibus sacrorum voluminum testimoniis se facili negotio expedit.

Nec minus facile explicavit hac ratione adducta ex adverso dicta ss. patrum Ambrosii, Emiseni, Basili, Leonis Magni, affirmantium, episcopos eorumque potestatem

a Deo esse. **A**nimadvertit, eos nunquam usos fuisse hac voce, *proxime*, *aliave* idem sonante, sed e contrario multos patrum aperte **d**ocere, episcoporum jurisdictionem esse a romano pontifice. Quod cum ita esset, velle se ratiocinari, perinde ac **r**atiocinatus est Bessarion cardinalis adversus Graecos in synodo Florentina, dicens: Sanctissimi sapientissimique **p**atres Latini scribunt, Spiritum Sanctum a Patre Filioque **p**rocedere, num ipsis affigemus anathema? Minime quidem. **N**eque pariter affigendum illud est Graecis patribus, qui scribunt, Spiritum Sanctum esse a Patre, non facta Filii mentione. Quare, si neutrum volumus, adhaereamus illi interpretationi, quae sola cunctos in concordiam revocans, eos tueri potest, atque affirmemus, mentem Graecorum **n**on fuisse, Filium excludere, sed significare, Spiritum Sanctum a Patre procedere etiam per Filium. — Similiter **h**ic res se habet (dicebat Lainus): Patres aliqui pronuntiant jurisdictionem episcoporum a Deo esse, alii, esse a Romano pontifice; aut necesse est fateri, eos inter se repugnare, et ex ipsis complures decipi in articulo tanti ponderis in ecclesiastica hierarchia, qui sensus nec probabilis, nec pius est; aut oportet ad eos conciliandos agnoscendamque **v**eritatem in eo quod utrique docent, cunctos in hanc sententiam interpretari, episcopos per Romanum pontificem a Deo esse.

Negari non **p**osse, affirmari a multis sacris doctoribus, episcoporum potestatem a summo pontifice derivari, idque in primis a compluribus praeclaris scholasticis, quibus fametsi responderetur, eos in multis rebus errasse, tamen id cuicumque hominum esse commune, adeoque per eam responsionem sublatam iri argumentum a quavis humana auctoritate deductum. Eos in paucis errasse, in multis verum assecutos, praesertim ubi eorum plurimi concordant. Ipsorum doctrinam, tamquam auctorum doctrina ac pietate praestantium **a**b academiis magni fieri et admitti; neque quod dictionis elegantia ipsis desit, sententiarum aestimationem **m**inui. Porro ex iis tres in schola principes adduxit, et singulorum verba subinde recitavit. S. Bonaventuram in libro, cui titulus est, *Breviloquium*, ubi

ostendit, Romanum pontificem potestatum omnium fontem, originem ac normam esse; Durandum super quarto sententiarum dist. 24. et S. Thomam ibidem, ac praeterea in secunda secundae art. 3. quaest. 39. His addidit nonnullos veterum patrum, Leonem Magnum, adductum distinct. 19. ubi quum agatur de commisso apostolis munere a Jesu Christo, sic loquitur: Sed hujus muneris sacramentum ita Dominus ad omnium apostolorum officium pertinere voluit, ut in beato Petro apostolorum omnium summo principaliter collocaret, ut ab ipso quasi quodam capite dona sua velut in corpus omne diffunderet. Eundem rursus, sermone tertio de sua ad pontificatum assumptione, ubi de s. Petro ita dicit: Si quid cum eo commune voluit esse principibus, numquam nisi per seipsum dedit, quidquid aliis non negavit. Et Magnum Gregorium in capite Quanto, distinct. 63., quod sic incipit: Quanto apostolica sedes Deo auctore cunctis praelata constat ecclesiis, tanto inter multiplices curas et illa nos valde sollicitat, ubi ad consecrandum antistitem nostrum expectatur arbitrium. Quod si quid obstabat huic Gregorii testimonio, quoniam ipse recusaverit *episcopum universalem* appellari, respondit, objectum dilui ab Innocentio tertio, ubi ostendit, qua significatione Romanus pontifex dici posset episcopus universalis, et qua non posset; quemadmodum quidam ex illis patribus monuerat, esse illum Romae episcopum, eique, utpote tali, potestatem inesse in suos suffraganeos, inesse quoque primatum; atque hoc nomine antiquitus exercitam ab eo fuisse jurisdictionem in multis provinciis, ad eumque delatas complures causas Italiae, Africae, et aliarum regionum; esse denique summum pontificem, et ut summum pontificem, esse universalem, omnium superiorem. Quare dici ab Innocentio, summum pontificem esse in sua Romana ecclesia episcopum, adeoque simendum ab ipso, ut reliqui sint episcopi in suis ecclesiis; praeterea esse universalem, quum ipsi fas sit audire et cognoscere causas omnes; sed fas non esse auferre sine causa auctoritatem episcopis jure concessam.

Peccare consecutionem, quam aliqui deducebant: Nisi

episcopi a Deo potestatem accipiant, non posse in concilio definire; et quod definiunt, fidei dogma non esse. Sufficere, eam a pontifice ipsis conferri; atque hinc fieri, legitimam non esse synodum, nisi summus pontifex illi consentiat, et synodi definitiones esse definitiones Dei, quatenus ab Romano pontifice sunt, cui Spiritus Sanctus assistit.

Adhuc contra afferri: Episcopatum esse sacramentum; igitur de jure divino: sed jurisdictio spectat ad episcopatum; igitur eam pariter esse de jure divino. Primam enuntiationem complures inficiari, opinatos, episcopatum non esse ordinem sacramentalem a sacerdotio distinctum; sed a se veram putari; falsam tamen consecutionem inde confici, propterea quod omne sacramentum potest in eo, qui ipsum suscipit, sine jurisditione persistere. Opponi prisca temporis exemplum, quum episcopi a clero populoque eligebantur et a primatibus confirmabantur. Sed hinc potius oppositum probari, quum certum sit, primates non constitui proxime a Deo, adeoque hujusmodi potestatem a summo pontifice ipsis communicari.

Multis efficaciae non modicae hanc rationem videri: A veteribus fuit tamquam haeresis rejecta Aërii Ariani opinio, episcopos jure divino presbyteris superiores non esse. Et Martinus V. in quadam constitutione, in oecumenico concilio a se edita, damnat tamquam haeresim sententiam negantem episcoporum jurisditionem jurisditione presbyterorum superiorem esse; et tamen haeresis aliud non est, nisi opinio, quae juri divino adversetur. Ad hoc solvendum dixit, haeresim Aërii in eo sitam, quod omnes presbyteros aequales ex jure divino affirmabat; adeoque summum pontificem complectebatur, qui jure divino cunctis superior est. Quod spectabat ad constitutionem Martini, observavit, ab ecclesia ut haereticos damnari eos quoque, qui aliquid loquuntur aut faciunt contra jus ecclesiasticum, ubi per id ostenditur sententia contraria alicui veritati, quae sit juris divini, et includatur in eo, quod est juris ecclesiastici. Hac ratione tamquam haereticos damnari sacrum imaginum contemptores, quia in eo contemptu Dei ac sanctorum despectus continetur.

Igitur tamquam haeresim refelli sententiam negantem jurisditionem in episcopis superiorem comparate ad presbyteros; per id enim negatur auctoritas, quam jure divino supremus pontifex obtinet, qui episcopis majorem quam presbyteris jurisditionem impertit.

Quaestionis explicatione objectorumque solutione sibi visus est magna ex parte corroborasse simulque persuasisse sententiam, sicuti saepe contingit; declaratio siquidem vim habet ad tribuendam speciem veritatis, solutio, ab indicia falsitatis illam purgandam. Quare breviter postremam partem, hoc est, ejusdem probationis est prosecutus. S. patres a se productos affirmare, jurisditionem omnem amitti posse ab episcopis, et ipsis auferri posse; igitur eam non esse ex jure divino; etenim quod est hujusmodi, ab humana voluntate ac potestate variari non potest.

Nec valere quorundam distinctionem: Esse quidem de jure divino jurisditionem episcoporum, sed a summo pontifice ipsis materiam destinari et loca distribui, sicuti Josue terras a Deo promissas ac donatas Hebraeorum populo distribuit. Hinc deduci, a Romano pontifice nihil amplius fieri, quam fiebat ab ethnicis magistratibus, qui in uno loco flamines, in alio archiflamines, alibi protoflamines collocabant, nullam postea in ipsorum munera curam ingerentes. Quin arguit: Si ea jurisdictio esset ex jure divino, potius materiam ac dioecesim juris quoque divini futuras; quandoquidem jurisdictio quidem species est respectus; omnis autem respectus ab ea causa, a qua ipse fit, accipit pariter ut suos terminos signate respiciat; terminos vero hujusmodi respectus esse superiorem et subditos. Igitur si episcopi hanc definitam jurisditionem habent a Deo, necesse foret ut hos peculiare subditos habeant a Deo et ut falso dicantur dioeceses habere a romano pontifice, adeoque neque idem possit eas illis auferre, aut commutare. Argumentatus insuper est: Si jurisditionem accipiunt a Deo, aut eam loco terminatam, aut non terminatam accipi; ex altero absurdum nuper expensum collectum iri videlicet, non licere pontifici eam coartare, sicuti

nec dilatare; ex altero secuturum, ipsam ad omnem regionem extendi, adeoque unicum totius ecclesiae principem non esse, sed tot principes universales, quot episcopos.

Impugnavit postea allatam a quibusdam sententiam, concessum non fuisse romano pontifici, ut ab episcopis jurisdictionem auferret, quippe ipsis a Christo traditam, sed jurisdictionis exercitium, quod a Christo non est. Quorsum (ait ille) genus quoddam jurisdictionis prorsus impotentis, et quae exerceri non posset? Christo dignum non esse ejusmodi donum, quod ex se nihil valeat. Et pluribus in pauca redactis, verba illa *Pasce oves meas* aut soli Petro ejusque successoribus fuisse dicta, et hinc palam fieri, plenam ipsi traditam jurisdictionem in universam ecclesiam, adeoque hunc esse fontem unicum, ex quo cuncti haurirent; aut dicta fuisse a redemptore singulis episcopis, et per id subtrahi quoque fundamentum affirmandi id, quod etiam adversarii tamquam necessarium fatebantur, universam hujusce jurisdictionis materiam a Christo subjectam fuisse romano pontifici, et ab eo distribuendam peculiaribus episcopis; quamobrem hoc admissio nihil superesse, in quo firmiter innitatur ecclesiae unitas et monarchia. Conclisit: hanc loquendi sentiendique rationem, quod summus pontifex solam materiam praebeat, esse novam, nec doctorum probationibus usurpatam, ac proinde uti periculosam esse vitandam.

Summarium voti secundi P. Jacobi Lainez de institutione episcoporum in congregatione generali concilii Tridentini 9. Decembris 1562 expositi.¹⁾

(Pallav. Historia conc. Trid. lat. redd. a Giattino, lib. 19. c. 6. nr. 6; III. pag. 111.)

Futurum fuisse munus concilii (ait) haereticos damnare moresque corrigere, eorum quaestionibus scholae relictis;

¹⁾ Pallavicinius hoc votum ex actis arcis Romanae et Paleotti se desumpsisse affirmat. De Paleotti relatione vide quae Theiner in suis

verumtamen quando sic ab aliis fiebat, a se quoque sententiam suam de proposita controversia prolaturum iri. Coepit a definitione, a qua ducit initium scientia in rerum natura investiganda, affirmavitque, potestatem ecclesiasticae jurisdictionis esse certam quandam praefecturam unius clerici supra alios, quo eos dirigat ad aeternam vitam ex divinis mandatis; et idcirco tam in superiori, quam in subditis requiri conditionem christiani, et saltem in superiori conditionem clerici. Hoc posito arbitrari se, hanc praefecturam oriri a summo pontifice. Id primo loco confirmavit compluribus testimoniis, et inter cetera produxit in hanc sententiam decretum unum Innocentii III., alterum Lucii III. et tertium Clementis III., quod a se in Sicilia repertum hic in conventu recitavit. Idem fuisse firmatum a multis patribus concilii Basileensis in epistola ad Eugenium. Tum ad rationes progressus observavit, interdum tradi alicui materiam, jurisdictione non tradita, quum idem per se amplissimam obtinet potestatem; ita traditam fuisse Paulo, quum missus est ad gentes, et Petro, quum ad circumcisos missus est; atque ita dici posse a pontifice fieri, quum dioecesim aliquam adjicit patriarchis; sed plerumque quum pontifex gregem tradit, simul tradi supra gregem praefecturam. Si nihil aliud ille praestaret nisi destinationem materiae, conficeretur hinc, potestatem haberi ab episcopis aut a seipsis ex vi ordinis, aut ab alio capite quam a pontifice; posterius nulli catholicorum in mentem venire; prius falsum deprehendi. Siquidem episcopi etiam ante consecrationem possident jurisdictionem, sicut habetur in postrema Extravagante Clementis V. Id corroboravit undecimo canone concilii Chalcedonensis, quo imperatur, ut ante consecrationem probetur, num quispiam titulum obtineat, hoc est, curam animarum, quae cura jurisdictionem importat. Si verum esset, quod adversarii

Actis II, 610 allegat. Summarium Massarellii apud Theiner II, 197 a Pallaviciniano non multum discordat; sed Pallaviciniano ob perspicuitatem et verosimilitudinem majorem praeferimus.

dicebant, jurisdictionem impertiri a Deo una cum caractere, deduxit tamquam corollarium, in cunctis aequalem futuram, sine ullo discrimine inter meros episcopos, metropolitans et patriarchas, quum omnes aequae sint consecrati; nec eam a pontifice auferri aut coarctari posse. Tradi a supremo pontifice hanc jurisdictionem tamquam a Dei ministro, quoniam angeli quoque ministri Dei sunt; non tamen idcirco eum esse simplicem ministrum, sed talem, qualis fuit Joannes in suo baptismo, qui Joannis baptismus dicebatur, quod ipse illum instituerat, quamvis ex auctoritate divina. At vero baptismum, quo Petrus baptizabat, non appellari baptismum Petri, sed Christi, propterea quod quum in ejusmodi baptismo remitterentur peccata, Petrus illius causa esse non poterat, nisi per merum ministerium; eapropter tradi a pontifice jurisdictionem, injungente ac imperante ex auctoritate et tamquam ab ecclesiae principe. Et quidem jurisdictionem, tum quae extra ordinem est, tum ordinariam recipi ex vi hujus imperii, non autem ex vi consecrationis; aliter nemo illam acciperet a pontifice, quippe qui neminem consecrat. Hanc esse maxime receptam doctrinam, pro qua et theologos produxit, et repetiit firmavitque varias rationes a se allatas in sua praeterita oratione. Quamquam dicatur in consecratione *trado tibi cathedram, trado tibi claves* etc., intelligendum id esse ea ratione, qua sanctus Thomas docet recipi a rege potestatem in consecratione sive unctione, dum dicitur *accipe potestatem, accipe regnum*. Significationem verborum ad usum spectare, hoc est, *tibi concedo, ut possis bene uti regno*. Ita quum dicitur episcopo in consecratione *accipe Spiritum gubernandi*, significari, *tibi concedo, ut possis recte gubernare*. Et hujusmodi morem oriri ab antiqua consuetudine, dum eodem fere tempore creabantur et consecrabantur episcopi. Non propterea hanc jurisdictionem in episcopis esse delegatam, sed, sicut in iudicibus ordinariis ab aliquo magistratu supremo constitutis, Nonnullis tamen nullo interposito eam a Christo fuisse traditam, sicut apostolis; sed communiter reliquis impertiri a pontifice, non per modum meri ministerii, sed

per modum mandati. Concluserit definiendum esse, episcopos, quod spectabat ad ordinem, esse ex jure divino, nulla facta mentione jurisdictionis, de qua complures doctores varie opinabantur.

Votum tertium P. Jacobi Lainez De institutione episcoporum, datum paulo ante sessionem sol. diei 15. Julii 1563.¹⁾

(Ineditum.)

Canon de hierarchia non placet quoad eam partem, qua dicit anathema illis, qui dixerint, hierarchiam, quae constat ex episcopis, sacerdotibus et ministris, non esse a Christo institutam. Potissima autem ratio, cur non placeat, est, quia quum communis sententia theologorum et canonistarum sit, quod jurisdictio episcoporum et aliorum, qui eis inferiores sunt, derivetur a pontifice, ac proinde juris sit ecclesiastici, iniquum est definire, immo et innuere, quod sit juris divini. Hoc autem non solum innuitur per canonem hunc, sed prope definitur, dum dicitur, hierarchiam ex episcopis et ministris constantem a Christo esse institutam. Nam profecto vitari non potest, quin, si hierarchia quoad illos tres gradus sit juris divini, jurisdictio etiam juris divini sit; nam nomen hierarchiae imprimis omnino jurisdictionem significat; quod jam probandum, quando in illo rei hujus cardo consistat.

1° Igitur probatur ex vi et ethymologia nominis; significat enim juxta grammaticam sacrum magistratum sive sacrum primatum vel praefecturam, unde *ἱεραρχεῖν* est sacro imperio sacrove magistratu vel praefectura fungi. Quae omnia jurisdictionem significant, quum jurisdictio

¹⁾ Hoc votum ad tractatus sessionem solemnem diei 15. Julii praecedentes pertinet (cf. Paleottum apud Theiner, Acta II, 623) et probabiliter in conventu particulari praelatorum coram legatis die 6. Julii habito est prolatum. Canonem, quem impugnat, refert Paleottus l. c. p. 622. Ex hujus narratione (623. 624) apparet etiam, quare Lainez et cum eo sentientes mox canonem non adeo dissimilem in sessione deum sancendum acceptaverint.

non sit aliud quam praefectura et praelatio quaedam in subditum. Hierarchia est ergo sacra praefectura sive praelatio, per quam clericus praeficitur plebi Dei.

2° Constat ex actibus hierarchicis, qui juxta [Pseudo]-Dionysium (cap. 5. et 6. Ecclesiasticae Hierarchiae) sunt purgare, illuminare et perficere. Et, ut (cap. 6.) ipse ait, purgare est ministrorum, purgari vero est illorum, qui remoti sunt a plebe sancta, quales sunt poenitentes, energumeni, catechumeni; illuminare est sacerdotum, illuminari vero est sanctae plebis; perficere vero est episcoporum, perfici autem monachorum, qui infra clerum erant constituti et supra plebem sanctam, plebs vero sancta infra monachos et supra eos, qui purgabantur. Quae licet ita appropriare dicantur a Dionysio, semper tamen potestas superior poterat quae inferior et quidpiam aliud altius; nam diaconus solum purgare poterat, presbyter purgare et illuminare, episcopus purgare, illuminare et perficere. Et ita episcopo omnes erant subjecti, diacono solum illi, qui purgabantur, presbytero, qui illuminabantur et purgabantur. Quum igitur solum subditi purgarentur, illuminarentur et perficerentur (alias enim mitteretur falx in messem alienam), sequitur quod episcopi et sacerdotes et ministri jurisdictionem habebant ad sua munera exercenda. Unde idem Dionysius (cap. 5.) ait: „Quoniam vero, ut saepe diximus, tres sunt sacra operantium ordines, qui per tres itidem sanctissimas actiones tribus initiandorum ordinibus praesunt salubremque illorum sub juga divina accessum moliuntur, merito ministrorum ordo, ut solum purgans, unum efficit eorum, qui purgantur, accessum, eos divino altari subjiciens, quippe in quo purgandi spiritus altissimo operatur modo; sacerdotes autem utrumque genu curvant, a quibus, qui sacre offeruntur, non solum purgantur, verum etiam liquidissimis eorum ministeriis, purgata per excellentem intelligentiam vita, in contemplationis habitum atque virtutem sacerdotaliter consummantur. At vero pontifex utroque posito genu supra caput habet evangelia, qui eos, quos ministrorum purgavit virtus, sacerdotalisque functio illuminavit, ad eorum quae conspexere sacrorum

pro modo cujusque scientiam pontificio munere provehit, perficitque per illam accedentes, ut pro captu suo integre dicentur Deo.¹ Haec Dionysius, secundum quem tres ordines ministrorum praesunt talibus ordinibus eorum, quibus sacra ministrantur, nempe impuris, plebi et monachis. Ex actibus igitur hierarchicis constat, nomen hierarchiae jurisdictionem importare.

3. Quod constare mihi etiam videtur, ex aliis auctoritatibus sanctorum patrum. Nam idem ipse Dionysius ordinem hierarchicum describens in epistola ad Demophilum monachum, de beato Paulo loquens, ait: „Merito sane divinus noster legifer ecclesiae Dei praefici prohibet eum, qui antea domui suae non bene praefuit; qui enim se ipsum regere novit, et alterum reget; qui alterum, etiam domum; qui domum, etiam civitatem; et qui civitatem, etiam gentem; atque ut summatim dicam, juxta Veritatis vocem, qui in modico fidelis est, etiam in multo fidelis erit, et qui in modico infidelis, in multo quoque infidelis erit. Ipse ergo cupiditati ac furori rationique, uti par est, sua cuique munia praescribere; tibi interim diaconi, et his sacerdotes, praesules vero sacerdotibus, atque praesulibus apostoli successoresque apostolorum. At si quis forte etiam inter illos a decore aberrarit, is a sanctis sui ordinis corrigatur. Sic neque ordo ordini permiscebitur, verum in ordine quisque suo et officio versabitur.“² Haec ille, qui per successores apostolorum, quia plures admittit, qui se invicem corrigant, non intelligit Romanos pontifices, quia non est nisi unus, sed intelligit patriarchas vel archiepiscopos, qui priores episcopis sunt et inferiores pontifice, pertinent nihilominus ad hierarchiam et tamen non sunt de jure divino. Habemus igitur ex hac sententia, quod hierarchia includit jurisdictionem, et quod non semper illa est de jure divino, ut hic definitur.

Ignatius quoque, ordinans hierarchiam ecclesiasticam, scribens ad Tharsenses, ait: „Presbyteri subditi estote epis-

¹ Textus juxta veterem versionem exhibetur. Cf. Migne, P. Gr. 3, 515.

² Migne, P. Gr. 3, 1094.

copo, diaconi presbyteris, populus diaconis. Pro animabus hanc ordinationem custodientibus ego efficiar, et Dominus sit cum eis indesinenter.¹ Et in epistola ad Philadelphenses ait: „Principes subditi estote caesari, milites principibus, diaconi presbyteris et sacerdotibus. Presbytero vero et diaconi atque omnis clerus simul cum omni populo et militibus atque principibus, sed et caesare, obediant episcopo, episcopus vero Christo, sicut patri Christus, et ita unitas per omnia conservatur.“² Haec ille, docens, hierarchiam mutuam auctoritatem et obedientiam ordinum inter se requirere.

Isidorus lib. 7. Ethymologiarum cap. 12. ait: „Ordo episcoporum quadripartitus est in patriarchis, archiepiscopis, metropolitibus atque episcopis. Patriarcha graeca lingua summus patrum interpretatur, quia primum, id est apostolicum retinet locum; et ideo, quia summo honore fungitur, tali nomine censetur, sicut Romanus, Antiochenus et Alexandrinus. Archiepiscopus, greco vocabulo, quod sit summus episcoporum, tenet enim vicem apostolicam, praesidet tam metropolitibus quam episcopis ceteris. (Metropolitani autem a mensura civitatum vocati). Singulis enim provinciis proeminent, quorum auctoritati et doctrinae caeteri sacerdotes subjecti sunt, sine quibus nihil reliquos episcopos agere licet, sollicitudo enim totius provinciae ipsis commissa est. Omnes tamen superius designati ordines uno eodemque vocabulo episcopi nominantur; sed ideo privato nomine quidam utuntur, propter distinctionem potestatis, quam singulariter acceperunt.“³

Et eadem fere Rabanus lib. 1. De institutione clericos cap. 5; eadem item Rupertus Abbas lib. 1. De divinis officiis cap. 27., nisi quod hic ultra episcopos et archiepiscopos et patriarchas in summo collocat pontificem Romanum, quem quia successorem Petri, ait, apostolicum

¹ Secundum recensionem epistolae ad Trallenses c. 8; Funk, Patres apost. II, 103. Cf. similia in textu breviori c. 2. et 3.; Funk I, 205.

² Recensio longior cap. 4; Funk II, 131.

³ Migne, P. L. 82, 291.

nominari, reliquos vero patriarchas successores apostolorum. —

Quum igitur hi patres et innumeri alii ordinem inter episcopos ponant, et ille ordo sacer sit, profecto hierarchiam ponunt. Et quia est unica et aequalis potestas ordinis in omnibus episcopis, sequitur quod hierarchia in variis gradibus jurisdictionis consistit.

Qui tamen gradus, demto illo summi pontificis, qui solus est de jure divino, de jure ecclesiastico sunt, ac proinde non a Christo immediate instituti, sed a pontifice.

Qua de re multi testes sunt, sed sat erit unum producere. Nicolaus enim II. papa scribit ad Mediolanenses: „Omnes sive patriarchae in cujuslibet apicem, sive metropoleon primatus, aut episcopatum cathedras, vel ecclesiarum cujuslibet ordinis dignitatem instituit Romana ecclesia. Illam vero solus ipse fundavit, et super petram fidei mox nascentis erexit, qui beato Petro aeternae vitae ilavigero terreni simul et coelestis imperii jura commisit.“¹

4. A praedictis autem antiquorum sententiis non discrepant scholastici, qui etiam jurisdictionem in hierarchia includi asserunt. Inter quos Bonaventura in suo Breviloquio ait: „Quum ordo sit signaculum potestativum, non tantum respectu aliorum sacramentorum dispensandorum, verum etiam respectu sui, et potestas super potestatem est potestas excellens, ideo sibi non tantum competit simplex potestas, cujusmodi est in ordine simplici, verum etiam eminentia potestatis, cujusmodi est in his, quorum est ordines ordinarie dispensare. Quumque excellentia quanto magis descendit, tanto plus dilatetur, et quanto magis ascendit, tanto magis uniat, hinc est quod plures sunt episcopi, pauciores archiepiscopi, paucissimi patriarchae, et unus pater patrum, qui papa merito appellatur, tanquam unus primus et summus pater spiritualis omnium patrum, immo pastor omnium fidelium et hierarcha praecipuus, sponsus unicus, caput indivisum, pontifex summus,

¹ Juxta Decr. dist. 22. c. 1 verba Nicolai papae; sunt potius S. Petri Damiani in epist. ad Hildebrandum.

Christi vicarius, fons et origo, regula cunctorum principatum ecclesiasticorum, a quo tanquam a summo derivatur ordinata potestas usque ad infima ecclesiae membra, secundum quod exigit praecellens dignitas in ecclesiastica hierarchia.¹ Haec ille, juxta quem omnis jurisdictio ecclesiastica pertinet ad ecclesiasticam hierarchiam. Et tamen sola illa summa, quae residet in pontifice Romano, est de jure divino; reliquae omnes, quia ab illa prima derivantur, de jure sunt ecclesiastico. Et quia in hoc canone nihil agitur de illa prima jurisditione, sed de aliis, verius diceretur oppositum, nempe quod non est instituta a Christo, intelligendo de jurisditione.

Superest igitur omnino ut emendetur canon.

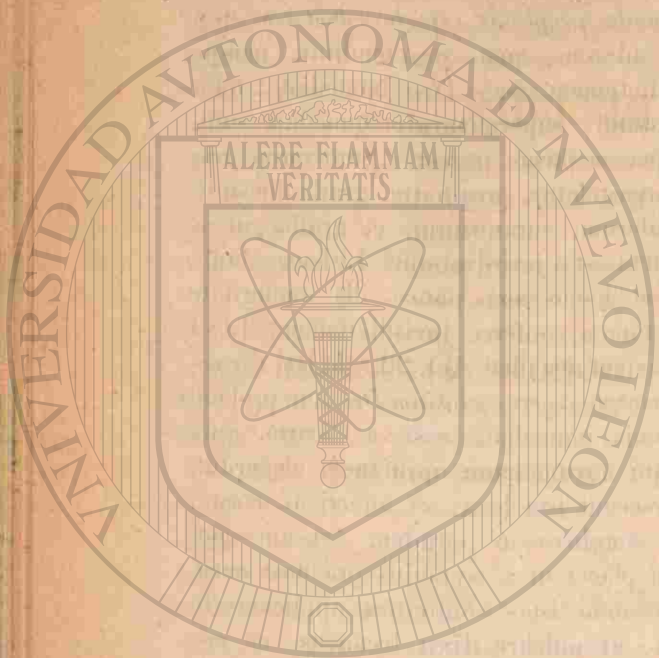
Quod fiet, si vel tollatur institutio illa Christi, et solum asseratur, esse in ecclesia catholica hierarchiam ecclesiasticam ex episcopis, presbyteris et ministris constantem, et negantibus dicatur anathema; vel si loqui volumus de institutione hierarchiae, aperte dicatur, s. synodum loqui de ordine; vel si neque hoc accipitur, dicatur: Si quis dixerit, in ecclesia catholica nullam esse hierarchiam, et eam, quae ex ordine episcopatus et presbyteratus et diaconatus constat, non esse a Christo institutam, anathema sit. Plus tamen placeret, ut nihil diceretur de jure, quo est instituta, ob hanc potissimum rationem: quia loquendo de hierarchia, etiam si de solo ordine sit sermo, debemus tamen sequi Dionysium, apud quem quia per ministros non solum intelliguntur diaconi, qui in missae sacrificio legunt evangelium, sed reliqui omnes ordines minores (nam mentionem facit de his, qui claudunt ostia templi, et de his, qui purgant energumenos), consequenter definiretur, quod minores omnes ordines sunt juris divini, quod tamen nonnulli negant, et praesertim ille reverendissimus episcopus, qui maxime urget, ut hierarchia definiatur instituta a Christo. Et haec de canone.

In 4° capitulo magis placebant verba ibi posita, quae

¹ Pars VI. c. 12. Ed. Antonius Maria a Vicetia, Friburgi apud Herder 1881, pag. 563.

omnia ex Paulo sunt desumpta licet ex variis locis, quam illa longa sententia sumpta ex I. Cor. cap. 12, ubi dicitur: *Nunquid omnes apostoli? nunquid omnes prophetae? nunquid omnes doctores?* etc.; quam suspicor ob id expeti, quia initio dicitur, *et quosdam posuit Deus in ecclesia primo apostolos, secundo prophetas, tertio doctores* etc., quum tamen non sit ad rem, quae praetenditur, nempe ad probandum, jurisdictionem esse a Deo immediate; quia omnia, quae hic dicuntur, supernaturalia quaedam sunt, et quae solus Deus per se facere potest. Sunt enim gratiae gratis datae, ut apostolatus, prophetia, gratia docendi, interpretandi, miraculorum, curationum, et gratia gubernationum, quae distincta est a jurisdictione. Et haec omnia supernaturalia sunt, et homo non potest illa auctoritate sua conferre. Potest tamen conferre jurisdictionem. Licet ergo haec Pauli dicta, sicut nec illud Act. 20.: *In quo vos posuit Spiritus sanctus episcopos regere ecclesiam Dei*, non probent potestatem jurisdictionis immediate esse a Christo, quia tamen isti domini, qui novam hanc opinionem elegerunt, in eum sensum detorserunt ista loca, et affecti ad eorum sententiam vel alii simplices in eundem sensum poterunt detorquere, non placet ut s. synodus praebat occasionem errandi, collocando istas sententias applicatas in locis non suis. Nam, ut pulchre dixit Irenaeus, ex eisdem gemmis potest fabricari corona regis, et vultus vulpis.

Conjunctio capitulorum 4. et 5. nescio quorsum fiat, nisi fortassis, quia isti domini per auctoritatem Pauli ad Corinthios et Act. 20. putant, se probasse jurisdictionem de jure divino, et postea in canone de hierarchia, quae includit etiam jurisdictionem, putant, se utrisque dixisse anathema, et his qui ordinem, et his qui jurisdictionem negant esse institutam immediate a Christo. Et ideo praestat, ut divisa sint, sicut domini deputati ea diviserunt, quos memini in ultima congregatione, cui ego interfui, unanimiter conclusisse, ut diceretur etiam in canone, quod sit in ecclesia hierarchia, et taceretur de ejus a Christo institutione.

Appendix.

Litterae ineditae

Legatorum concilii Tridentini

ad curiam Romanam, et S. Caroli Borromaei ad legatos datae,

potissimum quae pertinent ad controversiam
de jurisdictione episcoporum

a die 24. Septembris 1562 ad diem 1. Martii 1563.

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

1. Litterae legatorum concilii ad S. Carolum Borromaeum

datae Tridenti 24. Septembris 1562.¹

Materia: Mittunt libellum postulationum oratorum Galliae circa reformationem. Quomodo episcopus Quinque-ecclesiensis, orator caesareus, reformationes promoveat. Commendant hanc causam pontifici et interrogant, quid sibi agendum. Incipit denuo controversia, an episcopi sint jure divino instituti. Instant praesertim episcopi Hispani.

Quello, che in sostanza toccammo nella precedente nostra,² essere stato detto da gli ambasciatori Francesi, V. S. Illma l'haverà diffuso et chiaro nella scrittura dataci da loro, che sarà qui alligata, et perchè dappoi havemo fatto rispondere così a loro come a gli ambasciatori cesarei alcune cose, et essi n'hanno replicate molte, havemo eletto, per maggiore intelligenza de V. Illma S., et più fedele relatione di ciò, ch'è passato, di farlo mettere in iscritto da chi ha in nostro nome trattato con esso loro,³ et far ch' essi medesimi lo veggano, innanzi che da noi si mandi; così havendolo essi visto et approbato lo mandamo similmente qui alligato a V. Illma S. Et havendo anco in questo istesso tempo risposta a l'ultima lettera scrittaci da l'imperatore nella forma, che a noi è parso che si convenga, Le mandamo parimente copia di quella risposta, acciochè sappia tutto quello, che da noi si sa in questo negotio.

Da questa nuova mossa tanto de Francesi, quanto d'Imperiali, li quali in questa parte sono conformi et uniti,

et da le parole, che sono loro uscite di bocca così con noi, come con altri, ci pare di potere esser sicuri, che non desiderio di riforma li muova, ne zelo di religione, ma solamente disegno d'allungar questo concilio, et Dio sa con che mente, et a che fine. Et oltre che dalla qualità delle domande loro si possa assai bene comprendere esser vero questo, che noi diciamo, più chiaramente lo intendemo dal vescovo delle Cinque Chiese⁴ l'altro giorno, quando ci instava, che volessimo proporre noi in concilio, o lasciare proporre da lui come ambasciatore cesareo, il volume mandato da l'imperatore,⁵ che dicendoli noi, che non proponessimo mai, ne lasciaressimo proporre alcuni capi del detto volume desiderati specialmente da loro, come quelli del conjugio de sacerdoti, del lasciare i beni delle chiese a chi gli ha usurpati, et amministrare i sacramenti da gli heretici in difetto di preti catholici, perchè essendo (come sono in effetto) tali, che i Luterani stessi non ardirebbono di domandarli, vitupererebbono l'augustissimo nome di sua Cesarea Maestà, et lo farrebbero odiosissimo al concilio et al mondo tutto, ci rispose, che questo non importava, che li proponessero pure per mostrare di far conto delle richieste di S. M. Cesarea, che se non si fosse ottenuto non se ne curava; et il medesimo disse di quel ridurre il numero de cardinali a 26; il che per nostra opinione non vuol dire altro se non che, purchè il concilio s'allunghi, seguane ciò, che voglia, hanno l'intento loro; et senza dubbio a trattar delle cose contenute in quel volume non ci vorrebbe meno di doi o tre anni di concilio.

Hora perchè i detti ambasciatori non si queteranno mai, se non si tratta d'alcuna cosa del detto volume, et similmente i Francesi, se non si piglia qualche cosa della loro assemblea di Poissi, ma che sia cosa di rilievo, perchè fino adesso, come altre volte⁶ havemo scritto a V. S. Illma, si ridono tutti et si meravigliano insieme di questi articoli, che noi proponemo sotto nome di riforma, et gli hanno per cose da nulla et indegne di questo concilio, è necessario, che Nostro Signore faccia una buona deli-

beratione et degna della bontà et grandezza sua, cioè che si rechi innanzi quel volume et quella assemblea et veda quel, che si può concedere salva la religione et l'honore et la dignità della sede apostolica, et ce lo mandi in qua signato, acciochè si possa serrare la bocca a costoro, che dicono, che noi non volemo riforma se non di frasche, et concludere una volta questo concilio con fine conforme a la riputatione, che ha avuta da principio, et a la grande aspettatione, in che ne sta la christianità, anzi a la necessità, che ne tiene la chiesa universale, la quale solo di qui con l'ajuto di Dio spera rimedio a li tanti suoi mali hormai troppo invecchiati.

A noi per dire in ciò quel, che sentimo, parebbe, che lasciati da banda tutti quei capi, tanto del volume, quanto dell'assemblea, che toccano l'autorità di Nostro Signore et della sede apostolica, et quelli tanto esorbitanti, che, come havemo detto di sopra, i Luterani stessi si vergognarebbero di domandarli (che più tosto che consentire a questi ci lasciaressimo la vita), si potesse nel resto quasi affatto concedere ciò, che domandono, o poco meno, et se il medesimo ne paresse a Sua Beatitudine, senza dubbio saria questa la via da far restar bugiardi et confusi quelli, che ardiscono di dire, ch'ella non voglia la riforma da buon senno. Che se bene Sua Santità non fosse condescesa a tutte le petitioni fattesi così in nome dell'imperatore, come del re di Francia, ne haverebbe però concesse tante, che il mondo conoscerebbe, che quelle, ch'ella non havesse voluto concedere, non erano degne da concedersi per l'essorbitancia loro; et così ognuno ragionevolmente s'aqueterebbe a l'onesto, et Sua Beatitudine havrebbe quella gloria, che non hanno potuto havere tanti et tanti suoi predecessori d'aver nel suo pontificato riformata et riunita la chiesa de Dio, che altra gloria non sappiamo, che si possa da lei in questo mondo desiderare maggiore.

Ma havendosi a far questo, il che Sua Santità come più prudente molto meglio giudicherà di noi, bisognerebbe farlo senza indugio, et che noi havessimo qui queste

cose signate et la mente di Sua Beatitudine insieme tanto a tempo, che finito che haveranno de dire i theologi, si possa, mentre diranno i padri, dare gli articoli della riforma a gli ambasciatori, i quali già si sono doluti fin hora d'haverli così tardi, et vorrebbero, che si dessero loro d'alcuni giorni prima che a li padri, per poterci dir sopra di quelli il parer loro secondo le commissioni, che tengono da i lor precipi, et che anco a li padri si desseno più a buon'hora, perchè a darli loro tanto sotto la sessione dicono, che non hanno tempo di considerarli, et tengono, che da noi sia fatto artificiosamente.

Però V. S. Illma sia contenta di gratia d'aver questa cosa a cuore, che l'aspetteremo con infinito desiderio, volendo pure quanto sarà in noi levare la cagione a questi ambasciatori di sdegnarsi più de quel, che siano sdegnati. Et ricordando in questo proposito a V. S. Illma, ch' Ella ci ha scritto da doi o tre mesi in quà due o tre volte, che attendessimo pure a fare il fatto nostro et lasciasimo la cura a N. S. di fare, che i principi ne restassero contenti, che tutti erano in mano di Sua Santità come quelli, che tutti hanno bisogno di lei: dalli modi, che tengono gli ambasciatori, non ci pare di comprendere, che con essi loro se sia fatta opera alcuna fino adesso, o almeno ch'essi n'abbiano fatta dimostrazione di quà.

Siamo tuttavia sull'udire due volte il giorno i theologi sopra gli articoli del ordine; nell'uno de quali era al tempo del cardinale Crescentio, *an episcopi sint jure divino instituti*; et discorrendo noi, che a lasciarlo così si dava nuova occasione d'entrare un'altra volta sul volere, che si dichiarasse la residenza essere juris divini, havemo fatto levar via quelle parole, come V. S. Illma haverà potuto vedere. De che alcuni, che a quel tempo erano in concilio essendosi avisti n'hanno mormorato assai, et non siamo sicuri, che non ne facciano maggior romore. Noi havemo mostrato di non gli udire, et così ci anderemo tenendo finchè potremo.

Di Trento a li 24 di Settembre 1562.

Poscritta. Essendo già scritta la lettera ci è stata data

nuova materia di scrivere, perciocchè gli ambasciatori di Francia ci sono venuti a ritrovare, et quasi come per amorevole avvertimento ci hanno detto, come nel concilio era gran mormoratione per le parole, che si erano levate di quell' articolo, di che havemo toccato nella lettera, et che già si diceva, che noi le havevamo levate per paura, *che non s'introducesse di nuovo il parlare, che la residenza fosse de jure divino.* Noi dopo haverli ringraziati dicemo loro, che quelle parole non s'erano levate per questo, et che in segno di ciò si parlerebbe della residenza in ogni modo secondo l'intentione data nella congregazione generale, et essi ci replicavano, che non si curavano, che si dichiarasse, che la residenza fusse più *de jure divino* che *humano*, purchè si facesse, che i vescovi et i curati ressidessero, essendo cosa chiara, che dal non ressedere era nata la maggior parte della ruina, che hoggi si vede nella chiesa; et con questo se n'andarono.

Appena furono partiti essi, che sopraggiunsero Granata, Praga, Messina et Segovia⁵ pur per parlarci della medesima causa. Granata fu il primo, che disse, che sotto Crescentio furono fatti questi articoli dell' ordine con le parole, che hora si sono levate, et che l'haverle levate era di grande scandalo, et però pregava, che si volessero restituire, et non fece moto alcuno de residenza. Praga subintrò, et poscia gli altri dicendo, che se quelle parole non si restituivano, si dava chiaramente a conoscere, che non si voleva, che si parlasse della residenza, il che era scandalosissimo et odiosissimo a tutti i padri, a quali s'era promesso, che se ne parlerebbe. Noi dopo haverli lasciati dire ciò, che volevano, rispondemo, che havevano il torto a pensar questo di noi, perchè conforme a la promessa faressimo, che si parlerebbe de ressidencia, ma che havevamo levate quelle parole, perchè non ci era heretico alcuno, che negasse l'institutione de vescovi esser *de jure divino*, si chè era superfluo parlarne. Essi ci replicorno, che non mancava chi avesse havuta questa opinione, et alla fine dopo molte parole restamo, che ci mostrassero, chi fosse stato di questa mente. Hora non sappiamo

quello, che succederà, cioè, se potremo sostener questa pugna, o pure si converrà riformare l'articolo nella forma sua di prima. Con un altro spaccio daremo avviso del successo.

¹ Ex cod. ms. bibliothecae municipalis Tridentinae nr. 124 fol. 121. Cf. Pallavicinii hist. conc. Trid. lat. redd. a Giattino lib. XVIII. cap. 11. nr. 1-10; VIII, 12, 10 s. — ² Litterae ejusdem diei, cod. Trid. 124 fol. 119. — ³ Musottus, secretarius Seripandi. — ⁴ Georgius Draskovich, orator caesaris Ferdinandi I. — ⁵ Vide Sickel, Zur Gesch. des Conc. v. Trient p. 313. — ⁶ 13. 14. Sept., cod. Trid. 124 fol. 82 et 85. — ⁷ Annis 1551 et 1552 is Bononiae concilio praesidebat; cf. Theiner, Acta conc. Trid. I, 603. — ⁸ Nomina horum episcoporum sunt Petrus Guerrero, Barthol. de Martyribus (Bracarensis, beatus), Caspar Cervantes, Martinus Perez Ayala.

2. Litterae S. Caroli Borromaei ad legatos concilii

datae Romae 26. Septembris 1562, redditae Tridenti 2. Octobris.¹

Contra querelas patrum dicentium, reformationes concilio propositas minoris esse momenti. Bulla de electione papae. Desideria patrum et oratorum.

Poich' io non risposi con l'ultimo spaccio a le lettere di VV. SS. Ill^{me} di 13 et 14, dove parlano delle querele fatte da alcuni di quei prelati et oratori circa la debolezza de le materie di riforma, che si trattano in concilio, non voglio mancare di farlo hora con questa.

A. S. S^{ia} pare in ogni modo nuovo, che li detti prelati et oratori in idea si figurino un rigore di riforma tale, ch' essi medesimi non sappiano esprimerla con parole; perchè tutte le riforme, che lor chiamano leggieri, sono state messe innanzi, et ricordate da lor medesimi, et non sono poi anche in effetto di si poca sostanza come a lor pare; et se il vescovo di Parigi² dice, che di maggior sostanza sono le riforme della loro assemblea di Francia, si risponde, che se le vorranno mandar quà, come S. S^{ia} ne ha più volte fatto fare istanza, non si mancherà di confirmare et ordinare qui, ovvero mandare al concilio tutto quello, che in esse si troverà di ragionevole, in maniera che in questo caso di riforma la Francia non haverà che più desiderare.

Quanto poi a l' **elettione** del papa, de la quale sapemo, che tra quei prelati **ultramontani** si parla assai tra denti, S. Sta ha fatta una **bolla** si compita, che non credo vi si possa desiderare **cosa** alcuna, dove riforma il modo di fare il conclave et della detta **elettione**, et fra otto giorni spero di mandarla a **VV. SS. Ill^{me}** expedite del tutto.

A la **creazione** de' cardinali S. Sta non mancherà ancora di **provvedere** **opportunamente**. In quella de vescovi non occorre, ch' io dica cosa alcuna, poichè la cosa è stata sì liberamente rimessa al concilio, il quale ha fatto in ciò quel, che gli è parso conveniente. Et così piaccia a Dio, che li principi secolari non molestino ogni di S. Sta con dimandar dispense, come a la S. Sta. non verrà voglia de derogarli mai. Se ci è altra cosa, che a quei padri et oratori, che si sono doluti, prema più di queste, lasciandosi intendere, si risponderà loro, ma a fatica crediamo, che possano haver cosa, che tenda a fine del ben publico, et non sia meramente per lor proprio interesse. Il che è quanto N. S. ha voluto, che sopra ciò io risponda.

Le **VV. SS. Ill^{me}** potranno fare intendere al vescovo di Pamplona, che N. S. si contenta per intercession Loro et per i meriti suoi di gratiarlo di quanto ha ricercato nel suo memoriale, et che dia cura a qualchuno, che ne procuri la spedizione. **Ne** essendo le presente per altro etc.

¹ Ex cod. Trid. 124 fol. 175. cf. Pallav. XVIII, 11, 11. — ² Eustachius du Bellay.

3. Litterae S. Caroli Borromaei ad legatos concilii

datae Romae 26. Septembris, redditae 2. Octobris.¹

Nuntius sessionis (XXII.) habitae 17. Septembris 1562 laete acceptus. Laus legatorum.

L' aspettata nuova della sessione venne avanti hieri con le lettere de le **SS. VV. Ill^{me}**, et apportò tanta consolatione a N. S., che non so, se n' ha sentita mai la maggiore.

Dio N. Signore ne sia ringraziato, et doni a **VV. Ill^{me} SS.** degno premio di tante fatiche, vigilie et sudori, quante so che hanno patite per condur le cose al termine, che sono, il che è et sarà sempre con sì gran laude de la pietà, prudenza et molta virtù Loro, ch'io son forzato a rallegrarmi non solo per il publico beneficio, ma ancora per rispetto Loro particolare, essendo io da questo entrato in speranza, che per mezzo della detta Lor virtù la divina bontà habbi da prosperare quel negotio sino al fine, prestando Lor largamente il suo divino favore. Et questo in somma è quanto occorre per risposta delle sudette loro lettere di 16. et 17.² Aspetteremo hora di vedere li articoli, che haveranno proposti, et il buono ordine, che haveranno dato, per far fruttuosa et quieta ancor quest' altra sessione. Et io tra tanto baccio lor humilmente le mani, non restando de dire che a S. Sta è stato molto grato il testimonio honorato, ch' Esse hanno fatto di Mons. d'Ottranto³ et di Mons. Visconte.⁴

Di Roma a li 26. di Settembre 1562.

¹ Ex cod. Trid. 124 fol. 178. Cf. Pallav. XVIII, 12, 13. — ² Idem cod. fol. 100 et 105. — ³ Petrus Antonius de Capua. — ⁴ Carolus Vicecomes episcopus Vintimiliensis.

4. Litterae legatorum concilii ad S. Carolum Borromaeum

datae Tridenti 5. Octobris 1562 per cursorem data opera dimissum.¹

De statu rerum in concilio. Tres opiniones patrum de decreto circa residentiam episcoporum. Pars desiderat, ut declaretur, eam esse juris divini. Rogant celerem instructionem de his quae facere debeant.

Poichè le lettere di V. S. **Illma** de' 26.² del passato mese non contengono cosa, a che habbiamo da rispondere, essendo per risposta d'altre nostre et particolarmente di quelle, che scrivemmo per avviso della sessione celebrata, della quale a noi gusta tanto la sodisfattione, che ne ha presa la Santità di N. S., che ci rende piace-

vole la memoria delle fatiche passate, et ci inanima gagliardamente a le future, daremo avviso con la presente dello stato, in che hora si trovano queste cose qui, il quale è di maniera travaglioso et confuso, che havemo preso per ispediente d'informare S. B^{ne} col mezzo di V. S. Illma et rimettercene a la deliberatione de Lei pregandola a farcelo saper subito per questo corriero, che a posta in tutta diligenza Le spedimo, acciochè mentre i padri diranno sopra i canoni de l'ordine i voti loro, a che daranno principio Venerdì o Sabato a la più longa, sappiamo come passare innanzi et pigliare quel camino, che la prudenza di S. Sta haverà eletto per lo migliore et più sicuro.

V. S. Illma et R^{ma} saperà adunque, che speditici finalmente³ da li theologi (la lunghezza de quali non è stato possibile schifare, perchè non havendo voluto i primi esser brevi, si come ne furno da noi essortati et pregati, non si poteva senza ingiuria vietare a gli altri il dir quanto volevano), si sono fatti i deputati per formare i canoni, a' quali s'attende con ogni sollicitudine; et convenendosi hora trattare della residenza dopo molte pratiche fattesi con diversi mezzi trovamo nel concilio tre opinioni; la prima è d'un grosso numero de padri, i quali vorrebbero, che si rimettesse la cosa della residenza a N. S., et di questi ancora parte vorrebbe, che se gli rimettesse liberamente in genere, et parte, che se gli rimettesse la cognitione solamente della controversia, cioè, che S. B^{ne} avesse a dichiarare, an ressidencia sit de jure divino. La quale opinione oltre la predetta ha in se queste altre due difficoltà per quello, che si v^a penetrando: l'una, che gli ambasciatori et molti prelati sentirebbono malissimo, che 'l concilio pigliasse questa piega di volersi ogni tratto rimettere a S. Sta et potrebbero farne del rumore; l'altra, che non passerà (se si propone) senza contradictione notabile almeno di quaranta voti, il qual numero se bene non è stato stimato molto nella cosa del calice, in questa della residenza pare a noi, che sia di grandissima consideratione per quello, che è preceduto in questo soggetto nelli mesi passati, che ha dato tanto da

ragionare al mondo, et anco perchè se venissero Francesi di quà dalla sessione, innanzi della quale non è mai cosa stabilita, et ferma, potrebbero unirsi con i detti quaranta, et far quel numero degno di consideratione maggiore.

La seconda opinione è, che si facesse qui da la sinodo un decreto: che inherendo a li decreti antichi con aggiunta appresso di quelle pene, che paressero a proposito, obligasse tanto i curati quanto i prelati a ressidere; et ispetialmente fra le pene vorrebbero che fosse questa, che chi non ressidesse, non potesse essere assoluto in foro conscientiae. La difficoltà, che porta seco questa opinione è, che non si può proporre se non con la negativa, cioè con esprimere, che non si habbia a parlare, an ressidencia sit de jure divino, perchè altramente saressimo nel termine di prima.

La terza opinione è, che si mettessero insieme sino al numero di cento prelati, come si sono offerti, et tutti di compagnia ci venissero a pregare unitamente, che volesimo proporre a la sinodo a l'istanza loro, che si contentasse di rimetter questa cosa della residenza a N. S. per fuggire le cagioni delle altercationi, acciochè si potesse attendere al resto per finirla una volta, et levarci quanto prima di qui. Questo in primo aspetto pare, che habbia più dell'honorevole, ma hà anco esso questa difficoltà importantissima, che i prelati, che non fossero con quei cento, o per disdegno, o per imaginatione, che tutto fosse stata trama nostra, potrebbero a l'incontro unirsi fra loro et tenersi insieme, onde il concilio restasse diviso; et così per fuggire le altercationi si saria venuti a la manifesta divisione, che daria infinito scandalo et disturbo.

Hora fra questi varii pareri accompagnati da questi pericoli et difficoltà non havendo noi ardire d'appigliarci più a l'uno che a l'altro per non haver certezza di niuno, nè saper come si possa riuscire, o quel, che ne habbia da succedere, supplichiamo a la Santità di N. S., la cui prudenza non potrà errare, che si degni comandarci quel, che havemmo da fare et a quale de questi partiti habbiamo da attenerci. Et pregamo V. S. Illma,

che usi diligenza in fare, che subito sappiamo la sua volontà al più lungo innanzi, che i padri abbiano finito di dare i voti loro, che al creder nostro sarà di qui a otto, o dieci giorni, che lo staremo con infinito desiderio aspettando.

¹ Ex cod. Trid. 124 fol. 180. — ² Supra pag. 400. — ³ Die 2. Octobris. Theiner II, 149.

5. Litterae S. Caroli Borromaei ad legatos concilii

datae Romae 30. Septembris 1562, redditae 8. Octobris.¹

Laudat responsionem negativam a legatis datam oratoribus imperialibus et gallicis. Pontifici reformatio solida acceptissima est. Remittuntur articuli reformationis cum observationibus pontificis. Impedimenta residentiae. De petitionibus iniquis. Nuntius Galliae apud pontificem. De decreto circa residentiam remittendo ad sanctam sedem quin declarandum sit, de quo jure sit residentia episcoporum.

Per le due lettere di VV. Ill^{me} SS. de' 21.² N. S. ha inteso, quant' occorre; et dopo havere assai commendata la diligenza Loro in far formare li articoli per l'altra sessione et farli dare a li padri, et il buon ordine posto a li theologi, perchè si espediscano in più breve tempo, mi ha commesso, ch' io risponda, che quanto a le dimande fatte da gli oratori cesarei et Francesi, VV. Ill^{me} SS. hanno fatto prudentissimamente et secondo il voler di S. B^{ne} a dar loro la repulsa, et particolarmente in quello, che il Quinqueeclesiense domandava, cioè di proporre in concilio quel volume de l'imperatore.³

Non si niega già, che N. S. non habbia sempre detto a questi ambasciatori cesarei et christianissimo et a chiunque altro ha voluto odirlo, che S. Sta è prontissima ad attendere a la riforma quanto alcuno, che habbi seduto mai in questa sede, et che commenda et ringratia quei principi, che la desiderano et procurano; ma S. Sta in-

tende e ha inteso sempre, che de le cose, che toccano a lei et a la corte sua, lascino fare a lei stessa, si come ha già fatto in gran parte, et seguita tuttavia di fare. Et se desidereranno poi alcuna cosa di più tanto in la riforma di Roma, quanto a quella, che spetta a l'universale, la dimandino a S. Sta per mera gratia, et non presumano di volere sforzarla et quasi farla fare per filo, come mostrano quelli oratori et alcuni di quei padri. Se questa via fosse da loro tenuta, forse che trovarebbero in Sua B^{ne} maggior prontezza di satisfarli et compiacerli in tutte le cose ragionevoli di quel, ch' essi credono; sicome VV. SS. Ill^{me} potranno vedere, che Sua Sta ha fatto nelli articoli de riforma dati, come Lor dicono, et desiderati dalla maggior parte di quei padri et mandati da quelli ultimamente, li quali io rimanderò se non con questo, con l'altro ordinario, decretati da la Sta Sua in tal maniera, che ben si potrà conoscere la cura, che si tiene de la sodisfatione et contento di detti prelati, essendosegli concesso quasi intieramente tutto quel, che dimandavano, se bene havevano causa di non discontentarsi di quel, che s'era loro concesso nel rescritto de gl'impedimenti de la residenza.

Sopra tutto è pur porsa strana et scandalosa la dimanda de li sopradetti oratori di mutar l'ordine del concilio et venire a la deputatione de le nationi, vedendosi espressamente, che la cosa è ingiusta et iniqua. Però S. Sta confida, che VV. SS. Ill^{me} per la prudenza et pietà Loro non solo haveranno con buone ragioni turata la bocca et serrata la strada a chi pensasse ad una cosa tale, ma ancora levato l'animo ad ognuno di proponer mai più cose si esorbitanti et scandalose, nè con l'avviso de' Francesi, se verranno, nè d'altri.

Questa mattina et non prima l'ambasciator di Francia ha fatto l'officio con N. S., che Lansach diceva, che la regina haveva fatto con sue lettere.⁴ Et Sua Sta non gli ha risposto altro in sostanza, se bene sono corse molte parole da l'una et da l'altra banda, se non che il concilio è libero, et che però dimandino al concilio quel che

che usi diligenza in fare, che subito sappiamo la sua volontà al più lungo innanzi, che i padri abbiano finito di dare i voti loro, che al creder nostro sarà di qui a otto, o dieci giorni, che lo staremo con infinito desiderio aspettando.

¹ Ex cod. Trid. 124 fol. 180. — ² Supra pag. 400. — ³ Die 2. Octobris. Theiner II, 149.

5. Litterae S. Caroli Borromaei ad legatos concilii

datae Romae 30. Septembris 1562, redditae 8. Octobris.¹

Laudat responsionem negativam a legatis datam oratoribus imperialibus et gallicis. Pontifici reformatio solida acceptissima est. Remittuntur articuli reformationis cum observationibus pontificis. Impedimenta residentiae. De petitionibus iniquis. Nuntius Galliae apud pontificem. De decreto circa residentiam remittendo ad sanctam sedem quin declarandum sit, de quo jure sit residentia episcoporum.

Per le due lettere di VV. Ill^{me} SS. de' 21.² N. S. ha inteso, quant' occorre; et dopo havere assai commendata la diligenza Loro in far formare li articoli per l'altra sessione et farli dare a li padri, et il buon ordine posto a li theologi, perchè si espediscano in più breve tempo, mi ha commesso, ch' io risponda, che quanto a le dimande fatte da gli oratori cesarei et Francesi, VV. Ill^{me} SS. hanno fatto prudentissimamente et secondo il voler di S. B^{ne} a dar loro la repulsa, et particolarmente in quello, che il Quinqueeclesiense domandava, cioè di proporre in concilio quel volume de l'imperatore.³

Non si niega già, che N. S. non habbia sempre detto a questi ambasciatori cesarei et christianissimo et a chiunque altro ha voluto odirlo, che S. Sta è prontissima ad attendere a la riforma quanto alcuno, che habbi seduto mai in questa sede, et che commenda et ringratia quei principi, che la desiderano et procurano; ma S. Sta in-

tende e ha inteso sempre, che de le cose, che toccano a lei et a la corte sua, lascino fare a lei stessa, si come ha già fatto in gran parte, et seguita tuttavia di fare. Et se desidereranno poi alcuna cosa di più tanto in la riforma di Roma, quanto a quella, che spetta a l'universale, la dimandino a S. Sta per mera gratia, et non presumano di volere sforzarla et quasi farla fare per filo, come mostrano quelli oratori et alcuni di quei padri. Se questa via fosse da loro tenuta, forse che trovarebbero in Sua B^{ne} maggior prontezza di satisfarli et compiacerli in tutte le cose ragionevoli di quel, ch' essi credono; sicome VV. SS. Ill^{me} potranno vedere, che Sua Sta ha fatto nelli articoli de riforma dati, come Lor dicono, et desiderati dalla maggior parte di quei padri et mandati da quelli ultimamente, li quali io rimanderò se non con questo, con l'altro ordinario, decretati da la Sta Sua in tal maniera, che ben si potrà conoscere la cura, che si tiene de la sodisfatione et contento di detti prelati, essendosegli concesso quasi intieramente tutto quel, che dimandavano, se bene havevano causa di non discontentarsi di quel, che s'era loro concesso nel rescritto de gl'impedimenti de la residenza.

Sopra tutto è pur parsa strana et scandalosa la dimanda de li sopradetti oratori di mutar l'ordine del concilio et venire a la deputatione de le nationi, vedendosi espressamente, che la cosa è ingiusta et iniqua. Però S. Sta confida, che VV. SS. Ill^{me} per la prudenza et pietà Loro non solo haveranno con buone ragioni turata la bocca et serrata la strada a chi pensasse ad una cosa tale, ma ancora levato l'animo ad ognuno di proponer mai più cose si esorbitanti et scandalose, nè con l'avviso de' Francesi, se verranno, nè d'altri.

Questa mattina et non prima l'ambasciator di Francia ha fatto l'officio con N. S., che Lansach diceva, che la regina haveva fatto con sue lettere.⁴ Et Sua Sta non gli ha risposto altro in sostanza, se bene sono corse molte parole da l'una et da l'altra banda, se non che il concilio è libero, et che però dimandino al concilio quel che

vogliono. Del che quanto meno ha mostrato il detto ambasciatore di satisfarsi, tanto più sua Sta desidera, che Quelle tengano duro in non concedere dilatione et procedano allegramente secondo il solito Loro a la fine del concilio.

Et se giudicheranno, che per non lasciare adietro cosa, che ei possa poi dare molestia, sia bene cavar le mani del negotio della residenza, Sua Sta mi ha commesso, ch'io dica a le SS. VV. Ill^{me}, che quanto il rimedio della remissione, del quale Loro hanno sempre dato tanta speranza, si potesse ottenere in maniera, che si rimettesse a S. Sta la provisione dell' articolo integro *quae ratio iniri possit etc.*, sicchè la Sta Sua non fusse arcata a dichiarare, *de quo jure sit residentia*, ma solamente a far le debite provisioni, perchè si residesse, questo piacerebbe infinitamente a S. B^{ne}. Ma quando pur nè questo, nè il sopir affatto il negotio, come già per altre mie ho scritto, si possa ottenere, Sua Sta non potrà ancora non contentarsi de la remissione in quel miglior modo, che si potrà avere. Nel che non dubito, che VV. SS. Ill^{me} non usino ogni sorte de diligenza, perchè la cosa riesca con la maggior sodisfattione di S. B^{ne} che possibil sia.

Nel chiudere del presente dispaccio sono comparse le lettere di VV. SS. Ill^{me} de' 24.⁵ le quali per esser longhissime et piene di cose importanti, non possono esser viste da N. S. così a l'impresa; onde mi sono risoluto di mandar le presenti così come sono et riserbarmi a dire poi con le prime tutto quel che occorrerà dopo che Sua Sta haverà visto et ben considerato il tutto.

¹ Ex cod. Trid. 124 fol. 185. — ² Idem cod. fol. 109 et 113. — ³ Vide supra p. 395 not. 4 et 5. — ⁴ Ludovicus Lansac orator Caroli IX. regis Galliae apud concilium. D. Dell' Isola ejusdem legatus apud sanctam sedem. — ⁵ Supra p. 394.

6. Ex litteris S. Caroli Borromaei ad legatos concilii

datis Romae 3. Octobris 1562, redditis 9. Octobris.¹

Importunis petitionibus oratorum opponitur studium sincerum pontificis pro restaurando splendore ecclesiae. (Libellus reformationis oratorum imperialium sub quibus conditionibus legendus coram synodo. Postulationes Gallicae. Gregorii XI. censura contra scripta Raimundi Lulli.)

Poichè per levare le SS. VV. Ill^{me} dal gran fastidio et travaglio, nel quale si trovano per il motivo fatto dagli oratori cesarei et Francesi in tali materie di riforma, come havemo inteso per le Loro lettere de' 24., non bisogna altro, che gli effetti de la buona et santa intentione, che la Sta Sua ha sempre havuta in queste cose, spero, anzi son certo, che a l'arrivo del presente spaccio quelle diranno d'esserne in tutto liberate, et conosceranno da gli effetti, che la Sta Sua per molto, che habbi promesso in questo genere et a gli ambasciatori de' principi et altre persone, ha però promesso molto meno di quello, che ha in animo di fare per restituire la chiesa catholica al suo pristino candore. . . .

¹ Ex cod. Trid. 124 fol. 193.

7. Litterae Pii IV. ad legatos concilii

manu propria pontificis praecedentibus litteris adjectae.¹

Libellus reformationis imperialis. De remissione decreti circa residentiam episcoporum.

Se si ha da leggere il volume de la M^{ta} cesarea, come ricercano, se leggano ancora le sue lettere, massime le ultime, che moderano in qualche parte. Et de la

ressidenza se vi è disparere, non ricusaremmo noi di pigliare la fatica di accommodare la cosa, remettendola il concilio.

¹ Ex cod. Trid. 124 fol. 199.

8. Litterae legatorum concilii ad S. Carolum Borromaeum

datae Tridenti 12. Octobris 1562.¹

Decretum de calice obstat remissioni iterandae. Canones de reformatione cum quibus parandi.

Dui mani di lettere ci troviamo di V. S. Illma, l'una de l'ultimo del passato, l'altra delli 3. del presente.² Le prime sono buona parte in risposta ad altre nostre, et in parte si riportano a le seconde. Quel che però contengono degno di risposta è quella parte, che tocca della ressidenza, de la quale V. S. Illma ci ricorda, che l'havemo data speranza che s'habbia da rimettere interamente a S. Sta, secondo l'articolo, che da principio si diede fuori. Al che replicamo esser verissimo, et hora più che mai speramo di farghila rimettere, et se ne fanno tuttavia le pratiche necessarie. Ma come cosa, che ha in se di molte et gran difficoltà, non si può per ancora accertar quel che n'habbia da essere; nocendoci non poco la remissione del calice, quasi che si voglia rimettere tutte le cose d'importanza a S. Sta et il concilio non habbia da far nulla; che se quella non si fosse fatta, questa senza dubbio s'otterrebbe assai più facilmente. Pur non ci mancheremo d'ogni nostro potere et sapere, et al ritorno del nostro corriere vedremo d'uscirne in ogni modo.

Coll'altre lettere havemo ricevute tutte le scritture, ch'Ella ci ha mandate, et viste le decretazioni a parte a parte tanto del volume de l'imperatore, quanto dell'assemblea di Francia, et altre pertinenti a la riforma. Et non è dubbio, come dice V. S. Illma, che Sua B^{na} in esse ha mostrato largamente la benignità dell'animo suo, concedendo forse più di quello, che da molti si saria imaginato, che havesse dovuto fare.

Noi per non perder tempo havemo posto ordine, che si facciano li canoni sopra tutte le cose della riforma, che ci sono parse da cavarsi da le dette scritture, et io cardinal Simoneta ne ho preso il carico colla compagnia solita dell'arcivescovo di Rossano,³ del vescovo Boncompagno,⁴ dell'auditor Paleotto⁵ et del promotore;⁶ non essendoci parso d'intromettere a questo alcuno straniero, si perchè non havemo d'alcuno di loro tanta sicurezza, che ce ne possiamo liberamente confidare, come perchè i quattro sopradetti sono dotti, fideli et confidenti; et in fatti non havemo bisogno d'altri. Formati i canoni, che sarà frà 3 o 4 giorni, si daranno seconda la promessa a gli ambasciatori, havendoli però prima fra noi esaminati nella nostra privata congregazione et acconci, come ci parerà che possano stare, et ne mandaremo copia.

¹ Ex cod. Trid. 124 fol. 199. — ² Supra p. 404 et 407. — ³ Joan. Bapt. Castagna, postea papa Urbanus VII. — ⁴ Hugo Boncompagni episcopus Vestanus. — ⁵ Gabriel Palaeottus, postea archiepiscopus Bononiensis. — ⁶ Joh. Baptista Castellus canonicus Bononiensis (Theiner I. 667).

9. Ex litteris legatorum concilii ad S. Carolum Borromaeum

datis Tritendi 15. Octobris 1562.¹

(Oratores caesarei litteras domini sui tradiderunt legatis, quas ipsi Romam transmittunt; exigunt ut de reformatione potius quam de dogmatibus agatur.) De oratione archiepiscopi Granatensis moventis quaestionem in concilio, an episcopi sint de jure divino instituti. Responsio cardinalis Hosii. Varias patrum hac de re sententiae. Ordo negotiorum.

... Quel dì, che si cominciò a dar li voti da li patri sopra la prefazione et canoni dell'ordine,² l'arcivescovo di Granata disse fra le altre cose, che di molti giorni prima haveva fatto istanza, che si ponesse nella detta prefazione, che i vescovi erano instituiti *de jure divino*, si come era stato posto nella dottrina et canoni di questo concilio in tempo di Crescentio, et che noi gli havemo risposto, che non ci pareva necessario di metter-

velo per non esser controversia fra cattolici et heretici sopra di questo. Et soggiunse, che havendogli noi ricercò, che ci mostrasse i luoghi, ove gli heretici negavano, che i vescovi fossero instituiti *de jure divino*, ce li portò, et che però non havendo mai havuto risposta da noi, gli pareva da ricercar la sinodo, che dichiarasse questa institutione de' vescovi esser *de jure divino*.

Finito ch' egli hebbe de dire, io Varmiense d' ordine et consenso di tutti noi gli risposi, che nella prefatione non s'era posto questo punto, perchè gli heretici non lo negavano, anzi che la confessione augustana, per la quale principalmente era stato convocato il concilio, diceva espressamente, che i vescovi erano instituiti *de jure divino*, et molte altre cose appresso, che facevano a questo proposito.

Dopo Granata alcuni pochi hanno detto, che si doveva far questa dichiarazione. Altri (et questa è stata la maggior parte sin qui) hanno detto sopra la prefatione et sopra i canoni senza far parola di questa institutione delli vescovi. Altri hanno con molte ragioni mostrato, che essendo stato questo dichiarato per l'adietro et vero, et non proposto da noi da essaminarsi, non pareva a proposito, che s'avesse da dichiarare adesso. Pensamo che fra domani et l'altro s'abbiano da finire li voti delli padri.

Frà questo mezzo si metteranno insieme gli articoli della riforma, et si daranno prima a gli ambasciatori de l'imperatore, et poi si proponderanno a li padri, et venendo risposta da V. S. Illma intorno a la residenza,³ che se n'abbia da ragionare, si proponderà, che se ne ragioni poi ch' è stato parlato de l'ordine, secondo l'intentione, che ne fu data a questi dì.

¹ Ex cod. Trid. 124 fol. 213. Cf. Pallav. XVIII, 14, 5. — ² Die 13. Octobris. Vide Theiner II, 153. — ³ Infra p. 411.

10. Litterae S. Caroli Borromaei ad legatos concilii

datae Romae 12. Octobris 1562, redditae 15. Octobris per cursorem data opera dimissum.¹

Quinam ex tribus modis tractandi quaestionem de residentia episcoporum pontifici magis arrideat. Concilium et legati libere agant. A declaratione, residentiam esse juris divini, potius refugiendum.

Arrivò non prima di hier l'altro al tardi il corriero delle SS. VV. Ill^{me} con le Loro lettere di 5., le quali furono subito lette secondo il solito da N. S. Et se bene la Sta Sua haveria voluto, che nel dubbio, ove si trovano Quelle, si fussero governate secondo che a la Lor prudenza fosse parso, sapendo, che haverebbono presa la strada migliore et più sicura, nondimeno poichè hanno voluto intendere ancora il parere di Sua B^{ne}, a lei pare, che de li tre modi, con li quali dicono, che si potrebbe trattare la cosa de la rresidentia, il secondo sia di gran lunga il migliore, cioè quel, che dice di fare un decreto, che aggiunga pene, gratie et premii, presupponendo però, che dove dicono del non potere essere assoluti in foro conscientiae, s'intende quoad habentes propositum non residenti in futurum; ovvero che si faccia, che li non residenti incorrano escommunicatione tale, che fuor di caso di morte non possano essere assoluti da altri, che da la sede apostolica. Il che non dispiacerrà a S. Sta. Però in questo modo a S. Sta piacerà, che le SS. VV. Ill^{me}, non obstante la difficultà allegata da Loro, lo propongano ai padri, et che mettano ogni lor studio, opera et diligenza per farlo accettare. Et se bene haveranno contradictione, purchè la cosa piaccia almeno a la più parte, non havemo da tenerne conto, sapendo molto bene, che una cosa, ch' è stata in tanta controversia come questa, non potrà mai in alcun modo esser diffinita quietamente. Et è bene assai, che passi con manco romore et contradictione, che non

farebbe la declaratione, *an sit juris divini, vel ne*. Poichè quel, che si diminuisce del contrasto, che si sarebbe in quel caso (che pur si sa che saria più che notabile), tutto è di guadagno.

Ma quando VV. SS. Ill^{me} dubitassero, che la cosa non fusse per ottenersi, in tal caso a S. Sta parrebbe, che potessero fare le Loro pratiche con quei cento o più, de quali si promettono, che farebbono la remissione a S. Sta, acciò nel voto, che daranno sopra il decreto sopradetto della ampliacione delle pene etc., mettano in campo la remissione a S. Sta mostrando di satisfarsi de l'uno et de l'altro modo; lasciando però, che se alcuno di loro non vorrà approvare il decreto circa l'ampliacione, si compiaccia di proporre et approvare solamente la remissione. Et S. Sta, per levare questa controversia, accetterà poi da li detti cento, o quanti saranno, la remissione, purchè passino la metà de' voti. Nè si curerà che ambasciatori, o chi si vogli altro, dica quel, che gli parerà; purchè la cosa effettivamente si vinca. Perchè ben si potrà sapere, che S. Sta non haverà ambita, nè desiderata questa cosa, la quale non può essergli se non di travaglio et di fastidio, come ancora l'altra de l'uso del calice, ma solo accettata per levare li rumori et l'occasion di scandalo.

Questo è dunque il parere di S. B^{no}. A la quale per molti rispetti non piace il terzo modo, imperochè, come Lor dicono, gli altri prelati, che non fossero con li cento, potrebbero a l'incontro unirsi fra loro, onde si facesse in concilio una divisione troppo enorme et manifesta.

Advertendo però le SS. VV. Ill^{me}, che in caso, che la remissione si faccia, sua Sta desidera, che Quelle mettano ogni Lor studio, perchè la sia generale, cioè che si rimetta a S. Sta, che faccia quella provisione, che a lei parerà circa la residenza; et non particolare, cioè che S. Sta avesse in ogni modo a fare la decisione, *an sit juris divini*. Che poi il mondo vederà le gagliarde provisioni, che S. Sta farà per arctare li vescovi a la residenza. Ma con tutto ciò le SS. VV. Ill^{me} non faranno

però, se non quel tanto, che al Loro prudentissimo giudizio parerà.

(Postscriptum.) Quanto più N. S. va pensando, si satisfa tuttavia maggiormente del sopradetto modo et forma di trattare la residenza; parendogli, che sia troppo scandaloso, così il fare decreti dogmatici in contraditione notabile, come saria, se s'avesse a dechiarare, *ressidentiam esse juris divini*.

¹ Ex cod. Trid. 124 fol. 218. Cf. Pallav. XVIII, 13, 1.

11. Ex litteris legatorum concilii ad S. Carolum Borromaeum

datis Tridenti 19. Octobris 1562.

Gratias agunt pro instructione a pontifice data circa quaestionem residentiae episcoporum. Difficultates superandae. (Infirma valetudo legatorum. Mittunt schemata multa pro reformatione ab ipsis digesta. Negotia episcoporum Oscensis, Brugnatensis et trium aliorum.) Lainez cras sententiam dicit de canonibus circa sacramentum ordinis propositis. Plurimi sentiunt, episcoporum institutionem esse juris divini; vix evitari potest hujusmodi declaratio. (Vota patrum mittentur Romam, postquam episcopus Castellanae ea loco secretarii, videl. episcopi Thelesini tunc infirmi, collegerit).

Ci fu gratissimo oltre modo, che fra li tre partiti, che ci occorrevano per dover trattare della residenza, ne fosse uno, che sodisfacesse al buon giudizio di N. S. Così piaccia a Dio, che lo possiamo incaminare et tirare a quel fine, che noi desideramo.

Havemo dato ordine, che si formi il decreto, et si metterà ogni studio per farlo in maniera, che ci possa riuscire. Benchè non bisogna, che ci persoadiamo di far cosa, che habbia da passar senza contrasto. Et purchè con tutto il contrasto ne usciamo a la vittoria, non sarà poca fattione, nè poca gratia di Dio. Non si manca per noi d'andar pigliando tutte le vie. Ma in ogni luogo ci

si presentano delle difficoltà, che talhora ci fanno temere assai. Cosa certa non ne potemo scrivere, nè promettere per ancora a V. S. Illma. Ma finiti questi voti delli padri, che forse sarà in questa congregatione, a la quale adesso andiamo, saremo insieme fra noi et vederemo quello, che sarà da fare, et di mano in mano ne daremo avviso a V. S. Illma.

Poscritta. Siamo tornati dalla congregatione et non resta più da dire, se non il Lainez, che dirà domattina, salvo se alcuni di quei, che non hanno detto per esser stati malati, non volessero ritornare a dire anch' essi.

Per quel, che si può fin hora vedere, i voti che vogliono, che si dichiari, *institutionem episcoporum esse juris divini*, se non sono superiori o pari a gli altri,² manco di così poco, che non si potria senza grave scandalo lasciare di far questa dechiarazione. Ma saremo domani insieme et vederemo di mettere parole tali così nella prefazione come nei canoni, che questa dechiarazione non ci farà alcun nocumento. . . .

¹ Ex cod. Trid. 124 fol. 228. — ² Probabiliter deest saranno.

12. Ex litteris legatorum concilii ad S. Carolum Borromaeum

dati Tridenti 26. Octobris 1562.¹

Nunquam a se in concilio materiam adeo difficile tractatam esse, ut praesentem de sacramento ordinis, ob discrepantiam scilicet opinionum de episcoporum institutione, (Oratio legati regis Poloniae. Mittunt formam novam decreti de residentia. Res episcoporum Geronensis, Elnensis, Letterensis, Naziensis.)

V. S. Illma fece bene, essendole mandate di qui diverse copie delle prefazioni et canoni del sacramento dell' ordine, ad attenersi a la forma mandatale da noi, siccome

ci ha scritto per la Sua de' 17. Nè intorno a ciò havemo altro da dirle se non che ingenuamente le confessamo, che, poichè siamo qui, non havemo havuto materia per le mani più difficile di questa dell' ordine, nè più fastidiosa, nè che riceva più contraditione, nè in che per li padri et per li theologi più difficilmente si convenga. Di modo, che non solo non fu possibile per lo spaccio precedente mandarne la prefazione et i canoni predetti a V. S. Illma, come si credeva, ma essendovisi atteso dall' hora in quà incessantemente, non siamo ancora ben sicuri di haverli a mandare questa sera. Speramo nondimeno di poterlo fare, perchè già tutto è in buon termine, et noi ci havemo a mano a mano a congregare, perchè vi si pigli resolutione, se Dio ci darà di stabilirne una forma, che stia bene. V. S. Illma ne haverà qui alligata la copia et senza indugio si farà dare a li padri, et si penserà di fare intimare la congregatione per udirne i voti per di qui a due o tre giorni. . . .

¹ Ex cod. Trid. 124 fol. 257. Cf. Pallav. XVIII, 14, 3. 4.

13. Litterae legatorum concilii ad S. Carolum Borromaeum

datae Tridenti 29. Octobris 1562.¹

De laboribus suis et aerumnis ingentibus propter differentiam sententiarum inter patres. Vix inveniri potuit forma aliqua conveniens septimi canonis de sacramento ordinis, ubi de potestate episcoporum agitur. Cum episcopis Hispaniae difficultates incessanter moventibus P. Sotus irritò conatu pertractat. Mittunt formam decreti synodo proponendam. (Episcopi Bergomensis, Tarvisinus, Coriensis; episcopi Letterensis mors.)

Le fatiche, che duramo da alcuni giorni in quà et i travagli, che patimo per accordar queste scritture in tanta diversità de pareri, et così sotto al giorno della sessione

sono tali, che spesse volte fanno noi a noi stessi rincrescevoli. Da poichè scrivemmo con l' altro ordinario la precedente nostra a V. S. Illma, non havemo mai havuto che fare altro la mattina, il dopo pranzo et la sera, che attendere a questa benedetta pratica. Et quando per la diligenza fatta hieri fino a le due hore di notte coi deputati, con li Spagnuoli et con ognuno, credevamo d' esserne venuti al fine, si che non ci avesse da esser più che dire (in segno di che s' era fatto intendere a li padri, che mandassero per la copia dal segretario), questa mattina sono occorse nuove considerationi, che ci hanno tenuti tutt' hoggi in dispute et fastidii et sul far tuttavia nuove formule di quel settimo canone, del quale non ne havemo ancor potuto accertare una, che non sia convenuto guastarla et riformarla. Tutto quello, che si fa per noi per ridurre il detto canone a perfezione, solamente è, perchè non vorressimo, che nelle congregationi, che si faranno, si avesse a mettere delle difficoltà, che potessero o impedire o differire la sessione, la quale volemo a tutto nostro potere celebrare il giorno determinato, quanto al sacramento dell' ordine; che quanto al sacramento del matrimonio non bisogna, che vi pensiamo. Però ogni parola si bilancia, et vi si fa sopra mille discorsi et mille commenti, et dove è varietà d' opinione, et per avventura tal volta appassionata, non è meraviglia, se le resolutioni vanno lunghe. Hora ch' è sonata la prima di notte, non siamo ancora sicuri, se la forma, che s' è ultimamente fatta del detto canone, si lascerà passare da questi Spagnuoli, a' quali havemo mandato il padre Soto. Ma facciamo ciò, che vogliono; noi per non ci lasciar tirare più in lungo havemo deliberato di darlo domattina a li padri et fare poi domani mattina congregatione per proporlo a la sinodo. Poichè per la ventilatione, che se n' è fatta siamo certi, che sta bene et che non contiene cosa, che non convenga; come ci confidamo, che sarà anco giudicato costi da più dotti et più intelligenti. Ne mandamo la copia a V. S. Illma et similmente della prefazione, nella quale si

son mutate et racconcie alcune cose ancora con opinione, che non vi debba esser più che dire. . .

(Postscriptum.) Il Soto è ritornato et ci ha fatto intendere, che li Spagnuoli non si contentano di questo canone, nè lo vogliono per niente. Onde si vede chiaro, che lo fanno con arte per tirarci in lungo et impedirci la sessione. Però noi siamo risoluti di darlo a la sinodo, et se li Spagnuoli o altri vorrano protestare, come pare, che s' accenni, risponderemo loro, secondo che la bontà di Dio c' ispirerà.

¹ Ex cod. Trid. 124 fol. 264. Cf. Pallav. XVIII, 15, 18; 16, 2.

14. Litterae legatorum concilii ad S. Carolum Borromaeum

datae Tridenti 1. Novembris 1562.¹

In formando septimo canone de ordine difficultates auctae. Hispani, duce archiepiscopo Granatensi, acriter insistunt apud legatos, ut synodus declaret, episcopos esse de jure divino institutos et presbyteris superiores. Legati timent dissidium vel magnam retardationem, praesertim si Galli mox venturi Hispanis sese jungerent. Accedit petitio 40 praelatorum Italarum, qua urgent, ut negotia concilii ad finem celerius perducantur, quo domum reverti possint. Canon septimus qua forma proponendus.

Per la precedente nostra, che fu de' Giovedì 29. del presente,² V. Illma et R^{ma} S. haverà inteso, in che termine ci trovavamo per le infinite difficoltà, che si scoprivano in formar quel settimo canone dell' ordine, volendovi questi una cosa et quegli un' altra, et chi per questo et chi per quell' altro disegno; cosa, che se bene a noi era molestissima quanto fosse possibile ad immaginarsi, perchè oltre il farci consumare il tempo indarno, pareva, che non ci recasse reputatione; massimamente havendoci qualche, non diremo dubbio solamente, ma opinione non leggermente fondata, che non fosse artificio di Spagnuoli et

Lainez, Jurisdictio episcoporum.

sono tali, che spesse volte fanno noi a noi stessi rincrescevoli. Da poichè scrivemmo con l' altro ordinario la precedente nostra a V. S. Illma, non havemo mai havuto che fare altro la mattina, il dopo pranzo et la sera, che attendere a questa benedetta pratica. Et quando per la diligenza fatta hieri fino a le due hore di notte coi deputati, con li Spagnuoli et con ognuno, credevamo d' esserne venuti al fine, si che non ci avesse da esser più che dire (in segno di che s' era fatto intendere a li padri, che mandassero per la copia dal segretario), questa mattina sono occorse nuove considerationi, che ci hanno tenuti tutt' hoggi in dispute et fastidii et sul far tuttavia nuove formule di quel settimo canone, del quale non ne havemo ancor potuto accertare una, che non sia convenuto guastarla et riformarla. Tutto quello, che si fa per noi per ridurre il detto canone a perfezione, solamente è, perchè non vorressimo, che nelle congregationi, che si faranno, si avesse a mettere delle difficoltà, che potessero o impedire o differire la sessione, la quale volemo a tutto nostro potere celebrare il giorno determinato, quanto al sacramento dell' ordine; che quanto al sacramento del matrimonio non bisogna, che vi pensiamo. Però ogni parola si bilancia, et vi si fa sopra mille discorsi et mille commenti, et dove è varietà d' opinione, et per avventura tal volta appassionata, non è meraviglia, se le resolutioni vanno lunghe. Hora ch' è sonata la prima di notte, non siamo ancora sicuri, se la forma, che s' è ultimamente fatta del detto canone, si lascerà passare da questi Spagnuoli, a' quali havemo mandato il padre Soto. Ma facciamo ciò, che vogliono; noi per non ci lasciar tirare più in lungo havemo deliberato di darlo domattina a li padri et fare poi domani mattina congregatione per proporlo a la sinodo. Poichè per la ventilatione, che se n' è fatta siamo certi, che sta bene et che non contiene cosa, che non convenga; come ci confidamo, che sarà anco giudicato costi da più dotti et più intelligenti. Ne mandamo la copia a V. S. Illma et similmente della prefazione, nella quale si

son mutate et racconcie alcune cose ancora con opinione, che non vi debba esser più che dire. . .

(Postscriptum.) Il Soto è ritornato et ci ha fatto intendere, che li Spagnuoli non si contentano di questo canone, nè lo vogliono per niente. Onde si vede chiaro, che lo fanno con arte per tirarci in lungo et impedirci la sessione. Però noi siamo risoluti di darlo a la sinodo, et se li Spagnuoli o altri vorrano protestare, come pare, che s' accenni, risponderemo loro, secondo che la bontà di Dio c' ispirerà.

¹ Ex cod. Trid. 124 fol. 264. Cf. Pallav. XVIII, 15, 18; 16, 2.

14. Litterae legatorum concilii ad S. Carolum Borromaeum

datae Tridenti 1. Novembris 1562.¹

In formando septimo canone de ordine difficultates auctae. Hispani, duce archiepiscopo Granatensi, acriter insistunt apud legatos, ut synodus declaret, episcopos esse de jure divino institutos et presbyteris superiores. Legati timent dissidium vel magnam retardationem, praesertim si Galli mox venturi Hispanis sese jungerent. Accedit petitio 40 praelatorum Italarum, qua urgent, ut negotia concilii ad finem celerius perducantur, quo domum reverti possint. Canon septimus qua forma proponendus.

Per la precedente nostra, che fu de' Giovedì 29. del presente,² V. Illma et R^{ma} S. haverà inteso, in che termine ci trovavamo per le infinite difficoltà, che si scoprivano in formar quel settimo canone dell' ordine, volendovi questi una cosa et quegli un' altra, et chi per questo et chi per quell' altro disegno; cosa, che se bene a noi era molestissima quanto fosse possibile ad immaginarsi, perchè oltre il farci consumare il tempo indarno, pareva, che non ci recasse reputatione; massimamente havendoci qualche, non diremo dubbio solamente, ma opinione non leggermente fondata, che non fosse artificio di Spagnuoli et

Lainez, Jurisdictio episcoporum.

d' altri, per tirarci tanto a lungo con questa irresolutione, che sopraggiungessero i Francesi. Tuttavia considerando il fine, per lo quale eravamo qui, non potevamo, nè dovevamo lasciar d' ascoltar ognuno, per far poi, che la resolutione ne seguisse degna de l' aspettatione d' un tanto concilio.

Hora intenderà, che la mattina seguente, che fu il venerdì, quando si doveva dar fuori questa prefazione et i canoni dell' ordine, havendo noi la notte pensate diverse cose, et volendole insieme conferir fra noi, prima che si facesse altro, andammo di compagnia (per uscir alquanto di casa) ad una chiesa qui fuori detta di S. Bernardino. Dove udita la messa, et fatti chiamare a noi alcuni di questi prelati insieme coi deputati, discorremmo assai sopra del detto canone voltandolo et rivoltandolo in diverse maniere, per vedere, se si poteva trovare via d' accomodarlo in guisa, che senza punto mettervi del nostro gli altri n' havessero da rimaner contenti; a tale che facendosi già l' hora tarda, ce ne tornammo a casa senza conclusione.

Desinato che si fu, ci reducemmo un' altra volta insieme, et havendo di ciò ragionato buona pezza, vennero parecchi prelati Spagnuoli a farci chiedere audienza; et essendo stati introdotti ci dissero in sostanza, ch' erano venuti per dimandarci giustizia, la quale era, che si dichiarasse dalla sinodo, *episcopos esse de jure divino institutos et presbyteris superiores*; ch' essendo questa propositione in se stessa vera, et per tale conclusa et ridotta in canone in questo medesimo concilio al tempo del cardinal Crescentio, benchè non fosse poi publicata in sessione per li tumulti sopravvenuti della guerra, non si doveva hora, che n' era venuto il tempo et l' occasione, lasciar di dichiarar questa verità; soggiogendoci, che se noi mancavamo loro di quel, che chiedevano per giustizia, erano concertati insieme et deliberati, di non venire in congregatione, et di querelarse di questo torto da noi ricevuto et con S. S^{ia} et col resto de' principi christiani. Noi udita questa proposta loro et la istanza da loro fattane con

tanta passione, risponderemo quel, ch' era da risponderci, cercando con buone parole di quietarli, et mostrando loro, che ad altro per noi non s' attendeva, che a far quel tanto, che si conveniva, et nel modo, ch' era da farsi; essendo stati da Sua B^{ne} mandati quà a questo effetto. Et così li licentiammo essortandoli et pregandoli a lasciarsi reggere et non voler dar materia di dissidio nel concilio ragunato solo per riunire et pacificare la chiesa di Christo.

Questa loro mezza protestatione ci saria dispiaciuta assai più, se fosse stata fatta in nome di tutta la natione Spagnuola, come non fu, essendocene pur' alcuni, per quello, che ci vien detto, che non entrano in queste conventicole, et non vogliono lasciarsi da gli altri girare. Tuttavia ci diede che pensare assai, discorrendo noi, che se in questa loro sollevatione, che così si potrebbe dimandare, giungessero quà i Francesi, senza dubbio s' unirebbono con esso loro, et forse molti degli nostri Italiani; et così non venendo nè gli uni, nè gli altri di loro alle congregationi, potrebbero facilmente lasciar di venirvi ancora gli ambasciatori de loro principi, et per avventura farrebbero il medesimo quelli dell' imperatore, massimamente venendo il conte di Luna,³ ch' è tutto di Sua Cesarea M^{ta}, et sarà unito, per quel che s' intende, co'detti ambasciatori imperiali. Il che sarebbe una spetie di dissolutione del concilio, che offenderebbe, et darebbe grandissimo scandalo al mondo. Et Dio sà, come sarebbe presa dalli principi, et come noi la potessimo giustificare.

Andatoci anco quella sera a dormire irresoluti et pieni di diversi et fastidiosi pensieri, ci riunimmo la mattina seguente, che fu il Sabato. Et poco stati insieme, eccoti una compagnia di forse 40 prelati Italiani, capi de' quali erano i tre patriarchi et quattro o cinque arcivescovi, che ci vennero a pregar, che di gratia non volessimo, a posta de chi che se sia, perder più tempo, ma senza rispetto di niuno far, che le cose si sollecitassero, et si facessero le congregationi senza più dilazione, a fine che ci spedissimo di questo concilio quanto prima, non potendosi horamai tollerar più gl' incomodi di qui,

nè dovendosi lasciar lungamente le chiese particolari senza i loro pastori; con molte altre cose appresso in questo senso, che si tralasciano per brevità.

Di questo atto, per dire la verità, ci maravigliammo alquanto, sapendo di non haver bisogno d'esser sollecitati. Et per risposta mostrammo a quei prelati, che per noi non si restava d'andare innanzi, et che n'erano buon testimonii i deputati a li canoni et altri, i quali erano intravenuti a diverse nostre congregazioni private; ma che in somma la difficoltà di quel settimo canone era stata la ragione di questa dilazione, la quale a noi nel vero dava grandissimo travaglio nell'animo, così per quelle, ch'essi havevano detto, come per altre ragioni, che non occorreva di dire; ma che tutto si faceva da noi per assicurarci di non haver contradictione, che si avesse da impedire la sessione; et che perciò li pregavamo, che anch'essi volessero pensarvi et aiutarci d'opera et di consiglio in quel che potessero; che ben vedevamo la necessità dello spedirci, et levarci di qui, ma che dappoi che s'era fatto tanto, non era da precipitare il negotio, sichè la impazienza d'un giorno o due ne facesse succedere poi il contrario di quel, che sia stata la pia mente di N. S., et che richiegga il bisogno della christianità.

Andammo il dopo pranzo a vespro per la festa d'Ognisanti, et ritornati a casa fummo di nuovo insieme, et con alcuni prelati. Et si formò un nuovo canone, per canone di concordia, con risoluzione di mandarlo questa mattina a li Spagnuoli, et se l'accettavano, farlo dar subito a li padri, et intimar la congregatione per domani dopo l'offitio de morti, et quando non l'accettassero, fare pure intimar la congregatione et proponerlo alla sinodo. Ma venuta la notte, considerandosi da alcuno di noi la mossa de gli Italiani, et ch'era ormai poca dignità a tollerar queste maniere degli Spagnuoli, a quali s'erano usate tutte l'umanità et havuti tutti i rispetti possibili, et perciò⁴ s'erano mai resi men difficili, anzi si vedeva, che andavano a camino di darci tuttavia maggior trava-

gli, deliberammo tutti unitamente, di non far mostrar loro altramente quel canone, ma far chiamar la congregatione per domani dopo pranzo, et proponer un'altra volta quel primo canone così semplice, come già lo proponemmo. Il quale se non si otterrà, l'haveremo almeno contra dalla sinodo, et non parerà, ch'abbiamo paura di particolari.

È ben vero, che quel mezzo protesto, che ci fecero li Spagnuoli, ci da non picciolo fastidio per quel, che ne può seguire, come havemo tocco di sopra; ma all'ultimo non faranno forse tante cose, et se le faranno, giudicammo, tutto essere manco male, che lasciarsi tirar da loro a metter in campo o consentire a cose, o forma di parole, onde si possa entrare a toccar della protesta di Sua B^{ne}, per la quale metteremo sempre la vita con quanto sangue haveremo.

Fin qui siamo questa mattina, ch'è il giorno d'Ognisanti, nel quale havemo voluto anticipare a dare questo ragguaglio alla S. V. Illma et R^{ma}; pensando di farle cosa grata. Di quel più oltre, ch'averemo da scriverle, Le daremo conto per un'altra domani.

¹ Ex cod. Trid. 124 fol. 297. Cf. Pallav. XVIII, 16, 2. — ² Supra p. 415. — ³ Claudius Quignones comes de Luna ut legatus Philippi II ad concilium advenit feria II. Paschae 1563. — ⁴ Supplendum non.

15. Litterae legatorum concilii ad S. Carolum Borromaeum

datae Tridenti 2. Novembris 1562.¹

Quomodo tandem schema canonis septimi praeparaverint, affirmante P. Soto, Hispanos consensuros esse. (Capitula reformationis, Cardinalis Lotharingius expectatus.) Sotus canonem a Granatensi rejici nuntiat.

Havendo per l'altra lettera nostra da hier mattina, che sarà con questa, ragguagliata V. S. Illma et R^{ma} di tutto quello, ch'è occorso da trattarsi questi giorni, diremo quello, ch'è successo da poi, col presente. Noi eravamo deliberati di proponer, come nell'altra havemo detto, quel canone, che da prima fu proposto, tutto che

quella consideratione del protesto de' Spagnuoli ci movesse assai. Ma verso la sera ci venimmo a ricordar d' una forma di canone, che l' altro dì a nome d' essi Spagnuoli ci fu data dall' arcivescovo di Lanzano² et dal vescovo di Modena,³ et recatocelo innanzi insieme coll' auditor Paleotto, se ben lo trovammo oscuro et fatto di modo, ch' averia potuto dar cagione di molte questioni et dispute, ci parve nondimeno tale, che potesse accomodarsi. Et così vi ci siamo posti intorno, et n' habbiamo formato un' altro, che contiene et dichiara non quello, ch' essi hanno detto nel loro, ma quel, che dicono di voler' intendere per quello, sicome ci ha da lor parte certificato il padre Soto. Il qual dice, che per quel loro canone non intendeno altro, se non che i vescovi siano quelli nella chiesa catholica, et quanto alla institutione et quanto alla potestà et superiorità de' preti, che sono stati fino adesso. Il che a noi è parso di dichiarar espressamente per levar ogni oscurità et occasione di disputarvi sopra. V. Illma et R^{ma} S. haverà quì allegate le copie d' ambedue.

Havemo fatto intimar la congregatione per domani, nella quale daremo la prefazione et i canoni da esaminar alli padri. Et se sarà il vero, che li Spagnuoli habbiano nel settimo canone quella intelligenza, ch' ha detto il Soto, non doveranno far replica a questa nostra ultima forma, altrimenti ci daranno con più chiarezza a conoscer l' animo loro. Speramo, quando ben anche contradicessero, che tutto passerà. Di che col primo spaccio daremo avviso a V. Illma et R^{ma} S.

Poscritta. Il Soto, ch' è ito da Granata a parlargli di questa forma ultima del canone, dice, che esso Granata non vuol consentire a quelle parole: *in partem sollicitudinis etc.*, (come dalla propria polizza d' esso Soto potrà V. S. Illma et R^{ma} vedere), perchè non è chiaro, che *episcopi assumantur a pontifice*. Ond' Ella potrà considerare, che spiriti son questi, con quali noi habbiamo da fare. Che se metteno questo in dubbio, è un ruinar ogni cosa.

¹ Ex cod. Trid. 124 fol. 306. Cf. Pallav. XVIII, 16, 6; 17, 9. —

² Leonardus Marini O. S. D. — ³ Aegidius Foscarari O. S. D.

16. Ex litteris S. Caroli Borromaei ad legatos concilii

dati Romae 29. Octobris 1562, redditus 4. Novembris.

(Pontifex Romam reversus. Legatorum adnotationes ad articulos reformationis transmissos ei placuerunt.) Si in concilio declaratur, institutionem episcoporum esse juris divini, omitti non debet, id intelligi de ordine, non de jurisdictione. (De adventu Gallorum ad concilium.)

... Sua Sta ha ancora inteso per la postscritta de' 19. il dubbio, che havevano di non poter lasciar di dichiarare, *institutionem episcopatus esse juris divini*. Nel che non voglio mancare di ricordare (se bene so, non essere bisogno), che quando ciò s' habbi pure a fare, s' intenda solamente *quoad ordinem*; essendo troppo chiara cosa, che *quoad jurisdictionem* i vescovi l' hanno da summo pontifice, et che in la detta declaratione, tanto nella prefazione, quanto nei canoni si mettano anco parole tali (come Lor dicono, che faranno), che non possano in tempo alcuno generar pregiudicio nè tirar conseguenze perniciose a questa santa sede...

¹ Ex cod. Trid. 124 fol. 274. Cf. Pallav. XVIII, 16, 7.

17. Ex litteris legatorum concilii ad S. Carolum Borromaeum

dati Tridenti 5. Novembris 1562.¹

Die 3. Novembris coepta discussio de praefatione et de septimo canone. Pauci repugnaverunt, sed tanto vehementius Granatensis, affirmans, episcopos non esse a papa vocatos in partem sollicitudinis. Qui eidem responderint. (Lansac desiderat et obtinet, ut sessio et tractatio omnis de reformatione differatur usque ad Lotharingii adventum. Simonetta Romam scripturus de capitulis reformationis). *Institutio episcopatus est juris divini quoad ordinem.*

Martedì mattina alli 3 di questo, come si disse nella precedente nostra di voler fare, si diede principio ad udir li padri sopra la prefazione del sacramento dell' ordine et

il settimo canone già mandato a V. S. Illma et R^{ma}. I quali cominciarono et seguono tuttavia a dir così lungamente, come se mai non havessero ragionato di questa materia, cosa, che se non volemo dir, che ci fastidisca, ci apporta almeno non piccola satietà.

Fino a quest' hora, ch' hanno detto finora quaranta di loro, pochissimi sono stati quelli ch' habbino impugnato il settimo canone. L' arcivescovo di Granata gli disse contra assai, et il dir suo fu di maniera, che ci adombrò non poco, lasciandosi uscir delle parole, che a noi non piacevano punto, massimamente persistendo in questo, come fece, di non voler consentire, che i vescovi siano dal papa chiamati *in partem sollicitudinis*, et affermando, che sono vicarii di Christo et non del papa. A noi parve di fargli rispondere dall' arcivescovo di Lanzano al luogo suo, il quale lo fece hiersera con molta efficacia accompagnata da molta modestia, di che restammo grandemente sodisfatti. Lo fece similmento l' arcivescovo Colonna³ con buonissimo garbo, et l' arcivescovo di Palermo,⁴ et altri appresso, per quel che credemo, lo faranno. L' arcivescovo d' Otranto non puòte farlo, come haveria voluto, perchè essendo sopra a Granata, haveva detto prima di lui; ma nel suo voto s' era ben portato di modo, che favori il canone. Et lo fortificò con diverse ragioni, che piacquero et furono ben notate. Vedremo quel, che seguirà hoggi, et essendovi cosa, che lo meriti, lo scriveremo tornati che saremo a casa, o in questa o in un' altra lettera . . .

Quanto al ricordo, che ci da in caso che siamo necessitati a far, che se dichiari *institutionem episcopatus esse juris divini*, cioè di fare intendere *quoad ordinem tantum*, et metter nella dichiarazione parole, che ci assicurino da ogni pregiudicio, Le diciamo, che dal canto nostro non si mancherà d' ogni possibile diligenza per far quel, che dovemo, et di ciò riposasi V. S. Illma et R^{ma} et la Santità di N. S. sopra di noi, che tanto più sicuramente lo potremo promettere hora, quanto che per gratia

di Dio ci troviamo tutti sani et atti a durare ogni fatica per servizio di S. B^{ne} et di cotesta santa sede.

¹ Ex cod. Trid. 124 fol. 281. Cf. Pallav. XVIII, 16, 7. — ² Vide formulas et vota apud Theiner II, 155 ss. — ³ Marcus Antonius Colonna archiep. Tarentinus. — ⁴ Octavianus Praeconius.

18. Litterae legatorum concilii ad S. Carolum Borromaeum

datae Tridenti 5. Novembris 1562.¹

Referunt de bono successu congregationis eo die habitae. Sequenti die proponunt decretum de residentia, oratore regis Galliae non curante, „an residentia sit juris divini necne.“ (Negotium episcopi Anglonensis.)

Tornati dalla congregatione non havemo quanto a la materia de l' ordine che aggiungere a la lettera già scritta et sottoscritta, se non che i voti fino adesso procedono bene et conformi a la proposta nostra. Et delli nove o dieci, che hanno detto hoggi,² non è stato alcuno, che sia stato contrario. Da che siamo entrati in molta speranza d' haverne a riuscire con honore.

Havemo poi conferito insieme sopra il decreto de la residenza et discorso, che sia bene proporlo quanto prima, acciochè tardandosi non sopravenga cosa, la quale habbia da disturbare, che non si proponga nella forma già stabilita, et che a V. S. Illma si mandò colle lettere di 26. del passato;³ potendo essere, che se' Francesi non lo trovassero proposto, volessero anch' essi far la parte loro et instare, che la detta forma si mutasse. Per assicurarci dunque di questo, havemo risoluto di proponerlo domani. Nè ci siamo curati di aspettare, che V. S. Illma ce lo rimandi, et ce ne dica il parere di N. S.; poichè già ci persuademo, che non possa se non sodisfare a Sua B^{ne}, essendo fatto secondo che V. S. Illma da Sua parte ci lodò. Et trovandosi haver promesso a Monsieur di Lansac di non far proposta alcuna di riforma, finchè non sia venuto il cardinale de Loreno, gli n' havemo mandato a dire una parola, et egli ci ha fatto rispondere, che lo facciamo

pure al piacer nostro, ch' egli per la parte sua, se ne contenta, non curandosi, che la residenza sia più *de jure divino*, che *humano*, purchè si provveda in modo, che si faccia. Domani adunque lo proponeremo nel nome de Dio, et volemo sperarne buon successo. . .

¹ Ex cod. Trid. 124 fol. 279. Cf. Pallav. XVIII, 17, 9. — ² Theiner II, 159. — ³ Supra p. 414. Textus apud Theiner II, 161.

19. Ex litteris S. Caroli Borromaei ad legatos concilii

datis Romae 4. Novembris 1562, redditis 7. Novembris per cursorem data opera dimissum.¹

Papa consolatur legatos laboribus oppressos. Sibi acceptam esse dicit formam decreti de episcoporum residentia. Pro 7. canone de ordine ne proponatur schema quod s. sedi praejudicium generare quomodocunque possit. (Cardinalis Lotharingus expectandus. De comitiis imperii Francofurti habendis et de animo imperatoris. Episcopi Gironensis, Elnensis, Panthusensis).

N. S. ha veduto tutto quello, che le SS. VV. Ill^{me} hanno scritto et mandato a parte con le ultime lettere loro de' 26. del passato,² et quanto maggiori difficoltà Esse dicono di trovare nelle presenti materie, che trattano, tanto maggior merito conosce Sua Sta che haveranno appresso il Signore Dio, il quale è quel solo, che può meritare la vigilanza et pazienza Loro.

Sua Sta ha fatto matura consideratione sopra la forma del decreto della residenza,³ et gli è piaciuta; et se si concluderà, lo manderà per ogni modo in essecutione, parendole la residenza più che necessaria.

Circa li canoni, massime di quel settimo, che più importa, Sua Sta desidera, che s' accomodi in maniera, che non pregiudichi a l' autorità sua; et havendo accomodata la cosa de la residenza, pare a Sua Sta, che quelli padri tanto più habbino giusta causa d' accomodare questo canone. Però VV. SS. Ill^{me} governeranno il tutto con la solita Lor prudenza, conservando l' autorità di Sua B^{ne} et della sede apostolica, et compiacendo ancora a

quelli padri di quel, che si può fare honestamente senza pregiudicio. . .

¹ Ex cod. Trid. 124 fol. 313. Cf. Pallav. XVIII, 17, 3. — ² Supra p. 414. — ³ Vide nr. 18 not. 3.

20. Litterae legatorum concilii ad S. Carolum Borromaeum

datae Tridenti 9. Novembris 1562.¹

De binis litteris et bulla conclavis acceptis. Concilii negotia celerius expediri non posse. Quam ob causam decretum de residentia maturius propositum fuerit. Episcopi Segobiensis et aliorum contra 7. canonem vota pronuntiata. Detegitur error contententium, jam sub Crescentio praeparatam fuisse declarationem definitivam, quae episcopos de jure divino potestatem habere assereret. Decretum de residentia non omnibus arridebit. Sessio usque ad 26. Novembris prorogata.

Havevamo ricevuto a li 7. del presente coll' ordinario le lettere di V. S. Illma dell' ultimo del passato,² quando la sera del medesimo giorno ricevemo dall' corriere quelle de' 4.,³ le quali ci portarono grandissima consolatione, dandoci a vedere, che la forma del decreto della residenza mandatole da noi havevamo cotanto sodisfatto a N. S., di che rendemo infinite gratie a la bontà de Dio, et la pregamo che ci dia sempre gratia di fare cose, che sodisfacciano a la B^{ne} Sua.

Ricevemmo similmente con quelle la copia della bolla del conclave,⁴ la quale havemo letta, et ne faremo la conserva, che V. Illma S. ci scrive, non occorrendoci sopra essa che dire altro, se non che desideramo, che tardi s' habbia d' osservare, tanto per contento nostro, quanto per beneficio della chiesa universale.

Del ricordo et essortatione, che ci fa V. S. Illma a sollecitare quanto più ci sia possibile, per assicurarsi d' ogni disturbo, che innanzi la conclusione di queste cose ci potesse venire o dalla dieta di Francfordia o d' altronde, sappia di certo, che non ne havemo bisogno; et se a noi stesse, forse a quest' hora ne saremmo giunti al fine, ma la importanza di quel, che si tratta, unita con la moltitudine et longhezza delli voti, non ci lascia fare quel, che

pure al piacer nostro, ch' egli per la parte sua, se ne contenta, non curandosi, che la residenza sia più *de jure divino*, che *humano*, purchè si provveda in modo, che si faccia. Domani adunque lo proponeremo nel nome de Dio, et volemo sperarne buon successo. . .

¹ Ex cod. Trid. 124 fol. 279. Cf. Pallav. XVIII, 17, 9. — ² Theiner II, 159. — ³ Supra p. 414. Textus apud Theiner II, 161.

19. Ex litteris S. Caroli Borromaei ad legatos concilii

datis Romae 4. Novembris 1562, redditis 7. Novembris per cursorem data opera dimissum.¹

Papa consolatur legatos laboribus oppressos. Sibi acceptam esse dicit formam decreti de episcoporum residentia. Pro 7. canone de ordine ne proponatur schema quod s. sedi praejudicium generare quomodocunque possit. (Cardinalis Lotharingus expectandus. De comitiis imperii Francofurti habendis et de animo imperatoris. Episcopi Gironensis, Elnensis, Panthusensis).

N. S. ha veduto tutto quello, che le SS. VV. Ill^{me} hanno scritto et mandato a parte con le ultime lettere loro de' 26. del passato,² et quanto maggiori difficoltà Esse dicono di trovare nelle presenti materie, che trattano, tanto maggior merito conosce Sua Sta che haveranno appresso il Signore Dio, il quale è quel solo, che può meritare la vigilanza et pazienza Loro.

Sua Sta ha fatto matura consideratione sopra la forma del decreto della residenza,³ et gli è piaciuta; et se si concluderà, lo manderà per ogni modo in essecutione, parendole la residenza più che necessaria.

Circa li canoni, massime di quel settimo, che più importa, Sua Sta desidera, che s' accomodi in maniera, che non pregiudichi a l' autorità sua; et havendo accomodata la cosa de la residenza, pare a Sua Sta, che quelli padri tanto più habbino giusta causa d' accomodare questo canone. Però VV. SS. Ill^{me} governeranno il tutto con la solita Lor prudenza, conservando l' autorità di Sua B^{ne} et della sede apostolica, et compiacendo ancora a

quelli padri di quel, che si può fare honestamente senza pregiudicio. . . .

¹ Ex cod. Trid. 124 fol. 313. Cf. Pallav. XVIII, 17, 3. — ² Supra p. 414. — ³ Vide nr. 18 not. 3.

20. Litterae legatorum concilii ad S. Carolum Borromaeum

datae Tridenti 9. Novembris 1562.¹

De binis litteris et bulla conclavis acceptis. Concilii negotia celerius expediri non posse. Quam ob causam decretum de residentia maturius propositum fuerit. Episcopi Segobiensis et aliorum contra 7. canonem vota pronuntiata. Detegitur error contententium, jam sub Crescentio praeparatam fuisse declarationem definitivam, quae episcopos de jure divino potestatem habere assereret. Decretum de residentia non omnibus arridebit. Sessio usque ad 26. Novembris prorogata.

Havevamo ricevuto a li 7. del presente coll' ordinario le lettere di V. S. Illma dell' ultimo del passato,² quando la sera del medesimo giorno ricevemo dall' corriere quelle de' 4.,³ le quali ci portarono grandissima consolatione, dandoci a vedere, che la forma del decreto della residenza mandatole da noi havevamo cotanto sodisfatto a N. S., di che rendemo infinite gratie a la bontà de Dio, et la pregamo che ci dia sempre gratia di fare cose, che sodisfacciano a la B^{ne} Sua.

Ricevemmo similmente con quelle la copia della bolla del conclave,⁴ la quale havemo letta, et ne faremo la conserva, che V. Illma S. ci scrive, non occorrendoci sopra essa che dire altro, se non che desideramo, che tardi s' habbia d' osservare, tanto per contento nostro, quanto per beneficio della chiesa universale.

Del ricordo et essortatione, che ci fa V. S. Illma a sollecitare quanto più ci sia possibile, per assicurarsi d' ogni disturbo, che innanzi la conclusione di queste cose ci potesse venire o dalla dieta di Francfordia o d' altronde, sappia di certo, che non ne havemo bisogno; et se a noi stesse, forse a quest' hora ne saremmo giunti al fine, ma la importanza di quel, che si tratta, unita con la moltitudine et longhezza delli voti, non ci lascia fare quel, che

voremmo; onde è forza, che portiamo pazienza tutti di compagnia, non ci essendo rimedio.

Il decreto predetto della residenza si propose in congregazione generale a li padri, et non si aspettò, che havessero finito di dir sopra i canoni dell' ordine, come toccammo con l' altra nostra, volendo, che' Francesi lo trovassero proposto in quella forma et non havessero a pensare di farlo mutare; come saria stato facile ne l' avvenire, se si fosse tardato a proponerlo dopo l' arrivo loro, havendo essi i loro pensieri, et non essendo per mancar qui, chi l' ajutasse di buon consiglio.

Sopra quel settimo canone dell' ordine il vescovo di Segovia disse di molta roba,⁵ et è stato da parecchi seguitato, et sarà da molti più per quel, che noi credemo, poichè a pena siamo a la metà, salvo se non giovasse quello, che hora V. S. Illma intenderà.

Il fondamento più importante di questi Spagnuoli circa il volere, che nel detto canone si mettesse, che la institutione delli vescovi fosse *de jure divino*, era il dare ad intendere, che quando era legato il cardinale Crescentio, fu così esaminato, stabilito et concluso da li padri, quantunque non fusse publicato in sessione; et perciò ci domandavano, che per giustizia la volessimo fare hora dichiarare. Ma noi havendo finalmente trovato il contrario ne gli atti proprii del concilio di quel tempo, che sono in potere del Thlesio, havemo chiarita la sinodo in congregazione generale, che non fu nè stabilito nè esaminato da li padri, et che, quando Segovia dice havervi detto sopra la sua sentenza, di che mostra serbare una special memoria, non erano stati ancora deputati i prelati a formare il canone.⁶ La chiarezza di questo punto et l' haver disingannato chi andava presso al detto loro, potrebbe far mutare molti d' opinione; ma se questo non è, tememo, che ci sarà che fare, et tanto più, se' Francesi si unissero con loro.

Siamo stati pregati molto instantemente dal presidente Ferrerio, ambasciatore di Francia, in nome del cardinale di Loreno, a volere prolungare la sessione fino a' 15. gior-

ni, non potendo S. S. Illma esser qui prima di Giovedì che viene, ch' era il deputato a la sessione. Et noi l' havemo fatto, non tanto per volontà, quanto per necessità, vedendo le cose in tal termine, che non sarà poco, se a li 15. di dappoi la sessione si potrà celebrare.

Mandamo a V. S. Illma copia de la propositione del decreto della residenza, acciochè veda la maniera, che s' è tenuta in farla; nè lasceremo de dirle per quello che noi intendemo, che con tutto che il decreto sia bono et santo et approbato da N. S., sono alcuni prelati, et de quegli appunto, che non volevano la residenza dichiararsi esser *de jure divino*, che non se ne contentano, havendolo per troppo ristretto, onde si può comprendere, qual sia la mente ed intentione loro. Parimente Le mandamo copia di quel, che s' è detto per confutare l' opinione di Segovia, et insieme il memorialetto dell' arcivescovo d' Antibari con un plichetto di lettere del nuntio Delfino.

(Postscriptum.) Siamo stati in congregazione et havemo allungato la sessione 15 giorni, che sarà a li 26. del presente, et questo non solo con contento de li padri, ma molti d' essi l' hanno riputato breve termine a rispetto di quel, che ci è da fare.

¹ Ex cod. Trid. 124 fol. 317. Cf. Pallav. XVIII, 14, 6; 16, 10; 17, 2, ubi haec epistola tanquam 8. Nov. data allegatur. — ² Cod. Trid. 124 fol. 311. — ³ Supra p. 426. — ⁴ Bulla ad electionem pontificis pertinens de die 9. Octobris 1562. Bullar. Rom. ed Luxemb. 1742, t. II. p. 65. — ⁵ Martinus Perez Ayala locutus est in congregazione die 6. Novembris; cf. Theiner II, 163. — ⁶ Vide relationem Massarelli episcopi Thelesini et secretarii concilii de oratione a se 7. Novembris habita apud Theiner II, 165.

21. Litterae S. Caroli Borromaei ad legatos concilii

datae Romae 6. Novembris, redditae c. 12. Novembris.¹

In proponendis decretis de institutione episcoporum utantur omni modo auctoritate sua.

Scrivendo a lungo quanto occorre con la qui alligata,² dirò hora in risposta dell' ultima lettera de le SS. VV.

Ill^{me} de' 29.,³ la quale ho ricevuta insieme con la prefazione et ultimo canone dell' ordine, che a N. S. sarà sempre grato, ch' Esse si vagliano de l' autorità Loro, et rispondino liberamente ai Spagnuoli et a chiunque ardirà di protestare o innovare licentiosamente cosa, che non stia bene.

¹ Ex cod. Trid. 124 fol. 329. — ² Ibidem. — ³ Supra p. 415.

22. Breve Pii papae IV. ad legatos concilii

datum Romae 13. Novembris 1562.¹

Summus pontifex in statu rerum concilii tam difficili episcopum Viterbiensem ad cardinales praesidentes in eorum auxilium delegat, praesertim pro negotiis Gallorum mox advenientium tractandis.

Dilecti filii salutem et apostolicam benedictionem.

Vedendo che le cose si vanno stringendo, massime per la venuta de' Francesi, non havemo più voluto indugiare a mandare il vescovo di Viterbo,² nostro prelato domestico, il quale per la bontà et valer suo, et per l' esperienza, che ha di tutte le cose del mondo et particolarmente di Francia, non potrà essere se non di gran servizio a quella causa publica. S' aggiunge, ch' egli è molto domestico, intrinseco, e confidente del cardinale di Loreno, onde sarà buono instrumento a far seco a la giornata tutti li officii, che bisogneranno. Ve lo indirizzamo adunque, et insieme vi essortamo a riceverlo come cosa nostra, et come se fusse del nostro proprio sangue, valendovi di lui in tutto quel, che occorrerà, et mostrandogli in ogni cosa confidenza. Mandamo ancora in sua compagnia Msgr. Antinori, del quale vi potrete medesimamente valere confidentemente, come del detto vescovo intenderete. Datum Romae die XIII. Novembris 1562.

¹ Ex cod. Trid. 124 fol. 352. Cf. Pallav. XIX, 1, 4. — ² Sebastianus Gualtieri.

23. Ex litteris legatorum ad S. Carolum Borromaeum

dati Tridenti c. 19. Novembris 1562.¹

(De ingressu cardinalis Lotharingii in synodum mox instante. Responsum synodi ad ejus orationem praeparatur. Episcopus Cenediensi mortuus.) De libro cui titulus: Catalogus testium veritatis.

... Poscritta. È comparso qui un libro intitolato: Catalogus testium veritatis, qui ante nostram aetatem pontifici romano ejusque erroribus reclamarunt, jam denuo longe quam antea et emendatior et auctior editus.² Questo libro ha raccolto moltissimi luoghi delle scritture et delli sacri dottori antichi et scholastici falsamente allegati, et si sforza in somma con questi di distruggere il sommo pontificato. L' haveressimo mandato a V. Illma et R^{ma} S., se non fosse così alto, et anco se non havessimo pensato, che possa essere stato visto costi, prima che qui da noi; ma se lo vorrà, glielo manderemo, intesane la Sua volontà.

¹ Ex cod. Trid. 124 fol. 402. Haec epistola, quae in apographo Trid. data caret, a Pallav. XIX, 2, 6 diei 19. Novemb. ascribitur. —

² Auctor libri est Flacius Illyricus, qui eum primo 1556 Basileae publicavit.

24. Litterae S. Caroli Borromaei ad legatos concilii

datae Romae 14. Novembris 1562, redditae c. 20. Novembris.¹

Quae legati nuntiaverant de votis circa ordinem pontificem contentum reddidere. Contra inducias in rebus tractandis. Episcopi Anglonensis recessus a concilio. Marchionis Pescariensis benevola servitia commendantur.

È piaciuto a N. S. d' intendere per le ultime lettere delle VV. Ill^{me} SS.,² che la maggior parte de' voti di quei padri procedessero conforme a la proposta et volontà Loro, et anche ch' Esse havessero risoluto di proporre il decreto

della residenza, et che ne sperassero buon successo. Ma le dispiace bene assai delle tante lungherie di quei padri nel dare i voti loro, parendogli, ch' ogni indugio, che se interponga a la resolutione de quelle materie non possa esser se non dannoso. Commenda però la Sta Sua l' arcivesco di Lanciano, et gli altri de quali Esse fanno si honorato testimonio. Et come S. Sta tiene et terrà sempre grata memoria d' essi, così le sarà grato, che secondo le occorrenze anco le SS. VV. Ill^{me} si dimostrino amorevoli verso tutti loro.

Le annotationi, che si fecero sopra alcuni capitoli della riforma, furono solo per far Lor sapere il parere di Sua Sta, la quale si rimette poi intieramente alla prudentia Loro, essendo molto ben certa, che tutto passerà di commun consenso et satisfatione. De la dilatione della sessione, poichè la necessità ha portato così et non hanno potuto far di manco, è stato bene farla saper buona alla nation Francese, et con questo honorar la venuta del S. cardinal di Loreno. Tuttavia Sua Sta persiste in desiderar che da mo innanzi non si perda tempo, conforme a quello, ch' io scrissi per l' ultimo corriere espresso.

La licenza, che sono per dare al vescovo d' Anglone, dimandata da Monsignor Illmo di Ferrara, si potrà mettere in essecutione quando si saprà, che S. Sta Illma sia in Italia, et non prima. Il che non dovendo essere ancora per molte settimane, potrà il detto vescovo tratanto attendere, come ha fatto sin' hora, al buon servizio di quella causa publica. Et quando haverà d' andare, doverà anche essere admonito da VV. Ill^{me} SS. a ritornar presto, conforme alla buona opinione, che S. Sta tien di lui.

(Postscriptum.) Il S. marchese di Pescara ha scritto quà una lettera si amorevole sopra i ragionamenti, che hà tenuti col S. cardinal di Loreno et sopra la sua buona volontà verso il servizio di Dio et di questa sede in quella causa publica, che Sua Sta non ha voluto, che si manchi di mandarne copia a VV. SS. Ill^{me} con dire Loro, che debbano far ricercare il predetto S. Marchese di tutto

quello, ch' alla prudenza Loro parerà, ch' egli possa fare; perchè ci rendemo certi, che non mancherà secondo che promette.

¹ Ex cod. Trid. 124 fol. 405. Cf. Pallav. XIX, 2, 1. 2. — ² Vide nr. 17 et 18 p. 423 et 425. — ³ Ferdinandus Franc. d' Avalos, gubernator Mediolani, qui fuerat legatus Philippi II. ad concilium. Haec epistola, data Mediolani 11. Novembris 1562, habetur in cod. Trid. 124 fol. 405. — ⁴ Cod. Trid. 124 fol. 408.

25. Litterae legatorum concilii ad S. Carolum Borromaeum

datae Tridenti 23. Novembris 1562.¹

Deliberationes de septimi canonis forma a Seripando cum card. Lotharingio habitae. Placet consilium, ut controversia de jurisdictione episcoporum, si fieri possit, sopiatur. De articulis reformatorius Lotharingii Romam afferendis; praclati ad hoc munus idonei recensentur. Oratio Lotharingii in congregatione. Card. Mantuani, episcopi Jaderensis et Ferrerii orationes. Marchio Pescariensis. Episcopi Reatinus et Rossanensis.

Il cardinale di Loreno,² che non puòte venir sabbato in congregatione, come per l' ultima nostra di giovedì scrivemmo a V. S. Illma et R^{ma}³ che haveva detto di voler fare, perchè non si sentiva ancora ben gagliardo, vi è venuto hoggi dopo pranso. Dove prima che entriamo a darle conto di ciò, che s' è fatto, le diremo quel, che fu trattato hieri.

Io Seripando d' ordine et concerto di noi tutti andai hiermattina a parlare col detto cardinale, per darli pieno et distinto ragguaglio, come feci, et del principio et del progresso di questo concilio, et havendo in ciò assai satisfatto a me medesimo venni a dirgli la difficoltà, in che ci troviamo hora per questo settimo canone dell' ordine et finalmente a richiederlo del parer suo, pregandolo, che volesse dire quel, che giudicerebbe egli, che fosse da farsi per doverne uscire. S. Signoria Illma, inteso il tutto, et risposto a tutte le altre parti ciò che gli piacque, mostrando sempre quella buona volontà et riverenza verso N. S. et di cotesta santa sede, che mostra in tutti li ragionamenti suoi, disse quanto a l' articolo predetto, che a lui

sovvenivano dui modi: il primo de' quali era, che si eleggero dui padri di ciascuna natione, et si desse loro carico di pensare et trovare una qualche via di formare un canone, che havesse da sodisfare ad ambidue le parti. Et rispondendosegli a questo, che S. S^{ria} Illma mostrava di non conoscere bene gl' humori, che sono nel concilio, et di non sapere, quanto questi prelati siano di loro cervello et cedano mal volentieri l' uno a l' altro, et che noi, li quali già tanti mesi con infinito nostro travaglio gli havevamo provati, non potevamo sperare, che si dovessero in questo articolo accordare giamai; egli disse per lo secondo modo, che, non potendo riuscir questo, saria di parere, che l' articolo si sopisse del tutto. Per che io soggiunsi, che un'altra volta le si parlerebbe di questo, ragionato che n' havessimo fra noi, et si faria per noi sempre gran capitale dell' amorevole et prudente parer suo.

Dopo pranso ci riducemmo poscia insieme noi, et havendo detto et ridetto quanto ci sovenne in quel proposito concludemmo, che in niuna maniera quel modo primo fosse riuscibile, et che io Seripando havessi da tornare un'altra volta, come farò, a chiarire il detto cardinale di questa impossibilità al parer nostro, et a chiedergli che via le parrebbe da tenere per venire al secondo della sospensione et perpetuo silentio. Venne in quel tanto il vescovo di Viterbo, et dataci la lettera di N. S. et diligente et minuto conto della commissione, che portava di Sua Sta, intese da noi ciò, che s' era passato con Loreno. A cui andò anch' esso sulla sera, et il cardinale quanto a questo gli disse quasi il medesimo, siccome V. S. Illma intenderà dalle lettere di lui, a le quali ci rimettimo, che forse Le toccherà qualche particolare, che noi per lo poco tempo che havemo, siamo costretti di lasciar per hora da banda.

Questo solo toccheremo noi, necessario per noi da toccarsi, che persistendo il cardinale di Loreno in quel, che disse da principio di volere, che con Sua Sta si comunicasse ciò, che s' havesse da proponere, innanzi che si proponesse in congregatione, ci ha pregato, che vogli-

amo mandare costà un prelato coi capi della riforma, che desiderano, con ordine, che li mostri a Sua B^{ne}, et ce ne porti in qua il volere di Lei. Questa richiesta non sappiamo che sia o per aggradire o non aggradire a N. S. Siamo ben risoluti noi di non l' accettare nè recusare, ma lasciarla al mero arbitrio di S. Sta, come quella, che per la prudenza sua saperà molto bene quel che sarà servizio suo di fare. Ma quando sia di parere, che si accetti, essendoci parecchi prelati, i quali per diversi rispetti ci pare che potessero pretendere ciascun di loro di dover' esser mandati, noi non volemo esser quelli, che facciano l' elettione più d' uno, che d' un altro, per non offendere o dare occasione a niuno di restar mal contenti di noi. L' arcivescovo di Lanzano per uno par' che possi pretendere ragionevolmente di dover' esser mandato, per essersi adoperato un'altra volta et haver sodisfatto assai a la Sta Sua; mons. Visconte similmente giudicamo che si potesse tener buono a quest' effetto, et che se gli convenisse forse più, che ad ogni altri, per essere intrinseco et confidente di Sua B^{ne}, la qual seco forse si ridurrebbe a dir delle cose, che non direbbe con altri. Ci è il vescovo di Montefiascone,⁴ il quale per essere stato mandato ad incontrare il cardinale di Loreno terrebbe, che questa fattione dovesse toccare a lui. Ci è questo di Viterbo, che forse saria bene, che restasse qui con noi. Monsignor d' Otranto ancora saria molto a proposito d' esser mandato, perchè intende bene le cose, è affettionato a S. Sta et la desidera servire; et altri appresso, che si lasciano al giudicio di V. S. Illma et a la elettione di N. S., che comandi espressamente qual s' haverà da mandare.

Hoggi si è fatto congregatione publica,⁵ nella quale dopo esser letta la lettera del re, della quale coll' altro spaccio si mandò copia a V. S. Illma, il cardinale di Loreno ha fatta la sua oratione essagerando quelli tre capi, che toccamo nella nostra lettera precedente con molta pietà et compassione, et con bella et grave maniera. A cui dopo havere io Mantova detto cento parole conforme

a quello, che havemo giudicato esser bene, ch' io faccia, l' arcivescovo di Zara⁶ con buonissimo stile et garbo ha risposto copiosamente. Fatto questo l' ambasciatore Ferriero ha anch' esso con una sua oratione mostrato, quanto il re suo desideri, che con una buona et severa riforma si rimedii a le miserie et calamità di quel regno, et l' ha domandata a la sinodo in nome di Sua M^{ta}. Et brevemente in nome della sinodo gli è stato risposto, che s' haverà consideratione a la richiesta del re, et si risponderà maturamente. Di tutte queste orationi volevamo mandar copia a V. S. Illma, ma siamo tornati a casa tanto tardi, che, non ci restando tempo di farle trascrivere et mandare con questo spaccio, ci risserberemo a mandarle con quello di giovedì.

La lettera ultima, che havemo di V. S. Illma è de' 14., et ricerca poc' altra risposta, che dell' avviso della ricevuta, salvo se non volemo dire, dove conosceremo, che'l S. marchese di Pescara possa far servizio a questa causa, ci valeremo dell' opera sua, come Ella da parte di N. S. ci comanda, et nel resto eseguiremo prontamente le Sue commissioni. Mandamo a V. S. Illma la forma del decreto, che havemo pensato di fare sopra quella pratica dell' ufficio nuovo. Ella sarà contenta di mostrarlo a N. S. et di scriverci quel che a S. Sta ne parerà. Qui s' è inteso, che il vescovo di Riete sta molto male, et alcuni vogliono, che non sia per iscampare da questa infirmità. Quando questo caso per voler de Dio avenga, non possiamo mancar di far sapere per mezzo di V. S. Illma alla Sta di N. S. il desiderio, che haverebbe l' arcivescovo di Rossano, che Sua B^{ne} gli facesse gratia di quel vescovado, per essere nello stato della chiesa, et dispone in chi piacesse a lei dell' arcivescovado suo, con tutto che sia di più valuta et di più speranza per certa pensione, che di quei frutti si paga ad un ch' è vecchissimo. La domanda è tanto honesta, et l' arcivescovo è di tanti meriti, che siamo constretti a supplicare a Sua B^{ne}, che per amore et intercessione nostra si degni di

compiacerlo o con questa occasione venendo o con altra, che possa venire; che lo riceveremo da Lei in gratia singulare.

¹ Ex cod. Trid. 124 fol. 353. Cf. Pallav. XIX. 2, 7; 3, 1; 4, 2. — ² Cardinalis Carolus de Guisa (Lotharingus dictus) Tridentum advenerat die 13. Novembris 1562. — ³ Die 16. Novembris ibid. fol. 333. — ⁴ Carolus Grassi. — ⁵ Theiner II, 175. — ⁶ Mutius Calinus.

26. Litterae S. Caroli Borromaei ad legatos concilii

datae 22. Novembris 1562, redditae c. 26. Novembris per cursorem data opera dimissum.¹

Comes de Luna a rege Hispaniae tanquam orator ad concilium missus. Quomodo ei circa locum, qui dignitati respondeat, satisfaciendum.

Con questi ultimi corrieri venuti di Spagna l' ambasciatore Vargas² ha havuto l'ordine di far venire a Trento il conte di Luna et con semplice carico d' ambasciatore del re catholico, et non più de l' imperatore, come altre volte s' era detto, che haveria. Ma perchè il detto re desidera, che si trovi qualche forma, che senza parlar di precedenza et senza pericolo di venire a contesa con nessuno il detto conte di Luna habbi qualche luoco da sedere in congregatione, et Vargas dice, che il conte non verrà prima che habbia la certezza d' havere il detto luoco, considerando Sua Sta di quanta importanza sia la persona di detto conte in concilio et che dal tenerlo sodisfatto possono risultare infiniti buoni effetti et grandissimo servitio al buon progresso di quella causa publica, è di parere, che le SS. VV. Ill^{me} debbano reassumere un di quei modi, che altre volte havevano in animo di tentare per accomodare il detto ambasciatore, come dire, quello di farlo sedere dirimpetto a l' oratore cesareo o altra cosa simile, et fare ogni sforzo et usare ogni estrema et exquisita diligenza, perchè l' orator Francese non s' opponga anzi resti sodisfatto et contento a quel, che Lor faranno in quel caso; poichè per questo atto non si farà prejudicio ad alcuna de le parti, neque in petitorio, neque in possessorio, il che, se sarà espediente, potrà anco da

a quello, che havemo giudicato esser bene, ch' io faccia, l' arcivescovo di Zara⁶ con buonissimo stile et garbo ha risposto copiosamente. Fatto questo l' ambasciatore Ferriero ha anch' esso con una sua oratione mostrato, quanto il re suo desideri, che con una buona et severa riforma si rimedii a le miserie et calamità di quel regno, et l' ha domandata a la sinodo in nome di Sua M^{ta}. Et brevemente in nome della sinodo gli è stato risposto, che s' haverà consideratione a la richiesta del re, et si risponderà maturamente. Di tutte queste orationi volevamo mandar copia a V. S. Illma, ma siamo tornati a casa tanto tardi, che, non ci restando tempo di farle trascrivere et mandare con questo spaccio, ci risserberemo a mandarle con quello di giovedì.

La lettera ultima, che havemo di V. S. Illma è de' 14., et ricerca poc' altra risposta, che dell' avviso della ricevuta, salvo se non volemo dire, dove conosceremo, che'l S. marchese di Pescara possa far servizio a questa causa, ci valeremo dell' opera sua, come Ella da parte di N. S. ci comanda, et nel resto eseguiremo prontamente le Sue commissioni. Mandamo a V. S. Illma la forma del decreto, che havemo pensato di fare sopra quella pratica dell' ufficio nuovo. Ella sarà contenta di mostrarlo a N. S. et di scriverci quel che a S. Sta ne parerà. Qui s' è inteso, che il vescovo di Riete sta molto male, et alcuni vogliono, che non sia per iscampare da questa infirmità. Quando questo caso per voler de Dio avenga, non possiamo mancar di far sapere per mezzo di V. S. Illma alla Sta di N. S. il desiderio, che haverebbe l' arcivescovo di Rossano, che Sua B^{ne} gli facesse gratia di quel vescovado, per essere nello stato della chiesa, et dispone in chi piacesse a lei dell' arcivescovado suo, con tutto che sia di più valuta et di più speranza per certapensione, che di quei frutti si paga ad un ch' è vecchissimo. La domanda è tanto honesta, et l' arcivescovo è di tanti meriti, che siamo constretti a supplicare a Sua B^{ne}, che per amore et intercessione nostra si degni di

compiacerlo o con questa occasione venendo o con altra, che possa venire; che lo riceveremo da Lei in gratia singulare.

¹ Ex cod. Trid. 124 fol. 353. Cf. Pallav. XIX. 2, 7; 3, 1; 4, 2. — ² Cardinalis Carolus de Guisa (Lotharingus dictus) Tridentum advenerat die 13. Novembris 1562. — ³ Die 16. Novembris ibid. fol. 333. — ⁴ Carolus Grassi. — ⁵ Theiner II, 175. — ⁶ Mutius Calinus.

26. Litterae S. Caroli Borromaei ad legatos concilii

datae 22. Novembris 1562, redditae c. 26. Novembris per cursorem data opera dimissum.¹

Comes de Luna a rege Hispaniae tanquam orator ad concilium missus. Quomodo ei circa locum, qui dignitati respondeat, satisfaciendum.

Con questi ultimi corrieri venuti di Spagna l' ambasciatore Vargas² ha havuto l'ordine di far venire a Trento il conte di Luna et con semplice carico d' ambasciatore del re catholico, et non più de l' imperatore, come altre volte s' era detto, che haveria. Ma perchè il detto re desidera, che si trovi qualche forma, che senza parlar di precedenza et senza pericolo di venire a contesa con nessuno il detto conte di Luna habbi qualche luoco da sedere in congregatione, et Vargas dice, che il conte non verrà prima che habbia la certezza d' havere il detto luoco, considerando Sua Sta di quanta importanza sia la persona di detto conte in concilio et che dal tenerlo sodisfatto possono risultare infiniti buoni effetti et grandissimo servitio al buon progresso di quella causa publica, è di parere, che le SS. VV. Ill^{me} debbano reassumere un di quei modi, che altre volte havevano in animo di tentare per accomodare il detto ambasciatore, come dire, quello di farlo sedere dirimpetto a l' oratore cesareo o altra cosa simile, et fare ogni sforzo et usare ogni estrema et exquisita diligenza, perchè l' orator Francese non s' opponga anzi resti sodisfatto et contento a quel, che Lor faranno in quel caso; poichè per questo atto non si farà prejudicio ad alcuna de le parti, neque in petitorio, neque in possessorio, il che, se sarà espediente, potrà anco da

loro dichiararsi. N. S. desidera in estremo, che da la prudenza delle SS. VV. Ill^{me} questa cosa venga accommodata con satisfazione de le parti et senza alteratione d' alcun d' essi, et Lor vedono di quanta importanza sia, che si faccia. Però senza ch' io spenda più parole in pregarle, so, che non mancheranno di far tutto il possibile. Et del successo potranno avvisar quà subito, perchè a questo effetto il corriero è stato pagato per andare et per tornare.

(Postscriptum.) Credo che sarà bene, caso che la sessione sia in procinto di farsi giovedì prossimo, et che gli humori siano ben disposti, non dir cosa alcuna a Lansac, nè fare altro di questa cosa, finchè la detta sessione non è spedita, acciò questo non fosse talvolta causa di fare alterare le cose. Benchè ancora dopo la sessione N. S. non intende, che le SS. VV. Ill^{me} concludano cosa alcuna circa il dar questo luogo a l' ambasciatore di Spagna, se non con buona sodisfazione de li oratori Francesi, acciò non segua garbuglio et inconveniente.

¹ Ex cod. Trid. 124 fol. 427. Cf. Pallav. XIX, 4, 12. — ² Franciscus Vargas legatus Philippi II Hispaniae regis apud s. sedem.

27. Ex litteris legatorum concilii ad S. Carolum Borromaeum
datis Tridenti 26. Novembris 1562.¹

(Comprobatio pontificis auget animum legatis). Ob prolixitatem patrum in dicendo vota de ordine lente nimis procedunt. Sessio differenda. De annona patribus providendum. (Episcopus Vegliensis dimittendus. Cardinalis Amulius.)

... Bene spesso andamo in congregatione et vi stamo due et tre hore, et a la fine non ne havemo udito più che uno o due. Et a questo non troviamo rimedio, perchè ognuno vuol dire a suo modo et ciascuno presume de dire meglio dell' altro; e se si ammoniscono, talhora si scusano di non poter far di meno per la gravezza et importanza della materia, et per sodisfare interamente a le conscienze loro. Siamo già tanti giorni intorno a questi

benedetti voti dell' ordine, et pur restano ancora molti padri a dire, onde per forza siamo stati costretti, essendo hoggi il giorno deputato a la sessione, di prorogarla ancora un' altra volta. Se V. Illma e R^{ma} S. potesse mo vedere, et dare a conoscere a S. St^a non pur questa necessità nostra, ma l' afflittione d' animo, che ne sentimo, ci alleggeriria gran parte dell' affanno. Noi usamo ogni sorte di uffitio e di sollicitudine, per venirne prestamente al fine. Et se questo ultimo canone, che tanto ci travaglia, si può accomodare et similmente il decreto della ressi-denza, nelle quai due cose ci pare, che Monsignor Illmo di Loreno venga molto bene, speramo di dover fare al sicuro la sessione di quà da Natale. Se altrimenti sarà, pregamo Dio, che ci dia buona pazienza...

Poscritta. Si mandano a V. S. Illma le copie dell' orationi fatte nella congregatione dell' altro giorno, et di più un memoriale datoci dal commissario per nuova provisione che sarà bisogno far de grano. Ella faccia, che si dia ordine a quel, che occorre di costi; che di quel, che toccherà quà a noi di farsi, non ci mancheremo.

¹ Ex cod. Trid. 124 fol. 368. Cf. Pallav. XIX, 4, 9; 5, 3. — ² In congregatione generali diei 25. Novembris; cf. Theiner II, 179.

28. Ex litteris legatorum ad S. Carolum Borromaeum
datis Tridenti 2. Decembris 1562.¹

Ad finiendum dissensum de episcoporum et pontificis potestate cardinalis Lotharingus novas formulas doctrinae propositurus est. Laudatur propter optimum erga s. sedem animum. (Narrantur ea, quae in congregatione 1. Decembris acciderunt, nota ex Pallavicinio.)

A persuasione del vescovo di Viterbo, il quale veramente non manca d' ogni ufficio, che può, in servizio di questa causa publica, con molta destrezza et prudenza, hieri, che fu il primo del mese, Monsignor R^{mo} di Loreno si indusse a venire in casa di me Seripando et comunicarmi il voto suo cortesissimamente. Et quantunque il

ragionamento durasse buona pezza, la somma però si restrinse in questo, che dirò, che cavai della sua volontà. Si parlò della dottrina et del settimo canone dell'ordine et del giorno della sessione. Nella dottrina mostrò di desiderarvi alcune cose, et per darmi a conoscere, che veniva liberamente con meco, mi disse di mandarloromi, solo ch'io li facessi questo piacere di non lasciare, che altri, che io, sapessero, che fossero le sue. Per qual cagione hora egli facesse questo, io non lo so.

Del canone disse assai, parendo a lui ancora, che questo fusse un grande intoppo a dover passare innanzi et molto difficile da superare, et si risolse a l'ultimo, che ne darebbe due formule in iscritto anch'esso, le quali dichiarerebbono l'una l'autorità del papa, l'altra quella de' vescovi, acciòchè si proponessero a la sinodo dopo tante et tante volte, che si erano proposte. Et che se piacessero, o fossero almeno trovate tali, che si potessero facilmente accomodare et con esse uscir di questo intricato, darebbe gratie a Dio d'havere a questa causa pubblica potuto in tanto bisogno fare alcun servizio; se anco no, laudava, che del tutto si sopisse questo canone, et non se ne parlasse più, perchè saria un'andare in infinito, senza far nulla, con indignità del concilio et scandalo del mondo.

Quanto a la sessione disse, che desiderava, si facesse quanto prima, et si decretassero quelle materie, che fossero digeste et che si trovassero essere all'ordine per decretarsi, purchè però non si pensasse per questa strada di mettere la riforma a monte, ma se n'havesse da trattar poi, et specialmente di quella, che appartenesse a l'ordine. Molte altre cose, come sa V. S. Illma, che occorre nelli ragionamenti lunghi, passarono fra noi, dalle quai tutte compresi tanta buona mente in quel signore et così ben disposta verso N. S. et la sede apostolica, ch'io non saprei come desiderarlavì migliore. Et se per nostra sciagura non avviene, ch'egli sia guasto, non sarà da ascrivere a piccola ventura di questa causa la venuta sua. Nè questo dubbio nostro è senza cagione (come Ella in-

tenderà quì appresso) per un disordine, che avvenne hieri in congregatione, che alterò assai l'animo del detto cardinale, onde ha havuto a dir parole fastidiose. In quella congregatione disse il voto suo il vescovo Guadicense.²

¹ Ex cod. Trid. 124 fol. 437. Cf. Pallav. XIX, 4, 4; 5, 5. —

² Hieronymus Teodolo. De ejus oratione vide Theiner II, 185.

29. Ex litteris legatorum ad S. Carolum Borromaeum

datis Tridenti 3. Decembris 1562.¹

Quomodo cardinalis Mantuanus in congregatione 2. Decembris patres allocutus sit eosque de brevitate in dicendo et pacatiori quaestionis tractatione monuerit. (Episcopi Alifani oratio et Cavensis responsum obstinatius a Pallavicinio narratum.)

Scritta la lettera di hieri si fu in congregatione, dove io Mantova secondo il concerto e deliberatione fatta fra noi, con participatione anco et saputa di Monsignor Illmo di Loreno proposi a li padri, che non essendosi potuto fare la sessione a li 26. del passato, come s'era prima determinato, nè anco a li 8 giorni da poi, per le cagioni ch'essi sapevano così bene come noi, havevamo presa resolutione di far la detta sessione alli 17. del presente; et aggiungendo, che se in quella non si potranno decretare tutte le cose, che si promisero alla sessione precedente, o che da poi si sono proposte o date da considerare et esaminare, l'animo nostro è, che si decretino quelle, che saranno in ordine di decretarsi; et a fine che si possa fare del certo et non s'abbia più da prolungare, et in essa risolversi più cose che sia possibile, si era deliberato di fare due volte congregatione il giorno; ma perchè ogni nostra sollicitudine et fatica seria buttata, quando essi non la volessero ajutare dal canto loro, gli essortavamo con ogni efficacia possibile et pregavamo, che nel dir loro volessero esser brevi et guardarsi di fare di quelli strepiti et indignità, che havevano fatte il giorno innanzi.² . . .

¹ Ex cod. Trid. 124 fol. 444. Cf. Pallav. XIX, 5, 11. — ² Summarium ejusdem orationis exhibetur apud Theiner II, 186.

30. Ex litteris S. Caroli Borromaei ad legatos concilii

datis Romae 25. Novembris 1562, redditus 3. Decembris.¹

(Cardinalis Lotharingius sacrae sedis sincere addictus. De injusto decreto aulae Gallicae circa annates. Jura pontificis defendenda, qui omnem reformationem rationabilem adjuvabit, non tamen eas, quae tenderent in ipsius exterminium.) Decreta de residentia et de ordine in honorem Dei et religionis tandem statuenda.

... In ogni caso voglio pur credere, che almeno quella sessione, qual' era posta per dimani, si spedirà prima del venire alle contese, mettendo in sicuro il decreto della residenza et quel settimo canone dell' ordine. Il che, per essere punto di non poca sostanza, è da N. S. infinitamente desiderato, che da le SS. VV. Illmo si metta ogni studio et diligenza per uscirne con honore, in servizio de Dio et della religione.

¹ Ex cod. Trid. 124 fol. 435.

31. Litterae legatorum concilii ad S. Carolum Borromaeum

datae Tridenti 6. Decembris 1562.¹

De voto prolato a cardinali Lotharingio circa canones de ordine, quod laudibus extollunt. Mittunt formulas duas ab eo propositas petuntque, ut pontifex mentem suam de iisdem aperiat. Personae Lotharingii sollerter rationem habendam esse. (Proxime initium instare congregationum de residentia.)

Colle lettere di giovedì² si diede conto a V. S. Illma di tutto quello, ch' era occorso in alcune nostre congregazioni, et dello stato insieme, in che allhora ci trovavamo. Hora intenderà con questa, come il venerdì dopo pranzo Monsignor Illmo di Loreno disse il voto suo.³ Et lo disse così dottamente, con così bello ordine et con tanta

pietà et vehementia, che contentò ognuno, et fece restar la più parte delli padri meravigliata del giudicio, della scienza et dell' eloquenza sua. In modo che per molto ch' egli dicesse (che non fu meno d' una grossa hora et mezza et forse due), non parve a niuno, che fosse lungo, stando tutti attentissimi ad udire et notare le belle et gravi sue ragioni, senza fare un strepito al mondo. Il voto suo in udirlo piacque nell' universale grandemente a tutti. Et se da alcuni, che s' intende haverne notati i capi, si potrà haverne il filo almeno dell' orditura, si manderà a V. S. Illma, acciochè anch' Essa possa gustare la parte sua, et darne il suo giudicio.

Propose in esso una nuova formula di quel settimo canone brevissima, che ad alcuni è parsa la meglio di quante fin hora se ne sono proposte, et ad alcuni no. Et a quella si aggiunse un' altra dell' ottavo canone, ch' egli vorrebbe che si facesse per salvare et dichiarare l' autorità, potestà et dignità di N. S. Le quali ambidue saranno qui allegate.⁴ Di queste, come havemo tocco di sopra, par' che i theologi si sodisfacciano, come quelli, che non solo vedono l' autorità et potestà di S. B^{no} salva, ma vi trovino dentro assai più di quel, che haverebbono creduto, che Francesi fossero per concedere o consentire. Ma i canonisti per contrario non se ne sodisfanno punto. Et perchè in questo dubbio non pare a noi di dover fare sicuramente la resolutione, et che in cosa di questa qualità sia da consultarne con S. B^{no} et aspettare, ch' ella ce ne faccia sapere il voler suo (non essendoci più tempo, che tanto), spedimo questo corriero in tutta diligenza a V. S. Illma, mandandole non solamente le due formule predette, ma alcune annotationi che'l cardinale ha fatte et da noi sono state ricorrette, intorno a la dottrina, et pregandola, che quanto prima ce le voglia rimandare per il medesimo corriero, si che le habbiamo almeno di tre giorni innanzi quello della sessione, cioè, che sieno qui al più tardi da domani a otto colla chiarezza della mente di N. S. Perchè se non si fa così, non vedemo di poter fare la sessione predetta.

Nè lasceremo di mettere in consideratione a V. S. Illma, che havendo il cardinale di Loreno fatto egli stesso et proposte queste due formule de canonì in congregatione, ci pare, che sia da farne alquanto più di conto, che se altro minor di lui l'avesse proposte, per non li dar cagione di rompersi et mostrarsi con noi altro di quel, che si è mostrato fino adesso; lodando noi, che s'egli è venuto con buono animo, si cerchi di conservarlo, et se è venuto con cattivo, che nol credemo, si fugga più che si può di darli occasione d' haverlo a dimostrare; poichè si vede l'autorità, che ha coi prelati della sua natione, de quali dispone come pare et piace a lui. Hoggi ci haveva domandata audienza per subito dopo pranzo; ma giuntaagli la nuova della morte del re di Navarra, se n'è mandato con noi ad iscusare. Et non volendo noi, che la presente tocchi d'altro, che di questo soggetto solo, facciamo fine . . .

¹ Ex cod. Trid. 124 fol. 459. Cf. Pallav. XIX, 1, 5; 5, 11; 6, 1. 2.
² Diei 3. Decembris, supra p. 441. — ³ Summarium hujus voti apud Le Plat V, 582. — ⁴ Le Plat V, 584. — ⁵ Antonii, fratris sui majoris.

32. Ex litteris legatorum concilii ad S. Carolum Borromaeum

dati Tridenti 6. Decembris 1562.¹

Querelae quinque episcoporum Hispanicorum. (Hispani irritati contra episcopum Cavensem. Factiones timendae. Aliqui ex episcopis Galliae in votis suis limites transcendunt.)

Hieri ci furno a ritrovare cinque prelati Spagnuoli insieme tutti affettionati et devoti di N. S. et di codesta santa sede, cioè Salamanca, Tortosa, Patti, Elna et Coria,² et si dolsero assai con noi delli moti, che in congregazione si tengono contra li prelati della loro natione . . .

¹ Ex cod. Trid. 124 fol. 464. Cf. Pallav. XIX, 5, 9. — ² Nomina sunt: Didacus Covarrubias, Martinus de Cordova y Mendoza. Bartholomaeus Sebastianus de Aragon, Lupus Martinus de la Govilla (Elna-Perpinianum) et Didacus Enriquez de Almansa.

33. Ex litteris legatorum concilii ad S. Carolum Borromaeum

dati Tridenti 7. Decembris 1562.¹

(Concordia legatorum cum Lotharingio.) Hispani impedire quaerunt, quominus quaestio de episcoporum jurisdictione omittatur. Reliquum ergo est, ut praelati ex diversis nationibus ad formandum canonem eligantur, unde nullum periculum suffragii secundum pluralitatem nationum imminet. (Postulata Lotharingii circa annates; episcopus Viterbiensis.) De praelatis agi non potest cum oratoribus principum. (Galli scriptis praeparant expositionem de indigentis patriae, quam per legatos Romam missuri sunt.)

. . . Havemo visto tutto quello, che V. S. Illma ci ha scritto colla sua de' 2. del presente² et havendo con queste poche righe, che sopra, sodisfatto a bastanza per risposta di quelle lodi, che S. B^{ne} si degna di darci, soggiungeremo nelli altri particolari, che delli dui modi proposti già dal detto cardinal di Loreno intorno al settimo canone dell'ordine, a noi similmente piacerebbe più il secondo, d'averlo del tutto a sopire. Ma non vedemo, come possa riuscirci per le gran difficoltà, che ci sono, et che in parte havemo tocche in più lettere nostre questi giorni adietro, et massimamente per quello, che di nuovo havemo presentito delli prelati Spagnuoli, che dicono di non volere più, che si sopisca, dove poco fa mostravano assai liberamente d'essersene per contentare. Tuttavia nè anco il primo ci sgumenta tanto, che dobbiamo, nè noi qui, nè V. S. Illma, temere, che per deputarsi due o tre prelati d'ogni natione, che habbiano da trovar, se è possibile, qualche via all'accordo, s'habbia perciò da venire a quello, che hanno accennato così Francesi, come altri Oltramontani, cioè al votar per pluralità de nationi. Perchè questo modo di deputare ad una cosa prelati d'ogni natione è quello, che havemo sempre osservato, da che siamo qui. Et la deputatione si fa liberamente da noi di quelle persone, che a noi pajono in proposito, quando vo-

lemo, o che si formino canoni, o si raccolgano abusi, o si faccia simil' altra cosa; et essi, eseguito l' ordine da noi imposto loro, a noi lo portano, et noi lo proponemo poscia a li padri da risolversi et decretarsi de la pluralità delli voti. Il che havemo voluto dire a V. S. Illma per levarle quel poco di dubbio, che nella detta lettera Sua ha mostrato, che noi siamo per lasciarci tirare inavvedutamente a passo pericoloso. A che veramente crediamo, che Loreno non pensi. Ma quando vi pensasse, sia certa V. S. Illma, che anco noi non dormiremo, nè saremo per comportarlo, se dovessimo fare ogni grande stravaganza.

... Dell' officio, ch' Ella dice, che potessimo fare qui con gli ambasciatori conforme a quello, che N. S. ha fatto costi, perchè operassero, che i loro prelati s' intendessero bene et fossero uniti con noi, rispondemo, che a Sua B^{ne} conviene ottimamente di farlo; me se noi qui ci movessimo ad una cosa tale, sarebbe di tanto scandalo rissapendosi, come subito si rissaperebbe, et tanto darebbe da cianciare et da scrivere per tutto, che non vorremo pure haverloci mai sognato. . .

¹ Ex cod. Trid. 124 fol. 479. — ² Ibid fol. 471.

34. Litterae S. Caroli Borromaei ad legatos concilii

datae Romae 2. Decembris 1562, redditae 9. Decembris.¹

Probatum pontifici amica legatorum cum cardinali Lotharingio conversatio. Quaestio de episcoporum jurisdictione potius vitanda quam per utriusque partis deputatos tractanda. Importunis Gallorum petitionibus resistendum. Vicecomes articulos reformationis Lotharingii Romam portare poterit. Negotia episcoporum Surrentini et Rossanensis, cardinalis Amulii, oratorum Veneti et Florentini, Helvetici et Bavarici, et promotoris concilii.

N. S. non potrebbe rimanere più soddisfatto di quello, che rimane per li modi, che le SS. VV. Ill^{me} hanno tenuti et tengono in accarezzare et honorare il S. Cardinale di Loreno. Ma non minor satisfattione ha sentito intendendo, che de li dui modi proposti dal detto Loreno a Monsi-

gnor Illmo Seripando, cioè di deputar dui prelati d' ogni natione o di cercar di sopire del tutto il settimo canone, habbino più presto accettato il seconde; perchè queste deputationi tenderiano forse a quel fine, che li Francesi et altri Tramontani hanno qualche volta havuto, che le cose del concilio si votassero per pluralità de nationi; al che non havemo d' alcun modo da acconsentire. Hora come di tutto la Sta Sua commenda SS. VV. Ill^{me} pur' assai, così le par, che non si debba in alcun modo recusare la richiesta, che ha fatta circa il mandare quà un prelato con li capi de le petitioni, che si hanno da fare per il negotio di Francia, essendo honesto, che le cose, che toccano particolarmente a N. S., si faccino intender prima a S. Sta et se n' habbi il parer suo.

Anzi non lascierò de dire in questo proposito, che non solo la sua offerta si deve accettare, ma quando egli volesse fare altrimenti, et pensasse di far da se col concilio tutto quel, che gli paresse, le SS. VV. Ill^{me} non dovrebbero comportarlo, ma opporsi gagliardamente con quella prudenza, libertà et autorità, che Dio ha lor dato; parlando unitamente o seperatamente in congregatione, et ognuno da per se, secondo l' occasione et la qualità de le materie; et facendo ognun di Loro la parte Sua in quel miglior modo, che giudicheranno convenire, per dar su la voce a quei, che ne suoi ragionamenti non hanno quella riverenza, che devono a questa santa sede, come prudentissimamente fece a di passati Monsignor Illmo di Mantova verso il vescovo di Segovia, et come Sua S. Illma medesima mi scrisse pochi dì sono, che tra loro si era concluso di fare, quando doveva arrivar Loreno. Et sopra tutto haveranno da advertire a la cosa di queste benedette anate et preventioni, de le quali quanto maggior rumore faranno gli oratori Francesi (se pur lo faranno) S. Sta haverà tanto più giusta causa di non fare, nè in questo nè in altro, cosa che desiderino; poichè si potrà dire, che questa serà stata la più gran baroria, che si sentisse mai, havendo tutti quei signori de la corte continuato sino al dì d' hoggi a dire, che faranno quella revocatione de la

lemo, o che si formino canoni, o si raccolgano abusi, o si faccia simil' altra cosa; et essi, eseguito l' ordine da noi imposto loro, a noi lo portano, et noi lo proponemo poscia a li padri da risolversi et decretarsi de la pluralità delli voti. Il che havemo voluto dire a V. S. Illma per levarle quel poco di dubbio, che nella detta lettera Sua ha mostrato, che noi siamo per lasciarci tirare inavvedutamente a passo pericoloso. A che veramente crediamo, che Loreno non pensi. Ma quando vi pensasse, sia certa V. S. Illma, che anco noi non dormiremo, nè saremo per comportarlo, se dovessimo fare ogni grande stravaganza.

... Dell' officio, ch' Ella dice, che potessimo fare qui con gli ambasciatori conforme a quello, che N. S. ha fatto costi, perchè operassero, che i loro prelati s' intendessero bene et fossero uniti con noi, rispondemo, che a Sua B^{ne} conviene ottimamente di farlo; me se noi qui ci movessimo ad una cosa tale, sarebbe di tanto scandalo rissapendosi, come subito si rissaperebbe, et tanto darebbe da cianciare et da scrivere per tutto, che non vorremo pure haverloci mai sognato. . .

¹ Ex cod. Trid. 124 fol. 479. — ² Ibid fol. 471.

34. Litterae S. Caroli Borromaei ad legatos concilii

datae Romae 2. Decembris 1562, redditae 9. Decembris.¹

Probatur pontifici amica legatorum cum cardinali Lotharingio conversatio. Quaestio de episcoporum jurisdictione potius vitanda quam per utriusque partis deputatos tractanda. Importunis Gallorum petitionibus resistendum. Vicecomes articulos reformationis Lotharingii Romam portare poterit. Negotia episcoporum Surrentini et Rossanensis, cardinalis Amulii, oratorum Veneti et Florentini, Helvetici et Bavarici, et promotoris concilii.

N. S. non potrebbe rimanere più soddisfatto di quello, che rimane per li modi, che le SS. VV. Ill^{me} hanno tenuti et tengono in accarezzare et honorare il S. Cardinale di Loreno. Ma non minor satisfattione ha sentito intendendo, che de li dui modi proposti dal detto Loreno a Monsi-

gnor Illmo Seripando, cioè di deputar dui prelati d' ogni natione o di cercar di sopire del tutto il settimo canone, habbino più presto accettato il seconde; perchè queste deputationi tenderiano forse a quel fine, che li Francesi et altri Tramontani hanno qualche volta havuto, che le cose del concilio si votassero per pluralità de nationi; al che non havemo d' alcun modo da acconsentire. Hora come di tutto la Sta Sua commenda SS. VV. Ill^{me} pur' assai, così le par, che non si debba in alcun modo ricusare la richiesta, che ha fatta circa il mandare quà un prelato con li capi de le petitioni, che si hanno da fare per il negotio di Francia, essendo honesto, che le cose, che toccano particolarmente a N. S., si faccino intender prima a S. Sta et se n' habbi il parer suo.

Anzi non lascierò de dire in questo proposito, che non solo la sua offerta si deve accettare, ma quando egli volesse fare altrimenti, et pensasse di far da se col concilio tutto quel, che gli paresse, le SS. VV. Ill^{me} non dovrebbero comportarlo, ma opporsi gagliardamente con quella prudenza, libertà et autorità, che Dio ha lor dato; parlando unitamente o seperatamente in congregatione, et ognuno da per se, secondo l' occasione et la qualità de le materie; et facendo ognun di Loro la parte Sua in quel miglior modo, che giudicheranno convenire, per dar su la voce a quei, che ne suoi ragionamenti non hanno quella riverenza, che devono a questa santa sede, come prudentissimamente fece a di passati Monsignor Illmo di Mantova verso il vescovo di Segovia, et come Sua S. Illma medesima mi scrisse pochi dì sono, che tra loro si era concluso di fare, quando doveva arrivar Loreno. Et sopra tutto haveranno da advertire a la cosa di queste benedette anate et preventioni, de le quali quanto maggior rumore faranno gli oratori Francesi (se pur lo faranno) S. Sta haverà tanto più giusta causa di non fare, nè in questo nè in altro, cosa che desiderino; poichè si potrà dire, che questa serà stata la più gran baroria, che si sentisse mai, havendo tutti quei signori de la corte continuato sino al dì d' hoggi a dire, che faranno quella revocatione de la

pragmatica, che S. Sta ha dimandata, causando la dilatione hor sopra un' impedimento hor sopra un' altro. Onde VV. Ill^{me} SS. possono vedere, quanto sarebbe iniquo il fare hora questa scoperta tanto ingiusta contra l'intentione et fede data. Tanto più che monsignore d'Ausera² nell' instruction sua portò largamente la medesima promessa, et non si tratterebbe solo del pregiudicio, che questa corte riceverebbe con la perdita dell' annate di Francia, ma ancora di quelle di tutto il resto del christianesimo. Conciosia cosa che li decreti del concilio hanno a esser generali, oltre che l'esempio solo bastarebbe a fare un gran danno.

Quanto poi a la persona di mandare quà a S. Sta, piacciono tutti quei quattro, che dalle SS. VV. Ill^{me} sono nominati, et egualmente più Lanciano e Visconte; l' uno per essere stato qui altre volte per questo medesimo negotio conciliare; l' altro per le cause, che da VV. Ill^{me} SS. sono allegate. Ma forse il Visconte³ sarà più atto dell' altro per esser più giovane et da reggere meglio la fatica del correre, massime in questa stagione, che le strade son guaste et i freddi grandi.

La forma del decreto formato sopra il recitar l' officio⁴ è stata vista da N. S. Nè le occorrendo dire altro rimette liberamente a Quelle la resolution d' essa. A l' arcivescovo di Surrento S. Sta si contenta, che si dia per subventione quel, che a le SS. VV. Ill^{me} parerà che convenga a li meriti et bisogni suoi; et a S. Sta parerebbe, che stessero bene 200.

L' officio, che le SS. VV. Ill^{me} hanno fatto per l' arcivescovo di Rossano è stato tardi, havendo S. Sta già provisto de la chiesa di Rieti al S. cardinale Amulio, non solo per essere bisognoso et meritevole, ma ancora perchè essendo Rieti qui vicino a Roma, pare che un cardinale per qualche tempo dell' anno possa commodamente farvi la residenza, cosa che non potrebbe, se fusse una chiesa lontana. Ma la raccomandatione gioverà al predetto arcivescovo in altra occasione, poichè haverà augmentata la

buona opinione, che S. Sta tiene et ha tenuto sempre de li molti meriti suoi.

S. Sta ha fatt' officio con questi oratori di Venetia et di Fiorenza, acciochè diano conto a li lor principi de le cose del concilio et li essortino hora, che le facende sono nel maggior colmo, a dar nuovo ordine costà, che li loro prelati stiano bene uniti in servitio di Dio con le SS. VV. Ill^{me}. Et perchè questi ambasciatori hanno assicurata S. Sta, che i loro signori daranno sopra di ciò buonissimo ordine, a S. Sta pare, che le SS. VV. Ill^{me} habbino anch' Esse a parlarne con li oratori de' detti signori, che sono costà, ricercandoli, che facciano il debito officio con li prelati de li stati loro. Con quel di Fiorenza potranno procedere con tutta la libertà et confidenza del mondo. Ma con quello di Venetia potranno usare quell' industria et temperamento, che a Loro parerà, acciochè non paja, che habbiamo altro che buona satisfatione delli portamenti de detti lor prelati; perchè in verità non par, che sin hora habbiamo causa di haverla cattiva.

Il nunzio ne' Svizzeri ci scrive, che quei signori si contentano, che l' oratore loro in concilio vada alternando la precedenza con quel di Baviera, come sarebbe dire per settimane, come il detto nuntio doverà haver dato conto anco a Loro. Per il che se l' oratore di Baviera rimetterà anch' egli qualche cosa del suo rigore, S. Sta confida che le SS. VV. Ill^{me} troveranno ben presto la via di levarsi da torno questo impaccio; che è quanto mi resta a dire.

(Postscriptum.) Perchè il promotore⁵ ha supplicato a N. S. qualche ajuto, S. Sta dice, che le SS. VV. Ill^{me} li facciano dare quel, che Loro parerà, o sia qualche accrescimento della provisione ordinaria, o pure un ajuto di costà semel tantum.

¹ Ex cod. Trid. 124 fol. 471. Cf. Pallav. XIX, 7, 3 ss. — ² Philibertus de Bourdaisière Cardinalis, legatus Franciae apud Pium IV. — ³ Vide supra pag. 435 et 401. — ⁴ De hac forma nihil conclusum est. Cf. Sess. XXV., 4. Decembris 1563, Decr. de Indice etc. — ⁵ Joh. Bapt. Castelli, promotor concilii.

35. Ex litteris legatorum concilii ad S. Carolum Borromaeumdati Tridenti 10. Decembris 1562.¹

De decreto residentiae reformato dari suffragia coeperunt. Oratio Lotharingii (laudata; quinam post eum sententias dixerint.)

Questa sera nel nome di Dio s'è dato principio a votar sopra il decreto della residenza, il quale per molte contrarietà de pareri et mormorazioni nelli padri era stato necessario rassettare prima in altra forma di quella, che da noi fu mandata a V. S. Illma; dolendosi molti di loro della strettezza del detto decreto et della gravezza delle pene in esso imposte, et la copia riformata sarà con questa nostra.²

Il Cardinale di Loreno è stato il primo il quale ha parlato. . .

¹ Ex cod. Trid. 124 fol. 495. Cf. Pallav. XIX, 7, 3 ss. — ² Haec forma exhibetur a Theiner II, 198, ubi etiam de oratione Lotharingii summam refertur.

36. Litterae S. Caroli Borromaei ad legatos conciliidatae Romae 5. Decembris 1562, redditae c. 13. Decembris.¹

Pontifex erigit animos legatorum ad labores patienter perferendos. Utantur auctoritate sua contra eos, qui quaestionibus non necessariis concilium nimium protrahunt. Sessio fiat potius post Nativitatem D. et cum uberiori materia. Praecedentia oratoris gallici itemque bavariici domum jam reversi. Annona concilii. Episcopi Vegliensis, Rossanensis.

Le SS. VV. Ill^{me} possono credere intieramente, che N. S. conosce le difficoltà, che hanno in quel negotio come se le vedesse con li occhi propri et ha Lor compassione di si gran fatica, che durano. Ma considerato

il fine, a che caminano, et il servitio, che fanno al S. Dio, S. Sta confida, che ne i cuori delle SS. VV. Ill^{me} crescerà tanto più la buona volontà et fortezza di persistere fino a l'ultimo, quanto maggiore vedono il bisogno, et maggiore conoscono che serà il beneficio, che per mezzo Loro si farà a tutta la christianità. Così L' essorta et prega a tirare innanzi allegramente, et con la molta prudenza et pietà Loro ajutar la Sta Sua, che da tante bande ha ogni giorno tanti travagli.

Et in questo proposito non resterò de dire, che come S. Sta commenda tutte le attioni de le SS. VV. Ill^{me}, così resta particolarmente soddisfatta, che si vagliano de l' autorità Loro nel raffrenare l' insolenza di quei padri, che fuor di proposito con questioni impertinenti cercano di tirare in infinito il buon successo di quel santo negotio. Onde le sarà carissimo sempre, che usino di questa autorità Loro tutte le volte, che sarà bisogno, conformandosi col contenuto de la bolla, la quale invita i padri al concilio per estirpare l' heresie et riformare gli abusi, et non per consumare il tempo in questioni inutili.

Quanto a la sessione, poichè le cose sono già condotte tanto innanzi, S. Sta saria di parere, che la celebratione d' essa si trattenesse sin dopo le feste di Natale, acciò ch' Elle fra tanto potessero risolvere commodamente tutte le materie, che hanno per le mani, et con quelle includere anco il sacramento del matrimonio, per fare poi una sessione pienissima et utilissima. Tanto più, che in essa si potrebbero anco ispedire le petitioni, che si faranno per parte di Francia. Perchè se le SS. VV. Ill^{me} manderanno quà il prelato con le dette petitioni, come io scrissi Loro ultimamente², Sua Sta lo spedirà et rimanderà tanto presto, che quelle materie saranno a tempo per la medesima sessione. Oltre che non sarà poco guadagno il veder tratanto l' esito della dieta di Francfort, la quale ci potria dar lume di molte cose. Et se ben pare, che sia tutt' uno il fare una sessione longa, o il farne due brevi, nondimeno al parer di S. Sta si farà assai meglio con questa longa, includendosi, come ho detto, ogni cosa.

Quanto al negotio della precedenza, quando espedimmo il corriero, S. Sta haveva si poca speranza di haverne miglior risposta da Francesi, di quella che s'è havuta, che, se non fusse stato per dare questa satisfatione a se stessa et ad altri di far l'ultima prova et non lasciar cosa alcuna addietro, non havrebbe data a VV. SS. Ill^{me} questa briga. Dopo la quale a S. Sta non occorre replicare cosa alcuna, se non che, se da li ministri del rè catholico si vorrà far qualche protesta, Quelle non manchino d'accretarla, conforme a quello, che fu Lor scritto; non havendo S. Sta punto di dubbio nella bontà et religion di Sua catholica M^{ta}, che non sia per posporre ogni suo privato interesse al beneficio publico, al quale Sua M^{ta} non lascerà che queste vanità possano apportare alcuno impedimento.³ Et de l'ambasciadore di Baviera non accade dir altro, poichè ha voluto partire senza accettare alcuna proposta fattagli da Loro per acquetarlo. Sua Sta haveria ben caro, che tornasse, et se intorno a ciò l'opera di VV. Ill^{me} SS. potrà giovare, ei promettemo, che non mancheranno d'impiegarla volontieri. Et se poi serà risoluto di non tornare, basterà, che da noi non gli sia stata data causa legitima.

Le copie de l'orationi fatte nella congregatione, nella quale admisero il S. cardinale di Loreno, sono state grate, et so, che non occorre, ch'io m'estenda in laudare il buon modo, che tengono et nel fare et nel dire in ogni cosa. Quanto al memoriale, che il commissario⁴ ha dato per far nuova provisione di grano, ho dato cura al thesoriero generale, che veda, et risponda tutto quel, che in questo caso sarà necessario, et lui lo fa con una lettera, che sarà quì alligata, indirizzata al detto commissario, de la quale se le SS. VV. Ill^{me} non resteranno satisfatte, aspetterò, che mi comandino quel che occorrerà Lor di più. Del vescovo di Veglia⁵ havendo scritto per le mie precedenti quanto occorre, non replicherò altro, se non che sarà grato a N. S., che trovino Esse qualche via di liberarsene. Et quanto a l'arcivescovo di Rossano, sebbene non ha potuto veder l'effetto della buona volontà, che

N. S. gli porta, possono esser certe, che ha però guadagnato tanto nella gratia di S. Sta per il testimonio, che fanno di lui, che in altra occasione vederà, che i meriti suoi si conoscono più di quello, ch'altri pensa.

¹ Ex cod. Trid. 124 fol. 509. Cf. Pallav. XIX, 4, 17; 8, 5. — ² Vide supra pag. 448. — ³ Cf. pag. 437. — ⁴ Commissarius concilii erat Johannes Thomasius de S. Felicio, Neapolitanus, episcopus Cavenensis. — ⁵ Albertus de Glirici ord. Praed.

37. Litterae S. Caroli Borromaei ad legatos concilii

datae Romae 5. Decembris 1562, redditae c. 13. Decembris.

Quamquam pontifex res in concilio gerendas, quantum fieri potest, ad legatos libenter rejicit, tamen ab iisdem rogatus observationes quasdam communicat de decretis circa censuras et patronatus. Juxta desideria praelatorum agat concilium de impedimentis matrimoniorum principum. Pii IV. ad reformandam curiam prompta voluntas. Annates Gallicae.

Monsignor Illmo Simonetta col penultimo spaccio mandò alcuni articoli di riforma, acciochè N. S. vi facesse rescriver sopra il parer suo. Però se bene S. Sta per l'opinione, che ha de la prudenza et bontà de le SS. VV. Ill^{me}, et per goder de la gran satisfatione, che sentirà in poter dire l'haver semper lasciata la briglia larga in tutto quel, che sia stato possibile, vuole, che la cosa sia rimessa intieramente a Loro, nondimeno per non mancare a quell'honesto desiderio, che mostrano in tutte le cose, di sentir prima il parer della Sta S., mando sopra il capo delle censure alcune poche considerationi fatte da alcuni, che l'hanno vedute per ordine di S. Sta; le quali serviranno in genere per dare un poco di lume de l'opinione di quà, lasciando, che Lor poi ne piglino quel tanto, che parerà Lor buono.

Quanto a li juspatronati pare a Sua Sta, che si possa intieramente satisfare al desiderio de padri, se a le SS. VV. Ill^{me} non paresse d'haver qualche consideratione a

li juspatronati de principi maggiori, cioè de li rè, che li hanno havuti con occasione grande de loro meriti; il che non è inconveniente; benchè S. Sta tanto in l' uno, quanto in l' altro si rimette al buon giuditio Loro. Sicome fa anco circa il capo degli impedimenti de principi secolari, nel quale desidera, che le SS. VV. Ill^{me} facciano tutte le provisioni, che saranno desiderate da quei padri, et da Loro giudicate honeste et giuste. Nè si potranno li principi ragionevolmente dolere, che si riformino qualche lor disordini, vedendo, che S. Sta non guarda a l' interesse suo particolare in molte riforme, che si fanno quì in Roma et li al concilio; sebbene ha caro, che de le cose sue proprie non si tratti costì senza sua participatione, conforme a della molta riverenza, che da tutti si deve a questa santa sede.

Dell' annate ancora, sopra le quali parla pure il detto memoriale, se ben, per quanto il vescovo di Viterbo ha potuto sin' hora dal signore cardinale di Loreno cavare, et che di costà M^{sr} di Lansac ha anco scritto a monsignore d' Aussera, potemo sperare, che' Francesi non siano per farne altro motivo (tanto più che per le lettere de' 21. del passato monsignor Illmo di Ferrara² ci scrive, che stava di giorno in giorno per havere la revocatione di quel decreto già fatto contra dette annate), nondimeno non si resterà di mandarne con le prime a le SS. VV. Ill^{me} il trattato di M. Ant. da Galese ricercato in detto memoriale et dell' altre scritte et ragioni, che fanno per noi in questa materia, sopra la quale il protonotario Sirleto³ ci dice però haver dato et mandato sin' hora molte sue fatiche a monsignor Illmo Simonetta, che nel bisogno serviranno assai in questo proposito.

(Postscriptum.) Non resterò d' avvertire a le SS. VV. Ill^{me}, che quanto è di sopra scritto circa li juspatronati non s' intende de li juspatronati ex fundatione et dotatione, et in oltre, che a S. Sta pare, che in niun modo convenghi rinovar cosa alcuna quanto a li juspatronati de li rè, nè pur trattarne.

¹ Ex cod. Trid. 124 fol. 517. — ² Aloysius Atestinus cardinalis, episcopus Ferrariensis, Galliarum protector. — ³ Guilelmus Sirletus a Pio IV. postea ad cardinalatum evectus.

38. Litterae S. Caroli Borromaei ad legatos concilii

datae Romae 12. Decembris 1562, redditae c. 16. Decembris per cursorem data opera dimissum.

Schema canonum de papae et episcoporum potestate a Lotharingio confectum curiae minime satisfacit. Decisionem hac de re potius evitandam vel differendam esse. Nunc non optandum, sicut antea, ut celeriter, sed ut lente ac caute procedatur. Tempus et materia sessionis proximae. Mittitur definitio concilii Florentini de primatu pontificis, quae si non nova et magis determinata declaratione roboretur, saltem innovari debeat.

L' haver visto per il poscritta delle SS. VV. Ill^{me} de' 6. ch' Esse ancora dubitavano, che la sessione non si potesse celebrare al giorno determinato di 17, aggiunto a la difficoltà grande, che porta seco questo benedetto settimo canone, il quale merita grandissima consideratione, ha causato, che non prima di questa sera si è potuto mandare il corriero; tanto più, potendosi credere, che haveranno anco fatto stima di quel, ch' io scrissi Loro otto di sono per ordine di N. S. circa il differire la sessione sin dopo le feste di Natale.

Dico adunque adesso, che il canone proposto dal signor cardinale di Loreno quanto più si è visto et con diligenza esaminato, tanto manco ha satisfatto universalmente a tutti questi signori del collegio, li quali, et particolarmente li theologi, vi desiderano alcune cose, sopra le quali non si può far così in fretta quella consideratione, che conviene. Però in questa perplessità, stando massime la varietà dell' opinioni in questa materia, così de gli scrittori antichi et moderni, come di quei padri proprii del concilio, Sua Sta dice, che quando si potesse appigliare al secondo partito proposto da Loreno, cioè di sopire il canone del tutto, crederebbe, che questa fosse la più sicura via; et vorria in effetto, che le SS. VV. Ill^{me} usassero ogni industria et diligenza per ottenerlo; ma quando non si possa, almeno si cavi fuor de la presente sessione, et si faccia la sessione senza esso, differendolo a miglior tempo. Il che se anco non si potesse ottenere, per ultimo si pigli

partito di differir per tempo assai la sessione, perchè tra tanto il Signore Dio ispirerà forse le persone et aprirà meglio il cuore degli huomini ad accommodarsi a quello, che sarà giusto et honesto. Ma come ho detto, se si potesse sopire, meglio sarebbe. Et in ciò doveranno valersi del mezzo di Loreno, adoperando seco il vescovo di Viterbo. Il qual, Loreno, è credibile, che non mancherà d'ogni poter suo, perchè la cosa riesca, poichè si doverà darne l'honore a lui, dicendogli, che è, come è in effetto, invention sua.

Questa in sostanza è per adesso la mente di Sua Sta, la quale se altre volte ha instato, che si desse fretta a li negocii, hora con molta ragione è forzata desiderare, che si vada adagio, per veder quel, che la giornata porterà di beneficio. Onde se la sessione si differirà per li suddetti rispetti, non occorrerà fra tanto far più, che una congregatione il giorno, essendo massime il giorno si piccolo, che non si presto il sole è levato, che è coricato, et potendosi fare in una con minor molestia poco meno di quel, che si può in due.

Perchè in questa dottrina si parla de la hierarchia et principato ecclesiastico, del quale si parla nel concilio Fiorentino sotto Eugenio quarto, molto accommodatamente è stato ricordato, che saria a proposito innovare hora quel capo, del quale sarà qui inclusa la copia³, o almeno parlarne si chiaramente a imitatione di quello, che non si mostrasse men la grandezza et autorità di questa sede in questo concilio, di quello che si è mostrata in quel altro, anzi tanto più, quanto che questa è quella cosa, ch'è più impugnata dagli heretici hoggidì.

Il tempo di far la sessione in caso di prorogatione potrà essere verso il mese di Gennaro, o più tardi, come a Lor parerà; dentro il quale tratteranno la materia del matrimonio, per publicarla nella medesima sessione.

¹ Ex cod. Trid. 124 fol. 527. Cf. Pallav. XIX, 8, 5. 6. — ² Vide p. 443. — ³ Textus exstat in Collectione Conciliorum Mansiana XXXI, 1022 ss., in Harduiniana IX, 415 ss., melius autem secundum exemplar originale (latine et graece) apud Hefele, Conciliengeschichte VII, 746 ss.

39. Litterae S. Caroli Borromaei ad legatos concilii

datae Romae 12. Decembris 1562, redditae c. 16. Decembris per eundem cursorem.¹

Concilium ne celebret electionem regis Romanorum antequam pontifex, nuntio electionis accepto, eandem firmaverit. Principes sinant se reformari a concilio, quum etiam contra pontificem et curiam multa importune a patribus proferantur. (Provisiones episcoporum trium Hibernicorum et Lesinensis. Breve ad episcopum Gaditanum.)

Havendo risposto con l'alligata mia a quel, che più importa, dirò hora con la presente, che quanto a la messa et processione solenne, che le SS. VV. Ill^{me} dissegnavano di fare per l'electione del rè de Romani,² a Sua Sta non pareria, ch'Esse havessero a farne publica dimostratione prima de la Sta Sua; la quale se bene di questa nuova spera havere a sentire satisfatione, nondimeno non si moverà prima che veda, che da quelle MM^{ta} gli sia dato conto del fatto successo et mandato a dimandare di quelle cose, senza le quali l'election non può esser valida; havendo veramente questa electione bisogno, che Sua Sta supplisca a molte cose et de iure et de facto. Il che fatto che sia, Sua B^{ne} non resterà poi di mostrare con publiche sollennità et allegrezze quanto di cuore se ne allegri, et le SS. VV. Ill^{me} potranno all' hora a suo esempio fare il medesimo.

Non voglio lasciar di replicare quel ch'io scrissi per le mie de' 5., che se S. Sta comporta, che ogni giorno si dica di lei et siano poste innanzi cose pregiudiciali a questa corte, non sarà inconveniente lasciare, che ancora de li principi seculari si metta inanzi ciò che ai prelati piacerà, et sia di che sorte si voglia. Il che Sua Sta rimette però a la prudenza delle SS. VV. Ill^{me}.

¹ Ex cod. Trid. 124 fol. 531. Cf. Pallav. XIX, 5, 12. — ² Maximilianus rex Bohemiae in regem Romanorum electus Francofurti 24. Novembris 1562.

40. Litterae S. Caroli Borromaei ad legatos concilii

datae Romae 12. Decembris 1562, redditae c. 16. Decembris per eundem cursorem.¹

De tumultu moto in concilio occasione orationum episcopi Caecensis et episcopi Gaditani.

N. S. ha sentito con dispiacere il rumore et tumulto seguito in congregatione,² parendogli, che a la maestà del luogo et a la dignità delle persone convenga più presto la modestia, la pazienza et l'humiltà, che altro. Tuttavia considerati i sinistri modi d'alcuni di quei prelati, che, col mettere in campo sempre questioni nuove fuor de le propositioni de le SS. VV. Ill^{me} et del tutto infruttuose, non mirano ad altro, che a la diminutione de l'autorità di questa santa sede per vie dirette et indirette, non può non avere per iscusata la impazienza di quest'altri nel sentir le cose impertinenti, che vengono dette; se ben non può laudare l'haversi loro usurpate le parti delle SS. VV. Ill^{me}, le quali hanno d'haver principal cura, secondo ch'io scrissi ancora a di passati, di raffrenare et contenere ciascuno dentro ai debiti termini; come già pure in questa presente occasione scrivono, haver fatto alcuni di Loro; sapendo N. S., che lo faranno sempre con tal gravità et maniera, che si leverà l'ardire scandaloso a questi primi, et a gli altri l'occasione d' avere a fare più strepito, et insieme si sodisfarà a quei prelati Spagnuoli nostri amovoli; li quali conosceranno, che non si va a camino di far vergogna a la loro natione, nè di lasciarghila fare da altri, ma bene di provvedere, che le cose passino con quell'ordine, che ricerca il servizio di Dio in un negotio di tanta importanza, se bene si sono offensi di vedere far quest'ufficio a chi non toccava.

¹ Ex cod. Trid. 124 fol. 534. Cf. Pallav. XIX, 5, 11. — ² Supra p. 441.

41. Ex litteris legatorum concilii ad S. Carolum Borromaeum

datis Tridenti 17. Decembris 1562.¹

(Mittent ad pontificem Vicecomitem, qui inter alia exponet difficultates in septimo canone formando obortas.) Verum non esse id quod Romam ab aliis scriptum videatur, se permittere ut praelati contra curiam importune loquantur, evitare autem principum reformationem. (Decretum ab omnibus receptum, ut sessio indeterminate differatur.)

... Per hora non Le volemo già tacere, che non sappiamo, perchè Ella ci habbia scritto², che posciachè di N. S. si dicano et si proponano cose pregiudiciali, lasciamo anche, che si dica de li principi secolari quel che si vuole; perchè non ci ricordamo d'haver mai impedito niuno, se non quando ha toccato o S. Sta o codesta santa sede. Onde potemo facilmente comprendere, che da qui sono scritte, da chi sia, di gran bugie et vengono credute oltre ogni dovere, con non minor fastidio nostro che dispiacere di Sua Sta.

Hieri nella congregatione si propose, che non si poteva fare hoggi la sessione com'era prima statuito. . .

¹ Ex cod. Trid. 124 fol. 337. Cf. Pallav. XIX, 8, 7. — ² In epistola supra p. 457 exhibitata.

42. Litterae S. Caroli Borromaei ad legatos concilii

datae Romae 23. Decembris 1562, redditae 29. Decembris per cursorem data opera dimissum.¹

Si fieri potest, ut quaestio de episcoporum jurisdictione omittatur, celebrentur quantocius sessionem, etiam solis decretis de ordine et de residentia praeparatis. Alioquin decreta de matrimonio et de reformationibus a Gallis postulatis eidem sessioni tardius habendae jungantur. Episcopus Viterbiensis, non autem Vicecomes, Romam delegetur. Cursores. Provisiones episcopo Minervino et Bricinorensi destinatae.

Le lettere de VV. SS. Ill^{me} de' 14, non sono arrivate prima che questa sera, et tanto al tardi che a pena N. S. ha potuto dargli un occhiata. Et con tutto ciò la Sta

40. Litterae S. Caroli Borromaei ad legatos concilii

datae Romae 12. Decembris 1562, redditae c. 16. Decembris per eundem cursorem.¹

De tumultu moto in concilio occasione orationum episcopi Caecensis et episcopi Gaditani.

N. S. ha sentito con dispiacere il rumore et tumulto seguito in congregatione,² parendogli, che a la maestà del luogo et a la dignità delle persone convenga più presto la modestia, la pazienza et l'humiltà, che altro. Tuttavia considerati i sinistri modi d'alcuni di quei prelati, che, col mettere in campo sempre questioni nuove fuor de le propositioni de le SS. VV. Ill^{me} et del tutto infruttuose, non mirano ad altro, che a la diminutione de l'autorità di questa santa sede per vie dirette et indirette, non può non avere per iscusata la impazienza di quest'altri nel sentir le cose impertinenti, che vengono dette; se ben non può laudare l'haversi loro usurpate le parti delle SS. VV. Ill^{me}, le quali hanno d'haver principal cura, secondo ch'io scrissi ancora a di passati, di raffrenare et contenere ciascuno dentro ai debiti termini; come già pure in questa presente occasione scrivono, haver fatto alcuni di Loro; sapendo N. S., che lo faranno sempre con tal gravità et maniera, che si leverà l'ardire scandaloso a questi primi, et a gli altri l'occasione d' avere a fare più strepito, et insieme si sodisfarà a quei prelati Spagnuoli nostri amovoli; li quali conosceranno, che non si va a camino di far vergogna a la loro natione, nè di lasciarghila fare da altri, ma bene di provvedere, che le cose passino con quell'ordine, che ricerca il servizio di Dio in un negotio di tanta importanza, se bene si sono offensi di vedere far quest'ufficio a chi non toccava.

¹ Ex cod. Trid. 124 fol. 534. Cf. Pallav. XIX, 5, 11. — ² Supra p. 441.

41. Ex litteris legatorum concilii ad S. Carolum Borromaeum

datis Tridenti 17. Decembris 1562.¹

(Mittent ad pontificem Vicecomitem, qui inter alia exponet difficultates in septimo canone formando obortas.) Verum non esse id quod Romam ab aliis scriptum videatur, se permittere ut praelati contra curiam importune loquantur, evitare autem principum reformationem. (Decretum ab omnibus receptum, ut sessio indeterminate differatur.)

. . . Per hora non Le volemo già tacere, che non sappiamo, perchè Ella ci habbia scritto², che posciachè di N. S. si dicano et si proponano cose pregiudiciali, lasciamo anche, che si dica de li principi secolari quel che si vuole; perchè non ci ricordamo d'haver mai impedito niuno, se non quando ha toccato o S. Sta o codesta santa sede. Onde potemo facilmente comprendere, che da qui sono scritte, da chi sia, di gran bugie et vengono credute oltre ogni dovere, con non minor fastidio nostro che dispiacere di Sua Sta.

Hieri nella congregatione si propose, che non si poteva fare hoggi la sessione com'era prima statuito. . .

¹ Ex cod. Trid. 124 fol. 337. Cf. Pallav. XIX, 8, 7. — ² In epistola supra p. 457 exhibitata.

42. Litterae S. Caroli Borromaei ad legatos concilii

datae Romae 23. Decembris 1562, redditae 29. Decembris per cursorem data opera dimissum.¹

Si fieri potest, ut quaestio de episcoporum jurisdictione omittatur, celebrentur quantocius sessiones, etiam solis decretis de ordine et de residentia praeparatis. Alioquin decreta de matrimonio et de reformationibus a Gallis postulatis eidem sessioni tardius habendae jungantur. Episcopus Viterbiensis, non autem Vicecomes, Romam delegetur. Cursores. Provisiones episcopo Minervino et Bricinorensi destinatae.

Le lettere de VV. SS. Ill^{me} de' 14, non sono arrivate prima che questa sera, et tanto al tardi che a pena N. S. ha potuto dargli un occhiata. Et con tutto ciò la Sta

S. ha risoluto, che la risposta si spedisca subito con la presente staffetta; la quale sarà per dir Loro, che quanto al fare la sessione, ogni volta, che si possano assicurare, che quel benedetto settimo canone si sopisca del tutto (essendo veramente degne di gran consideratione quelle ragioni, che le SS. VV. Ill^{me} mandarono quà, le quali i² canonisti mostravano di non potersi soddisfare di quella forma proposta dal signor cardinale di Loreno), Sua Sta haverà per bene, che facciano quella sessione quanto più presto piacerà a Loro, con questo solo sacramento de l'ordine et con il decreto della residenza. Ma quando ciò non si possi, sarà ben caro a Sua B^{ne}, che, finito d' esaminare il decreto della residenza, si dia principio ancora al sacramento del matrimonio, et poi di mano in mano a le riforme et anco a le cose, che saranno proposte per il regno di Francia, poichè noi quà le havremo vedute, per concludere ogni cosa in una sola sessione in quel tempo, che si potrà fare. Questa è in sostanza la mente di Sua Sta circa questo particolare. Et poichè la cavalcata ordinaria va tanto tarda, non ho voluto mancare di farlo Lor sapere per staffetta, dubitando, che potessero pigliare risoluzione in contrario.

Se a monsignor di Viterbo non par fatica il correre le poste in questi tempi, a N. S. non dispiacerà, che diano la cura a lui di portare quà le petitioni, che darà Loreno et li Francesi, perchè essendo confidente di quel signore havemo a credere, che Sua S^{ria} Illma debba vedere più volentieri venir lui, che alcun altro, et che forse gli confiderà ancora qualche cosa a bocca, che non confiderebbe a un' altro. Et se trattanto non sarà venuto monsignore Visconte, credemo anco, che potranno risparmiargli questa fatica, dando a monsignor di Viterbo la cura intiera d' ogni cosa. Et Sua Sta ha bene il predetto monsignore Visconte per tanto suo domestico, che sa, che non resterà offeso d' alcuna risoluzione, che si faccia et rifaccia del caso suo.³

A la seconda lettera di VV. Ill^{me} SS. de la data medesima dico, che non si mancherà di mandare uno o forse dui corrieri, che stiano residenti costì in Trento per li

bisogni, che occorrono, secondo che desiderano. Quanto al vescovo Minervino⁴ già per le ultime mie haveranno visto, che N. S. si è contentato, che se gli dia la provisione ordinaria di 25 scudi il mese, et hora Sua Sta si contenta ancora, che se gli diano li cento scudi di donativo, il che è tutto quello, che nel suo memoriale egli ha saputo dimandare. Al vescovo di Bertinoro⁵ si farà provvedere, che sia pagata la sua provisione intiera de la Rocca di Cesena, come egli et Loro desiderano. Nè le SS. VV. Ill^{me} hanno a dubitare di poter' esser molesti a Sua B^{ne} con questi officii, non potendosi fare maggior piacere a la Sta Sua, che dargli occasione d' essercitare la carità, massime verso prelati devoti del servitio di Dio et di questa santa sede, come sapemo che sono i due sopradetti.

¹ Ex cod. Trid. 124 fol. 602. Cf. Pallav. XIX, 8, 5. 7. — ² Legendum forsitan ai. — ³ Interea Vicecomes jam profectus erat. V. supra p. 237. — ⁴ Johannes Vincentius Micheli episcopus Minervii (Minervino). — ⁵ Ludovicus Vanini Teoduli, mortuus Tridenti 10. Jan. 1563.

43. Litterae S. Caroli Borromaei ad legatos concilii

datae Romae 26. Decembris 1562, redditae 2. Januarii 1563.¹

Pontifex exspectat Vicecomitem, per quem legatos et concilium in quaestionibus de sacramento ordinis juvare desiderat. Postulata Gallorum per Gualterium Romam afferantur. Ordo rerum tractandarum post tot obortas controversias. Principes saeculares ne a reformatione excimantur.

Con le mie de 23. io diedi conto a le SS. VV. Ill^{me} di quanto era parso a N. S. per risposta delle Loro de 14.² E ora, havendo ricevute l'altre de 17.³, aggiugnerò, che Sua Sta aspetta con desiderio monsignor Visconte; non già per intendere la justificatione delle Loro attioni et fatiche, perchè di ciò la Sta Sua è pienamente soddisfatta et ha Loro quella compassione, che conviene, ma si bene per essere informata, in che cosa possa sovenirle et ajutarle de ricordo et di consiglio, per venire più espeditamente al presto et buon fine, che si desidera. Nè pensiamo che

detto monsignor Visconte possa hormai tardare molto a comparire, se l'haveranno espedito nel termine di quei giorni, che dicono; ma quando non fusse partito, credemo, che monsignor di Viterbo basterà, il quale in ogni modo doveranno mandare con le petitioni di Francia, se bene havessero mandato prima per altre cose monsignor Visconte, pensando Sua Sta, che nessuno Italiano possa essere più confidente a monsignore Illmo di Lorenzo di lui.

Quanto a fare la sessione, a Sua Sta non si potrà far cosa, che più le piacesse, che il far presto; ma con tutto ciò son sforzato a replicare, che se quel benedetto settimo canone non si potrà sopire, non dispiacerebbe a Sua Sta, che si desse anco principio ad esaminare il sacramento del matrimonio et le riforme et le petitioni de Francesi, viste che Sua Sta le haverà, per concludere poi ogni cosa in una sola sessione; perchè il dar tempo a questo humore, che è si gagliardamente invalso sopra il settimo canone, non potrà se non giovare, oltre che Sua Sta non sa anco (quando ben le SS. VV. Ill^{me} vogliano), come sia possibile o almeno honesto a far canone di materia dogmatica in una si notabil controversia. Et tra tanto si attenderà ancor di quà a studiare, se si potesse trovare una forma, che satisfacesse a tutti.

L'ammonitione, che le SS. VV. Ill^{me} hanno fatta a li prelati con occasione di prorogare la sessione⁴ è stata molto grata a la Sta Sua, et pregamo Dio, che da loro sia stata accettata in modo, che possa partorire quel frutto, che si desidera. Quel ch' io scrissi a le SS. VV. Ill^{me} circa il lasciare, che i prelati potessero leggere anco sopra il libro de' principi seculari,⁵ fu non per informatione, che si avesse, che da Quelle fusse stato fatto in contrario, ma solo per modo di ricordo, sapendo Sua Sta, che molti prelati hanno molte volte ragionato di toccare questa corda; la quale non pareria a Sua Sta inconveniente, poichè si è tolerato il ragionare fuora de la propositione de le SS. VV. Ill^{me} sopra l' institutione de vescovi et sopra la residenza, *an sint iuris divini*, che sono quelle cose, ch' io ho voluto intendere prejudiciali a questa santa sede; et in ciò tanto

è lontano, ch' io habbi havuto animo di tassare in conto alcuno le attioni di VV. Ill^{me} SS., quanto che nel fine di quel capitolo io dissi, che la Sta Sua si rimetteva alla prudenza Loro.

¹ Ex cod. Trid. 2315 fol. 1. Cf. Pallav. XIX, 12, 1. — ² Vide supra nr. 42. — ³ Supra nr. 41. — ⁴ Hanc admonitionem, a card. Seripando factam, exhibet Le Plat V, 596. — ⁵ Cf. nr. 41.

44. Breve Pii papae IV. ad cardinalem Lotharingum

datum Romae 30. Decembris 1562, redditum Tridenti c. 5. Januarii 1563.¹

Advenisse Romam secretarium Lotharingii. Curiam papalem reformatione indigere fatetur pontifex ad eandemque suscipiendam se ostendit paratissimum. Bonam cardinalis voluntatem laudibus exornat.

Dilecte fili etc. Se non havemo risposto prima d' adesso a la lettera, che ci havete scritta per il Vostro secretario, è di ciò stato causa l' arrivo suo quà tardi et di poi la nostra indispositione, la quale se bene tuttavia ci molesta, non lasceremo però de dirvi, che a noi è stato infinitamente grato d' haver qui una persona Vostra, con la quale possiamo a la giornata ragionare di quanto occorre, come havemo fatto di presente circa le ciance, che di quà si dicono et si scrivono.

Voi sapete, Monsignore, quanto fu sempre licentiosa questa corte, et come non bastamo a rimediare, che non si straparli della persona nostra propria; ma il vero remedio è il far noi tanto meglio quanto lor dicono peggio. Et così esortamo Voi a fare, confondendo in questo modo la malitia delle lingue dolose et inique; et credendo sopra tutto, che noi havemo di Voi et de la buona mente Vostra in questo negotio del concilio quella opinione, che desideriamo, che di noi sia havuta; et Voi doverete credere a noi più che ad altri, et in questa parte malignum spernere vulgus², al quale chi vorrà attendere non haverà mai altro che fare. Attendiamo pur tutti con sincerità et carità al servitio di Dio in universale et anco al beneficio particolare de la Francia, il quale ci è stato, et ci sarà sempre

a cuore, nè mancheremo mai di procurarlo contendendo per ciò tutte le cose licite et honeste, come havemo detto più largamente al Vostro Secretario, et come ancor meglio diremo al vescovo di Viterbo, quando verrà, il quale per ciò aspettamo con desiderio.² Trattanto pregamo Cristo nostro Signore, che Vi conservi.

¹ Ex cod. Trid. 2315 fol. 26. — ² Ut hic episcopus Romam veniret, pontifex jusserat nr. 43.

45. Litterae legatorum concilii ad S. Carolum Borromaeum

datae Tridenti 9. Januarii 1563, allatae Romam per cursorem data opera dimissum.¹

Cavendum summopere esse, ne occasione postulorum, quae Galli porrexerunt, questio inter patres moveatur, an concilium sit supra papam. De remedio contra hoc periculum cardinalem Mantuanum scripsisse ad Gualterium jam Romam profectum.

Siamo stati più volte insieme et havemo fra noi et con intervento d'alcuno di questi prelati ancora discorso sopra le petitioni di Francia² per desiderio di dirne qualche cosa a V. S. Illma, che potesse essere di qualche ajuto et discarico a la Sta di N. S. Et concludemmo tutti, che a vola dare alcuna sorte di consiglio in quelle cose, che appartengono a la riforma della chiesa, sia piuttosto presunzione che altro, sapendosene più cose non solo da Sua B^{ne} ma da infiniti altri, che non ne possiamo sapere noi tutti insieme. Solo si ha d'haver l'occhio a quelle parti, che possono quasi di necessità tirare a parlare della potestà et autorità di N. S., et fuggirle come scoglio, per non havere a entrare in quella disputa, se il concilio sia sopra Sua Sta o Sua Sta sopra il concilio, come dissi io, Mantova, al vescovo di Viterbo la sera innanzi che partisse da qui.

A questo ci è sovvenuto un rimedio, et lo tenemo per assai riuscibile ogni volta, che N. S. si contenti, che noi come da noi l'abbiamo da tentare. Questo rimedio di concerto et comun consenso nostro è scritto da me, Mantova, al vescovo predetto di Viterbo colla lettera qui alligata;³ es-

sendo parso bene ch'io sia quello che a lui lo scriva, poichè fui quello, che con lui solo n'hebbi il primo ragionamento. Et mando le lettere per corriero a posta in diligenza. per intenderne subito il parere et volere di N. S.; perchè quantunque sia cosa da farsi senza interpositione del nome di Sua Sta, non si ha però da fare senza saputa et ordine suo. V. S. Illma ci rispedirà adunque il corriero indietro senza indugio con farci sapere in questo particolare la volontà di Sua B^{ne}, che lo staremo ogni dì aspettando con molto desiderio. Mandaracci V. S. Illma il decreto della residentia riformato, il quale vederemo che passi a tutto poter nostro.

¹ Ex cod. Trid. 2315 fol. 31. Cf. Pallav. XIX, 11, 5. — ² Vide XXXIV petitiones Gallorum apud Le Plat V, 631. ubi etiam responsa legatorum et cardinalium Romae pontifici assistentium impressa habentur. — ³ Est epistola quae sequitur.

46. Litterae cardinalis Mantuani ad episcopum Viterbiensem

datae Tridenti 9. Januarii 1563, allatae Romam per cursorem data opera dimissum.¹

Exponat pontifici difficultates ex eo imminentes, si in tractandis postulatis Gallorum legati caesarei eisdem Gallis sese jungerent in praejudicium auctoritatis pontificiae. An Commendonus hac in causa ad imperatorem mittendus sit. Concilium potius dissolvendum esse quam ut papae invito reformationes imponantur a patribus, quorum jurisdictio eo usque sese certo non extendat.

Dissi a V. S. Ill^{am} la sera innanzi, che partisse di quà, che quando N. S. si contentasse, che in concilio si trattasse quella parte de le petitioni de Francesi,² che tocca a la potestà et autorità di Sua B^{ne}, con le moderationi, che Le mandava a proponere il cardinal di Loreno, non accadeva dire altro; ma che quando Sua Sta non avesse voluto, che di simil cosa si ragionasse in concilio (come credevo, che non fosse per volere), per non dare a credere al mondo ch' il concilio le fosse superiore (essendo la potestà sua potestà di capo della chiesa, che non deve esser

soggetto a loro membri, *ne sit schisma in corpore*), bisognava, che quasi di necessità succedesse una delle due, o che gli Francesi con gli ambasciatori cesarei, lasciando da canto quella parte, proponessero le altre pertinenti a la chiesa et unitamente di concerto con Sua B^{ne} procedessero nella riforma, o che il concilio si dissolvesse, non essendo conveniente, che i legati intervenissero in luogo, ove si parlasse de la potestà di N. S. contra la volontà sua, per lo rispetto tocco di sopra. Et in caso della dissoluzione del concilio dissi, che mi pareva di vedere, o che gli Spagnuoli et Francesi s' havessero da risolvere di restar qui per continuare la riforma a modo loro *in capite et in membris*, o che in molti regni s' havessero da far concilii nazionali, per accomodare le cose particolari delli detti regni.

Questo, ch' io dissi a V. S., l' ho poscia dopo la partita conferito con questi miei Ill^{mi} SS. colleghi, et tutti vi hanno pensato sopra assai, et ci siamo risolti in questo, che quando paresse a N. S., che fosse bene, si potria mandare a l' imperatore, il quale hormai si troverà qui vicino, monsignore Commendone, per pregare Sua M^{ta} a nome nostro, che fosse contenta di commettere a gl' ambasciatori suoi qui, che non proponessero di quel volume³ cosa, che toccasse la potestà et autorità di Sua B^{ne}; et che quello, che per questa parte Sua M^{ta} desiderasse, da lei fosse trattato con Sua Sta stessa, et non qui nel concilio; et di più mostrasse, che con molta ragione possiamo sperare, ch' ella stia per consentire a questa proposta nostra, per quel che Sua M^{ta} ci scrisse a questi mesi passati in una lettera sua, nella quale rimetteva benignamente a noi di far elezione et del tempo et di quelle cose del volume, che ci fossero parse da dover proponere. Quando di questo l' impertore si contentasse, oltre che ci assicurassimo, che da la parte di Sua M^{ta} non ci haveria da esser fatta fortuna, potressimo anco esser come certi, che gli ambasciatori Francesi si contenterebbono di levare da le petitioni loro tutto quello, che toccasse la potestà di N. S., per l' intelligenza che hanno fra loro. Resterebbero poi le cose de la riforma della chiesa, la quale Sua Sta potrebbe accomodare nel modo, che giudicasse conveniente

a l' officio suo et al discarico della sua coscienza; bastando per hora di fare, che il concilio non si dissolvesse per causa che l' imperatore et Francesi volessero mettere le mani in riformar Sua B^{ne}; et se per sorte questa nostra diligenza non fosse bastante a fare, che l' imperatore se ne ritirasse, con molta giustificatione potrebbe N. S. comandare, che i legati partissero di qui colla maggior parte delli prelati, seguissene poi ciò che si volesse, perchè non seguiria per causa data da Sua Sta, ma perchè i principi havessero voluto usurparsi più autorità di quella, che conveniva loro, con tutto che ne fossero stati avvertiti et pregati da li legati.

¹ Ex cod. Trid. 23'5 fol. 33. — ² Cf. litteras praecedentes. — ³ Libellus reformatorius secundus, ab imperatore Ferdinando I ad suos oratores apud concilium missus mense Maji a. 1562, articulos XIV continens. Exstat apud le Plat V, 232. Cf. Sickel in *Archiv für österreichische Geschichte* 1874, tom. 54, p. 3 ss. et Grisar in *Zeitschrift für katholische Theologie* 1882, tom. 6, p. 85.

47. Litterae S. Caroli Borromaei ad legatos concilii

datae Romae 9. Januarii 1563, redditae Tridenti 13. Januarii per curesorem data opera dimissum.¹

Quodsi in doctrina de ordinis sacramento sermo erit de hierarchia, etiam primatus Romani pontificis in iisdem decretis prueriri plane non poterit. Inde desiderat, ut definitio concilii Florentini de auctoritate papae renovetur, etiam repugnantibus nonnullis. Tria schemata mittit canonis septimi ope theologorum emendati; simulque alia scripta eorundem. Quaestio de iure divino residentiae episcoporum superflua. Proxima sessio.

Si è atteso tutti questi giorni a pensare come si potesse accomodare la forma del 7. canone, chè ragionevolmente havesse a sodisfare a tutti, et similmente quel, che si dovesse ricordare a le SS. VV. Ill^{me} circa l' ordine col quale (debbono procedere). Nella dottrina² poichè si è venuto a far mentione della hierarchia, par necessario, che si stabilisca l' autorità et primato di questa santa sede in quel miglior modo et più honorato che conviene. Sopra

di che essendosi longamente discorso, si è pensato, che ciò non possa meglio nè più convenientemente farsi che con aggiungere al canone 2. proposto dal signor cardinal di Loreno,³ et insieme nel quinto capo della dottrina alcune parole del concilio Fiorentino, si come nell' alligata copia le SS. VV. Ill^{me} vederanno che sono aggiunte et inserte, essendo quelle, che sono lineate.⁴

Et poichè senza le dette parole tanto il canone quanto la dottrina sopradetta non haverebbero la lor debita chiarezza, io non dubito, che le SS. VV. Ill^{me} faranno ogni Lor sforzo, perchè vi siano messe. Et se ben credemo, che a far questo non habbino ad incontrare difficoltà di momento, quando però occorresse altrimenti, non per questo haveranno a desistere dal Loro proposito. Imperochè trattandosi di cosa, che non solo è accompagnata da molta giustizia et honestà, ma che in un concilio si celebre et si santo, come fu quel Fiorentino, è stata stabilita et decretata, et sempre havutasi per indubitata, non haveranno a curarsi di chi senza ragione si movesse a contraddire, se ben volessero protestare et fare ogni altra cosa, che a loro paresse; bastando pur troppo in questo vincere per pluralità di voti, giacchè non è dogma nuovo, ma già definito in altro concilio.

Quanto poi al 7. canone, per il desiderio, che si ha havuto di conformarsi il più che sia stato possibile con la mente del signor card. di Loreno, non s' è applicato l' animo a fare alcuna nuova forma, ma solo si è racconciato qualche cosetta in quello che da S. Signoria Illma fu proposto, riformandolo in due modi, et similmente qualche altra cosetta in quello, che da le SS. VV. Ill^{me} fu ultimamente mandato quà con le Loro di 2. del presente⁵; come vederanno per li tre canoni, ch' io mando Loro insieme con questo.⁶ De' quali il primo è quello, che più piace, et dopo quello il secondo, et ultimamente il terzo. Onde con quest' ordine le SS. VV. Ill^{me} potranno usare ogni arte di farne accettare uno, potendo massimamente vedere per l' altra scrittura,⁷ che sarà pur quì alligata, che non

senza ragione questi signori si sono mossi a non soddisfarsi de li detti canoni nel modo che stavano prima.

Se una de le dette tre forme potrà universalmente soddisfare, et se medesimamente il decreto della residenza si concluda in qualche honesto modo, che non ci possa generare pregiudicio, (provedendo da un canto, che per l' avvenire si faccia una buona, vera et santa residenza, et da l' altro, che non si venghi contra la volontà di tanti prelati a questa superflua dichiarazione, *an sit iuris divini*), non potrà se non essere a proposito, che si faccia quanto prima si potrà la sessione, cioè a quel tempo, che Lor dicono nelle sopradette Lor lettere de li 2. del presente.

Ma quando o per rispetto del 7. canone o per il decreto della residenza ci fusse contraditione, si potrà tuttavia cercare di fare la sessione con stabilire la dottrina et gli altri canoni già digesti, aggiuntoci per ogni modo l' ottavo, et omettendo il 7. et il decreto della residenza, se nell' uno et nell' altro sarà la solita contraditione; mostrando a quei padri, a chi sarà bisogno, quanto sia poco conveniente far decreto dogmatico in notabil contraditione. Il che pare quì che possa essere a punto il vero modo di sopir queste dispute. Nè in questo caso haveranno a stimare alcuna sorta di protesta di qualsivoglia persona, poichè sarà tanto pur di ragione.

Ma quando dubitassero che questo secondo partito non fusse per succeder bene, più presto che consentire a qualche cosa di nostro pregiudicio, le SS. VV. Ill^{me} dovranno allungare la sessione sin alla fine di Marzo, o quanto Lor piacerà, godendo tra tanto il beneficio del tempo et attendendo nondimeno a ordinare l' altre materie, per decretarle poi tutte in la medesima sessione, et avvisando giornalmente di quel che occorrerà. Il che è tutto quello, che per adesso posso dire in questa materia.

... (Postscriptum.) N. S. dice molto costantemente di voler fra pochi giorni venire a Bologna, per accostarsi e dar caldo alle cose del concilio.

¹ Ex cod. Trid. 2315 fol. 42. Cf. Pallav. XIX, 12, 10 ss. — ² Sermo est de capitibus doctrinae circa ordinem, quae patribus 3. Novembris pro-

posita fuere; vide supra nr. 17. n. 2. — ³ Supra nr. 31. n. 4. — ⁴ Hae emendationes omnes habentur in documento, quod proxime sequitur. —

⁵ Cod. Trid. 2315 fol. 5. — ⁶ In proximo documento pag. 471. —

⁷ Ibid. 472.

48. Doctrinae et canonum de sacramento ordinis

forma a censura Romana commendata.¹

Quinque capita doctrinae emendata. Canon octavus emendatus. Tres formae canonis septimi. Rationes harum emendationum.

Vera et catholica doctrina de sacramento ordinis ad condemnandos errores nostri temporis a sancta synodo decreta et publicata.

Caput I. Sacrificium et sacerdotium ita Dei ordinatione conjuncta sunt, etc. ut in *Sess. XXIII. Concilii Tridentini*.

Caput II. Quum autem divina res sit tam sancti sacerdotii ministerium, etc. ut in *eadem sessione*. Et ab ipso ecclesiae initio sequentium ordinum nomina atque eorum singulis propria ministeria, subdiaconi scilicet, acolythi, exorcistae, lectoris et ostiarii, qui omnes uno diaconi nomine comprehendebantur, frequentissime apud patres et sacra concilia legimus.

Caput III. Quum scripturae testimonio, apostolica traditione et patrum unanimi consensu perspicuum sit, per sacram ordinationem externo signo² sensibili gratiam conferri, dubitare nemo debet, ordinem esse vere et proprie unum ex septem sanctae ecclesiae sacramentis. De cuius gratia dicit apostolus Timotheo: „Noli negligere gratiam, quae est in te, quae data est tibi per impositionem manuum presbyterii“ et alio loco: „Admoneo te, ut resuscites gratiam Dei, quae est in te per impositionem manuum mearum“³; cuius etiam sacramenti illa praecipue signa sunt, manuum impositio, insufflatio, unctio sacrorum vasorum, librorum et aliarum rerum, quae ad ministerium ejus pertinent, correctio et contactus.

Caput IV. Sancta synodus declarat, in sacramento ordinis, sicut et in baptismo et confirmatione characterem imprimi, qui nec deleri nec auferri possit. Unde merito damnanda est illorum sententia, qui asserunt, novi testamenti sacerdotes temporariam tantummodo potestatem habere, et semel rite ordinatorum iterum laicos effici posse, si verbi Dei ministerium non exercent. Quod si quis omnes christianos aequae sacerdotes, aut pari inter se potestate spirituali praeditos esse affirmet, nihil aliud facere videtur, quam ecclesiam, quae est ut castrorum acies ordinata, confundere, perinde ac si contra apostoli doctrinam omnes doctores, omnes evangelistae, omnes sint pastores.

Caput V. Verum praeter jam commemoratos ordinum gradus docet sancta synodus, episcopos, qui a vero Christi vicario pontifice Ro-

mano in universum orbem primatum tenente, beati Petri principis apostolorum successore, totiusque ecclesiae capite ac omnium christianorum patre, pastore ac doctore, in partem sollicitudinis assumuntur, ex ejusdem Christi institutione in ecclesia catholica praecipuum locum dependentem ab eodem Christi vicario, cui in beato Petro pascendi, regendi et gubernandi universalem ecclesiam a Domino nostro Jesu Christo plena potestas tradita est, obtinere. Quoniam vero episcopi in apostolorum locum successerunt et sacrum chrisma conficere, sacramentum confirmationis conferre, ministros ecclesiae ordinare atque alia peragere ipsi possunt, quarum functionum potestatem nec ipsi presbyteri nec reliqui inferiores ordines ullam habent, perspicuum est, eos a presbyteris non solum differre, sed illis etiam majores esse. Itaque ab episcopis ecclesiastici ministri rite et legitime ordinantur, atque in hujusmodi ordinatione nec plebis nec cujusvis saecularis potestatis et magistratus consensus sive vocatio sive auctoritas ita requiritur, ut sine ea irrita sit. Quin potius sancta synodus decernit, eos qui propria temeritate hoc ministerium sibi sumunt, et qui ad id exercendum per ostium, hoc est ab ecclesia et canonica potestate missi, non ascendunt, omnes non esse ministros, sed fures et latrones habendos esse.

Haec sunt quae generatim sacrae synodo visum est Christi fideles docere. His autem contraria certis et propriis canonibus in hunc, qui sequitur, modum damnare constituit, ut omnes adjuvante Christo fidei regula utentes in tot errorum tenebris catholicam veritatem facilius agnoscere et tenere possint.

Canon 8. Si quis dixerit, beatum Petrum ex Christi institutione (primum inter apostolos) ejus(que) vicarium in terris non fuisse, aut in ecclesia non oportere esse unum pontificem, Petri successorem et cum eo regiminis auctoritate parem, aut in Romana sede legitimos ejus successores ad haec usque tempora jus primatus in ecclesia non habuisse, aut Romanum pontificem omnium christianorum patrem, pastorem ac doctorem non existere, plenamque potestatem pascendi, regendi et gubernandi universalem ecclesiam a domino nostro Jesu Christo in sancto Petro eidam traditam non fuisse, anathema sit.

Si quis dixerit, episcopos a Romano pontifice in partem sollicitudinis assumptos, non esse a Spiritu sancto positos regere ecclesiam Dei in ea parte, ad quam assumpti sunt, vel eos sancta ordinatione etc.

Si quis dixerit, episcopatus ordinem vel gradum non esse in ecclesia a Christo institutum vel etc.

posita fuere; vide supra nr. 17. n. 2. — ³ Supra nr. 31. n. 4. — ⁴ Hae emendationes omnes habentur in documento, quod proxime sequitur. —

⁵ Cod. Trid. 2315 fol. 5. — ⁶ In proximo documento pag. 471. —

⁷ Ibid. 472.

48. Doctrinae et canonum de sacramento ordinis

forma a censura Romana commendata.¹

Quinque capita doctrinae emendata. Canon octavus emendatus. Tres formae canonis septimi. Rationes harum emendationum.

Vera et catholica doctrina de sacramento ordinis ad condemnandos errores nostri temporis a sancta synodo decreta et publicata.

Caput I. Sacrificium et sacerdotium ita Dei ordinatione conjuncta sunt, etc. ut in *Sess. XXIII. Concilii Tridentini*.

Caput II. Quum autem divina res sit tam sancti sacerdotii ministerium, etc. ut in *eadem sessione*. Et ab ipso ecclesiae initio sequentium ordinum nomina atque eorum singulis propria ministeria, subdiaconi scilicet, acolythi, exorcistae, lectoris et ostiarii, qui omnes uno diaconi nomine comprehendebantur, frequentissime apud patres et sacra concilia legimus.

Caput III. Quum scripturae testimonio, apostolica traditione et patrum unanimi consensu perspicuum sit, per sacram ordinationem externo signo² sensibili gratiam conferri, dubitare nemo debet, ordinem esse vere et proprie unum ex septem sanctae ecclesiae sacramentis. De cuius gratia dicit apostolus Timotheo: „Noli negligere gratiam, quae est in te, quae data est tibi per impositionem manuum presbyterii“ et alio loco: „Admoneo te, ut resuscites gratiam Dei, quae est in te per impositionem manuum mearum“³; cuius etiam sacramenti illa praecipue signa sunt, manuum impositio, insufflatio, unctio sacrorum vasorum, librorum et aliarum rerum, quae ad ministerium ejus pertinent, correctio et contactus.

Caput IV. Sancta synodus declarat, in sacramento ordinis, sicut et in baptismo et confirmatione characterem imprimi, qui nec deleri nec auferri possit. Unde merito damnanda est illorum sententia, qui asserunt, novi testamenti sacerdotes temporariam tantummodo potestatem habere, et semel rite ordinatorum iterum laicos effici posse, si verbi Dei ministerium non exercent. Quod si quis omnes christianos aequae sacerdotes, aut pari inter se potestate spirituali praeditos esse affirmet, nihil aliud facere videtur, quam ecclesiam, quae est ut castrorum acies ordinata, confundere, perinde ac si contra apostoli doctrinam omnes doctores, omnes evangelistae, omnes sint pastores.

Caput V. Verum praeter jam commemoratos ordinum gradus docet sancta synodus, episcopos, qui a vero Christi vicario pontifice Ro-

mano in universum orbem primatum tenente, beati Petri principis apostolorum successore, totiusque ecclesiae capite ac omnium christianorum patre, pastore ac doctore, in partem sollicitudinis assumuntur, ex ejusdem Christi institutione in ecclesia catholica praecipuum locum dependentem ab eodem Christi vicario, cui in beato Petro pascendi, regendi et gubernandi universalem ecclesiam a Domino nostro Jesu Christo plena potestas tradita est, obtinere. Quoniam vero episcopi in apostolorum locum successerunt et sacrum chrisma conficere, sacramentum confirmationis conferre, ministros ecclesiae ordinare atque alia peragere ipsi possunt, quarum functionum potestatem nec ipsi presbyteri nec reliqui inferiores ordines ullam habent, perspicuum est, eos a presbyteris non solum differre, sed illis etiam majores esse. Itaque ab episcopis ecclesiastici ministri rite et legitime ordinantur, atque in hujusmodi ordinatione nec plebis nec cujusvis saecularis potestatis et magistratus consensus sive vocatio sive auctoritas ita requiritur, ut sine ea irrita sit. Quin potius sancta synodus decernit, eos qui propria temeritate hoc ministerium sibi sumunt, et qui ad id exercendum per ostium, hoc est ab ecclesia et canonica potestate missi, non ascendunt, omnes non esse ministros, sed fures et latrones habendos esse.

Haec sunt quae generatim sacrae synodo visum est Christi fideles docere. His autem contraria certis et propriis canonibus in hunc, qui sequitur, modum damnare constituit, ut omnes adjuvante Christo fidei regula utentes in tot errorum tenebris catholicam veritatem facilius agnoscere et tenere possint.

Canon 8. Si quis dixerit, beatum Petrum ex Christi institutione (primum inter apostolos) ejus(que) vicarium in terris non fuisse, aut in ecclesia non oportere esse unum pontificem, Petri successorem et cum eo regiminis auctoritate parem, aut in Romana sede legitimos ejus successores ad haec usque tempora jus primatus in ecclesia non habuisse, aut Romanum pontificem omnium christianorum patrem, pastorem ac doctorem non existere, plenamque potestatem pascendi, regendi et gubernandi universalem ecclesiam a domino nostro Jesu Christo in sancto Petro eidam traditam non fuisse, anathema sit.

Si quis dixerit, episcopos a Romano pontifice in partem sollicitudinis assumptos, non esse a Spiritu sancto positos regere ecclesiam Dei in ea parte, ad quam assumpti sunt, vel eos sancta ordinatione etc.

Si quis dixerit, episcopatus ordinem vel gradum non esse in ecclesia a Christo institutum vel etc.

Si quis dixerit, episcopos nullatenus esse a Christo in ecclesia constitutos, aut sancta ordinatione non esse sacerdotibus maiores etc.

Ragioni mandate da Roma sopra la dottrina dell'ordine et li canoni.

Circa doctrinam et canones transmissos⁴ reverendi theologi eam habuerunt considerationem, ut minus quam fieri posset alterarentur. Tamen visum est addere in fine tertii capituli in doctrina illud verbum 'et contactus', ne si praetermissum foret, quispiam arbitraretur, in sancta ordinatione solum porrectionem sufficere absque contactu.

Circa quintum doctrinae caput. In 2. linea, vel circa, ubi *Episcopos, qui ab uno summo Christi vicario in terris habebatur, ablatae fuerunt duae dictiones, videlicet uno summo, loco quarum positum fuit, vero; et ratio fuit, quia ibi uno summo videbatur innuere, plures esse in terra Christi vicarios. Quod non de facili concedendum; nam licet legatur de apostolis quos operi tui vicarios, vicarios inquit operis, non vicarios Christi; et si aliqui antiqui patres eo usi sunt verbo eo tempore, quo nondum surrexerunt hujusmodi haereses in Dei ecclesia, id minime fecerunt sequentes patres ac magistri, eorum discipuli ac filii. Quamvis etiam pie dici possit quilibet ecclesiae minister vices Christi in terris gerere dum sacramentales actus exercet, verumtamen quia oritur suspicio apud nonnullos, ne hi qui tantum urgent, episcopos esse juris divini vel a Christo institutos, seu a Spiritu Sancto positos regere Dei ecclesiam, ex ejusmodi positionibus velint elicere aliquas falsas illationes, ideo abstinere visum est ab uno summo, et poni a vero, quum communis totius ecclesiae consensus pro vero in terris Christi vicario simpliciter intelligat Romanum pontificem. Et ad majorem claritatem addita sunt etiam illa verba in universum orbem usque doctore inclusive. Addita quoque sunt illa verba a dependentem ab eodem Christi vicario usque ad verbum obtinere inclusive, sumpta ex Florentino concilio, quod nisi a depravato animo antiquari non potest. Nam si auctoritas ipsius concilii rejiciatur, procul dubio Tridentini concilii auctoritas minus subsistet.*

In septimo quoque canone ne sacra synodus videretur damnare quamplures doctores de catholica ecclesia bene meritos, quorum opinio est, Christum dominum nostrum tantummodo instituisse Petrum episcopum, reliquos vero per Petrum vel saltem ipsius auctoritate fuisse institutos, mutata fuerunt illa verba *episcopos etc. in episcopatus ordinem vel gradum*, eo quod canon ita dispositus non excludit, episcopos a Christo fuisse institutos, et satisfit utrique opinioni redditurque illustrior et universalior sensus, tollitur etiam occasio (ut supra dictum est) inferendi nonnullas falsas illationes, veluti quod dicti episcopi quoad jurisdictionem non dependeant a pontifice Romano, quodque non possit illis administrationis limites praescribere neque casus aliquos tantummodo sibi reservare, et id genus multa; tum etiam quia nulla necessitas apparet ex hoc canone, ut propositus est.

vel utilitas speratur; ac plura alia adducuntur a RR. DD. canonistis, quae prolixitatis evitandae gratia praetermissa sunt. Ideo videtur canon posse aptari ut supra.

Quod si patres convenire nequeant, poterit proponi in hunc modum, videlicet: *Si quis dixerit, episcopos a Romano pontifice in partem sollicitudinis assumptos non esse positos a Spiritu sancto ad regendam partem ecclesiae suae sollicitudini commissam aut sancta ordinatione non esse sacerdotibus majores etc.*

Sic videtur posse admitti. Prout vero propositus fuerat, videlicet: *Si quis dixerit, episcopos non esse positos a Spiritu sancto ad regendam Dei ecclesiam, licet videantur illa verba adduci ex actibus apostolicis, et sint verba divi Pauli ibidem recitata, ex quibus verbis pie intellectis nullus possit oriri error, tamen non sunt ad propositum hujus canonis firmandi in ecclesia catholica; tum quia non ad universalem, sed tantummodo ad Ephesinam ecclesiam dicta sunt, tum etiam quia in quo vos posuit episcopos ly episcopos non intelligitur de his tantummodo, qui erant episcopali ordine vel gradu insigniti, sed de majoribus natu ecclesiae et de senioribus ecclesiae Ephesinae. Nam inquit paulo ante: A Mileto autem mittens Ephesum vocavit majores natu ecclesiae, qui cum venissent, sicque liquet, vocasse beatum Paulum et appellasse episcopos presbyteros.*

Et alia inconvenientia ex hoc canone sequerentur et falsa inferri possent; quum nulla fiat mentio dependentiae episcoporum ad Romanum pontificem. Nam si episcopi positi sunt a Spiritu sancto regere ecclesiam, non potest Romanus pontifex ipsos ab hujusmodi regimine transferre vel amovere, nisi Spiritui sancto contradicat; et sic addendo illa verba *a Romano pontifice in partem sollicitudinis assumptos* clarior redditur sensus et percutiuntur haeretici anathemate, asserentes, episcopos a Romano pontifice dependentes esse larvas papales etc. Et etiam, ne videantur episcopi praeesse universali ecclesiae, quod est Petri et ejus successorum privilegium, addita sunt illa verba *ad regendum partem ecclesiae suae sollicitudini commissae.*

Posset quoque idem canon sic disponi videlicet: *Si quis dixerit, episcopos nullatenus a Christo institutos, aut sancta ordinatione non esse presbyteris majores etc.* Nam non potest inficiari, quoad ordinem episcopos institutos esse a Christo principaliter et effective, mediante ministerio consecrationis sive consecrantium, qui tantum nudum exhibent ministerium. Christus vero imprimit characterem ab aliis distinctum secundum canonistas, vel secundum theologos ampliat sive adauget characterem sacerdotalem, siye presbyteratus.

Quo vero ad octavum canonem, istis praesertim turbulentissimis temporibus, quibus Christi inconsutilis tunica infinitis pene scinditur frustis, summopere conandum est, ut unitas capituli (sine qua aliarum partium nulla reintegrandarum spes superest) firma maneat. Est enim pontificia auctoritas ad reliquum ecclesiae corpus veluti radix ad arborem, fons ad rivulos et caput ad corpus. Nempe radicis vigor ad quoslibet

arboris ramos diffunditur; si fons etiam abundanter scaturit, rivuli inde emanantes uberrime defluunt; capite etiam sano, reliquis membris ejus virtus diffunditur; at laesa radice arescit arbor, exsiccato fonte rivuli evanescent, abscisso capite membra omnia intereunt. Sic quippe quamdiu persistet (prout usque ad finem saeculi persistet) Romani pontificis auctoritas et potestas, remanebit et unitorum membrorum harmonia ac spes salutis. At si membra aliqua ab hujusmodi unitate sejuncta fuerint, vel divina quadam ira ac indignatione in reatum ipsorum poenam, aut cordis duritiae vel mentis caecitatis, praecisa fuerint et in reprobum sensum tradita, non minuetur ob id capitis ipsius potestas et auctoritas, licet in hujusmodi praecisa ac reprobata membra ejus virtutem non diffundat, sicuti non desinit scaturire fons, licet obtusi rivuli inde aquam non hauriant. Enitendum est igitur ab omnibus, qui pacem, tranquillitatem et unitatem Christi gregis affectant, ut petrae, super quam totius ecclesiae aedificii celsitudo construitur, firmitas integra maneat; alioquin in praecipitium ruent; neque ob id portae inferi adversus ecclesiam super petram fundatam praevalerunt. Potius nempe nedum fortunas omnes verum etiam vitam perdere (quod esset lucrari) pro dignitate capitis tuenda ac conservanda deberet quicumque nomine christiano gloriatur.⁶

¹ Ex cod. Trid. 2315 fol. 78 collato manuscripto archivi Vaticani nr. 108 (fol. 503), quod litteras S. Caroli de concilio Tridentino continet. Haec scripta litteris praecedentibus adjecta erant. Cf. Pallav. XIX, 12, 10 ss. — ² Sessio XXIII habet „quae verbis et signis exterioribus periclitatur loco „externo signo“. Etiam reliqua discordant. — ³ I. Tim. 4, 14; II. Tim. 1, 6. — ⁴ Supra in litteris praecedentibus, nota 2, 3. — ⁵ Act. 20, 28. — ⁶ Tam in Tridentino quam in Romano codice textus hujus scripti adeo corruptus est, ut pluribus in locis ope conjecturarum sanari debuerit.

49. Litterae legatorum concilii ad S. Carolum Borromaeum
datae Tridenti 15. Januarii 1563, allatae Romam per cursorem data opera dimissum.¹

Angustias incredibiles in controversiis de episcoporum jurisdictione sese pati queruntur veniamque petunt, si non omnia e voto suae Sanctitatis et consultorum ejusdem succedant. Emendationes transmissas minus placere. Cardinalis Lotharingii de iisdem sententia. Ejus conatus promissi, ut Gallorum et Hispanorum pars repugnans canones de primatu et de episcopis acceptet. Conventus legatorum cum aliquot episcopis his de quaestionibus habiti. Novae hinc correctiones propositae, quae tamen Lotharingio non probantur donec denuo reformatae sunt. Asseritur tandem, episcopos esse a Christo institutos et a papa assumptos. Concordia haec quanti momenti existat. Congregatio generalis eodem die celebrata.

Noi non possiamo che estremamente dolerci di questa nostra disgratia, o dapocagine (che si voglia chiamare),

che non habbiamo fin qui saputo o potuto, nè con lettere nè con persone mandate a posta rappresentare bene a N. S., a V. S. Illma et agli altri, che intervengono alle consulte, qual sia lo stato presente di questo concilio, et quanto sia pericoloso ogni altro partito, che si potesse pensare di pigliarne, fuori che di finirlo con pace et concordia et, quanto sia possibile, con soddisfazione universale di tutti.

La onde aggiungendo alle tante altre parole, che a questo effetto solo havemo scritte e mandate a dire, queste poche ancora volemo, che Sua Sta per mezzo di V. S. Illma sappia; et sia sicura, che non tutto quello, che da noi si vorrebbe, et dalla maniera, che si vorrebbe, può facilmente ottenersi, ma che ci vuole tempo, destrezza et patientia, quanta possa l'huomo immaginarsi; perchè havemo da fare prima con tali, che si tiene che non sieno dalla nostra, i quali non sono però nè sciocchi, nè ignoranti, nè impudenti; poi con quelli, che noi reputamo, che siano (come deveria ragionevolmente essere) de nostri, et questi ci travagliano non meno delli primi, trovando, come facciamo il più delle volte, tra loro ostinatione nelle loro opinioni et diversità et varietà grande di parere; di modo che quanto è fra li primi di concordia et unione, tanto è discordia et disunione nelli secondi, per volersi ciascuno di loro mostrare più dell'altro affettionato alla sede apostolica et al particolare servizio di N. S. et de la corte. Il che quanta noja ci apporti et quanto disturbo, lasceremo, che V. S. Illma lo consideri per se stessa.

Noi però lo toleramo volentieri et con pazienza tale, che non crediamo di dovere ne potere con ragione essere accusati. Et basti questo per dare a conoscere, che noi non possiamo così facilmente fare quel, che è cotanto da Voi altri signori costì et da noi qui non meno desiderato, et con ogni industria et sollecitudine procurato.

Hora rispondendosi a le lettere de 9. portate dal corriere insieme con le annotationi circa la dottrina et canoni del sacramento dell'ordine, et dovendosi (come è necessario di far sempre) dir la verità, V. Illma et R^{ma} S. sappia, che nè a li teologi principali di quà nè a li cano-

nisti sono parse quelle annotationi degne di così lunga consideratione, come è stata quella, che vi si è fatta sopra, nè a gran pezza corrispondente a quello, che si aspettava; non vi essendo trovato dentro pur un concetto nuovo, che non sia stato prima quì ventilato più volte nelle congregationi così publiche come private; di modo che, quando fosse stato in poter nostro di concludere quello, che ci fosse parso a proposito, tanto quelle cose, che sono state mandate da V. S. Illma, quanto delle altre ancora di non minor momento, sariano già state decretate.

Pure, come per l'ordinario di hier sera Le scrivemmo,² si mandarono subito quelle scritte, che si potevano mandare, con quella lettera mostrabile a monsignor Illmo di Loreno; di cui similmente s'intese per relatione d'alcuni, che ne rimase pochissimo sodisfatto, et che in fatti non gli parvero degne d'uscire donde erano uscite, ciò è dalla dottrina et giudizio di chi le haveva a consultare. Fu pregato appresso da nostra parte, che le volesse diligentemente considerare et sopra esse trovarsi con noi la mattina seguente, che fu hieri a li 14., insieme col cardinal Madrucci. Venuti dunque a noi, et essendo da noi invitato il cardinal di Loreno a parlare, disse per primo quel, che ancora a noi era venuto in mente (non senza meraviglia che in Roma non fosse stato pensato) ciò è, se ci pareva conveniente, che si proponessero al concilio quelle parole del concilio Fiorentino,³ atteso che da quelle si vederà nascere facilmente quella disputa, che per ogni ragione si deve quanto più si può fuggire, dell'autorità et potestà del papa. Et nel vero non è dubbio, che a proporre così semplicemente s'entrerebbe in detta disputa, quasi senza potersene schifare. Seguitò poi et disseci quello, di che si offendeva, et quello, a che condescenderebbe volentieri. Da che ci parve, se non in tutto, che in gran parte si potesse guadagnare. Onde trattando noi seco tuttavia con ogni dolcezza et mansuetudine, come havemo fatto et come siamo per fare, richiedendo così la qualità della persona et del negotio, venne a questo, che si contentava, et gli pareva esser necessario a questi maligni tempi tanto tur-

bolenti contro la sede apostolica, che s'avesse da stabilire così nella dottrina, come nelli canoni, l'autorità et potestà di N. S. con quelle istesse parole, che V. S. Illma ci ha mandate; et che per giudizio suo saria stato miglior ordine, a mettere l'ottavo canone, il quale è di questa materia, nel settimo luogo et trasferire il settimo nell'ottavo; parendo bene, che, stabilita, dichiarata et confermata la potestà di Sua B^{ne}, si dichiarasse immediatamente et determinasse l'institutione de li vescovi, i quali nascono et hanno la loro origine da quella potestà di lei.

Il primo di questi dui canoni, ciò è quello che per fare honore al suo giudizio si è ritirato nel 7. luogo, era da lui approbato con quelle istesse parole, che da Roma si sono mandate; ma l'ultimo, trasferito nell'8. luogo, era alterato alquanto, secondo che si vedrà da uno scritto, che sarà quì alligato.⁴ Et di questa maniera prometteva largamente, che senza disputa o nuova contesa egli accetterebbe il tutto et lo farebbe similmente accettare da Francesi et da Spagnuoli, et (per usar della sua parola propria) che si risponderrebbe senz'altro per verbum placet.

A noi tutti parve questo partito buono, siccome tenemo per certo, che similmente parrebbe a Sua Sta et a tutto il collegio, se si trovasse quì; perchè vedendo et udendo quel che vedemo et udimo noi, conoscerebbe la grandezza del pericolo, nel quale ci troviamo (come appresso si dirà), et forse laudarebbe, come noi, ogni cosa, che fosse per dovercene assicurare.

Per all' hora non si concluse altro; ma la sera, facendosi già notte, ci congregammo fra noi et chiamammo per theologi Surrentino, Regino, Lanciano et Modena, et per canonisti Otranto, Rossano, Buoncompagno, Nicastro, Albenga, Parma, Orvieto, il Paleotto et il Promotore, et come persone d'autorità et di discorso Colonna et Brescia.⁵ Con essi comunicammo quanto s'era passato la mattina con Loreno, ricercandoli, che ci volessero nel modo, che si conveniva, dire i pareri loro, et in tanto bisogno ajutar di quel che potevano et sapevano questa causa publica, la quale pareva impuntata sì che non potesse andare in-

nanzi. Furono tutti di parere, che la cosa fusse da accettarsi come buona et santa et unica speranza di concordia. Ben disser alcun di loro che desideravano o qualche parola aggiunta o qualche altra mutata, ma che, quando non si potesse fare altramente, si accettasse intieramente il partito. Otranto, Parma et Orvieto però se ne mostrarno alquanto alieni, ma non con ragioni, che non paressero dagli altri ben solute. A l'ultimo si concluse, che si scrivessero la dottrina et i canoni all' hora all' hora con quelle additioni et mutationi, che ad alcuni di loro erano parse convenienti, et si mandassero a monsignor di Loreno, acciò che il giorno seguente fosse con noi et dicesse quel che gli ne pareva.

Venne la matina a buon hora, che fu quella d' hoggi, et mostrò poca sodisfazione di quelle mutationi et giunte, et parlando apertamente et da gentilhuomo vero, disse, che non gli dava l' animo di fare, che quelle cose fossero accettate nè da Spagnuoli nè da Francesi, et che nè anco esso le accetterebbe, se lo Spirito Santo altrimenti non lo ispirasse.⁶ Per le quali parole usciti come d' ogni speranza ci trovammo d' una malissima voglia, per le ragioni che appresso diremo.

Pure per non abbandonare affatto questa santa impresa si fece chiamare il Paleotto, et con lui si concertarono tanto l' ultimo capo della dottrina quanto i due ultimi canoni nella forma che si manda con questa. Si lesse dal detto Paleotto il tutto, et fu diligentemente considerato quanto s' era scritto dal cardinal di Loreno, et accettato di molta buona voglia senza replica nè contrasto alcuno. Et così ci partimmo tutti consolati con fermo proponimento d' indir la sessione nella congregation generale del medesimo giorno dopo pranzo per li 4. di Febraro; desiderando in questo mezzo di scorgere, se la cosa era per passare con quella tranquillità, unione et concordia, che il cardinal predetto prometteva; perchè a tutti noi unitamente pare, che per niente non sia da lasciare questo passo, nel quale si stabilisce con tutte quelle parole che si desiderano l' autorità, dignità et potestà di N. S. Ed ancorche si dica,

che i vescovi sono instituiti da Christo, non si dice senza aggiungervi, che quelli istessi vescovi sono assunti dal papa et dependono dalla autorità sua, il che non si può intendere se non quanto alla jurisdictione. Et benchè non ci sia *in partem sollicitudinis*, pur se ne deduce chiaramente; perchè se sono assunti dal papa et da lui dependono, certa cosa è, che sono assunti a quel fine et a quella parte, che il papa come capo della chiesa universale assegna loro, et per quelli effetti, nelli quali la Sta Sua ha bisogno della loro operatione.

Hora è da dire del pericolo, nel quale ci troviamo, et della ragione, che ci astringe (per quanto tocca a noi) a consentire a questa concordia et celebrare la sessione, quando si possa, anco innanzi il giorno già detto de 4. di Febraro.

Et dicendo prima della ragione: Noi havemo in questa concordia due cose di gran momento et da non lasciarcele andare dalle mani; l' una, che si stabilisce l' autorità et potestà del papa in più forte et più notabil maniera, che non si fece nel concilio Fiorentino, essendo stata questa potestà del papa più fieramente impugnata et combattata da quarant' anni in quà, che non era stato fin all' hora; l' altra, che si fa questo guadagno con Francesi, che essendo qui presenti et tenendo il concilio Basiliense et facendo professione anzi giurando di tenerlo nella loro Sorbona come si sa, consentino in un tal canone, qual fu quello, che si fece nel concilio Fiorentino per opporsi al concilio Basiliense; cosa in vero, che non potrà parere se non grande et in questo et in ogni altro tempo, et fatta dell' istessa mano de Dio.

Ma quando ciò per mala nostra disavventura non si faccia, primo ne nascerà (et questo è il pericolo che ci spaventa), che il concilio non potrà più camminare inanzi, et, come ha detto il cardinal di Loreno assai apertamente, non si farà giammai questa benedetta sessione; che sarà scandalo troppo grave, il quale accrescerà in infinito le tante altre calamità di questi tempi, et si scoprirà al mondo, che ne anco i cattolici convengono in stabilire l' eminenza et potestà del papa. Appresso, se ne nascerà protesta, non

sarà forse come altri si pensa, ma con aggiunta per avventura d'apellatione ad un concilio libero, come dicono apertamente, et alcuno di noi l'ha udito con le proprie orecchie. Il che quanto sia bene, et che cosa di bene possa partorire, ogn' un da se sel può pensare, senza che sia da noi altramente esplicato. Ne potrebbe anco nascere facilmente dissolutione di questo concilio, con rottura et scandalo non leggiero, a la quale non siamo mai per consentire et per non impedirla, quanto per noi si potrà, senza espresso ordine et comandamento di Sua Sta firmato di sua mano; perchè uscendone poi degl' inconvenienti, che facilmente ne potrebbero uscire, non è honesto, che tutta la colpa ne resti a dosso di noi, li quali, se non facciamo et non potemo fare tutto quel bene che desideramo, volemo almeno guardarci di non essere autori di tante ruine, quante a noi pare, che si causerebbono da queste discordie. Però pregamo V. S. Illma, che quando questo partito, che a noi pare buono, honesto, convenevole et necessario, non sia accettato da Sua B^{ne}, ce ne avvisi a tempo, con dirci chiaramente, che lasciamo correre ogni male, che ne potesse succedere, acciò che noi non habbiamo questo rimordimento dentro di noi stessi.

Nè lasceremo d'avvertire, che in questa istessa congregatione il cardinal di Loreno, havendo consentito al giorno della sessione toccato di sopra, ha detto, che il parer suo è che, fatta la sessione, prima che si metta mano a trattare il sacramento del matrimonio, si tratti della riforma delli abusi circa il sacramento dell'ordine, et di più, che si trovi modo di abbreviare le attioni et sentenze de li padri; che è quello istesso, che domandano ancora li ambasciatori cesarei, come V. S. Illma vederà dal loro scritto, che Le mandamo. Il che dimostra pur l'intelligenza et unione, che è fra loro, sopra la quale a noi pare che sia d'haver gran consideratione. Loreno in queste sue ultime propositioni pare che sia stato seguitato da buona parte de li padri. Il che havemo voluto soggiungere per non tacere a V. S. Illma cosa che sia di rilievo.

La unione, per toccare un'altra parola, che è fra Spagnuoli, Francesi et Imperiali, si vede, et si manifesta

chiaramente fra li altri segni da questo, che nel particolar della residenza gli Spagnuoli, che volevano tante facende, si sono accomodati et sono condescesi a quello che hanno voluto i Francesi; onde è verisimile, che' Francesi habbiano anch' essi in qualche altra cosa da conformarsi similmente con esso Loreno. Li Imperiali poi, come dal lor scritto si vede, congiungono le lor domande con quelle de li Francesi, che si sono mandate; et instano questi per quelli et quelli per questi, come per causa comune; et gli ambasciatori istessi di Francia hanno havuto a dire, che tengono commissione dal loro rè in queste cose del concilio, di non discostar da quello che si tratterà per l'imperatore.

Noi, per dire a V. S. Illma la nostra intentione et concludere hormai questa lettera troppo lunga, pensamo, dopo la sessione di far due congregationi di giorno, et udire nell' una i theologi circa gli articoli del matrimonio et nell'altra i padri circa la riforma de gl' abusi dell'ordine. Et credemo, che questo modo debba riuscire bene con l'ajuto di Dio, poichè è giudicato convenevole, che, essendosi stabilito il dogma dell'ordine, non si passi ad altro dogma senza farsi prima la riforma corrispondente al sacramento dell'ordine secondo il dovere et uso de li concilii.

Si è adunque nella congregatione generale di questa sera con universal consenso posta la sessione a li 4. di Febraro, con animo et quasi certezza che, stabilita questa concordia, si possa anco celebrare agevolmente innanzi di quel giorno; et di più hanno i padri consentito, che da noi si faccia elettione di alcuni, i quali habbiano da correggere et accomodare il decreto de la residenza.⁷ Il che faremo domani piacendo a Dio, trovandoci fin qui unitamente in proposito di nominare per principali i cardinali di Loreno et Madrucci, il quale certo, ancora che sia giovane, è tanto intendente et prudente et tanto affettionato servitore di N. S., che in ogni luoco, dove sarà posto, farà notabil giovamento et haverà l'occhio a tutto quel che si deve. Se questo nostro parere piacerà a Sua Sta, a noi sarà di mirabil consolatione, perchè altra mira et

desiderio non havemo, che di piacere a Sua B^{ne}; ma quando sia altramente, ci bisognerà grande ajuto da Dio per impedire quest' effetto, che si trova mandato tanto innanzi.

¹ Cod. Trid. 2351 fol. 52. — Cf. Pallav. XIX, 13, 2 ss. Acta Palaeotti apud Theiner II, 613 ss. — ² Cod. Trid. 2315 fol. 51. — ³ Vide supra p. 471. — ⁴ Summarium ejusdem apud Pallav. XIX, 13, 3. — ⁵ Episcopus Surrentinus: Pavesi, supra p. 448. Reginensis (Reggio): Joh. Bapt. Grosso. Lancianensis: Marini p. 422. Mutinensis: Foscarari 422. Hydruntinus: Petr. Ant. de Capua 401. Rossanensis: Castagna 409. Buoncompagno episcopus Vestanus 409. Neocastrens: Joh. Anton. Facchinetti, postea Innocentius IX. Albinganus: Carolus Cicada. Parmensis: Alexander Sforza. Urbevitanus: Sebastianus Vanzi. Auditor: Gabriel Paleotto 409. Promotor: Castelli 409. Colonna: archiepiscopus Tarentinus 424. Brixiensis: Dom. Bolani — ⁶ Quae Lotharingio displicuerint vide in actis Palaeotti apud Theiner II, 614. — ⁷ Theiner II, 228. Decretum de residentia, quod 10. Decembris 1562 examinandum propositum est, exhibet idem p. 198.

50. Litterae legatorum concilii ad S. Carolum Borromaeum

datae Tridenti 16. Januarii, allatae Romam per eundem cursorem atque praecedentes.¹

Concordiam speratam jam evanuisse, quia Galli in formulam a Lotharingio ipsis propositam de episcoporum jurisdictione etc. consentire nollent. Legati imperatoris.

Hiersera avendo scritto la lettera, che sarà qui alligata, et essendosi per ispedire con essa il corriero con le scritte in quella nominate, il cardinal di Loreno a le quattro hore di notte mandò a chiamare il Paleotto, et gli disse d' haver conferite le parole, che s' erano lette la mattina così del quinto capo della dottrina come delli due ultimi canoni coi suoi vescovi et theologi, et che non gli era mai stato possibile condurli in alcuna maniera ad accettarle, per quatro punti, che havevano in esse notati; li quali il Paleotto scrisse et con questa si manderanno a V. S. Illma.² Aggiunse però il cardinale, che queste difficoltà si potrebbero trattare et vedere di ridurle a qualche mediocrità, de la quale havesse da succedere in ogni modo

la concordia. Et dettò egli stesso al Paleotto quel, che per all' hora gli veniva in mente per accomodamento di quei punti, mostrando per ciò di non disperar, che le cose havessero da accordarsi. Noi inteso questo havemo trattato il corriero fin adesso ch' è la mattina et l' hora del desinare, et hora lo spedimo con mandare a V. S. Illma di più quel dettato di Loreno, et con dirle appresso, che questa mattina havemo risposto a gli ambasciatori cesarei, et la risposta è stata tale, che essi in tutte le parti ne sono rimasi contenti, il che solo basterà a V. S. Illma di sapere, senza che in ciò ci diffondiamo più con Lei.

¹ Ex cod. Trid. 2315 fol. 68. Cf. Pallav. XIX, 13, 6 et acta Palaeotti apud Theiner II, 614. — ² Palaeottus l. c.

51. Litterae legatorum concilii ad S. Carolum Borromaeum

datae Tridenti 18. Januarii 1563.¹

Quomodo theologi Sorbonae et episcopi Galliae cum aliis V. caput doctrinae de ordine et duos ultimos canones impugnent. Ancii et timidi redditi, legati dolenti, quod concilii locus tanto intercallo a sede pontificis distet. Rogant ut sibi praecepta clara et stricta de modi agendi mittantur. De abusibus Romanis.

Noi non lasceremo mai di tenere avisata V. Illma S. et col mezzo di Lei la Sta di N. S. de le difficoltà, che ogni hora qui o nascono di nuovo o accrescono.

Scrivemmo per quel corriero espresso a li 16. quanto occorreva fin all' hora². Da poi fummo il medesimo giorno, noi Varmiense et Simonetta, a ritrovare il cardinal di Loreno per discorrere seco sopra quelle difficoltà, delle quali si scrisse. Et dettosi da noi quanto ci parve di dover dire, per mostrargli che quelle cose potevano stare come vere et buone, nel modo che erano state scritte nel quinto capo della dottrina et nelli due canoni ultimi del sacramento dell' ordine, non cavammo da lui altra risposta, che questa: che, quanto toccava al giudizio et parer suo, egli teneva quelle cose per vere et degne d' essere approbate, ma che tanto i suoi theologi Sorbonisti quanto i prelati

desiderio non havemo, che di piacere a Sua B^{ne}; ma quando sia altramente, ci bisognerà grande ajuto da Dio per impedire quest' effetto, che si trova mandato tanto innanzi.

¹ Cod. Trid. 2351 fol. 52. — Cf. Pallav. XIX, 13, 2 ss. Acta Palaeotti apud Theiner II, 613 ss. — ² Cod. Trid. 2315 fol. 51. — ³ Vide supra p. 471. — ⁴ Summarium ejusdem apud Pallav. XIX, 13, 3. — ⁵ Episcopus Surrentinus: Pavesi, supra p. 448. Reginensis (Reggio): Joh. Bapt. Grosso. Lancianensis: Marini p. 422. Mutinensis: Foscarari 422. Hydruntinus: Petr. Ant. de Capua 401. Rossanensis: Castagna 409. Buoncompagno episcopus Vestanus 409. Neocastrens: Joh. Anton. Facchinetti, postea Innocentius IX. Albinganus: Carolus Cicada. Parmensis: Alexander Sforza. Urbevitanus: Sebastianus Vanzi. Auditor: Gabriel Paleotto 409. Promotor: Castelli 409. Colonna: archiepiscopus Tarentinus 424. Brixianus: Dom. Bolani — ⁶ Quae Lotharingio displicuerint vide in actis Palaeotti apud Theiner II, 614. — ⁷ Theiner II, 228. Decretum de residentia, quod 10. Decembris 1562 examinandum propositum est, exhibet idem p. 198.

50. Litterae legatorum concilii ad S. Carolum Borromaeum

datae Tridenti 16. Januarii, allatae Romam per eundem cursorem atque praecedentes.¹

Concordiam speratam jam evanuisse, quia Galli in formulam a Lotharingio ipsis propositam de episcoporum jurisdictione etc. consentire nollent. Legati imperatoris.

Hiersera avendo scritto la lettera, che sarà qui alligata, et essendosi per ispedire con essa il corriero con le scritte in quella nominate, il cardinal di Loreno a le quattro hore di notte mandò a chiamare il Paleotto, et gli disse d' haver conferite le parole, che s' erano lette la mattina così del quinto capo della dottrina come delli due ultimi canoni coi suoi vescovi et theologi, et che non gli era mai stato possibile condurli in alcuna maniera ad accettarle, per quatro punti, che havevano in esse notati; li quali il Paleotto scrisse et con questa si manderanno a V. S. Illma.² Aggiunse però il cardinale, che queste difficoltà si potrebbero trattare et vedere di ridurle a qualche mediocrità, de la quale havesse da succedere in ogni modo

la concordia. Et dettò egli stesso al Paleotto quel, che per all' hora gli veniva in mente per accomodamento di quei punti, mostrando per ciò di non disperar, che le cose havessero da accordarsi. Noi inteso questo havemo trattato il corriero fin adesso ch' è la mattina et l' hora del desinare, et hora lo spedimo con mandare a V. S. Illma di più quel dettato di Loreno, et con dirle appresso, che questa mattina havemo risposto a gli ambasciatori cesarei, et la risposta è stata tale, che essi in tutte le parti ne sono rimasi contenti, il che solo basterà a V. S. Illma di sapere, senza che in ciò ci diffondiamo più con Lei.

¹ Ex cod. Trid. 2315 fol. 68. Cf. Pallav. XIX, 13, 6 et acta Palaeotti apud Theiner II, 614. — ² Palaeottus l. c.

51. Litterae legatorum concilii ad S. Carolum Borromaeum

datae Tridenti 18. Januarii 1563.¹

Quomodo theologi Sorbonae et episcopi Galliae cum aliis V. caput doctrinae de ordine et duos ultimos canones impugnent. Ancii et timidi redditi, legati dolenti, quod concilii locus tanto intercallo a sede pontificis distet. Rogant ut sibi praecepta clara et stricta de modi agendi mittantur. De abusibus Romanis.

Noi non lasceremo mai di tenere avisata V. Illma S. et col mezzo di Lei la Sta di N. S. de le difficoltà, che ogni hora qui o nascono di nuovo o accrescono.

Scrivemmo per quel corriero espresso a li 16. quanto occorreva fin all' hora². Da poi fummo il medesimo giorno, noi Varmiense et Simonetta, a ritrovare il cardinal di Loreno per discorrere seco sopra quelle difficoltà, delle quali si scrisse. Et dettosi da noi quanto ci parve di dover dire, per mostrargli che quelle cose potevano stare come vere et buone, nel modo che erano state scritte nel quinto capo della dottrina et nelli due canoni ultimi del sacramento dell' ordine, non cavammo da lui altra risposta, che questa: che, quanto toccava al giudizio et parer suo, egli teneva quelle cose per vere et degne d' essere approbate, ma che tanto i suoi theologi Sorbonisti quanto i prelati

Francesi et altri ancora d' altre nationi, coi quali gl' era convenuto parlarne, erano di parere molto contrarii, et talmente fermi nella loro opinione et giudizio, ch' egli non haveva potuto moverli ne piegarli. Promise bene in ultima conclusione, di far sempre così in questa, come in ogni altra cosa, quanto gli sia da noi comandato, tutta quell' opera, che potrà, acciochè si venga a tal concordia, che questo concilio possa avere felice progresso. Et con questo insomma finì il nostro trattato seco.

AL Il giorno seguente, che fu a li 17., il detto cardinale fece domandare poscia audienza a noi per la sera a le 23 hore, ma non potendogliela dare tutti insieme (per haveve io, Scripando, preso un poco di purgatione) lo rimettimmo a questa mattina. Venne adunque questa mattina a ritrovarci, essendovi anco presente il cardinal Madrucci. Et dopo un pezzo di ragionamento ridusse finalmente tutte le difficoltà trattate con i Sorbonisti a questi quattro capi, che mandamo qui alligati, dei quali noi pigliammo nota in presenza sua con le istesse parole, che vederà V. S. Illma.³

Al primo pare a noi che si possa rispondere con facilità, et che, quando si possano trovare parole per gli altri tre senza pregiudicio de la santa sede apostolica, non si debba lasciare in modo alcuno questa pratica di concordia per poter fare questa benedetta sessione il giorno deputato et uscir di questo passo pericoloso et levar tanto scandalo, quanto si è preso di questo concilio per le differenze, che si sono scoperte fra i cattolici, i quali dovrebbero etter tutti uniti contra gli heretici, anzi li favorisce scoprendo le nostre imperfettioni et controversie.

Ma quando questa concordia per occulto giudizio di Dio non potesse succedere et la sessione non potesse farsi et fosse per nascerne dissolutione et rottura, bisogneria, che noi sapessimo quel, che ci convenisse di fare con espressa declaratione de la volontà et comandamento di Sua B^{ne}, da la qual guidati tenemo certo di non potere errare nella nostra conscienza, ne anco patire alcuna sorte di detrimento nella fama. Però pregamo con ogni efficacia V. Illma S., che espressamente et chiaramente ce ne risolva; et habbia

in consideratione, quanto si trovino hoggi mutate le cose da quel, ch' erano quando partì monsignor Visconte prima et poi il vescovo di Viterbo. Bisognerebbe certo, per saper tutte le cose subito di tempo in tempo, haveve una colomba, che ogni giorno volasse da Trento a Roma et da Roma a Trento, acciochè per tal via potessimo mitigare alquanto le angustie, che la malitia di ciascun giorno porta seco.

Nè volemo tacere, che in quel ragionamento, ch' il cardinal di Loreno hebbe con noi dui soli, Varmiense et et Simonetta, ci disse de le gran querele, che gl' ambasciatori et prelati fanno contra li abusi della corte di Roma et signalmente contra quello, che ogni dì si fa contra i decreti de li concilii. Onde dicono, che se non si truova qualche buona strada, pare una cosa vanissima il fare concilio, et dicono di più, che certi prelati hanno raccolti i capi di molte cose, che si son fatte et tuttavia si fanno contra questo istesso concilio di Trento. Tutto questo si è scritto per avviso di quanto passa, et per aspettar lume et ajuto da N. S., colla cui volontà conformandoci ci esporremo di molto buona voglia ad ogni fatica et travaglio.

¹ Ex cod. Trid. 2315 fol. 71. Cf. Pallav. XIX, 13, 6. — ² Nr. 49, 50. — ³ Cf. Pallav. l. c.

52. Ex litteris S. Caroli Borromaei ad legatos concilii

datis Romae 14. Januarii, redditis Tridenti 18. Januarii 1563 per currem data opera dimissum.¹

(Post exposita alia negotia minoris momenti nuntiat) de nova forma decreti residentiae et de tribus canonibus Tridentum missis.

... Sua Sta ha visto quest' ultimo decreto de la residenza et non gli dispiacera, che si concluda in quella forma. Il che piaccia a Dio che segua, et che similmente possano accordare la sinodo in uno di quei tre canoni, ch' io mandai Loro con le mie lettere di 9.

¹ Ex cod. Trid. 2315 fol. 71.

53. Litterae legatorum concilii ad S. Carolum Borromaeum
datae Tridenti 24. Januarii 1563.¹

Ex generalis congregationis placito cardinales Lotharingius et Madruzzius cum aliis ad emendandum decretum de residentia deputantur. Consultationes de eadem emendatione habitae; in iis archiepiscopus Graniensis defendens institutionem episcoporum „ex iure divino“ episcopum Hydruntinum haeresis inculpat.

Come scrivemmo l'altro giorno a V. S. Illma, si deputarono da noi l' Ill^{mi} cardinali di Loreno et Madruzzo a riformare il decreto de la residenza, insieme con que' prelati, che a loro paresse di doversi eleggere. Et questa deputatione nel vero fu fatta più per quello, che da Lei ci fu scritto l'altro giorno, cioè è che Loreno di noi si dovesse perchè non gli comunicassimo le cose del concilio et lo trattassimo da nimico, che per altra ragione che ci fosse, o voglia che n' havessimo. Furono da essi eletti quei quattordeci, che mandammo in nota col precedente spaccio, l'ultimo de quali, che fu Tortosa², per dire il vero, si elesse per ricordo et opera di me Simonetta.

Il mercoledì sera, che fu a li 20., si congregarono in casa di Loreno, il quale disse loro: che come essi sapevano, aveva havuto carico di riformare in compagnia di loro il decreto de la residenza, che era quello, che gli era stato dato d'ordine nostro et che ciascuno di loro doveva haver veduto; ma che da alcuni dotti et pii huomini gli era stato dato un altro più conforme a li voti de li padri; il quale se essi se ne contentavano proponerebbe et farebbe legger loro. Et mostrando tutti di contentarsene per vedere che cosa fosse, si lesse. Et parve che, quantunque il proemio fosse assai differente et specificasse forse più di quel che si volesse le funzioni (per dir così) et officii de li vescovi, sodisfacesse nondimeno a tutti, da tre in fuori, che furono Otranto, Rossano et Buoncompagno. Laonde si disse, che ognuno se ne facesse fare una copia, et se la portasse a casa, et la considerasse molto bene di parte in parte, per ritornare poi il venerdì a dirne il suo parere nel medesimo luogo.

Venuto il venerdì e congregatisi tutti, il cardinale rese prima ragione, perchè nel proemio s'erano così specificati gli officii de li vescovi, et disse, d' haverlo fatto perchè s'era osservato, che nella maggior parte de li voti de li padri si domandava questa specificazione distinta. Poi diede principio al pigliar de li voti sopra esso decreto. Fu detto longamente da ciascuno il parer suo, et per quello che poi ci è stato riferito da alcuni di loro, nella somma piacque et fu accettato da tutti, eccetto da li tre soprannominati; ancora che parecchi dicessero, che non credevano, che fosse per passarsi da li padri in congregazione generale.

Avenne in quella congregazione un poco di disordine per la ragione che diremo. Otranto divise il voto suo in due parti, cioè è ne gl' officii de vescovi et nella sostanza del decreto. A la prima disse, che essendo stati chiamati quivi per riformare il decreto della residenza et stabilirlo, per potere celebrare la sessione il giorno statuito hormai vicino, non vedeva, perchè si avesse da entrare a discorrere et disputar sopra li officii de li vescovi, et perder tempo in cosa non commessa da li legati. A la seconda disse, che sapeva, che i padri non volevano, che si dichiarasse, che la residenza fosse *de iure divino* per tante ragioni, che si son dette già tante giorni; che vedendo, che per questo decreto si veniva a dichiarar, non poteva consentir, che l' detto decreto si proponesse, essendo certissimo, che non passerebbe, et che tanto tempo si perdeva, quanto si stava su questo pensiero. Granata, che venne appresso, disse tutto il contrario, lodò il proemio, lodò il decreto et l' approbò in tutte le parti; et se haveva difetto alcuno, disse, che era perchè v' haveria voluto dentro anco parole più efficaci; et soggiunse, che chi diceva *pascere, et munera episcopalia non esse ex praecepto divino*, diceva un heresia; concludendo, che se di quel decreto si levava una sola parola, voleva protestarsene a Dio et al mondo. Quella parola, che fosse heresia a dir *pascere et munera episcopalia non esse ex praecepto divino*, punse Otranto, tenendola come detta per lui, et se ne risentì verso Loreno, dicendo, che s'egli non provvedeva, che si parlasse con

modestia, anch' esso metterebbe la modestia da canto et risponderrebbe come si convenisse all' honor suo et a la professione, che fa d' esser catholico, quanto persona che viva, et non vi tornerebbe più. Granata si scusò con dire, che potea ben essere, che uno dicesse un heresia, et perciò non fosse heretico. Et si mise silentio tra loro.

Il giorno seguente, che fu sabbato, perchè quella congregatione durò fin a notte oscura, et non si toccò se non del proemio et al primo capo, si ritornò a le venti hore in casa di Loreno. Ma Otranto, a cui forse parve, che Loreno facesse poco caso di lui, non havendo nè represso nè ripreso Granata, non v' andò. Parlarono di tutti gli altri capi, et se n' andarono, restando con Loreno Lanzano, Modena, Lerida,³ et Buoncompagno per dar l' ultima mano al decreto, secondo che tutti erano convenuti. Et così fecero, et lo diedero a transcrivere con resolutione, che questa mattina Loreno et Madruzzo ce l' havessero da portare, non si ricordando, che fosse domenica et che ordinariamente in tal giorno si va alla predica, a la messa et alla processione. Ma quel che non hanno fatto questa mattina lo faranno forse questa sera. Trattanto havemo voluto scriver questo.

¹ Ex cod. Trid. 2315 fol. 100. — Cf. Pallav. XIX, 14, 1 ss. —

² V. pag. 444. — ³ Antonius Augustin, episcopus Leridensis.

54. Litterae legatorum concilii ad S. Carolum Borromaeum

datae Tridenti 24. Januarii 1563.¹

Oratores Galli, Lansac et Ferrier apud legatos conqueruntur, quod res indebitae, ut ajunt, decretis de ordine immisceantur; concilii superioritas supra papam iisdem certa est et inconcussa „religio“ ecclesiae gallicanae, in cujus religionis praesudicium nihil unquam fieri permittent. Exigunt oratores, ut concilium decernat de postulatis a se porrectis. Cardinales Mantuanus et Seripandus sapienter et fortiter respondent; immerito quosdam hanc dictionem respuere „papam regere universalem ecclesiam.“

Questa sera essendo noi congregati insieme sono venuti gli ambasciatori Francesi a parlarci, et monsignor di

Lansac, che è stato il primo a parlare, ci ha detto, che havendo noi fatte dar in iscritto quelle difficoltà et considerationi, di che toccammo nella nostra precedente a V. S. Illma, et pregati a volercene dire il parer loro et insieme darci quell' ajuto et consiglio che potessero, perchè il concilio avesse da caminare al suo debito fine, et massimamente in far opera coi loro prelati, che si volessero disporre et contentar de le cose convenienti, erano venuti a risponderci et dirci in somma, che havevano visto il tutto, et che loro rincresceva assai di questi impedimenti, non desiderando manco di noi et di qualunque altro la fine del concilio. Che quanto a l' ajuto, che si domandava loro da noi, era vero, che dove potessero farci servigii sariano sempre dispostissimi a farlo, ma che non havevano niuna commissione dal lor rè di stringere i prelati a far cosa contra la coscienza loro, dovendo esser liberi, et dire liberamente quello che sentivano per coscienza. Tuttavia che non mancherebbono per soddisfarci di persuaderli, et più che potessero, alla concordia. Quanto poi al consiglio, che non sapevano, che miglior consiglio darci, se non che lasciassimo star di metter tanto nella dottrina quanto nelli canoni cosa che potesse causar discordia; et dette alcune altre parole in questo senso soggiunse, che lascierebbe il carico a li compagni suoi di dire il resto, che non era della sua professione, et ci pregava, che volessimo ascoltarli.

Entrato in questo il presidente Ferriero a parlare disse, che non era dubbio che il concilio era sopra il papa, et che non solamente la religione della chiesa Gallicana lo sentiva, ma che l' havevano per certissimo, et ne facevano professione, et lo giuravano come articolo vero et necessario, et che havevano ragione di farlo per rispetto del concilio di Costanza; et, diffusosi assai sopra di questo, venne a dire, che nelle loro istruzioni havevano sì espresso ordine di non entrar nella disputa, *an concilium sit supra papam*, ma che l' havevano anche di non lasciar passar parola in decreti, canoni o altri scritture, per la quale si potesse pregiudicare a questa loro religione; et perciò hanno aspettato il tempo, che se ne toccasse, il

quale pareva loro che fosse giunto; onde non pareva loro di poter consentire, che passassero queste parole, che si pongono hora nella dottrina et nelli canoni, perchè stabilivano cosa contraria a la religione predetta. Appresso toccò delle petitioni da loro date a questi giorni passati et ricordò, che fu dui anni sono mandato a Roma per conto di quelle et d'altre ancora; et che da N. S. fu liberamente rimesso al concilio, con dire che il concilio trattarebbe et terminerebbe di tutte queste cose; et che però non volevano di nuovo esser rimessi a Roma, ma instarle dal concilio. Et tutto questo disse in modo, che parve, che si riscaldasse, et che fossero venuti con animo molto risoluto.

Finito che ebbero di dire, volendo noi come conveniva risponder loro ordinatamente, dissi io Mantua a monsignor di Lansac, che credevamo facilmente, che essi desiderassero al pari di noi et d'ogni altro la fine del concilio, per molte ragioni, che come certe si lasciavano di dire; et che della buona volontà loro verso di noi rendevamo loro molte gratie, et accettavamo volentieri l'ajuto, che offerivano di darci con persuadere a li loro prelati la concordia, et tanto più quanto eravamo certi, che in ciò non mettevano della loro coscienza; ma che quanto al consiglio non potevamo accettarlo e lodarlo in niuna maniera per non essere nè accettabile, nè lodevole, et che non volevamo lasciar di mettere et quelle et altre parole, se bisognasse, et nella dottrina et nei canoni, per dichiarare la superiorità di N. S.; et che se essi havevano per fine di voler difendere et mantenere la loro opinione, noi havevamo per fine di difendere et mantenere la verità, la quale è, che il papa sia superiore al concilio; et che non accadeva, che essi pensassero di voler mettere questa cosa in campo, ne chiedere alla sinodo, che si dichiarasse, perchè non saressimo mai per tolerarlo, havendola noi per tanto certa, che piuttosto che consentire, che si rivocasse in dubbio, vi lasciaressimo la vita.

Quì entrò io Seripando et voltatomi al presidente dissi, che quel fondamento suo di volere, che il concilio fosse sopra il papa, perchè così si fosse fatta terminatione

nel concilio di Costanza, non era buono fondamento, essendo i tempi d' adesso et le cagioni molto differenti da quelle d' all' hora; perciocchè all' hora non ci era papa, ma era scisma di due o tre papi come si sa, et quella terminatione non fu per voler dichiarare, il concilio essere al papa superiore, ma per poter dichiarare sicuramente, qual havesse da esser papa et levar quel scisma dalla chiesa di Dio; ma che hora ci era il papa, et papa vero, et legittimamente fatto, che non ha eccezione nè opposizione alcuna; perciò cessando la cagione di quella terminatione fatta per quel bisogno solo, doveva cessare anco ogni pensiero nella mente degli huomini; et in questo mi diffusi, come piacque a Dio di darmi lume, concludendo che si come essi non volevano, che si ponesse parola che potesse pregiudicare alla religione loro, la quale noi tenevamo per opinione, così volemo noi ponervi tutte quelle parole, che fossero per dichiarare et manifestare questa verità della suprema autorità del papa.

Passarno alcune altercationcelle, non senza un poco di riscaldamento di sangue; nelle quali il presidente disse, che noi havevamo, et non essi, dato occasione di trattare di questo punto, havendo nelle scritture, che havevamo fatto dar loro, poste queste parole: *Praejudicium afferre dicunt eorum opinioni, qui tenent concilium esse et habere potestatem super papam*; et noi, che in quello instante non havevamo bene in mente come stessero quelle parole, mostrammo di meravigliarci senza risponder altro, et di non poterlo credere. Ma fatteci dopo la partita loro portare le dette scritture trovammo, che essi erano quelli, che s'ingannavano, et non noi; perciò chè, come V. S. Illma può haver visto nelle quattro difficoltà ultimamente addotte da Francesi, si dice che essi non vogliano che si dica *universalem ecclesiam*, perchè si pregiudica a la opinione di coloro, che tengano, che'l concilio sia sopra il papa. Onde senza perdervi tempo mandammo per l' auditor Paleotto a chiarire il presidente predetto con la scrittura in mano, che quelle parole non erano poste da noi, se non come

parole dette da loro per fare, che nella dottrina et nei canoni non si mettesse *universalem ecclesiam*.

Nella fine del nostro ragionamento cavammo da li detti ambasciatori una cosa, che ci parve molto strana et ci da che pensare assai, et questa fu, che dicendo noi, che di tutto quello, che havevamo passato insieme, tratteressimo poi con monsignor Illmo di Loreno con quella destra et dolce maniera, con che solemo trattar seco, ci risposero, che non havevano che far col cardinal di Loreno, nè havevano da ubbidire a lui, ma solo da eseguire le commissioni del rè loro nel modo che venivano loro imposte. Sopra questa risposta lasceremo che V. S. Illma faccia quel discorso, che Le detterà la Sua prudenza.

¹ Ex cod. Trid. 2315 fol. 105. Cf. Pallav. XIX, 14, 4 ss.

55. Ex litteris legatorum concilii ad S. Carolum Borromaeum datis Tridenti 25 Januarii 1563.¹

(Lotharingius ad legatos defert novum schema decreti de residentia a deputatis formatum) asserens illud esse contrarium eorum opinioni, qui volunt residentiae obligationem pro episcopis „ex jure divino“ derivare. (Invehitur idem cardinalis in Gallicanos), qui synodum et ipsam ecclesiam per suam repugnantiam in summum discrimen vocarent.

. . . Loreno brevemente ci ha reso conto d'alcune parti di esso [decreto concordato] et delle ragioni, che l'hanno mosso a così fare, mostrandoci specialmente (nel che disse, che conveniva anche Lanzano e Buoncompagno), che questo decreto è più pregiudiziale a coloro, che tengono la residenza *esse de jure divino*, che a coloro, che tengono il contrario. . . Disse d'haver trovato in questo maneggio, che qui è un atheismo piuttosto che religione e zelo di bene alcuno, perchè ha provato manifestamente, che si contradice alla scrittura, si ripugna a lo Spirito Santo et si fa contro il servizio di Dio, del papa et della chiesa; et che questi tali al sicuro faranno perdere a Roma la ubidienza della Francia, che forse si tirerà dietro il resto

del christianesimo². . . Non può esser [disse] nè miglior mente nè più desiderosa del ben publico et della conservatione della religione in principe del mondo di quella, che è in Sua B^{ne}. . .

¹ Ex cod. Trid. 2315 fol. 114. - ² Leguntur saepius similes quae-relae Lotharingii, ex gr. apud Pallav. XXI, 5, 4.

56. Litterae S. Caroli Borromaei ad legatos concilii datae Romae 24. Januarii, redditae Tridenti 29. Januarii 1563.¹

De formula doctrinae et canonum, circa quam inter legatos et Lotharingium conrenerat. Pontifex praefert expressionem: episcopos ex Christi institutione assumptos in partem sollicitudinis etc. Quare potius dicendum sit, episcopos esse presbyteris majores gradu ac dignitate, quam sancta ordinatione superiores. De jure divino episcopatus in tanta discordia definiri nihil posse. Sessio differenda. Pontifex non dissolvit concilium nisi eo quo oporteat modo; etsi suam dignitatem tuebitur, patietur tamen sub certis conditionibus, ut primatus praetereatur. Quomodo condescendum in quibusdam. Congregationes de abusibus. Emendatio decreti de residentia.

Per le lettere di VV. SS. Ill^{me} de' 15. et de' 16.² N. S. ha conosciuto, con quanto studio et diligenza Quelle si sono affaticate in accomodar li canoni et dottrina del sacramento dell'ordine; et havendo visto la forma, che dicono essersi accordata tra Loro et il signor cardinal di Loreno, se bene in prima vista Sua Sta ne rimase soddisfatta, ha nondimeno mostrato di desiderarci quattro cose, le quali non si giudicano di piccola importanza.

La prima è, che dove nel canone si dice *a Christo institutos*, si dicesse *ex Christi institutione assumptos*; la seconda, che nel canone et dottrina si mettesse *in partem sollicitudinis*, come già era stato posto nella dottrina et come si trova usato da molti santi dottori antichi, a imitazione de quali non dovrebbe a quei padri parer strano di far il medesimo; la terza, che dove si dice *presbyteris superiores*, si metta *presbyteris majores*, come stava nel ca-

parole dette da loro per fare, che nella dottrina et nei canoni non si mettesse *universalem ecclesiam*.

Nella fine del nostro ragionamento cavammo da li detti ambasciatori una cosa, che ci parve molto strana et ci da che pensare assai, et questa fu, che dicendo noi, che di tutto quello, che havevamo passato insieme, tratteressimo poi con monsignor Illmo di Loreno con quella destra et dolce maniera, con che solemo trattar seco, ci risposero, che non havevano che far col cardinal di Loreno, nè havevano da ubbidire a lui, ma solo da eseguire le commissioni del rè loro nel modo che venivano loro imposte. Sopra questa risposta lasceremo che V. S. Illma faccia quel discorso, che Le detterà la Sua prudenza.

¹ Ex cod. Trid. 2315 fol. 105. Cf. Pallav. XIX, 14, 4 ss.

55. Ex litteris legatorum concilii ad S. Carolum Borromaeum datis Tridenti 25 Januarii 1563.¹

(Lotharingius ad legatos defert novum schema decreti de residentia a deputatis formatum) asserens illud esse contrarium eorum opinioni, qui volunt residentiae obligationem pro episcopis „ex jure divino“ derivare. (Invehitur idem cardinalis in Gallicanos), qui synodum et ipsam ecclesiam per suam repugnantiam in summum discrimen vocarent.

... Loreno brevemente ci ha reso conto d'alcune parti di esso [decreto concordato] et delle ragioni, che l'hanno mosso a così fare, mostrandoci specialmente (nel che disse, che conveniva anche Lanzano e Buoncompagno), che questo decreto è più pregiudiziale a coloro, che tengono la residenza *esse de jure divino*, che a coloro, che tengono il contrario. . . Disse d'haver trovato in questo maneggio, che qui è un atheismo piuttosto che religione e zelo di bene alcuno, perchè ha provato manifestamente, che si contradice alla scrittura, si ripugna a lo Spirito Santo et si fa contro il servizio di Dio, del papa et della chiesa; et che questi tali al sicuro faranno perdere a Roma la ubidienza della Francia, che forse si tirerà dietro il resto

del christianesimo². . . Non può esser [disse] nè miglior mente nè più desiderosa del ben publico et della conservatione della religione in principe del mondo di quella, che è in Sua B^{ne}. . .

¹ Ex cod. Trid. 2315 fol. 114. - ² Leguntur saepius similes quaelae Lotharingii, ex gr. apud Pallav. XXI, 5, 4.

56. Litterae S. Caroli Borromaei ad legatos concilii datae Romae 24. Januarii, redditae Tridenti 29. Januarii 1563.¹

De formula doctrinae et canonum, circa quam inter legatos et Lotharingium conrenerat. Pontifex praefert expressionem: episcopos ex Christi institutione assumptos in partem sollicitudinis etc. Quare potius dicendum sit, episcopos esse presbyteris majores gradu ac dignitate, quam sancta ordinatione superiores. De jure divino episcopatus in tanta discordia definiri nihil posse. Sessio differenda. Pontifex non dissolvat concilium nisi eo quo oporteat modo; etsi suam dignitatem tuebitur, patietur tamen sub certis conditionibus, ut primatus praetereatur. Quomodo condescendum in quibusdam. Congregationes de abusibus. Emendatio decreti de residentia.

Per le lettere di VV. SS. Ill^{me} de' 15. et de' 16.² N. S. ha conosciuto, con quanto studio et diligenza Quelle si sono affaticate in accomodar li canoni et dottrina del sacramento dell'ordine; et havendo visto la forma, che dicono essersi accordata tra Loro et il signor cardinal di Loreno, se bene in prima vista Sua Sta ne rimase soddisfatta, ha nondimeno mostrato di desiderarci quattro cose, le quali non si giudicano di piccola importanza.

La prima è, che dove nel canone si dice *a Christo institutos*, si dicesse *ex Christi institutione assumptos*; la seconda, che nel canone et dottrina si mettesse *in partem sollicitudinis*, come già era stato posto nella dottrina et come si trova usato da molti santi dottori antichi, a imitazione de quali non dovrebbe a quei padri parer strano di far il medesimo; la terza, che dove si dice *presbyteris superiores*, si metta *presbyteris majores*, come stava nel ca-

none mandato da noi; et la quarta, che non si perverta l'ordine dell settimo et ottavo canone, ma si lasci l' uno et l' altro al luogo suo.

Ma perchè, se ben da un canto la Sta Sua desidererebbe, che si accomodassero, da l'altro nondimeno stima assai l'honore et satisfatione de le SS. VV. Ill^{me} et del predetto signor cardinal di Loreno; onde vuole adherire più che sia possibile a quello, che tra Loro si è stabilito. La Sta Sua ha poi risoluto di non guardarla così per sottile; et dice in sostanza, che delle due prime, che sono quelle, che appresso a li padri sono le più importanti, quando non si possa ottenerle, la Sta Sua si contenterà, che non se ne faccia conto, se però le due ultime, le quali doveriano essere facili da ottenere, saranno a noi concesse con quella prontezza, che si deve. Et per dir primo de li canoni se monsignor Illmo di Loreno vuol mettere l'ottavo nel settimo luogo per maggiormente honorare N. S., la Sta Sua non solamente non si cura di questo honore, ma ha giudicato, che gli sarebbe più presto di dishonore et forse di non poco pregiudicio; conciosiachè, essendosi cominciato l'ordine de la hierarchia ecclesiastica da li minori, par che convenghi, che Sua Sta come più degna stia nell' ultimo luogo, tanquam claudens agmen gregis sui; oltre che non siamo sicuri, che dal lasciar li vescovi in ultimo non si possa fare qualche illatione, che ci faccia pregiudicio, come VV. SS. Ill^{me} per la prudenza Loro potranno molto bene considerare.

Quanto poi alla parola *superiores*, poichè nel canone, che fu dato dal signor cardinal di Loreno a monsignor di Viterbo, et in quello che a nome di S. S. Illma fu mandato quà altre volte, si diceva, *majores*, et noi ancora havemo osservato, che li sette ottavi de li voti de' padri dicevano similmente *majores*: non potemo credere, che sia per fare alcuna alterazione nell' animo del detto Loreno o di qualsivoglia altro; et quando la facesse, si potria dire, che quei tali procedessero con mal animo, et che per questa via cercassero di tirar la conseguenza, che essendo li vescovi superiori a li preti *ratione ordinis*, habbiano neces-

sariamente la loro jurisdictione immediatamente da Christo. Il qual dubbio si leverebbe, quando et nella dottrina et nel canone si dicesse *gradu vel dignitate majores*, o vero si levassero quelle parole *sancta ordinatione*, nel qual caso ci contenteremo ancora noi de la parola *superiores*, della quale non ci potemo contentare.

Anzi le SS. VV. Ill^{me} haveranno causa di star su la sua et non condescender, che d' altra maniera la cosa si concluda; et chi vorrà poi da questo pigliar occasione di protestare o far altra novità, ci sarà di gran conforto et satisfatione il saper, che da noi non ne sia stata data occasione, et haveremo a farne pochissimo caso; seguitando nel resto per quanto spetta a Loro, nè più nè meno a tirar innanzi le cose del concilio nel modo et nella forma, ch' io scrissi Loro con le lettere de' 9. del presente; ciò è con far la sessione senza il canone et senza quella parte de la dottrina, che tocca l' institutione de vescovi, et senza alcuna mentione del *jus divinum* o di santa ordinatione, con l' occasione di non poter fare un dogma in tanta discordia; o vero differire la sessione sino alla fine di Marzo; attendendo intanto a ordinar le altre materie, che restano. Ne pensino le SS. VV. Ill^{me}, che N. S. habbi o possa haver mai alcuna mira a la dissolutione di questo concilio, se non con finirlo nel modo che conviene. Ma non però dovemo per timore di questo consentir mai a cosa, che sia pregiudiciale a l' autorità di questa sede, come Sua Sta è certa, che le SS. VV. Ill^{me} faranno sempre per debito Loro. Però con questo presupposito potranno attendere a caminar innanzi senza rispetto alcuno.

Ho però d' aggiungere in questo particolare, che in caso, che per la discordia si stabilisce la dottrina et canoni senza farci alcuna mentione de li vescovi, o vero li padri s' accordassero a fare un canone, nel qual si dicesse semplicemente, che li vescovi, che di presente sono, sono li veri vescovi, et non larve papali, o simil cosa, come dicono li heretici, se ben dicessero che siano superiori ai preti, senza però far altra mentione de la loro

institutione nè del *jus divinum* nè di santa ordinatione, come di sopra: Sua Sta si contenterebbe, anzi lauderebbe, che medesimamente si lasciasse di far menzione della autorità sua tanto nella dottrina quanto nei canoni, non obstante quel, ch' io scrissi all' hora circa il concilio Fiorentino; attesi li rispetti, che le SS. VV. Ill^{me} adducono nelle Loro lettere. Ma facendosi l' uno, non si deve mancare de l' altro, et nel modo, che di sopra ho detto, et non altrimenti; salvo però se nel trattare il negotio trovassero altra forma di parole, che abbracciassero comodamente il concetto di Sua B^{ne}, come dirò poi abbasso.

Si sono intesi ancora et visti li quattro punti di difficoltà mossi da li vescovi et theologi Francesi. De li quali non è fatto qui gran caso, si perchè non dubitamo, che monsignor Illmo di Loreno non sia per mantenere il stabilimento fatto, che la cosa si finisca in quell' altra forma, et si ancora perchè sono parsi molto fuora di ragione; come crediamo, che alle SS. VV. Ill^{me} saranno similmente parsi, et che lo haveranno già detto a chi bisogna, levando altrui ogni speranza, che siano per essere accettati mai. Ma quando pure a VV. Ill^{me} SS. paresse di condescendere in qualche cosa, si potrà concedere che dove nella dottrina si dice *a vero Christi vicario*, si levi la parola *vero*, dicendo semplicemente *Christi vicario*, senza però aggiungerli nè *supremo* nè altro; similmente che dove vogliono, che in *muneribus episcoporum* si connumerati ancora *regere et excommunicare*, o veramente si levi il resto, si potrà concedere che ogni cosa si levi. Ma la clausula *ab eodem Christi vicario dependentem* o altra simile, che significhi la subjectione de vescovi a Sua B^{ne}, et medesimamente quelle parole *auctoritate Romani pontificis* et l' altre *sed figmentum* o vero *inventum humanum*, per non lasciar nuda quella narrativa *assumptos a Christo*, non è già da comportare in conto alcuno, che siano levate.

Questo è quanto a Sua Sta è occorso per risposta de la lettera di VV. Ill^{me} SS. Ma perchè potrebbe essere, che, o prima dell' arrivo di questa o dopo, Quelle fossero

convenute o convenissero in qualche nuova forma di parole, che salvassero in ogni modo l' intentione di Sua Sta, (la quale è in sostanza di salvare l' autorità sua et difender questa santa sede da ogni sorte di prejudicio et tener ferma questa verità, che li vescovi hanno la jurisdictione da Sua B^{ne}), in tal caso la Sta Sua dice, che, pur ch'è questo effetto ne seguirà, si contenterà d' ogni accomodamento, che a Quelle sarà parso; sapendo che non hanno meno a cuore l' honore della detta sede che il proprio. Onde per questo conto non accaderà, che si mandino più corrieri innanzi e indietro, ma che con l' ajuto di Dio attendino a cessar di queste altercationi.

La deliberatione fatta da le SS. VV. Ill^{me}, di voler dopo la sessione far due congregationi il giorno, è sommamente piaciuta a Sua B^{ne}, perchè oltre il satisfare al signor cardinal di Loreno nel far trattare in una d' esse congregationi la riforma degli abusi dell' ordine, come S. S. Illma ha ricercato, Sua Sta sente gran piacere di tutte le cose, che possono servire alla acceleratione degli atti del concilio. Onde non posso se non esortar le SS. VV. Ill^{me} a continuar in tal proposito.

È ancora piaciuto a Sua Sta che la sinodo habbia consentito a la deputatione di quelli, che habbino d' accomodare il decreto della residenza, et non meno che le SS. VV. Ill^{me} havessero risoluto di deputar per principali li cardinali di Loreno et Madruzzo. Nè circa il detto decreto dirò altro, rimettendomi a quello, che per altre mie ho scritto; si come non dirò medesimamente cosa alcuna circa la scrittura data Loro ultimamente da li ambasciatori cesarei, dovendo massime esser di questo il portatore monsignor Visconte, dal quale intenderanno largamente tutto quello, che in qualsivoglia particolare potessero desiderare, havendo lui parlato ogni giorno a lungo con Sua Sta.

¹ Ex cod. Trid. 2315 fol. 144. — ² Nr. 59 et 50. — ³ Nr. 47.

57. Litterae S. Caroli Borromaei ad legatos concilii

datae Romae 27. Januarii, redditae Tridenti e. 31. Januarii 1563.¹

Mittuntur responsa ad Gallicanorum difficultates contra 7. canonem et doctrinam de ordine. Legatos non indigere nova instructione; controversiis de institutione episcoporum et de jure divino abactis ea proponant, in quibus omnes fere concordantes existunt, ut sessio tandem celebrari possit. Ceterum rerum agendarum ordo eorum prudentiae relinquitur. Consultum esse, 10 aut 12 patres ex confidentioribus deputare pro continuo studio concordiae. Exempla reformationis a pontifice strenue in ipsa curia promotae adducuntur.

Visto per le lettere di VV. Ill^{me} SS. di 18. et 19.² li nuovi punti di difficultà sopra il settimo canone et dottrina dell' ordine mossi da li dottori Sorbonisti et raccolti dalla bocca propria del signor cardinal di Loreno, et considerato di quanta importanza fusse il farli presto risposta, non si è mancato d' attender subito a consultar sopra essi; et così si è risoluto di fare a le SS. VV. Ill^{me} quella risposta, che Elle vederanno per la qui alligata scrittura³; a la quale circa questi particolari mi rimetto, havendo massimo scritto in gran parte il medesimo ancora per monsignor Visconte, il quale partì hiermattina et doverà arrivare quasi a un medesimo tempo con questo. Da la qualità di tutte queste nostre risposte qui si spera mediante l' ajuto de Dio et la prudenza et industria delle SS. VV. Ill^{me}, che s' habbia a trovar forma a la concordia per poter celebrare la sessione al tempo deputato.

Ma quando pure per nostro travaglio a Dio piacesse altrimenti, a N. S. pare d' avere assai bene espressa la mente sua circa il modo, con che hanno a governarsi, non solamente con le lettere mie de' 9. del presente,⁴ ma con l' altre ancora portate dal predetto monsignor Visconte. Il qual modo è in sostanza, che attendano a stabilire la dottrina et altri canoni già digesti et accordati, et coll' occasione della discordia mettano da canto tanto nell' una, quanto ne gl' altri il ragionare della institutione de vescovi et del *jus divinum* et d' altra cosa simile. Nel qual caso Sua Sta si contenta, che non si faccia menomamente men-

tione dell' autorità sua. Et per far questo potrà forse tornar comodo il proponere a li padri, che essi dicano, *quid agendum in tanta dissensione*; mettendo loro in consideratione da un canto, quanto sia vicina la sessione, et da l' altro, quanto sia gran scandalo appresso a tutte le provincie christiane, che si stia tanti mesi consumando il tempo con andare d' una in altra prorogatione senza far cosa alcuna.

VV. SS. Ill^{me} potranno privatamente avvertire li prelati confidenti, et massimamente quelli reverendissimi arcivescovi, acciochè sappiano, come governarsi ne li loro voti.⁵ Et in difetto poi d' ogni altra speranza di far bene, potranno seguir l' ordine già havuto di allungar la sessione sin a Marzo, et intrar tra tanto nelle altre materie che restano, mostrando, quanto sia disconveniente il far dogma in si gran contradictione de' voti, come havrebbono in questa materia. Il che però si rimette alla prudenza di VV. SS. Ill^{me}, a le quali forse sovvenirà miglior modo per camminare al medesimo fine di conservar la dignità et autorità di questa santa sede. Il che facendosi (come sappiamo che haveranno a core di fare), N. S. rimette tutto il resto a l' arbitrio de le SS. VV. Ill^{me}, et nissuno nè in questo nè in altro partito haverà giusta causa di dolersi di Loro, poichè ben si conoscerà per ogn' uno, che non è in potestà Loro di componer le discordie di tanti cervelli, havendoci Lor fatto dentro tutti gli officii et manifatture, che hanno potuto. Et per soddisfare anco maggiormente, per quanto sarà in Loro, a tutta la synodo, potranno poi fare una deputatione di 10 o 12 prelati d' ogni natione, li quali habbino d' attendere incessantemente giorno e notte a vedere di trovare qualche modo di concordia nelli detti canoni et dottrina, che si saranno lasciati, per stabilirli poi in l' altra sessione insieme con le riforme di questo medesimo sacramento dell' ordine et con l' altre materie de matrimonio, che in questo mezzo si tratteranno.

All' ultima parte della suddetta lettera de' 18., che parla degl' abusi qui in Roma, non mancherei d' entrare in qualche justificatione, se la riforma, che si va facendo ogni

di, non mostrasse la sincerità dell' animo di N. S., et particolarmente quello che ha fatto ultimamente, che è pur cosa molto notabile, etiam appresso a li più scrupolosi del mondo, come da monsignor Visconte intenderanno. Da VV. Ill^{me} SS. Sua Sta aspetterà risposta di quel, che per il detto monsignor Visconte ha mandato Loro a dire circa le commende et le provisioni in forma *dignum*, per far poi ancora in questa parte tutto quello, che dal Loro buon giudizio sarà giudicato conveniente.

Quando VV. SS. Ill^{me} manderanno monsignor Comendone, come scrivono di voler fare, Sua Sta l' haverà per benissimo fatto, come ha havuto per ottimo il mandare M. Scipio Lancilotto al conte di Luna con instructione, de la quale N. S. ha vista et commendata la copia.

Quanto a quel beneficio de la diocesi di Rhegio, ci vien detto, che è juspatronato del rè cattolico. Il che quando sia vero, non potrà haverlo nè l' arcivescovo nè il coppiero di N. S., al quale Sua Sta l' ha conferito, non volendo Sua Sta derogare a le ragioni di Sua M^{ta}. Ma se il juspatronato non sarà valido, si cercherà di disporre il coppiero a qualche concordia, che sia di satisfatione al predetto arcivescovo, al quale Sua Sta desidera veramente di satisfare in questo et in maggior cosa.

(Postscriptum.) Ne la deputatione di quei 10 o 12 prelati so che le SS. VV. Ill^{me} haveranno la mira a torre de più confidenti et amorevoli che sia possibile

¹ Ex cod. Trid. 2315 fol. 154. Cf. Pallav. XIX, 15, 3. — ² Nr. 51 et Cod. Trid. cit. fol. 76 — ³ Infra nr. 58. — ⁴ Nr. 47. — ⁵ His verbis, incipiendo a VV. SS., in ms Tridentino apposita est nota cifra.

58. Responsa theologica ad difficultates Gallicanorum contra septimum canonem et doctrinam de ordine.¹

An sit dicendum „auctoritas“ vel „potestas“ episcoporum; an „dependens“ a Romano pontifice; injuste plane recusari voces „universalem ecclesiam“, ubi de extensione jurium primatus agatur; quid subrogari possit. Episcopi non sunt „figmentum humanum“.

Ad primam difficultatem de verbo *auctoritate* vel *potestate*², magis placet *auctoritate*, quum sit verbum usitatum

in ecclesia et papa consueverit illo uti, pronunciando episcopos his verbis: *auctoritate Dei omnipotentis ac beatorum apostolorum Petri et Pauli, et nostra*; item in concessionibus indulgentiarum et aliis similibus materiis. Tamen in effectu existimamus, nihil minus esse in verbo *potestate*, quia etiam in sacris litteris habetur hoc verbum, quum dicat evangelista, quod Christus loquebatur *tanquam potestatem habens, et omnis potestas a Deo est*. Itaque quando in reliquis concordari possit, non est facienda difficultas in hoc verbo, prout etiam dicunt canonistae Tridentini.

Quod ad secundam de verbo *dependentem*, fuit novissime responsum cum domino Ventimiliensi, et replicatur, non esse insistendum in illo verbo, dummodo apponatur verbum simile denotans subjectionem episcoporum erga Romanum pontificem. Et verbum illud *sub obedientia* non displicet, nec credimus recusandum fore ab episcopis, quum in juramento fidelitatis jurent: *fidelis et obediens ero etc.*

Ad tertiam quae est maioris momenti, de verbo *universalem ecclesiam*, optime dicunt canonistae, verbum illud injuste recusari, quum eo non solum usi fuerint antiquissimi pontifices et doctores ecclesiae, sed etiam duo concilia generalia, Lugdunense et Florentinum (ex quibus Lugdunense, factum in Gallia, non cadit sub aliqua suspicionem) et praeterea notum sit, quod omnes pontifices antiquissimi semper se subscripserunt: *Ego N. catholicae ecclesiae episcopus*, prout ex bullis antiquissimis, quae hic servantur, apparet; et praeterea christiani principes, et praesertim ipse caesar, scribant papae *universalis ecclesiae pontifici*; ita quod hoc sine magna injuria et impudentia negari non possit. Et, ut bene considerarunt canonistae, videretur scandalum, recensere omnia alia verba concilii Florentini, prout jacent, et in hoc tantum variare, quia videretur de industria factum; et propterea omnino est instandum, quod verbum illud retineatur. Nihilominus quando fieret concordia in reliquis, ad duritiam cordis eorum posset tolerari, quod verbum illud *universalem ecclesiam* mutaretur in verbum *universum dominicum gregem*, quo utitur Innocentius IV. in Cap. V. de schism. lib. VI; quum ecclesia

sit collectio fidelium; vel simpliciter diceretur *ecclesiam Dei*, etiam absque verbo *universalem*. Et ne videretur fieri immutatio hujus verbi tantum in relatione concilii Florentini, possent etiam variari aliqua alia verba ejusdem concilii cum aliis ejusdem substantiae.

Quod ad ultimum de *figmento humano*, jam fuit responsum, hoc vel simile verbum apponendum fore ad confusionem haereticorum et ad temperanda illa verba institutos esse a Christo.

¹ Ex cod. Trid. 2315 fol. 159. Cf. documentum praecedens et Palav. XIX, 15, 3. ² Cf. Nr. 51. not. 3.

59. Ex litteris legatorum concilii ad S. Carolum Borromaeum
dati Tridenti 1. Februarii 1563.¹

Laudant Pii IV. pro felici exitu concilii conamina, de quibus Vicecomes mox Roma reversus eos certiores fecit. (Concordiae etiam ipsos omnem operam daturus. De laboribus circa 7. canonem.) Galli, referente Lotharingio, voces „universalem ecclesiam“ [scil. a papa gubernatam] omnino respuunt. Remedium dilatae sessionis. De abusibus circa ordinis et matrimonii sacramenta tractabitur. Adventus oratoris regis Hispaniarum desideratur.

Tre mani di lettere di V. Illma S. ci trovamo havere ricevute in tre giorni, l'una da monsignor Visconte et le due da li dui corrieri² spediti l'uno appresso l'altro et venuti tutti colla debita diligenza; havendola quasi monsignor Visconte impattata a li corrieri, perchè dove essi hanno messo per la strada tre giorni, egli ve n' ha messo più di quattro, che per un gentiluomo par suo et coll' havere havuto innanzi da Mantova in quà il duca di Parma con due mute di poste, che gl' andava levando i cavalli, è stata diligenza notabile.

Da tutte queste lettere et da quello, che monsignor Visconte ci ha detto a bocca, havemo ricevuta non piccola consolatione, riconoscendo quel che havemo sempre conosciuto da che siamo quà, che nella Sta di N. S. non può esser miglior mente di quella che è, nè più disposta

a voler, che di questo concilio si cavi tutto quel frutto maggior, che sia possibile, in servizio de la chiesa de Dio et conservatione della dignità di cotesta santa sede, riducendosi per se stessa a tutto quello, che è possibile di ridursi; onde oltre il contento, che deve sentire in se medesima di non lasciar a far cosa, che honestamente possa, per la unione et riformaione de la chiesa, può esser sicura di riportarne una gloria perpetua nel mondo et un merito eterno appresso a Dio. . . .

Havemo avuto infra di noi molti discorsi, nelli quali venendosi a parlare di quelle parole *universalem ecclesiam* etc., Loreno disse, che per disgravarsi la coscienza et liberar l'anima sua haveva scritto a N. S. tutti gli inconvenienti, che succederebbono, quando le dette parole restassero nella dottrina et in quei canoni, non essendo i Francesi per accettarle mai. A l'ultimo havemo di comune consenso risoluto, che non potendosi fare la sessione per adesso, si habbia da differire fino a la prima quinta feria dopo l'ottava di pasqua, che sarà a 22. d'Aprile; et fratanto trattar gli abusi intorno al sacramento dell'ordine, et similmente del sacramento del matrimonio, secondo che fu deliberato nella sessione passata; facendo di questo disputar la mattina da i theologi et di quelli dire la sera il voto loro da li padri, come già per un'altra nostra scrivemmo questi giorni, che havevamo in animo di fare; non lasciando anco di vedere, se nel particolare delli canoni et dottrina predetti et del decreto della residenza, del quale Loreno ci ha data buonissima intentione, si potrà trovare convenienza et assetto con speranza, che o per stracchezza o per ravedimento (essendo gli animi meno essacerbati) Dio ci habbia da concedere per bontà sua, che facciamo una bella, ricca et copiosa sessione, la quale sia poco meno che l'fine del concilio.

Et a questo ci siamo indotti volentieri per le buone novelle, che V. Illma S. ci ha mandate di Spagna; havendo a caro questa dilatione per opinione, che havemo, che fra tanto possa venire chi in nome del rè cattolico faccia quelli officii, che promettono monsignor Crivello³ et l'Odescalco;⁴

sit collectio fidelium; vel simpliciter diceretur *ecclesiam Dei*, etiam absque verbo *universalem*. Et ne videretur fieri immutatio hujus verbi tantum in relatione concilii Florentini, possent etiam variari aliqua alia verba ejusdem concilii cum aliis ejusdem substantiae.

Quod ad ultimum de *figmento humano*, jam fuit responsum, hoc vel simile verbum apponendum fore ad confusionem haereticorum et ad temperanda illa verba institutos esse a Christo.

¹ Ex cod. Trid. 2315 fol. 159. Cf. documentum praecedens et Palav. XIX, 15, 3. ² Cf. Nr. 51. not. 3.

59. Ex litteris legatorum concilii ad S. Carolum Borromaeum
dati Tridenti 1. Februarii 1563.¹

Laudant Pii IV. pro felici exitu concilii conamina, de quibus Vicecomes mox Roma reversus eos certiores fecit. (Concordiae etiam ipsos omnem operam daturus. De laboribus circa 7. canonem.) Galli, referente Lotharingio, voces „universalem ecclesiam“ [scil. a papa gubernatam] omnino respuunt. Remedium dilatae sessionis. De abusibus circa ordinis et matrimonii sacramenta tractabitur. Adventus oratoris regis Hispaniarum desideratur.

Tre mani di lettere di V. Illma S. ci trovamo havere ricevute in tre giorni, l'una da monsignor Visconte et le due da li dui corrieri² spediti l'uno appresso l'altro et venuti tutti colla debita diligenza; havendola quasi monsignor Visconte impattata a li corrieri, perchè dove essi hanno messo per la strada tre giorni, egli ve n' ha messo più di quattro, che per un gentiluomo par suo et coll' havere havuto innanzi da Mantova in quà il duca di Parma con due mute di poste, che gl' andava levando i cavalli, è stata diligenza notabile.

Da tutte queste lettere et da quello, che monsignor Visconte ci ha detto a bocca, havemo ricevuta non piccola consolatione, riconoscendo quel che havemo sempre conosciuto da che siamo quà, che nella Sta di N. S. non può esser miglior mente di quella che è, nè più disposta

a voler, che di questo concilio si cavi tutto quel frutto maggior, che sia possibile, in servizio de la chiesa de Dio et conservatione della dignità di cotesta santa sede, riducendosi per se stessa a tutto quello, che è possibile di ridursi; onde oltre il contento, che deve sentire in se medesima di non lasciar a far cosa, che honestamente possa, per la unione et riformaione de la chiesa, può esser sicura di riportarne una gloria perpetua nel mondo et un merito eterno appresso a Dio. . . .

Havemo avuto infra di noi molti discorsi, nelli quali venendosi a parlare di quelle parole *universalem ecclesiam* etc., Loreno disse, che per disgravarsi la coscienza et liberar l'anima sua haveva scritto a N. S. tutti gli inconvenienti, che succederebbono, quando le dette parole restassero nella dottrina et in quei canoni, non essendo i Francesi per accettarle mai. A l'ultimo havemo di comune consenso risoluto, che non potendosi fare la sessione per adesso, si habbia da differire fino a la prima quinta feria dopo l'ottava di pasqua, che sarà a 22. d'Aprile; et fratanto trattar gli abusi intorno al sacramento dell'ordine, et similmente del sacramento del matrimonio, secondo che fu deliberato nella sessione passata; facendo di questo disputar la mattina da i theologi et di quelli dire la sera il voto loro da li padri, come già per un'altra nostra scrivemmo questi giorni, che havevamo in animo di fare; non lasciando anco di vedere, se nel particolare delli canoni et dottrina predetti et del decreto della residenza, del quale Loreno ci ha data buonissima intentione, si potrà trovare convenienza et assetto con speranza, che o per stracchezza o per ravedimento (essendo gli animi meno essacerbati) Dio ci habbia da concedere per bontà sua, che facciamo una bella, ricca et copiosa sessione, la quale sia poco meno che l'fine del concilio.

Et a questo ci siamo indotti volentieri per le buone novelle, che V. Illma S. ci ha mandate di Spagna; havendo a caro questa dilatione per opinione, che havemo, che fra tanto possa venire chi in nome del rè cattolico faccia quelli officii, che promettono monsignor Crivello³ et l'Odescalco;⁴

ancora ch  in tanti giorni, che   qui il secretario Gastell ,⁵ non si sia inteso, che habbia operato cosa alcuna con questi prelati Spagnuoli. Et questa nostra resolutione havemo insieme concluso di far sapere questa sera a tutti gli ambasciatori de' principi con ferma credenza, che tutti se n' habbiano da sodisfare. Il medesimo speramo che habbia da farne et la Sta di N. S. et la S. V. Illma, essendo conforme a quello che in pi  lettere Sue pi  volte ce n' ha scritto. A noi certo   ben di tanto contento, quanto ci   stata di travaglio tutto quelle, che ci ha impediti di far la sessione di presente; dimodo ch  respireremo alquanto.

¹ Ex cod. Trid. 2315 fol. 165. Cf. Pallav. XIX, 11, 5. — ² Supra Nr. 56, 57. — ³ Alexander Crivelli, episcopus Geruntiensis (Cariati et Gerenza in Calabria) nuntius apostolicae sedis in Hispania, a Pio IV. postea ad cardinalatum promotus — ⁴ Paulus Odescalchi, nuntius specialis in Hispania (vide Pallav. l. c.), postea episcopus Pennensis. — ⁵ Martinus Gastell  secretarius comitis de Luna (Pallav. XIX, 12, 6).

60. Litterae legatorum concilii ad S. Carolum Borromaeum

datae Tridenti 3. Februarii 1563.¹

Quomodo nuntius de sessione proroganda ab oratoribus saecularibus exceptus sit. Gallorum erga concilia Constantiense et Basileense singularis veneratio. Legati sine expressa jussione pontificia verba „universalem ecclesiam“ cum aliis commutare nolunt. (Reformatio commendarum.)

Mandammo hiersera, come nell' altra nostra lettera qui alligata² si dice, a dar parte a tutti questi ambasciatori de la resolutione presa intorno a la sessione; et come tutti hanno mostrato di restarne satisfatti, poich  la necessit  non da loro, di potere fare altrimenti, dolendosi nondimeno de lo scandalo, che pare a loro, che siano per dare al mondo queste dilationi in cose che hanno tanto bisogno di resolutione.

Quelli di Francia ci hanno fatto rispondere, che non solo hanno per bene quello che havemo risoluto, ma che non desideravano altro, sapendo, quanto in Francia spzialmente si seria sentito male, che si fosse fatta una ses-

sione senza includerci dentro, si pu  dir, nulla di riforma,³ che   quella cosa di che ha pi  bisogno che di niun' altra; ma che pesa ben loro, che non si possa pubblicare questa resolutione senza pubblicare insieme le vergogne del concilio; perch  volendone dir la ragione, non se ne pu  dir altra, se non che si fa nuova prorogatione perch  non si ponno i pi  accordare insieme, et questo perch  si   voluto nei decreti et nelli canoni mettere delle parole non disputate da li theologi, non disputate da li padri et contrarie a la religione, che tengono i Francesi gi  tanti anni con fondamento di buoni et santi concilii, a le quali parole essi et per loro medesimi et per ordine del r  non consentiranno mai. Et in questo proposito nominando i concilii di Basilea et di Costanza dissero, che erano concilii buoni et santi, et che non bisognava dubitarne. A l'ultimo dissero, che se volevamo, che'l r  loro et il suo regno restasse contento di questa dilatione, ci risolvessimo di proporre a li padri tutti gl' articoli delle loro petitioni, senza lasciarne pur uno; non perch  si persuadano di doverli ottenere tutti, ma per potersi acquietare a la determinatione del concilio, dal quale accetteranno quel tanto che vorr  lor dare, et ne rimarranno contenti; concludendo, che risolutosi quel che loro domandano, et quel che domandano gl' ambasciatori dell' imperatore, non habbia pi  da essere che fare in concilio.

Stando questo adunque, che gli ambasciatori affermino di non esser per acconsentire a cosa, che pregiudichi a la loro religione, et quel che a noi disse hiersera il cardinal di Loreno havere scritto a la Sta di N. S. intorno a le parole *universalem ecclesiam etc.*, che convengono molto bene insieme: se La Sua Sta persevera in quello, che V. S. Illma ci ha scritto per la sua de' 27. del passato⁴, ci    che per non la rompere coi Francesi et per fuggire quei tali mali, che Loreno afferma che da tal rottura sarieno per seguire, voglia che si lascino le dette parole, et in cambio di quelle si mettano *universum dominicum gregem*, o vero *ecclesiam Dei*: noi lo faremo per ubidirla. Ma perch  questa   cosa di gran momento, et non piace a li pi 

di questi nostri canonisti (essendo chè le dette parole, le quali sono proprie et convengono propriamente a Sua B^{ne}, si lievano dalla dottrina et canoni in concilio dopo lunga contesa, perchè altri non le voglia admettere; et potria essere che col tempo fossimo incolpati noi, d' haver consentito, che da questo concilio si fosse levato a Sua B^{ne} quello, che da tanti altri concilii et ispetialmente dal Fiorentino li è stato dichiarato) la preghiamo et supplichiamo, che ce ne voglia dar commissione espressa per un breve suo con dir, che non potendo nel concilio succedere accordo, se non si lievano dalla dottrina et canoni quelle parole, et convenendosi nel resto Sua Sta *pro bono pacis et concordiae causa*, ci commanda, che le facciamo levare et in luogo loro si mettano quelle altre, perchè senza questo espresso ordine suo non siamo per farlo in niun modo. . .

¹ Ex cod. Trid. 2315 fol. 178. Cf. Pallav. XIX, 16, 3. — ² Cod. cit. fol. 175. Epistola 2. Februarii. — ³ Tam Cod. Trid. quam Vaticanus mendose *in forma*. — ⁴ Supra Nr. 57.

61. Litterae S. Caroli Borromaei ad legatos concilii

datae Romae 6. Februarii, redditae Tridenti e. 14. Februarii 1563.¹

Status rerum in concilio pontifici admodum displicet; auxilium divinum impense implorandum esse. Commendatus. Comes de Luna. Theologi duo Lusitani. Pontifex.

N. S. stava aspettando queste lettere de' 28. del passato² con gran speranza d' intendere, che mediante la gratia del Signore Dio si fussero accomodate le difficoltà, che occorrevano, et dato buon ordine per la sessione. Per il che havendo hora inteso il contrario possono pensare, in quanto dispiacere la Sta Sua si debba ritrovare et quanta compassione habbiano tutti a si fatti Loro travagli; massime perchè noi non sapemo più dove voltarci per consiglio o per ajuto, essendo queste difficoltà maggiori assai d' ogni prudenza o forza humana. Onde non pare che ci resti altro presidio, che quello delle orationi, con le quali quì non si manca di pregare assiduamente il Signore Dio, che dia Lor gratia et virtù di vincere tanti contrarii et fare il suo santo servitio. Così perchè il punto della ses-

sione è già passato, a Sua Sta non occorre ricordare Loro altro in questa materia, confidando che quanto più le SS. VV. Ill^{me} saranno state astrette da le difficoltà et dal tempo a pigliar partito, Elle haveranno tanto meglio eseguito quello, che di ordine de la Sua Sta io ho Lor scritto per più lettere mie; et noi trattanto aspetteremo d' intendere il successo.

Sua Sta ha veduta l' instrutione data a monsignore Commendone, et n' è restata satisfatta, et l' è similmente stato caro d' intendere, che'l signor cardinale di Loreno si sia intromesso per accomodare il conte di Luna con li oratori Francesi; et in questo medesimo Sua Sta non sa, che consigliare nè ricordare più di quello, che si è già scritto. La scrittura di quei due theologi Portughesi³, come è cattolica, così è stata molto grata, et N. S. dice, che detti theologi si tenghino cari, et se così parerà a le SS. VV. Ill^{me}, usino loro qualche cortesia col certificarli, che di quà secondo l' occorrenze non si mancherà di mostrar loro gratitudine maggiore. Sua Sta andò mercedi al suo giardino di Montecavallo a pigliar aere, et di lì poi venne hieri in Araceli, dove è ancora, et sta, Dio laudato, benissimo. Il che sarà per avviso et consolatione di Quelle.

¹ Ex cod. Trid. 2315 fol. 214. Cf. Pallav. XIX, 15, 7. — ² Cod. cit. fol. 139. — ³ De his theologis, videlicet Lidaco de Payva et Cornelio Comano plura apud Palaeottum in actis editis a Theiner II, 615. Cf. Pallav. l. c.

62. Ex litteris legatorum concilii ad S. Carolum Borromaeum

dati Tridenti 15. Februarii 1563.¹

Episcopus Nolanus Roma Tridentum appulit. Grato animo legati ex eodem illa audire, quae ex parte pontificis de ejus reformationis studio retulit. Non se ipsos sed alios esse in causa, quod controversiae superfluae de jure divino episcoporum et similes excitentur. Libertas loquendi patrum. (Ludovicus de Avila. Gasteli. Comes de Luna. Oratorum saecularium partes in actibus publicis conciliaribus.) Placet pontificis consilium non transferendi synodum. Iter ejusdem Bononiense. Benevolentia pontificis erga patres, quibus plurima committit. (Responsa ad postulationes Gallicas et imperiales.)

Giunse il vescovo di Nola² venerdì sera, che furno li 12. del presente, havendo nel camino fra Pesaro et Man-

tova persi due giorni di tempo, di modo che potemo honestamente contentarci della diligenza sua.

Giunto quì ci ha esposto tutto quello, che da la Sta di N. S. et da V. Illma S. haveva in commissione di dirci; et tutto è stato da noi con la debita riverenza ascoltato et non senza molta nostra sodisfatione, havendo di nuovo inteso quel, che sempre havemo tenuto per certissimo de la buona et santa mente di Sua B^{ne} verso questo concilio et de la disposta et pronta volontà sua a la riforma, essendo questa la più necessaria cosa, che si possa hoggi pensare nel mondo, et la più desiderata e domandata da tutti, come V. S. Illma haverà inteso per le lettere, che Le havemo scritto a questi giorni. Così piaccia a Dio che si possa eseguire, et presto, con piena sodisfatione di tutte le parti, che la christianità sarà assettata, et Sua B^{ne} fuor di fastidio et di spesa con perpetua sua gloria.

Et perchè a li capi narratici dal vescovo predetto ci occorre pure di replicare alcuna cosa, saperà per la prima V. S. Illma, che quei punti, che quì si mettono in controversia, non si propengono da noi (come Ella potrà chiarirsi, se vorrà la fatica di rivedere le nostre propositioni), ma quelli sono tirati artificiosamente da chi ha voglia di travagliare o sente le cose altrimenti di quello, che dovrebbero sentirsi, o almeno di quello, che lo sentimo noi. Et di quì nacque, che dicendo un giorno in congregatione generale un prelado Spagnuolo nel proposito della institutione de vescovi *ex iure divino*, che rispondeva a la proposta nostra, gli fu da noi risposto, che questo non era vero, cioè è che la nostra proposta non conteneva quello, a che egli diceva di rispondere. Ma si come da noi non si propengono, così non potemo vietare altrui, che non ne parli, quando ne vuol parlare; et se a noi venisse voglia, quando un prelado dice il voto suo, d'interromperlo per una cosa tale, credaci V. Illma S., che s'udirebbono in un subito cinquanta protesti di servitù di concilio et forse appellatione ad un concilio libero, si come disse già il cardinal di Loreno; essendo che i vescovi si tengono quì d'essere in regno suo et di potere parlare a modo

loro, et molti non si possono scordare di quelle parole *proponentibus legatis*, che misero³ nell'aprire del concilio, le quali in Ispagna non havemo pur ancora havuto aviso, che siano state ben digeste. . .

Del non haver N. S. pensamento alcuno a translatione o dissolutione del concilio, non potemo se non sommamente lodarne Sua Sta; atteso che, levandosi di quì il concilio non finito, daria infinito scandalo al mondo et porteria alla chiesa danno irreparabile. Similmente lodamo, che ella non pensi a la venuta di Bologna, se non quando si conosca chiaramente, che sia necessario et per apportare gran beneficio alla chiesa; nel che non mancheremo noi, come amorevoli et devoti servitori suoi, di dare al tempo quei fideli ricordi, che del poco nostro sapere potranno uscire.

Di riformare i principi secolari, come sa V. Illma S., ne fu tocco un poco ne gl'impedimenti de la residenza; et è credibile, che in questo raccogliere gli abusi dell'ordine se ne sia parimenti per toccare; però noi lasceremo scorrere et non mancheremo di proponere, secondo che si risolverà da li deputati, i nomi de quali saranno descritti in una tavola quì inclusa. . . .

¹ Ex cod. Trid. 2315 fol. 220. — ² Antonius Scarampi. Cf. de ejus missione ad pontificem Pallav. XIX, 12, 4. — ³ Sic in originali Vatic.

63. Ex litteris S. Caroli Borromaei ad legatos concilii

datis Romae 10. Februarii, redditis Tridenti 17. Februarii 1563.¹

(Pontifex approbat consilium sessionis dilatae. Ad patientiam et fortitudinem legatos cohortatur.) Quomodo agendum cum iis ex partibus, qui sese nimis alienos a veris juribus Romanae sedis ostendant; quare contra eos nunc omnino verba „universalem ecclesiam“ defendenda sint; potius moriendum quam ut quidquam primatui divino contrarium admittatur. Avila. Gastelu. Ordo rerum tractandarum. Decretum de residentia.

. . . Quello che principalmente offende Sua Sta è lo intendere, che con tanta arroganza et pertinacia si cerchi di pregiudicare a la autorità di questa sede, et che

quelli ancora, che fanno professione, d'essere aperti nimici de gl' heretici, ardiscono di negar quei titoli a Sua Sta, che tanto ragionevolmente se gli debbono, et che da li medesimi heretici gli son dati. Se da principio si fosse presa la strada d'accomodar con spirito di carità et di pace questi canoni benedetti, Sua Sta non haverebbe fatto difficoltà a lasciar dir *universum dominicum gregem*, vel *ecclesiam Dei*, in loco d'*universalem ecclesiam*, come fu Lor scritto un pezzo fa; ma essendosi messa la cosa si rabbiosamente in disputa, gli par mo necessario che si stia sub rigore di volere per ogni modo che si dica *universalem ecclesiam*, acciò non paja, che dopo havere lungamente disputato, gli adversarii siano stati i vincitori et le dette due parole si siano lasciate come non convenienti; et per questo rispetto non si manda altrimenti il breve, che le SS. VV. Ill^{me} domandano. Anzi Sua Sta desidera, che si mettano sul forte, d'ottenere per ogni modo il giustissimo nostro intento. Et a l'ultimo, più presto, che consentire in altre parole, si lasci star di concludere et l'uno et l'altro canone, perchè la Sta Sua è adesso tanto risoluta in non volere pregiudicare a l'autorità et dignità sua, la quale gl'è data da Dio et da nissun huomo gli può esser levata, che, se bisognasse, spargeria per questo effetto il sangue et la vita propria. Et così prega ancora le SS. VV. Ill^{me} a mettere ogni Loro sforzo per sostenere questa si vera et si chiara verità, stabilita non solo da i concilii, et da l'universal consenso de la chiesa, ma da la dottrina et sangue proprio di più santi. Et forse che il tempo, che suol maturare ogni cosa, maturerà in qualche parte l'acerbità di questo humore; massime se arrivasse un giorno Don Luigi d'Avila², il quale facesse di questi officii, che ci sono stati promessi; del che dovemo pure haver speranza, se benè il Gastellù non ha fatto sin qui cosa alcuna di buono, come era stato detto, che farebbe.

L'ordine, nel che le SS. VV. Ill^{me} sono per trattar le materie proposte da quì a la sessione, è piaciuto a N. S., et le sarà grato d'intendere, che quei padri caminino

con carità al vero fine del servitio di Dio, al che Esse doveranno esortarli spesso con quella dolcezza, che parerà Loro conveniente.

De le fatiche et buona mente del signor cardinal di Loreno circa il decreto de la residenza et la concordia de padri non accade che io dica altro, nè medesimamente de li meriti del signor cardinal Madruccio, di Lanciano, Sinigaglia³ et altri prelati, che s'affaticano volentieri per servitio di quel santissimo negotio, se non che N. S. manda loro la sua benedizione.

¹ Ex cod. Trid. 2315 fol. 234. Cf. Pallav. XX, 3, 2. — ² Ludovicus de Avila a Philippo II. Hispaniae rege ad sanctam sedem delegatus. Vide Pallav. XIX, 4, 16; 7, 4; XX, 10, 5 ss. — ³ Urbanus Vigerius de la Rovere.

64. Ex litteris legatorum concilii ad S. Carolum Borromaeum datis Tridenti 18. Februarii 1563.¹

Gaudent quod pontifex prorogationem sessionis ratam et gratam habuerit. Extollunt ejus magnanime consilium defendendi jura sacrae sedis, additis propriis votis fidelis usque ad mortem animi (Ludovicus de Avila).

Vennero hieri per la staffetta, che V. Illma S. fece spedire, le lettere Sue de' 10. del presente², et con gran piacere nostro intendemmo quel che vorremmo potere intendere sempre di tutte queste nostre attioni, ciò è che dal buon giudicio di N. S. sia stata approbata la prorogatione, che havemo fatta de la sessione questi giorni passati; poichè altro non desideramo nè ad altro intendemmo più studiosamente, che di servir bene a Sua B^{ne} et darle di noi ogni possibil satisfatione. Ci è anco sopra modo piaciuto quel che Sua Sta ha risoluto intorno a quelle parole *universalem ecclesiam*, che altri non vorrebbe che si mettessero nelli canoni et dottrina dell'ordine; essendo veramente resolutioni degne di chi tiene il luogo, che esso per gratia di Dio tiene in terra. Et noi come suoi veri

et devoti servitori siamo più tosto per lasciarci la vita, che consentir mai in parole di pregiudicio a quella sua suprema autorità, che ogni cattolico et buon christiano è obligato di credere et difendere col proprio sangue. . .

¹ Ex cod. Trid. 2315 fol. 240. Cf. Pallav. XX, 3, 2. — ² Supra Nr. 64.

65. Ex litteris S. Caroli Borromaei ad legatos concilii

dati Romae 14. Februarii, redditi Tridenti per cursorem data opera dimissum e. 18. Februarii 1563.¹

(Observationes Romanae ad Gallorum postulata legatis communicantur, decisione de singulis postulatis ipsis legatis et sacrae synodo relicta). De adversariis justorum titulum papae. (Lotharingū litterae ad pontificem datae. Memoriale quorundam censorum).

. . . È pur gran vergogna di coloro, che cercano di levare o almeno supprimere a Sua Sta un titolo sì giusto, come è questo datogli da tanti concilii generali et mantenutogli da un longhissimo uso di tante centinaia d'anni. Essendo cosa chiara, che non solo i papi sono in pacifico possesso di sottoscrivere a le bolle: *Ego N. catholicae ecclesiae episcopus*, ma tutti i gran principi, che scrivono a Sua Sta, come l'imperatore et simili, gli dicono: *universalis ecclesiae pontifici*. Il che non si sdegnano di far sin a li principi protestanti, come l'elettore di Brandeburg, il quale ha scritto alcune volte a Sua Sta con questo titolo. Però in questo non è in modo alcuno da comportare, che le nostre buone ragioni cedano a l'altrui malignità. Nel resto, pur che si conservi et mantenghi l'autorità et dignità di questa santa sede, N. S. haverà caro, che le SS. VV. Ill^{me} trovino modo d'accomodare; et non sarà cosa alcuna honesta, che la Sta Sua lasci mai desiderare da lei. . .

¹ Ex cod. Trid. 2315 fol. 238. Cf. Pallav. XX, 3, 2.

